

श्रीः

ऋक्संहिता

सायणाचार्यविरचितभाष्यसहिता
पदपाठयुताच.

तस्याअयंसप्तमोष्टकः

अस्याः पुनर्मुद्रणाद्यधिकारः प्रकाशकाभ्यांस्वाधीनएवरक्षितः।

श्रीः

ऋक्संहिता

सायणाचार्यविरचितभाष्यसंहिता

पदपाठयुताच.

इयंच

तत्त्वविवेचकग्रंथप्रसारकसमित्याप्रेरितः तुकारामतात्याभिरुच्यः,
गणपतरुष्णाजीमुद्रायंत्रालयाधिपतिः आत्मारामकाह्लोवाभिरुच्यः,

इत्येताभ्यां ^

बोडसोपाह्वमहामहोपाध्यायराजारामशास्त्रि,
गोरेइत्युपाभिधशिवरामशास्त्रिभ्यांशोधयित्वा

मुंबय्यां

गणपतरुष्णाजीमुद्रायंत्रालयेमुद्रयित्वा

प्रकाशिता.

तस्याअयंसप्तमोऽष्टकः

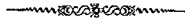
शकाब्दाः-१८११

एतद्युस्तकस्य स्वामित्वं

उगजेंतुमिते (१८६७) सन् सप्तकवत्सरे कृतराजकीय
पञ्चविंशतितम (२५) नियमानुसारतोऽसाधारणःकृतम्.

पंडित नारायण मुलजी सुफ सेखर
भौर पन्डीतर. रामदाई, मुंबई.

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा योवेदेऽयोस्विलंजगत् । निर्ममे तमहं वेदे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथ सप्तमाष्टकस्य प्रथमोऽध्यायआरभ्यते । प्रणइति पङ्कचं विंशं सूक्तं आंगिरसस्या-
यास्यस्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं तथाचानुक्रान्तं—प्रणोयास्यइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ प्रणइन्दोमहेतनंऽर्मिनविभ्रदर्पसि । अग्निदेवाँअयास्यः॥१॥

प्र । नः । इन्दो इति । महे । तने । ऽर्मिम् । न । विभ्रत् ।

अर्पसि । अग्नि । देवान् । अयास्यः ॥ १ ॥

हे इन्दो सोम त्वं नोस्माकं महे महते तने धनाय प्रार्पसि प्रगच्छसि । न संप्रति अया-
स्यः स्वयं ऋपिस्तवोर्भिं तरंगं विभ्रत् धारयन् देवानभिगच्छति यद्वं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मतीजुष्टोधियाहितःसोमोहिन्वेपरावति । विप्रस्युधारंयाकृविः॥ २ ॥

मती । जुष्टः । धिया । हितः । सोमः । हिन्वे ।

परावति । विप्रस्य । धारंया । कृविः ॥ २ ॥

कविः क्रान्तकर्मा सोमो विप्रस्य मेधाविनः स्तोतुः मती मत्या स्तुत्या जुष्टः सेवितः धि-
या कर्मणा हितोयज्ञे निहितः परावति पवित्रादूरदेशे धारया हिन्वे प्रेर्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयदेवेपुजागृविःसुतएतिपवित्रआ । सोमोयातिविचर्पणिः॥३॥

अयम् । देवेपु । जागृविः । सुतः । एति । पवित्रे ।

आ । सोमः । याति । विचर्पणिः ॥ ३ ॥

जागृविर्जागरणशीलोयं सोमोदेवेषु देवार्थं सुतोभिषुत आएति समन्ताद्गच्छति । अपिच विचर्षणिः विद्रष्टा सोमः पवित्रे याति पावनाय गच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सनःपवस्ववाज्युश्चक्राणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँआविवासति ॥४॥

सः । नः । पवस्व । वाज्युः । चक्राणः । चारुम् ।

अध्वरम् । बर्हिष्मान् । आ । विवासति ॥ ४ ॥

हे सोम यं त्वां बर्हिष्मानृत्विगाविवासति परिचरति सत्त्वं नोस्मदर्थं वाजयुरन्मिच्छन्-
ध्वरं हिंसारहितं यागं च चारुं कल्याणं चक्राणः कुर्वन् पवस्व क्षर ॥४॥

अथ पञ्चमी—

सनोभगायवायवेविप्रवीरःसदादृधः । सोमोदेवेष्वायमत् ॥ ५ ॥

सः । नः । भगाय । वायवे । विप्रवीरः ।

सदादृधः । सोमः । देवेषु । आ । यमत् ॥ ५ ॥

सपवमानः सोमो वायवे वायुदेवार्थं भगाय भगदेवार्थं च विप्रवीरोविप्रैर्मघाविभिः स्तु-
त्या मेरितः सदादृधो नित्यवृद्धो भवन् नोस्मज्यं देवेषु स्थितं धनमायमदाप्रयच्छतु ॥ ५॥

अथ षष्ठी—

सनोअद्यवसुत्तयेऋतुविद्गातुवित्तमः । वाजंजेपिश्रवोबृहत् ॥६॥१॥

सः । नः । अद्य । वसुत्तये । ऋतुवित् ।

गातुवित्तमः । वाजम् । जेपि । श्रवः । बृहत् ॥ ६ ॥ १ ॥

हे सोम ऋतुवित् ऋतूनां कर्मणां लभको गातुवित्पुण्यलोकानां अतिशयेन मार्गस्य ज्ञाता
त्वं अद्यास्मिन्नहनि नोस्माकं वसुत्तये धनलाभाय बृहन्महद् श्रवोर्न वाजं बलं च जेपि जय ॥६॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

सपवस्वेति षड्भुक्तं एकविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववद् सपवस्वेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सपवस्वमदायकं नृचक्षदिववीतये । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ १ ॥

सः । पवस्व । मदाय । कम् । नृचक्षाः ।

देवश्चीतये । इन्द्रो इति । इन्द्राय । पीतये ॥ १ ॥

हे इन्द्रो सोम नृचक्षाः नृणां नेतृणां द्रष्टः सत्वं देववीतये यज्ञायेन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानाय च मदाय मदार्थं च कं सुखं यथा भवति तथा पवस्व क्षर ॥१॥

अथ द्वितीया—

सनोअर्षाभिदूत्यं त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान्त्सखिभ्य आवरम् ॥ २ ॥

सः । नः । अर्ष । अभि । दूत्यम् । त्वम् । इन्द्राय । तोशसे ।

देवान् । सर्खिभ्यः । आ । वरम् ॥ २ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं दूत्यं दूतस्य कर्माणां भिगच्छ । अपिच यस्त्वमिन्द्रायेन्द्रार्थं तोशसे पीयसे सत्वं सखिभ्यः प्रियेभ्योस्मभ्यं वरं श्रेष्ठं धनं देवानापवस्वेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उतत्वामरुणवयंगोभिरञ्जमोमदायकम् । विनोरायेदुरोवृधि ॥ ३ ॥

उत । त्वाम् । अरुणम् । वयम् । गोभिः । अञ्जम् ।

मदाय । कम् । वि । नः । राये । दुरः । वृधि ॥ ३ ॥

उतापिच हे सोम यमरुणमरुणवर्णं त्वां मदाय मदार्थं वयमांगिरस्तापास्याः गोभिः गोद्विकारैः पयोभिः रंज्मोवासायामः संस्कुर्मः । कमिति पूरणं । सत्वं नोस्माकं राये धनाय दुरोद्वाराणि विवृधि विवृतानि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अत्यूपवित्रमक्रमीह्राजीधुरं नयामनि । इन्दुर्देवपुं पत्यते ॥ ४ ॥

अति । ऊँ इति । पवित्रम् । अक्रभीत् । वाजी ।

धुरम् । न । यामनि । इन्दुः । देवेषु । पत्यते ॥ ४ ॥

इन्दुः सोमोवाज्यश्वोयामनि गमने धुरं न रथस्य धुरं यथा तथा पवित्रमत्यक्रीदतिगच्छति । देवेषु देवानां मध्ये पत्यते गच्छति च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

समीसखायोअस्वरन्वनेक्रीळन्तमत्यविम् । इन्दुं नावाअनूपत ॥ ५ ॥

सम् । इमिति । सखायः । अस्वरन् । वने । क्रीळन्तम् ।

अतिऽअविम् । इन्दुम् । नावाः । अनूपत ॥ ५ ॥

अत्यविमतिक्रान्तं दशापवित्रं वने उदके क्रीळन्तं संक्रीडमानमीमेनमिन्दुं सोमं सखायः पियस्तोतारः समस्वरन् संस्तुवन्ति । नावाः वाचोप्यनूपतास्तुवन् । नौ अक्षरमिति वाङ्नामसु पाठात् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तयापवस्वधारयाययापीतोविचक्षसे । इन्दोस्तोत्रेसुवीर्यम् ॥ ६ ॥ २ ॥

तया । पवस्व । धारया । यया । पीतः । विचक्षसे ।

इन्दो इति । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ २ ॥

हे इन्दो त्वं यया धारया पीतः सन् विचक्षसे विचक्षणाय स्तोत्रे स्तोत्राणां कर्त्रे पुरुषाय सुवीर्यं शोभनवीर्यं प्रयच्छसीतिशेषः । तया धारया पवस्व क्षर ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

असृग्मन्निति पल्लवं द्वाविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । असृग्मन्नित्यनुक्रान्ते । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

असृग्मन्देववीतयेत्यासःकृत्व्याडिव । क्षरन्तःपर्वतादृधः ॥ १ ॥

असृग्मन् । देववीतये । अत्यासः । कृत्व्याःडिव ।

क्षरन्तः । पर्वतादृधः ॥ १ ॥

पर्वतावृधः पर्वतैरग्निपवत्र्यावभिर्वृद्धाः पर्वतेषु वा जाताः क्षरन्तः सोमाः देववीतये यज्ञाय अत्यासोश्वाः कृत्याइव । यथा कर्मण्याः अश्वास्तद्ददसृग्रन् सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिष्कृतासु इन्द्रवो योषेव पित्र्यावती । वायुंसोमा अस्तक्षत ॥ २ ॥

परिष्कृतासः । इन्द्रवः । योषांसु इव । पित्र्यंसवती ।

वायुम् । सोमाः । अस्तक्षत ॥ २ ॥

इन्द्रयोयागेषु क्लियमानाः सोमाः परिष्कृतासः परिष्कृताः अलंकृताः सन्तः पित्र्यावती पितृमती योषेवालंकृता कन्यका यथा वरं प्रति गच्छति तद्दद्यायुं प्रत्यस्तक्षत गच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एते सोमांसु इन्द्रवः प्रयस्वन्तश्चमूसुताः । इन्द्रवर्धन्ति कर्मभिः ॥ ३ ॥

एते । सोमांसः । इन्द्रवः । प्रयस्वन्तः । चमू इति ।

सुताः । इन्द्रम् । वर्धन्ति । कर्मभिः ॥ ३ ॥

इन्द्रवः दीप्ताः प्रयस्वन्तोऽन्वन्तः एते अस्मिन्कर्मणि वर्तमाना अमी सोमांसः सोमाः चमू चम्बोरधिपवणफलकयोः सुता अभिपुताः सन्तः कर्मभिर्यागैरिद्रं वर्धन्ति प्रवर्धयन्ति प्रीणयन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आधावतासु हस्त्यः शुक्रागृम्णीतमन्धिना । गोभिः श्रीणीतमत्सरम् ॥ ४ ॥

आ । धावत् । सुहस्त्यः । शुक्रा । गृम्णीत ।

मन्धिना । गोभिः । श्रीणीत । मत्सरम् ॥ ४ ॥

हे सुहस्त्यः शोभनहस्ता ऋत्विज आधावत मां संप्रत्यागच्छत । मन्धिना सह शुक्रा शुक्रं च गृम्णीत गृह्णीत सोमं । मत्सरं सोमं गोभिर्गोविकारैः पयोभिः श्रीणीत संस्क्रुत्व च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सपवस्वधनंजयप्रयन्ताराधसोमहः । अस्मभ्यंसोमगातुवित् ॥५॥

सः । पवस्व । धनमृजय । प्रयन्ता । राधसः ।

महः । अस्मभ्यम् । सोम । गातुवित् ॥ ५ ॥

हे धनंजय शत्रुसंबन्धिनानां जेतः सोम गातुविदभीष्टमार्गस्यलंभकोस्मभ्यं महोमहो-
राधसोधनस्य प्रयन्ता प्रदाता च सत्त्वं पवस्व क्षर ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

एतमृजन्तिमर्ज्यंपवमानंदशक्षिपः । इन्द्रायमत्सरंमदम् ॥६॥ ३॥

एतम् । मृजन्ति । मर्ज्यम् । पवमानम् । दश ।

क्षिपः । इन्द्राय । मत्सरम् । मदम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

मर्ज्यं मर्जनीयं शोभ्यं पवमानं क्षरन्तं मत्सरं मदकरमेतमिमं मदं सोमं दशसंख्याकाः
क्षिपोगुलयः । विशः क्षिपइत्यंगुलिनामसुपाठव । इन्द्राय इन्द्रार्थं मृजन्ति पवित्रे शोधयन्ति॥६॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अयासोमइति पंचर्चं त्रयोविंशसूक्तं भृगुपुत्रस्य कवेरार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।
तथाचानुक्रान्तं-अयासोमः पंच कविभार्गवइति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

अयासोमःसुकृत्ययामहश्चिदभ्यवर्धत । मन्दानउहृपायते ॥ १ ॥

अया । सोमः । सुकृत्यया । महः । चित् । अजि ।

अवर्धत । मन्दानः । उत् । उहृपयते ॥ १ ॥

सोमः अया अनया सुकृत्यया शोभनया अग्निपवादिलक्षणया क्रियया महश्चिद मह-
तोदेवान् प्रत्यभ्यवर्धत् प्रवृद्धोभूत् मन्दानोमोदमानः उहृपायते वृषवदाचरति । यथा मोदमा-
नोवृषभः शब्दं करोति तथाभिपववेलायामुपरवेपु शब्दं करोतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

कृतानीदस्यकर्त्वाचेतन्तेदस्युतर्हणा । ऋणाचधृष्णुश्चयते ॥ २ ॥

कृतानि । इत् । अस्य । कर्त्वा । चेतन्ते ।

दस्युदतर्हणा । ऋणा । च । धृष्णुः । चयते ॥ २ ॥

अस्य यस्यैतस्य सोमस्य दस्युतर्हणा दस्यूनामसुराणां तर्हणानि नाशकानि कर्त्वा कर्माणि कृतानीद अस्माभिरेव कृतानि सोमं धृष्णुर्षुष्टःसोमो यजमानानाघृणाच ऋणान्यपि चयते कामप्रदानेन चातपति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आत्सोमंइन्द्रियोरसोवज्रःसहस्रसामुवत् । उक्थंयदस्यजायते ॥ ३ ॥

आत् । सोमः । इन्द्रियः । रसः । वज्रः । सहस्रसामः ।

मुवत् । उक्थम् । यत् । अस्य । जायते ॥ ३ ॥

यद्यदास्येन्द्रस्योक्थं शस्त्रं जायते प्रादुर्भवति तदा आदनन्तरमेवेन्द्रियः इन्द्रस्य मियकरोरसोबलवान् वज्रोवज्रसदृशः केनाप्यहिंस्यः सोमः सहस्रसाम अस्मभ्यं अपरिमितस्य धनस्य दाता भवति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स्वयंकविर्विधर्तारिविप्राय्रत्नमिच्छति । यदीममृज्यतेधियः ॥ ४ ॥

स्वयम् । कविः । विधर्तारिं । विप्राय । रत्नम् ।

इच्छति । यदि । मृज्यते । धियः ॥ ४ ॥

यदि कविः क्रान्तकर्मायं सोमो धियोधीभिः विभक्तिव्यत्ययः धीभिरंगुलीभिरित्यर्थः । ममृज्यते शोभ्यते तर्हि स्वयं स्वयमेव विप्राय मेघाविने विधर्तारि कामानां विधातरीन्द्रे रत्नं रमणीयं धनमिच्छति । इन्द्रेण धनं दापयितुमिच्छतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सिपासतूरर्याणांवाजेष्वर्वातामिव । भरेपुजिग्युपामसि ॥ ५ ॥४॥

सिसासतुः । र्याणाम् । वाजेषु । अर्वातामइव ।

भरेषु । जिग्युपाम् । असि ॥ ५ ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं भरेषु संग्राभेषु जिग्युपां शत्रुं जयतां र्याणां धनानां सिपासतुः संग्रकुमि-
च्छुरसि भवसि शत्रुन् जयद्भोधनानि प्रयच्छसि इत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—वाजेषु संग्राभेष्वर्वाता-
मिव अश्वानामिव यथा संग्रामं प्रविशद्भोश्वेभ्योवासां प्रयच्छन्ति तद्ददित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

संत्वेति पंचचं चतुर्विंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । संत्वेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

तंत्वांनृम्णानिविभ्रतंसधस्थेषुमहोदिवः । चारुंसुहृत्ययेमहे ॥ १ ॥

तम् । त्वा । नृम्णानि । विभ्रतम् । सधस्थेषु । महः ।

दिवः । चारुम् । सुहृत्यया । ईमहे ॥ १ ॥

महो दिवः महतोयुलोकस्य सधस्थेषु सहस्थानेषु स्थितं नृम्णानि धनानि विभ्रतम-
स्मदर्थं धारयन्तं चारुं कल्याणं तं पवमानं त्वा त्वां सुहृत्यया शोभनया क्रियया ईमहे धना-
नि माचामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

संष्टंक्तष्टृष्णमुक्थ्यंमहामहिब्रतमदंम् । शतंपुरोरुरुक्षणिम् ॥ २ ॥

संष्टंक्तष्टृष्णम् । उक्थ्यम् । महामहिब्रतम् ।

मदंम् । शतम् । पुरः । रुरुक्षणिम् ॥ २ ॥

हे सोम संबृकधृष्णुं संबृकाः संछिन्ना धृष्णवो धर्षणशीलाः शत्रवो येनासौ संबृकधृष्णुस्तमुकथ्यमुकथार्हं प्रशंस्यं महामहिमतं मंहनीपबहुकर्माणं मदं मदकरं शतं बहूनि पुरः शत्रूणां पुराणि रुरुक्षणिं विनाशयन्तं त्वां धनानीमहइति संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अतस्त्वारयिमभिराजानंसुक्रतोदिवः । सुपर्णोअव्यथिर्भरत् ॥ ३ ॥

अतः । त्वा । रयिम् । अभि । राजानम् । सुक्रतो
इति सुक्रतो । दिवः । सुदर्णः । अव्यथिः । भरत् ॥ ३ ॥

हे सुक्रतो शोभनकर्मन् पवमानसोम रयिमभि धनंपति राजानं त्वा त्वां अतोदिवोमुष्मा-
त् चुलोकात् अव्यथिव्यंधारहितः सुपर्णः श्येनोभरदाहरत् । तथाचनिगमान्तरं—आदायश्ये-
नोअभरत्सोममिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

विश्वस्माइत्स्वदृशेसाधारणंरजस्तुरंम् । गोपामृतस्यविर्भरत् ॥ ४ ॥

विश्वस्मै । इत् । स्वः । दृशे । साधारणम् । रजःस्तुरंम् ।
गोपाम् । ऋतस्यै । विः । भरत् ॥ ४ ॥

रजस्तुरमुदकस्य प्रेरकश्रुतस्य यज्ञस्य गोपां गोपायिधारं विश्वस्मै सर्वस्मै स्वदृशे सर्व-
दृशे देवाय साधारणमित्समानमेवसन्तं सोमं विः पक्षी श्येनोभरत् स्वर्गादाहरत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अधाहिन्वानइन्द्रियंज्यायोमहित्वमानशे । अभिष्टिक्वद्विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

अधं । हिन्वानः । इन्द्रियम् । ज्यायः । महिह्वत्त्वम् ।
आनशे । अभिष्टिक्त् । विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

अधाय विचर्याणिः कर्मणां विद्रष्टा अभिष्टिष्ठयजमानानामभीष्टस्य फलस्य कर्ता सोमः
इन्द्रियं स्वकीयं बलं हिन्वानः भेरयन् ज्यायः प्रशस्यतरं महित्वं महत्त्वमानशो प्राप्नोति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

पवस्वेति पंचर्षं पंचविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । पवस्वेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्ववृष्टिमासुनोपामूर्मिदिवस्परिं । अयक्ष्मावृहतीरिषः ॥ १ ॥

पवस्व । वृष्टिम् । आ । सु । नः । अपाम् । ऊर्मिम् । दिवः ।

परिं । अयक्ष्माः । वृहतीः । इषः ॥ १ ॥

हे सोम त्वं दिवोद्युलोकात् वृष्टिं नोस्माकमापवस्व समन्तात्कुरु । एतदेव दर्शयति—अ-
पामुदकानामूर्मिं तरंगं दिवः पर्यापवस्व । अपिचायक्ष्माः यक्ष्मरहिवानि अनामयानि बृहतीर्म-
हाति इषोन्नानि आपवस्व ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तयापवस्वधारयाययागार्वङ्हागमन् । जन्यासुउर्पनोगृहम् ॥ २ ॥

तया । पवस्व । धारया । यया । गार्वः । इह ।

आङ्गमन् । जन्यासः । उर्पं । नः । गृहम् ॥ २ ॥

हे सोम त्वं तया तादृश्या धारया पवस्व क्षर । कीदृश्येत्यत्राह—यया यादृश्या त्वदीयया
धारया जन्यासोजन्याः शत्रुजनपदभवागावः इहास्मिन्लोके नोस्माकं संबन्धिगृहमुपागमन्नु-
पागच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

धृतंपवस्वधारयायज्ञेपुदेववीतमः । अस्मभ्यंवृष्टिमापव ॥ ३ ॥

धृतम् । पवस्व । धारया । यज्ञेपुं । देववीतमः ।

अस्मभ्यम् । वृष्टिम् । आ । पव ॥ ३ ॥

हे सोम यज्ञेषु देववीतमोत्पन्नं देवकामस्त्वं अस्मभ्यं भार्गवेश्यः कविभ्यो घृतमुदकं ।
वनं घृतमित्युदकनामस्तु पाठात् । धारया संपातेन पवस्व क्षर । वृष्टिं वर्षं वा आपवापवस्व ॥३॥

अथ चतुर्थी—

सनं ऊर्जे व्ययं पवित्रं धाव धारया । देवासः शृणवन् हि कम् ॥ ४ ॥

सः । नः । ऊर्जे । वि । अव्ययम् । पवित्रम् । धाव ।
धारया । देवासः । शृणवन् । हि । कम् ॥ ४ ॥

हे सोम सत्त्वं नेत्समाकमूर्जे अन्नायाव्ययमविमयं पवित्रं धारया संपातेन विधाव प्राप्नु-
हि । देवासो देवाः अपि हि कं शृणवन् गमनवेलायामुत्पन्नं तव शब्दं शृण्वन्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

पर्वमानो असिष्यद रक्षांसि स्पपजङ्घनत् । प्रत्नवद्रोचयन् रुचः ॥ ५ ॥ ६ ॥

पर्वमानः । असिष्यदत् । रक्षांसि अपृष्टजङ्घनत् ।
प्रत्नवत् । रोचयन् । रुचः ॥ ५ ॥ ६ ॥

रक्षांसि राक्षसानपजङ्घनदपघ्नन् रुचः आत्मीयादीतिः प्रत्नवत् पुराणवत् रोचयन् दी-
पयन् पवमानः सोमोसिष्यदत् स्पन्दते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

उत्तइति पंचर्चं षड्विंशं सूक्तं क्षाणिरसस्योचथ्यस्यार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं तथा-
चानुक्रान्तं—उत्ते शुष्मास उचथ्यइति । उक्तो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

उत्ते शुष्मास ईरते सिन्धो रूर्मैरिव स्व्नः । वाणस्य चोदया पविम् ॥ १ ॥

उत् । ते । शुष्मासः । ईरते । सिन्धोः । ऊर्मैः ईव ।
स्व्नः । वाणस्य । चोदय । पविम् ॥ १ ॥

हे सोम ते तव शुष्मासः शुष्मावेगा उदीरते उद्गच्छन्ति । तत्रदृष्टान्तः—सिन्धोः समुद्रस्यो-
र्मेरिव यथा तरंगात्स्वनो ध्वनिरुद्गच्छति तद्वदित्यर्थः । सत्वं वाणस्य विसृष्टस्य वाणस्य नालस्य
वादित्रविशेषस्य पविं शब्दं । पविः भारतीति वाङ्मामसुपाठात् । चोदय प्रेरय । वेगेन स्पंदमा-
नस्त्वं विसृष्टवाणशब्दसदृशं शब्दं कुर्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रसवेत् उदीरते तिस्रो वाचो मखस्युवः । यदव्य एपि सानवि ॥ २ ॥

प्रसवे । ते । उत् । ईरते । तिस्रः । वाचः । मखस्युवः ।

यत् । अव्ये । एपि । सानवि ॥ २ ॥

हे सोम ते तव प्रसवेसति मखस्युवो यज्ञमिच्छवो यजमानस्य तिस्रो वाचः ऋग्यजुःसा-
मात्मकानि त्रीणि वाक्यान्पुदीरते उद्गच्छन्ति । कदेत्यत आह—यद्यदा सानवि व्युच्छ्रिते अव्ये
अविमये पवित्रे एपि त्वं गच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अव्यो वारे परिप्रियं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । पवमानं मधुश्रुतम् ॥ ३ ॥

अव्यः । वारे । परि । प्रियम् । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । पवमानम् । मधुश्रुतम् ॥ ३ ॥

प्रियं देवानां प्रीतिकरं हरिं हरितवर्णमद्रिभिः श्रावभिरभिपुतं मधुश्रुतं मधुनोरसस्य व्या-
वपितारं पवमानं सोममव्योवेवारे वाटे परिहिन्वन्ति ऋत्विजः परिप्रेरयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आपवस्वमादिन्तमपवित्रन्धारया कवे । अर्कस्योर्निमासदम् ॥ ४ ॥

आ । पवस्व । मदिन्तम् । पवित्रम् । धारया । कवे ।

अर्कस्य । योर्निम् । आसदम् ॥ ४ ॥

हे मदिन्तम मादयितृतम कवे क्रान्तकर्मन् सोम अकंस्यार्चनीयस्येन्द्रस्य योनि उदरं स्थानमासदं प्राप्तुं पवित्रमतीत्य धारया संपातेनापवस्व आभिमुख्येन क्षर । यद्यप्येषा पूर्वस्मिन्नध्याये व्याहृता तथापि मन्दमतीनां विस्मरणशंकया पुनर्व्याख्याता ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सपवस्वमदिन्तमगोभिरञ्जानोअक्तुभिः । इन्द्रविन्द्रायपीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

सः । पवस्व । मदिन्तम । गोभिः । अञ्जानः । अक्तुभिः ।

इन्द्रो इति । इन्द्राय । पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे मदिन्तम मादयितृतमेन्द्रो सोम अक्तुभिरंजनसाधनभूतैर्गोभिः गोविकारैः पयोभिरंजानोज्यमानः संस्क्रियमाणः सत्त्वं इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानाय पवस्व क्षर ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अध्वर्योइति पंचर्चं सप्तविंशसूक्तं आंगिरसस्य उचध्यस्यार्षं गापत्रं पवमानसोमदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते--अध्वर्योइति । गतःसूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

अध्वर्योअद्रिभिःसुतंसोमंपवित्रआसृज । पुनीहीन्द्रायपातवे ॥ १ ॥

अध्वर्यो इति । अद्रिभिः । सुतम् । सोमम् । पवित्रे ।

आ । सृज । पुनीहि । इन्द्राय । पातवे ॥ १ ॥

हे अध्वर्यो अद्रिभिर्गावभिः सुतमभिपुतं सोमं पवित्रे आसृज । एतदेव दर्शयति इन्द्रायेन्द्रस्य पातवे पानाय पुनीहि पावय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

दिवःपीयूषमुत्तमंसोममिन्द्रायवज्जिणे । सुनोतामधुत्तमम् ॥ २ ॥

दिवः । पीयूषम् । उत्तमम् । सोमम् । इन्द्राय । वज्जिणे ।

सुनोत । मधुत्तमम् ॥ २ ॥

हे अध्वर्यवो यूयं मधुमत्तममतिशयेन मधुमन्तं दिवोषुलोकस्य पीयूषममृतमुत्तमं श्रेष्ठं
सोमं वज्जिणे वज्रवते इन्द्राय सुनोताभिपुणत ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तवत्यईन्दोअन्धसोदेवामधोर्व्यश्रते । पवमानस्यमरुतः ॥ ३ ॥

तव । त्ये । इन्दो इति । अन्धसः । देवाः । मर्धोः ।

वि । अश्रते । पवमानस्य । मरुतः ॥ ३ ॥

हे इन्दो सोम तव संबन्धिनं मधोर्मदकरस्य पवमानस्य पूयमानमंधसोन्नं कर्मणि षष्ठी
त्ये ते इमे देवाइन्द्रादयोमरुतश्च व्यश्रते व्यागृवते व्यागृवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

त्वंहिसोमवर्धयन्त्सुतोमदायभूर्णये । वषन्त्स्तोतारंमूतये ॥ ४ ॥

त्वम् । हि । सोम । वर्धयन् । सुतः । मदाय ।

भूर्णये । वषन् । स्तोतारंम् । ऊतये ॥ ४ ॥

हे सोम सुतोभिपुतस्त्वं वर्धयन् देवान् प्रवृद्धान् कुर्वन् वृषन् कामान् वषन् भूर्णये क्षि-
पाय मदायोतये रक्षणायच स्तोतारमभिगच्छसीत्यर्थः ॥४॥

अथ पञ्चमी-

अभ्यर्षविचक्षणपवित्रंधारयासुतः । अग्निवार्जमुतश्रवः ॥ ५॥८॥

अग्नि । अर्ष । विचक्षण । पवित्रम् । धारया । सुतः ।

अग्नि । वार्जम् । उत । श्रवः ॥ ५ ॥ ८ ॥

हे विचक्षण सोम सुतोभिपुतस्त्वं पवित्रमग्नि प्रति धारयाषंगच्छ । उतापिचास्माकं वा-
जमन्नं श्रवः कीर्तिचाभिरक्षेत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

परिघुक्षइति पंचचमष्टाविंशसूक्तं ऋष्यायाः पूर्ववत् । परिघुक्षेत्यनुक्रान्तं । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परिद्युक्षःसुनद्रयिर्भरद्वाजंनोअन्धसा । सुवानोअर्षपवित्रआ ॥१॥

परि । द्युक्षः । सुनद्रयिः । भरत् । वाजम् । नः ।
अन्धसा । सुवानः । अर्ष । पवित्रे । आ ॥ १ ॥

द्युक्षोदीतः सुनद्रयिः दीयमानधनः सोमो नोस्माकं वाजं बलमंघसाग्नेन सह परिभरत् परिभरतु । अथ मत्पक्षस्तुतिः हे सोम सुवानोभिषूयमाणस्त्वं पवित्रे आर्ष क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तवप्रत्नेभिरध्वभिरव्योवारेपरिप्रियः । सहस्रंधारोयात्तना ॥ २ ॥

तव । प्रत्नेभिः । अध्वंभिरः । अव्यः । वारै । परि ।
प्रियः । सहस्रंधारः । यात् । तना ॥ २ ॥

हे सोम तव संबंधी प्रिये देवानां प्रीतिकरः सहस्रधारो बहुधारः तना विस्तृतसारो रसः प्रत्नेभिः पुराणैः अध्वभिर्माणैः अव्योवारे वाले दशापवित्रे परियात् परिगच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

चरुर्नयस्तर्माङ्घ्र्येन्दो नदानंमीह्वय । वधैर्वधस्त्रोवीह्वय ॥ ३ ॥

चरुः । न । यः । तम् । ईह्वय । इन्दो इति । न । दानम् ।
ईह्वय । वधैः । वधस्त्रो इति वधस्त्रो । ईह्वय ॥ ३ ॥

हे सोम चरुर्न चरुरिव यः पूणोदो भवति तर्माङ्घ्र्यास्मान्पय । अपिच हे इन्दो न इदानीं दानं देयमीत्थय हे वधस्त्रो महारेण प्रसवणशील सोम वधैर्ग्राण्वां महारैरीत्थय ॥३॥

अथ चतुर्थी—

निशुष्ममिन्दवेपांपुरुहूतजनानाम् । योअस्माँआदिदेशति ॥४॥

नि । शुष्मम् । इन्दो इति । एषाम् । पुरुहूत ।
जनानाम् । यः । अस्मान् । आदिदेशति ॥ ४ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतेन्दो सोम त्वं यः शुष्मोयेषां शत्रुजनानां बलमस्मानादिदेशति
वाधार्थमाह्वयति एषां शत्रुजनानां तं शुष्मं बलं नि न्यक्नुविति शेषः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

श॒त॒न॒इ॒न्द॒ऋ॒ति॒भिः॒स॒ह॒स्रं॒वा॒शु॒ची॒नाम् । प॒र्व॒स्व॒म॒ह॒य॒द्र॒यिः ॥५॥१॥

श॒त॒म् । नः॒ । इ॒न्दो॒ इति॑ । ऋ॒ति॒भिः । स॒ह॒स्रं॒म् । वा॒ ।

शु॒ची॒नाम् । प॒र्व॒स्व । म॒ह॒य॒त्स॒र॒यिः ॥ ५ ॥ १ ॥

हे इन्दो सोम महयद्रयिः प्रदीयमानधनस्त्वं नोस्माकमूतिभिरूतिभ्योविभक्तिन्यत्ययः
रक्षार्थं शुचीनां शुद्धानां तवांशभूतानां सोमानां शतं सहस्रं वा पवस्व क्षर ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

उराइति चतुर्ऋचमेकोनविंशं सूक्तं काश्यपस्यावत्सारस्वार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं
तथाचानुक्रान्तं—उत्तेचतुष्कमवत्सारइति उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

उ॒त्ते॒शु॒ष्मा॒सो॒अ॒स्थू॒रक्षो॑भि॒न्द॒न्तो॑अ॒द्रि॒वः । नु॒द॒स्त्र॒याः॒परि॑स्पृ॒धेः ॥१॥

उ॒त् । ते॒ । शु॒ष्मा॒सः । अ॒स्थुः । र॒क्षः । भि॒न्द॒न्तः ।

अ॒द्रि॒वः । नु॒द॒स्त्रं । याः । प॒रि॒स्पृ॒धेः ॥ १ ॥

हे अद्रिवोप्राववन् सोम ते तव शुष्मासः शुष्मावेगाः रक्षोराक्षसान्भिन्दन्तो विदारयन्तः
उदस्थुरुत्तिष्ठन्ति याः परिस्पृधः स्पर्धमानाः शत्रुसेनाः अस्मान् प्रतिबाधन्ते तास्त्वं नुदस्व प्रेरय
बाधस्वेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अ॒या॒नि॒ज॒घ्नि॒रोज॑सा॒रथ॑स॒ङ्गे॒धने॑हिते । स्त॒वा॒अ॒वि॒भ्यु॒पाहृ॑दा ॥२॥

अ॒या । नि॒ज॒घ्निः । ओज॑सा । रथ॑स॒ङ्गे । धने॑ ।

हि॒ते । स्त॒वै । अ॒वि॒भ्यु॒पा । हृ॒दा ॥ २ ॥

हे सोम त्वं अयानेन कृतेनैजसा बलेन निजग्निः शत्रुं हन्तुं शीलवान् तं त्वामविभ्युषा
अभीतेन हृदा मनसा युकोहं रथसंगेस्माकं रथानां संगे हिते शत्रुषु निहिते धने च निमित्ते
स्तवै स्तौमि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अस्यं व्रतानि नाधृपे पवमानस्य दूढ्या । रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ ३ ॥

अस्यं । व्रतानि । न । आधृपे । पवमानस्य । दुःऽध्या ।

रुज । यः । त्वा । पृतन्यति ॥ ३ ॥

हे सोम पवमानस्य क्षरतोयस्यास्य तव व्रतानि कर्माणि दूढ्या दुर्बुद्धिना राक्षसेन ना-
धृपे आधर्षयितुमशक्यानि । सत्त्वं त्वां यो दुर्बुद्धिः शत्रुः पृतन्यति योद्धुं इच्छति तं रुज बाधस्व
॥३॥

अथ चतुर्थी—

तं हि न्वन्ति मदच्युतं हरिं नदीपुं वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् ॥ ४ ॥ १० ॥

तम् । हि न्वन्ति । मद्दच्युतम् । हरिम् । नदीपुं । वाजिनम् ।

इन्दुम् । इन्द्राय । मत्सरम् ॥ ४ ॥ १० ॥

मदच्युतं मदस्य व्यावयितारं हरिं हरितवर्णं वाजिनं बलिनं मत्सरं मदकरं तमिन्दुं सो-
मं नदीपु वसतीवरीष्विन्द्रायेन्द्रार्थं हि न्वन्ति ऋत्विजः प्रेरयन्ति ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अस्यप्रत्नामिति चतुर्केचं त्रिंशं सूक्तं ऋष्याद्याःपूर्वैव । अस्यप्रत्नामित्यनुक्रान्तं । उक्तो-
दिनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अस्यप्रत्नामनुद्युतं शुक्रदुन्दुहे अह्नयः । पर्यः सहस्रसामृषिम् ॥ १ ॥

अस्य । प्रत्नाम् । अनु । द्युतम् । शुक्रम् । दुन्दुहे । अह्नयः ।

पर्यः । सहस्रसाम् । ऋषिम् ॥ १ ॥

अस्य सोमस्य प्रत्नां पुराणां द्युतं द्योतमानं तनुमनु शुक्रं दीप्तं सहस्रतां अभिलषित-
स्यापरिमितस्य कर्मफलस्य दातारं ऋषिं सरणशीलं पयः पातव्यं रसमहयः कवयोदुदुहे
दुहन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयं सूर्य इवोपदृग्मं सरांसि धावति । सप्तप्रवत आदिवंम् ॥ २ ॥

अयम् । सूर्यः इव । उपदृक् । अयम् । सरांसि ।

धावति । सप्त । प्रवतः । आ । दिवंम् ॥ २ ॥

अयं सोमः सूर्य इव यथासूर्यः सर्वस्वलोकस्योपद्रष्टा तद्वत् कर्मणामुपद्रगुपद्रष्टा अपि
चायं सोमः सरांसि त्रिंशदुक्थपात्राणीति केचिद्वर्णयन्ति अपरेतु त्रिंशद्दहोरात्राणि सरांसीति
तानि धावति गच्छति । तथाचपास्कः—तत्रैतद्याज्ञिको वेदयन्ते त्रिंशदुक्थपात्राणि माध्यन्दिने
सवनएकदेवतानि तान्येतस्मिन्कालएकेनप्रतिधानेन पिबन्ति तान्यत्र सरांस्युच्यन्ते त्रिंशद-
परपक्षस्याहोरात्रांलिंशत्पूर्वपक्षस्येतिनैरुकाइति । अपिचायं सोमोदिवमधिरुत्य सप्तप्रवतः स-
मनदीरातिष्ठति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयं विश्वानितिष्ठति पुनानो भुवन्तोपरि । सोमो देवो न सूर्यः ॥ ३ ॥

अयम् । विश्वानि । तिष्ठति । पुनानः । भुवना ।

उपरि । सोमः । देवः । न । सूर्यः ॥ ३ ॥

पुनानाः पूयमानोयं सोमो विश्वानि सर्वाणि भुवना भुवनानि सर्वेषां भुवनानामुपरि
तिष्ठति । तत्रदृष्टान्तमाह—देवो न सूर्यः यथा सूर्यो देवः सर्वेषां भुवनानामुपरि तिष्ठति तद्वदयं
सोमोपीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

परिणो देवर्वातयेवाजी अर्पसि गोमतः । पुनान इन्दविन्द्र्युः ॥ ४ ॥ १ ॥

परि । नः । देवद्वीतये । वाजान् । अर्षसि । गोदमंतः ।

पुनानः । इन्द्रो इति । इन्द्रद्वयुः ॥ ४ ॥ ११ ॥

हे इन्द्रो सोम इन्द्रयुरिन्द्रकामः पुनानः पूयमानस्त्वं नोस्माकं देवद्वीतये यज्ञाय गोम-
तोगोयुक्तानि वाजानानि पर्यर्षसि परितः क्षरेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

यवंयवंनइति चतुर्कचमेकाविंशं सूक्तं काश्यपस्यावत्सारस्वार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवता-
कं । यवंयवमित्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

यवंयवंनोअन्धसापुष्टंपुष्टंपरिस्रव । सोमविश्वांचसौभगा ॥ १ ॥

यवंमृद्यवम् । नः । अन्धसा । पुष्टमृष्टपुष्टम् । परि ।

स्रव । सोमं । विश्वां । च । सौभगा ॥ १ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं पुष्टंपुष्टं बहुलं यवंयवं पुनःपुनर्युतं रसमन्धसान्नात्मना परिस्रव धा-
रया क्षर । अन्नपार्थयितुस्त्वृष्णयात्यन्तं पीडितत्वादावाधेचेति द्विर्भावः । पीडापयोकृधर्मो ना-
भिधेयधर्मइत्युक्तं । अपिच विश्वा विश्वानि सौभगा सौभगानि धनानि परिस्रव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रोयथातवस्तवोयथातेजातमन्धसः । निर्वर्हिर्पिप्रियेसदः ॥ २ ॥

इन्द्रो इति । यथा । तव । स्तवः । यथा । ते । जातम् ।

अन्धसः । नि । वर्हिर्पि । प्रिये । सदः ॥ २ ॥

हे इन्द्रो सोमान्धसोन्नरूपस्य तव संबन्धी स्तवः स्तवमं स्तोत्रं तथा ते तव जातं जन्म
यथा मादुर्भूतमस्ति तथात्वं प्रिये मीणयितरि वर्हिर्पि अस्मयागे निषदः निषण्णोभव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उतनोगोविदंश्ववित्पवंस्वसोमान्धसा । मभूतमेभिरहंभिः ॥ ३ ॥

उत् । नः । गो॒ऽवित् । अ॒श्व॒ऽवित् । प॒व॒स्व । सो॒म् ।

अ॒न्ध॒सा । म॒क्षु॒ऽत॒मे॒भिः । अ॒ह॒ऽभिः ॥ ३ ॥

उतापिच हे सोम नोस्माकं गोविद्रोपदोश्वविदश्वप्रदश्च त्वं मक्षुतमेभिर्मक्षुतमैरतिशयेन शीघ्रैरहभिरहोभिर्हेतुभिरंधसात्नेन पवस्व धारया क्षर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यो॒जि॒नाति॒नजी॒यते॒हन्ति॒शत्रु॑म॒भीत्य॑ । स॒प॒व॒स्वस॒हस्र॑जिन् ॥ ४ ॥ १२ ॥

यः । जि॒नाति॑ । न । जी॒यते॑ । ह॒न्ति । श॒त्रुम् । अ॒भि॒ऽइत्य॑ ।

सः । प॒व॒स्व । स॒ह॒स्र॑ऽजिन् ॥ ४ ॥ १२ ॥

हे सहस्रजित् सहस्रसंख्यानां शत्रूणां जेतः सोम योभवान् जिनाति शत्रून् हन्ति नजीयते स्वयंशत्रुभिर्नजीयते नहन्यतइत्यर्थः । शत्रुमभीत्य शत्रुं स्वयमभ्येत्य हन्ति नच स्वयं शत्रुभिरभिभूयते सत्वं पवस्व क्षर ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

परिसोमइति चतुर्ऋचं द्वात्रिंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । परिसोमइत्यनुक्रान्तं । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परि॒सोमं॑ऋ॒तं बृ॒हदा॒शुः प॒वित्रे॑ अ॒र्पति॑ । वि॒घ्नत्र॑क्षांसि॒देव्युः॑ ॥ १ ॥

परि॑ । सोमः॑ । ऋ॒तम् । बृ॒हत् । आ॒शुः । प॒वित्रे॑ । अ॒र्पति॑ ।

वि॒घ्नन् । रक्षांसि॑ । दे॒व्युः॑ ॥ १ ॥

आशुः क्षिपकारो देवयुर्देवकामः सोमः पवित्रे स्थित्वा रक्षांसि राक्षसान् विघ्नन् निघ्नन् । बृहन्महदतमन् पर्यर्पति परिगमयति अस्मभ्यं प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यत्सोमो॒वाज॑म॒र्पति॒शत॑धारा॒अप॑स्पृ॒वं । इन्द्र॑स्य॒स॒ख्यमा॑वि॒शन् ॥ २ ॥

यत् । सोमः । वाजम् । अर्षति । शतम् । धाराः । अप्स्युवः ।
इन्द्रस्य । सख्यम् । आविशन् ॥ २ ॥

यद्यदा अप्स्युवः कर्मकामाः शतं शतसंख्याकाः धाराः सोमस्यधाराः इन्द्रस्य सख्यं सखित्वं आविशन् प्रामुवन्ति । तदा सोमोवाजमन्नमर्षति गमयति अस्मभ्यं प्रयच्छतीत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

अभित्वायोर्पणोदशजारंनकन्यानूपत । मृज्यसेसोमसातये ॥३॥

अभि । त्वा । योर्पणः । दश । जारम् । न । कन्या ।
अनूपत । मृज्यसे । सोम । सातये ॥ ३ ॥

हे सोम त्वा त्वां याः दशसंख्याका योर्पणोगुलयः कन्या पितृमतीकन्यका जारंन यथा पियमभिशब्दायते तद्दक्षयनूपताभिशब्दायन्ते । ताभिः सातयेस्माकं धनस्य लाभाय मृज्यसे इन्द्रार्थं शोध्यसे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वमिन्द्रायविष्णवेस्त्रादुरिन्दोपरिस्रव । नृन्स्तोतृन्पाह्यंहंसः ॥४॥१३॥

त्वम् । इन्द्राय । विष्णवे । स्वादुः । इन्द्रो इति । परि ।
स्रव । नृन् । स्तोतृन् । पाहि । अंहंसः ॥ ४ ॥ १३ ॥

हे इन्द्रो सोम स्वादुः पियरसस्त्वमिन्द्राय इन्द्रार्थं विष्णवे विष्णवर्थं च परिस्रव परिक्षर । नृन् कर्मणां नेतृन् स्तोतृन् त्वद्विषयाणां स्तुतीनां कर्तृन् अंहंसोदुरितारपाहि रक्ष च ॥ ४॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे त्रयोदशोवर्गः ॥१३॥

प्रतेधाराइति चतुर्कंच त्रयस्त्रिंशत्सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रतेधाराइत्यनुक्रान्तं । उकोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

प्रतेधाराअसञ्चतोदिवोनर्यन्तिवृष्टयः । अच्छावाजंसहस्रिणाम् ॥१॥

प्र । ते । धाराः । असुश्वतः । दिवः । न । यन्ति ।
वृष्टयः । अच्छ । वाजम् । सहस्रिणम् ॥ १ ॥

हे सोम ते तव असुश्वतः संगरहिताधाराः सहस्रिणमपरिमितसंख्याकं वाजमन्मच्छा-
स्मदर्थं प्रयन्ति प्रगच्छन्ति । तत्रदृष्टान्तः—दिवोन वृष्टयः यथा चुलोकात् वर्षधारा निःसंगाः
ऋजानामपरिमितमन्नं प्रयन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अग्निप्रियाणिकाव्याविश्वाचक्षाणोअर्पति । हरिस्तुज्ञानआयुधा ॥२॥

अग्नि । प्रियाणि । काव्या । विश्वा । चक्षाणः ।
अर्पति । हरिः । तुज्ञानः । आयुधा ॥ २ ॥

हरिर्हरितवर्णः सोमो विश्वा विश्वानि प्रियाणि देवानां प्रीतिकराणि काव्या काव्या-
नि कर्माणि चक्षाणः पश्यन् आयुधा स्वकीयान्यायुधानि तुज्ञानो राक्षसान्प्रति प्रेरयंश्चाभ्य-
र्पति यागं प्रति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समर्मृजानआयुभिरिमोराजेवसुव्रतः । श्येनोनवंसुपीदति ॥ ३ ॥

सः । मर्मृजानः । आयुभिरिः । इभ्रः । राजाऽइव ।
सुव्रतः । श्येनः । न । वंसु । सीदति ॥ ३ ॥

सुव्रतः सुकर्मा ससोमः आयुभिर्मनुष्यैः ऋत्विग्भिर्मर्मृजानः शोध्यमानः इभोगतभयो
राजेव यथा राजा । श्येनोन यथा च श्येनः तथा वंसुदकेषु वसतीवरीषु सीदति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सनोविश्वादिबोवसूतोपृथिव्याअधि । पुनानइन्दुवाभर ॥ ४ ॥ १४ ॥

सः । नुः । विश्वा । दिवः । वसु । उतो इति । पृथिव्याः ।
अधि । पुनानः । इन्दो इति । आ । भर ॥ ४ ॥ १४ ॥

हे इन्दो सोम पुनानः पवमानस्त्वं दिवोधि दिविस्थितानि उतो अपिच पृथिव्याअधि
पृथिव्यां स्थितानि । अधीति सप्तम्यर्थानुवादः । विश्वा विश्वानि वसुवसूनि नोस्पश्यमाभराहर
॥४॥ ॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

तरत्सइतिचतुर्दशं चतुर्दशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । तरत्सइत्यनुक्रान्तं । उक्तो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

तरत्समन्दीधावति धारासुतस्यान्धसः । तरत्समन्दीधावति ॥ १ ॥

तरत् । सः । मन्दी । धावति । धारा । सुतस्य । अन्धसः ।

तरत् । सः । मन्दी । धावति ॥ १ ॥

मन्दी देवानां हर्षकरः ससोमः तरत् स्तोतृन् पाप्मनः सकाशात्तारयन् धावति पवते । तदेव
दर्शयति सुतस्याभिपुतस्यांधसो देवानामन्नात्मकस्य सोमस्य धारा धावतीति । पुनरपि तदेवा-
हात्यन्तादरार्थं तरत्समन्दी धावति । यद्वास्याऋचोपास्केनोक्तोर्थेन्द्रष्टव्यस्तद्यथा—तरविसपार्पसर्वं
मन्दी यः स्तौति धावति गच्छत्यूर्ध्वगतिं धारासुतस्यांधसो धारयाभिपुतस्य सोमस्य मंत्रपुतस्य
वाचास्तुतस्येति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उस्त्रावेद्वसूनामर्तस्यदेव्यवसः । तरत्समन्दीधावति ॥ २ ॥

उस्त्रा । वेद । वसूनाम् । मर्तस्य । देवी । अवसः । तरत् ।

सः । मन्दी । धावति ॥ २ ॥

वसूनां धनानां उस्तोत्तरणशीला प्रदात्री देवी द्योतमाना स्तूयमानावा यस्य सोमस्य
धारा मर्तस्य मनुष्यं यजमानं अवसोरक्षितुं वेद जानाति । सिद्धमन्यव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ध्वस्त्रयोःपुरुषन्त्योरासहस्राणिदद्महे । तरत्समन्दीधावति ॥ ३ ॥

ध्वस्रयोः । पुरुषसन्त्योः । आ । सहस्राणि । दद्महे ।
तरत् । सः । मन्दी । धावति ॥ ३ ॥

ध्वस्रयोः पुरुषसन्त्योर्ध्वस्रः कश्चिद्राजा पुरुषन्तिश्च कश्चित् तयोरुभयोरत्रेतेतरयोगविवक्षया द्विवचनं द्रष्टव्यं । सहस्राणि धनानां सहस्राण्यादद्महे वयं प्रतिगृहीमः । तदस्माभिः प्रतिगृहीतं धनमुत्तममस्त्विति ऋषिः सोमं प्रार्थयतइति सोमस्यस्तुतिः । सिद्धमन्यत् । यथा वत्सारणतयोर्धनानि प्रतिजग्राहैवं तरंतपुरुमीह्यौ प्रतिजगृहतुः । तथाच शाट्थायनकं—अथहवैतरंतपुरुमीह्यौ वैददश्वीध्वस्रयोः पुरुषसन्त्योर्ध्वस्रप्रतिगृह्य गरगिराविवभेनाते तौहस्मांगुल्यासातं प्रतिगृह्यते तावकामयेतामसातंनाविवेदं सातंस्यादात्तमिवैव नप्रतिगृहीतमितिभावे तच्चतुर्ऋचमपश्यतां तेनप्रत्यैतां ततोवैतयोरसातं सातमभवदात्तमिवैव नप्रतिगृहीतं सयःप्रतिप्रतिगृह्य कामयेतेत्यादि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आययोस्त्रिंशतंतनासहस्राणिचदद्महे । तस्समन्दीधावति ॥४॥१५॥

आ । ययोः । त्रिंशतम् । तनां । सहस्राणि । च । दद्महे ।
तरत् । सः । मन्दी । धावति ॥ ४ ॥ १५ ॥

ययोर्ध्वस्रपुरुषसन्त्योस्त्रिंशतं त्रीणिशतानि सहस्राणि तना वस्राण्यादद्महे वयंप्रतिगृहीमः । तयोरस्माभिः प्रतिगृहीतं तत्सर्वमप्रतिगृहीतमस्त्विति सोमं ऋषिः प्रार्थयते इति सोमस्यैवस्तुतिः । सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

पवस्वेति चतुर्ऋचं पंचविंशं सूक्तं ऋष्याद्याःपूर्ववत् । पवस्वेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवंस्वगोजिदश्वजिद्विश्वजित्तोमरण्यजित् । प्रजावृद्रत्नमांर ॥१॥

पवंस्व । गोऽजित् । अश्वऽजित् । विश्वऽजित् । सोम ।
रण्यऽजित् । प्रजाऽवत् । रत्नम् । आ । ऋ ॥ १ ॥

हे सोम गोजित् शत्रूणां गवां जेता अश्वजित् अश्वानामपि जेता विश्वजित् विश्वस्य जगतोजेता रण्यजित् रमणीयस्य धनस्यापि जेता त्वं पवस्व धारया क्षर । अपिचास्मभ्यं प्रजावत् पुत्राद्युपेतं रत्नं रमणीयं धनमाभराहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पर्वस्वाद्भ्योअदाभ्यःपवस्वौषधीभ्यः । पर्वस्वधिपणाभ्यः ॥२ ॥

पर्वस्व । अत्भ्यः । अदाभ्यः । पर्वस्व ।

ओषधीभ्यः । पर्वस्व । धिपणाभ्यः ॥ २ ॥

हे सोम त्वमद्भ्योवसतीवरीभ्योदाभ्योशुभ्यश्च पवस्व क्षर । अपिचौषधीभ्यः पवस्व क्षर । किंच धिपणाभ्योग्रावभ्यः पवस्व क्षर ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंसोमपर्वमानोविश्वानिदुरितातर । कविःसीदनिबर्हिषि ॥ ३ ॥

त्वम् । सोम । पर्वमानः । विश्वानि । दुःदृता । तर ।

कविः । सीद । नि । बर्हिषि ॥ ३ ॥

हे सोम पर्वमानः पूयमानः कविः कान्तकर्मा त्वं विश्वानि सर्वाणि दुरिता दुरितानि राक्षसैः कृतान्युपद्रवाणि तर निराकुरु अस्मिन् बर्हिषि निधीदच ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पर्वमानस्वर्विदोजार्यमानोभवोमहान् । इन्द्रोविश्वोअभीदसि ॥४॥१६ ॥

पर्वमान । स्वः । विदः । जार्यमानः । अभवः । महान् ।

इन्द्रो इति । विश्वान् । अभि । दत् । अस्ति ॥ ४ ॥ १६ ॥

हे पवमान सोम त्वं स्वः सर्वं विदो यजमानाय प्रयच्छ । अपिच जायमानः प्रादुर्भवन्नेव महान् पूजनीयो भवोसि । किञ्च हे इन्दो सोम त्वं विश्वान् सवनिव शत्रून् अज्यसि तेजसाभिभवसि ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

प्रगायत्रेणेति चतुर्ऋचं षट्त्रिंशं सूक्तं काश्यपस्यावत्तारस्यापि तृतीयापुरउष्णिक् आद्यद्वादशकोऽष्टकौ । शिष्टागायत्रः पवमानः सोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—प्रगायत्रेणोपान्त्यापुरउष्णिगिति । उकोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रगायत्रेणगायतपवमानंविचर्षणिम् । इन्दुंसहस्रंक्षसम् ॥ १ ॥

प्र । गा॒य॒त्रेण॑ । गा॒य॒त॒ । प॒व॒मा॒नम् । वि॒ऽच॒र्ष॒णिम् ।

इ॒न्दु॒म् । स॒ह॒स्रं॑क्ष॒सम् ॥ १ ॥

विचर्षणिं विद्मद्वारं सहस्रक्षसं बहुदर्शनं पवमानं पूयमानमिन्दुं सोमं गायत्रेण गायत्रेणामधेयेन साम्ना प्रगायत । हे स्तोतारो गानं कुरुत स्तुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तंत्वांसहस्रंक्षसमथोसहस्रंभर्णसम् । अतिवारंमपाविपुः ॥ २ ॥

तम् । त्वा । स॒ह॒स्रं॑क्ष॒सम् । अ॒थो॒ इति॑ । स॒ह॒स्रं॑भ॒र्ण॒सम् ।

अति॑ । वा॒रंम् । अ॒पा॒वि॒पुः ॥ २ ॥

हे सोम सहस्रक्षसं बहुदर्शनं अथो अपिच सहस्रभर्णसं बहुभरणं तमभिपुवं त्वा त्वां वारं वालं दशापवित्रं अत्यपाविपुर्ऋत्विजः पावयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अतिवारान्पवमानोअसिष्यदत्कलशांअसिधावति ।

इन्द्रंस्पृहाद्यांविशन् ॥ ३ ॥

अर्ति । वारान् । पर्वमानः । अ॒सि॒स्य॒दत् । क॒ल॒शान् ।

अ॒भि । धा॒वति॑ । इन्द्र॑स्य । हा॒र्दि । आ॒इ॒वि॒शान् ॥ ३ ॥

पवमानः पूयमानः सोमो वारान् अवेः बालानत्यतिक्रम्यासिष्यदत्स्यंदते । अपिचेन्द्र-
स्य हा॒र्दि हृदयमाविशन् द्रोणानभिधावत्यभिगच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्र॑स्यसोम॒राध॑से॒शंप॑वस्वविच॒र्षणे॑ । प्र॒जाव॒द्रेत॒आभ॑र ॥४॥ १७॥

इन्द्र॑स्य । सो॒म । राध॑से । शम् । प॒वस्व । वि॒इ॒च॒र्षणे॑ ।

प्र॒जाव॒द्रेत् । रे॒तः । आ । भ॒र ॥ ४ ॥ १७ ॥

हे विचर्षणे विद्रष्टः सोम त्वमिन्द्रस्य राधसे राधनाय संसिधौ शं सुखकरं रसं पवस्व
क्षर । अपिचास्मभ्यं प्रजावत्पुत्राद्युपेतं रेतउदकमनं वा आभराहर प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

॥ इति नवमे मंडले द्वितीयोऽनुवाकः ॥ २ ॥

तृतीयेऽनुवाके सप्त सूक्तानि तत्रायावीतीति त्रिंशदहं प्रथमं सूक्तममहीयुर्नामांगिरसऋषिः
गायत्रीछन्दः पवमानःसोमो देवता । तथाचानुक्रान्तं—अयावीतीत्रिंशदमहीयुरिति । उक्तो-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अ॒यावी॒तीपरि॑स्त्रव॒यस्त॑इन्द्रो॒मदे॒ष्वा । अ॒वाह॑न्नव॒तीर्न॑र्व ॥ १ ॥

अ॒या । वी॒ती । परि॑ । स्त्र॒व । यः । ते॒ । इन्द्रो॑ इति॑ ।

मदे॑षु । आ । अ॒व॒इ॒अर्ह॑न् । न॒व॒तीः । न॑र्व ॥ १ ॥

हे इन्द्रो सोम अयानेन रसेन वीती वीत्यै इन्द्रस्य भक्षणाय परिस्त्रव परिक्षर । कीदृशो-
नरसेनेत्यतआह ते तव धोरसोमदेषु संग्रामेषु नववीर्नवेति नवनवतिसंख्याकाश्च शत्रुपुरीरवा-
हन् जघान अमुं सोमरसं पीत्वा मत्तःसन्निद्र उक्तलक्षणाः शत्रुपुरीर्नवानेतिकृत्वा रसोजघा-
नेत्युपचारः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

पुरःसद्यद्भृथाधिधेदिवोदासायशम्बरम् । अधृत्यंतुर्वशंयदुम् ॥ २ ॥

पुरः । सद्यः । इत्थाऽधिधे । दिवःऽदासाय । शम्बरम् ।

अध । त्यम् । तुर्वशम् । यदुम् ॥ २ ॥

सद्य एकस्मिन्नेवाह्नि पुरः शत्रूणां पुराणि सोमरसोवाहन् इत्थाधिधे सत्यकर्मणे दिवो-
दासाय राक्षे शंबरं शत्रुपुराणां स्वामिनमधाथ त्यं तं तुर्वशं तुर्वशनामकराजानं दिवोदासशत्रुं य-
दुं यदुनामकराजानं च वशमानयच्च । अत्रापि सोमरसं पीत्वा मत्तःसन्न इन्द्रः सर्वमेतदकार्षीदि-
ति सोमरसेकर्तृत्वमुपचर्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

परिणोअश्वमश्वविद्रोमदिन्द्रोहिरण्यवत् । क्षरासहस्रिणीरिपः ॥ ३ ॥

परि । नः । अश्वम् । अश्वऽवित् । गोऽमत् । इन्द्रो इति ।

हिरण्यऽवत् । क्षरं । सहस्रिणीः । रिपः ॥ ३ ॥

हे इन्द्रो सोम अश्ववित् अश्वस्य लभकस्त्वं नोस्माकमश्वं गोमद्रोयुक्तं हिरण्यवद्विर-
ण्योपेतं धनं च परिक्षर । अपि च सहस्रिणीर्बहूनि इपोन्नानि क्षर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

पर्वमानस्यतेव्यंपवित्रमभ्युन्दतः । सखित्वमावृणीमहे ॥ ४ ॥

पर्वमानस्य । ते । व्यम् । पवित्रम् । अभिऽउन्दतः ।

सखित्वम् । आ । वृणीमहे ॥ ४ ॥

हे सोम पवित्रमभ्युन्दतः पवित्रमभिक्षेदयतः पवमानस्य क्षरत्वथ ते तव सखित्वं सख्यं
वयममहीयं व आगिरसा आवृणीमहे प्रार्थयामहे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

येतेपवित्रमूर्मयोभिःक्षरन्तिधारया । तेभिर्नःसोममृळ्य ॥ ५ ॥ १८ ॥

ये । ते । प॒वित्रं । ऊ॒र्मयः । अ॒ग्नि॒क्षर॑न्ति । धार॑या ।
तेभिः । नः । सो॒म । मृ॒ळ्य ॥ ५ ॥ १८ ॥

हे सोम ये प्रसिद्धाः ते तव ऊर्मयस्तरंगाः पवित्रं धारयाभिक्षरन्ति तेभिस्तैर्हार्मिभिर्नो-
स्मान्मृळ्य सुखय ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी-

स॒नः॒पु॒ना॒न॒आ॒भ॒र॒र॒यि॒वी॒र॒व॒ती॒मि॒प॒म् । ई॒शा॒नः॒सो॒म॒वि॒श्व॒तः ॥ ६ ॥
सः । नः । पु॒ना॒नः । आ । भ॒र॒ । र॒यि॒म् । वी॒र॒व॒ती॒म् ।
इ॒प॒म् । ई॒शा॒नः । सो॒म॒ । वि॒श्व॒तः ॥ ६ ॥

हे सोम विश्वतः सर्वस्य जगत्ईशानः ईश्वरः सोमिपुतः पुनानः पूयमानस्त्वं नोस्मभ्यं
रयिं धनं वीरवतीं पुत्राद्युपेतमिपमनं चाभराहर ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

ए॒त॒मु॒त्यं॒द॒श॒क्षि॒पो॑मृ॒ज॒न्ति॒सि॒न्धु॑मा॒तर॒म् । स॒मा॒दि॒त्ये॒भिर॒ख्य॑त ॥७॥
ए॒त॒म् । ऊँ॑ इति । त्यम् । द॒श । क्षि॒पः । मृ॒ज॒न्ति ।
सि॒न्धु॑मा॒तर॒म् । स॒म् । आ॒दि॒त्ये॒भिः । अ॒ख्य॑त ॥ ७ ॥

सिंधुमातरं यस्य सोमस्य सिन्धवोमातरोनघोभवन्ति त्वं तमेतमिमं सोमं दशक्षिपो द-
शसंस्थाकाअंगुलयो मृजन्ति शोधयन्ति । अपिच सोमं सोमः आदित्येभिरादित्यैः समख्यत
संगच्छते ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

स॒मि॒न्द्रे॑णो॒त्त॒वा॒यु॒नां॒सु॒त॒ए॒ति॒प॒वि॒त्र॒आ । सं॒सूर्य॑स्य॒र॒श्मि॒भिः ॥ ८ ॥
स॒म् । इ॒न्द्रे॑ण । उ॒त्त । वा॒यु॒नां । सु॒तः । ए॒ति ।
प॒वि॒त्रे । आ । स॒म् । सूर्य॑स्य । र॒श्मि॒भिः ॥ ८ ॥

सुतोभिपुतः सोमः पवित्रे इन्द्रेण समेति संगच्छति । उतापिच वायुना समेति सूर्यस्य
रश्मिभिर्मयूत्तरपि समेति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

स॒नो॒भगा॑यवा॒यवे॑पू॒ष्णेप॑वस्व॒मधु॑मान् । चा॒रु॑र्भि॒त्रेवरु॑णेच ॥ ९ ॥

सः । नः । भगा॑य । वा॒यवे॑ । पू॒ष्णे । प॒वस्व॑ । मधु॑मान् ।

चा॒रुः । मि॒त्रे । वरु॑णे । च ॥ ९ ॥

हे सोम मधुमान् मधुररसश्चारुः कल्याणस्वरूपश्च सोभिपुतस्त्वं नोस्माकं यज्ञे भगाय भ-
गाख्यायदेवाय वायवेच पूष्णे रवये मित्रे मित्राय देवाय वरुणे वरुणायच पवस्व क्षर ॥९॥

अथ दशमी-

उ॒च्चा॑ते॒जा॒तम॑न्ध॒सोदि॑विप॒द्भूम्या॑ददे । उ॒ग्रंश॑र्म॒महि॑श्रवः ॥ १० ॥ ११ ॥

उ॒च्चा । ते । जा॒तम् । अन्ध॑सः । दि॒वि । सत् । भूमिः॑ । आ । ददे॑ ।

उ॒ग्रम् । शर्म॑ । महि॑ । श्रवः॑ ॥ १० ॥ ११ ॥

हे सोम ते तव संबन्धिर्मोक्षसो रसस्योच्चा उपरि जातं जन्म अपिच दिवि द्युलोके सत्
विद्यमानं स्वतस्तवसंबन्धि उग्रमुद्गूर्णं शर्मसुखं महिमहत् श्रवोञ्च भूमिराददे । भूम्याददइति
पदत्रयमामनन्ति विसर्जनीयलोपः साहितिकः । भूमिः भौमाजनामादृशाः भूमिष्ठैरादीपत इत्य-
र्थः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी-

ए॒नावि॑श्वान्य॒र्य॑आद्यु॒म्नानि॑मानु॒पाणाम् । सि॒पांस॑न्तोवनामहे ॥ ११ ॥

ए॒ना । वि॑श्वानि । अ॒र्यः । आ । द्यु॒म्नानि॑ । मानु॒पाणाम् ।

सि॒पांस॑न्तः । व॒नाम॑हे ॥ ११ ॥

एना एनेनानेन सोमेन मानुपाणां मनुष्याणां विश्वा विश्वानि द्युम्नान्यन्तानि अर्योभि-
गच्छन्तः सिपासन्तः संभ्रुकुमिच्छन्तश्च वर्य वनामहे संभ्रजामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

स॒न॒इन्द्रा॒य॒य॒ज्य॒वे॒वरु॑णाय॒म॒रु॒भ्यः॑ । व॒रि॒वो॒वि॒त्परि॑स्व ॥ १२ ॥

सः । नुः । इन्द्राय । यज्यवे । वरुणाय । मरुत्भ्यः ।

वरिवःऽवित् । परि । स्व ॥ १२ ॥

हेसोम वरिवोविदन्नस्य लंभकः पवमानस्त्वं नोस्माकं यज्यवे यष्टव्यायेन्द्राय वरुणायच मरुद्भ्यश्च परिस्व धारया क्षर ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

उ॒पो॒पु॒जा॒त॒म॒सुर॑गोभिर्भृङ्ग॑परि॒ष्क॒तम् । इ॒न्द्रु॒दे॒वा॒अ॒या॒सि॒पुः॑ ॥ १३ ॥

उपो इति । सु । जातम् । अप्स्तुरम् । गोभिः । भृङ्गम् ।

परिष्कृतम् । इन्द्रुम् । देवाः । अयासिपुः ॥ १३ ॥

सुजातं सम्यक् प्रादुर्भूतं अमुरं वसतीवरीभिः मेरितं भ्रगं शत्रूणां भ्रजकं गोभिर्गोविकारैः पयोभिः परिष्कृतमलंकृतं संस्कृतमिदं सोमं देवाइन्द्रादयः उपायासिपुरुपागच्छन्ति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त॒मि॒द्व॒र्ध॒न्तु॒नो॒गि॒रो॒व॒त्सं॑सं॒शि॒श्व॒री॒रि॒व । य॒इन्द्र॑स्य॒हृदं॑सनिः ॥ १४ ॥

तम् । इत् । वर्धन्तु । नुः । गिरः । वत्सम् । संशिश्वरीःऽइव ।

यः । इन्द्रस्य । हृदम्ऽसनिः ॥ १४ ॥

यः सोम इन्द्रस्य हृदंसनिर्हृदयस्य संभक्ता भवति तमिदमेव सोमं नोस्माकं गिरः स्तुतिरूपावाचः संवर्धन्तु सम्यक्वर्धयन्तु । तत्रदृष्टान्तः-वत्सं बालं शिश्वरीरिव यथा शिश्वर्योव-क्षपयस्कामावरो वत्सं वर्धयन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अ॒र्या॑णः॒सोम॑शंग॒वेधु॑क्ष॒त्सं॒पि॒प्यु॒यी॒मि॒र्य॑म् । वर्धा॑समु॒द्रमु॒क॒र्ष्य॑म् ॥ १५ ॥ २ ॥

अर्ष । नः । सोम । शम् । गवे । धुक्षस्व । पिप्युषीम् । इषम् ।
वर्ध । समुद्रम् । उक्थ्यम् ॥ १५ ॥ २० ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं गवे शं सुखमर्षं क्षर । अपिच पिप्युषीं प्रवृद्धामिषमन्नं धुक्षस्व
पूरय । किंचोक्थ्यं प्रशंस्यं समुद्रमुदकं वर्धं वर्धम् ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे विशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ षोडशी-

पवमानोअजीजनद्विवश्चित्रनतन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरबृहत् ॥ १६ ॥

पवमानः । अजिजनत् । दिवः । चित्रम् । न । तन्यतुम् ।
ज्योतिः । वैश्वानरम् । बृहत् ॥ १६ ॥

पवमानः सोमः बृहन्महत् वैश्वानरं वैश्वानराख्यं ज्योतिस्तेजोदिवोद्युलोकस्य चित्रं
तन्यतुं न अशानिमिवाजीजनदजनयत् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

पवमानस्यतेरसोमदोराजन्नदुच्छुनः । विवारमव्यमर्पति ॥ १७ ॥
पवमानस्य । ते । रसः । मर्दः । राजन् । अदुच्छुनः । वि ।
वारम् । अव्यम् । अर्पति ॥ १७ ॥

हे राजन् दीप्यमानसोम पवमानस्य क्षरतः ते तवादुच्छुनोरक्षोवर्जितो मदीमदकरो रसः
अव्यमविमयं वारं वासं दशापवित्रं व्यर्पत्यभिगच्छति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

पवमानरसस्तवदक्षोविराजतिद्युमान् । ज्योतिर्विश्वंस्वदृशे ॥ १८ ॥

पवमान । रसः । तव । दक्षः । वि । राजति । द्युमान् ।
ज्योतिः । विश्वम् । स्वः । दृशे ॥ १८ ॥

हे पवमान सोम तव त्वदीयोदक्षो वृद्धोष्मान् षोमिमान् रसो विराजति प्रकाशते । न केवलं स्वयमेव प्रकाशते किंतु विश्वं व्याप्तं स्वः सर्वं ज्योतिस्तेजश्च दृशे द्रष्टुं करोतीति शेषः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यस्तेमदोवरेण्यस्तेनापवस्त्वान्धसा । देवावीरंघशंसहा ॥ १९ ॥

यः । ते । मर्दः । वरेण्यः । तेर्न । पवस्त्व् । अन्धसा ।

देवदअवीः । अघशंसहा ॥ १९ ॥

हे सोम ते तव देवावीर्देवकामोघशंसहा राक्षसानां हन्ता वरेण्यः सर्वैर्वरणीयो मदोमद-
करो योरसोविद्यते तेन रसेनांधसादनीयेन पवस्व क्षर ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

जग्निर्वृत्रमामित्रियंसस्त्रिर्वाजं द्विवेदिवे । गोपातं अश्वसा असि ॥ २० ॥ २१ ॥

जग्निः । वृत्रम् । अमित्रियम् । सस्त्रिः । वाजम् । द्विवेदिवे ।

गोदसाः । ऊँ इति । अश्वदसाः । असि ॥ २० ॥ २१ ॥

हे सोम त्वममित्रियममित्रभवं वृत्रं शत्रुं जग्निर्हतासि भवसि । किंच द्विवेदिवे मवि-
दिनं वाजं संग्रामं सस्त्रिः संभक्तासि । किंच गोपाः गवां दातासि अश्वसाः अश्वानां दाता-
सि ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथैकविंशी-

समिंश्लो अरुपो भवसूपस्थान्निर्धेनुभिः । सीदंश्चेन्नोनयोनिमा ॥ २१ ॥

समंश्मिंश्लः । अरूपः । भव । सुदउपस्थान्निः । न ।

धेनुश्निः । सीदन् । श्येनः । न । योनिम् । आ ॥ २१ ॥

हे सोम त्वं सूपस्थाभिः शोभनोपस्थानाभिः धेनुभिर्गोभिः गोविकारैः पयोभिरित्यर्थः ।
संमिश्रितः संमिश्रितः श्वेनो न यथा श्वेनः शीघ्रमागत्य स्थानपासीदति तद्दयोनिं स्वकीयं
स्थानं आसीदन् । न संप्रत्यर्थे । इदानीमरुप आरोचमानोभव ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशो-

सपवस्वयआविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवै । वृत्रिवांसं महीरपः ॥ २२ ॥

सः । पवस्व । यः । आविथ । इन्द्रम् । वृत्राय ।

हन्तवै । वृत्रिवांसम् । महीः । अपः ॥ २२ ॥

हे सोम यस्त्वं महीर्महतीरपो महान्त्युदकानि वृत्रिवांसं निरुंधानं वृत्राय वृत्रं हन्तवै
हन्तुं इन्द्रमाविथ रक्ष । सत्त्वं पवस्व धारया क्षर । सोमं पीत्वा मत्तः सन्निद्रो महान्त्युदका-
नि निरुंधानं वृत्रं जघानेत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

सुवीरांसो वयं धनाजयेम सोममीद्वः । पुनानो वर्धनो गिरः ॥ २३ ॥

सुवीरांसः । वयम् । धना । जयेम । सोम । मीद्वः ।

पुनानः । वर्ध । नः । गिरः ॥ २३ ॥

हे मीद्वः सेकः सोम पुनानः पूषमानस्त्वं सुवीरांसः सुवीराः कल्याणपुत्राः वयममहीय-
व आंगिरसाः धना शत्रूणां धनानि जयेम शत्रून् जित्वा तदीयानि धनानि स्वीकुर्यामित्यर्थः ।
नोस्माकं गिरः स्तुतिरूपावाचश्च वर्ध वर्धय ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

त्वोतांसस्तवावसास्यामं वृन्वन्त आमुंरः । सोमं वृते पुंजा गृहि ॥ २४ ॥

त्वाऽर्कतासः । तव । अवसा । स्याम । वृन्वन्तः । आमुंरः ।

सोमं । वृतेपुं । जागृहि ॥ २४ ॥

हे सोम तव त्वदीयेनावसा रक्षणेन त्वोतासः त्वया रक्षिताः सन्तो बन्वन्तः शत्रून् भज-
माना आमुरस्तेषामभिमारकाः स्याम भवेम । व्रतेष्वस्माकं कर्मसु जागृहि प्रबुद्धो भव ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशो—

अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअराव्णः । गच्छन्निन्द्रस्यनिष्कृतम् ॥ २५ ॥ २२ ॥

अपघ्नन् । पवते । मृधः । अप । सोमः । अराव्णः ।

गच्छन् । इन्द्रस्य । निःस्कृतम् ॥ २५ ॥ २२ ॥

सोमोमृधोर्हिंसकान् शत्रून्पघ्नन् मारयन् अराव्णः शक्नो सत्यां धनानामदातुंश्चापघ्नन्
इन्द्रस्य निष्कृतं स्थानं गच्छन् प्रामुवन् पवते धारया क्षरति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षड्विंशी—

महोनोरायआभ्रपवमानजृहीमृधः । रास्वेन्दोवीरव्यशः ॥ २६ ॥

महः । नः । रायः । आ । भ्र । पवमान । जृहि । मृधः ।

रास्व । इन्द्रो इति । वीरव्यशः । ॥ २६ ॥

हे पवमानेन्दो सोम नोस्माकं महोमहान्ति रायोधनान्याभराहर । मृधोर्हिंसकान् शत्रून्
च जहि मारय । वीरव्य पुत्राद्युपेतां यशः कीर्तिञ्च रास्वास्मभ्यं देहि ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

नत्वाशतंचनहुतोराधोदित्सन्तमामिनन् । यत्पुनानोमत्वस्यसे ॥ २७ ॥

न । त्वा । शतम् । चन । हुतः । राधः । दित्सन्तम् । आ । मिनन् ।

यत् । पुनानः । मत्वस्यसे ॥ २७ ॥

हे सोम राधोपनमादित्सन्तमादातुमिच्छन्तं त्वा त्वां शतं चन बहवोपि हुवोर्हिंसकाः श-
त्र्वोनपिनन्निहंसन्ति । कदेत्यत्राह यद्यदा पुनानः पूयमानस्त्वं मत्स्यसेस्मभ्यं धनंदातुमि-
च्छसि ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

पर्वस्वेन्दोवृषासुतःकृधीनोपशसोजने । विश्वाअपद्विपोजहि ॥२८॥

पर्वस्व । इन्दो इति । वृषा । सुतः । कृधि । नुः । यशसः ।

जने । विश्वाः । अर्ष । द्विर्षः । जहि ॥ २८ ॥

हे इन्दो सोम सुतोभिपुतो वृषा सेका त्वं पवस्व धारया क्षर । जने जनपदेषु नोस्मान्
यशसोयशस्विनः कृधि कुरु । विश्वाः सर्वान् द्विपोद्विष्टून् शत्रून् अपजहि मारय च ॥२८॥

अथैकोनविंशी-

अस्यतिसख्येवयंतवेन्दोद्युम्नउत्तमे । सासुह्यामपृतन्यतः ॥ २९ ॥

अस्य । ते । सख्ये । वयम् । तव । इन्दो इति ।

द्युम्ने । उत्तमे । सासुह्याम । पृतन्यतः ॥ २९ ॥

हे इन्दो सोम अस्यास्मिन् यागे वर्तमानस्य ते तव सख्ये सखित्वे सति वयममहीयव आं-
गिरसास्त्व त्वदीये जन्मे श्रेष्ठे द्युम्नेने दुर्षि प्राप्ताः । तथाचयास्कः—द्युम्नद्योत्वयेर्यशोवाञ्चवेति ।
पृतन्यतोयुद्धमिच्छदः शत्रून्तसह्यामाभिभवेम ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

यातेभीमान्यायुंधातिग्मानिसन्तिधूर्वणे । रक्षासमस्यनोनिदः ॥३०॥२३॥

या । ते । भीमानि । आयुंधा । तिग्मानि । सन्ति ।

धूर्वणे । रक्ष । समस्य । नुः । निदः ॥ ३० ॥ २३ ॥

हे सोम ते तव या यानि भीमानि शत्रूणां भयंकराणि तिग्मानि तीक्ष्णानि आयुधा
आयुधानि धूर्वणे शत्रुवधार्थं सन्ति तैरायुधैः समस्य सर्वस्य शत्रोर्निदोनिन्दाया नोस्मान् रक्ष
पाठय ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

एतेअसृग्रमिति त्रिंशदृचं द्वितीयं सूक्तं भार्गवस्य जमदग्नेरार्षं गायत्रं पवमानसोमदेवता-
कं । तथाचानुक्तान्तं—एतेअसृग्रंजमदग्निरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र पथमा—

एतेअसृग्रमिन्दवस्तिरःपवित्रमाशवः । विश्वान्यभिसौभगा ॥ १॥

एते । असृग्रम् । इन्दवः । तिरः । पवित्रम् । आशवः ।

विश्वानि । अभि । सौभगा ॥ १ ॥

आशवः शीघ्रा एते पवमानाइन्दवः सोमा विश्वानि सर्वाणि सौभगा सौभगानि धना-
न्यभिलक्ष्य पवित्रं तिरः असृग्रं ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विघ्नन्तोदुरितापुरुसुगातोकायवाजिनः । तनाकृण्वन्तोअर्वते ॥ २ ॥

विघ्नन्तः । दुःइता । पुरु । सुगा । तोकायं । वाजिनः ।

तना । कृण्वन्तः । अर्वते ॥ २ ॥

वाजिनो बलवन्तः सोमाः पुरु बहूनि दुरिता दुरितानि विघ्नन्तो विशेषेण नाशयन्तः
तोकायास्माकं पुत्रायावृत्तेश्वाय च सुगा सुखानि तना धनानि च कृण्वन्तः कुर्वन्तः तिरः पवित्रं
सृज्यन्त इति संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

कृण्वन्तोवरिवोगवेभ्यर्पन्तिसुष्टुतिम् । इळामस्मभ्यंसंयतम् ॥ ३ ॥

कृण्वन्तः । वरिवः । गवे । अभि । अर्पन्ति । सुष्टुतिम् ।

इळाम् । अस्मभ्यम् । संयतम् ॥ ३ ॥

अस्माकं गवेस्पर्धयं च संयतं यदास्मान् संयच्छति तद्वरिवोधनमिळामन्नं च कृण्वन्तः
कुर्वन्तः सोमाः सुष्टुतिमस्मदीयां शोभनां स्तुतिमर्पयित्वाभिमुख्येन गच्छन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

असाव्यंशुर्मदायाप्सुदक्षोगिरिष्ठाः । श्येनोनघोनिमासदत् ॥ ४ ॥

असावि । अंशुः । मदाय । अप्सु । दक्षः । गिरिस्थाः ।
श्येनः । न । योनिम् । आ । असदत् ॥ ४ ॥

गिरिष्ठाः पर्वतेजातेशुः सोमोमदाय मदार्थमसान्यभिपुतः अप्सु वसतीवरीषु दक्षः प्रवृ-
द्धश्च भवति । किञ्च श्येनो न यथा श्येनोवेगेन आगत्य स्थानमासीदति तद्ददयं सोमो योनिं
स्वकीयं स्थानमसददासीदति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

शुभ्रमन्धोदेववातमप्सुधूतो नृभिः सुतः । स्वदन्ति गावः पर्योभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥

शुभ्रम् । अन्धः । देववातम् । अप्सु । धूतः । नृभिः ।
सुतः । स्वदन्ति । गावः । पर्योभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥

यदेववातं देवैः प्रार्थितं शुभ्रं शोभनमन्धोच्चं गावः पशवः पर्योभिराशिरैः स्वदन्ति स्वादय-
न्ति सोयं सोमो नृभिर्नैवृभिर्कृत्विग्भिः सुतोभिपुतः सन्नप्सु वसतीवरीषु धूतः शोधितो भवति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी-

आदीमंश्वं न हेतारो शूशुभ्रममृताय । मध्वोरसंसधमादे ॥ ६ ॥

आत् । ईम् । अश्वम् । न । हेतारः । अशूशुभ्रम् । अमृताय ।
मध्वः । रसम् । सुधमादे ॥ ६ ॥

आदनन्तरं हेतारः प्रेरकाकृत्विजः सधमादे यत्ते ईमेनं मध्वोमदकरस्य सोमस्य रसं
अमृतायामरणायाश्वं नाश्वमिवाशूशुभ्रम् शोभयन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

यास्ते धारां मधुश्रुतोस्तं प्रमिन्द ऊतये । तानिः पवित्रमासदः ॥ ७ ॥

याः । ते । धाराः । मधुश्रुतः । अस्तपम् । इन्द्रो इति ।
ऊतये । तानिः । पवित्रम् । आ । असदः ॥ ७ ॥

हे इन्द्रो सोम ते तव मधुश्चुतो मधुररसस्य श्रोतयिष्योयाधारा ऊतये रक्षणाय असृग्-
मसृग्यन्त ताभिर्घांराभिस्त्वं पवित्रमासदआसीद ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सोअर्षेन्द्रायपीतयेतिरोरोमाण्यव्यया । सीदन्योनावनेष्वा ॥ ८ ॥

सः । अर्षे । इन्द्राय । पीतये । त्तिरः । रोमाणि । अव्यया ।

सीदन् । योना । वनेषु । आ ॥ ८ ॥

हे सोम सोभिषुतस्त्वं अव्यया अव्ययानि अविमयानि रोमाणि बालानि तिरस्ति-
रस्कुर्वन् वनेषु पात्रेषु योना योनौ स्थाने आसीदन्निन्द्रापेन्द्रस्य पीतये पानायार्ष क्षर ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

त्वमिन्द्रोपरिस्त्रवस्वादिष्टोअङ्गिरोभ्यः । वरिवोविहृतंपयः ॥ ९ ॥

त्वम् । इन्द्रो इति । परि । स्त्रव । स्वादिष्टः ।

अङ्गिरःभ्यः । वरिवःइवित् । घृतम् । पयः ॥ ९ ॥

हे इन्द्रो सोम स्वादिष्टः स्वादुत्तमो वरिवोविदस्मदभिलषितस्य धनस्य लंभकश्च त्वमं-
गिरोभ्योंगिरसामर्थाय घृतमाज्यं पयश्च परिस्त्रव परिक्षर ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अयंविचर्षणिर्हितःपवमानःसचेतति । हिन्वानाप्यमृहत् ॥ १० ॥ २५ ॥

अयम् । विचर्षणिः । हितः । पवमानः । सः । चेतति ।

हिन्वानः । आप्यम् । बृहत् ॥ १० ॥ २५ ॥

विचर्षणिर्विद्वष्टा हितः पात्रेषु निहितः पवमानः अयं सोम आप्यमप्सुभवं बृहन्महदन्नं ।
हिन्वानः भेरयन् सचेतति सर्वैः सन्नायते ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथैकादशी-

ए॒प॒व॒प॒व॒व॒व॒व॒तः॒प॒व॒मा॒नो॒अ॒श॒स्ति॒हा । क॒र॒द॒सू॒नि॒दा॒शु॒पे ॥ ११ ॥

ए॒पः । व॒पः । व॒ष॒ध॒व॒तः । प॒व॒मा॒नः । अ॒श॒स्ति॒हा ।

क॒र॒त् । व॒सू॒नि । द॒ाशु॒पे ॥ ११ ॥

वृषा कामानां सेक्ता वृषवतो वृषकर्मा अशस्तिहा राक्षसानां हन्ता पवमान एपसोमो दाशुपे हविषां दात्रे यजमानाय वसूनि धनानि करद करोति प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

आ॒प॒व॒स्व॒स॒ह॒स्नि॒णं॒र॒यि॒गो॒म॒न्त॒म॒श्वि॒न॒म् । पु॒रु॒श्च॒न्द्रं॒पु॒रु॒स्सृ॒ह॒म् ॥ १२ ॥

आ । प॒व॒स्व । स॒ह॒स्नि॒ण॒म् । र॒यि॒म् । गो॒म॒न्त॒म् ।

अ॒श्वि॒न॒म् । पु॒रु॒श्च॒न्द्र॒म् । पु॒रु॒स्सृ॒ह॒म् ॥ १२ ॥

हे सोम त्वं सहस्निणं बहुसंख्याकं गोमन्तं गोभिरुपेतमश्विनमश्ववन्तं पुरुश्चन्द्रं बहूनां हर्षकं पुरुस्सृहं बहुस्सृहणीयं रयिं धनमापवस्व परिक्षर ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

ए॒प॒स्य॒परि॑पिच्यते॒म॒मृ॒ज्य॒मा॒न॒आ॒यु॒भिः । उ॒रु॒गा॒यः॒क॒वि॒क्र॒तुः ॥ १३ ॥

ए॒पः । स्यः । परि॑ । पि॒च्य॒ते । म॒मृ॒ज्य॒मा॒नः । आ॒यु॒भिः ।

उ॒रु॒गा॒यः । क॒वि॒क्र॒तुः ॥ १३ ॥

उरुगायो बहुस्तुतिः कविक्रतुः क्रांतपन्नः क्रान्तकर्मा वा स्यः सप्तपोयं सोम आयुभिर्मनुष्यैर्मृज्यमानः शोच्यमानः परिपिच्यते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

स॒ह॒स्रो॒तिः॒श॒ता॒र्म॒घो॒वि॒मा॒नो॒र॒ज॒सः॒क॒विः । इ॒न्द्रा॑य॒प॒व॒त्ते॒म॒दः ॥ १४ ॥

स॒ह॒स्र॑इ॒ज॒तिः । श॒त॒म॒घः । वि॒म॒ानः । र॒ज॒सः । क॒विः ।

इ॒न्द्रा॑य । प॒व॒त्ते । म॒दः ॥ १४ ॥

सहस्रोतिरपरिमितरक्षणः शतमघो बहुधनो रजसो लोकस्य विमानो निर्माता कविः
क्रान्तकर्मा मदो मदकरः सोमइन्द्रायेन्द्रार्थं पवते धारया क्षरति ॥१४॥

अथ पंचदशी-

गिराजातइहस्तुतइन्दुरिन्द्रायधीयते । विर्योर्नावसुताविव ॥१५॥२६॥

गिरा । जातः । इह । स्तुतः । इन्दुः । इन्द्राय । धीयते ।

विः । योर्ना । वसुतौइइव ॥ १५ ॥ २६ ॥

जातः प्रादुर्भूतः गिरा स्तुत्या स्तुतश्चेन्दुः सोम इहास्मिन्यज्ञे योना योनौ स्वस्थाने इ-
न्द्रायेन्द्रार्थं वसुताविव विःपक्षी यथा स्ववासे तथा धीयते निधीयते ॥१५॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे षड्विंशोवर्गः ॥२६॥

अथ षोडशी-

पर्वमानःसुतोऽनृभिःसोमोवार्जमिवासरत् । चमूपुशक्मनासदम् ॥१६॥

पर्वमानः । सुतः । नृभिः । सोमः । वार्जमइइव । असुरत् ।

चमूपु । शक्मना । आइसदम् ॥ १६ ॥

नृभिर्नैतृभिक्रैत्विग्भिः सुतोऽभिपुतः पवमानः सोमश्च चमूपु चमसेषु शक्मना बलेनासद-
मुपवेष्टुं वाजमिव युद्धमिव स्थानमसरत्सरति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तं त्रिपृष्ठे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यार्तवे । ऋषीणां सप्तधीतिभिः ॥१७॥

तम् । त्रिपृष्ठे । त्रिवन्धुरे । रथे । युञ्जन्ति । यार्तवे ।

ऋषीणाम् । सप्त । धीतिभिः ॥ १७ ॥

त्रिपृष्ठे त्रिपवणपृष्ठे त्रिवन्धुरे त्रिवेदवन्धुरे ऋषीणारथे यज्ञरथे तं सोमं सप्त सप्तभिः धी-
तिभिश्छंदोभिः यातवे देवान्प्रतिगन्तुं धुञ्जन्ति ऋत्विजोयोजयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

तंसोतारोधनस्पृत्तमाशुंवाजाययातवे । हरिंहिनोतवाजिनम् ॥ १८ ॥

तम् । सोतारः । धनस्पृत्तम् । आशुम् । वाजाय ।

यातवे । हरिम् । हिनोत् । वाजिनम् ॥ १८ ॥

हे सोतारोभिषवकर्तार ऋत्विजः धनस्पृत्तं धनानां स्पृष्टारं वाजिनं बलिनं आशुं वेगवंतं सोमात्मकं हरिमश्वं वाजाय यज्ञारख्यं संग्रामं यातवे गंतुं हिनोत प्रेरयत । यथा योद्धारोयुद्धं गंतुं बलिनं वेगवंतमश्वं प्रेरयन्ति तद्वत् यज्ञमभिगन्तुं बलवन्तं सोमं प्रेरयतेति भावः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

आविशान्कलशंसुतोविश्वाअर्पन्त्रिभ्रियः । शूरोनगोपुतिष्ठति ॥ १९ ॥

आविशान् । कलशम् । सुतः । विश्वाः । अर्पन् ।

अग्नि । भ्रियः । शूरः । न । गोपु । तिष्ठति ॥ १९ ॥

सुतोभिपुतः सोमः कलशं द्रोणमाविशान् विश्वाः सर्वाः भ्रियः संपदोभ्यर्पन् अस्मान्-भिगमयन् गोपु शत्रूणां पशुषु शूरोन यथाशूरो निःशंकस्तिष्ठति तद्वद्यज्ञेषु निःशंकस्तिष्ठति ॥ १९ ॥

अथविंशी-

आतइन्द्रोमदायकंपयोदुहन्त्यायवः । देवादेवेभ्योमधु ॥ २० ॥ २७ ॥

आ । ते । इन्द्रो इति । मदाय । कम् । पयः । दुहन्ति ।

आयवः । देवाः । देवेभ्यः । मधु ॥ २० ॥ २७ ॥

हे इन्द्रो सोम ते तव मधु मधुभूतं पयः पेयसं देवाः स्तोतारः आयवोमनुष्या मदाय कं मदार्यं देवेभ्य इन्द्रादिभ्यः आदुहन्ति ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथैकविंशी-

आनःसोमंपवित्रआसृजतामधुमत्तमम् । देवेभ्योदिवश्रुत्तमम् ॥ २१ ॥

आ । नः । सोमम् । पवित्रे । आ । सृजतं । मधुमत्तमम् ।

देवेभ्यः । देवश्रुत्तमम् ॥ २१ ॥

हे ऋत्विजो नोस्माकं देवश्रुत्तमत्यन्तं देवैः श्रूयमाणं मधुमत्तमं अतिशयेन मधुमन्तं सोमदेवेभ्य इन्द्राद्यर्थं पवित्रे दशापवित्रे आसृजत साधयत ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

एतेसोमाअसृक्षतगृणानाःश्रवंसेमहे । मदिन्तमस्यधारया ॥ २२ ॥

एते । सोमाः । असृक्षत । गृणानाः । श्रवंसे । महे ।

मदिन्तमस्य । धारया ॥ २२ ॥

गृणानाः स्तूयमाना एते इमे सोमा महे महते श्रवंसे अन्नाय मदिन्तमस्य मादयितृत्तमस्य रसस्य धारया असृक्षत ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

अग्निगव्यानिवीतयेनृम्णापुनानोअर्पसि । सनद्वाजःपरिस्रव ॥ २३ ॥

अग्नि । गव्यानि । वीतये । नृम्णा । पुनानः ।

अर्पसि । सनद्वाजः । परि । स्रव ॥ २३ ॥

हे सोम पुनानः पूयमानोयस्त्वं वीतये भक्षणाय गव्यानि गोसंबन्धीनि नृम्णा नृम्णानि धनानि क्षीरादीन्यर्पस्यग्निगच्छसि । सत्वं सनद्वाजोदीयमानान्नःसन्नपरिस्रव परिक्षर ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

उतनोगोमतीरिपोविश्वाअर्पपरिटुमः । गृणानोजमदग्निना ॥ २४ ॥

उत । नः । गोमतीः । इर्पः । विश्वाः । अर्प ।

परिटुमः । गृणानः । जमदग्निना ॥ २४ ॥

उतापिच हे सोम जमदग्निनात्रा ऋषिणा मया गृणानः स्तुयमानस्त्वं नोस्माकं गोमती-
गोभियुक्तानि परिदुःखः परितः श्रोतव्यानि विश्वाः सर्वाणि इपोन्नान्यर्षं गच्छ अस्मभ्यमेवं-
विधान्यन्नानि देहीत्यर्थः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

पवस्ववाचोअग्रियःसोमंचित्राभिरूतिभिः ।
अभिविश्वानिकाव्यां ॥ २५ ॥ २८ ॥

पवस्व । वाचः । अग्रियः । सोमं । चित्राभिः ।
ऊतिभिः । अभि । विश्वानि । काव्यां ॥ २५ ॥ २८ ॥

हे सोमाग्रियोमुख्यस्त्वं चित्राभिः पूजनीयैरूतिभीरक्षणैः सह वाचोस्मदीयाःस्तुतीः अ-
भिपवस्व । एतदेव दर्शयति-विश्वानि सर्वाणि काव्या काव्यानि स्तुत्यात्मकानि वाक्यान्यभि
पवस्वेति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ षड्विंशी-

त्वंसमुद्रियांअपोग्रियोवाचर्इरयन् । पवस्वविश्वमेजय ॥ २६ ॥

त्वम् । समुद्रियां । अपः । अग्रियः । वाचः ।
इरयन् । पवस्व । विश्वम्इजय ॥ २६ ॥

हे विश्वमेजय विश्वकंपक सोमाग्रियोमुख्यस्त्वं वाचर्इरयन् भेरयन् समुद्रियाआन्त-
रिक्षाण्यपउदकानि पवस्व धारया क्षर ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

तुभ्येमाभुवनाकवेमहिन्नेसोमतस्थिरे । तुभ्यमर्पन्तिसिन्धवः ॥ २७ ॥

तुभ्यं । इमा । भुवना । कवे । महिन्ने । सोम ।
तस्थिरे । तुभ्यम् । अर्पन्ति । सिन्धवः ॥ २७ ॥

हे कवे क्रान्तकर्मन् सोम तुभ्य तुभ्यं तव महिन्ने इमा इमानि भुवना भुवनानि तस्थिरे
तिष्ठन्ति त्वामेव पुरस्कुर्वन्तीत्यर्थः । अपिच सिंधवोनद्यस्तुभ्यमेवार्षति गच्छन्ति त्वदाज्ञामेवानु-
पालयन्तीत्यर्थः ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

प्रतेदिवोनदृष्टयो धारायन्त्यसुश्रतः । अग्निशुक्रामुपस्तिरम् ॥ २८ ॥

प्र । ते । दिवः । न । दृष्टयः । धाराः । यन्ति । असुश्रतः ।

अग्नि । शुक्राम् । उपस्तिरम् ॥ २८ ॥

हे सोम ते तव असुश्रतोसंगाधारा दिवोन्तरिक्षादृष्टयोन वर्षाणीव शुक्रां शुक्रवर्णां शु-
क्रवर्णैरविलोमनिर्मितमुपस्तिर मुपस्तीर्यमाणं पवित्रमग्नि प्रति प्रयन्ति ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

इन्द्रायेन्दुपुनीतनोग्रंदक्षायसाधनम् । ईशानंवीतिराधसम् ॥ २९ ॥

इन्द्राय । इन्दुम् । पुनीतन । उपम् । दक्षाय ।

साधनम् । ईशानम् । वीतिराधसम् ॥ २९ ॥

हे ऋत्विजः उग्रमुदूर्णं दक्षाय बलस्य साधनं करणं ईशानं धनानामीश्वरं वीतिराधसं
वत्तधनं इन्दुं सोमं इन्द्रायेन्द्रार्थं पुनीतन पुनीत ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

पर्वमानऋतः कविः सोमः पवित्रमासदत् । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ३० ॥ २९ ॥

पर्वमानः । ऋतः । कविः । सोमः । पवित्रम् । आ ।

असदत् । दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ ३० ॥ २९ ॥

ऋतः सात्यभूतः कविः क्रान्तकर्मा पवमानः सोमोऽस्मदीये स्तोत्रे सुवीर्यं शोभनवीर्यं द-
धत् प्रयच्छन् पवित्रमासददासीदति ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

आपवस्वेति विंशद्वचं तृतीयं सूक्तं काश्यपस्य निधुवेरार्षं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।
तथाचानुक्तान्तं—आपवस्वनिधुविः काश्यपइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आपवस्वसहस्रिणंरयिसोमसुवीर्यम् । अस्मेश्रवांसिधारय ॥ १ ॥

आ । पवस्व । सहस्रिणम् । रयिम् । सोमम् ।

सुवीर्यम् । अस्मे इति । श्रवांसि । धारय ॥ १ ॥

हे सोम त्वं सहस्रिणं बहुसंख्याकं सुवीर्यं शोभनवीर्यं रयिं धनमापवस्वाभिमुख्येन क्ष-
र । अपिचास्मे अस्मासु श्रवांस्यज्ञानि धारय स्थापय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इपमूर्जचपिन्वसइन्द्रायमत्सरिन्तमः । चमूष्वानिपीदसि ॥ २ ॥

इपम् । ऊर्जम् । च । पिन्वसे । इन्द्राय ।

मत्सरिन्तमः । चमूपुं । आ । नि । सीदसि ॥ २ ॥

हे सोम मत्सरिन्तमः अतिशयेन मदपितृतमः त्वमिन्द्रायेन्द्रार्थमिपमन्नमूर्जं रसंच पिन्व-
से क्षरसि । अपिच चमूपु चमसेष्वानिपीदसि विष्टसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सुतइन्द्रायविष्णवेसोमःकलशेअक्षरत् । मधुमाँअस्तुवायवे ॥ ३ ॥

सुतः । इन्द्राय । विष्णवे । सोमः । कलशे ।

अक्षरत् । मधुमान् । अस्तु । वायवे ॥ ३ ॥

इन्द्रायेन्द्रार्थं विष्णवे विष्ण्वर्थंच वायवे वाय्वर्थंच सुतोभिपुतोयः सोमः कलशे द्रोण-
कलशे अक्षरत् क्षरति सोयं सोमो मधुमान् मधुररसवानस्तु भवतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एनेअंस्रग्रमाशवोतिह्वरांसिबभ्रवः । सोमाँक्तस्यधारया ॥ ४ ॥

एते । असृग्रम् । आशवः । अति । हरांसि ।
बभ्रवः । सोमाः । ऋतस्य । धारया ॥ ४ ॥

बभ्रवो बभ्रवणां आशवः शीघ्रा एते इमे सोमा ऋतस्योदकस्य धारया असृग्रम् सृज्यन्ते
हरांसि रक्षांस्यति गच्छन्ति च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इन्द्रं वर्धन्तो असुरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अराव्णः ॥ ५ ॥ ३० ॥

इन्द्रम् । वर्धन्तः । अप्सुतुरः । कृण्वन्तः ।

विश्वम् । आर्यम् । अपघ्नन्तः । अराव्णः ॥ ५ ॥ ३० ॥

इन्द्रं वर्धन्तो वर्धयन्तो असुर उदकस्य येरका विश्वं सोमं अस्मदीयकर्मार्थं आर्यं भद्रं कृण्वतः
कुर्वन्तो राव्णो दातृनपघ्नन्तो विनाशयन्तः अभ्यर्पन्तीति उत्तरया संबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पथमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी—

सुता अनुस्वमारजोभ्यर्पन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ॥ ६ ॥

सुताः । अनु । स्वम् । आ । रजः । अजि । अर्पन्ति ।

बभ्रवः । इन्द्रम् । गच्छन्तः । इन्द्रवः ॥ ६ ॥

बभ्रवो बभ्रवणाः सुता अभिपुता इन्द्रवः सोमाः इन्द्रमागच्छन्तः आभिमुख्येन प्रामुख्यतः
स्वं स्वकीयं रजः स्थानमनु प्रति अभ्यर्पन्ति अभिगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अयापवस्व धारया यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरपः ॥ ७ ॥

अया । पवस्व । धारया । यया । सूर्यम् । अरोचयः ।

हिन्वानः । मानुषीः । अपः ॥ ७ ॥

हे सोम मानुषीर्मनुष्याणां हितान्यप उदकानि हिन्वानः मेरयन् त्वं यया धारया सूर्य-
मरोचयः प्रकाशयस्तया अया अनया धारया पवस्व क्षर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अयुक्तसूरपुतंशंपवमानोमनावधि । अन्तरिक्षेणयातवे ॥ ८ ॥

अयुक्त । सूरः । एतंशम् पवमानः । मनौ ।

अधि । अन्तरिक्षेण । यातवे ॥ ८ ॥

पवमानः पूयमानः सोमो मनावधि मनुर्मनुष्यः तस्मिन्नुष्ये इत्यर्थः अन्तरिक्षेण यात-
वे गन्तुं सूरः मेरकस्य सूर्यस्यैतशमश्वं । एतग्वा एतश इत्यश्वनामसुपाठात् । अयुक्त युंक्ते ॥८॥

अथ नवमी—

उतत्याहरितोदशसूरोअयुक्तयातवे । इन्द्रुरिन्द्रइतिब्रुवन् ॥ ९ ॥

उत । त्याः । हरितः । दश । सूरः । अयुक्त ।

यातवे । इन्दुः । इन्द्रः । इति । ब्रुवन् ॥ ९ ॥

उतापिचेन्दुः सोमः इन्द्रइति ब्रुवन् त्या ता दश दशसंख्याका हरितो दिशः प्रति यात-
वे गन्तुं सूरः सूर्यस्यैतशमयुक्त युनक्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

परीतोवायवेसुतंगिरइन्द्रायमत्सरम् । अव्योवारेपुसिञ्चत ॥ १० ॥ ३१ ॥

परि । इतः । वायवे । सुतम् । गिरः । इन्द्राय ।

मत्सरम् । अव्यः । वारेपु । सिञ्चत ॥ १० ॥ ३१ ॥

हे गिरः स्तोतारोयुयं वायवे वाय्वर्थं इन्द्रायेन्द्रार्थं च सुतमभिपुतं मत्सरं मदकरं सोममि-
तोभिपवदेशादुद्धृत्य अव्यः अवेवारेपु वालेपु परिषिञ्चत ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथैकादशी-

पर्वमानविदारयिस्मभ्यंसोमदुष्टरम् । योदूणाशोवनुप्यता ॥ ११ ॥

पर्वमान । विदाः । रयिम् । अस्मभ्यम् । सोम् ।

दुस्तरम् । यः । दुःदनशः । वनुप्यता ॥ ११ ॥

हे पवमानसोम योरयिर्वनुप्यता हिंसकेन शत्रुणा दूणाशोनाशयितुमशक्यः तं शत्रुभि-
दुष्टरं रयिं धनं अस्मभ्यं विदा देहि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अभ्यर्पसहस्रिणंरयिगोमन्तमश्विनम् । अग्निवाजमुतश्रवं ॥ १२ ॥

अग्नि । अर्प । सहस्रिणम् । रयिम् । गोमन्तम् ।

अश्विनम् । अग्नि । वाजम् । उत । श्रवं ॥ १२ ॥

हे सोम त्वं सहस्रिणं बहुसंख्याकं गोमन्तं गोभिर्युक्तमश्विनं अश्ववंतं रयिं धनमभ्य-
र्पास्मानभिगमय । उतापिच वाजं बलं श्रवणं चास्मानभिगमय ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

सोमोदेवोनसूर्योद्रिभिःपवतेसुतः । दधानःकृत्शेरसम् ॥ १३ ॥

सोमः । देवः । न । सूर्यः । अद्रिभिः । पवते ।

सुतः । दधानः । कृत्शेरः । रसम् ॥ १३ ॥

देवो न देवइव सूर्यो रोचमानः सोमोद्रिभिर्भावभिः सुतोभिपुतः सन् कृत्शेरो द्रोणकृत्शे-
रसं दधानो धारयन् पवते धारया क्षरति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

एतेधामान्यार्याशुक्राकृतस्यधारया । वाजंगोमन्तमक्षरन् ॥ १४ ॥

एते । धामानि । आर्या । शुक्राः । ऋतस्य । धारया ।

वाजम् । गोधर्मन्तम् । अक्षरन् ॥ १४ ॥

एते अभिपुता इमे शुक्रादीनाः सोमा आर्या आर्याणां श्रेष्ठानां यजमानानां धामानि गृहान् पति गोमन्तं गोभिर्युक्तं वाजमन्तं ऋतस्योदकस्य धारया अक्षरन् क्षरन्ति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

सुताइन्द्रायवज्जिणेसोमासोदध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षरन् ॥ १५ ॥ ३२ ॥

सुताः । इन्द्राय । वज्जिणे । सोमासः । दधिइआशिरः ।

पवित्रम् । अति । अक्षरन् ॥ १५ ॥ ३२ ॥

वज्जिणे वज्रवते इन्द्रापेन्द्रार्थं सुताअभिपुता दध्याशिरः दधिसंस्तुताः सोमासः सोमाः पवित्रमत्यतिक्रम्याक्षरन् धारया क्षरन्ति ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथ षोडशी—

प्रसोममधुमत्तमोरायेअर्पपवित्रआ । मदोयोदेववीतमः ॥ १६ ॥

प्र । सोम । मधुमत्तमः । राये । अर्प । पवित्रे । आ ।

मदः । यः । देववीतमः ॥ १६ ॥

हे सोम तव योमदोरसो मधुमत्तमोत्यन्तं मधुमान् देववीतमोतिशयेन देवकामश्च तं रसं रायेस्माकं धनार्थं पवित्रे प्रार्थं धारया क्षर ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

तर्मीमृजन्त्यायवोहरिन्दीपुवाजिनम् । इन्दुमिन्द्रायमत्सरम् ॥ १७ ॥

तम् । इमिति । मृजन्ति । आयवः । हरिम् । नदीपु । वाजिनम् ।

इन्दुम् । इन्द्राय । मत्सरम् ॥ १७ ॥

हरिं हरितवर्णं वाजिनं बलिनं मत्सरं मदकरं तं पवमानमीमेनमिन्दुं मत्सरं सोममाप-
वोमनुष्याऋत्विजः इन्द्रायेन्द्रार्थं नदीषु वसतीवरीषु मृजन्ति मार्जयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

आपवस्वहिरण्यवदश्ववावसोमवीरवत् । वाजंगोमन्तमाश्रं ॥ १८ ॥

आ । पवस्व । हिरण्यवत् । अश्ववत् । सोम । वीरवत् ।

वाजम् । गोमन्तम् । आ । श्रं ॥ १८ ॥

हे सोम त्वं हिरण्यवत् सुवर्णोपेतमश्ववदश्वयुक्तं वीरवत् पुत्रायुपेतं च धनमापवस्वा-
स्मान् प्रति क्षर । अपिच गोमन्तं पशुभिरुपेतं वाजमन्नमाभरास्मभ्यमाहर ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

परिवाजेनवाजयुमव्योवारोरेपुसिञ्चत । इन्द्रायमधुमत्तमम् ॥ १९ ॥

परि । वाजे । न । वाजयुम् । अव्यः । वारोरेपु । सिञ्चत ।

इन्द्राय । मधुमत्तमम् ॥ १९ ॥

वाजयुं युद्धकामं मधुमत्तमपतिशयेनमधुमन्तं सोममिन्द्रायेन्द्रार्थं अव्यः अवेवारोरेपु वाटेपु
दशापवित्रे वाजे न युद्धेइव हे ऋत्विजः परिपिचत ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

कविर्मृजन्तिमर्ज्यधीभिर्विप्रांअवस्यवः । वृपाकनिंक्रदपति ॥ २० ॥ ३३ ॥

कविम् । मृजन्ति । मर्ज्यम् । धीभिः । विप्राः । अवस्यवः ।

वृपा । कनिंक्रत् । अपति ॥ २० ॥ ३३ ॥

अवस्यवो रक्षणकामा विपामेधाविनऋत्विजः धीभिरंगुलीभिर्मर्ज्यं मर्जनीयं कविं कान्त-
कर्मणां यं सोमं मृजन्ति मर्जयन्ति सोयं वृपा सेचकः सोमः कनिंक्रद् शब्दकुर्वन् अपति
धारया क्षरति ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे त्रयास्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथैकविंशी-

वृषणं धीभिरमुरंसोमं मृतस्य धारया । मती विप्राः समं स्वरन् ॥ २१ ॥

वृषणम् । धीभिः । अप्तुतुरम् । सोमम् । ऋतस्य । धारया ।

मती । विप्राः । सम । अस्वरन् ॥ २१ ॥

विषा मेधाविनऋत्विजः वृषणं कामानां वर्षकं अमुरमपिरकं सोमं धीभिरंगुलीभिर्मती मत्या च ऋतस्योदकस्य धारया समस्वरन्पेरयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पवस्व देवायुपगिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमारोह धर्मणा ॥ २२ ॥

पवस्व । देव । आयुपक् । इन्द्रम् । गच्छतु । ते । मदः ।

वायुम् । आ । रोह । धर्मणा ॥ २२ ॥

हे देव द्योत्मान सोम पवस्व धारया क्षर । अपिच ते तव मदो मदकरोत्स आयुपगनुषकमिन्द्रं प्रतिगच्छतु । अपिच त्वं वायुं धर्मणा धारकेन रसेनारोह प्राप्नुहि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

पवमान नितोशसे रयिसोमश्रवाच्यम् । प्रियः समुद्रमाविश ॥ २३ ॥

पवमान । नि । तोशसे । रयिम् । सोम । श्रवाच्यम् ।

प्रियः । समुद्रम् । आ । विश ॥ २३ ॥

हे पवमान सोम यस्त्वं श्रवाच्यं श्रवणीयं रयिं शत्रूणां धनं नितोशसे नितरां पीडयस्ति सत्त्वं प्रियः सन् समुद्रं द्रोणकलशमाविश ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अपुघ्नन्वसेमृधः क्रतुवित्तोममत्सरः । नुदस्वादेवयुं जनम् ॥ २४ ॥

अपुघ्नन् । पवसे । मृधः । क्रतुवित् । सोम । मत्सरः ।

नुदस्व । अदेवयुम् । जनम् ॥ २४ ॥

हे सोम मातरो मदकरो यस्त्वं मृधोर्हिंसकान् शत्रून् अपघ्नन् मारयन् क्रतुविदस्मभ्यं
पत्नां प्रयच्छन् पवसे क्षरसि । सत्वमदेवयुमदेवकार्मं जनं राक्षसवर्गं नुदस्व परेय ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

पर्वमाना असृक्षत् सोमाः शुक्रास इन्द्वः । अग्निविश्वानिकाव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

पर्वमानाः । असृक्षत् । सोमाः । शुक्रासः । इन्द्वः । अग्नि ।
विश्वानि । काव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

शुक्रास उज्ज्वला इन्द्वोदीताः पवमानाः क्षरन्तः सोमाः विश्वानि काव्या काव्यानि
स्तोत्राण्यभ्यसृक्षत सृज्यन्ते ऋत्विग्भिः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य मथमे चतुर्दशोऽवर्गः ॥ ३४ ॥

अथ षड्विंशी-

पर्वमानास आशवः शुभ्रा असृग्मिन्द्वः । घ्नन्तो विश्वा अपर्दिपः ॥ २६ ॥

पर्वमानासः । आशवः । शुभ्राः । असृग्म । इन्द्वः । घ्नन्तः ।
विश्वाः । अपर्प । द्विर्पः ॥ २६ ॥

आशवः शीघ्राः शुभ्राः शोभनाः पवमानासः क्षरन्त इन्द्वो दीताः सोमा विश्वाः सर्वा-
न्दिपोद्देष्टुन् शत्रून्पघ्नन्तो मारयन्तः असृग्मसृज्यन्ते ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

पर्वमाना दिवस्पर्षन्त रिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधिसानवि ॥ २७ ॥

पर्वमानाः । दिवः । पर्षि । अन्तरिक्षात् । असृक्षत् । पृथिव्याः ।
आधि । सानवि ॥ २७ ॥

पवमानाः सोमाः दिवो चुलोकादन्तरिक्षाच्च पृथिव्या भूम्या अधि सानवि समुच्छ्रिते देवो
देवयजने पर्यसृक्षत सृज्यन्ते ॥ २७ ॥

अथैकविंशी-

वृषणं धीभिरसुरंसोमं मृतस्य धारया । मती विप्राः समस्वरन् ॥ २१ ॥

वृषणम् । धीभिः । अप्सुतुरम् । सोमम् । ऋतस्य । धारया ।
मती । विप्राः । सम् । अस्वरन् ॥ २१ ॥

विप्रा मेधाविनऋत्विजः वृषणं कामानां वर्षकं अमुरमपांभिरकं सोमं धीभिरंगुलीभिर्मती मत्या च ऋतस्योदकस्य धारया समस्वरन्प्रेरयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पवस्व देवायुषगिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमारोह धर्मणा ॥ २२ ॥

पवस्व । देव । आयुषक् । इन्द्रम् । गच्छतु । ते । मदः ।
वायुम् । आ । रोह । धर्मणा ॥ २२ ॥

हे देव द्योतमान सोम पवस्व धारया क्षर । अपिच ते तव मदो मदकरोरस आयुषगनुषकमिन्द्रं प्रतिगच्छतु । अपिच त्वं वायुं धर्मणा धारकेन रसेनारोह प्राप्नुहि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

पवमान नितोशसे रयिसोमश्रवाय्यम् । प्रियः समुद्रमाविश ॥ २३ ॥

पवमान । नि । तोशसे । रयिम् । सोम । श्रवाय्यम् ।
प्रियः । समुद्रम् । आ । विश ॥ २३ ॥

हे पवमान सोम यस्त्वं श्रवाय्यं श्रवणीयं रयिं शत्रूणां घनं नितोशसे नितरां पीडयसि सत्त्वं प्रियः सन्न समुद्रं द्रोणकलशमाविश ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अपघ्नन्पवसे मृधः ऋतुवित्सोममत्सरः । नृदस्वादेवयुं जनम् ॥ २४ ॥

अपघ्नन् । पवसे । मृधः । ऋतुवित् । सोम । मत्सरः ।
नृदस्व । अदेवयुम् । जनम् ॥ २४ ॥

हे सोम मत्सरो मदकरो यस्त्वं मृधोर्हिसकान् शत्रून् अपघ्नन् मारयन् क्रतुविदस्माभ्यं
पज्ञां प्रयच्छन् पवसे क्षरसि । सत्वमदेवयुमदेवकामं जनं राक्षसवर्गं नुदस्व प्रयेय ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

पर्वमाना असृक्षत सोमाः शुक्रास इन्दवः । अभिविश्वानिकाव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

पर्वमानाः । असृक्षत । सोमाः । शुक्रासः । इन्दवः । अभि ।
विश्वानि । काव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

शुक्रास उज्ज्वला इन्दवो दीताः पवमानाः क्षरन्तः सोमाः विश्वानि काव्या काव्यानि
स्तोत्राण्यभ्यसृक्षत सृज्यन्ते ऋत्विग्भिः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथ षड्विंशी-

पर्वमानास आशवः शुभ्रा असृग्रमिन्दवः । घ्नन्तो विश्वा अपद्विपः ॥ २६ ॥

पर्वमानासः । आशवः । शुभ्राः । असृग्रम् । इन्दवः । घ्नन्तः ।
विश्वाः । अप । द्विपः ॥ २६ ॥

आशवः शीघ्राः शुभ्राः शोभनाः पवमानासः क्षरन्त इन्दवो दीताः सोमा विश्वाः सर्वा-
न्दिपोद्विष्टन् शत्रून्पघ्नन्तो मारयन्तः असृग्रमसृज्यन्ते ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

पर्वमाना दिवस्पर्यन्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधिसानवि ॥ २७ ॥

पर्वमानाः । दिवः । परि । अन्तरिक्षात् । असृक्षत । पृथिव्याः ।
आधि । सानवि ॥ २७ ॥

पवमानाः सोमाः दिवो द्युलोकादन्तरिक्षाच्च पृथिव्या भूम्याअधि सानवि समुच्छ्रिते देशे
देवयजने पर्यसृक्षत सृज्यन्ते ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

पुना॒नःसो॒म॒धा॒र॒ये॒न्दो॒वि॒श्वा॒अ॒प॒स्त्रि॒धः । ज॒हि॒र॒क्षाँ॑सि॒सु॒क्र॒तो ॥ २८ ॥

पुना॒नः । सो॒म । धा॒र॒या । इ॒न्दो इति॑ । वि॒श्वाः । अ॒प । स्त्रि॒धः ।
ज॒हि । र॒क्षाँ॑सि॒ सु॒क्र॒तो इति॑ सु॒क्र॒तो ॥ २८ ॥

हे इन्दो दीप्त सुक्रतो सुकर्मन् सोम धारया पुनातः पूयमानस्त्वं विश्वाः सर्वान् त्रिधो द्वेष्टन् शत्रून् रक्षांसि राक्षसांश्चापजहि मारय ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

अ॒प॒घ्न॒न्त॒सो॒म॒र॒क्ष॒सो॒भ्य॒र्ष॒क॒र्नि॒क्र॒दत् । द्यु॒म॒न्तं॒शु॒ष्मं॒मु॒त्त॒मम् ॥ २९ ॥

अ॒प॒घ्न॒न् । सो॒म । र॒क्ष॒सः । अ॒ग्नि॑ । अ॒र्ष॒ । क॒र्नि॒क्र॒दत् ।
द्यु॒म॒न्तं॒म् । शु॒ष्मं॒म् । उ॒त्त॒म॒म् ॥ २९ ॥

हे सोम त्वं रक्षसो रक्षांस्यपघ्नन् विनाशयन् कर्निक्रदच्छब्दं कुर्वन् द्युमन्तं दीप्तिमन्तमुत्तमं श्रेष्ठं शुष्मं बलमभ्यर्षास्मान् प्रति पवस्व ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

अ॒स्मे॒व॒सू॒नि॒धा॒र॒य॒सो॒मं॒द्वि॒व्या॒नि॒पा॒र्धि॒वा । इ॒न्दो॒वि॒श्वा॒नि॒वा॒र्या ॥ ३० ॥ ३५ ॥

अ॒स्मे इति॑ । व॒सू॒नि । धा॒र॒य॒ । सो॒मं । द्वा॒व्या॒निं ।
पा॒र्धि॒वा । इ॒न्दो इति॑ । वि॒श्वा॒नि । वा॒र्या ॥ ३० ॥ ३५ ॥

हे इन्दो दीप्त सोम दिव्यानि दिविभवानि पार्थिवा पार्थिवानि पृथिव्यां जातानि च विश्वा सर्वाणि वार्या वार्याणि वरणीयानि वसून्वस्मेस्मास्तु धारय प्रक्षिप ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पंचत्रिंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

वृषासोमेति त्रिंशद्वचं चतुर्थसूक्तं मारीचस्य कश्यपस्यार्षं गायत्रं पमानसौम्यं । तथा-
चानुक्तान्तं- वृषासोमकश्यपपइति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

वृषांसोमद्युमाँअसि॒वृषादे॒व॒वृष॑व्रतः । वृषा॒धर्मा॑णिदधिषे ॥ १ ॥

वृषा । सो॒म । द्यु॒ह्मान् । अ॒सि । वृषा । दे॒व ।

वृष॑व्रतः । वृषा । धर्मा॑णि । द॒धिषे ॥ १ ॥

हे सोम वृषा वर्षकस्त्वं द्युमान् दीप्तिमानसि । अपिच हे देव द्योतमान सोम वृषा त्वं वृषव्रतो वर्षणशीलकर्मासि । किंच हे सोम वृषा त्वं धर्माणि देवानां मनुष्याणां च हितानि कर्माणि दधिषे धारयसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वृष्णा॑स्ते॒वृष्ण्यं॒शवो॑वृषा॒वनं॒वृषा॑मदः । स॒त्यं॑वृ॒षन्वृ॑षेदसि ॥ २ ॥

वृष्णाः । ते । वृष्ण्यंम् । शवः । वृषा । वनंम् । वृषा ।

मदः । स॒त्यम् । वृ॒षन् । वृषा । इत् । अ॒सि ॥ २ ॥

हे वृषन् कामानां वर्षक सोम वृष्णो वर्षितुस्ते तव शवोचलं वृष्ण्यं वर्षणशीलं भवति । वनं तवभजनमपि वृषा वर्षणशीलं । मदस्तवरसोपि वृषा वर्षणशीलः । सत्यं सत्यमेव त्वं वृषेद वर्षणशीलएवासि भवसि ॥२॥

अथ तृतीया—

अश्वो॑नच॒क्रदो॑वृषा॒संगा॑इन्द्रो॒सम॑र्वतः । वि॒नो॑रा॒येदुरो॑वृधि ॥ ३ ॥

अश्वः । न । च॒क्रदः । वृषा । सम् । गाः । इन्द्रो इति ।

सम् । अर्वतः । वि । नः । रा॒ये । दुरः । वृ॒धि ॥ ३ ॥

हे इन्द्रो सोम वृषा त्वं अश्वोनाश्वइव संचक्रदः संक्रदसे । अपिच गाः पशूनर्वतोश्वाभ्यामभ्यं संप्रयच्छसीतिशेषः । किंच नोस्माकं राये धनाय दुरोद्वाराणि विवृधि विवृतानि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

असृक्षतुप्रवाजिनो गव्यासोमासो अश्वया । शुक्रासो वीरयाशर्वः ॥ ४ ॥

असृक्षत । प्र । वाजिनः । गव्या । सोमासः । अश्वया ।

शुक्रासः । वीरया । आशर्वः ॥ ४ ॥

वाजिनो बलवन्तः शुक्रासः शुक्राज्ज्वलाः आशवो वेगवन्तश्च सोमासः सोमाः गव्या गवेच्छया अश्वयाश्वेच्छया च वीरया पुत्रेच्छयाच प्राप्तक्षत ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

शुम्भमानाऋतायुभिर्मृज्यमाना गभस्तयोः । पर्वन्ते वारो अव्यये ॥ ५ ॥ ३६ ॥

शुम्भमानाः । ऋतायुभिः । मृज्यमानाः ।

गभस्तयोः । पर्वन्ते । वारो । अव्यये ॥ ५ ॥ ३६ ॥

ऋतायुभिर्पत्तकामैः शुम्भमानाः अलंक्रियमाणा गभस्तयोः गभस्तिष्ठ्यां बाहुष्ठ्यां । गभस्ती बाहू इति बाहुनामसुपाठात् । मृज्यमानाः शोध्यमानाः सोमाः अव्यये अविमये वारे वाले पवित्रे पवन्ते क्षरन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पट्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी—

ते विश्वादाशुपे वसुसोमा दिव्यानि पार्थिवा । पर्वन्तामान्तरिक्ष्या ॥ ६ ॥

ते । विश्वा । दाशुपे । वसु । सोमाः । दिव्यानि ।

पार्थिवा । पर्वन्ताम् । आ । अन्तरिक्ष्या ॥ ६ ॥

ते सोमा दिव्यानि दिविभवानि पार्थिवा पार्थिवानि पृथिव्यां संभूतानि चान्तरिक्ष्या अन्तरिक्षाण्यन्तरिक्षेजातानि च विश्वा विश्वानि वसु वसूनि धनानि दाशुपे हविषां प्रदाने यजमानाय पवन्तां क्षरन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

पर्वमानस्यविश्ववित्प्रतेसर्गाअसृक्षत । सूर्यस्येवृनरश्मयः ॥ ७ ॥

पर्वमानस्य । विश्ववित् । प्र । ते । सर्गाः । असृक्षत ।
सूर्यस्येवृद्व । न । रश्मयः ॥ ७ ॥

हे विश्वनिद्विश्वस्य द्रष्टः सोम पर्वमानस्य क्षरतः ते तव सर्गाः प्रसृज्यमाना धाराः सूर्य-
स्येव रश्मयः सूर्यस्य किरणाइव प्रकाशमानाः । नेति संप्रत्यर्थे । इदानीं प्रासृक्षत प्रासृज्यन्त ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

केतुंकृण्वन्दिवस्परिविश्वांरूपाभ्यर्पसि । समुद्रःसोमपिन्वसे ॥ ८ ॥

केतुम् । कृण्वन् । दिवः । परि । विश्वां । रूपा । अर्पि ।
अर्पसि । समुद्रः । सोम । पिन्वसे ॥ ८ ॥

हे सोम समुद्रः समुद्रवन्ति यस्माद्गताः सप्तमुद्रः सत्त्वं केतुं प्रज्ञानं कृण्वन् कुर्वन् अस्मा-
कं विश्वा विश्वानि रूपा रूपाणि दिवोन्तरिक्षादभ्यर्पस्यभिपवसे परिपिन्वसे नानाविधानि
धनानि चास्मभ्यं प्रयच्छसि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

हिन्वानोवाचमिप्यसिपर्वमानविधर्मणि । अक्रान्देवोनसूर्यः ॥ ९ ॥

हिन्वानः । वाचम् । इप्यसि । पर्वमान । विधर्मणि ।
अक्रान् । देवः । न । सूर्यः ॥ ९ ॥

हे पर्वमान सोम हिन्वानः प्रेर्यमाणस्त्वं वाचं शब्दमिप्यसि प्रेरयसि । कदेत्यत्राह—यदा
तव रसः सूर्योदेवोन देवइव विधर्मणि विधारके पवित्रे अक्रान्कमीत् तदेत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इन्दुःपविपुचेतनःप्रियःकवीनामती । सृजदभ्वरथीरिव ॥ १० ॥ ३७ ॥

इन्दुः । पविष्टः । चेतनः । प्रियः । कवीनाम् ।
मती । सृजत् । अश्वम् । रथीः इव ॥ १० ॥ ३७ ॥

चेतनः प्रज्ञापकः प्रियो देवानां प्रीतिकरः इन्दुः सोमः कवीनां क्रान्तकर्मणां स्तोतृणां मती मत्या स्तुत्या पविष्ट पवते । अश्वं हयं रथीरिव रथीवोर्मिं सृजत् सृजति च ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी—

ऊर्मिर्धस्ते पवित्र आदेवावीः पर्यक्षरत् । सीदन् नृतस्य योनिमा ॥ ११ ॥
ऊर्मिः । यः । ते । पवित्रे । आ । देवः अवीः ।
परिः अक्षरत् । सीदन् । नृतस्य । योनिम् । आ ॥ ११ ॥

हे सोम ते तव यो देवावीर्देवकामः ऊर्मिस्तरंगः ऋतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानं आसीदन् पवित्रे पर्यक्षरत् परिक्षरति तमूर्मिं सृजतीति पूर्वत्र संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सनो अर्प पवित्र आमदो यो देववीतमः । इन्द्रो विन्द्राय पीतये ॥ १२ ॥
सः । नः । अर्प । पवित्रे । आ । मद्दः । यः ।
देवः अवीतमः । इन्द्रो इति । इन्द्राय । पीतये ॥ १२ ॥

हे इन्द्रो यस्त्वं देववीतमः अतिशयेन देवकामो मदो मदकरश्च भवसि । सत्वं नोस्माकं पवित्रे इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानायार्पापवस्व ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

इपे पवस्व धारया मृज्यमानो मनीषिभिः । इन्द्रो रुचा मिगा इहि ॥ १३ ॥
इपे । पवस्व । धारया । मृज्यमानः । मनीषिभिः ।
इन्द्रो इति । रुचा । अग्नि । गाः । इहि ॥ १३ ॥

हे इन्द्रो सोम मनीषिभिर्ऋत्विग्भिः मृज्यमानः शोध्यमानस्त्वमिपेस्माकमन्त्राय धारया
पवस्व क्षर । रुचा रोचमानेनान्धसा गाः पशूनभीक्ष्णिगच्छ ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

पुनानोवरिवस्क्रुध्यूर्जजनायगिर्वणः । हरेस्तजानआशिरम् ॥१४॥

पुनानः । वरिवः । कृधि । ऊर्जम् । जनाय । गिर्वणः ।
हरे । स्तजानः । आशिरम् ॥ १४ ॥

हे गिर्वणो गीर्भिवननीय हरे हरितवर्ण सोम आशिरं क्षीरं प्रतिसृजानो विसृज्यमानः
पुनानः पूयमानस्त्वं जनाय यजमानार्थं वरिवोधनमूर्जमन्त्रं च कृधि कुरु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

पुनानोदेववीतयइन्द्रस्ययाहिनिष्कृतम् । द्युतानोवाजिभिर्यतः ॥१५॥३८॥

पुनानः । देववीतये । इन्द्रस्य । याहि । निष्कृतम् ।

द्युतानः । वाजिभिः । यतः ॥ १५ ॥ ३८ ॥

हे सोम द्युतानो दीप्यमानो वाजिभिः बलिभिर्यजमानैर्यतः संगृहीतो देववीतये यज्ञार्थं
पुनानः पूयमानस्त्वं इन्द्रस्य निष्कृतं स्थानं याहि गच्छ ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टशिवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षोडशी-

प्रहिन्वानासइन्द्रवोच्छासमुद्रमाशवः । धियाजूताअस्तक्षत ॥१६॥

प्र । हिन्वानासः । इन्द्रवः । अच्छ । समुद्रम् ।

आशवः । धिया । जूताः । अस्तक्षत ॥ १६ ॥

आशवो वेगवन्त इन्द्रवः सोमाः समुद्रमन्तरिक्षमच्छ प्रति हिन्वानासोहिन्वानाः प्रेर्यमा-
णाः धिया अंगुत्या जूताः कृष्टाश्च प्रास्तक्षत सृज्यन्ते ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

म॒र्मृ॒जा॒नास॑आ॒यवो॒वृथा॑समु॒द्रमि॒न्दवः॑ । अ॒ग्नन्त॑तस्य॒योनि॒मा ॥ १७ ॥

म॒र्मृ॒जा॒नासः॑ । आ॒यवः॑ । वृथा॑ । स॒मु॒द्रम् । इ॒न्दवः॑ ।
अ॒ग्नन् । ऋ॒तस्य॑ । यो॒निम् । आ ॥ १७ ॥

मर्मृजानासो मर्मृज्यमानाः आयवोगन्तार इन्दवः सोमाः वृथायासं विनैव समुद्रमन्तरिक्षं गच्छन्ति । एतदेव दर्शयति ऋतस्योदकस्य योनिं स्थानं आगमन् गच्छन्तीति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

परि॑णो॒याह्य॒स्मयु॑र्वि॒श्वाव॒सू॒न्यो॒जसा॑ । पा॒हि॒नः॒शर्म॑वी॒रवत् ॥ १८ ॥

परि॑ । नः॒ । या॒हि॒ । अ॒स्म॒द्युः॑ । वि॒श्वा॑ । व॒सू॒नि ।
ओ॒जसा॑ । पा॒हि॒ । नः॒ । शर्म॑ । वी॒र॒वत् ॥ १८ ॥

हे सोमास्मयुरस्मत्कामस्त्वं नोस्माकं विश्वा विश्वानि वसूनि धनानि ओजसा बलेन सह परियाहि रक्षार्थं परिगच्छ । अपिच नोस्माकं वीरवत् पुत्रवत् शर्म गृहं पाहि रक्ष ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

मिमा॑ति॒वह्नि॑रे॒तशः॑प॒दंयु॑जा॒नऋ॒क्भिः॑ । प्र॒यत्स॑मु॒द्रआ॒हितः॑ ॥ १९ ॥

मिमा॑ति । वह्निः॑ । ए॒तशः॑ । प॒दम् । यु॒जा॒नः ।
ऋ॒क्भिः॑ । प्र । यत् । स॒मु॒द्रे । आ॒हि॒तः॑ ॥ १९ ॥

हे सोम यद्यदा योवह्निर्वहनशील एतशोश्वः मिमाति शब्दकरोति ऋक्भिर्ऋत्विग्भिः स्तोत्रभिः पदं युजानो यज्ञे युंजानो निदधत् स्तोत्रश्रवणार्थमागच्छति च । सतदा यज्ञवाहका-
श्वात्मा त्वं समुद्रे उदके वसतीवरीपु प्राहितोभवसि ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

आ॒ययो॑नि॒हिरु॑ण्य॒यमा॒शु॒ऋ॒तस्य॑सी॒दति॑ । जहा॒त्यप्र॑चे॒तसः॑ ॥ २० ॥ २९ ॥

आ । यत् । योनिम् । हिरण्ययम् । आशुः । ऋतस्य ।
सीदति । जहाति । अप्रहचेतसः ॥ २० ॥ ३९ ॥

यद्यदाशुर्वेगवान् सोम ऋतस्य यज्ञस्य हिरण्ययं हिरण्ययं योनिं स्थानं हिरण्यपाणिर-
भिपुणोतीत्युक्तमासीदति । तदानीमप्रचेतसो जहाति विसृजति अस्तोतृणां यज्ञं नाभिगच्छति ।
किंतु स्तोतृणामेव यज्ञमभिगच्छतीत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

अथैकविंशी-

अभिवेनाअनूपतेर्यक्षन्तिप्रचेतसः । मज्जन्त्यविचेतसः ॥ २१ ॥

अभि । वेनाः । अनूपत् । दर्यक्षन्ति । प्रहचेतसः ।
मज्जन्ति । अविचेतसः ॥ २१ ॥

वेनाः कान्ताः स्तोतारोभ्यनूपत सोममभिष्टुवन्ति प्रचेतसः सुमतयः इयक्षन्ति यदुमिच्छ-
न्ति च । अविचेतसो विशिष्टमतयो विचेतसः अविचेतसोविपरोतमतयइत्यर्थः मज्जन्ति निमज्ज-
न्ति । येसोमं नाभिष्टुभन्ति न यजति च ते नरके पतन्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

इन्द्रायेन्दोमरुत्वन्तेपर्वस्त्रमधुमत्तमः । ऋतस्ययोनिमासदम् ॥ २२ ॥

इन्द्राय । इन्दो इति । मरुत्वन्ते । पर्वस्य ।

मधुमत्तमः । ऋतस्य । योनिम् । आसदम् ॥ २२ ॥

हे इन्दो सोम मधुमत्तमोतिशयेन मधुमान्त्वं ऋतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानमासदमुपवे-
ष्टुं मरुत्वन्ते इन्द्रायेदार्थं पवस्व क्षर ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

तंत्वाविप्रावचोविदःपरिष्कृण्वन्तिवेषसः । सन्त्वामृजन्त्यायवः ॥ २३ ॥

तम् । त्वा । विप्राः । वचःऽविदः । परि । कृण्वन्ति ।
वेधसः । सम् । त्वा । सृजन्ति । आयवः ॥ २३ ॥

हे सोम तं पवमानं त्वा त्वां विपाः प्राज्ञा-वेधसः कर्मणांकर्तारो वचोविदः स्तोतारः
परिष्कृण्वन्ति क्षलं कुर्वन्ति । अपिच त्वा त्वामायवोमनुष्याः संसृजन्ति सम्पक् शोधयन्ति ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

रसंतेमित्रोअर्यमापिवन्तिवरुणःकवे । पवमानस्यमरुतः ॥ २४ ॥
रसम् । ते । मित्रः । अर्यमा । पिवन्ति । वरुणः ।
कवे । पवमानस्य । मरुतः ॥ २४ ॥

हे कवे क्रान्तकर्मन् सोम पवमानस्य क्षरतस्ते तव रसं मित्रःअर्यमा च वरुणश्च मरु-
तश्चैते सर्वेदेवाः पिवन्ति ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

त्वंसोमविपश्चित्तंपुनानोवाचमिष्यसि । इन्दोसहस्रंभर्णसम् ॥ २५ ॥ ४० ॥
त्वम् । सोम । विपःऽचित्तम् । पुनानः । वाचम् ।
इष्यसि । इन्दो इति । सहस्रंऽभर्णसम् ॥ २५ ॥ ४० ॥

हे इन्दो दीप्तसोम पुनानः पूयमानस्त्वं विपश्चित्तं पज्ञया पवित्रां सहस्रभर्णसं बहुभरणां
वाचमिष्यसि प्रेरयसि ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पथमे चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

अथ षड्विंशी-

उतोसहस्रंभर्णसंवाचंसोममखस्युवम् । पुनानइन्द्रवासरं ॥ २६ ॥
उतो इति । सहस्रंऽभर्णसम् । वाचम् । सोम ।
मखस्युवम् । पुनानः । इन्द्रो इति । आ । ऋर ॥ २६ ॥

उतो अपिच हे इन्दो दीप्तसोम पुनानः पूयमानस्त्वं सहस्रभर्णसं सहस्रभरणां मखस्युवं
घनकामां यज्ञकामां वाचमस्मभ्यमाभराहर ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

पुनानइन्दवेपांपुरुहूतजनानाम् । प्रियःसमुद्रमाविश ॥ २७ ॥

पुनानः । इन्दो इति । एषाम् । पुरुहूत । जनानाम् ।

प्रियः । समुद्रम् । आ । विश ॥ २७ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूत इन्दो सोम पुनानः पूयमानस्त्वं एषामस्मिन् यागे स्तोत्रं कुर्व-
तां जनानां प्रियः सन् समुद्रं द्रोणकलशमाविश प्रविश ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

द्विद्युतत्यारुचापरिष्टोभन्त्याकृपा । सोमाःशुक्रागवांशिरः ॥ २८ ॥

द्विद्युतत्या । रुचा । परिष्टोभन्त्या । कृपा ।

सोमाः । शुक्राः । गोऽर्शाशिरः ॥ २८ ॥

शुक्रा उज्ज्वलाः द्विद्युतत्या द्योतमानया रुचा दीप्त्या परिष्टोभन्त्या परितः शब्दायमानया
कृपा धारयाच युक्ताः सोमाः गवाशिशिरो भवन्ति गव्येन पयसा मिश्रिता भवन्तीत्यर्थः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

हिन्वानोहेतृभिर्यतआवाजंवाज्यंक्रमीत् । सीदन्तोवनुपौयथा ॥ २९ ॥

हिन्वानः । हेतृभिर्यतः । आ । वाज्यम् । वाजी ।

अक्रमीत् । सीदन्तः । वनुर्षः । यथा ॥ २९ ॥

वाजी बलवान् सोमो हेतृभिः प्रेरकैः स्तोत्रभिः हिन्वानः स्तोत्रैः प्रेर्यमाणो यतः संपतः
सन् वाजं यागारूपं युद्धमाक्रमीदाक्रमति । तत्रदृष्टान्तः-यथावनुषोहन्तारोभटाः सीदन्तोयुधं
प्रविशन्तः आक्रमन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

ऋधक् सोमस्वस्तये संजग्मानो दिवः कविः । पर्वस्वसूर्यो दृशे ॥ ३० ॥ ४१ ॥

ऋधक् । सोम । स्वस्तये । सम्जग्मानः । दिवः ।

कविः । पर्वस्व । सूर्यः । दृशे ॥ ३० ॥ ४१ ॥

हे सोम कविः कान्तः सूर्यः सुवीर्यस्त्वं ऋधक् ऋधुवन् । तथा च यास्कः—ऋधगितिपृथग्भावस्यानुभवचनं भवत्यथाप्युद्धोत्यर्थे दृश्यतर्हति । संजग्मानः संगच्छमानः स्वस्तये दृशे दर्शनाय च दिवः द्युलोकात् पर्वस्व क्षर ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकचत्वारिंशोवर्गः ॥ ४१ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थोऽथतुरोदेयाद्विद्यातीर्थपहेऽवरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेऽयोस्विलंजगत् । निर्ममे तमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥१॥
हिन्वन्तीति त्रिंशदृचं पञ्चमं सूक्तं वरुणपुत्रस्य भृगोरापं भार्गवस्य जमदग्नेर्वा । गायत्रं
पवमानसोमदेववाकं । तथा चानुक्रम्यते—हिन्वन्तिभृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्वेति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अम् हिन्वन्ति सूरमुत्तयः स्वसारोजामयस्पतिम् । महामिन्दुमहीयुवः ॥१॥

हिन्वन्ति । सूरम् । उत्तयः । स्वसारः । जामयः ।
पतिम् । महाम् । इन्दुम् । महीयुवः ॥ १ ॥

अत्र सर्वत्र पवमानः सोमः स्तूपते । तत्रादावृषिः सोमं प्रत्याह मदीया अंगुलयः त्वामभि-
पोतुं प्रेरयन्तीति । तदुच्यते—स्वसारः अंगुलिनामैतव सुष्ठु कर्मसु प्रेर्यन्ते ऋत्विग्भिरिति स्वसा-
रः जामय एकस्मात्पाणेरुत्पन्नत्वात्परस्परं बन्धुभूताः उत्तयः कर्मार्थं निवसन्त्यः सर्वत्र गन्ध-
हत्यर्थः । तादृश्योंगुलयः महीयुवः त्वदभिपवं कामयमानाः सत्यः सूरं सुवीर्यं सोमे पीते वीर्यं
भवतीति शोभनवीर्यकारणं वा सर्वेषां कर्मणिप्रेरकं वा तादृशं पतिं सर्वस्य स्थावरजंगमजा-
तस्य स्वामिनं यस्माद्देवार्थमिज्यते अतएव महान् देवेऽयोदीयमानत्वेन महान्तं मंहनीयं वा इदं
ग्रहेषु स्पन्दमानं सोमं हिन्वन्ति प्रेरयन्ति । हिवर्धनगत्योः स्वादिः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पवमानरुचारुचादेवोदेवेभ्यस्परि । विश्वावसूच्याविश ॥ २ ॥

पवमान । रुचाऽरुचा । देवः । देवेभ्यः ।

परि । विश्वा । वसूनि । आ । विश ॥ २ ॥

हे पवमान दशापवित्रेण पूयमान यद्वा पुनान शुद्ध सोम रुचारुचा रुचदीप्तौ सर्वेण ते-
जसा देवोदीप्यमानस्त्वं देवेभ्यः परि देवेभ्यः सकाशात् विश्वा व्याप्तानि सर्वाणि बहूनि वस्त-

नि धनानि अस्माकमाविश प्रापय । यद्वा देवेभ्यस्त्वदर्थं सर्वाणि वस्तूनि निवासस्थानानि
ग्रहादीनि आविश समन्तात्प्रविश ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आपवमानसुष्टुतिं वृष्टिं देवेभ्यो दुवः । इपेपवस्वसंयतम् ॥ ३ ॥

आ । पवमान । सुष्टुतिम् । वृष्टिम् । देवेभ्यः ।

दुवः । इपे । पवस्व । सम्ययतम् ॥ ३ ॥

हे पवमान पूयमान पुनान वा सोम सुष्टुतिं शोभनस्तुतियुक्तां वृष्टिं देवेभ्यः देवानां दुवः
सुपांसुलुगिति चतुर्थ्यालुक् दुवसे परिचरणाय आपवस्व आगमय त्वं यथा मदीपया स्तुत्या
वृष्टिर्भविष्यति तथाकुर्वित्यर्थः । किंच अस्माकमिपे अन्नार्थं च संयतं सम्पगस्मान् संगच्छन्तीं
वृष्टिं कुरु । यद्वा दुवः परिचर्यामभिलक्ष्य क्रियमाणां सुष्टुतिं शोभनस्तुतिरूपां वृष्टिं बहुस्तुति-
मित्यर्थः एतां देवेभ्यः प्रापय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वृषा ह्यसिं भानुना द्युमन्तं त्वा हवामहे । पवमानस्त्वाध्यः ॥ ४ ॥

वृषा । हि । असिं । भानुना । द्युमन्तम् ।

त्वा । हवामहे । पवमान । सुष्टुआध्यः ॥ ४ ॥

पवमान पूयमान वृषा अभिमतफटानां वर्षितासि हि भवसि खलु । तस्मात् हे पवमान
पुनान वा सोम स्वाध्यः शोभनकर्माणः सुष्टुध्यानवन्तो वा वयं भानुना रश्मिना द्युमन्तं दीप्ति-
मन्तं अतिशयेन तेजस्विनं इत्यर्थः स्तुतिमन्तं वा त्वा त्वां हवामहे यज्ञेषु आह्वयामहे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आपवस्वसुवीर्यमन्दमानः स्वापुध । इहोष्विन्दवागहि ॥ ५ ॥ १ ॥

१ हे पवमान पूयमान सोम स्वाध्यः सुकर्माणो वयं भानुना रश्मिना द्युमन्तं द्युतिमन्तं त्वा
त्वां हवामहे आह्वयामः । हि यस्मात् त्वं वृषा कामानां वर्षयितासि ॥ इतिपुस्तकान्तरे ।

आ । प॒व॒स्व । सु॒धी॒र्यम् । म॒न्द॒मानः । सु॒ऽआ॒यु॒ध् ।
इ॒हो इ॒ति । सु । इ॒न्द्रो इ॒ति । आ । ग॒हि ॥ ५ ॥ १ ॥

हे स्वायुध यज्ञे स्पयकपालादीनि दशआयुधानीत्यभिधीयन्ते शोभनानि तानि यस्य सतथोकः । यद्वा धनुरादीन्यायुधानि यस्य सः तादृश हे सोम त्वं मन्दमानः मोदमानः सन्न यद्वा अन्तर्णीतण्यर्थः देवान् स्वयं मादयन् सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं पुत्रादिकमस्माकं आपवस्व पवतिर्गत्यर्थः आपापय । किंच हे इन्द्रो ग्रहेषु चमसेषुच क्षरणशील सोम इहो इह उ पदद्वयं उद्वयवधारणे इहैवास्मदीये यज्ञे एव सुष्ठु आगहि आगच्छ ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

य॒द॒न्द्रिः॑प॒रिपि॒च्यसे॑मृ॒ज्यमा॑नो॒ग॒र्भ॒स्त्योः । द्रु॒णा॑स॒ध॒स्थं॑म॒श्रुपे॑ ॥ ६ ॥
यत् । अ॒त्सृ॒जिः । प॒रि॒ऽसि॒च्यसे॑ । मृ॒ज्यमा॑नः ।
ग॒र्भ॒स्त्योः । द्रु॒णा॑ । स॒ध॒स्थं॑ । अ॒श्रुपे॑ ॥ ६ ॥

हे सोम गभस्त्योर्बाहुनामैतत् गभसन्ति दीपयन्ति निर्मग्नत्याख्यां अग्निमिति गभस्ती बाहू तयोर्भृज्यमानस्ताख्यां शोध्यमानः सन्न अद्भिः सोमसेचनार्थं चतुर्विधाआपस्ताभिर्वसतीवरीभिरेकधनाभिश्च यद्यदा परिपिच्यसे परितः सिच्यमानोभवसि । तदानीं द्रुणा द्रुममयेन परिप्लवेन पात्रेण गृह्यमाणः सन्न सधस्थं सहतिष्ठत्यत्रेति सधस्थं स्थानं ब्रह्चमसादिकं अश्रुपे प्राश्रोपि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्र॒सोमा॑य॒व्यश्व॑वत्प॒र्वमा॑नाय॒गाय॑त । म॒हे॒स॒हस्रं॑ च॒क्षसे॑ ॥ ७ ॥
प्र । सोमा॑य । व्य॒श्व॑वत् । प॒र्वमा॑नाय ।
गा॒य॒त । म॒हे । स॒हस्रं॑ च॒क्षसे॑ ॥ ७ ॥

हे स्तोतारः पवमानाय दशापवित्रेण पूषमानाय पुनानाय वा सोमाय प्रगायत प्रकर्षेण सामगानं कुरुत अभिष्टुत वा । कथयिष्य व्यश्ववत् यथापूर्वं व्यश्वोनापक्रुतिः सोममगासीत्

तद्वद् यूयमपि । कीदृशाय महे महते देवेभ्यः स्वीयंक्रियमाणत्वेन गुणादिभिर्वा महत्त्वयु-
क्ताय सहस्रचक्षसे प्रयोगबाहुल्यापेक्षमेतद्वचनं सहस्रसंख्याकस्तोत्रयुक्ताय यद्वा नानाविधै-
र्देवैरनेकधाद्रष्टव्याय सोमायेति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

यस्यवर्णमधुश्रुतंहरिंहिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥ ८ ॥

यस्य । वर्णम् । मधुश्रुतम् । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । इन्दुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ ८ ॥

हे अध्वर्यादयः वर्णं शत्रूणां वारकं येन असौ पीयते तेन मत्तेन शत्रवः संपहार्यन्तइ-
ति शत्रुनिवारणसमर्थं मधुश्रुतं मधुररसस्य च्यावयितारं हरिं हरितवर्णं इन्दुं इन्धेरेतद्रूपमत्रे-
ष्यते सर्वतोदीप्यमानं । उन्दीक्रेदनइत्यस्माद्वा । अभिपवानंतरं पात्रेषु क्षरणशीलं यस्य सोमस्य
तव कारणमंशुं अद्रिभिर्हिन्वन्ति प्रेरयन्ति अभिपुण्वन्तीत्यर्थः । इन्द्राय पीतये इन्द्रस्य पानाय
तदर्थमित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तस्यतेवाजिनोव्यंविश्वाधनानिजिग्युषः । सखित्वमावृणीमहे ॥ ९ ॥

तस्य । ते । वाजिनः । व्यम् । विश्वा । धनानि ।

जिग्युषः । सखित्वम् । आ । वृणीमहे ॥ ९ ॥

हे सोम वाजिनः संभृतहविष्कावयं विश्वा विश्वानि सर्वाणि व्याप्तानि वा शत्रुधनानि
जिग्युषः जितवतस्तस्य पूर्वोक्तलक्षणस्य प्रसिद्धस्य वा ते तव सखित्वं स्तुत्यस्तोत्रलक्षणं सख्यं
आवृणीमहे संभ्रजामहे अस्मभ्यं धनं देहीति संभ्रजनं कुर्मइत्यर्थः । जिग्युषः जिजये छिटि क-
सौ वस्वेकाजादिति नियमादिदभावः सन्लिटोर्जेरित्यभ्यासादुत्तरस्य कवर्गादेशः जसिपरतो-
वसोःसंपसारणं कसुप्रत्ययस्वरः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

हृषापवस्त्रधारयामरुत्वतेचमत्सरः । विश्वादधानुओजसा ॥ १० ॥ २ ॥

दृषां । पवस्व । धारया । मरुत्वते । च । मत्सरः ।

विश्वा । दधानः । ओजसा ॥ १० ॥ २ ॥

हे सोम त्वं वृषा स्तोतृणामभितफलस्य वर्षकः सन् धारया त्वदीयया पवस्व द्रोणक-
लशमागच्छ । पवतिर्गतिकर्मा आगतस्त्वं यदा अस्माभिरिन्द्राय दीयसे तदा मरुत्वते सहाया-
मरुतोपस्यसन्ति तस्मै इन्द्राय मत्सरोमदकरश्च भव । फीदृशः विश्वा विश्वानि सर्वाणि
व्याप्तानि वा धनानि ओजसा आत्मीयेन बलेन युक्तः सन् स्तोतृभ्यस्तानि दधानः प्रयच्छन् त्वं
मादयिता भवेति समन्वयः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

तत्त्वाधर्तारमोण्योर्ःपर्वमानस्वदृशम् । हिन्वेवाजेपुवाजिनम् ॥ ११ ॥

तम् । त्वा । धर्तारम् । ओण्योः । पर्वमान ।

स्वःऽदृशम् । हिन्वे । वाजेपु । वाजिनम् ॥ ११ ॥

हे पवमान पूयमान पुनान वा हे सोम ओण्योः । द्यावापृथिवीनामैतत् । तयोर्धर्तारं धा-
रकं अतएव स्वदृशं स्वर्गस्य सूर्यस्य वा द्रष्टारं सर्वैर्देवैर्द्रष्टव्यं वाजिनं बलवन्तं पूर्वोक्तगुणसिद्धं
त्वा त्वां वाजेपु संग्रामेषु हिन्वे प्रेरयामि । यद्वा वाजेपु अभ्येषु विषयेषु हिनोमि अन्नादिकं प्र-
यच्छेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अयाचित्तोविपानयाहरिःपवस्वधारया । युजंवाजेपुचोदय ॥ १२ ॥

अया । चित्तः । विपा । अनया । हरिः । पवस्व ।

धारया । युजंम् । वाजेपु । चोदय ॥ १२ ॥

हे पवमान अया अयपयगतौ कर्मार्थमितस्तवोगच्छन्तीभिरनया विपा विपमेरणे । ह-
वींषि अग्नौ प्रेरयन्तीति विषोऽगुलयः एकवचनं छान्दसं मत्प्रेकविवक्षया वा । एवाग्निमंदीयाभि-
रंगुलिभिश्चित्तो ज्ञातः निर्गतोभिपुतोहरिर्हरितवर्णस्त्वं धारया सन्वतया पवस्व द्रोणकशं ग्रहां-

श्वागच्छ त्वं । किंच युजं सत्वायमिन्द्रं वाजेषु संग्रामेषु चोदय प्रेरय । यदा अस्माभिरिन्द्रार्थं सोमोदीयते तदा तत्पानेन हृष्टःसन् शत्रून् हन्तीत्यर्थः ॥१२ ॥

अथ त्रयोदशी-

आनंइन्दोमहीमिपंपवस्वविश्वदर्शतः । अस्मभ्यंसोमगातुवित् ॥ १३ ॥

आ । नः । इन्दो इति । महीम् । इपम् । पवस्व ।

विश्वदर्शतः । अस्मभ्यम् । सोम । गातुवित् ॥ १३ ॥

हे इन्दो क्षरणशील दीपनशील हे सोम विश्वदर्शतः विश्वैः सर्वैः दर्शनीयः यद्वा विश्वं सर्वं वस्तुजातं दृश्यते ज्ञाप्यतेनेनेति सविश्वस्य प्रकाशकइत्यर्थः । तादृशस्त्वं महीमिपं महत्प्रभूतमन्नं नोस्मभ्यमापवस्व आगमय प्रयच्छेत्यर्थः । किंच हे सोमाभिपूयमाण पवमान अस्मभ्यं गातुवित् स्वर्गमार्गस्य लंभयिता ज्ञापयिता भव ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आकलशाअनूपतेन्दोधाराभिरोजसा । इन्द्रस्यपीतयेविश ॥१४ ॥

आ । कलशाः । अनूपत । इन्दो इति । धाराभिः ।

ओजसा । आ । इन्द्रस्य । पीतये । विश ॥ १४ ॥

हे इन्दो क्षरणशील सोम ओजसा बलेन युक्तस्य तव धाराभिर्निरन्तराभिः सहिताः कलशाः प्रयोगबाहुल्यापेक्षमेतद्बहुवचनं । द्रोणकलशाः अनूपत स्तोत्रभिराभिमुख्येन स्तूयन्ते । सोमाभिपवकालेहि ऋत्विजः स्तुवन्तिखलु । ततस्त्वमिन्द्रस्य पीतये पानाय आविश ग्रहांश्वमसांश्च प्रविश ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

यस्यतेमद्यंरसंतीब्रंदुहन्यद्रिभिः । सपवस्वाग्निमातिहा ॥१५ ॥ ३ ॥

यस्यं । ते । मद्यम् । रसम् । तीव्रम् । दुहन्ति । अद्रिः ।

सः । पवस्व । अग्निमातिहा ॥ १५ ॥ ३ ॥

हे सोम यस्य ते तव मयं मदकरं तीव्रं क्षिप्रं मदकारिणं रसं अद्रिभिर्ग्रावभिरध्वर्वादयो-
दुहन्ति अभिपुण्वन्ति । सतादृशस्त्वं अभिमातिहा अभितोमातिरभिमानं येषां ते शत्रवः पापत्पा-
णां हन्ता सन् पवस्व सर्वतो गच्छ । येभिपुण्वन्ति ते पापरहिताः सुकृतिनो भवन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

राजामिधाभिरीयते पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ॥ १६ ॥

राजा । मेधाभिः । ईयते । पवमानः । मनौ ।

अधि । अन्तरिक्षेण । यातवे ॥ १६ ॥

मनौ मनुष्ये यागं कुर्वाणे सति । यद्वा मनावधि मनुर्मन्तव्योपज्ञः तस्मिन् पवमानः पू-
मानः पुनानोवा राजा राजशब्देन सोमोभिधीयते । सोमं राजानमक्रीणन्नित्यादिषु दृष्टत्वात् ।
सराजा मेधाभिः स्तुतिभिः सह ईयते गच्छति । किमर्थं अन्तरिक्षेण आकाशमार्गेण द्रोणक-
लयं प्रति यातवे यातुं द्रोणाभिगमनकालेहि स्तोत्रभिः स्तूयते खलु ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

आनन्दोशनग्विनंगवांपोपंस्वश्व्यम् । वह्नाभगत्तिमूतये ॥ १७ ॥

आ । नः । इन्दो इति । शतश्विनम् । गवांम् । पोपंम् ।

सुश्वश्व्यम् । वह् । भगत्तिम् । ऊतये ॥ १७ ॥

हे इन्दो पात्रेषु क्षरणशील दीपनशीलवा हे सोम शतग्विनं शतसहस्रसंख्याभिर्गोभिर्युक्तं
गवां पोपं गवादीनां पुष्टिवर्धनं स्वश्व्यं शोभनाश्वसंगसहितं भगत्तिं भगदत्तिं भजनीमघनदानं
च ऊतये रक्षणाय नोस्माकं आवह प्रापय गवादींश्च । तेषां च वृद्धिं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

आनःसोमसहोजुवोरूपंनवर्चसेभर । सुप्वानोदेवर्वातये ॥ १८ ॥

आ । नः । सोम् । सहः । जुवः । रूपम् । न ।

वर्चसे । भर । सुस्वानः । देवर्वातये ॥ १८ ॥

हे सोम देववीतये देवपानाय देवानां कामाय वा सुष्वाणः अभिपूयमाणः अभिपुतो वा भव । त्वं सहः शन्वभिभवनसमर्थं बलं जुवः जुरितिगत्यर्थः शत्रून्पति शीघ्रगमनं च यद्वा सर्व-
तोगमनशीलं । किंच नेतिचार्थे । वर्चसे वर्चदीप्तौ दीप्त्यै सर्वत्र प्रकाशनाय रूपं च नोस्मभ्यं
आभराहर प्रयच्छ ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

अर्पासोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत् । सीदञ्छ्येनोनयोनिमा ॥ १९ ॥

अर्प । सोम । द्युमत्तमः । अग्नि । द्रोणानि ।

रोरुवत् । सीदञ् । श्येनः । न । योनिम् । आ ॥ १९ ॥

हे सोम अभिपूयमाण पवमान द्युमत्तमः अतिशयेन दीप्तिमांस्त्वं द्रोणानि प्रयोगबाहु-
ल्यापेक्षमेतद्बहुवचनं द्रोणानभिलक्षीकृत्य रोरुवत् पुनःपुनर्भ्रंशं वा शब्दकुर्वन् अर्प तानाग-
च्छ दशापवित्रमध्यान्निर्गतः सोमः अविच्छिन्नधारया द्रोणकलशे पतन् शब्दं करोति खलु ।
तत्रदृष्टान्तः-श्येनो न यथा आसीदन् सर्वतोगच्छन् श्येनः शंसनीयगतिः पक्षी योनिं स्वस्थानं
कुलायंप्रति भ्रंशं शब्दायमानः सन् आगच्छति तद्वत् ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

अप्साइन्द्रायवायवेवरुणाय मरुद्भ्यः । सोमो अर्पति विष्णवे ॥ २० ॥ ४ ॥

अप्साः । इन्द्राय । वायवे । वरुणाय ।

मरुद्भ्यः । सोमः । अर्पति । विष्णवे ॥ २० ॥ ४ ॥

अप्साः वसतीवरीनामधेयानामपां संभक्ता । वनपणसंभक्तौ जनसनेतिविद् विद्वन्नोरि-
त्यात्वं । तादृशः सोमः अर्पति द्रोणकलशमागच्छति । किमर्थं इन्द्राय सर्वदेवानां प्रथमएव
इन्द्रः सोमं पिबति तस्मात्पूर्वमेवाभिहितः तस्मै वायवे तत्तहायायच ऐन्द्रवायवे हि इन्द्रस्यान-
न्तरं वायुः सोमं पिबति तस्मात्तदनु वायुरुक्तः तस्मै च वरुणाय मरुद्भ्योमितं शब्दं कुर्वद्भ्यः
एतन्नामकेभ्यो देवेभ्यः विष्णवे सर्वजगद्भाषिणे विष्णवे च एतेषां पातुं सोमः सवतीत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

इपंतोकायनोदधदस्मभ्यंसोमविश्वतः । आपवस्वसहस्रिणम् ॥ २१ ॥

इपंम् । तोकायं । नः । दधत् । अस्मभ्यम् । सोम् ।

विश्वतः । आ । पवस्व । सहस्रिणम् ॥ २१ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं तोकाय पुत्राय इपमन्नं दधद्विदधत् प्रयच्छन् सहस्रिणं सहस्र-
संख्याकं धनं विश्वतः सर्वतोदिक्षु अस्मभ्यं वा पवस्व आपयच्छ अस्मभ्यं पुत्रायच अन्न-
धनादिकं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

येसोमांसःपरावतियेअर्वावतिसुन्विरे । येवादःशर्यणावति ॥ २२ ॥

ये । सोमांसः । परावति । ये । अर्वावति ।

सुन्विरे । ये । वा । अदः । शर्यणावति ॥ २२ ॥

एतदादिष्याष्टम्यामिदार्थं सर्वत्र सोमाभिपवोस्तीत्याह । ये सोमांसः सोमाः परावति
विप्रकृष्टेतिदूरे देशे ये वा अर्वावति अन्तिके देशे इदार्थं सुन्विरे अभिपूयन्ते अत्रपूयन्त । ये वा
शर्यणावति कुरुक्षेत्रस्य जघनाधे शर्यणावत्संज्ञकं मधुरसमुक्तं सोमवत्सरोस्ति अदः अस्मि-
न्सरसि सुरसाः येसोमा इन्द्रायाभिपूयन्ते तस्माकमभिमतफलं प्रयच्छन्तु । इतिवक्ष्यमाणेन
संयन्धः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

यआर्जीकेपुहृत्त्वसुपेमध्येपस्त्यानाम् । येवाजनेपुपृश्मुं ॥ २३ ॥

ये । आर्जीकेपुं । हृत्त्वंसु । ये । मध्ये । पस्त्यानाम् ।

ये । वा । जनेपु । पृश्मुं ॥ २३ ॥

येवा सोमा आर्जीकेपु ऋजीकानामदूरभयाः आर्जीकादेशाः तेषु तथा हृत्त्वसु कृत्वा-
नदति देशाभिधानं तेषु कर्मवस्तु देशेषु किंच पस्त्यानां सरस्वत्यादीनां नदीनां मध्ये समीपेच

ये सोमाः अभिपूयन्ते । ऋषयोवैसरस्वत्यांसत्रमासतेत्यादिषु नदीतरे यज्ञकरणस्य श्रवणात् । किंच जनेषु पंचसु निपादपंचमाश्रत्वारोवर्णाः पंचजनाः तेषुच येवा सोमा अभिपुतास्तेसोमाः अस्माकमभिमर्तं प्रयच्छन्वित्युत्तरेणान्वयः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

तेनोवृष्टिदिवस्परिपवन्तामासुवीर्यम् । सुवानादेवासुइन्दवः ॥२४॥

ते । नः । वृष्टिम् । दिवः । परि । पवन्ताम् । आ ।

सुवीर्यम् । सुवानाः । देवासः । इन्दवः ॥ २४ ॥

सुवानास्तत्र चाभिपूयमाणा देवासः देवाः दीपनशीलाः स्तुत्यावा इन्दवः ग्रहेषु चमसेषुच क्षरन्तः तेसोमाः नोस्माकं दिवस्परि । परिशब्दः पंचमीद्योतकः । अन्तरिक्षादादित्याद्वा वृष्टिं । अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याजायतेवृष्टिरिति वृष्टिकारणत्वात् । किंच सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं पुत्रं च धनादिकंवा आपवन्तां प्रापयन्तु । यजमानः सोमेनाभिमर्तफला-
नि प्राप्नोति खलु ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

पवतेह्यतोहरिर्गृणानोज्मदग्निना । हिन्वानोगोरधित्वचि ॥ २५॥५॥

पवते । ह्यतः । हरिः । गृणानः । ज्मत्स्रग्निना ।

हिन्वानः । गोः । अधि । त्वचि ॥ २५ ॥ ५ ॥

ह्यतः देवान् कामयमानोहरिर्हरितवर्णः किंच गोस्त्वच्यधि आनुहुहे चर्मणि हिन्वानः मेर्यमाणः ससोमः ज्मदग्निना मंत्रद्रष्टा ऋषिणा गृणानः स्तूयमानःसन् पवते दशापवित्रेण पूतो-
भवति यद्वा पात्राण्यभिगच्छति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

प्रशुक्रासोवयो जुवोहिन्वानासो नसप्तयः । श्रीणानाअप्सुमृञ्जत ॥२६॥

प्र । शुक्रासः । वयःऽजुर्वः । हिन्वानासः । न ।

सप्तमयः । श्रीणानाः । अप्सु । मृजत ॥ २६ ॥

शुक्रासः शुक्रा दीप्यमाना वयोजुवः अन्नपेरयन्तः यद्यदपेक्ष्य देवेभ्यः सोमं पयच्छन्ति तत्तदपेक्षितं सोमोददाति । ते सोमाः श्रीणानाः दक्षिणीरादिभिः श्रीयमाणाः सन्तः अप्सु वसतीवरीष्वेकधनामृच । धृजत ऋत्विग्भिः प्रष्टयन्ते शोध्यन्ते । तत्रदृष्टान्तः—हिन्वानासोन सप्तमयः अश्वनामैतत् । यथाश्वाः हिन्वानासो हिन्वानाः सादिभिः प्रेर्यमाणाः सन्तः अप्सु तैरेव प्रशोधिताभवन्ति तद्वत् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

तंत्वांसुतेष्वामुवोहिन्विरेदेवतांतये । सपवस्वानयारुचा ॥ २७ ॥

तम् । त्वा । सुतेषु । आऽभुवः । हिन्विरे ।

देवतांतये । सः । पवस्व । अनया । रुचा ॥ २७ ॥

अथ मत्यक्षस्तुतिः हे सोम आभुवः कर्मकरणार्थं समन्ताद्भवन्तीति आभुव ऋत्विजः ते सुतेषु सुतः अभिपुतः सोमः तद्वत्सु यज्ञेषु देवतांतये । सर्वदेवात्ताविलिति स्वार्थिकस्तावित् । इन्द्रादिदेवेभ्यः तं तादृशं प्रसिद्धं त्वा त्वां हिन्विरे ग्रावभिः प्रेरयन्ति अभिपुण्वन्तीत्यर्थः । ततः सः अभिपुतः सत्त्वं अनया रुचा दीप्यमानधारया द्रोणकलशं प्रति पवस्व आगच्छ । पवतिर्गतिकर्मा । यद्वा अनया मदीयया रुचा स्तुत्या सह कलशमागच्छ । कलशाभिगमनकाले हि सोमं स्तुवन्ति ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

आतेदक्षंमयोभुवंवह्निमद्यावृणीमहे । पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ २८ ॥

आ । ते । दक्षम् । मयःऽभुवम् । वह्निम् । अद्य ।

वृणीमहे । पान्तम् । आ । पुरुस्पृहम् ॥ २८ ॥

हे सोम यद्यारोवयं ते तव स्वभूतं दक्षं बलमद्यास्मिन्यागदिने आभिमुख्येन आवृणीमहे संभजामहे । कीदृशं मयोभुवं सुवस्व भावुकं वह्निं वनादीनां प्रापकं पान्तं शत्रुभ्योरक्षकं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं काम्यमानं बलमिति ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

आमन्द्रमावरेण्यमाविप्रमामनीपिणम् । पान्तमापुरुस्पृहम् ॥२९॥

आ । मन्द्रम् । आ । वरेण्यम् । आ । विप्रम् । आ ।

मनीपिणम् । पान्तम् । आ । पुरुस्पृहम् ॥ २९ ॥

हे सोम मन्द्रं मदकरं स्तुत्यंवा त्वामावृणीमहे वरेण्यं सर्वैर्वेरणीयं संभजनीयं च । किंच विप्रं मेधाविनं त्वां तथा मनीपिणं मनसईषा मनीषा तद्वन्तं स्तुतिमन्तंवा त्वामावृणीमहे । पत्येकं विशेषणापेक्षया आइत्युपसर्गः कृतः । किंच पान्तं सर्वेषां रक्षकं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं च त्वां संभजामहे ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

आरयिमासुचेतुनमासुकृतोतनूष्या । पान्तमापुरुस्पृहम् ॥३०॥६॥

आ । रयिम् । आ । सुचेतुनम् । आ । सुकृतो इति

सुकृतो । तनूपु । आ । पान्तम् । आ । पुरुस्पृहम् ॥ ३० ॥ ६ ॥

हे सुकृतो शोभनयज्ञ सोम त्वदीयं रयिं धनं वयमावृणीमहे । किंच सुचेतुनं चित्रीसंज्ञाने । भावे औणादिकउदनप्रत्ययः । सुज्ञानं च तनूपु अस्मत्पुत्रेषु च धनं सुज्ञानं च त्वमारिधेहि । यद्वा पुत्रार्थं वयमावृणीमहे । तथा पान्तं सर्वस्य रक्षकं पुरुस्पृहं बहुभियंष्टुभिः काम्यमानं त्वां संभजामहे ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

पवस्वेति त्रिंशद्वचं पद्यं सूक्तं । अत्रानुक्रम्यते—पवस्व गतवैरानगाः अटादरपनुदुर् परास्त्रिसआग्नेभ्यइति । गतसंख्याका वैरानगास्याः संहवाक्रमयः त्वंसोमस्यइत्येपानुदुर् शिष्टागामभ्यः अन्नआपुंष्यायाः विसः पवमानविशिष्टाग्निदेववाकाः अग्न्यासां परमानःसोमो देवदा गतःसूक्तविनियोगः ।

वच पयसा-

पवस्वविश्वचर्पणेभिविश्वानिकाव्या । सखासाग्निभ्यर्ह्यः ॥१॥

पवस्व । विश्वश्चर्षणे । अग्नि । विश्वानि ।

काव्या । सर्वा । सर्विदभ्यः । ईद्व्यः ॥ १ ॥

हे विश्वचर्षणे सर्वव्यापित्वेन सर्वस्यद्रष्टः हे सोम सत्त्वा स्तुत्यः स्तोत्रयष्टृत्वलक्षणेन संबन्धेन सखिभूतस्त्वं ईद्व्यः स्तोत्रव्यःसन् सखिभ्यः हविःप्रदानेनोपकारकत्वान्मित्रभूते-
भ्योऽस्मभ्यं विश्वानि सर्वाणि काव्या कवेःकर्माणि काव्यानि । ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । सर्वा-
णि स्तोत्राण्यभिलक्षीकृत्यपवस्वागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ताभ्यां विश्वस्य राजसिंये पवमान धामनी । प्रतीची सोम तस्थतुः ॥ २ ॥

ताभ्याम् । विश्वस्य । राजसि । ये इति । पवमान ।

धामनी इति । प्रतीची इति । सोम । तस्थतुः ॥ २ ॥

हे पवमान दशापवित्रेण पूयमानपुनान वा हे सोम ये धामनी पूर्वपक्षापरपक्षयोर्लतारूप-
स्य सोमस्य तव एकैकपर्णवृद्धिहासाभ्यां तव स्वभूतौ पूर्वादिपक्षौ । यद्वा ये धामनी नामनी
अंशुसोमात्मके अपि प्रतीची त्वदभिमुखंगच्छन्तौ गच्छतीवा पक्षौ नामनी तस्थतुः उपज-
ग्मतुः । ताभ्यां त्वं विश्वस्य सर्वस्य लोकस्य राजसि स्वामी भवसि । पूर्वादिपक्षाभ्यां सर्वलो-
कस्योपनायकत्वात्तस्य स्वामी भवसि । पृथिव्यां अंशुनाम्नां मनुष्याणां सर्वेषां अभीप्सितदा-
नेन तस्य लोकस्य द्युलोके देवेभ्यः स्वमुधामयकलादानेन तेषां प्रीणयिता भवति । देवाःखलु
सोमस्य एकैकवृद्धिहासाभ्यां कलाः पिवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परिधामानियानिते त्वंसोमासि विश्वतः । पवमान ऋतुभिः कवे ॥ ३ ॥

परि । धामानि । यानि । ते । त्वम् । सोम । असि ।

विश्वतः । पवमान । ऋतुभिः । कवे ॥ ३ ॥

हे सोम यस्मात्ते त्वदीयानि धामानि तेजांसि परितोवर्षते । अतएव हे पवमान पूयमान
हे कवे क्रान्तकर्मन् हे सोम त्वमृतुभिः वसन्तादिकालविशेषैः सह विश्वतः सर्वतोऽसि भवसि ।

अहोरात्रौ यत्रयत्र व्याप्तौ तत्रतत्र वसन्तादिकालोपाधिकः सोमस्तिष्ठति तयोस्तदधीनत्वादित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पवस्वजनयन्निपोन्निविश्वानिवार्या । सर्वासखिभ्य ऊतये ॥ ४ ॥

पवस्व । जनयन् । इयः । अग्नि । विश्वानि ।

वार्या । सर्वा । सखिभ्यः । ऊतये ॥ ४ ॥

हे सोम सर्वा सखिभूतस्त्वं विश्वानि सर्वाणि वार्या वरणीयानि अस्मद्गतानि स्तोत्राप्यभिलक्षीकृत्य सखिभ्योस्मभ्यं ऊतये रक्षणाय जीवनाय इषोचानि जनयन् प्रयच्छन् पवस्वागच्छ । पवतिर्गतिकर्मा ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तवशुक्रासो अर्चयो दिवस्पृष्ठे वितन्वते । पवित्रं सोम धामग्निः ॥ ५ ॥ ७ ॥

तव । शुक्रासः । अर्चयः । दिवः । पृष्ठे । वि ।

तन्वते । पवित्रम् । सोम । धामग्निः ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे सोम शुक्रासः सर्वत्रज्वलनशीलाः धामभिस्तेजोभिः सहितस्य तव स्वभूता अर्चयः अर्चनीयाः रश्मयः दिवः द्योतमानस्यादित्यस्य द्यूलोकस्यवा पृष्ठे अधरभागे पृथिव्यामित्यर्थः । पवित्रं पवमानसाधनमुदकं वितन्वते विशेषेण तन्वन्ति विस्तारयन्ति सर्वत्रकुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

तवमेससिन्धवः प्रशिपंसोमसिस्त्रते । तुभ्यं धावन्ति धेनवः ॥ ६ ॥

तव । इमे । सप्त । सिन्धवः । प्रशिपम् । सोम ।

सिस्त्रते । तुभ्यम् । धावन्ति । धेनवः ॥ ६ ॥

वृष्टिकर्तृत्वमसंगादाह हे सोम इमे इमास्त्वयासृष्टाः सप्त सप्तसंख्याकाः सिन्धवः स्य-
न्दमाना गंगाद्यानद्यः यद्वा सप्त सर्पणशीलानद्यः तव प्रशिक्षं प्रशासनमाज्ञामभिसिञ्जते अनुसर-
न्ति त्वदाज्ञामनुसृत्य समुद्रं गच्छन्तीत्यर्थः । किञ्च घेनवः नवमसूतिकाः देवानां हविःप्रदानेन
प्रीणयिष्योगावः तुभ्यं त्वदर्थमेव आशिरं प्रयच्छामइति धावन्ति आगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्रसोमयाहिधारयासुतइन्द्रायमत्सरः । दधानोअक्षितिश्रवः ॥ ७ ॥

प्र । सोम । याहि । धारया । सुतः । इन्द्राय ।

मत्सरः । दधानः । अक्षिति । श्रवः ॥ ७ ॥

हे सोम अभिपूयमाण देव मत्सरः इन्द्रस्यमदकरस्त्वं सुतोस्माभिरभिपुतःसन्न इन्द्राय
इन्द्रार्थं दशापवित्रान्निर्गतया सन्ततया त्वदीयया धारया द्रोणकलशं प्रयाहि प्रकर्षेणप्रामुहि ।
यद्वा हे सोम सुतोभिपुतस्त्वं इन्द्राय मत्सरः मादयित्तमःसन्न धारया अग्नौ स्वाहाकारेण पात्रा-
त्पवन्त्या धारया सह त्वमिन्द्रमुपयाहि । कीदृशः अक्षिति अक्षीणं श्रवः । श्रवइत्यन्ननाम ।
दधानोस्मभ्यं प्रयच्छन्न मयाहीति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

समुत्वाधीभिरस्वरन्हिन्वतीःसप्तजामयः । विप्रमाजाविवस्वतः॥ ८ ॥

सम् । ऊम् इति । त्वा । धीभिः । अस्वरन् । हिन्वतीः ।

सप्त । जामयः । विप्रम् । आज्ञा । विवस्वतः ॥ ८ ॥

हे सोम हिन्वतीः लिङ्गव्यत्ययः हिन्वन्तः स्तुतीः प्रेरयन्तः सप्त सप्तसंख्याका जामयः
एकस्मिन्यज्ञे कर्मकरणेन परस्परं बन्धुभूता होतृप्रभृतयः सप्तहोत्रकाः विवस्वतः देवानां हविः
प्रदानेन परिचरणवतोयजमानस्य आज्ञा आजौ अजन्ति गच्छन्ति ऋत्विजोत्रेति आजिर्यज्ञः
तस्मिन् विप्रं मेधाविनं पवमानं त्वा त्वामेव धीभिः स्तुतिभिः सप्तस्वरन् अशब्दयन् अस्तुवन् ।
यद्वा हिन्वतीः गच्छन्त्यः सप्तजामयोगंगाघाः सप्तनद्यः धीभिर्वर्णलोपञ्छान्दसः धीतिभिरंगु-
लिभिर्विप्रं त्वां सप्तस्वरन् प्रेरयन्ति वसतीवरीभिरेकघनाभिश्च परिशोधनार्थं प्रेरयन्तीति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

मृजन्ति त्वा स मधुवो व्ये जीरावधिष्वणि । रेभो यदज्यसे वने ॥ ९ ॥

मृजन्ति । त्वा । सम् । अधुवः । अव्ये । जीरौ ।

अधि । स्वनि । रेभः । यत् । अज्यसे । वने ॥ ९ ॥

हे सोम अग्रुवः अंगुलिनामैतव अजन्ति प्रक्षिपन्ति हवींष्यन्नाविति । यद्वा अगेर्गत्यर्थस्य कर्मकरणार्थं इतस्तवोगच्छन्तीति । अग्रुवौगुल्योस्मदीया जीरौ पापानामभिभावुके क्षिप्रं कृते वा स्वनि अधि अधिकं शब्दायमाने अव्ये अविवालेन कृते पवित्रे त्वा त्वां सदा संमृजन्ति सम्यक् शोधयन्ति । यद्यदा रेभो रेभुशब्दे उदकमध्ये प्रक्षेपेण शब्दायमानस्त्वं वने वननीये वसतीवर्याख्ये उदके अज्यसे अक्तः सिकोभवसि तदा मृजन्तीत्यन्वयः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

पवमानस्य ते कवे वाजिन्तसर्गा असृक्षत । अर्वन्तो न श्रवस्यवः ॥ १० ॥ ८ ॥

पवमानस्य । ते । कवे । वाजिन् । सर्गाः ।

असृक्षत । अर्वन्तः । न । श्रवस्यवः ॥ १० ॥ ८ ॥

मार्जनप्रसंगमाह हे कवे क्रान्तप्रज्ञ हे वाजिञ्जवन् सोम पवमानस्य दशापवित्रेण पूयमानस्य ते तव सर्गाः सृज्यन्तइतिसर्गाः धाराः । कीदृशाः श्रवस्यवः छन्दसिपरेच्छायांक्यच् । यद्गुणामन्नं कामयमानास्त्वदीयाधाराः असृक्षत सृजन्ति निर्गच्छन्तीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः-अर्वन्तो न यथा अश्वाः मन्दुरातो निर्गच्छन्ति तद्वत् पवित्राभिसरन्तीत्यर्थः । प्रयोगापेक्षं चात्र धाराबाहुल्यम् ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्विर्वीये अष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी-

अच्छाकोशं मधुश्रुतमसृग्रं वारं अव्यये । अवावशान्तधीतयः ॥ ११ ॥

अच्छ । कोशम् । मधुश्रुतम् । असृग्रम् ।

वारं । अव्यये । अवावशान्त । धीतयः ॥ ११ ॥

धारानिर्गमनप्रसंगादभिधीयते मधुश्रुतं मधुररसस्य च्यावयितारं क्षारयितारं कोशं द्रोण-
कलशं अच्छ अभिलक्ष्य अन्यये अविमये अविस्वभूते वा वारे वाले दशापवित्रे असुमं सोमा
ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते । सृजेः कर्मणि तिङांतिङो भवन्तीति श्वेत्मादेशः । किंच धीतयः अंगुलिनामै-
तत् धयन्ति पिबन्ति आभिरिति अस्मदीया अंगुलयः अवावशन्त तान् सोमान् पुनःपुनः मा-
र्जनार्थं कामयन्ते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अच्छांसमुद्रमिन्द्रवोस्तंगावोनधेनवः । अग्मन्तृतस्ययोनिमा ॥ १२ ॥

अच्छं । समुद्रम् । इन्द्रवः । अस्तम् । गावः । न ।

धेनवः । अग्मन् । ऋतस्य । योनिम् । आ ॥ १२ ॥

इन्द्रवः क्षरन्तः सोमाः समुद्रं सोमानामेकत्रैव संगमनस्थानं द्रोणकलशमभिगच्छन्ति ।
तत्रहृष्टान्तः—धेनवः पयःप्रदानेन जनानां प्रीणयिष्योन्वपस्तृत्तिकागावः अस्तं गृहं यथाभिग-
च्छन्ति तद्गवः । किंच ते सोमाः ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानमागमन् आभिमुख्येन
गच्छन्ति । गमेत्सुडि सिचोलुकि उपघालोपः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

प्रणइन्द्रोमहेरणआपोअर्पन्तिसिन्धवः । यद्रोभिर्वासयिष्यसे ॥ १३ ॥

प्र नः । इन्द्रो इति । महे । रणे । आपः । अर्पन्ति ।

सिन्धवः । यत् । गोभिः । वासयिष्यसे ॥ १३ ॥

हे इन्द्रो क्षरन् सोम नोस्माकं स्वभूताय रणे रणाय रणन्ति स्तुवन्ति देवानत्रेति रणोय-
ज्ञः । अधिकरणे अप् डेर्यइति नभवति सर्वविधीनां छन्दसि विकल्पितत्वात् । महे महते रणाय
यज्ञाय तदर्थे सिन्धवः स्पन्दमाना आपः दसतोवर्षारुष्याः सोमसेकार्थं अर्पन्ति प्रगच्छन्ति ।
यद्यदा त्वं गोभिः गव्यैः दधिक्षीरादिभिः वासयिष्यसे आच्छाद्यसे मिश्रितो भवसि तदा आ-
पो गच्छन्तीति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अस्यतेसस्येव्यमियक्षन्तस्त्वोतयः । इन्दोसखित्वमुश्मसि ॥ १४ ॥

अस्य । ते । सख्ये । व्यम् । इयक्षन्तः । त्वाऽऽकृतयः ।

इन्दो इति । सखित्वम् । उश्मसि ॥ १४ ॥

हे इन्दो पवमान इयक्षन्तो यष्टुमिच्छन्तो पूजयितुमिच्छन्तोवा अस्य मसिद्धस्य ते तव सस्ये सखिकर्मणि स्थितावयं त्वोतयः त्वदायचरक्षणाःसन्तः सखित्वं सखिभावमेव उश्मसि उश्मः कामयामहे ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

आपवस्वगविष्टयेमहेसोमनृचक्षसे । एन्द्रस्यजठरेविश ॥ १५ ॥ ९ ॥

आ । पवस्व । गोऽऽष्टये । महे । सोम । नृचक्षसे ।

आ । इन्द्रस्य । जठरे । विश ॥ १५ ॥ ९ ॥

हे सोम पवमान गविष्टये अंगिरसां गवामन्वेषे महे महते नृचक्षसे गृणां मनुष्याणां द्रष्टे कर्मनेतृणां फलं पश्यतेवा इन्द्राय आपवस्व पात्रेषु दशापवित्रेण पूतो भव । किंच इन्द्रस्य जठरे उदरे उदरभूते द्रोणकलशे वा आविश मविश ॥ १५ ॥

॥ इति सामस्य द्वितीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी-

महाँअसिसोमज्येष्ठउग्राणामिन्द्रओजिष्ठः । युध्वासञ्छश्वज्जिगेथ ॥ १६ ॥

महान् । असि । सोम । ज्येष्ठः । उग्राणाम् । इन्दो इति ।

ओजिष्ठः । युध्वा । सन् । शश्वत् । जिगेथ ॥ १६ ॥

हे सोम त्वं महानसि यतस्त्वं देवानां प्रीणयितासि खलु त्वं ज्येष्ठः प्रशस्यतमोभवसि । किंच हे इन्दो पवमान त्वमुग्राणामुद्रुणवल्गानामपि ओजस्वितमोभवसि त्वं युध्वासन् शश्वभिः सह युद्धं कुर्वन् एव शश्वत् सर्वदा जिगेथ तान् तेषां धनानिच जितवानसि । जिजये थल्लि सन्त्विदोर्जेरिति अभ्यासादुत्तरस्य कवर्गदेशः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

यउग्रेभ्यश्चिदोजीयाञ्छूरेभ्यश्चिच्छूरतरः ।
भूरिदाभ्यश्चिन्महीयान् ॥ १७ ॥

यः । उग्रेभ्यः । चित् । ओजीयान् । शूरेभ्यः । चित् ।
शूरतरः । भूरिदाभ्यः । चित् । मंहीयान् ॥ १७ ॥

यः सोमः उग्रेभ्यश्चिद उदूर्णेभ्योबलवद्भ्योपि ओजीयान् ओजस्वितमः । किंच यः शूरेभ्यश्चिद वीरेभ्योपि शूरतरः अत्यन्तसमर्थोभवति । तथा यः सोमः भूरिदाभ्यः इडाद्दाने आतोमनिन्दितिविच् । बहुधनानां दातृभ्योपि मंहीयान् दातृत्वमोभवति । तं त्वां वृणीमहे इति उत्तरेणसंबन्धः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

त्वंसोमसूररप्यस्तोकस्यसातातनूनाम् ।
वृणीमहेसख्यायवृणीमहेयुज्याय ॥ १८ ॥

त्वम् । सोम । सूरः । आ । इपः । तोकस्य । साता । तनूनाम् ।
वृणीमहे । सखयाय । वृणीमहे । युजयाय ॥ १८ ॥

हे सोम सूरः सुवीर्यः यद्वा सर्वस्य यागादिकर्मणि प्रेरकस्त्वं इषोन्नानि अस्माकमाधे-
हि । उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः । किंच त्वं तोकस्य पुत्रस्य तनूनां तन्वन्ति विस्तारयन्ति
कुलमिति तन्वः पौत्राः । तेषांच साता दाता भव । पणुदाने जनसनेतिविट् जनसनेत्यात्वं । वयं तं
त्वां सख्याय सखिभावाय कर्मणेवा वृणीमहे संभ्रजामहे । तथा युज्याय युज् सहायः तस्य
भावे कर्मणि वा ष्यञ् संज्ञापूर्वकस्य विधेरनित्यत्वादवृद्धिः । शत्रुबाधादिलक्षणसहायायच वयं
वृणीमहे ॥ १८ ॥

अग्निहोत्रे पूर्वस्यामाहुतौ हुतायामुपोपितेन यजमानेन प्रतिदिवसं प्रतिसंवत्सरंवा अनेन
तुचेनाग्निरुपस्थेयः । सूत्रितंच—आग्नेयीभिश्चाग्नायूपिपवसइति तिसृभिः संवत्सरे संवत्सरइति ।
चौलादिकर्मसु चतस्रआज्याहुतयोहोतव्यास्त्वनैवतिसः । सूत्रितंच—तेषांपुरस्ताच्चतस्रआज्या-

हुतीर्जूहुयादग्नआयूंषिपवसइति तिसृभिरिति । आधाने पवमानेष्टौ अग्नेःपवमानस्याग्नआयूंषी-
त्येपानुवाक्या अग्नेपवस्वेत्येपा याज्या । सूत्रितंच—पथमायांअग्निरग्निःपवमानोअग्नआयूंषिपवसे-
पवस्वस्वपाइति । पुनराधेये द्वितीयाज्यभागस्याग्नआयूंषीत्येपा वैकल्पिकानुवाक्या सूत्रितंच—
नित्यंपूर्वमनुब्राह्मणिनोअग्नआयूंषिपवसइत्युत्तरमिति ।

तैपा सूक्ते एकोनविंशी—

अग्नायूंषिपवसआसुवोर्जमिपंचनः । आरेवाधस्वदुच्छुनाम् ॥१९॥

अग्ने । आयूंषि । पवसे । आ । सुव । ऊर्जम् । इपम् ।

च । नः । आरे । वाधस्व । दुच्छुनाम् ॥ १९ ॥

हे अग्ने पवमानरूप त्वमस्माकं आयूंषि जीवनानि पवसे रक्षसि । नोस्माकमूर्जमन्तरसं
इपमन्वा सुव आभिमुख्येन प्रेरय । किंच दुच्छुनां रक्षोनामैतव रक्षांसि आरे अस्मत्तोदूरे
एव वाधस्व संपीडय ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

अग्निर्ऋषिःपवमानःपाञ्चजन्यःपुरोहितः ।

तर्मीमहेमहागयम् ॥ २० ॥ १० ॥

अग्निः । ऋषिः । पवमानः । पाञ्चजन्यः । पुरःहितः ।

तम् । ईमहे । महागयम् ॥ २० ॥ १० ॥

पांचजन्यः निपादपंचमाश्वत्वारोवर्णाः पंचजनाः । यद्वा गन्धर्वाः पितरो देवा असुरा र-
क्षांसीत्येते पंचजनाः । अथवा देवमनुष्यागंधर्वाप्सरसः सर्पाः पितरइति ब्राह्मणोभिहिताः पंच-
जनाः । गभीराञ्ज्यइत्यत्र बहिर्देवपंचजनेऽयइति वक्तव्यमिति वचनात् भवार्थेऽज्यः प्रत्ययः
तेषां तत्तदभीष्टदानेन स्वभूतऋषिः सर्वद्रष्टा पवमानस्तद्रूपोऽग्निः पुरोहितः कर्माथैष्टत्विभिः पुरो-
निहितः तंपूर्वोक्तलक्षणं महागयं महद्भिर्देवादिभिरपि गीर्भिर्गीतव्यं महान्तिमभूतानि यज्ञगृहा-
णि वा यस्य सतथोक्तः तं पवमानगुणविशिष्टमग्निमीमहे धनादीनि याचामहे ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकविंशी-

अग्नेपर्वस्वस्वपाअस्मेवर्चःसुवीर्यम् । दधद्रयिमयिपोपम् ॥ २१ ॥

अग्ने । पर्वस्व । सुऽअपाः । अस्मे इति । वर्चः । सुऽवीर्यम् ।
दधत् । रयिम् । मयि । पोपम् ॥ २१ ॥

हे अग्ने स्वपाः । सोमनसीत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वं । शोभनकर्मा त्वं अस्मे अस्मास्तु सुवी-
र्यं शोभनवीर्योपेतं वर्चः वर्चदीप्तौ तेजः पवस्व आगमय । तथा भवान् रयिं धनं पुत्रं वा पो-
पं । भावेकर्मणि वा घञ् । गवां पुष्टिं यद्वा गवादिकं मयि भवान् दधत् दधातु करोत्वित्यर्थः ।
दधातेल्लेटि अडागमोघोर्लोपोलेटिवेत्याकारलोपः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पवमानोअतिस्रिधोभ्यर्पतिसुष्टुतिम् । सूरोनविश्वदर्शतः ॥ २२ ॥

पवमानः । अति । स्रिधः । अञ्जि । अर्पति । सुऽस्तुतिम् ।
सूरः । न । विश्वऽदर्शतः ॥ २२ ॥

पवमानः सोमः अतिस्रियः हिंसकान् शत्रून् अतिक्रम्य गच्छति । तथा सुष्टुतिं स्तोत्राणां
शोभनां स्तुतिं अर्पयति आभिमुख्येन गच्छति । ऋषीगतौ तौदादिकः बहुलंछन्दसीतिशब्द-
गुणः । किञ्च सूरोन सूर्यइव विश्वदर्शतः सर्वस्य द्रष्टा सर्वैर्वा दर्शनीयोभवति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

समर्मृजानआयुभिःप्रयस्वान्प्रयसेहितः । इन्दुरत्यांविचक्षणः ॥ २३ ॥

सः । मर्मृजानः । आयुऽभिः । प्रयस्वान् । प्रयसे । हितः ।
इन्दुः । अत्यः । विऽक्षणः ॥ २३ ॥

आयुभिः कर्मनेतृभिर्मनुष्यैः मर्मृजानः पुनःपुनर्मृज्यमानः शोच्यमानः सइन्दुः ससोमः
आत्योदेवान् सततं गन्ता भवति । कोदृशः प्रयस्वान् मीणनशीलानवान् । यद्वा स्तोत्रभ्योदेय-
त्वेनाज्युकः अतएव प्रयसे हवोरूपायान्नाय हितः विचक्षणः सर्वस्यप्रदर्शनकारी सर्वस्यवि-
द्रष्टा वा सोमः देवानभिगन्ता भवति । चक्षिड्व्यकायांवाचि अनुदात्तेतश्चहृद्योदेरितियुञ् ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

पवमानऋतं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् । कृष्णातमांसि जंधनत् ॥ २४ ॥

पवमानः । ऋतम् । बृहत् । शुक्रम् । ज्योतिः । अजीजनत् ।
कृष्णा । तमांसि । जंधनत् ॥ २४ ॥

पवमानः ऋतं सत्यं यथार्थभूतं बृहत् प्रभूतं सर्वदेशेषु व्यापकं शुक्रं दीप्यमानं श्वेतवर्णं ज्योतिस्तेजः अजीजनत् द्युलोके उदपादयत् । किं कुर्वन् कृष्णा कृष्णवर्णानि तमांसि जंधनत् भृशं विनाशयन् । हन्तेर्यङ्लुकि शतरि रूपं अज्यस्तानामादिरित्याद्युदात्तत्वं ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

पवमानस्य जंघ्रंतो हरेश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिरशोचिपः ॥ २५ ॥ ११ ॥

पवमानस्य । जंघ्रंतः । हरेः । चन्द्राः । असृक्षत ।
जीराः । अजिरशोचिपः ॥ २५ ॥ ११ ॥

जङ्घ्रतः पुनःपुनस्तमांसि विनाशयतो हरेर्हरितवर्णस्य अजिरशोचिपः सर्वत्रगमनशील-
तेजसः पवमानस्य सोमस्य चन्द्राः चदिआह्लादने देवानामाह्लादयिष्यः जीराः क्षिप्रं
क्षरणशीलाधाराः असृक्षत सृजन्ति पवित्रान्निर्गच्छन्तीत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षड्विंशी-

पवमानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः ॥ २६ ॥

पवमानः । रथिस्तमः । शुभ्रेभिः । शुभ्रशस्तमः ।
हरिश्चन्द्रः । मरुद्गणः ॥ २६ ॥

पवमानो देवः रथीतमः अतिशयेन रथवान् । ईद्वथिन इतीकारः । तथा शुभ्रेभिः शोभायुक्ते-
भ्यस्तेजोभ्योपि शुभ्रशस्तमः अत्यन्तदीप्यमानश्च यद्वा निर्मलेभ्योपि निर्मलतममशोयुक्तः ह-
रिश्चन्द्रः ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदइति सांहितिकः सृष्ट हरितवर्णदीप्तिः हरितधारावान् वा मरुद्गणः

मरुतोयस्य गणः सहायभूताः सतथोकः तादृशः सर्वान् लोकान् स्वररिभिः स्वदीप्तिभिः व्यभ्रं-
वत् व्यामोत्वित्युत्तरेण संबन्धः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

पवमानोव्यश्रवद्रश्मिभिर्वाजसातमः । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यम् ॥ २७ ॥

पवमानः । वि । अश्रवत् । रश्मिदृष्टिः । वाजसातमः ।

दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ २७ ॥

पवमानः सोमः रश्मिभिः स्वदीप्तिभिः व्यश्रवत्सर्वजगद्ग्रामोत्तु । कीदृशः वाजसातमः अ-
तिशयेन अन्नस्यदाता बलस्य संभक्तावा तथा स्तोत्रे पवमानः स्तोत्रं कुर्वते मनवे सुवीर्यं सुवी-
र्योपेतं पुत्रं धनंवा दधत् विदधत् प्रयच्छत् व्यामोत्तु अश्रोतेर्लेट्यडागमः ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

प्रसुवानइन्दुरक्षाःपवित्रमत्यव्ययम् । पुनानइन्दुरिन्द्रमा ॥ २८ ॥

प्र । सुवानः । इन्दुः । अक्षारिति । पवित्रम् । अति ।

अव्ययम् । पुनानः । इन्दुः । इन्द्रम् । आ ॥ २८ ॥

सुवानः अभिपूयमाणः इन्दुः सोमः अव्ययमविमयं ऊर्णास्तुकेननिर्मितं दशापवित्रमती-
त्य प्राक्षाः कलशं प्रकर्षेण क्षरति । क्षरतेर्लुङि तिपि सिचि छान्दसइडागमाभावः अतोत्त्रान्तस्ये-
तिवृद्धिः रात्सस्येतिचोत्तोलोपः रेफान्तं स्पष्टयितुमिति कारः बहुलं छन्दसीतीडभावः ह्रस्वचा-
दिना तिलोपः अनित्यमागमशासनमिति सिचिइआ ततः पुनानः पवित्रेण शुद्धः इन्दुः सोमः इ-
न्द्रमाविशति । उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

एपसोमोअधिंत्वचिगवांक्कीळत्पद्रिभिः । इन्द्रंमदायजोहुवत् ॥ २९ ॥

एपः । सोमः । अधि । त्वचि । गवाम् । क्रीळति ।

अद्रिदृष्टिः । इन्द्रम् । मदाय । जोहुवत् ॥ २९ ॥

एषः अंशुरूपः सोमः गवां त्वचि आनहुहे चर्मणि अधिशब्दउपर्यर्थघोतकः चर्मण्युपरि अद्रिभिर्ग्रावभिःसह क्रीळति अभिपवाय संक्रीडते । इन्द्रं परमेश्वरं मदाय मदार्थं जोहु-
वद् आह्वानं कृतवान् । एतेन तत्काले इन्द्रविपयां स्तुतिं करोतीत्यवगम्यते ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशो—

यस्यंतेद्युम्नवत्पयःपवमानाभृतं दिवः । तेन नो मृळ जीवसे ॥ ३० ॥ १२ ॥

यस्यं । ते । द्युम्नवत् । पयः । पवमान । आभृतम् ।

दिवः । तेन । नः । मृळ । जीवसे ॥ ३० ॥ १२ ॥

हे पवमान पूयमान हे सोम दिवो द्युलोकाद् आभृतं श्येनरूपया गायत्र्या आहृतं द्यु-
म्नवदन्नवद्यशोयुक्त्वा पयः सोमलक्षणमन्नं यस्य ते तव स्वभूतं विद्यते तस्मात् त्वं तेनाग्नेन
नोस्मान् जीवसे चिरजीवनाय मृळ मृळय सुखय ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

त्वंसोमासीति द्वात्रिंशद्वचं सप्तमं सूक्तं आद्यतृचस्य बार्हस्पत्योभरद्वाजऋषिः । द्वितीयस्य
मारीचः कश्यपः । तृतीयस्य राहूगणोगोतमः । चतुर्थस्य भौमोत्रिः । पंचमस्य गाथिनोविश्वामित्रः ।
षष्ठस्य भागवोजमदग्निः । सप्तमस्यमैत्रावरुणिवसिष्ठः । सूक्तशेषस्यांगिरसः पवित्रः वसिष्ठोवा उ-
भौ वा समुदितावृषी । पवस्वसोममन्दयन्नित्याद्यास्तिस्रो नित्यद्विपदागायत्र्यः । अविता नो अजा-
श्वइत्याद्यास्तिस्रः पवमानपूषदेवत्याः पवमानसोमदेवताका वा । यत्तेपवित्रमर्चिषीत्याद्याः पंचर्चः
पवमानाग्निदेवत्याः आसां पंचानां मध्ये उभाभ्यां देवसवितरिति तृतीयापवमानसवितृदेवताका-
वा । चतुर्थी त्रिभिर्द्वंद्वदेवसवितरित्येषा विकल्पेन पवमानाग्नि सवितृदेवताका । पुनन्तु मामित्येषा वि-
कल्पेन वैश्वदेवी यः पावमानानीरध्येतीत्यादिके द्वे पवमानमण्डलाध्येतृस्तुतिप्रतिपादिके अतः सैव
देवता शिष्टाः सर्वाः पवमानसोमदेवताकाः । तथा चानुक्रम्यते—त्वंसोमासिद्वात्रिंशद्भरद्वाजः कश्य-
पोगोतमोत्रिर्विश्वामित्रो जमदग्निर्वसिष्ठ इति तृचाः सप्तऋषयः शेषे पवित्रो वसिष्ठो बोभौवा पवस्व
सोम तिस्रो नित्यद्विपदागायत्र्यो वितानस्तिस्रः पौष्पयोवा यत्तेपवित्रं पंचाग्नेय्यः सावित्र्यग्नि सावि-
त्री वैश्वदेवी वा सामंत्याः त्रिंशोपुरउष्णिकृ सप्तविंशत्पुष्प अन्त्ये च ते पावमान्यध्येतृस्तुतीति ।
गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

त्वंसोमासिधारयुर्मन्द्रओजिष्ठोअध्वरे । पवस्वमंहयद्रयिः ॥ १ ॥

त्वम् । सोम । अ॒सि । धा॒र॒युः । म॒न्द्रः । ओजि॒ष्ठः ।

अ॒ध्व॒रे । पव॑स्व । म॒ह॒यत्त्॑र्हयिः ॥ १ ॥

हे सोमाभिपूयमाण पवमान मन्द्रः मोदयित्तमः ओजिष्ठः ओजस्वितमस्त्वं अध्वरे हिं-
सारहितेस्मदीयेयज्ञे धारयुः अभिपवणनाराकामोसि भवसि । अतस्त्वं मंहयद्रयिः स्तोतृभ्यः
प्रदीयमानधनः सन् पवस्व द्रोणकलशे ग्रहादिषु दशापवित्रेण पूतोभव । यद्वा धारयुः तद्द-
र्थेभाष्यतइति मत्वर्थीयोयुः सः हे सोम त्वं धारावानिव । ततः पवस्वेति संयन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

त्वंसुतो नृमादनोदधन्वान्मत्सरिन्तमः । इन्द्रायसूरिरन्धसा ॥ २ ॥

त्वम् । सु॒तः । नृ॒ऽमा॒दनः । द॒ध॒न्वा॒न् । म॒त्स॒रि॒न्त॑मः ।

इन्द्रा॑य । सू॒रिः । अन्ध॑सा २ ॥

हे सोम नृमादनः नृणां कर्मणानितृणाष्टत्विजां मादयिता अतएव दधन्वान् तेभ्यो धनानि
धारयन् प्रयच्छन् । यद्वा यज्ञस्य धारकः सूरिः प्राज्ञः सुतोस्माभिरभिपुतस्त्वं अन्धसा हवी-
रूपेणानेन सहेन्द्राय मत्सरिन्तमः तस्याविशयेन मदकारी भव । नादस्पेति नकारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

त्वंसुप्त्वाणो अद्रिभिरभ्यर्षकनिःकदत् । द्युमन्तं शुष्मं मुत्तमम् ॥ ३ ॥

त्वम् । सु॒प्त्वा॒णः । अ॒द्रि॒भिर॑भ्यर्षिः । अ॒निः । अ॒र्ष॑ । क॒निःक॑दत् ।

द्यु॒ऽम॒न्त॑म् । शु॒ष्म॑म् । उ॒त्त॑मम् ॥ ३ ॥

हे पवमानसोम अद्रिभिर्यावभिः सुप्त्वाणः सुन्वानः अभिपूयमाणस्त्वं कनिःकदत् भृशं
शब्दं कुर्वन् अर्ष्यर्ष कलशं पात्राणि चाभिगच्छ । तथा द्युमन्तं दीप्तियुक्तं उत्तमं शुष्मं शत्रूणां
शोषकं चलंच प्रामुहि । यद्वा एकवाक्पतया योजनीयः । स्तूयमानस्त्वं वत्तमभिगच्छेति । क-

दिक्रदिआह्वाने । ऋदेर्यद्भूलुकि तलोपः । अंभ्यासस्यनिगागमश्च दाधार्तिदधर्तीतिसूत्रेण सर्वं निपात्यते । तस्माच्छट्टप्रत्ययः । अभ्यस्तानामादिरिविस्वरः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

इन्दुर्हिन्वानोअर्पतितिरोवाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ॥ ४ ॥

इन्दुः । हिन्वानः । अर्पति । तिरः । वाराणि । अव्यया ।
हरिः । वाजम् । अचिक्रदत् ॥ ४ ॥

हिन्वानः श्रावभिः प्रेर्यमाणोभिपूयमाणइन्दुः सोमः अव्यया अविमयानि अवीनां स्वभू-
तानि वाराणि बालानि पवित्राणीत्यर्थः । तानि तिरः तिरस्कृत्य व्यवधाय अर्पति गच्छति प्रभूतं
निर्गच्छतीत्यर्थः । सोमं हरिर्हरितवर्णः सोमः वाजमन्नं अचिक्रदत् शब्दयति । त्वया सह इन्द्र-
महमाह्वयामीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इन्दोव्यव्यमर्पसि विश्रवांसि विसौभगा । विवाजान्सोमगोमंतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

इन्दो इति । वि । अव्यम् । अर्पसि । वि । श्रवांसि । वि ।
सौभगा । वि । वाजान् । सोम् । गोमंतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

हे इन्दो सोम अव्यं अविवालेभ्रवं पवित्रं व्यर्पसि विविधं धाराभिर्गच्छसि । किंच श्र-
वांसि हवीरूपाण्यन्नानिच विगच्छसि । तथा सौभगा सुभगस्य भावः सौभगं सुभगशब्दः
उद्गात्रादिषु पठ्यते । तस्य उत्तरपदवृद्धिर्नैष्यते । सौभगानि धनानि विविधं प्राप्नोति । तथा
हे सोम गोमंतः पशुमन्ति वाजान् बालानिच विविधंपामुहि तानि सर्वाण्यस्माकं प्रापयेत्यभि-
मायः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षष्ठी-

आनइन्द्रोशतृग्विनैर्यिगोमन्तमश्विनम् । अरांसोमसहस्रिणम् ॥ ६ ॥

आ । नः । इन्द्रो इति । शतृग्विनम् । रुचिम् । गोऽमन्तम् ।
अश्विनम् । भर । सोम । सहस्रिणम् ॥ ६ ॥

हे इन्द्रो पात्रेषु क्षरन् हे सोम नोस्मभ्यमाभर संपादय देहि । किमिति उच्यते शतग्विनं शतगावोयस्य सशतगुः तद्वन्तं गोमन्तं प्रशस्तपशुमन्तं अश्विनं अश्वयुक्तं सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं रयिं धनं पुत्रं वा आभर ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

पवमानासुइन्द्रवस्तिरःपवित्रमाशवः । इन्द्रयामेजिराशत ॥ ७ ॥

पवमानासः । इन्द्रवः । तिरः । पवित्रम् । आशवः ।
इन्द्रम् । यामेजिः । आशत ॥ ७ ॥

पवित्रमूर्णास्तुकेननिर्मितं दशापवित्रं तिरस्कृत्य व्यवधायकं कृत्वा पवमानासः कलशं प्रति बहुधाराः क्षरन्तः आशवः क्षिप्रं मदकारिणश्चमसादीन् व्यामुवन्तोवा इन्द्रवः सोमाः यामेजिः स्वीयैर्गमनैः इन्द्रमाशत व्यामुवन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ककुहःसोम्योरसुइन्द्रुरिन्द्रायपूर्यः । आयुःपवतआयवे ॥ ८ ॥

ककुहः । सोम्यः । रसः । इन्द्रुः । इन्द्राय । पूर्यः ।
आयुः । पवते । आयवे ॥ ८ ॥

ककुहः सोमः सर्वकर्मकारपितृत्वेन सर्वेषां समुच्छ्रितः अतिशयितोभवति । सोयं पूर्यः पूर्वं कृतोभिपुतः पूर्वं मातःकाळे कृतोवा आयुः इन्द्रं प्रति गता इन्द्रुः पात्रेषु क्षरन् सोम्यः मयेचेति यः प्रत्ययः सोममयोरसः आयवे सर्वत्रगच्छे इन्द्राय पवते कलशेषु पवित्रेण पूतोभवति । यद्वा इन्द्रार्थमभिगच्छति । पवनिर्गतिकर्मा ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

हिन्वन्तिसूरमुख्यःपवमानंमधुश्रुतम् । अग्निगिरासर्मस्वरन् ॥ ९ ॥

हिन्वन्ति । सूरम् । उल्लयः । पवमानम् । मधुश्श्रुतम् ।
अञ्जि । गिरा । सम् । अस्वरन् ॥ ९ ॥

उल्लयः कर्मकरणार्थं इतस्ततोगच्छन्त्योगुलयः मधुश्श्रुतं मदकरस्य रसस्य व्यावयितारं
सूरं सुवीर्यं सर्वस्य यागादिकर्मणिभेरकं पवमानं सोमं हिन्वन्ति अभिपवार्थं संपेरयन्ति । त-
तः स्तोतारोगिरा स्तुत्या तपेनमभिसमस्वरन् सम्यग्भिष्टुवन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अविता नो अजाश्वः पूपायामनियामनि । आभक्षत्कन्यासुनः ॥ १० ॥ १४ ॥

अविता । नः । अजश्श्वः । पूपा । यामनिऽयामनि ।

आ । भक्षत् । कन्यासु । नः ॥ १० ॥ १४ ॥

अजाश्वः अजाःपूष्ण इत्युक्त्वाद्जाएवअश्वा वाहनानि यस्य सतथोक्तः सपूपा एत-
न्नामकोदेवः यामनियामनि सर्वस्मिन् गमने भौमदिव्यलक्षणे नोस्माकं अविता पालयिता भव-
तु । किञ्च कन्यासु कमनीयासु अभिमतासु स्त्रीषु नोस्मानाभक्षत् आभजतां अस्माकं कन्याः
प्रयच्छत्वित्यर्थः । भजेःसेवार्थात्तेति सिपि अडागमे रूपं । यद्वा अजाश्वःअजवाहनः पूपा सर्वस्य
पोषयिता सोमः यामनियामनि याते प्राप्यते देवैरेति यामोयज्ञः तत्र यज्ञे नोस्माकं अविता
रक्षिता भवतु । तथा कन्यासु स्त्रीष्विष्टासु अस्मानाप्रापयतु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकादशी—

अयंसोमः कपर्दिने घृतं न पवते मधु । आभक्षत्कन्यासुनः ॥ ११ ॥

अयम् । सोमः । कपर्दिने । घृतम् । न । पवते । मधु ।

आ । भक्षत् । कन्यासु । नः ॥ ११ ॥

कपर्दिने कल्याणमुकूटवते सोमाय पूष्णेवा तदर्थमयं मादयिताभिपुतोस्मदीयः सोमः
पवते च गच्छति तं प्राप्नोति । तत्रदृष्टान्तः—घृतं न मधु मादकं हवीरूपं घृतं यथा सोमं पूषणं
वा गच्छति ऋद्ध । तत्रः सिकन्यास्वस्मानागमयत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अ॒यंतं॑ आ॒घृणे॑ सु॒तो घृ॒तं न॑ प॒वते॑ शुचिं । आ॒भक्ष॑त्क॒न्यासु॑नः ॥ १२ ॥

अ॒यम् । ते । आ॒घृणे॑ । सु॒तः । घृ॒तम् । न । प॒वते॑ । शुचिं ।

आ । भ॒क्षत् । क॒न्यासु॑ । नः ॥ १२ ॥

हे आघृणे घृक्षरणादीभ्योः सर्वतोदीप्यमान पवमान पूषन् वा ते त्वदर्थं सुतोभिपुतोयं सोमः पवते त्वदभिमुखमागच्छति । यद्वा त्वदर्थं पात्रेषु पवित्रेण पूतो भवति क्षरति वा । तत्र दृष्टान्तः— घृतं शुचि शुद्धं घृतं यथा त्वां प्राप्नोति तद्वत् ततस्त्वमभिलषितानि अस्माकं देहीति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

वा॒चो॒ज॒न्तुः॑ क॒वीनां॑ प॒वस्व॑ सोम॒धार॑या । दे॒वेपु॑र॒त्नधा॑सि ॥ १३ ॥

वा॒चः । ज॒न्तुः । क॒वीना॑म् । प॒वस्व॑ । सो॒म् । धा॒र॑या ।

दे॒वेपु॑ । र॒त्नधा॑सि । अ॒सि ॥ १३ ॥

हे सोम कवीनां क्रान्तप्रज्ञानां स्तोत्राणां वाचोजन्तुः स्तुतेर्जनयिता । यद्वा मेधाविनां मध्ये वाचं जनयति । अत्यन्तं वाग्मी त्वं धारया पवस्व द्रोणकटशं ग्रहांश्च प्राप्नुहि । ततः इन्द्रादिदेवेषु रत्नधाः रमणशीलस्य सोमस्य निघातासि भवसि । अथवा देवेषु स्तोत्रकारिषु कर्मकुर्वाणेषु वास्मात्तु रत्नस्य फनकादेर्दाता भवसि ॥ १३ ॥

प्रावस्तोत्रेणाणगारिमतेनाभिरूपकरणे कलशेषु सोमे आसिच्यमाने वक्तव्यस्य वृचस्य आकलशेष्वित्यादिके द्वितीयावृत्तये । सूत्रित्वं—आकलशेषुधावतिश्येनोवर्मविगाहतेइति ।

तयोः प्रथमा सूक्ते चतुर्दशी-

आ॒क॒ल॒शेषु॑ धावति॒ श्ये॒नो॒वर्म॑विगा॒हते॑ । अ॒भिद्रो॑णा॒कर्नि॑क॒द्रत् ॥ १४ ॥

आ । क॒ल॒शेषु॑ । धा॒वति॑ । श्ये॒नः । वर्म॑ । वि । गा॒हते॑ ।

अ॒भि । द्रो॑णा । क॒र्नि॒क॒द्रत् ॥ १४ ॥

ऋत्विभिरभिषिच्यमानः कश्चित्तोमः कलशेषु सोमाधारेषु द्रोणकटशेषु आधावति स-
र्वतो गच्छति श्येनः सुप्तोपममेतत् । यथा श्येनोवर्मं वरणीयं कुटायं विगाहते प्रविशति वदत् ।

कनिक्रदत् अत्यन्तं शब्दं कुर्वन् द्रोणा द्रोणकलशानभिगच्छति च । यद्वा द्रोणाधवनीयपूतधृत्
संज्ञकाभिप्रायं एकः सिच्यमानः सोमोद्गोणं प्रति शब्दायमानः पश्चात् प्रथमंगच्छति । ततः
पात्रद्वयमिति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

परिप्रसोमतेरसोसर्जिकलशोसुतः । श्येनोनतक्तोअर्पति ॥ १५ ॥ १५ ॥

परि । प्र । सोम । ते । रसः । असर्जि । कलशो । सुतः ।

श्येनः । न । तक्तः । अर्पति ॥ १५ ॥ १५ ॥

हे सोम कलशे द्रोणाभिधाने सुतोभिपुतस्ते तव रसः परिप्रासर्जि परिप्रसृज्यते परितोत्र-
हेषु चमसेपु च प्रसृष्टोविभक्तोभवति । कथमिव श्येनोनतक्तः तकिर्गतिकर्पा गमनशीलः श्येनः
पक्षीयथा सर्वत्रार्पति गच्छति तद्वत् यद्वा यथा श्येनः सर्वतो गन्ता तद्वत्तक्तः पात्रेषु गतः सोमः
अर्पति इन्द्रादिदेवानागच्छत् । अर्तेर्लेटि सिपि रूपं । पूर्वमृषीगतावित्यस्मात् सटि शपि रूप-
म् ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

पवस्वसोममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १६ ॥

पवस्व । सोम । मन्दयन् । इन्द्राय । अधुमत्तमः ॥ १६ ॥

हे सोम मधुमत्तमः अतिशयेनमधुररसवास्त्वं मन्दयन् मादयिता भवन् । यद्वा इन्द्राय
क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति संप्रदानं इन्द्रं मोदमानः सन् पवस्व इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

असृग्रन्देववीतयेवाज्यन्तोरथाइव ॥ १७ ॥

असृग्रन् । देवश्चीतये । वाज्यन्तः । रथाःइव ॥ १७ ॥

एतेभिपुताः सोमाः वाजयन्तः सन्तः देववीतये देवानांपानाय असृग्रन् विसृज्यन्ते ऋ-
त्विग्भिः प्रदीयन्ते । तत्रदृष्टान्तः—रथाइव वाजयन्तः शत्रुधनानि बलाभिवा स्वामिनइच्छन्तो
रथा देववीतये देवानांगमनाय यथा विसृज्यन्ते तद्वत् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

तेसुतासोमदिन्तमाःशुक्रावायुमसृक्षत ॥ १८ ॥

ते । सुतासः । मृदिन्तमाः । शुक्राः । वायुम् ।

असृक्षत ॥ १८ ॥

मदिन्तमः अतिशयेन मादयितारः शुक्राः दीप्यमानाः सुतासः अभिपुतास्तेसोमाः वायुं शब्दमसृक्षतासृजन्कार्पुः । यद्वा वायुमेवसोमपानार्थमसृजन् सोमेषु सत्सु वायुस्तत्पानार्थमागच्छति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

ग्राव्णानुन्नोअभिष्टुतःपवित्रंसोमगच्छसि । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यम् ॥ १९ ॥

ग्राव्णा । तुन्नः । अजिहस्तुतः । पवित्रम् । सोमम् । गच्छसि ।

दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ १९ ॥

हे सोम त्वं ग्राव्णानुन्नः अभिपीडितोभिपुतस्त्वं स्तोत्रभिरभिष्टुतः सन् पवित्रं गच्छसि प्रामोपि । किंकुर्वन् स्तोत्रे स्तोत्रकारिणे जनाय सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं धनादिकं दधत् विधदत् मयच्छन् ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

एपतुन्नोअभिष्टुतःपवित्रमर्तिगाहते । रक्षोहावारमव्ययम् ॥ २० ॥ १६ ॥

एपः । तुन्नः । अजिहस्तुतः । पवित्रम् । अर्ति । गाहते ।

रक्षःइहा । वारम् । अव्ययम् ॥ २० ॥ १६ ॥

तुन्नः तुदव्यथने ग्रावभिरभिव्यधितः सुतः अतएव सर्वैरभिष्टुतः एपोस्मदीयः सोमोरक्षोहा कर्मविघ्नकारिणां रक्षसां पापानां च हन्ता भवत् । अव्ययमविमयं अव्ययवभूतं वारं वारं तेनरुतं पवित्रं दशापवित्रमति अतिक्रम्य गाहते द्रोणकलशं प्रविशति ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकविंशी-

यदन्ति यच्च दूरके भयं विन्दति मामिह । पर्वमानवितज्जहि ॥ २१ ॥

यत् । अन्ति । यत् । च । दूरके । भयम् । विन्दति । माम् ।
इह । पर्वमान । वि । तत् । ज्जहि ॥ २१ ॥

हे पवमान पूयमान पुनान वा सोम यद्भयमन्ति अन्तिके तथा यच्च भयं दूरके अतिदूरे देशे अथवा इहास्मिन् प्रदेशेपि भयं मां विन्दति लभते प्रामोति । तद्भयं त्वं विजहि विशेषेण नाशय । यद्वा इहेति यज्ञोयंलोकोवा अस्मिन् क्रियमाणे यज्ञे अस्मिन् लोकेवा यद्भयं व्यामोति तन्नाशयेत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पर्वमानः सो अद्य नः पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता स पुनातु नः ॥ २२ ॥

पर्वमानः । सः । अद्यं । नः । पवित्रेण । विचर्षणिः ।
यः । पोता । सः । पुनातु । नः ॥ २२ ॥

सतादृशः प्रसिद्धो विचर्षणिः सर्वस्य दृष्टा पवमानः अद्येदानीमेव पवित्रेण पापशोधकेन तेजसा यः पोता स्वयं पवित्रः स नः सनोस्मान् पुनातु पापरहितान् करोतु ॥ २२ ॥

पवित्रेष्ट्यां प्रथमाज्यभागस्य याज्या यत्ते पवित्रमित्येषा । सूत्रितंच-यत्ते पवित्रमर्चिष्या-कलशेषुधावतीति पवित्रइत्येकइति ।

सैषा सूक्ते त्रयोविंशी-

यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमुन्तरा । ब्रह्मतेन पुनीहिनः ॥ २३ ॥

यत् । ते । पवित्रम् । अर्चिषि । अग्ने । विततम् ।
अन्तः । आ । ब्रह्म । तेन । पुनीहि । नः ॥ २३ ॥

हे पवमानगुणविशिष्टाग्ने ते त्वदीयं पवित्रं शोधकं यत्स्वतेजः अर्चिषि सौरवैद्युतादि-तेजसि अन्तर्मध्ये आविततं आविस्तृतं विधते । यद्वा हे अग्ने ते तव स्वभूतेर्चिषि तेजसि

अन्तर्मध्ये यत्पवित्रं शुद्धत्वादकं सामर्थ्यमस्ति तेन तादृशेन तेजसा नोस्माकं ब्रह्म पुत्रादिव-
र्धनकारि शरीरं पुनीहि पापरहितं पूतं कुरु ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

यत्तेपवित्रमर्चिवदग्नेतेनपुनीहिनः । ब्रह्मसवैःपुनीहिनः ॥ २४ ॥

यत् । ते । पवित्रम् । अर्चिष्वत् । अग्ने । तेन । पुनीहि ।

नः । ब्रह्मसवैः । पुनीहि । नः ॥ २४ ॥

हे अग्ने पवित्रं शोधकमर्चिवदार्चिमत् छन्दसीरइतिमतुषोवत्वं सौरादितेजोयुक्तं ते त्वदी-
यं यत्तेजः विद्यते तेन स्वीयेनैव तेजसा नोस्मान् पुनीहि पूतान् कुरु । किञ्च ब्रह्मसवैः ब्राह्मण-
कर्तृकसोमाभिपवैः यद्वा ब्रह्म सोमः तस्याभिपवैः नोस्मान् पुनीहि ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

उमाभ्यांदेवसवितःपवित्रेणसवेनच । मांपुनीहिविश्वतः ॥२५॥१७॥

उमाभ्याम् । देव । सवितरिति । पवित्रेण । सवेन ।

च । माम् । पुनीहि । विश्वतः ॥ २५ ॥ १७ ॥

हे सवितः सर्वस्य प्रेरक हे देव द्योतमान सोम त्वं पवित्रेण पापशोधकेन त्वदीयेन ते-
जसा सपेन सोमाभिपवेनच एताभ्यामुभाभ्यां विश्वतः सर्वतोमां पुनीहि पूतं कुरु ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षड्विंशी-

त्रिजिष्टुदेवसवितर्वपिष्ठैःसोमधामभिः । अग्नेदक्षैःपुनीहिनः ॥२६॥

त्रिष्टभिः । त्वम् । देव । सवितः । वपिष्ठैः । सोम । धामभिः ।

अग्ने । दक्षैः । पुनीहि । नः ॥ २६ ॥

हे देव स्तुत्य दीप्यमान वा हे सवितः सर्वस्य स्वस्वकर्मणि चोदयितः हे सोम प-
वमानगुणविशिष्ट हे अग्ने त्वं वर्षिष्ठैः वृद्धतमैः अतएव दक्षैः सामर्थ्यवद्विस्त्रिभिर्धामभिः
शरीरैरग्निवायुसूर्यात्मकैस्त्रिभिः शरीरैः नोस्मान्पुनीहि परिरुद्धान् कुरु ॥ २६ ॥

अथसप्तविंशी—

पुनन्तुमादेवजनाःपुनन्तुवसवोधिया ।

विश्वेदेवाःपुनीतमाजातवेदःपुनीहिमां ॥ २७ ॥

पुनन्तु । माम् । देवइजनाः । पुनन्तु । वसवः । धिया । विश्वे ।

देवाः । पुनीत । मा । जातइवेदः । पुनीहि । मां ॥ २७ ॥

देवजनाः देवानां जनः प्रादुर्भावोयेषां यज्ञेष्विति देवजनायजमानाः । यद्वा इन्द्रादिदेवग-
णाः मां पुनन्तु परिपूतं कुर्वन्तु । तथा वसवः वासकादेवाः धिया आत्मीयेनकर्मणा मां पुन-
न्तु । अथवा प्रत्यक्षः हे विश्वदेवाः सर्वदेवाः मा मां पुनीत पूतं कुरुत । हे जातवेदः जातानि
वेत्तीति यद्वा जातप्रज्ञ अग्ने मा मां पुनीहि ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

प्रप्यायस्वप्रस्यन्दस्वसोमविश्वेभिरंशुभिः । देवेभ्यउत्तमंहविः ॥२८॥

प्र । प्यायस्व । प्र । स्यन्दस्व । सोम । विश्वेभिः । अंशुभिः ।

देवेभ्यः । उत्तमम् । हविः ॥ २८ ॥

हे सोम प्रप्यायस्व अस्मान् प्रकर्षेण वर्धय । यद्वा देवान् सोमेन वर्धय । किंच विश्वे-
भिरंशुभिः सर्वैस्त्वदीयैरंशुभिः देवेभ्योदेवार्थमुत्तमं प्रशस्ततमंहविः सोमरूपं प्रस्यन्दस्व कल-
शादीन् प्रति प्रसव प्रयच्छेति यावत् ॥ २८ ॥

अग्नीषोमप्रणयने उपप्रियमित्येषा । सूत्रितंच—उपप्रियं पनिमतमित्यर्धंच आरमेदिति ।

सैषा सूक्ते एकोनविंशी—

उपप्रियंपनिमतंयुवानमाहुतीवृधम् । अगन्मविश्रतो नमः ॥२९॥

उप । प्रियम् । पनिमतम् । युवानम् । आहुतिद्वयम् ।

अगन्म । विभ्रतः । नमः ॥ २९ ॥

पियं सर्वस्य प्रीणयितारं पनिमतमत्यन्तं शब्दायमानं युवानं तरुणमाहुतीद्वयं आहुतिभिर्वर्धनीयं पवमानं वयं नमोहविर्नमस्कारंवा विभ्रतोधारयन्तःसन्तः उपगन्म उपगच्छेम । गमेलुङि मंत्रेषसेतिचेलुङि सति म्बोश्चेतिनकारः । पनिमतं पनेःस्तुत्यर्थस्य यद्ग्लुकिरूपं दाधर्तिदर्थतिइतिस्त्रेषे इतिकरणस्य प्रदर्शनार्थत्वाद्वाभ्यासस्य निगागमउपघातोपश्च निपात्यते ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

अलाय्यस्यपरशुर्ननाशतमारपवस्वदेवसोम । आखुंचिदेवदेवसोम ॥ ३० ॥

अलाय्यस्य । परशुः । ननाश । तम् । आ । पवस्व । देव ।

सोम । आखुम् । चित् । एव । देव । सोम ॥ ३० ॥

अलाय्यस्य अतैरौणादिकआय्यप्रत्ययः कपिलकादित्वाङ्गत्वं अभिगमनशीलस्य शवोः परशुः छेदकः पवमानस्तमेवशत्रुं ननाश नाशयतु । अस्मानपापान् ततोहे देव दीप्यमान सोम आपवस्व अस्मदाग्निमुख्येन गच्छ । किंच हे देव द्योतमान स्तुत्य वा हे सोम आखुंचित् खनु अवदारणे सर्वस्याहन्तारमपि तं शत्रुमेव बाधस्व नास्मानपापानिति ॥ ३० ॥

अथैकविंशी-

यःपावमानीरुध्येत्पृषिभिःसंभृतरसम् ।

सर्वसपूतमश्रातिस्वदितंमातुरिर्श्वना ॥ ३१ ॥

यः । पावमानीः । अधिष्टति । ऋषिभिः । सम्भृतम् । रसम् ।

सर्वम् । सः । पूतम् । अश्राति । स्वदितम् । मातुरिर्श्वना ॥ ३१ ॥

योजनः पावमानीः पवमानदेवताकाः सर्वाऋचः तद्रूपं ऋषिभिः सूक्तद्रष्टृभिर्पधुच्छन्दः प्रभृतिभिः संभृतं संपादितं रसं वेदरसभूतं सारं सूक्तसंघं अध्येति अधीते । सजनः सर्वभोग्यजातं पूतं परिशुद्धमेवाश्राति परिपूतं पापरहितं अन्नं भक्षयति । कथमस्यपूतत्वं वजाह-स्वस्या-

शनात्प्रागेव मातरिभ्वना मातरि अन्तरिक्षे श्वसित्वीति मातरिभ्वा वायुः सचवायुःपवित्रमेव ।
पवित्रेण वायुना स्वदितं स्वादूकृतं । परिपूतमेवान्नं पश्चात् सनरोभ्राति ॥ ३१ ॥

अथ द्वारिंशो-

पावमानीर्योअध्येत्यृषिभिःसंभृतरसम् ।

तस्मैसरस्वतीदुहेक्षीरंसर्पिर्मधुदकम् ॥ ३२ ॥ १८ ॥

पावमानीः । यः । अधिऽएति । ऋषिऽजिः । समऽभृतरसम् । रसम् ।

तस्मै । सरस्वती । दुहे । क्षीरम् । सर्पिः । मधु । उदकम् ॥ ३२ ॥ १८ ॥

योत्राहणः पावमानीः पवमानदेवताकाऋचः तदात्मकं ऋषिभिर्मधुच्छन्दआदिभिः सं-
भृतरसं वेदसारं सूक्तसंघं अध्येति अधीति । तस्मै पवमानाध्ययनं कुर्वते जनाय सरस्वतीसर्व-
त्रसरणवती वाग्देवता क्षीरं यज्ञसाधनभूतं पयः सर्पिस्तादृशं घृतं मधु मदकरमुदकं सोमं दुहे
स्वयमेव दोग्धि एनं नरं यागादिपरं वेदशास्त्रविदं करोतीत्यर्थः । दुहप्रपूर्णे कर्मकर्तारि नदुह-
स्नुनर्मायक्चिणावितियकः प्रतिषेधः । लोपस्तआत्मनेपदेष्विति तलोपः ॥ ३२ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

॥ इति नवमे मण्डले तृतीयोनुवाकः ॥ ३ ॥

चतुर्थेनुवाके अष्टादशसूक्तानि तत्र प्रदेवमितिदशर्चं प्रथमं सूक्तं भलंदनपुत्रस्य वत्सपेरा-
र्षे पवमानसोमदेवताकं दशमी त्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः । तथाचानुक्रम्यते-प्रदेवंदशवत्सपिर्भालंद-
नः त्रिष्टुबन्तहेति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रदेवमच्छामधुमन्तइन्द्वोसिष्यदन्तगावआनधेनवः ।

वर्हिषदोवचनावन्तऊर्धभिःपरिसुतंमुस्त्रियांनिर्णिजंधिरे ॥ १ ॥

प्र । देवम् । अच्छे । मधुऽमन्तः । इन्द्वः । असिऽस्यदन्त । गावः ।

आ । न । धेनवः । वर्हिऽसदः । वचनाऽवन्तः । ऊर्धऽभिः ।

परिऽसुतम् । उस्त्रियाः । निऽनिजम् । धिरे ॥ १ ॥

मधुमन्तो मादकरससंयुक्ता इन्दवः सोमाः देवं द्योतमानं सोमात्मकमिद्रं अच्छ प्रति प्रा-
सिष्यदन्त प्रस्यन्दन्ते ग्रहादिषु क्षरन्ति । स्यन्दतेर्लुङि चङि रूपं । तत्रदृष्टान्तः—गावआनघेनवः
पयस्विन्यः प्रीणयिन्योगावोयथावत्संप्रतिपातिप्रस्रवन्ति तद्वत् । किंच वार्हिपदः बार्हिपि सीदन्तः
वचनावन्तः हंभारवादिशब्दवन्तः उस्त्रियाः गोनामैतत् तादृश्योगावः ऊधभिः पयोधारकैः स्वैः
स्वैरूधभिः ताभ्यः परिस्रुतं परितःस्रवणशीलं निर्णिजं शुद्धं पयोभूतं सोमरसं धिरे दधिरे इं-
द्रार्थं धारयन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सरोरुवदभिपूर्वाअचिक्रददुपारुहःश्रथयन्त्स्वादतेहरिः ।

तिरःपवित्रंपरियञ्चुरुञ्चयोनिशर्याणिदधतेदेवआवरम् ॥२॥

सः । सरोरुवत् । अभि । पूर्वाः । अचिक्रदत् । उपदुआरुहः । श्रथयन् ।
स्वादते । हरिः । तिरः । पवित्रम् । परिदयन् । उरु । ज्ययः । नि ।
शर्याणि । दधते । देवः । आ । वरम् ॥ २ ॥

सरोरुवत् कलशादिकंप्रति अत्यन्तं शब्दकुर्वन् ससोमः पूर्वामुख्याः स्तोतृणां स्तुतीः अ-
भ्यचिक्रदत् अभिमुखं अध्वनयत् स्तुतयः साधीयस्यइति प्रतिध्वनिमंगीकारमकार्पादित्यर्थः ।
किंच हरिः हरितवर्णः उपारुहः रोहतेस्ताच्छीलिकःक्रिप् । उपारोहणशीलाःउर्ध्वप्रादुर्भवनशीला
ओपधीः श्रथयन् अग्रे विश्लेषयन् स्वादते स्वादूकरोति ताः फलिनीःकुर्वन् स्वादुयुक्ता विद-
धातीत्यर्थः । तथा पवित्रं अविवालात्मकं दशापवित्रं तिरस्तिरस्कृत्य पात्राणि प्रति आत्मनः
क्षरणकाले पवित्रं व्यवधायकं कृत्वा परियन् परितोगच्छन् सोमः उरु महान्तं ज्ययेवेगं करो-
ति । ततः सशर्याणि शूर्हिंसायां हिंसितव्यानि यद्वा शरेण हंतव्यानि रक्षांसि निदधते निक्षिपति
न्यकरोति हिनस्तीतियावत् । पश्चाद्देवोदीप्यमानः सोमः वरं वरणीयं धनं सोमं दातृभ्योयजमाने-
भ्यः आदधते आधारयति प्रयच्छतीत्यर्थः । दधातेर्लेट्यडागमे घोलोपोलेटिवेत्याकारलोपः ॥२॥

अथ तृतीया—

वियोममेय्म्यांसयतीमदःसाकृन्वृथापयसापिन्वदक्षिता ।

महीअंपरैरजसीविवेविददभिब्रजन्नाक्षितंपाज्जाददे ॥ ३ ॥

वि । यः । म॒मे । यु॒म्या । सं॒य॒ती इति॑ स॒म॒ह॒य॒ती । म॒दः । सा॒क॒म॒ह॒व॒र्था ।
प॒य॒सा । पि॒न्व॒त् । अ॒क्षि॒ता । म॒ही इति॑ । अ॒पा॒रे इति॑ । र॒ज॒सी इति॑ ।
वि॒ह॒वे॒वि॒दत् । अ॒भि॒ह॒व॒ज॒न् । अ॒क्षि॒तम् । पा॒जः । आ । दे॒दे ॥ ३ ॥

योमदः माद्यत्यनेनेति मदः सोमरसः यम्या युगलभूते संयती परस्परसंगच्छमाने घावा-
पृथिव्यौ विममे विशेषेणनिर्मितवान् ततः ते साकंवृधा सैहैववर्धनशोले तथा अक्षिता अक्षीणे
सामर्थ्यवत्यौ यथा भविष्यतः तथा ससोमः पयसा पयोरूपेण स्वीयरसेन पिन्वर्दासंचत् अवर्ध
यदितियावत् । किंच मही महत्यौ अतएव अपारे पर्यंतरहिते रजसी घावापृथिवीनामैतत्
ते घावापृथिव्यौ विवेविदत् विदज्ञाने यद्भुक्ति शतरि रूपं । अफ्यासस्वरः । इयंपृथिवी
इयंघौरिति सर्वेषां विविच्य तेजसामज्ञापयन् अभिन्नजन् अभितः सर्वांतोगच्छन् सोमः अक्षितं
अक्षीणं अविनश्वरं पाजोबलं आददे स्वीकृतवान् अत्यन्तंवलवान्भवदित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स॒मा॒तरा॑वि॒च॒र॒न्वा॒ज॒य॒न्अ॒पः॒प्र॒मे॒धि॒रः॒स्व॒ध॒या॑पि॒न्व॒ते॒प॒दम् ।
अं॒शु॒र्य॒वे॒न॒पि॒पि॒शे॒तो॒नृ॒भिः॒सं॒जा॒मि॒भिर्न॒सं॒ते॒र॒क्ष॒ते॒शिरः॑ ॥ ४ ॥

सः । मा॒तरा॑ । वि॒ह॒च॒र॒न् । वा॒ज॒य॒न् । अ॒पः । प्र । मे॒धि॒रः । स्व॒ध॒या॑ ।
पि॒न्व॒ते । प॒दम् । अं॒शुः । य॒वे॒न । पि॒पि॒शे॒ । य॒तः । नृ॒भिः । स॒म् ।
जा॒मि॒भिः । न॒सं॒ते । र॒क्ष॒ते । शिरः॑ ॥ ४ ॥

मेधिरः मेधारथाफ्यामिरन्जिरचावितीरन्मत्ययोमत्वर्थीयः । मेधावान् प्राज्ञः ससोमः मा-
तरा मातरौ जगतोनिर्मात्र्यौ घाव्यापृथिव्यौ विचरन् अन्तरेणात्यन्तं चरन् । तथा अपः अन्त-
रिक्षस्थितान्युदकानि वाजयन् प्रेरयन् । वजेर्ष्यन्तस्य शतरि रूपं । तादृशः स्वधया सकु-
लक्षणेनाग्नेन सह पदं स्वस्थानं उत्तरवेदिरूपं प्रपिन्वते प्रकर्षेणाप्याययति । ततः नृभिः कर्म-
नेतृभिः ऋत्विग्भिर्यतः संयतः अंशुः सोमः यवेन पिपिशे पिश अवयवे अवयवत्वेन कृतः
मिश्रितइत्यर्थः । सोमस्तु यवसक्तुभिः श्रियतेखलु । सोयं जामिभिः एकस्मात्पाणेरुत्पन्नाभिरं-
गुलीभिः सन्नसतेसंगच्छतेच । शिरः शीर्णं भूतजातं रक्षतेच स्वीयरसेन रक्षति पोषयति ।
नसतिर्गलिकर्मा चादिलोपेविभाषेति न निघातः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

संदक्षेणमनसाजायतेकविर्ऋतस्यगर्भोनिहितोयमापरः ।

यूनाहसन्ताप्रथमंविजज्ञतुर्गुहाहितंजनिमनेममुद्यतम् ॥५॥१९॥

सम् । दक्षेण । मनसा । जायते । कविः । ऋतस्य । गर्भः । निहितः ।

यमा । परः । यूना । ह । सन्ता । प्रथमम् । वि । जज्ञतुः । गुहा ।

हितम् । जनिम । नेमम् । उद्यतम् ॥ ५ ॥ १९ ॥

प्रसंगात्सोमसूर्ययोरविर्भावमाह । कविः दक्षेण प्रवृद्धेन मनसा सह संजायते पृथिव्याः सम्पक् जायते । तथा ऋतस्योदकस्येव गर्भो गर्भस्थानीयः । यद्वा सत्यस्य यज्ञस्य मध्ये गर्भः शब्दनीयः स्तुत्यः स एव सोमः परः परस्तादन्तरिक्षे यमोयमेन नियमेन देवैर्निहितः सः सूर्याद्धि वृष्टिर्भवति तस्मात्सोमः सूर्यात्मकतयावस्थितइत्यर्थः । एवं यूना । हेतुवधारणे । युवानावेव सन्तौ तौ प्रथमं जननकाले विजज्ञतुः अयंसोमोयंसूर्यइति विशेषेण ज्ञायते । तयोश्चार्धं जनिम जन्म गुहा गुहायां हितं निहितं भवति । तयोर्नेममर्धंचोद्यतं प्रकाशितं भवति । दिवा सूर्यः प्रादुर्भवति रात्रौ चन्द्रमाइति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथ षष्ठी—

मन्द्रस्यरूपंविदुर्भनीपिणःश्येनोयदन्धोअभरत्परावतः।

तंमर्जयन्तसुष्टुधंनदीपुँउशन्तंमंशुंपरियन्तमृग्मियम्॥६॥

मन्द्रस्य । रूपम् । विदुः । मनीपिणः । श्येनः । यत् । अन्धः ।

अभरत् । परावतः । तम् । मर्जयन्त । सुष्टुधम् । नदीपुं । आ ।

उशन्तम् । अंशुम् । परियन्तम् । मृग्मियम् ॥ ६ ॥

मनीपिणः प्राज्ञा यष्टारः मन्द्रस्य मदकरस्य रसस्य सोमस्य रूपं विदुः जानन्ति यदन्धः यत्सोमदक्षणात्मनं श्येनो गायत्रीरूपः पक्षी परावतो दूराद् द्युलोकाद् आभरत्परावतः । ह्यहोर्भञ्जन्दीति भकारः । तं वादशं सुष्टुधं सुष्टुवर्धमानं सुवर्धपितारंवा अंशुं सोमं नदीपु

नदमानासु वसतीवर्याख्यास्वप्सु आमर्जयन्त ऋत्विजः आशोधयन्ति अलंकुर्वन्ति वा । की-
दृशं उशन्तं देवान् कामयमानं परियन्तं परितोगच्छन्तं ऋग्मियं ऋगर्हं स्तुत्यं सोममामर्ज-
यन्तीति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वांमृजन्ति दश योषणः सुतं सोमं ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।
अव्योवारैभिरुत देवहूतिभिर्नृभिर्यतो वाजमादं पि सातये ॥ ७ ॥

त्वाम् । मृजन्ति । दश । योषणः । सुतम् । सोमं । ऋषिभिः ।
मतिभिः । धीतिभिः । हितम् । अव्यः । वारैभिः । उत । देवहूतिभिः ।
नृभिः । यतः । वाजम् । आ । दापि । सातये ॥ ७ ॥

हे सोम योषणः द्वाभ्यां पाणिभ्यां विभज्योत्पन्ना दश दशसंख्याका अंगुलयः । ऋषिभि-
र्मधुच्छन्दः प्रभृतिभिः सुतमभिपुतं हितं पात्रेषु निहितं त्वा त्वां मतिभिः स्तुतिभिः धीतिभिः
कर्मभिश्च अव्योवारैभिः अविवालैः पवित्रैः मृजन्ति शोधयन्ति । उतापि च देवहूतिभिः ।
देवाह्वानयुक्तैः नृभिः कर्मनेतृभिः ऋत्विग्भिः यतः गृहेषु संयमितः संगृहीतस्त्वं सातये दानाय
वाजमन्मादापि आविदारयसि विवृतं करोषि स्तोत्रभ्यः अन्नादिकं प्रयच्छसीतियावत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

परिप्रयन्तं वयं सुपंसदं सोमं मनीषा अभ्यनूपतस्तुभः ।
यो धारया मधुमां ऊर्मिणां दिव इर्यति वाचं रधिपाळमर्त्यः ॥ ८ ॥

परिप्रयन्तम् । वयम् । सुसंसदम् । सोमम् । मनीषाः । अग्निः ।
अनूपत । तुभः । यः । धारया । मधुमान् । ऊर्मिणां । दिवः ।
इर्यति । वाचम् । रधिपाट् । अमर्त्यः ॥ ८ ॥

परिप्रयन्तं पात्राणि परितः प्रगच्छन्तं वयं देवैः काम्यमानं सुपंसदं शोभनं संसदनं
सोमं मनीषा मनसर्देशिभ्यः स्तुभः स्तुतयः अभ्यनूपत अभिष्टुवन्ति । वयं वीगत्यादिषु
इत्यस्मात् वयंति भव्यमवप्येच्छन्दसीति निपातितः अत्रानुपसर्गस्यापि निपातनं भवति

मधुमान् मदकररसवान् यः सोमः धारया स्वीयया ऊर्मिणा वसतीवर्याख्येनोदकेन सह
दिवआकाशात् द्रोणकलशे आपतति रयिपाट् शत्रुघनानामभिभविता अमर्त्यः मनुष्यधर्मर-
हितः ससोमः वाचमिर्षति प्रेरयति तदाहि स्तोतारः स्तुवन्तीति उच्यन्ते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अ॒यं॒ दि॒व इ॒द्यति॑ वि॒श्व॒मा॒र॒जः सोमः पु॒ना॒नः क॒ल॒शेषु॑ सीदति ।

अ॒द्भिर्गो॑भिर्मृ॒ज्यते॒ अ॒द्रि॒भिः सु॒तः पु॒ना॒न इ॒न्दुर्वारि॑वो वि॒दति॑ प्रि॒यम् ॥ ९ ॥

अ॒यम् । दि॒वः । इ॒द्यति॑ । वि॒श्वम् । आ । र॒जः । सोमः ।

पु॒ना॒नः । क॒ल॒शेषु॑ । सी॒दति॑ । अ॒त्त॒द्भिः । गो॒भिः । मृ॒ज्यते॑ ।

अ॒द्रि॒द्भिः । सु॒तः । पु॒ना॒नः । इ॒न्दुः । वारि॑वः । वि॒दति॑ । प्रि॒यम् ॥ ९ ॥

अयंसोमो दिवोद्युलोकाद्विश्वं रजउदकनामैतत् सर्वमुदकमिर्षति अभिप्रापयति । किंच
पुनानः दशापवित्रेण पूयमानः सोमः कलशेषु द्रोणनामसु सीदति । तथा अद्रिभिर्गोभिः अ-
द्भिर्वसतीवर्याख्याभिर्गोभिर्गोविकारैः क्षीरदध्यादिभिश्च मृज्यते शोभ्यते अलंक्रियते । ततः
सुतोभिपुतः पुनानः पूतइन्दुः सोमः प्रियं प्रियतरं प्रीणनकारिवा वरिवोवरणीयं धनं विदत्
स्तोतृभ्योलभयति प्रयच्छतीतियावत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

ए॒वानः सोम॑ परि॒पि॒च्यमा॑नो वयो॒दध॑त् चि॒त्रत॑मं पवस्व ।

अ॒द्वेपे॑द्यावापृ॒थि॒वी हु॒वेम॑ दे॒वा ध॒त्त र॒यिम् अ॒स्मे सु॒वीर॑म् ॥ १० ॥ २० ॥

ए॒व । नः । सो॒म । परि॒पि॒च्यमा॑नः । वयः॑ । दध॑त् । चि॒त्रत॑मम् ।

पव॑स्व । अ॒द्वेपे॑ इति । द्यावापृ॒थि॒वी इति । हु॒वेम॑ । दे॒वाः ।

ध॒त्त । र॒यिम् । अ॒स्मे इति । सु॒वीर॑म् ॥ १० ॥ २० ॥

अयं प्रत्यक्षकृतः हे सोम दधत् प्रयच्छंस्त्वं परिपिच्यमानः परितोद्भिर्गोभिर्वासिच्यमा-
नः एव एवं चित्रतमं नानाविधं चायनीयतमं वा वयोर्न नोस्मभ्यं पवस्व प्रापय प्रयच्छेति

यावत् । किंच अद्वेषे द्वेषरहिते द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ हुवेम हविःप्रदानार्थं वयमाहुयेम ।
हेदेवाः सूर्यं च सुवीरं । वीरः कर्मणि समर्थः पुत्रः । तादृशपुत्रोपेतं रयिं धनमस्मे अस्मास्तु धन
निधत्त ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये विंशोवर्गः ॥ २० ॥

इपुर्नेतिदशचं द्वितीयं सूक्तं आंगिरसस्य हिरण्यस्तूपस्यार्थं पवमानसोमदेवताकं । नवमी
दशम्यौ त्रिष्टुभौ । शिष्टाजगत्यः । तथाचानुक्रान्तं—इपुर्नहिरण्यस्तूपोत्येत्रिष्टुभाविति । गतोवि-
नियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इपुर्नधन्वन्प्रतिधीयतेमतिर्वत्सो नमातुरुपसृज्यूर्धनि ।
उरुधारिवदुहेअग्रं आयत्यस्यं व्रतेष्वपिसोमं इष्यते ॥ १ ॥

इपुः । न । धन्वन् । प्रति । धीयते । मतिः । वत्सः । न । मातुः ।
उप । सृजि । ऊर्धनि । उरुधारा इव । दुहे । अग्रं ।
आइयती । अस्यं । व्रतेषु । अपि । सोमः । इष्यते ॥ १ ॥

अस्मिन्वमानरूपे इन्द्रे मतिर्भननीयास्मदीयास्तुतिः प्रतिधीयते अस्माभिर्निधीयते वा ।
दधातेरूपं । तत्रदृष्टान्तः—इपुर्न यथा इपुः शरः धन्वन् धनुषि प्रतिधीयते तद्वत् । किंच ऊर्धनि
सर्वस्य पोषयितृत्वेन ऊर्धःस्थानीये इन्द्रे सोमो मदार्थं अस्माभिरुपसृजि उपसृज्यते । कथमि-
व मातुर्गोर्धनि पयोधारके वत्सो न वत्सोयथा पयःपानार्थं सृज्यते तद्वत् । उरुधारेव व-
हुविधपयोधारारौरिव । अग्रे वत्सस्य पुरतः आयती गच्छती सती पयोदुहे दुग्धे । तथा सोप-
मिन्द्रः वत्सभूतेभ्यः स्तोत्रभ्यः पुरतो गच्छन् बहुविधान् कामान् दुग्धे । किंच अस्यैतादृशस्यव्रते
ष्वपिच सोमइष्यते यष्टुभिः मेर्यते खलु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उपोमतिःपृच्यतेसिच्यतेमधुमन्द्राजनीचोदतेअन्तरासानि ।
पवंमानःसन्तनिःप्रंघ्नताभिर्वमधुमान्द्रुप्तःपरिवारंमर्षति ॥ २ ॥

उपो इति । मतिः । पृच्यते । सिच्यते । मधु । मन्द्रजनी ।
चोदते । अन्तः । आसनि । पवमानः । समस्तनिः । प्रघ्नतामद्देव ।
मधुमान् । द्रुप्तः । परिं । वारम् । अर्पति ॥ २ ॥

अस्मिन् पवमानरूपे स्तोत्रे इन्द्रे मतिः स्तुतिरूपोपृच्यते उपपृच्यते स्तोत्रभिः संयोज्यते पृचीसंपर्के । तथा मधु मदकरः सोमः इन्द्रार्थं सिच्यते । अद्रिर्धवसक्तुभिश्च सिकोभवति । ततश्च मन्द्राजनी अजगतिक्षेपणयोरित्यस्य ल्युटि डीपि रूपं । मदकरस्य रसस्य प्रेरयित्री सोमधारा तस्येन्द्रस्य आसनि आस्येन्तर्मध्ये चोदते यद्गुभिः मेर्यते । आस्यशब्दस्य पद्मो-
मासित्यादिना आसन्नित्यादेशः । किञ्च संतनिः गृहादिषु सम्पक्वित्त्वतः मधुमान् । मदकरसवान् पवमानः पूयमानः सोमः द्रुप्तः द्रुतगमनशीलः । यद्वा क्षिप्तं हननशीलः सन् वारं अविवालयमयं पवित्रं परितः अर्पति आगच्छति । तत्र दृष्टान्तः—प्रघ्नतामिव! प्रकर्षेणहं-
तृणां योद्धृणां संतनिः सम्पग्विसृष्टः शरो यथा शीघ्रमाप्यमभितोगच्छति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अव्येवधूयुः पवतेपरित्वचिश्रंक्षीतेनृसीरदिनेऋतंयुते ।
हरिरक्रान्यजतः संयुतोमदोनृम्णाशिशानोमहियोनशोभते ॥ ३ ॥
अव्ये । वधूयुः । पवते । परिं । त्वचि । श्रंक्षीते । नृसीः ।
अदितेः । ऋतम् । युते । हरिः । अक्रान् । यजतः । समष्टयतः ।
मदः । नृम्णा । शिशानः । महिपः । न । शोभते ॥ ३ ॥

वधूयुः वधूभूता वसतीवर्षणकधनासहिताआपः तद्वान् सोमः अव्ये अवेः स्वभूते त्वचि चर्मणि परिपवते परितोवर्तते पूतोभवतिवा किञ्च नसीः नन्नीः नमृशान्दश्चतुर्थापत्यवाची सोम-
स्य नन्नीः सोमोहोपधीनामधरेतोनिर्पिचति । प्रजापतेरेतोदेवादेवानारेतोवर्षवर्षस्यरेतओपधयः इतिश्रुतेः । यद्वा नमृशान्दोपत्यवाची तस्यापत्यानि सोमः सुधामयैः स्वकिरणैरोपधीवर्धयति त-
स्मादपत्यभूताअदितेः पृथिवीनामैतत् अदीनायाः पृथिव्याउत्पन्नाओपधीः ऋवं सत्यरूपं यत्तं

यते गच्छति यजमानाय श्रद्धीते अग्रभागे फलिनीः कर्तुं विश्लेषयति । किंच हरिहरितवर्णः य-
जतः सर्वैर्यष्टव्यः अतएव संयतः ग्रहादिषु संगृहीतोमदः माघत्यनेनेतिमदः सोमः तादृशः अ-
क्रानक्रामति पात्रेष्ववतिष्ठते यद्वा शत्रून्तिक्रामति क्रमेर्दुडि तिपि बहुलंछन्दसीति इडागमाभा-
वात् वृद्धौकृतायां सिज्लोपेसति ह्रस्वच्चादिना तिपोलोपे मोनोधातोरिति नत्वेकतेरूपं । अतएव
सोमः नृप्या स्वबलानि शिशानः तीक्ष्णीकुर्वन् अथवा शत्रुबलानि तनूकुर्वन् महिषोन् महन्नामैत-
त् महानिव सर्वत्रव्याप्तइव शोभते स्वतेजसा सर्वत्र दीप्यते । यद्वा नः संप्रत्यर्थे इदानीमेवं-
गुणयुक्तः महान् सोमः शोभतइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उक्षाभिमातिप्रतियन्तिधेनवोदेवस्यदेवीरुपयन्तिनिष्कृतम् ।
अत्यंक्रमीदर्जुनंवारमव्ययमत्कंनक्तंपरिसोमोअव्यत ॥ ४ ॥

उक्षा । मिमाति । प्रति । यन्ति । धेनवः । देवस्य । देवीः ।
उप । यन्ति । निःस्कृतम् । अति । अक्रमीत् । अर्जुनम् । वारम् ।
अव्ययम् । अत्कम् । न । नक्तम् । परि । सोमः । अव्यत ॥ ४ ॥

उक्षा रेतसःसेका वृषभः पुरतोमिमाति शब्दायते माङ्माने शब्देच तं वृषभं धेनवोगावः
प्रतियन्ति अनुगच्छन्ति तथा देवस्य द्योतमानस्य निःकृतं संस्कृतं स्थानं देवीः देव्युपयन्ति
उपगच्छन्ति । अनेनापेन सोमस्तुतिश्चाभिधीयते सोमःसन् द्रोणकलशाभिगमनकाले शब्दं करोति
तमनुधेनवः प्रीणयिष्यः स्तुतयःपरियन्ति देवस्थानं स्तुतयोभिगच्छन्ति । तथा सोमसोमः अ-
र्जुनं श्वेतवर्णं अव्ययमविमयमविस्वभूतं वारं वालं पवित्रमत्यक्रमीत् अतिक्रामति अतिक्रम्य
पात्राणिगच्छतीत्यर्थः । किंच सोमः अत्कंन आत्मीयं कवचमिव । नक्तमुज्वलं श्रयणद्रव्यं प-
र्यव्यत परितः संवृणोति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अमृक्तेनरुशातावाससाहरिमंत्योनिर्णिजानःपरिव्यत ।
दिवस्पृष्टं वर्हणानिर्णिजेरुतोपस्तरं चम्बोर्नभस्मयम् ॥ ५ ॥ २ ॥ १ ॥

अमृत्केन । रुशता । वाससा । हरिः । अमर्त्यः । निःऽनिजानः ।
परि । व्यत् । दिवः । पृष्ठम् । बर्हणा । निःऽनिजे । कृत ।
उपऽस्तरणम् । चम्बोः । नभस्मयम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

अमर्त्यो मनुष्यधर्मरहितो हरिर्हरितवर्णः सोमः निर्णिजानः उदकेन शोध्यमानः सन् अमृ-
त्केन । मृजीशौचालंकारयोः । अनिर्णिकेनापि रुशता स्वतः शुक्लवर्णेन पयोरूपेण वाससा प-
रिव्यत परित आच्छादयति । सोमपरिपुते गव्येन पयसा मिश्रीकुर्वन्ति खलु । तदुच्यते ततः
सोयंसोमः दिवोद्युलोकस्य पृष्ठं पृष्ठभागेतिष्ठन्तमादित्यं बर्हणा बर्हणाय पापानामुद्यमनकारिणे
पापनाशिने निर्निजे निर्निजनाय परिपवनाय कृत द्युलोके अकार्षीत् । सहि स्वदीप्त्या सर्वनि-
र्णेकि । कृत कृणोतेलुङि ह्रस्वादिति सिचोलीपः । तदेवाह चम्बोः चावापृथिवीनामैतद् चमन्ति
भक्षयन्ति अत्रदेवामनुष्याइति तयोरुपस्तरणं आच्छादनशीलं नभस्मयमादित्यमयं आदित्य-
स्य स्वभूतं तेजश्च सर्वेषां निर्णेजनायाकार्षीत् ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षष्ठी—

सूर्यस्येवरश्मयोद्रावयित्त्वोमत्सरासःप्रसुपःसाकभीरते ।
तन्तुततंपरिसर्गासआशवोनेन्द्रादृतेपवतेधामकिंचन ॥ ६ ॥

सूर्यस्यऽद्भव । रश्मयः । द्रवयित्त्वः । मत्सरासः । प्रसुपः ।
साकम् । ईरते । तन्तुम् । ततम् । परि । सर्गासः । आशवः ।
न । इन्द्रात् । कृते । पवते । धाम । किम् । चन ॥ ६ ॥

सूर्यस्परलमयः सर्वस्यपेरकस्य सुवीर्यस्य वादित्यस्य रश्मयः सर्वतोव्यापकाः क्रिणाइ-
व द्रावयित्त्वः सर्वत्रद्रवणशीलाः मत्सरासोमदकराः प्रसुपः शत्रूणां प्रत्यापकाः हन्तार आश-
वोऽग्नेपुत्रमसेपुत्र व्याप्ताः सर्गासः सृज्यमानाः सोमाः तवं विस्तृतं तन्तुं तन्तुभिः एतं वसं सा-
कंसह युगपत् परिईरते परितोगच्छन्ति तेषोमा इन्द्रादृते इन्द्रवर्जयित्वान्पार्किंचन धाम देवशरीरं

एकीकृत्य नपवते नगच्छति । एकवचनं छान्दसं नगच्छन्ति किंतु इन्द्रस्यैव धाम प्रति गच्छन्ति । इन्द्रस्य धाम्नोपष्टव्यत्वं—अयाळिन्द्रस्यप्रियाधामानीति । मंत्रवर्णादवगम्यते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सिन्धोरिवप्रवणेनिम्नआशवोवृषच्युतामदासोगानुमाशत ।
शंनोनिवेशेद्विपदेचतुप्पदेस्मेवाजाःसोमतिष्ठन्तुकृष्टयः ॥ ७ ॥

सिन्धोःइद्व । प्रवणे । निम्ने । आशवः । वृषइच्युताः । मदासः ।
गानुम् । आशत । शम् । नः । निइवेशे । द्विइपदे । चतुःइपदे ।
अस्मे इति । वाजाः । सोम । तिष्ठन्तु । कृष्टयः ॥ ७ ॥

वृषच्युताः । वृषहिंसासंश्लेशनदानेष्वपि । वृषभिः सोमस्यदारुभिः ऋत्विग्भिश्च्युताः परिभ्रुवा मदासोमादकाः सोमाः स्तुतिभिः प्राप्तव्ये इन्द्रेगतुं गमनमाशत व्यामुवन्ति । तत्रदृष्टान्तः—सिन्धोरिव प्रवणे गच्छन्त्युदकानि यत्रेति तत्प्रवणं तस्मिन्निम्नेस्थले सिन्धोर्नद्याआशवोव्याना आपोयथा गच्छन्ति तद्वत् । अथप्रत्यक्षः । हेसोम नोस्माकं निवेशे स्वगृहंमति प्रवेशने निर्गमने वा द्विपदे पुत्रादिकाय चतुप्पदे गवादिक्वाय पशवे शं सुखं कुरु । किंच हे सोम अस्मे अस्मासु वाजाअजानि कृष्टयः पुत्रादिकाः प्रजाश्च तिष्ठन्तु अजादिकं देहीत्यर्थः ॥७॥

अथाष्टमी—

आनःपवस्त्रवसुमद्विरण्यवदश्वावद्रोमद्यवमत्सुवीर्यम् ।
यूयंहिसोमपितरोममस्थनदिवोमूर्धानःप्रस्थितावयस्कृतः ॥ ८ ॥

आ । नः । पवस्त्र । वसुमत् । हिरण्यवद्वत् । अश्ववत् । गोवत् ।
यववत् । सुवीर्यम् । यूयम् । हि । सोम । पितरः । मम । स्थनं ।
दिवः । मूर्धानः । प्रस्थिताः । वयःइकृतः ॥ ८ ॥

हे सोम वसुमत् वसुयुक्तं हिरण्यवत् कनकादिसहितं अश्ववत् गोमत् गवाश्वसहितं यवमत् पशोनामशान्यविशेषः धान्यविशिष्टं सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं धनं नोस्मभ्यमापवस्व आ-

मापय मयच्छेतियावद् । किंच हेसोम यतस्त्वं ममपितृणामंगिसामपि पितासि ततोयूपमेव म-
मपितरःस्थन भवथ पितृचहुत्वमस्यसोमस्याभिधीयते । कोटशाः दिवोद्युलोरुस्यमूर्धानः मूर्धव-
दुच्छ्रिताः कर्मभिः स्वर्गादिकं अलभन्तेत्यर्थः । प्रस्थिताः सर्वदाकर्मकरणार्थस्थिता वयस्कृतः
ह्यीरूपस्यान्वस्य कर्तारः तादृशाममपितरः त्वं भवसि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ए॒ते॒सो॒माः॒ प॒र्व॒मा॒ना॒सु॒ इ॒न्द्रं॒ र॒था॒ इ॒व॒ प्र॒य॒युः॒ सा॒ति॒म॒च्छं॑ ।
सु॒ताः॒ प॒वि॒त्रं॒ मा॒ति॒य॒न्त्य॒व्यं॒ हि॒त्वी॒ वा॒ वि॒ह॒रि॒तो॒ वृ॒ष्टि॒म॒च्छं॑ ॥ ९ ॥

ए॒ते । सो॒माः । प॒र्व॒मा॒ना॒सः । इ॒न्द्रं॒म् । र॒थाः॒ इ॒व । प्र । य॒युः ।
सा॒ति॒म् । अ॒च्छं॑ । सु॒ताः । प॒वि॒त्रं॒म् । अ॒ति॒म् । य॒न्ति॒ ।
अ॒व्यं॒म् । हि॒त्वी॒ । व॒त्रि॒म् । ह॒रि॒तः । वृ॒ष्टि॒म् । अ॒च्छं॑ ॥ ९ ॥

पर्वमानासः पवित्रेण पूयमाना एतेस्मदीयाःसोमाः सातिं पणसंभक्तौ कर्मणिकिञ् सर्वैः
संभजनीयमिन्द्रं अच्छ मययुः प्ररुपेणगच्छति । तत्रदृष्टान्तः—रथाइव इन्द्रस्परथाः यथासा-
तिं । पोन्तकर्मणि ऊतिपूतीत्यादिनानिपातितः । सीयते धियते अस्मिन्निति सातिः संग्राहः त-
मच्छ तं प्रतिपगच्छन्ति तद्द्व । किंच सुताः प्रावभिरभिपुताः सोमाः अव्यमविवाटभवं पवि-
त्रमतिपन्ति अतीत्यगच्छन्ति । तेमी हरितः हरितवर्णाश्वाः । यद्वा हरितः ते आदित्यवाहन-
रूपाश्वाः भूत्वा वानिं वृणोति शरीरमिति वत्रिजंरा आटगमहनेति किप्रत्ययः सर्वागव्या-
पिनीं जरां हित्वी हित्वा तरुणाः सन्तः वृष्टिमच्छ वृष्टिगमपितुं गच्छन्ति । हित्वी जहातेध-
चवीनि सादेशः स्नात्यादयश्चेतिउन्दसि निपातितं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इ॒न्द्र॒वि॒न्द्रा॒य॒ वृ॒ह॒ते॒ प॒व॒स्व॒ सु॒मृ॒ळी॒को॒ अ॒न॒व॒द्यो॒रि॒शा॒दाः॑ ।
भ॒रा॑ च॒न्द्रा॒णि॒ गृ॒ण॒ते॒ व॒सू॒नि॒ दे॒वै॒र्वा॒वा॒पृ॒थि॒वी॒ प्रा॒व॒त॑नः ॥ १० ॥ २२ ॥

इ॒न्द्रो॒ इति॑ । इ॒न्द्रा॒य॒ । वृ॒ह॒ते॒ । प॒व॒स्व॒ । सु॒मृ॒ळी॒कः । अ॒न॒व॒द्यः ।
रि॒शा॒दाः । भ॒रं॑ । च॒न्द्रा॒णि॒ । गृ॒ण॒ते॒ । व॒सू॒नि॒ । दे॒वैः॑ ।
वा॒वा॒पृ॒थि॒वी॒ इति॑ । प्र । अ॒व॒त॑म् । नृ॒ ॥ १० ॥ २२ ॥

हे इन्द्रो सोम त्वं बृहते महते इन्द्राय तदर्थं पवस्व पात्रेपुक्षर इन्द्रं प्रत्यागच्छ वा । की-
दशः सुसृज्जीकः इन्द्रस्य सुसुसृजयिता अतएव अनवद्यः गह्वरहितः रिशादा रिशातां चाधका-
नां असिता एतादृशस्तवं इन्द्राय पवस्व । किंच गृणते स्तुवते महं चंद्राणि आह्लादकानि वसू-
नि धनानि भर प्रयच्छ । किंच हे घावापृथिवी युवांच पवमानेन परिष्टुते सत्यौ देवैः सुभ-
गैर्धनैः सह नोस्मान्मावतं प्ररक्षतम् ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

त्रिरस्मादिति दशर्चं तृतीयं सूक्तं वैश्वामित्रस्यरेणोरार्थं दशमीत्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः पवमा-
नःसोमोदेवता । त्रिरस्मैरेणुरित्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

त्रिरस्मैसप्तधेनवोदुदुह्नेसत्यामाशिरंपूर्व्योमनि ।

चत्वार्यन्याभुवनानिनिर्णिजेचारुणिचक्रेयत्तैरवर्धत ॥ १ ॥

त्रिः । अस्मै । सप्त । धेनवः । दुदुह्ने । सत्याम् । आऽशिरंम् । पूर्व्ये ।

विऽओमनि । चत्वारि । अन्या । भुवनानि । निऽनिजे ।

चारुणि । चक्रे । यत् । क्रैतैः । अवर्धत ॥ १ ॥

अस्मे पवमानाय पूर्व्ये पूर्वैःकृते व्योमनि विविधंओम अवनं गमनं देवानामत्रेति
व्योम यज्ञः तस्मिन्स्थिताय यद्वा प्रत्रे व्योमन्यन्तरिक्षे वर्तमानाय त्रिःसप्त एकविंशतिसंख्या-
काधेनवःप्रीणयिन्योगावः सत्यां यथार्थंभूतामाशिरमाश्रयणसाधनं क्षीरादिदुदुह्ने दुहन्ति । यद्वा-
त्रिःसप्त—द्वादशमासाः पंचवत्स्रयद्मेलोकाअसावादित्यएकविंशदिति । एतैः सर्वैःसह गोपु
पयउत्पाद्यते तत् गावोदुहन्तइति । किंच अयं सोमः अन्या अन्यानि चत्वारिभुवनानि उदकानि
वसतीवरीस्तिस्त्रैकधनाइति तानि चतुःसंख्याकानि चारुणि कल्याणानि उदकानि
निर्णिजे निर्णेजनाय परिशोधनाय परिपोषणाय वा चक्रे कदा करोति यद्यदा अयमृतैयंज्ञैरव-
र्धत वर्धितवान् तदाकरोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सभिक्षमाणोऽमृतस्य चारुण उभेद्यावाकाव्येनाविश्रथे ।
तेजिष्ठा अपोमंहना परिव्यत यदी देवस्य श्रवसा सदो विदुः ॥ २ ॥

सः । भिक्षमाणः । अमृतस्य । चारुणः । उभे इति । द्यावा ।
काव्येन । वि । श्रथे । तेजिष्ठाः । अपः । मंहना । परि । व्यत ।
यदि । देवस्य । श्रवसा । सदः । विदुः ॥ २ ॥

सपवमानः चारुणः कल्याणस्याष्टस्य उदकस्य क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति कर्मणः संपादन-
संज्ञा चतुर्थर्थे बहुलमिति पृष्ठी । चारुदकं भिक्षमाणः यष्टुभिर्याच्यमानः सन्न उभे । द्यावादेशस्य
द्वेद्विविहितत्वाद्न उत्तरपदाभावे द्वद्दः प्रतीयते । उभे द्यावापृथिव्यौ काव्येन कविकर्मणा विश-
श्रथे विवृतेकरोति । यज्ञेन निमित्तेन उदकेन संपूरयतीत्यर्थः । किञ्च तेजिष्ठाः अतिशयेन दी-
प्तानि अपउदकानि मंहना महत्त्वेन परिव्यत वर्णार्थं परित आच्छादयति । यदि यदा ऋत्विजः
देवस्य द्योतमानस्य सोमस्य सदः स्थानं श्रवसा हविषा युक्ता सन्तः विदुः यागार्थं जानन्ति
लभन्ति तदा परित आवृणोतीति । विदज्ञाने सिजभ्यस्तेति शेर्जुसादेशः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ते अस्य सन्तु केतवो मृत्युवोदाभ्यासो जनुपी उभे अनु ।
येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनृत आदिद्राजानं मनना अगृभ्णत ॥ ३ ॥

ते । अस्य । सन्तु । केतवः । अमृत्यवः । अदाभ्यासः । जनुपी इति ।
उभे इति । अनु । येभिः । नृम्णा । च । देव्या । च । पुनृते ।
आत् । इत् । राजानम् । मननाः । अगृभ्णत् ॥ ३ ॥

अस्यैतादृशस्य सोमस्य केतवः प्रज्ञापकाः सर्वैश्चायनीयाः अमृत्यवो मरणघर्मरहिताः
अतएव अदाभ्यासः । दभे श्चेति वक्तव्यमिति ण्यत् । परैरहिस्थास्ते तादृशा अस्य रश्मयः उभे
जनुपी जन्मनी स्थावरजंगमात्मके द्वे अनृक्षीदृश्य संतु रक्षन्तु । ओपधीनामयं सोमैरेतो-
निषिंचति यज्ञे मनुष्याणां च धाराः स्रवन्ति खलु । सोमं येभिर्नृभिः केतुभिर्नृम्णा नृम्णानि व-

लानि देव्या देवार्हाणि चानानि पुनते प्रेरयति । आदिदक्षिणपवानन्तरमेव राजानं सोमं मननाः
मननीयाः स्तुतयः अगृह्णन्त परिगृह्णन्ति प्राप्नुवन्तीत्यर्थः । ह्यहोरिति भकारः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

समृज्यमानोदशाभिःसुकर्मभिःप्रमध्यमासुमातृपुं प्रमेसचां ।
व्रतानिपानोअमृतस्यचारुणउभेनृचक्षाअनुपश्यतेविशौ ॥ ४ ॥

सः । मृज्यमानः । दशाभिः । सुकर्मभिः । प्र । मध्यमासुं ।
मातृपुं । प्रमे । सचां । व्रतानि । पानः । अमृतस्य । चारुणः ।
उभे इति । नृचक्षाः । अनुं । पश्यते । विशौ ॥ ४ ॥

सपवमानः सुकर्मभिः शोभनकर्मयुक्ताभिर्दशाभिर्दशसंख्याकाभिरंगुलिभिर्मृज्यमानः सः
सचा अग्नौमास्ताहुतिरित्यादिक्रमेणापांसहायः प्रमे लोकान् प्रमातुं मध्यमासु अन्तरिक्षस्थि-
तास्ववतिष्ठते । प्रमे प्रपूर्वात्मातेः क्षिपि ऊयि आतइति योगविभागादाकारलोपः । किंच नृच-
क्षाः नृणांद्रष्टा पवमानः चारुणः कल्याणस्यामृतस्योदकस्य वृष्ट्यर्थं व्रतानि यागादिकर्माणि
पानोरक्षन् उभे विशौ मनुष्यान् देवांश्चांतरिक्षेण गच्छन् अनुपश्यते अनुपश्यति मनुष्यान्भिम-
तदानेन देवान् हविःप्रदानेनेति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

समर्मृजानइन्द्रियायुधायसुओभेअन्तरोदसीहर्षतेहितः ।
वृषाशुष्मेणवाधतेविदुर्मतीरादेदिशानःशर्यह्वंशुरुधः ॥ ५ ॥ २३ ॥

सः । मर्मृजानः । इन्द्रियायं । धायसे । आ । उभे इति । अन्तरिति ।
रोदसी इति । हर्षते । हितः । वृषां । शुष्मेण । वाधते । वि ।
दुःमतीः । आइदेदिशानः । शर्यहाइद्वं । शुरुधः ॥ ५ ॥ २३ ॥

मर्मृजानः पवित्रेणमृज्यमानः सपवमानः धायसे जगतोधारकाय इन्द्रियाय इन्द्रस्यपर्या-
प्ताय बलाय तदर्थं उभे रोदसी कालाध्वनोरिति द्वितीया उभयोर्धावापृथिव्योरन्ताहितः मध्ये-
वर्तमानःसन् आहर्षत । सर्वतोगच्छति । इन्द्रस्यहितोमेन बलं भवति । वृषा कामानामुदका-
नां वा वर्षकः सोयं शुष्मेण शोषकेण बलेन दुर्मतीः दुष्टबुद्धीनसुरान् विवाधते विशेषेण पीड-

यति । किंकुर्वन् शुरुधः शुचा रुंधन्ति परानिति पृषोदरादिः दुःखकारिणोसुरानादेशानः पुनः पुनराह्वयन् हन्ति । तत्रदृष्टान्तः—शर्यहेव हननसाधनैरिपुभिः हन्ता वीरः प्रतिभटान् यथा हि-
नस्ति तद्वत् ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथ षष्ठी—

समातरानददृशानउस्त्रियोनानंददेतिमरुतामिवस्वनः ।
जानन्नुतं प्रथमं यत्स्वर्णं प्रशस्तयेकमं वृणीत सुकृतुः ॥ ६ ॥

सः । मातरा । न । ददृशानः । उस्त्रियः । नानंदत् । एति ।
मरुतामिव इव । स्वनः । जानन् । ऋतम् । प्रथमम् । यत् ।
स्वःऽनरम् । प्रदंशस्तये । कम् । अवृणीत् । सुकृतुः ॥ ६ ॥

सपवमानः मातरा मातरौ घावापृथिव्यौ ददृशानः पुनः पुनः पश्यन् ततो नानदत् भृशंशब्दं कुर्वन् एति सर्वत्रगच्छति । तत्रदृष्टातः—उस्त्रियोन उस्त्रियेति गोनाम तस्य स्वरूपतोवत्सः यथा मातरं गां पश्यन् शब्दं करोति तद्वत् । किंच मरुतामिव यथा मरुतांगणः स्वनः पचाद्यजन्तः स्वनं कुर्वन् सर्वतोगच्छति तद्वत् । यदुदकं स्वर्णं स्वरिति सर्वपर्यायः सर्वमनुष्यहितं भवति सर्वं हि मनुष्या उदकेसंगच्छन्ते तत्कार्यत्वात् तादृशं प्रथमं मुख्यं ऋतमुदकं जानन् विद्वान् सुकृतुः शोभनकर्मा सुमज्ञो वा सपवमानः प्रशस्तये प्रशंसनाय आत्मस्तोत्रकरणाय कं मनुष्यमवृणीत समभजत नान्यमस्मद्व्यतिरिक्तमित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

रुवति भीमो र्वपभस्तविष्यया शूङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः ।
आयोनिं सोमः सुकृतं निपीदति गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी ॥ ७ ॥

रुवति । भीमः । र्वपभः । तविष्यया । शूङ्गे इति । शिशानः ।
हरिणी इति । विचक्षणः । आ । योनिम् । सोमः । सुकृतम् ।
नि । पीदति । गव्ययी । त्वक् । भवति । निःऽनिक् । अव्ययी ॥ ७ ॥

श्रीमः शत्रूणां भयंकरः वृषभः कामानां उदकानां वा वर्षणः विचक्षणः सर्वस्य विदर्शन-
शीलः सपवमानः तविष्यया तुद्वितिवृध्यर्थः अस्मादच हरितीमत्ययः तस्मादिच्छायामर्थेक्यच्
सर्वपातिपदिकेभ्य इति सुगागमः आत्मनो बलेच्छया हरिणी हरितवर्णं द्वे शृंगे शिशानः ती-
क्ष्णीकुर्वन् प्रतिद्रोणकलशं प्रति द्वाभ्यां धाराभ्यां स्थात्याग्रयणं गृह्णाति । तदुच्यते ते धारारूप-
शृंगे तीक्ष्णीकुर्वन् रुवति शब्दायते । रुशब्दे बहुलं छन्दसीति शः । ततः ससोमः सुकृतं सुदु-
कृतं योनिं स्वस्थानं द्रोणकलशमानीपीदति समन्तात्तिष्ठति । सोमस्य निर्णक् निर्नेक्री परि-
शोधयित्री गव्ययी गोमयी त्वक्भवति । आनडुहे हि चर्मणि सोमाभिपवः । एवमव्ययी अ-
विमयी त्वक्च निर्नेक्री भवति तद्धि दशापवित्रापेक्षमभिहितं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

शुचिः पुनानस्तन्वमरेपसमव्ये हरिर्न्यधा विष्टानवि ।

जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातुमधुक्रियते सुकर्मभिः ॥ ८ ॥

शुचिः । पुनानः । तन्वम् । अरेपसम् । अव्ये । हरिः । नि ।

अधा विष्ट । सानवि । जुष्टः । मित्राय । वरुणाय । वायवे ।

त्रिधातु । मधु । क्रियते । सुकर्मभिः ॥ ८ ॥

अरेपसं पापरहितं । यद्वा रिपिगतौ गतिरहितं पात्रे स्थितं इत्यर्थः तादृशं तन्वं आत्मी-
यं शरीरं पुनानः शोधयन् अतएव शुचिः पूतः दीप्यमानो वा हरिः हरितवर्णः सोमः सान-
नवि सानुनि समुच्छ्रितः अव्ये अविवालकृते दशापवित्रे न्यधा विष्ट ऋत्विग्भिर्निधीयते ।
धूर्त्कंपने स्थसि च्सीयुतासि ध्विति कर्मणि लुङि चिण्वदिटिथण् णित्वाद्बुद्धिः । ततः मित्रा-
य वरुणाय वायवे एतेभ्योजुष्टः पर्याप्तः त्रिधातु त्रिसंधानः । वसतीवरीभिः दध्ना पय-
सा संस्पृष्टः सोमः त्रिधातु तादृशं मधु मदकरः सोमः सुकर्मभिः शोभनकर्मयुक्ते ऋत्विग्भिः
क्रियते मित्रादिदेवार्थं प्रदीयते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

पवंस्वसोमदेववीतयेष्टेपेन्द्रस्य हार्दिसोमधानुमार्विश ।

पुरानो वाधाद्दुरितार्तिपारयक्षेत्रविद्धिदिश आहा विष्टच्छते ॥ ९ ॥

पवस्व । सोम । देवऽधीतये । वृषा । इन्द्रस्य । हार्दि ।

सोमऽधानम् । आ । विश । पुरा । नः । बाधात् । दुःऽइता । अति ।

पारय । क्षेत्रऽवित् । हि । दिशः । आह । विऽपृच्छते ॥ ९ ॥

हे सोम वृषा कामानामुदकानांवा सेचकस्त्वं देववीतये देवानांपानाय पवस्व कलशा-
दिपु क्षर । अथ हे सोम त्वमिन्द्रस्य हार्दि हृदयंगमं प्रियं सोमधानं सोमोनिधीयतेस्मिन्निति
सोमधानं पात्रं तदाविश प्राविश । किंच नोस्माकं बाधात् बाधनात् पीडनात् पुरा पूर्वमेव दु-
रिता दुरितानि दुर्गमनानि रक्षांसि अतिपारय अतीत्य पारंगमय । अपिच क्षेत्रवित् मार्गज्ञः
पुरुषः विपृच्छते विविधं पंथानं पृच्छते जनाय दिशोमार्गानाह हि ब्रूते खलु । उक्त्वान्तं यथा
रक्षति तथा यज्ञमार्गवेत्ता त्वं अस्मभ्यं यज्ञपथं उक्त्वास्मान् पालयेति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

हितो न ससि रभिवाजं मर्षेन्द्रस्येन्दो जठरमापवस्व ।

नावानसिन्धुमतिपार्षि विद्वाञ्छूरो न युध्यन् अव नो निदस्यः ॥ १० ॥ २४ ॥

हितः । न । ससिः । अभि । वाजम् । अर्षे । इन्द्रस्य । इन्दो इति ।

जठरम् । आ । पवस्व । नावा । न । सिन्धुम् । अति । पार्षि ।

विद्वाञ् । शूरः । न । युध्यन् । अव । नः । निदः । स्परिति स्पः ॥ १० ॥ २४ ॥

हेसोम ऋत्विभिः प्रेषमाणः सन् वाजं सोमनिधानं द्रोणकलशमभ्यर्षे अभिगच्छ । त-
त्रदृष्टान्तः—हितो न ससिः अश्वः हितः प्रेषमाणः सन् वाजं संग्राममभिलक्ष्य यथा याति तद्वत् ।
ततः हे इन्दो इन्द्रस्य जठरं जठरभूतं द्रोणकलशं वा आपवस्व आभिमुख्येन प्रविश । किं-
च विद्वाञ् सर्वजानस्त्वं अस्मानदिपार्षि दुरितानतीत्य पारय । तत्रदृष्टान्तः—नावान यथा ना-
विकाः सिन्धुं नदीं नावा मनुष्यान् पारयन्ति तद्वत् । किंच हेसोम त्वं शूरो न शूरो वीरइव यु-
ध्यन् शत्रून् संपहरन् निदो निन्दकाच्छत्रोः नोस्मानवस्यः अवपारय बाधां विनाशय पाठय ।
यद्वा नोस्माकं निदो निन्दकान् शत्रून् अवस्यः अवाङ्मुखं जहि । सृष्टिसायां बहुलं चन्दसीति
श्रापत्यस्य लुक् तिपि गुणे हल्ङ्चादिना तिलोपः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

आदक्षिणेतिनवर्चं चतुर्थसूक्तं वैश्वामित्रस्य वृषभस्यापि पवमानसोमदेवताकं नवमीविष्टुषु शिष्टाजगत्यः। तथाचानुक्रान्तं—आदक्षिणानव ऋषभस्तौ वैश्वामित्राविति। तावित्यनेन प्रकृतोरेणुः ऋषभश्चोभे परामृश्येते। श्रूयतेहि—अथहविश्वामित्रः पुत्रानामंत्रयामासमधुच्छन्दाः शृणोतनऋषभोरेणुरष्टकईति। गतःसूक्तविनियोगः।

तत्र प्रथमा—

आदक्षिणासृज्यतेशुष्म्या॑सद्वेतिद्रुहोरक्षसःपातिजागृविः।
हरिरोपशंरुणुतेनभस्पयंउपस्तिरेचम्बो॑ब्रह्मनिर्णिजे॥ १ ॥

आ । दक्षिणा । सृज्यते । शुष्मी । आऽसदम् । वेति । द्रुहः ।
रक्षसः । पाति । जागृविः । हरिः । ओपशम् । रुणुते । नभः ।
पयः । उपऽस्तिरे । चम्बोः । ब्रह्म । निऽनिजे ॥ १ ॥

सोमस्य स्वभूतेपक्षे ऋषिगन्धोदक्षिणा आसृज्यते अस्माभिः प्रदीयते शुष्मी बलवान् सोमः आसदमास्थानं द्रोणाख्यं वेति प्रविशति। किंच जागृविः जागरणशीलः सोमः द्रुहः द्रोहकारिणोरक्षसो राक्षसात्पाति स्तोतृन् रक्षति। अपिच हरिर्हरितवर्णः सोमः ओपशं आसमन्तादुपशेतेइत्योपशः सर्वस्य धारकं नभो नभसआदित्यस्य स्वभूतं पयः उदकं रुणुते सर्वत्रकरोति। अग्नौमास्ताहुतिरित्यादिक्रमेण करोतीत्यर्थः। यद्वा नभोन्तरिक्षं पयः पयसोधारकं करोति। किंच अयंसोमश्चम्बोर्धावापृथिवीनामैतव चमन्ति भक्षयन्ति मनुष्यदेवाअत्रेति तयोरुपस्तिरे उपस्तरणाय आच्छादनाय ब्रह्मवृहदुद्यत्तमांसि विनाशयन्तं। यद्वा परिवृढं सूर्यं द्युलोकं करोति तथा तमेवसूर्यं निर्निजे पदार्थानां निर्नेजनाय परिशोधनायच करोति आदित्योहि द्यावापृथिव्यौ स्वदेजसोपस्पृणाति सहि स्वभासा सर्वनिर्नेकिच ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्ररुष्टिहेवंशूपरतिरोरुवदसूर्यं॑वर्णंनिरिणीतेअस्पृतम्।
जहानिवृत्रिपितुरेतिनिष्कृतमुपप्रुतंरुणुतेनिर्णिजंतना॥ २ ॥

प्र । कृष्टिहाडइव । शूपः । एति । रोरुवत् । असुर्यम् । वर्णम् ।
नि । रिणीते । अस्य । तम् । जहाति । वत्रिम् । पितुः । एति ।
निःऽकृतम् । उपऽपुतम् । कृणुते । निःऽनिर्जम् । तना ॥ २ ॥

शूपः शत्रूणांशोपकः बलवान् सोमः रोरुवत् अत्यन्तं शब्दकुर्वन् कृष्टिहेव मनुष्याणांह-
न्ता योद्धेव प्रैति प्रगच्छति । किंच असुर्यं असुराणां बाधकं अस्यात्मनोवर्णं हरितं आवार-
कं बलंवा निरिणीत निर्गमयति । ततः ससोमः वत्रिं वृणोति शरीरमिति वत्रिजरा तां जहाति
त्यजति । कथमिति चेत् तदुच्यते पितुरन्नं सोमः निष्कृतं संस्कृतं द्रोणकलशं दिवं वा इदा-
नीमेति गच्छति । किंच सोमः तनाविवालेन धने विस्तृते दशापवित्रे निर्निजं निर्निमित्तिरूपना-
म आत्मीयं रूपं उपपुतं उपगमनशीलं कृणुते करोति तस्माज्जरां त्यजतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अद्रिभिःसुतःपवतेगभस्त्योर्षपायतेनभसावेपतेमती ।
समोदतेनसतेसाधतेगिरानेनिकेअप्युयजतेपरीमणि ॥ ३ ॥

अद्रिभिः । सुतः । पवते । गभस्त्योः । र्षपुयते । नभसा ।
वेपते । मती । सः । मोदते । नसते । साधते । गिरा । नेनिके ।
अप्यु । यजते । परीमणि ॥ ३ ॥

अद्रिभिर्मावभिः गभस्तयोर्बाह्वोः बाहुभ्यांच सुतोभिपुतः ससोमः पवते पात्राणि प्रतिग-
च्छति । यःसोमः वृषायते वृषवदाचरति । किंच योमवी मत्या स्तुत्याभिष्टुतःमन् नभसान्वरि-
क्षेण वेपते सर्वत्र गच्छति ससोमः मोदते हृष्टोभवति । तथा नसते ग्रहादिषु संश्लिष्टोभवति ।
किंच गिरा स्तुत्या स्तुतः सन् । साधते स्तोत्राणां धनादिकं साधयति । अपिच अप्यु वसती-
वर्षाख्यासु नेनिके शुद्धोभवति तथा परीमणि देवैरक्षयमाणे यज्ञे देवानां हविःप्रदानेन पोष-
के वा यज्ञे यजते पूजितोभवति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

परिद्युक्षंसहंसःपर्वतावृधुंमध्वःसिञ्चन्निहृर्म्यस्यंसक्षार्णम् ।
आयस्मिन्नावःसुहृतादृऊधनिमूर्धञ्छ्रीणन्प्रधियंवरीमभिः ॥ ४ ॥

परिं । द्युक्षम् । सहस्रः । पर्वतुष्टधम् । मध्वः । सिंचन्ति ।
 हर्म्यस्य । सुक्षणिम् । आ । यस्मिन् । गावः । सुहुतुष्टदः ।
 ऊर्धनि । मूर्धन् । श्रीणन्ति । अग्रियम् । वरीमदग्निः ॥ ४ ॥

सहस्रः सहस्विनोमध्वोमदकराः सोमाः द्युक्षं दीप्यमाने द्युलोके क्षियन्तं निवसन्तं पर्व-
 तावृधं मेवानां पर्वतानां वा वर्धयितारं हर्म्यस्य शत्रुपुरस्य सक्षणिमभिभवितारमिन्द्रं परिपि-
 चति । तथा सुहुतादः सुहुतानां हविषां भक्षयितारोगावो मूर्धन् मूर्धनि समुच्छ्रूते ऊर्धनि प-
 योधारकेस्थाने स्थितमग्रियं मुख्यं पयः वरीमभिरुरुत्वैः महत्वैर्यस्मिन्पवमानगुणविशिष्टइन्द्रे
 आश्रीणन्ति आमिश्रयन्ति दध्ना पयसाच सोमंश्रीणन्ति खलु तदुच्यते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

समीरथंनभुरिजोरहेपतदशस्वसारो अदितेरुपस्थआ ।

जिगादुपञ्चयतिगोरपीच्यैपदंयदस्यमनुथा अर्जीजनन् ॥ ५ ॥ २ ५ ॥

सम् । ईमिति । रथम् । न । भुरिजोः । अहेपत् । दश । स्वसारः ।

अदितिः । उपस्थे । आ । जिगात् । उप । ज्ञयति । गोः ।

अपीच्यम् । पदम् । यत् । अस्य । मनुथाः । अर्जीजनन् ॥ ५ ॥ २ ५ ॥

भुरिजोर्वाहुनापेतत् । विभ्रति पदार्थानाप्सामिति । तयोर्वाहोः दश दशसंख्याकाः स्व-
 सारः सर्वत्र सरणशीलाः अंगुलयः अदितेरभूमैरुपस्थे समीपे देवयजनदेशे ईमेनं सोममाभिमु-
 स्त्वेन समहेपत संपेरयन्ति । हिवर्धनगत्योः लुङ्गिरूपं । कथमिव रथंन रथं यथांगुलयः पेर-
 यन्ति तद्वत् ससोमः जिगात् पात्राणि गच्छति । किंच गोर्धेनोरपीच्यमन्तार्हितं पय उपज्ञयति
 तदानीं उपगच्छति यद्यदा मनुथा मननीयगाथाबन्तः स्तोतारः अस्य सोमस्य पदं स्थानं
 अर्जीजनन् जनयन्ति तदानीमित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अभिष्टवे श्येनोनयोनिमित्येषा । सूत्रितंच-संपेषितः श्येनोनयोनिंसदनंधियाकृतमिति ।
 अग्नीषोमप्रणयनेष्येषा । सूत्रितंच-अन्तश्चमागाअदितिर्भवांसि श्येनोनयोनिंसदनंधियाकृतमिति

सेषा षष्ठी—

श्वेनोनयोनिंसदंनंधियाकृतंहिरण्ययमासदेवएयति ।
एरिणन्तिवर्हिपिप्रियंगिराश्वोनदेवाँअप्येति यज्ञिर्यः ॥ ६ ॥

श्वेनः । न । योनिम् । सदंनम् । धिया । कृतम् । हिरण्ययम् ।
आऽसदम् । देवः । आ । ईपति । आ । ईमिति । रिणन्ति ।
वर्हिपि । प्रियम् । गिरा । अश्वः । न । देवान् । अपि ।
एति । यज्ञिर्यः ॥ ६ ॥

देवोद्योतमानः पवमानः धिया स्वकर्मणा कृतं संपादितं हिरण्ययं हिरण्ययमासदमासं-
यभियानं सदंनं गृहमेपति अभिमुखं गच्छति । ईपतेर्गत्यर्थस्य व्यत्ययेन परस्मैपदं । तत्रदृष्टा-
न्तः—श्वेनोन योनिं कुलायं यथा श्वेनः पक्षी पविशति तद्वद् । तव ईभेनं प्रियं प्रीणयितारं सो-
मं गिरा स्तुरया बर्हिपि यज्ञे आरिणन्ति स्तोतारोभिमुखं प्रेरयन्ति स्तुवन्तीत्यर्थः । अनन्तरं य-
ज्ञियो यज्ञाहोँ यष्टव्योयं सोमः अश्वोन अश्वइव त्वरया देवानप्येति अभिगच्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

पराव्यक्तोअरूपोदिवःकविर्दृषान्निष्टृष्टोअनविष्टृगाअग्नि ।
सहस्रंणीतिर्यतिपरायर्तरिभोनपूर्वीरूपसोविराजति ॥ ७ ॥

परा । विद्वंक्तः । अरूपः । दिवः । कविः । दृषा । त्रिष्टृष्टः ।
अनविष्टृ । गाः । अग्नि । सहस्रंणीतिः । यतिः । पराद्व्यतिः ।
रेभः । न । पूर्वीः । उपसंः । वि । राजति ॥ ७ ॥

अरूप आरोचमानः कविः क्रान्तप्रज्ञः सोमः व्यक्तः विस्तृष्टधारायुक्तः यद्वा वसतीवरी-
भिर्विशेषेणसिक्तःसन् दिवोन्तरिक्षाद् परा पराङ्मुखमागच्छति पवित्राद् द्रोणकक्षरां पराग-
च्छतीत्यर्थः । वृषा वृषभस्त्रिष्टृष्टः शीणि सन्नानि ष्ठानि अस्येति त्रिष्टृष्टः सोमस्य सर्वेषु
विद्यमानत्वाद् तस्मात् त्रिष्टृष्टः सोमः गाः स्तोत्रभिः क्रियमाणाः स्तुनीरभितदय अनविष्ट शब्दा-
यते । नुशब्दे । किञ्च सहस्रनीतिः सहस्रनयनः मयोगवाहुत्यापेक्षं ग्रहेषु चमतेषुच सहस्रनि-

धनयनत्वं अतएव यतिः पात्रादीनि प्रत्यागंता परायति कलशान् प्रति परागंता भवति सोयं पूर्वावंहीरुपसः कालाध्वनोरितिद्वितीया बहुषुपःकालेषु रेभोन रेभृशब्दे शब्दायमानः स्तोत्रेव विराजति विशेषेण दीप्यते । तेषु सोमस्याभिपूयमाणत्वात् स्तोता स्वसु देवानां स्तुतिकरणेन राजति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वेपंरूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत्समृतासेधति स्त्रिधः ।

अप्सायाति स्वधया दैव्यं जनं संसृष्टुती नसंते संगो अग्रया ॥ ८ ॥

त्वेपम् । रूपम् । कृणुते । वर्णः । अस्य । सः । यत्र । अशयत् ।

सम्पृक्तता । सेधति । स्त्रिधः । अप्साः । याति । स्वधया । दैव्यम् ।

जनम् । सम् । संसृष्टुती । नसंते । सम् । गोऽग्रया ॥ ८ ॥

अस्यान्वादेशे शादेशः । अस्य सोमस्य स्वभूतोवर्णः शत्रूणां निवारकोरश्मिः त्वेपं दीप्यमानं रूपं कृणुते करोति । सरश्मिः यत्र समृता अर्तः किनिरूपं सम्यक् प्राप्यते योद्धभिरत्रेति संग्रामः अस्मिन् समृतौ युद्धे अशयत् शोते तिष्ठति । शीङ्गोलङ्घि बहुलं छन्दसीति शपोलुगभावः । तत्र युद्धे सरश्मिः स्त्रिधः शोपकान् शत्रून् सेधति निषेधति हिनस्तीति यावत् । वाक्यभेदादनिघातः । किंच अप्साः सनोतेर्विति आत्वे च छते रूपं । अपामुदकानां दाता । यद्वा वसतीवर्याख्यानामपां संभक्ता सोयं स्वधया हवीरूपेणाग्नेन सह देव्यं देवानां संबन्धिनं जनं प्रति याति गच्छति । अपिच सोयं सुष्टुती स्तुत्या संगच्छते उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः । किंच ससोमः गोअग्रया गवादिमुख्यया यया वाचा स्तोतारः पशून् याचन्ते तथा वाचा संनसते संगतो भवति । नसतिर्गत्यर्थः भिन्नवाक्यत्वादिनिघातः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उक्षेव यूथापरिचर्रावीदधित्विपीरधितसूर्यस्य ।

दिव्यः सुपर्णो बचक्षतक्षांसोमः परिः क्रतुना पश्यते जाः ॥ ९ ॥ २६ ॥

उक्षाऽर्द्धव । यूथा । परिः घन् । अग्रावीत् । अधि । त्विपीः ।

अधित । सूर्यस्य । दिव्यः । सुपर्णः । अवं । बक्षत । क्षाम् ।

सोमः । परिः । क्रतुना । पश्यते । जाः ॥ ९ ॥ २६ ॥

उक्षेव वृषभइव यूथा गोयूथानि प्रत्यागच्छन् शब्दं करोति तद्वदयं सोमः स्तुतीः परियन् परिगच्छन् । अरावीत् शब्दापते ततः सूर्यस्य सर्वस्य प्रेरकस्यादित्यस्य त्विपीर्दितीरध्यधित अधिदधाति सूर्यात्मनाद्युलोकेवतिष्ठतइत्यर्थः । दधातेर्लुङिः स्थाध्वोरिच्चेतीत्वकित्वे । किंच दिव्यः दिविभवः सुपर्णः सुपतनः श्येनरूपया गायत्र्या हतत्वात् शोभनगमनः सोमः क्षां पृथिवीना-
भैतत् क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेति क्षां पृथिवीमवचक्षत अवपश्यति चष्टेर्लुङि बहुलं छन्दसीति शपो-
लुगभावः ततः सोमः जाः जाताः प्रजाः ऋतुना प्रज्ञानेन परिपश्यते परितः पश्यति व्यत्ययेना-
त्मनेपदं ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

हरिर्मृजन्तीतिनवर्चं पंचमं सूक्तं आंगिरसस्य हरिमन्तस्यार्षं पवमानसोमदेवताकं जागत-
मूर्ध्वं प्रागुशनसइति परिभाषया जागतं । तथाचानुक्तान्तं—हरिंहरिमन्तइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

हरिर्मृजन्त्यरूपोनयुज्यतेसंधेनुभिःकलशेसोमोअज्यते ।
उदाचमीरयतिहिन्वतेमतीपुरुष्टुतस्यकतिचित्परिप्रियः ॥ १ ॥

हरिम् । मृजन्ति । अरूपः । न । युज्यते । सम् । धेनुभिः ।
कलशे । सोमः । अज्यते । उत् । वाचम् । ईरयति । हिन्वते ।
मती । पुरुष्टुतस्य । कति । चित् । परिप्रियः ॥ १ ॥

हरिं हरितवर्णं सोमं ऋत्विजोमृजन्ति मार्जयन्ति । मृजेरजादौ संक्रमे विभाषा वृद्धिरिष्यतइति
तत्रवृद्धेरभावः । सोयमरूपोन अर्तेरूपत् प्रत्ययः गमनशीलोश्वइव युज्यते इन्द्रादिभिः संयुज्यते ।
किंच कलशे कलशोद्रोणाभिधानः स्थितःसोमः धेनुभिः गोविकारैः दध्यादिभिः समज्यते समकः
सिक्तोभवति । अपिच सोमोयदा वाचंशब्दमुदीरयति उद्रमयति शब्दं करोतीत्यर्थः तदा स्तोवा
रश्च मती सुपां सुलुगिति द्वितीयायाःपूर्वसवर्णदीर्घः स्तुतिं हिन्वते प्रेरयन्ति हिगतौ वृद्धौचेति
स्वादिःआत्मनेपदी ततः स्तोत्राभिष्टुतः सपुरुष्टुतस्य बहुस्तोत्रयुक्तस्य स्तोतुःपरिप्रियः प्रीङ्त्तर्प-
णे क्तिप् शसि इयडादेशःरुदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वं परितः प्रीणयितृणि कतिचित् कियन्ति
धनानि प्रयच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

साकं वदन्ति ब्रह्मवो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदा दुहुः ।

यदीमृजन्ति सुगमस्तयोनरः सर्माळाभिर्दशभिः काम्यं मधु ॥ २ ॥

साकम् । वदन्ति । ब्रह्मवः । मनीषिणः । इन्द्रस्य । सोमम् ।

जठरे । यत् । आदुहुः । यदि । मृजन्ति । सुगमस्तयः ।

नरः । सदर्मीळाभिः । दशभिः । काम्यम् । मधु ॥ २ ॥

मनीषिणः मनसईशितारः प्राज्ञा ब्रह्मवःस्तोतारः साकं सहैव युगपत् मंत्रान् वदन्ति तदा स्तुवन्ति यदा इन्द्रस्य जठरे द्रोणकटशे सोममादुहुः ऋत्विजोदुहुः तदाभिष्टुवन्तीति । दुहेर्लिटि उस्ति रूपं । द्विर्वचनस्य छन्दसि विकल्पितत्वाद्ब्रह्मवचनाभावः । किंच यदि यदा सुगमस्तयः शोभनबाहुकानरः कर्मनेवारो मनुष्याः काम्यं काम्यमानं मधु मदकरं सोमं सर्माळाभिर्दशभिः दशसंख्याकाभिरंगुलीभिर्मृजन्ति सोममभिपुण्वन्ति तदा वदन्तीत्यन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अरममाणो अत्येति गा अभिसूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरोरवम् ।

अन्वस्मै जोषमभरद्दिनं गृसः संद्वयीभिः स्वसृभिः क्षेतिजामिभिः ॥ ३ ॥

अरममाणः । अति । एति । गाः । अग्नि । सूर्यस्य । प्रियम् ।

दुहितुः । तिरः । रवम् । अनु । अस्मै । जोषम् । अभरत् । विनमृद्गृसः ।

सम् । द्वयीभिः । स्वसृभिः । क्षेति । जामिभिः ॥ ३ ॥

ससोमः अरममाणः अनुपरतः सन् पुनःपुनः देवानां पीणनाय ग्रहादीनि प्रविशन्तित्यर्थः । गा गोविकारानाश्रयणानभिलक्ष्य अत्येति अतिक्रम्य गच्छति । ततः शब्दायमानः सोमः सूर्यस्यादित्यस्य दुहितुरुपसः प्रियं रवं शब्दं तिरः तिरस्करोति । तस्मिन्काले सोमाभिपवच्च-निर्महान् भवतीत्यर्थः । विनं गृसः विनं कमनीयं स्तोत्रं गृह्णातीति विनं गृसः स्तोत्रा जोषं जुपेर्धञिरूपं । पर्याप्तं स्तोत्रं तस्मै सोमाय अन्वभरत् अनुभरति । करोतीति यावत् । सोयंसोमः द्वयीभिः द्वाभ्यां पाणिभ्यामुत्पन्नाभिः जामिभिः परस्परं वन्धुभिः स्वसृभिः कर्मकरणार्थमितस्त-तोगच्छन्तीभिरंगुलिभिः संक्षेति संगच्छते क्षिनिवासगतयोः छान्दसोविकरणस्य लुक् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

नृधूतोअद्रिपुतोवर्हिपिप्रियःपतिर्गवांप्रदिवइन्दुःऋत्वियः ।
पुरन्धिवान्मनुषोयज्ञसाधनःशुचिर्धियापवतेसोमइन्द्रते ॥ ४ ॥

नृधूतः । अद्रिःसुतः । वर्हिपि । प्रियः । पतिः । गवाम् ।
प्रदिवः । इन्दुः । ऋत्वियः । पुरन्धिवान् । मनुषः । यज्ञसाधनः ।
शुचिः । धिया । पवते । सोमः । इन्द्र । ते ॥ ४ ॥

हे इन्द्र पवमानगुणविशिष्टेन्द्र ते त्वदर्थं वर्हिपि यज्ञे अयं सोमः धिया स्वेनकर्मणा धारया वा पवते पात्रेषु स्यन्दते । कीदृशः नृधूतः कर्मनेतृभिर्मनुष्यैः शोधितः अद्रिपुतः तथा ग्रावभिरभिपुतः प्रियः देवानां प्रीणयिता गवांपतिः स्वामी इन्द्रोणा अलभत । तस्माद्गवांस्वामी । प्रदिवः पुराणनामैतत् पुराणः इन्दुः पात्रेषु क्षरन् ऋत्वियः ऋतौजातः ऋतोरण् छन्दसिघसितिघसः सित्वेन पदसंज्ञायां भसंज्ञानिमित्तओर्गुणोऽभवति । पुरन्धिवान् पुरन्धिवर्षुधीरितियास्कः । बहुकर्मवान् मनुषोमनुष्यस्य यज्ञसाधनः शुचिर्दीप्यमानः यद्वा दशापवित्रेण शुद्धः एवंगुणः सोमः इन्द्रार्थं पवते इतिसंबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

नृवाहुभ्यांचोदितोधारयासुतोनुष्वधंपवतेसोमइन्द्रते ।
आप्राःऋनूत्समजैरध्वरेमतीर्वेनद्रुपञ्चम्वोऽंरासदद्वरिः ॥ ५ ॥ २ ७ ॥

नृवाहुभ्याम् । चोदितः । धारया । सुतः । अनुःस्वधम् । पवते ।
सोमः । इन्द्र । ते । आ । अप्राः । ऋतून् । सम् । अजैः । अध्वरे ।
मतीः । वेः । न । द्रुःसत् । चम्वोः । आ । असदत् । हरिः ॥ ५ ॥ २ ७ ॥

हे इन्द्र पवमानगुणविशिष्ट नृवाहुभ्यां कर्मनेतृणाभृत्विजां वाहुभ्यां चोदितः प्रेरितः धारया सुतोभिपुतः यथा धाराभवति तथाभिपुतइत्यर्थः । तादृशः सोमः ते तवानुष्वधं बलमनु बलार्थं यद्वा स्वधेत्यन्नाम अन्नार्थं पवते आगच्छति । ततः सत्त्वं सोमपानेन क्रतून् कर्माणि

आप्ताः आपूरयसि । किञ्च अध्वरे यज्ञे मतीः अभिमानान् शत्रून् समजैः सम्यक्जितवानसि । जिजये । लुङि सिपि सिचोवहुलं छन्दसीतीडभावः । सिचिवृद्धिरिति वृद्धिः । सोयं हरिर्हरितवर्णः सोमः चम्बोरधिपवणफलकयोः आसददासीदति । तत्रदृष्टान्तः—वेर्न वीगत्यादिषु अन्येष्वपि दृश्यतइति विच् सार्वधातुकार्धधातुकयोरितिगुणः । यथा वेः पक्षी दुपत् द्रुमेसीदतीति तद्वद् द्रुषदिति पूर्वपदादितिपत्वम् ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षष्ठी—

अंशुंदुहन्तिस्तनयन्तमक्षितं कविं कवयोऽपसो मनीषिणः ।
समीगावो मतयो यन्ति संयतं ऋतस्य योनासदने पुनर्भुवः ॥ ६ ॥

अंशुम् । दुहन्ति । स्तनयन्तम् । अक्षितम् । कविम् । कवयः ।
अपसः । मनीषिणः । सम् । ईमिति । गावः । मतयः । यन्ति ।
सम्ऽयतः । ऋतस्य । योना । सदने । पुनःऽभुवः ॥ ६ ॥

कवयः क्रान्तप्रज्ञाः अपसः कर्मवन्तः मनीषिणः मनसईशा मनीषा बुद्धिः तद्वन्तः क्रान्तिवजः स्तनयन्तं शब्दायमानं अक्षितमक्षीणं कविं क्रान्तदर्शिनं अश्रुं सोमं दुहन्ति अभिपुण्वन्ति । ततः पुनर्भुवः पुनर्भवनशीलाः गावः पशवः मतयोमननीयाः स्तुतयश्च संयतः परस्परं संगताः सत्यः ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य योना योनौ योनिस्थानीये उत्पत्तिभूते सदने उत्तरवेद्याख्ये ईमेनं सोमं संयन्ति संगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नामां पृथिव्या धरुणो महो दिवोऽपामूर्मो सिन्धुष्वन्तरिक्षितः ।
इन्द्रस्य वज्रो वृषभो विभुवसुः सोमो हृदे पवते चारुमत्सरः ॥ ७ ॥

नामां । पृथिव्याः । धरुणः । महः । दिवः । अपाम् । ऊर्मो ।
सिन्धुषु । अन्तः । उक्षितः । इन्द्रस्य । वज्रः । वृषभः ।
विभुवसुः । सोमः । हृदे । पवते । चारुं । मत्सरः ॥ ७ ॥

महोमहतो दिवोद्युलोकस्य धरुणोधारकोयं सोमः पृथिव्याः विस्तीर्णायाभूमेः नाभाना-
भौ नाभिस्थानीये उच्छ्रितेप्रदेशे—यदत्तरवेदीनाभिरित्याग्नानात् । उत्तरवेदिस्थाने ऋत्विग्भिः नि-
हितः सिंधुषु स्पन्दमानासु नदीषु अपामुदकानां उर्मौ संघे अन्तर्मध्ये उक्षितः सिकः अन्त-
रिक्षस्थानमध्येवर्तमानइत्यर्थः । तादृशइन्द्रस्य वज्रोवज्रस्थानीयोवृषभः कामानांवर्षिता अत-
एव विभूवसुः व्यासधनः सोमः चारु कल्याणं यथाभवति तथा इन्द्रस्य मत्सरः मादयिता स-
न् हृदे मनसे सुखाय पवते आगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सतूपवस्वपरिपार्थिवंरजःस्तोत्रेशिक्षन्नाधून्वनेचमुक्तो ।

मानोनिर्भाग्वसुनःसादनस्पृशोर्यिपिशङ्ग्वहुलवंसीमहि ॥ ८ ॥

सः । तु । पवस्व । परि । पार्थिवम् । रजः । स्तोत्रे । शिक्षन् ।

आधून्वते । च । सुक्तो इति सुक्तो । मा । नुः । निः ।

भाक् । वसुनः । सदनस्पृशः । र्यिम् । पिशङ्गम् ।

वहुलम् । वसीमहि ॥ ८ ॥

हे सुक्तो शोभनकर्मन् सुपुत्रवा सोम तादृशस्त्वं पार्थिवं रजः लोकं लक्ष्मीकृत्य तु क्षिप्रं
परिपवस्व परितः सर्वतः क्षर । किंकुर्वन् आधून्वते अदाभ्यग्रहात्रिभिरंशुभिराघावनंकुर्वते ।
तथा भगवतापस्तंबेन सूत्रिनं—वैरेनंचतुराधुनोति पंचरुत्वः सकृत्त्वोवेति । तस्मै स्तोत्रे धनादि-
कंशिक्षन् प्रयच्छन् परिपवस्वेति समन्वयः । तवस्त्वंनोस्मान् वसुनोधनान् मानिर्भाक् मानि-
र्भाक्षीः । कीदृशान् सदनस्पृशः येनभूतेन वसुना सदानां सदनानि गृहान् पुत्रादीन् स्पृशन्ति
तादृशान् ग्रहादिकस्य मदातुः धनान्मावियुजः । भाक् भजसेवायां लुङि सिपि सिचि बहुलंछ-
न्दसीतीडागमाभावः । एकाचइतोत्प्रतिपेधः हृत्तन्लक्षणावृद्धिः सिपोलोपः । यस्मादेवं तस्मा-
द्वयं पिशंगं नानारूपं कनकादिना अतएव बहुलं प्रभूतं र्यिं धनं वसीमहि आच्छादयेम बहु-
धनवन्तोभवेमेत्यर्थः वसआच्छादने आदादिकः लिङ्गिरूपं ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आतूनइन्दोशतदात्वश्व्यंसहस्रंदातुपशुमद्विरण्यवत् ।

उपमास्वदृहतीरेवतीरिपोधिस्तोत्रस्यपवमाननोगहि ॥ ९ ॥ २ ॥ ८ ॥

आ । तु । नः । इन्द्रो इति । शतदातु । अश्व्यम् । सहस्रदातु ।
पशुदाम् । हिरण्यदाम् । उषम् । मास्व । बृहतीः । रेवतीः । इषः ।
अधि । स्तोत्रस्य । पवमान । नः । गृहि ॥ ९ ॥ २८ ॥

हे इन्द्रो पवमान नोस्मभ्यं तु क्षिप्रं धनमायच्छ । कीदृशं शतदातु दातुदानं बहुदानं
अश्व्यं अश्वसहितं सहस्रदातु सहस्रदानोपेतं पशुदाम् पश्वादियुक्तं हिरण्यदाम् हिरण्ययुक्तं
च धनं देहि । तथा हे सोम बृहतीः प्रभूतानि रेवतीर्धनवन्ति यद्वा पयसोदातारः पशवः तद्वन्ति
इषोन्नानिचास्मभ्यमुपमास्व उपमिषीष्व कुर्वितिषादाम् । किञ्च हे पवमान नोस्माकं एवंभूतस्य
स्तोत्रस्य श्रवणाय अधिगृहि आगच्छ । क्रियार्थोपपदस्येति चतुर्थी चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसी-
ति षष्ठी ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयेष्टाविंशोवर्गः ॥२८॥

सकृदिति नवर्चं षष्ठं सूक्तं आंगिरसस्य पवित्रस्यार्पं जागतं पवमानसोमदेवताकं तथाचानु-
क्राम्यते—सकेपवित्रइति । प्रवर्ग्येभिष्टवे एतत्सूक्तं । सूत्रितं च—सकेद्रप्सस्यायवेनश्चोदयत्पृ-
भ्रिगर्भाइति ।

तत्र प्रथमा—

सकेद्रप्सस्य धर्मतः समस्वरञ्चूतस्य योनासमरन्तनाभयः ।
त्रीन्त्समूर्ध्ना असुरश्चक्रआरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन् ॥ १ ॥
सके । द्रप्सस्य । धर्मतः । सम् । अस्वरन् । ऋतस्य । योना ।
सम् । अरन्त । नाभयः । त्रीन् । सः । मूर्ध्ना । असुरः । चक्रे ।
आरभे । सत्यस्य । नावः । सुकृतम् । अपीपरन् ॥ १ ॥

सके यज्ञस्य हनुस्थानीये सके ओष्ठप्रान्तो हनुरुच्यते । अधिपवणफलके धमतोभि-
पूयमाणस्य द्रप्सस्य सोमस्यांशवः समस्वरन् संगच्छन्ते । तदात्मशब्दयन्वा ऋतस्य सत्यभूत-
स्य यज्ञस्य योना योनी उत्पत्तिस्थाने नाभयः सोमरसाः समरन्त संगच्छन्ते । अर्धैः समोगमी-
त्यादिनात्मनेपदं सर्तिशास्यतिभ्यश्चेतिचुरेङ् । अथ असुरोवलयान् सर्वेषां पीणानां प्राणदा-
ता वा ससोमः मूर्धः समुच्छ्रित्वा धीन्लोकान् आरभे आरंभणाय मनुष्यदेवादीनां संचरणाय

चक्रे करोति । किंच सत्यस्य सत्यभूतस्य सोमस्य नावः नौकाइव स्थिताः चतस्रः स्थाल्यः
आदित्याग्रयणोऽथयधुवस्थाल्यइति ताः स्थाल्यः सुकृतं सुधु कर्माणि कुर्वन्तं यजमानमपीपरन्
अभिमत्तदानेन पूजयन्ति वा । पारयतेर्लुङि चङि सन्वद्भावाभ्यासेत्वदीर्घाः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सम्यक्सम्यञ्चोमहिषाअहेपतसिन्धोःरुर्मावधिवेनाअवीविपन् ।
मधोर्धाराभिर्जनयन्तोअर्कमित्प्रियामिन्द्रस्यतन्वमवीवृधन् ॥ २ ॥
सम्यक् । सम्यञ्चः । महिषाः । अहेपत । सिन्धोः । उर्मो । अधि ।
वेनाः । अवीविपन् । मधोः । धाराभिः । जनयन्तः । अर्कम् ।
इत् । प्रियाम् । इन्द्रस्य । तन्वम् । अवीवृधन् ॥ २ ॥

महिषाः पूज्याः महान्तोवा ऋत्विजः सम्यंचः परस्परसंगताः सन्तः सम्यगहेपत सोमं स-
म्यक्प्रेरयन्ति अभिपुण्वन्तीतियावत् । हिमतौ वृद्धौच लुङि सिचि रूपं ततः वेनाः वेनतेःका-
न्तिकर्मणइतिर्यास्कः । स्वर्गादिफलं कामयमानाऋत्विजः सिन्धोः स्यन्दमानस्योदकस्य ऊर्मावधि
संवे वसतीवर्यादिषु जलेषु सोममवीविपन् कंषयन्ति तत्र प्रेरयन्तीत्यर्थः । वपतेर्ण्यन्तस्य लुङि
चङि णौचङ्युपधायाह्रस्वइतिह्रस्वः । किंच अर्कमर्चनीयंस्तोत्रं जनयन्तः कुर्वन्तः ते प्रियां
प्रियतमां इन्द्रस्य तन्वं धाम च मधोर्मदकरस्य सोमस्य धाराभिः अवीवृधन् वर्धितवन्तः । वर्ध-
तेर्लुङि चङि रूपं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पुवित्रवन्तःपरिवाचमासतेपितैर्पांप्रन्नोअभिरक्षतिव्रतम् ।
महःसमुद्रवरुणस्तिरोदधेधीराइच्छेकुर्धरुणेव्वारभम् ॥ ३ ॥
पुवित्रवन्तः । परि । वाचम् । आसते । पिता । एवाम् । प्रन्नः ।
अभि । रक्षति । व्रतम् । महः । समुद्रम् । वरुणः । तिरः । दधे ।
धीराः । इत् । शेकुः । धरुणेषु । आवारभम् ॥ ३ ॥

पवित्रवन्तः पवित्रेण शोचकेन सामर्थ्येन युक्ताः सोमस्य रश्मयः वाचं सोमस्थितां मा-
 व्यनिक्रां वाचं पयान्त्वे पयुपविशन्ति । सोमः अन्तरिक्षेतिष्ठतिखलु । सोमोवैराजागंधर्वेष्वप्रासी-
 दिन्प्राञ्जनात् । दवः प्रन्नः पुराणः एषां रश्मीनां पितायं सोमश्च व्रतं प्रकाशनात्मकं कर्माभिरक्ष-
 ति अदिवं क्रोगेति । किंच वरुणः सर्वस्य स्वतेजसाच्छादकः सोयं सोमः महोमहत् समुद्रमन्त-
 विन्दुमैदत्र मद्दन्वारिक्षं तैरश्मिभिः विरोद्धे अन्तर्हितमकरोत् सर्वव्यामोदितियावत् । तमिं
 जेनं द्यौः इत् इदवधारणे कर्मणि कुशलाः प्राज्ञाएव ऋत्विजः धरुणेषु सर्वस्य धारकेषु
 वन्दनीयान्येष्टुदकेषु आरभं आरब्धुं शुकुः शक्नुवन्ति च रभेस्तुमर्थे शकिणमुल्कमुल्लैइति
 क्रुद्दुः क्रित्त्वेण मध्यादात्तः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

नृद्व्यं धारेवृते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वा असश्वतः ।

अस्य स्पर्शो नानि मियन्ति भूर्णयः पदे पदे पाशिनः सन्ति सेतवः ॥ ४ ॥

महस्रं धारं । अवं । ते । सम् । अस्वरन् । दिवः । नाके ।

मधुं जिह्वाः । असश्वतः । अस्य । स्पर्शः । न । नि । मियन्ति ।

भूर्णयः । पदे पदे । पाशिनः । सन्ति । सेतवः ॥ ४ ॥

सहस्रधारे बहुदकधारा यस्मात् द्रवन्ति तत्र भोजगन्धारिणं तस्मिन् वर्तमानास्ते सोमरश्मयः
 अव अवस्ताव स्थितां पृथिवीं समस्वरन् मृष्टचारं भोजगन्धीत्यर्थः । किंच दिवोद्युलोकस्य नाके
 समुच्छ्रितेशो वर्तमानाः मधुजिह्वाः मध्यमाः शोमंतंजरा धामेऽगोहि मधुत्पन्नं भवति । अतो म-
 धुजिह्वाः असश्वतः संगतवर्जिताः पृथक्पृथक् दिवि धारिभताः । अस्य सोमस्य स्वभूताः स्पर्-
 शः चारभूताः रश्मयः भूर्णयः क्षिपगाग्निगः राग्नात् निमियन्ति निभेयं न कुर्वन्ति । किन्तु पा-
 शिनः सुकृतिनश्च ज्ञानुं सर्वदा जागतीत्यर्थः । आभता राजागंधुधान् विपारयितुं सर्वदा जा-
 गरणं कुर्वन्ति तद्वत् । एवं ते रश्मयः पदे पदे रथानं रथानं रागयाः शोमजाः राग्नाः पाशिनः पापकृता
 पापकाः सन्ति भवन्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

पितुर्मातुरध्यायेसमस्वरञ्चुचाशोचन्तःसन्दहन्तोअव्रतान् ।
इन्द्रद्विष्टामपंधमन्तिमाययात्वचमसिक्कीभूमनोदिवस्परिं ॥ ५ ॥ २९ ॥

पितुः । मातुः । अधि । आ । ये । सम्ऽअस्वरन् । ऋचा । शोचन्तः ।
सम्ऽदहन्तः । अव्रतान् । इन्द्रद्विष्टाम् । अपं । धमन्ति । मायया ।
त्वचम् । असिक्कीम् । भूमनः । दिवः । परिं ॥ ५ ॥ २९ ॥

पितुर्मातुः द्यावापृथिव्योः । द्यौर्मपिताजनितानाभिरवचन्धुर्ममातापृथिवीमहीयमित्यादिषु ।
द्यावापृथिव्योः मातापितृत्वान्नात् । द्यावापृथिवीभ्यां ये सोमस्य रश्मयः अध्या समस्वरन्
अधिकं प्रादुर्भूताअभवन् । तेऋचा ऋत्विग्भिः क्रियमाणया स्तुत्या शोचन्तोदीप्यमानाः अव्र-
तान् कर्मरहितान् यजमानान् संदहन्तः सम्पक्विनाशयन्तः ते रश्मयः इन्द्रद्विष्टां इन्द्राय
द्वेषकारिणीं । केचेति पूर्वपदप्रकृतिस्वरः । इन्द्रेणद्विष्टां वा असिक्कीं । रात्रिनामैतत् । रात्रिवत्
कृष्णरूपां त्वचं राक्षसमित्यर्थः । मायया कर्मणा प्रज्ञया वा भूमनोविस्तृताः भूलोकात्
दिवस्परिं घुलोकाच्च अपधमन्ति अपगतं कुर्वन्ति अपघ्नन्तोत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी-

प्रत्नान्मानादध्यायेसमस्वरञ्छ्लोकंयत्रासोरभसस्यमन्तवः ।
अपानक्ष्मासौवधिराअहासतऋतस्यपन्थानतरन्तिदुष्कृतः ॥ ६ ॥

प्रत्नात् । मानात् । अधि । आ । ये । सम्ऽअस्वरन् ।
श्लोकंऽयत्रासः । रभसस्य । मन्तवः । अपं । अनक्ष्मासः । वधिराः ।
अहासत् । ऋतस्य । पन्थाम् । न । तरन्ति । दुःऽकृतः ॥ ६ ॥

श्लोकयत्रासः श्लोकाः स्तुतयः स्तुतिनियमना रभसस्यमन्तवः वेगमतिमन्यमानाः ए-
तादृशायेसोरश्मयः मन्त्रात् पुराणात् मानात् अन्तरिक्षादध्यासमस्वरन् सहप्रादुर्भूताअभवन्

तान् रश्मीन् अनक्षासः चक्षुर्वर्जिताः साधुपदारथानामद्रष्टारोनराः बधिराः देवतास्तुतिश्रवणव-
र्जिताः पापकृतो नरश्च अपहासत तान्परित्यजन्ति । दर्शिनः श्रवणवन्तो मेधाविनस्तु नपरिज-
हति किंतु स्तुवन्ति । तदेवाह—ऋतस्य सत्यस्य पंथां मार्गभूतमेपां गणं दुष्कृतः पापकृतो नरा-
नवरन्ति नोत्तारयन्ति सुकृतिनस्तु तरन्तीत्यभिप्रायः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सहस्रधारेविततेपवित्रआवाचंपुनन्तिकवयोमनीपिर्णाः ।
रुद्रासंएपाभिपिरासोअद्बुहःस्पशस्वञ्चःसुदृशोनृचक्षंसः ॥ ७ ॥
सहस्रधारे । विस्तते । पवित्रे । आ । वाचम् । पुनन्ति ।
कवयः । मनीपिर्णाः । रुद्रासः । एपाम् । इपिरासः । अद्बुहः ।
स्पशः । सुदृशः । सुदृशः । नृचक्षंसः ॥ ७ ॥

कवयः क्रान्तकर्माणः अतएव मनीपिणः प्राज्ञाऋत्विजः सहस्रधारे अनेकधारेपेते वि-
तते कर्मणि विस्तृते पवित्रे शुध्यत्वादकेसोमे वर्तमानां वाचं माध्यमिकां सोमःखलु विश्वाव-
सुप्रभृतिगंधर्वाश्चान्तरिक्षेतिष्ठन् । सोमोवैराजामंधर्वेष्वासीर्दितिश्रवणात् । तत्रवर्तमानं सोमं देवा-
गोपया वाचा क्रीतवन्तः तदासोमोवाक्तिष्ठतीति शक्यते वक्तुं । तस्मात् सोमेस्थिवां माध्यमि-
कांवाचमापुनंति संस्कुर्वन्ति स्तुवन्तीति यावत् । यउक्तगुणां मरुतांमातरं माध्यमिकां वाचं स्तु-
वन्ति तेषां रुद्रासोरुद्रपुत्रा मध्यमवाचापुत्रामरुतः स्पशः वाचावशिनोभवन्ति । कीदृशा इपिरा-
सः इपिरागमनशीलाः अद्बुहः स्तोतृणामद्रोगधारः । कर्मणिक्त्रिवौणादिकः । परैरहिंस्याः स्वंच-
शोभनाञ्चनाः अतएव सुदृशः सुदर्शनाः नृचक्षसोनृणांकर्मनेतृणां द्रष्टारः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ऋतस्यगोपानदन्नायसुक्रतुस्त्रीपपवित्राद्दधेऽन्तरादधे ।
विद्वान्तसविश्वाभुर्वनाभिपश्यत्यवाजुंष्टान्विध्यतिकर्तेअब्रतान् ॥ ८ ॥

ऋतस्यं । गोपाः । न । दन्नाय । सुदृक्रतुः । त्री । सः । पवित्रां ।
हृदि । अन्तः । आ । दधे । विद्वान् । सः । विश्वां । भुर्वना । अग्नि ।
पश्यति । अब्रं । अजुंष्टान् । विध्यति । कर्ते । अब्रतान् ॥ ८ ॥

ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य गोपा गोपायिता अतएव सुक्रतुः शोभनकर्मा सोमः नद-
भाय दंभाय स्तंभनाय नभवति परैर्दंभयितुं नशक्यतइत्यर्थः। किंच ससोमः त्री शोच्छन्दसि व-
हुलमितिलुक् त्रीणि पवित्रा अग्निवायुसृष्ट्यात्मकानि त्रीणि पवित्राणि ह्यन्तः हृदयस्यान्तः
आददे आदधाति स्वस्मिन् संगमयतीत्यर्थः। अपिच विद्वान् सर्वजानानः ससोमः विश्वा भुवना
सर्वाणि भुवनानि अभिपश्यति ततः कर्तं करोतेरौणादिकस्तप्रत्ययः कर्मण्यजुष्टानपियात् अ-
तएवाव्रतानयमानान् अवविध्यति अवाङ्मुखात् ऊत्वा ताडयति हिनस्तीतियावत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ऋतस्य तन्तुर्विनंत पवित्र आजिह्वाया अप्रेवरुणस्य मायया ।
धीरांश्चित्तस्मिन्क्षन्त आशतात्रा कर्तमवपदात्यप्रभुः ॥ ९ ॥ ३० ॥

ऋतस्य । तन्तुः । विनंतः । पवित्रे । आ । जिह्वायाः । अप्रे ।
वरुणस्य । मायया । धीराः । चित् । तत् । समृद्धिर्नक्षन्तः ।

आशत । अत्र । कर्तम् । अव । पदाति । अप्रभुः ॥ ९ ॥ ३० ॥

ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य तन्तुस्तनिता पवित्रे अविवालयमये दशापवित्रे विततोविस्तृतः ।
यद्वा पवित्रे अन्तरिक्षे विस्तृत. सोमः वरुणस्य जिह्वाया अप्रे मायया कर्मणा आस्थित वरुण-
जिह्वाये आपस्तिष्ठन्ति तासु सोमो वसतीति वसतीवर्षाद्युदके स्थितइत्यर्थः । ततः धीराश्चिद्
कर्मणिप्राज्ञाएव तत् वरुणजिह्वायस्थानं समिनक्षन्तः इनक्षतिर्गतिकर्मा । संव्याभुवन्तः सन्त-
आशत । स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा प्रामुवन् यः पुनः कर्तं कालाध्वनोरिति द्वितीया । कर्मणिअपभुः
समर्थो न भवति सोपमत्रास्मिन्नेवलोके अवपदाति अवस्तात्तरकेपतति नोपरिगच्छति । पदगतौ
लेटचडागमः तस्मात् । सर्वैः अग्निष्टोमादिकर्म कर्तव्यमित्येपोर्थोभिहितो भवति ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये विशोवर्गः ॥ ३० ॥

शिशुर्नेतिनवर्चं सप्तमं सूक्तं दैर्घतमस्यस्य कक्षीवत आर्षपवमानसोमदेवताकं अष्टमोत्रिष्टुप
शिष्टाजगत्यः । तथाचानुक्रम्यते-शिशुर्नकक्षीवांस्त्रिष्टुपष्टमोनि । गतः सूक्तपिनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

शिशुर्नजातो वचरुद्धने स्वर्ध्वाज्यरूपः सिर्यासति ।
द्विवोरेतसासचते पयोवृष्टात्तमीमहे सुमतीशर्मसुप्रथः ॥ १ ॥

शिशुः । न । जातः । अव । चक्रदत् । वने । स्वः । यत् । वाजी ।
 अरुपः । सिसासति । दिवः । रेतसा । सचते । पयःऽदृधा ।
 तम् । ईमहे । सुदमती । शर्म । सदप्रथः ॥ १ ॥

सपवमानसोमोवने वननीये वसतीवर्षारख्येउदके जातउत्पन्नः शिशुर्न शिशुरिव अवचक्रदत्
 अवाङ्मुखंक्रन्दति उदकमध्ये शब्दं करोतिखलु । यद्यदा वाजी बलवानन्यान्वा अरुपआरोचमानः
 यद्वा वाजी अश्वइव अरुपः अर्तेरुपच् । गमनशीलः सोमः स्वः स्वर्गलोकं सिपासति सं-
 भकुमिच्छति । सनोतेः सनीडभावे आत्वं सनोतेरिति सांहितिकं पत्वं । सोयं पयोवृधा ग-
 वामोपधीनां च क्षीरस्यवर्धकेन रेतसोदकेन सह दिवोद्युलोकात् सचतेपार्थिवलोकं समवेति ।
 तं तादृशं प्रसिद्धं सोमं सप्रथः सर्वतः पृथुतरं धनादिना युक्तं शर्मगृहं तद्वयं सुमती । सुपां-
 सुलुगिति तृतीयायाः पूर्वसवर्णदीर्घः । सुमत्या शोभनया स्तुत्या ईमहे याचामहे । ईमहइति-
 याञ्जाकर्मा । ईङ्गती दैवादिकश्छान्दसः श्यनोलुक् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दिवोयःस्कम्भोधरुणःस्वाततआपूर्णांअंशुःपर्येतिविश्वतः ।
 सेमेमहीरोदसीयक्षदादृतासमीचीनेदाधारसमिपःकविः ॥ २ ॥
 दिवः । यः । स्कम्भः । धरुणः । सुदआततः । आदपूर्णाः । अंशुः ।
 परिदएति । विश्वतः । सः । इमे इति । मही इति । रोदसी इति ।
 यक्षत् । आददृता । समीचीने इति समदईचीने । दाधार ।
 सम् । इपः । कविः ॥ २ ॥

दिवोद्युलोकस्य स्कंभः विष्कंभयिता संरोद्धा धरुणः सर्वस्यधारकः यद्वा पृथिव्याधार-
 कः । विष्टंभोदिवोधरुणः पृथिव्याइत्याप्नानां । तादृशः स्वाततः सुदुसर्वत्र विततो विस्तृतः
 अतएवापूर्णाः पात्रेषु संपूर्णोयंशुः सोमात्मकः विश्वतः सर्वतः पर्येति । तिङ्चोदात्तवतीति
 गतेर्निघातः ससोम इमे मही महत्यौ रोदसी यावापृथिव्यौ आवृता आसंभजनीयेन कर्मणा
 यक्षत् यजतु स्वबलेन संयोजयवित्यर्थः ततः सोयं समीचीने परस्परं संगते यावापृथिव्यौ

दाधार धारयांचकार । तुजादीनामित्यभ्यासस्यदीर्घः । अनन्तरं कविः क्रान्तकर्मा इषोन्नानि
स्तोतृभ्यः संप्रयच्छतु । उपसर्गभ्रुतेयोग्यक्रियाध्याहारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

महिप्सरःसुकृतंसोम्यमधुर्वीगव्यूतिरदितेऋतंयते ।

ईशोयोवृष्टेरितउस्त्रियोवृषापानेनायइतऊतिऋग्मियः ॥ ३ ॥

महि । पसरः । सुकृतम् । सोम्यम् । मधु । उर्वी । गव्यूतिः ।

अदितेः । ऋतम् । यते । ईशो । यः । वृष्टेः । इतः । उस्त्रियः ।

वृषा । अपाम् । नेता । यः । इतःऽऊतिः । ऋग्मियः ॥ ३ ॥

ऋतं सत्यभूतं यज्ञं यते गच्छते तस्माद्इन्द्राय सुकृतं सुदुसंस्कृतंसोम्यं सोमपयं महिमहव
प्रभूतं मधु मधुरसं पसरः भक्षणं पानीयं भवति । पसाभक्षणे । किंच तस्माद्यज्ञं प्रत्यागच्छतां इ-
न्द्रादीनां अदितेरदीनायाः पृथिव्याः गव्यूतिर्मागंश्च उर्वी विस्तीर्णाभवति इन्द्रः शतस-
हस्रसंख्याकैर्हरिभिः सह गन्तुं मार्गविस्तीर्णाभवदित्यर्थः । यइन्द्रः इतः इमं लोकं प्रत्यापत-
न्त्या वृष्टेः ईशे ईश्वरोभवति । तथा उस्त्रियः उस्त्रियोगोनाम गोभ्योहितः अपामुदकानां वृषा
वर्षको यज्ञस्य नेता नायकः इतऊतीः इममस्पदीयं यज्ञं प्रति ऊतिर्गमनं यस्यसतथोकः इतो-
गच्छन् यइन्द्रः ऋग्मियः ऋगर्हःस्तोतव्योभवति । तस्माअयंसोमः पातव्योभवतीति ॥ ३ ॥

प्रवर्ग्येभिष्टवे आत्मन्वन्नभइत्येपा । स्रितंच-तदुप्रयक्षतप्रमस्यकर्मात्मन्वन्नभोदुसतेघृतं-
पयइति ।

सैषा सूक्ते चतुर्था-

आत्मन्वन्नभोदुसतेघृतंपर्यऋतस्पृनाभिरमृतंविजायते ।

समीचीनाःसुदानवःप्रीणान्तिन्नरोहितमवमेहान्तिपेरवः ॥ ४ ॥

आत्मन्वत् । नन्नः । दुस्यते । घृतम् । पर्यः । ऋतस्य । नाभिः ।

अमृतम् । वि । जायते । समुद्इचीनाः । सुदानवः । प्रीणन्ति ।

तम् । नरः । हितम् । अव । मेहान्ति । पेरवः ॥ ४ ॥

अथाष्टमी-

अधश्चेतंकलशंगोभिरक्तंकार्पम्भावाज्यंक्रमीत्ससवान् ।
आहिन्विरेमनसादेवयन्तःकक्षीवतेशतहिंमायगोनाम् ॥ ८ ॥

अध । श्वेतम् । कलशम् । गोभिः । अक्तम् । कार्पम् । आ ।
वाजी । अक्रभीत् । ससवान् । आ । हिन्विरे । मनसा ।
देवयन्तः । कक्षीवते । शतहिंमाय । गोनाम् ॥ ८ ॥

अध अथानन्तरं श्वेतं संप्रतिसोमसंसर्गात् श्वेतवर्णं गोभिरुदकैः अक्तं संपृक्तं द्रोणक-
लशं ससवान् संभङ्गन् सोम आक्रमीत् आक्रमते कार्पम् कार्पंशब्दः काष्ठावचनः आशिधा-
वन्तोयोद्धारोयांगन्तुमिच्छन्ति तस्यां काष्ठायां वाजी कश्चिदश्वो युद्धंभजमानः आक्रमीत्
आक्रमते सोमः काष्ठायां द्रोणकलशोपततीत्यर्थः । ततस्तस्मैसोमाय देवयन्तः देवानिच्छन्तः
ऋत्विजः मनसा आहिन्विरे स्तुतीरात्रिमुख्येनप्रेरयन्ति । तत्र शतहिंमाय बहुगमनाय कक्षी-
वते स्तोत्रकारिणे एतन्नामकाय ऋषये सोमः गोनां गाः पशून् प्रेरयति गोःपादान्तइतिनुडाग-
मः क्रियाग्रहणंकर्तव्यमिति संपदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थेपठौ ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अद्भिःसोमपपृचानस्यतेरसोव्योवारंविपवमानधावति ।
समृज्यमानःकविभिर्मदिन्तमःस्वदस्वेन्द्रायपवमानपीतये ॥ ९ ॥ ३ २ ॥

अत्इभिः । सोम । पपृचानस्य । ते । रसः । अव्यः । वारम् ।
वि । पवमान । धावति । सः । मृज्यमानः । कविभिः ।
मदिन्तम् । स्वदस्य । इन्द्राय । पवमान । पीतये ॥ ९ ॥ ३ २ ॥

हे पवमान पवित्रेण पूयमान हे सोम अद्भिर्वसतीवर्यादिभिरुदकैः पपृचानस्य संपृच्यमा-
नस्य ते तव रसोव्ययः अवेवारं वालं दशापवित्रं विधावति विविधं प्राप्नोति । ततः हे मदिन्तम

मादयित्वम हे पवमानसोम त्वं कविभिः क्रान्तकर्मभिः ऋत्विग्भिर्दृग्भ्यमानः पूयमानः
सन् इन्द्राय पीतये इन्द्रस्य पानार्थं स्वदस्व मियरसोभव ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

अभिप्रियाणीतिपंचर्चं अष्टमं सूक्तं भार्गवस्यकवेरार्षं जागतं पवमानसोमदेवतार्कं । त-
थानुक्रम्यते—अभिप्रियाणिपंचकविरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अभिप्रियाणिपवतेचनोहितोनामानियहोअधियेपुवर्धते ।

आसूर्यस्यबृहतोबृहन्नधिरथंविष्वञ्चमरुहृद्विचक्षणः ॥ १ ॥

अभि । प्रियाणि । पवते । चनःऽहितः । नामानि । य्हः । अधि ।

येषु । वर्धते । आ । सूर्यस्य । बृहतः । बृहन् । अधि । रथम् ।

विष्वञ्चम् । अरुहृत् । विचक्षणः ॥ १ ॥

चनोहितः चनइत्यन्नाम चायतेरसुनि चनइत्यौणादिकसूत्रेण निपातितः चनसेनाय
हितः । यद्वा हितान्नः सोमः प्रियाणि जगतः प्रीणयितृणि नामानि नमनशीलानि तान्युदका-
न्यभिपवते अभितःकरोति येष्वन्तरिक्षस्थितेषूदकेषु यहोमहानयंसोमोधिबर्धते अधिकंप्रवृद्धो-
भवति अपांमध्येसोमोवसति ततोबृहन् महान् सोमः बृहतोमहत्तः परिवृढस्यसूर्यस्य विष्वञ्चं
विष्वग्गमनं अधि उपरिरथं विचक्षणः सर्वस्यविद्वष्टा सन् आरुहत् आरोहति अग्नौपास्ताहु-
तिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठतेइति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ऋतस्याजिह्वापवतेमधुप्रियंवक्तापतिर्धियोअस्याअदाभ्यः ।

दधातिपुत्रःपित्रोरपीच्यंभूनामंतृतीयमधिरोचनेदिवः ॥ २ ॥

ऋतस्यं । जिह्वा । पवते । मधु । प्रियम् । वक्ता । पतिः ।

धियः । अस्याः । अदाभ्यः । दधाति । पुत्रः । पित्रोः । अपीच्यम् ।

नामं । तृतीयम् । अधि । रोचने । दिवः ॥ २ ॥

ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य जिह्वा मुख्यत्वेन जिह्वास्थानीयः सोमः प्रियं प्रियकरं मधु मदकरं रसं पवते क्षरति । कीदृशः वक्ता शब्दरुत्व यद्वा स्तोतृभिः क्रियमाणाः स्तुतयः साधीय-
स्यइति प्रतिश्रवणस्य कर्ता अस्याः धियः एतस्यकर्मणः पतिः पालयिता अदाभ्योरक्षोभिर्हिं-
सितुमशक्यः पुत्रोयजमानः पित्रोर्मातापित्रोरपीच्यं अन्तर्हितं यन्नाम तौ नजानीतः नाम-
करणवेत्तायां । तस्मात्तयोरपरिज्ञायमानं तत्तृतीयं नाम दिवोद्युलोकस्य रोचने दीप्यमाने
सोमेभिपूयमाणेसति अधि दधाति अत्यन्तं धारयति । नक्षत्रव्यावहारिकनाम्नी प्रभा-
ष्य सोमयाजीति तृतीयमस्यनामेति भगवताबोधायनेनोक्तं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अवद्युतानः कलशाँ अचिक्रदन्नृभिर्येमानः कोश आहिरण्यये ।
अभीमृतस्य दोहना अनूपता धि त्रिष्टुष्ट उपसो विराजति ॥ ३ ॥

अव । युतानः । कलशान् । अचिक्रदत् । नृभिः । येमानः ।
कोशै । आ । हिरण्यये । अभि । ईम् । ऋतस्य । दोहनाः ।
अनूपत् । अधि । त्रिष्टुष्टः । उपसः । वि । राजति ॥ ३ ॥

युतानः युतदीप्तौ दीप्यमानः नृभिः कर्मनेतृभिर्ऋत्विग्भिः हिरण्यये हिरण्यये कोशे अधिप-
वणचर्षणि तस्यहिरण्यमत्वं हिरण्यपाणिरभिपुणोतीति हिरण्यसंबन्धात् तादृशकोशे येमानः
छान्दसे कर्मणि लिटि कानचि रूपं नियम्यमानः सोमः ततः ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्यदोहना-
दोग्धारः ऋत्विजईमेनं सोममभ्यनूपत अभिष्टुवन्ति । ग्रावाणोवत्साऋत्विजोदुहन्तीति । तैत्तिरी-
यब्राह्मणे एषांदोग्धृत्वमभिहितं सोमः कलशान् द्रोणाभिधानान् प्रतिअवाचिक्रदत् अवक्रन्दति
शब्दायते । ततः त्रिष्टुष्टः ऋणिसवनाभ्येव षष्ठानि यस्य सतथोक्तः त्रिषु सवनेषु सोमस्य विद्य-
मानत्वात् त्रिचक्रादित्वात् उचरपदान्तोदात्तत्वं । तादृशः सोमः उपसोधि यागाहनि विराजति
अधिशीङ्स्थासामितिद्वितीया । तेषु अहःसु विशेषेणदीप्यते । यद्वा राजतिरन्तर्णीतण्यर्थः
अहानि प्रकाशयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

आर्द्रिभिःसुतोमतिभिश्चनोहितःप्ररोचयन्त्रोदसीमातराशुर्चिः ।
रोमाण्यव्यासमयाविधावतिमधोर्धारापिन्वमानादिवेदिवे ॥ ४ ॥

आर्द्रिःभिः । सुतः । मतिःभिः । चर्नःऽहितः । प्र॒रोचयन् ।
रोदसी इति । मातरा । शुर्चिः । रोमाणि । अव्या । समया ।
वि । धावति । मधोः । धारा । पिन्वमाना । दिवेदिवे ॥ ४ ॥

मतिभिः । मनज्ञाने मंत्रेवृषेपचमनेतिकिन्नुदात्तः । स्तुतिभिरर्द्रिभिर्ग्रावभिश्च सुतोभिषु-
तोचनोहितः चनसेन्नायहितः हितान्नोवा मातरा जगतोनिर्मात्र्यौ रोदसी घावापृथिव्यौ प्ररो-
चयन् स्वतेजसा प्रकाशयन् अतएव शुचिर्दीप्यमानः एवंविधः सोमः अव्यानि अविभवाति
रोमाणि तैःकृतानिपवित्राणि समया अभितः समीपे विधावति विशेषेण रक्षति किंच पिन्वमा-
ना अर्द्रिः सिच्यमाना मधोर्मदकरस्य सोमस्य धारा दिवेदिवे अन्वहं दीर्घसत्रेषु पवित्रा-
ण्युभयतः पवते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

परिसोमप्रधन्वास्वस्तयेनृभिःपुनानोअभिवांसयाशिरम् ।
येतेमदाआहनसोविहायसस्तेभिरिन्द्रंचोदयदातवेमघम् ॥ ५ ॥ ३ ॥
परि । सोम । प्र । धन्व । स्वस्तये । नृभिः । पुनानः । अभि ।
वास्य । आ॒शिरम् । ये । ते । मदाः । आ॒हनसः । वि॒हायसः ।
तेभिः । इन्द्रम् । चोदय । दातवे । मघम् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे सोम स्वस्तये अविनाशाय परिमधन्व पात्राणि परितः प्रगच्छ धविर्गत्यर्थः । किंच नृभिः
कर्मनेतृभिर्कृत्विभिः पुनानः पूषमानस्त्वं आशिरमाश्रयणं क्षीरादिकमभिव्रासय आच्छादय
संयोजयेति यावत् । आहनसः आहनवन्तोवचनवन्तइत्यासर्कः । शत्रूणामाभिमुख्येन हन्तारः

अभिहन्यमाना अभिषूयमाणाः स्तुतिमन्तः शब्दवन्तो वा विहायसः महन्नामैतत् महान्तस्ते त्वदीया
 येमदा मदहेतवोरसाः सन्ति तेभिस्तैः सौमैरस्माभिर्दीयमानैर्मघं महनीयं धनमस्मभ्यं दातवे
 दातुमिन्द्रं चोदय प्रेरय ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये त्रयविंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थांश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरब्रह्मभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
 नाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेभ्योबिलंजगत् । निर्ममे तमहंवन्दे विघातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

व्याख्यायाव्यहतमज्ञः सतमस्यद्वितीयकं । अध्यायंसायणामात्यस्तृतीयं व्याकरोत्यथ ॥ २ ॥

तत्र धर्तेतिपंचर्चं नवमंस्तुक्तं भागंवस्यकवेरायं जागतं पवमानसोमदेवताकं । धर्तेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अम् धर्तादिवःपवतेकृत्योरसोदक्षोदेवानामनुमाद्यो नृभिः ।

हरिःसृजानोअत्योनसत्वमिर्द्यथापार्जांसिकृणुतेनदीप्वा ॥ १ ॥

धर्ता । दिवः । पवते । कृत्यः । रसः । दक्षः । देवानाम् ।

अनुद्मार्थः । नृभिः । हरिः । सृजानः । अत्यः । न । सत्वभिः ।

द्यथा । पार्जांसि । कृणुते । नदीपु । आ ॥ १ ॥

धर्ता सर्वस्यधारकः सोमोदिवोन्तरिक्षादन्तरिक्षस्थितादशापवित्रात् पवते पूयते । कीदृशाः सोमः कृत्यः कर्तव्यः शोष्यइत्यर्थः रसोरसात्मकः देवानांदक्षः बलप्रदः यद्वा दक्षः प्रवर्धनीयोदेवानामर्थाप तथा नृभिर्नैतृभिर्कृत्विभिः अनुमाद्यः अनुमदनीयः स्तुत्योवा हरिर्हरितवर्णः सत्वभिः प्राणिभिः सृजानः सृज्यमानः अत्योन अश्वइव सपथा शिक्षितो वृथाअनापासेन गच्छति तद्वत् वृथा अप्रयत्नेन पार्जांसि बलानि स्वीयान्वेगात् कृणुते कुरुने नदीपु वसतीवरीपु ताभिरित्यर्थः । आसिकइतिशेषः अयमग्निपवसमपाग्निपायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शुरोन्नपत्तआयुंघागमस्तयोःस्वःसिपांसत्रथिरोगविष्टिपु ।

इन्द्रस्यशुष्ममीरयंन्नपस्पुमिरिन्दुर्हिन्वानोअज्यतेमनीमिपिः ॥ २ ॥

शूरः । न । धृत्ते । आयुधा । गभस्तयोः । स्व॑रिति स्वः ।
 सितासन् । रथिरः । गोइष्टिषु । इन्द्रस्य । शुष्मम् । ईरयन् ।
 अपस्युष्टिभिः । इन्दुः । हिन्वानः । अज्यते । मनीषिष्टिभिः ॥ २ ॥

अयं सोमोगभस्तयोर्हस्तयोः आयुधा आयुधानि शूरोन शूरइव धत्ते धारयति स्वः
 स्वर्गं सुखसाधनं यज्ञेवा सितासन् संभक्तुमिच्छन् रथिरोरथवान् । रथादिरचूपत्ययः । गविष्टि-
 षु यजमानस्यगवामेपणेषु सत्सु यजमानार्थं गोसंभजनाय रथवानित्यर्थः । इन्द्रस्य शुष्मं बलं
 ईरयन् प्रेरयन्निन्दुः सोमोदेवः अपस्युभिः कर्मच्छुभिः मनीषिभिः मेधाविभिर्कृत्विग्भिः हि-
 न्वानः प्रेर्यमाणः अज्यते गोभिः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

इन्द्रस्यसोमपवमानऊर्मिणांतविष्यमाणोजठरेष्वारिंश ।
 प्रणःपिन्वविद्युदभ्रेवरोदसीधियानवाजाँउपमासिशश्वतः ॥ ३ ॥
 इन्द्रस्य । सोम । पवमानः । ऊर्मिणां । तविष्यमाणः । जठरेषु ।
 आ । विंश । प्र । नः । पिन्व । विद्युत् । अभाइव । रोदसी
 इति । धिया । न । वाजान् । उप । मासि । शश्वतः ॥ ३ ॥

हे सोम पवमानः पूयमानस्त्वं तविष्यमाणो वर्षपिष्यमाणःसन् इन्द्रस्य जठरेषु ऊर्मिणां
 प्रभूतपाधारया विंश जठरपदेशस्य बाहुल्यात् बहुवचनं । नोस्मदर्थं विद्युदभ्रेव अत्राणीव सा
 यथा दोग्धि अत्राणि तद्वत् प्रपिन्व घुक्ष रोदसी द्यावापृथिव्यौ । किंच धिया कमर्णान इदानीं
 नेतिसंप्रत्यर्थे शश्वतः बहुनामैव बहून् वाजान् अज्ञानि उपसमीपे मासि निर्मासि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

विश्वस्प्रराजापवतेस्त्रृशंऋतस्यधीतिमृपिपाळ्वीवशत् ।
 यःसूर्यस्यासिरेणमृज्यतेपितामतीनामसंमष्टकाव्यः ॥ ४ ॥
 विश्वस्य । राजा । पवते । स्वःऽदृशः । ऋतस्य । धीतिम् ।
 ऋपिपाट् । अवीवशत् । यः । सूर्यस्य । असिरेण । मृज्यते ।
 पिता । मतीनाम् । असंमष्टकाव्यः ॥ ४ ॥

विश्वस्य जगतोराजा स्वामी सोमः पवते पूयते । स्वर्दशः स्वर्गदृष्टः सर्वदृष्टुर्वा ऋतस्य सत्यभूतस्येन्द्रस्य मनुष्यवाच्यनृतशब्दप्रतियोगिकस्य ऋतशब्दस्य देवार्थः तत्राप्यौचित्येनेन्द्रः प्रतिगृह्यते । तस्य धीर्तिं मतिं कर्मवा ऋषिपाट् ऋषीणामतीन्द्रियदृष्टूणां अभिभविता समहृत्त्वेन स्वयमप्यृषिभ्रेष्ठत्वादितिभावः । तथाचमंत्रान्तरं—ब्रह्मादेवानांपदवीःऋवीनामिति । ईदृशःसोमः अवीवशत् अकामयतेन्द्रस्यकर्म । यःसोमः सूर्यस्य देवस्यासिरेण क्षेपकेण रश्मिना घृज्यते असमष्टकाव्यः अन्यैःकविभिरव्याप्तकर्मा सोमोमतीनां अस्मदीयानां स्तुतीनां पिता पाठकः स्वामी भवतीतिशेषः । यद्वा योमतीनां पिता असमष्टकाव्यश्चसन् घृज्यते सपवतइतिसंबन्धः ॥४॥

अथ पंचमी—

वृषेवयूथापरिकोशमर्पस्यपामुपस्थेवृषभःकनिक्कदत् ।

सइन्द्रायपवसेमत्सरिन्तमोयथाजेपामसमित्त्वोतयः ॥ ५ ॥ १ ॥

वृषाइद्व । यूथा । परि । कोशम् । अर्पसि । अपाम् । उपस्थे ।

वृषभः । कनिक्कदत् । सः । इन्द्राय । पवसे । मत्सरिन्तमः ।

यथा । जेषाम् । समइद्वे । त्वाइऊतयः ॥ ५ ॥ १ ॥

हे सोम त्वं वृषेव यूथा यूथानि वृषभइव सयथा तानि प्रविशति तद्वत् कोशं कोशवद्रसधारकं कलशं पर्यर्पसि परिगच्छसि । कुत्र स्थः सन् अपामुपस्थे अन्तरिक्षे कीदृशः सन् वृषभोवर्षिता कनिक्कदच्छब्दंकुर्वन् । सत्त्वं हे सोम इन्द्रायेदार्थं पवसे पूयसे मत्सरिन्तमोमादपितृ-तमस्त्वं यथा ययं जेषाम् जयेम सपिथे संग्रामे त्वोतयस्त्वयारक्षिताः सन्तः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

एषमकोशइति पंचर्षदशमंसूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एषइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

एषमकोशेमधुमाँअचिक्कददिन्द्रस्त्ववज्रोवपुपोवपुष्टरः ।

अभीमृतस्यंसुदुर्धाघृतश्रुतोवाश्राअर्पन्तिपर्यसेवधेनवः ॥ १ ॥

एषः । प्र । कोशे । मधुऽमान् । अचिऽक्रदत् । इन्द्रस्य । वज्रः ।
 वपुषः । वपुःऽतरः । अभि । ईम् । ऋतस्य । सुऽदुघाः ।
 घृतऽश्रुतः । वाश्राः । अर्पन्ति । पर्यसाऽइव । धेनवः ॥ १ ॥

एषोयं सोमोमधुमान् मधुररसः कोशे द्रोणकलशे प्राचिक्रदत् प्रकषेणशब्दायते कीदृश-
 एषः इन्द्रस्ववज्रो वज्रस्थानीयः बलकरत्वेन वज्रवत् प्रहरणसाधनत्वात् वज्रत्वोपचारः एष-
 एवहिसोमः वज्रे इन्द्रस्यसाधने तथा वपुषो बीजानां वसुग्न्यस्माद्वपुष्टरः अतिशयेन वसा बी-
 जावापस्य सोमकर्तृकत्वात् । सोमो वैरेतो धा इति श्रुतेः । ईमस्य ऋतस्य सत्यफलस्य सोमस्य धा-
 रा इति शेषः । अर्पयन्ति अभिगच्छन्ति । कीदृश्यस्ताः सुदुघाः सुदुदोग्ध्यः फलानां । घृतश्रुतः
 उदकस्य रसस्य वा क्षरयिष्यः वाश्राः शब्दयन्त्यः किमिव पयसेव पयसायुक्ता वाश्राः धेन-
 व इवेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सपूर्व्यः पवते यं दिवस्परिं श्येनो मथायदिपितस्तिरोरजः ।
 समध्व आयुवते वे विजान इत् रुशानोरस्तुर्मनसाहं विभ्युषा ॥ २ ॥

सः । पूर्व्यः । पवते । यम् । दिवः । परिं । श्येनः । मथायत् ।
 इपितः । तिरः । रजः । सः । मध्वः । आ । युवते । वे विजानः ।
 इत् । रुशानोः । अस्तुः । मनसा । अहं । विभ्युषा ॥ २ ॥

सः सोमः पूर्व्यः प्रलः पवते पूयतेभिपूयत इत्यर्थः । यंसोमं दिवोद्युलोकात् श्येन इपितः
 स्वमात्रा मेपितः सन् परिमयायत् पर्यमन्नात् तिरस्तीर्णं तिरस्कुर्वन् । किंच रजः तृतीयं लोकं स ए-
 व सोमो मध्वो मधुररसं सोमं आयुवते यौति पृथक्करोति द्युलोकात् स्वयं वे विजान इव चल्-
 न्धोगच्छन् रुशानोः सोमपालस्य अस्तुः शरक्षेभुः सकाशाद्दिभ्युषा भीतेन मनसा अहं
 सह मध्व आयुवत इति संबन्धः । रुशानोः सोमपालत्वं ब्राह्मणेस्पष्टमुक्तं—रुशानुः सोमपालः सव्य-
 स्पदः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तेनःपूर्वासुपरसाम् इन्दवोमहेवाजायधन्वन्तुगोमते ।

ईक्षेण्यासोअस्योइंनचारवोब्रह्मब्रह्मयेजुजुपुर्हविर्हविः ॥ ३ ॥

ते । नः । पूर्वासः । उपरसः । इन्दवः । महे । वाजाय । धन्वन्तु ।

गोमते । ईक्षेण्यासः । अस्यः । न । चारवः । ब्रह्मब्रह्म ।

ये । जुजुपुः । हविःहविः ॥ ३ ॥

ते वक्ष्यमाणाः पूर्वासः पूर्वं उपरसः उपरता अत्रेत्युपराः तादृशाइन्दवः सोमाः महे महते गोमते नोमसं वाजायान्नायानलाभार्थं धन्वन्तु गच्छन्तु प्राभुवन्तु । कीदृशाइन्दवः ईक्षेण्यासः ईक्षणीयाः संदर्शनीयाः अस्योन अस्यः स्त्रियः आहननात् तादृक् सुवेपाःस्त्रियइव चारवोरमणीयाः । तेइत्युक्तं केइत्याह येइन्दवोब्रह्मब्रह्म सर्वमपिस्तावकंमंत्रजातं हविर्हविः सर्वमपिहविर्जातंच जुजुपुः सेवन्ते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अयंनोविद्वान्वनवहनुष्यतइन्दुःसत्राचामनसापुरुष्टुतः ।

इनस्ययःसदनेगर्भमादधेगवामुरुञ्जमभ्यर्पतिब्रजम् ॥ ४ ॥

अयम् । नः । विद्वान् । वनवत् । वनुष्यतः । इन्दुः । सत्रार्चा ।

मनसा । पुरुष्टुतः । इनस्य । यः । सदने । गर्भम् । आदधे ।

गवाम् । उरुञ्जम् । अभि । अर्पति । ब्रजम् ॥ ४ ॥

अयमिन्दुः सोमोनोस्मान् वनुष्यतोहन्तुमिच्छतः शत्रून् विद्वान् जानन् हन्तुं वनवत् हन्तु तान् । केनसाधनेन सत्रार्चा सहाचता मनसा कीदृशः पुरुष्टुतः बहुभिःस्तुतः यः सोमोइनस्येश्वरस्याग्नेः सदनेस्थाने भूमौ वेद्यांवा वर्तमानोर्गर्भमादधे धारयत्योपधीषु यश्चगवामस्मदीयानां शत्रुभिरपहतानामुरुञ्जं प्रभूतानामपांपयसां जनकं ब्रजमभ्यर्पति गच्छति सवनवदिति ॥४॥

अथ पञ्चमी-

चार्किर्दिवःपवतेरुत्वयोरसोमहौअदंभ्योवरुणोहुरुग्यते ।

असांविमित्रोदृजनेपुयज्ञियोत्योनयूथेष्टपुःकर्निकदत् ॥ ५ ॥ २ ॥

चक्रिः । दिवः । पवते । कृत्व्यः । रसः । महान् । अदब्धः । वरुणः ।
 हुरुक् । यते । असावि । मित्रः । वृजनेषु । यज्ञियः । अत्यः ।
 न । यूथे । वृषद्युः । कनिक्कदत् ॥ ५ ॥ २ ॥

चक्रिः सर्वस्यकर्ता कृत्व्यः कर्मण्योरसोरसात्मकोमहान् गुणैरधिकः अदब्धः अर्हिस्यः
 वरुणः हुरुक् कुटिलं यते गच्छते इतस्ततः परिचरतइत्यर्थः । तदर्थं दिवःसकाशाद् पवते पूयते
 अन्तरिक्षस्थाद्दशापवित्रादित्यर्थः । किंच सोमः असावि सूयते कदा वृजनेषु अरिष्टेषुसत्सु
 तत्परिहारार्थं । कीदृशः समित्रः सर्वेषामित्रभूतः यज्ञियोयष्टव्यः अत्योन अभ्वइव यूथे वडवायूथे
 सयथानृपयुःसन् शब्दं करोति तद्वदसौ वृषभोरसस्यवर्षिता कनिक्कदच्छब्दं कुर्वन् असावि
 इति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

पराजावाचमिति पंचचमेकादशसंस्कृतं ऋष्याद्याः पूर्ववद् । पराजेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पराजावाचं जनयन्नसिष्यददपोवसानो अभिगाइं यक्षति ।
 गृभ्णाति रिप्रमवि रस्य तान्वां शुद्धो देवानामुपयाति निष्कृतम् ॥ १ ॥

प्र । राजा । वाचम् । जनयन् । असिष्यदत् । अपः । वसानः ।
 अभि । गाः । इयक्षति । गृभ्णाति । रिप्रम् । अविः । अस्य ।
 तान्वां । शुद्धः । देवानाम् । उप । याति । निःस्कृतम् ॥ १ ॥

राजा राजमानोयं सोमोभिपूयमाणः सन् वाचं शब्दं जनयन् उत्पादयन् असिष्यदत्-
 स्यन्दते । तथा अपोवसतीवरीवसानः आच्छादयन् गाः स्तुतीः अभि इयक्षति अभिगच्छति
 इयक्षतिर्गतिकर्मसुपठितः अस्पसोमस्य रिप्रं अनुपादेयत्वेन पापरूपं अभिपुतवह्नीशकलादिरूपं
 अविरविरोमनिर्मितं दशापवित्रं तान्वा स्वीयेन वस्त्रेण गृभ्णाति गृह्णाति शोधनसमये पश्चाद्
 शुद्धो देवानां निष्कृतं संस्कृतं स्थानं उपयाति उपगच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्राय सोमपरिपिच्यसे नृभिर्नृचक्षां ऊर्मिः क्विरञ्ज्यसे वने ।
पूर्वाहितेषु तयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वहरयश्च मूपदः ॥ २ ॥

इन्द्राय । सोम । परि । पिच्यसे । नृभिः । नृचक्षाः ।
ऊर्मिः । क्विः । अञ्ज्यसे । वने । पूर्वाः । हि । ते । स्तुतयः ।
सन्ति । यातवे । सहस्रम् । अश्वाः । हरयः । चमूपदः ॥ २ ॥

हे सोम त्वमिन्द्रायेन्द्रार्थं नृभिर्नृभिर्नृचक्षाभिः परिपिच्यसे अभिपूयसे । तथा हे सोम नृचक्षाः नृणां यदूणामनुग्रहेण द्रष्टा ऊर्मिः प्रेर्यमाणः प्रवृद्धो वा क्विर्मेधावी च त्वं वने उदके अञ्ज्यसे प्रेर्यसे पूर्वविद्योहि तेषु तयो मार्गाः छिद्राणि सन्ति यातवे यातुं । अल्पस्य सोमस्यापरिमितस्तुतिगमनासंभवात्तस्य बाहुल्यमाह चमूपदः अभिपूयणफलकयोः सीदतः सहस्रं अपरिमिता अश्वा व्याप्ता हरयो हरितवर्णाः अंशवः सन्ति अथचेन्द्राय परिपिच्यस इत्युक्तत्वादिन्द्रप्राप्तौ मार्गसाधनयोः सद्भाव उत्तरार्धेन प्रतिपादितः । तेषुरातन्यः सरण्यः सन्तीन्द्रप्रतिपातुं । तथा सहस्रसंख्याका हरितवर्णाः अश्वाश्च सन्ति अथचेन्द्राय चमूपदस्तवेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समुद्रिया अप्सरसो मनीषिणासीना अन्तरभिसोममक्षरन् ।
ता ईहिन्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणिं याचन्ते सुभ्रं पवमानमक्षितम् ॥ ३ ॥

समुद्रियाः । अप्सरसः । मनीषिणम् । आसीनाः । अन्तः ।
अभि । सोमम् । अक्षरन् । ताः । ईम् । हिन्वन्ति । हर्म्यस्य ।
सक्षणिम् । याचन्ते । सुभ्रम् । पवमानम् । अक्षितम् ॥ ३ ॥

समुद्रियाः समुद्रसाधनत्वात्समुद्रमन्तरिक्षं तत्संबन्धिन्यः अप्सरसः काश्चन अंतर्पज्ञमध्ये आसीनाः पाशेषु वर्तमानाः वसतीवर्षो मनीषिणं मेधाविनं सोममभ्यक्षरन् अभिपूयमाणं सोममभिक्षरन्ति ता ई एनं पवमानं हर्म्यस्य हर्म्यवास्तुखकरस्य यागगृहस्य सक्षणिं चेतनशीलं हिन्वन्ति वर्धयन्ति पोषयन्ति तएते स्तोतारो वा पवमानं सोमं अक्षितमक्षीणं सुभ्रं सुभ्रं याचन्ते

प्रार्थयन्ते तत्रायंभावः काश्चनाप्तरसः सोमंराजानं मनीषिणंकामयमाना देवानपिपरित्यज्य
स्वर्गादागत्य राज्ञःसमीपेस्थित्वा तस्परसानाददते स्वरसेनवर्धयन्ति तंमुत्वं याचन्तइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

गोजिन्नःसोमोरथजिद्धिरण्यजित्स्वर्जिदब्जित्पवतेसहस्रजित् ।
यंदेवासंश्चक्रिरेपीतयेमदंस्वादिष्टंद्रप्समरुणंमयोभुवंम् ॥ ४ ॥

गोऽजित् । नः । सोमः । रथऽजित् । हिरण्यऽजित् । स्वःऽजित् ।
अप्ऽजित् । पवते । सहस्रऽजित् । यम् । देवासः । चक्रिरे ।
पीतये । मदम् । स्वादिष्टम् । द्रप्सम् । अरुणम् । मयुःऽभुवंम् ॥ ४ ॥

नोस्माकं गोजिद गवांजेता तथा रथजिद रथस्यजेता हिरण्यजिद हिरण्यजेता तथा
स्वर्जिद स्वर्गस्य सुवस्यजेता अब्जिद अपांजेता सहस्रजिद सहस्रसंख्याकस्य धनस्यजेता
सोमः पवते पूयते यंदेवासोदेवाश्चक्रिरेकृतवन्तः । किमर्थं पीतये पानाय कीदृशं सोमं मदं मदकरं
स्वादिष्टं स्वाद्रुतमं द्रप्सं रसात्मकं अरुणं अरुणवर्णं मयोभुवं सुवस्यभावयितारं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

एतानिसोमपर्वमानोअस्मयुःसत्यानिरुण्वन्द्रविणान्यर्पसि ।
जहिशत्रुमन्तिकेदूरकेचयउर्वीगव्यूतिमभयंचनस्कधि ॥ ५ ॥ ३ ॥

एतानि । सोम । पर्वमानः । अस्मयुः । सत्यानि । रुण्वन् ।
द्रविणानि । अर्पसि । जहि । शत्रुम् । अन्तिके । दूरके । च । यः ।
उर्वीम् । गव्यूतिम् । अभयम् । च । नः । रुधि ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे सोम एतानि पूर्वमंत्रोकानि गवादीनि द्रविणानि सत्यानि रुण्वन् कुर्वन् पवमानः
पूयमानः अर्पसि पवसे जहि च शत्रुं योस्मच्छत्रुरंतिके समीपे दूरके अत्यंतदूरे देशे च वर्तते
तं जहि । तथा उर्वी गव्यूतिं विस्तीर्णं मार्गं अभयं नोस्माकं रुधि कुरु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अचोदसइति पंचचैद्वादशसंस्कं ऋष्यायाः पूर्ववद । अचोदसइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र पथमा—

अ॒चो॒दसो॑नो॒धन्व॑न्त्वि॒न्दवः॑प्र॒सु॒वा॒नासो॑बृ॒हद्दिवे॑षु॒हर॑यः ।
वि॒च॒न॒श॒न्न॒द्रूपो॑अ॒रा॒तयो॑र्यो॒न॒श॒न्त॒सनि॑प॒न्त॒नो॒धियः॑ ॥ १ ॥

अ॒चो॒दसः॑ । नः । ध॒न्व॒न्तु । इ॒न्दवः॑ । प्र । सु॒वा॒नासः॑ ।
बृ॒हत्त॒द्विवे॑षु । हर॑यः । वि । च । न॒श॒न् । नः । द्रू॒पः ।
अ॒रा॒तयः॑ । अ॒र्यः । न॒श॒न्त॒ । स॒नि॒प॒न्त॒ । नः । धि॒यः ॥ १ ॥

अचोदसः अचोदनाः अनन्यपेरिताइन्दवः सोमाः नोस्माकं प्रधन्वन्तु प्रगच्छन्तु धन्वति-
गैतिकर्मा कुत्र बृहद्विवेषु प्रभूतदीप्तिषु यागेषु निमित्तेषु अथवा बृहद्विकुलजेषु मध्ये । नइतिसं-
बन्धः । कीदृशाइन्दवः सुवानासः सूपमाना हरयोहरितवर्णाः । किंच नोस्मभ्यं येच इषोन्न-
स्यअरातयः अदातारःसन्ति तेच विनशन्न विनश्यन्तु । तथा अर्यः अरयोपि नशन्त विनश्यन्तु
सनिपंत संभजन्तुच नोधियोस्मदीयानि कर्माणि देवा अस्मत्प्रियभूतावा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्र॒णो॑ध॒न्व॑न्त्वि॒न्दवो॑म॒द॒च्युतो॒धना॑वा॒येभिर॑र्व॒तोजु॒नीम॑सि ।
ति॒रोम॑र्त॒स्य॒कस्य॑चित्प॒रि॒ह्वति॑व्यं॒धना॑नि॒विश्व॑धा॒भरे॑महि ॥ २ ॥

प्र । नः । ध॒न्व॒न्तु । इ॒न्दवः॑ । म॒द॒च्युतः॑ । धना॑ । वा । येभिः॑ ।
अ॒र्वतः॑ । जु॒नी॒म॑सि । ति॒रः । म॑र्त॒स्य॑ । क॒स्य॑ । चि॒त् ।
प॒रि॒ह्व॒तिम् । व्य॑म् । धना॑नि । वि॒श्व॑धा । भ॒रे॑महि ॥ २ ॥

धन्वन्तु प्रगच्छन्तु नोस्माकमिन्दवः सोमाः मदच्युतो मदस्त्राविणोवा अथवा किंचिदि-
त्यर्थः धना धनान्यपि प्रधन्वन्तु येभिर्धैःसोमैः अर्वतोबलवतः शत्रोःसमीपं जुनीमसि जुनीमः
प्रामुमः कस्यचिद् कस्यापिमर्तस्य मनुष्यस्य प्रबलस्य परिह्वतिं परितोवाधातिरस्तिरस्कुर्वन्तो-
वयंधनानि गवादिरूपाणि विश्वधा सर्वदा भरेमहि विभ्रयाम ॥ २ ॥

अथतृतीया—

उ॒त॒स्त्र॒स्या॒अ॒रा॒त्या॒अ॒रि॑र्हि॒प॒उ॒तान्य॑स्या॒अ॒रा॒त्या॒वृ॒को॒हिपः॑ ।
ध॒न्व॒न्न॒तृ॒ष्णा॒सम॑री॒तता॑अ॒भिसो॑म॒ज॒हि॒पव॑मान॒दुरा॑र्घ्यः ॥ ३ ॥

उ॒त । स्व॒स्याः । अ॒रा॒त्याः । अ॒रिः । हि । सः । उ॒त । अ॒न्य॒स्याः ।
 अ॒रा॒त्याः । व॒र्कः । हि । सः । ध॒न्व॑न् । न । तृ॒ष्णां । स॒म् । अ॒रि॒त॒ ।
 तान् । अ॒ग्नि॒ । सोम॑ । ज॒हि । प॒व॒मा॒न् । दुः॒ऽआ॒र्घ्यः ॥ ३ ॥

उतापिच ससोमः स्वस्या अरात्याः स्वीयस्पशत्रोः समीपं अरिः अभिगन्ताहननाय ।
 उतापिच ससोमोन्यस्या अस्मदीयाया अरात्या अस्मच्छत्रोर्वृकोहि हिंसकः खलु । अराति-
 शब्दः स्त्रीलिंगोप्यस्ति । अथप्रत्यक्षकृतः धन्वन्नतृष्णा धन्व निरुदकोदेशः तस्मिन्स्थितस्य
 तृष्णेव सायथा तंसमरीत प्रामोवि तद्वत् तानुभयविधानशत्रून् जहि । किंच हे सोम पवमान
 दुरार्घ्यः शत्रुभिः दुःसाध्यस्त्वं जहि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

द्वि॒वित्ने॒नाभा॑प॒र॒मो॒य॒ आ॒द॒दे॒पृ॒थि॒व्या॒स्ते॒रु॒रु॒हुः॒ सान॑वि॒क्षि॒पः ।
 अ॒द्र॒य॒स्त्वा॒व॒प्स॒ति॒गो॒रधि॑त्व॒च्चि॒प्सु॒त्वा॒ह॒स्तैर्दु॒दु॒हुर्म॑नी॒पिणः ॥ ४ ॥
 द्वि॒वि । ते॒ । ना॒भां । प॒र॒मः । यः । आ॒द॒दे॒ । पृ॒थि॒व्याः । ते॒ ।
 रु॒रु॒हुः । सान॑वि । क्षि॒पः । अ॒द्र॒यः । त्वा॒ । व॒प्स॒ति॒ । गोः । अधि॑ ।
 त्व॒च्चि॒ । अ॒प्सु॒ । त्वा॒ । ह॒स्तैः । दु॒दु॒हुः । म॒नी॒पिणः ॥ ४ ॥

हेसोम ते तव सपरमः उत्तरोशो दिवि दिवः नाभा नाभौ द्युलोकस्य नाभिस्थानीयेदेशे अथ-
 वा नाभौ वृष्ट्यादेर्वंधके दिवि द्युलोकेवर्ते यआददे आदत्ते हविर्देवतारूपःसन् ते तव द्युलो-
 कस्थांशस्पावयवाः पृथिव्याः सानवि समुच्छ्रितेदेशे पर्वतादिप्रदेशे क्षिपः क्षिप्ताः संतोरुरुहुः
 रोहन्ति त्वा त्वां द्युलोकस्थसोमोशभूतं अद्रयोग्रावाणोवप्सति भक्षयन्ति वप्सतिरनिकर्मा । कुत्र
 गोरधित्वच्चि । अधीतिसप्तम्यर्थानुवादी । आनडुहे अधिपवणचर्मणीत्यर्थः । यद्यपीदानीतनाः
 कृष्णाजिनेभिपुण्वन्ति नगोचर्मणि तथापि तस्मिन् सोमोमीपते क्रयार्थं । तथाचसति यस्मिन्मि-
 मीते तस्याधिपवणचर्मणि सूत्रात् मानसाधनस्यैव गोचर्मणोधिपवणचर्मत्वाभिधानाद्विरोधः ।
 त्वा त्वां तथा अप्सु वसतीवरीपु दुदुहुर्दुहन्ति अन्द्रिराज्ञाव्यदुहन्तीत्यर्थः । यद्वा अप्सुदकेपु रसे-
 पुनिमित्तेपु दुदुहुः कैः साधनैः हस्तैर्हस्तोहन्तेरिति निरुक्तं । केमनीपिणोमेधाविनोध्वर्वाद्यः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

एवानंइन्दोसुभ्वंसुपेशंसंरसंतुञ्जन्तिप्रथमाअग्निश्रियः ।

निदंनिदंपवमाननितारिषआविस्तेशुष्मोभवतुप्रियोमदः ॥५॥४॥

एव । ते । इन्दो इति । सुष्टुभ्वम् । सुष्टुपेशसम् । रसम् । तुञ्जन्ति ।

प्रथमाः । अग्निश्रियः । निदम् । निदम् । पवमान् । नि । तारिषः ।

आविः । ते । शुष्मः । भवतु । प्रियः । मदः ॥ ५ ॥ ४ ॥

पूर्वत्रादयस्त्वावप्सतीन्युक्तं तदेवोच्यते हे इन्दो सोम एव एवं इदानीं क्रियमाणप्रकारेण ते तव सुष्ठुं शोभनभवनं सुपेशसं पेशइतिरूपनाम सुरूपं रसं प्रथमाः प्रथममेव यद्वा प्रथम- इतिमुख्यनाम प्रथमामुख्याः ग्रावाणः अध्वर्यवोवा अग्निश्रियः अग्निश्रयन्तःसन्तः तुञ्जन्ति प्रेरयन्ति । हे पवमान निदंनिदं अस्मिन्दकं सर्वमपिशत्रुं नितारिषः विनाशय । ते तव शुष्मो- यलकरः प्रियः प्रियभूतोमदः मदकरोरसः आविर्भवतु ॥५॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

सोमस्यधारेति पंचचंत्रयोदशंस्तुक्तं भरद्वाजस्य वसुनाम्नआर्यं जागतं पवमानसोमदेवताकं तथाचानुक्रान्तं-सोमस्यवसुभारद्वाजइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

सोमस्यधारापवतेनृचक्षंसक्नुतेनदेवान्हवतेदिवस्परि ।

बृहस्पतेर्र्वथेनाविदिद्युतेसमुद्रासोनसर्वनानिविव्यचुः ॥ १ ॥

सोमस्य । धारा । पवते । नृचक्षंसः । क्नुतेन । देवान् । हवते ।

दिवः । परि । बृहस्पतेः । र्वथेन । वि । दिद्युते । समुद्रासः । न ।

सर्वनानि । विव्यचुः ॥ १ ॥

सोमस्याभिपूयमाणस्य सा धारा पवते श्रोतते । कीदृशस्यसोमस्य नृचक्षसः नृणां यज- मानानांद्रष्टुः सच ऋतेन यज्ञेन देवान् सोमभाजइन्द्रादीन् हवते कुत्रदिवस्परि पुलोकस्योपरि

वर्तमानान् बृहस्पतेः मंत्रपालकस्य स्तोतुः रवथेन शब्देन स्तोत्रेण विदिद्युते विद्योतते समुद्रा-
सोन समुद्राइव पृथिवीं सवनानि यज्ञसंबन्धीनि विव्यचुः व्याभुवन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यंत्वावाजिन्ऋद्याअभ्यनूपतायोहंतयोनिमारोहसिद्युमान् ।
मघोनामायुःप्रतिरन्महिश्रवइन्द्रायसोमपवसेवृषामदः ॥ २ ॥

यम् । त्वा । वाजिन् । अद्याः । अग्नि । अनूपत । अयःऽहतम् ।
योनिम् । आ । रोहसि । द्युमान् । मघोनाम् । आयुः । प्रदतिरन् ।
महि । श्रवः । इन्द्राय । सोम । पवसे । वृषा । मदः ॥ २ ॥

हे वाजिन् अन्नवत् सोम यं त्वा त्वां अद्या अहननीयागावो अभ्यनूपत अभिष्टुवन्ति
आशिरार्थस्थिताः शब्दायन्तइत्यर्थः । सत्वं अयोहतं अयइतिहिरण्यनाम तेन तद्दान् पाणि-
लक्षयते हिरण्ययेनपाणिनाहतं संस्कृतं योनिं स्थानमारोहसि । द्युमान् दीप्तः सन् । अभियोनिमयो-
हर्तमिति हुक्तं । किंच हे सोम मघोनां हविष्मतां यजमानानां आयुरायुष्यं महिमहत् श्रवोन्नं
यशोवा प्रतिरन् वर्धयन्निन्द्रायेन्द्रार्थं पवसे पूयसे । वृषा वर्षको मद्रोमदकरश्च त्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एन्द्रस्यकुक्षापवतेमदिन्तमऊर्ज्वसानःश्रवसेसुमङ्गलः ।
प्रत्यङ्सविश्वाभुवनाभिर्पप्रथेकीळन्हरिस्त्यःस्यन्दतेवृषा ॥ ३ ॥

आ । इन्द्रस्य । कुक्षा । पवते । मदिन्ऽतमः । ऊर्जम् । वसानः ।
श्रवसे । सुमङ्गलः । प्रत्यङ् । सः । विश्वा । भुवना । अग्नि ।
पप्रथे । कीळन् । हरिः । अत्यः । स्यन्दते । वृषा ॥ ३ ॥

अयं सोमः इन्द्रस्यकुक्षा कुक्षौ आपवते आसिच्यते किमर्थं श्रवसे तस्यान्नाय यदुर्वा-
न्नसिध्यर्थं सोमोविशेष्यते—मदिन्तमः मादयितृतपः ऊर्ज्वसानः बलकरं रसमाच्छादयन् । अ-
पोवसानईतिहुक्तं । सुमंगलः शोभनमंगलप्रदः ससोमः प्रत्यङ् विश्वाभुवना सर्वाणिभूतजातानि

अभिपप्रथे अभिप्रथयति दिव्युदितः सन् क्रीळन् वेद्यां संक्रीडमानो हरिर्हरितवर्णः अन्यः अत-
नकुशलः वृषावर्षकः स्पन्दते रसरूपेण ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तंत्वादेवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रंधारं दुहते दशक्षिपः ।

नृभिः सोमप्रच्युतो ग्रावभिः सुतो विश्वान् देवाँ आपवस्वा सहस्रजित् ॥ ४ ॥

तम् । त्वा । देवेभ्यः । मधुमत्तमम् । नरः । सहस्रंधारम् ।

दुहते । दश । क्षिपः । नृभिः । सोम । प्रच्युतः । ग्रावभिः ।

सुतः । विश्वान् । देवान् । आ । पवस्व । सहस्रंधजित् ॥ ४ ॥

हे सोम तं तादृशं त्वा त्वां देवेभ्यः इन्द्रायर्थं मधुमत्तमं अतिशयेन मधुमत्तं सहस्रंधारं
बहुधारायुक्तं दुहते दुहन्ति । के नरोनेतारः ऋत्विजो दशक्षिपः तेषां दशसंख्याका अंगुलयश्च हे
सोम नृभिर्मनुष्यैः प्रच्युतो ग्रावभिः सुतोभिपुनस्त्वं सहस्रजित् सहस्रसंख्याकस्य धनस्य जेता
सन् विश्वान् देवान् आपवस्व ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तंत्वाहस्तिनो मधुमन्तमद्रिभिर्दुहन्त्यप्सु वृषभं दशक्षिपः ।

इन्द्रं सोममादयन् देव्यं जनं सिन्धोँरिवोर्मिः पवमानो अर्पसि ॥ ५ ॥ ५ ॥

तम् । त्वा । हस्तिनः । मधुमन्तम् । अद्रिभिः । दुहन्ति ।

अप्सु । वृषभम् । दश । क्षिपः । इन्द्रम् । सोम । मादयन् ।

देव्यम् । जनम् । सिन्धोँः इव । ऊर्मिः । पवमानः । अर्पसि ॥ ५ ॥ ५ ॥

तं तादृशं मधुमन्तं मधुररसं वृषभं कामानां वर्षकं त्वा त्वां हस्तिनः सहस्रस्य दशक्षिपों-
गुलयः अद्रिभिर्ग्रावभिरप्सु दुहन्ति । तादृशं हे सोम इन्द्रं अन्यं देव्यं जनं देवसंबन्धिनं सर्षं
मादयन् सिन्धोर्त्सोर्मिरिव पवमानः पूयमानः सन्नर्पसि गच्छसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रसोमस्येति पंचचैतुर्दशंसकं ऋषिदैवतेपूर्ववत् अंत्यात्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः । प्रसोम-
स्येत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसोमस्यपर्वमानस्योर्मयइन्द्रस्ययन्तिजठरंसुपेशसः ।

दध्रायदीमुर्नीतायशसागवादानायशूरमुदमन्दिपुःसुताः ॥ १ ॥

प्र । सोमस्य । पर्वमानस्य । ऊर्मयः । इन्द्रस्य । यन्ति ।

जठरम् । सुपेशसः । दध्रा । यत् । ईम् । उत्तर्नीताः । यशसा ।

गवाम् । दानाय । शूरम् । उत्तमन्दिपुः । सुताः ॥ १ ॥

सोमस्य पर्वमानस्य पूषमानस्य ऊर्मयोरसप्रवाहः इन्द्रस्य जठरं प्रयन्ति प्रगच्छन्ति सु-
पेशसः सुरूपाऊर्मयइविसंबंधः यद्यदा ईमेतेसुताअभिपुताः सोमाः गवां यशसा बलभूतेन द-
ध्रासदोनीताः सन्तोदानाय यजमानविषयाभिमतदानाय शूरं विक्रान्तमिन्द्रं उदमन्दिपुः उ-
न्मादयन्ति तदा जठरंयन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अच्छाहिसोमःकलशांसिप्यददत्योनवोह्वारघुवर्तनिर्दृषा ।

अथादेवानामुभयस्यजन्मनोविद्वान्अश्रोत्यमुतइतश्चयत् ॥ २ ॥

अच्छ । हि । सोमः । कलशान् । असिप्यदत् । अत्यः । न ।

वोह्वो । रघुवर्तनिः । दृषा । अर्थ । देवानाम् । उभयस्य ।

जन्मनः । विद्वान् । अश्रोति । अमुतः । इतः । च । यत् ॥ २ ॥

असौसोमः कलशानच्छाभिमुखं असिप्यदत् स्यन्दते कइव अत्योनवोह्वो रथस्यवा-
हकःअश्वइव सयथा स्वगंतव्यमभिगच्छतितद्वत् । यद्वायमुत्तरवदृष्टान्तः—वोह्वोअश्वइव रघुवर्तनिः
लघुगमनः वृषावर्षकश्च । अथापिच देवानां सोमसजोषामुभयस्योभयविधं जन्मनोजातं विद्वान्-
न् जानन् असिप्यदत् कलशान् । किं तदुभयं जन्मेति उच्यते यदेवजातं अमुतोद्युलोकात् इ-
तश्चास्माद्भूलोकाद्वाभ्रोतिव्यामोति यज्ञं तस्योभयस्यजावं विद्वानितिसंबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आनःसोमपवमानःकिरावस्विन्द्रोभवंमघवाराधंसोमहः ।
शिक्षावयोधोवसवेसुचेतुनामानोगयमाऱेअस्मत्परांसिचः ॥ ३ ॥

आ । नः । सोम् । पवमानः । किर । वसु । इन्द्रो इति । भवं ।
मघश्वा । राधंसः । महः । शिक्ष । वयःऽधाः । वसवे । सु । चेतुना ।
मा । नः । गयम् । आरे । अस्मत् । परा । सिचः ॥ ३ ॥

आकिर सर्वतोविक्षिप नोस्मभ्यं । हे सोम पवमानः पूषमानस्त्वं । किंच वसुवासकंधनं
गवादिरूपं । किंच हे इन्द्रो दीप्तसोम मघवा धनवांस्त्वं महोमहतो राधसोधनस्यभव । दाते-
निशेषः । तथा हे वयोधाः अन्नस्यघातः सोम वसवे वासकाय परिचरतेमहं चेतुना कष्टेन
प्रज्ञानेन सु सुखं कल्याणं शिक्ष देहि । नोस्मभ्यं प्रदेयं गयं धनं अस्मदारे अस्मत्तोदूरं माप-
रासिचः मापेरय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

आनःपूषापवमानःसुरातयोमित्रोगच्छन्तुवरुणःसजोपसः ।
बृहस्पतिर्मरुतोवायुरश्विनात्वष्टासवितासुयमासरस्वती ॥ ४ ॥

आ । नः । पूषा । पवमानः । सुरातयः । मित्रः । गच्छन्तु ।
वरुणः । सजोपसः । बृहस्पतिः । मरुतः । वायुः । अश्विना ।
त्वष्टा । सविता । सुयमा । सरस्वती ॥ ४ ॥

सुरातयः सुदानाः सजोपसः संगताः पूषादयोदेवा आगच्छन्तु नोस्मानस्माकंपत्न्या ।
तथा सुयमा यम्यते नियम्यतेइति यमोविग्रहः सुविग्रहा सरस्वती चागच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

उभेद्यावापृथिवीविश्वमिन्वेअर्यमादेवोआदितिर्विधाता ।
अगो नृशंसंउर्वरुन्तरिक्षंविश्वेदेवाःपवमानंजुपन्त ॥ ५ ॥ ६ ॥

उञ्जे इति । द्यावापृथिवी इति । विश्वमिन्वे इति विश्वम्इन्वे ।
 अर्यमा । देवः । अर्दितिः । विद्धाता । भगः । नृशंसः । उरु ।
 अन्तरिक्षम् । विश्वे । देवाः । पर्वमानम् । जुपन्त ॥ ५ ॥ ६ ॥

विश्वमिन्वे । इन्वतिव्याप्तिकर्मा । सर्वव्यापिन्याबुभेद्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ अर्यमा-
 दयस्त्रयश्च भगश्च नृशंसो नृभिः शंसनीयः उर्वन्तरिक्षं च विश्वेदेवाश्च पर्वमानं पूयमानं सोमं
 जुपन्त सेवन्ते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

असावीतिपंचर्चं पंचदशंस्तुक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । अस्यानुक्रमणिका—असावीतित्रिष्टु-
 बन्तइति । अनेनद्विवचनेन प्रकृतयोः प्रसोमस्येत्यादिकयोर्द्वयोरपि त्रिष्टुन्तता प्रतिपादिता । ग-
 तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

असांवि सोमो अरुपो वृषा हरि राजेव दस्मो अभिगा अचिक्कदत् ।
 पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् ॥ १ ॥

असांवि । सोमः । अरुपः । वृषा । हरिः । राजा इव । दस्मः ।
 अञ्जि । गाः । अचिक्कदत् । पुनानः । वारं । परि । एति ।
 अव्ययम् । श्येनः । न । योनिम् । घृतवन्तम् । आसदम् ॥ १ ॥

सोम । असावि अभिपुतो भूव कीदृशः सोमः अरुप आरोचमानः वृषावर्षको हरिर्हरित-
 वर्णः । सच राजेव दस्मोदर्शनीयः सन् गाउदकानि अभिलक्ष्य अचिक्कदच्छब्दं करोति स्वरसनि-
 मोक्तमये । पश्चात्पुनानः पूयमानः अव्ययं वारं बालं दशापवित्रं पर्येति श्येनो न श्येन इव यो-
 निं स्वकीयं स्थानं घृतवन्तमुदकवन्तं आसदं आसदनाप पवतइतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

कृद्विषेधस्यापर्येपि माहि न मृत्यो न मृष्टो अभिवाजं मर्षसि ।
 अप्रसेधंन्दुरितासो ममृळय घृतं वसानुः परियासि निर्णिजम् ॥ २ ॥

कविः । वेधस्या । परिं । एषि । माहिंनम् । अत्यः । न । नृष्टः ।
अभि । वाजम् । अर्षसि । अपसेधन् । दुःइता । सोम ।
नृळ्य । घृतम् । वसानः । परिं । यासि । निःइनिजम् ॥ २ ॥

हे सोम कविः क्रान्तदर्शी सन् वेधस्या यागविधानेच्छया माहिंनं मंहनीयं पवित्रं पर्येषि परिगच्छसि पश्चान्मृष्टः प्रक्षालितः अत्येन अश्वइव वाजं संग्राममर्ष्यसि । हे सोम दुरिता अस्माकं दुरितानि अपसेधन् परिहरन् मृळ्य सुख्य । घृतमुदकं वसानआच्छादयन् परियासि अभिगच्छसि । किं निर्णिजं निर्णेजकं पवित्रं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पर्जन्यःपितामहिपस्यंपर्णिनोनाभापृथिव्यागिरिपुक्षयंदधे ।
स्वसारआपोअभिगाउतासरन्त्संग्रावभिर्नसतेवीतेअध्वरे ॥ ३ ॥

पर्जन्यः । पिता । महिपस्यं । पर्णिनः । नाभा । पृथिव्याः ।
गिरिपुं । क्षयंम् । दधे । स्वसारः । आपः । अभि । गाः । उत ।
असरन् । सम् । ग्रावंऽभिः । नसते । वीते । अध्वरे ॥ ३ ॥

यस्य महिपस्य महतः पर्णिनःपर्णवतः पतनवतोवा सोमस्य पर्जन्यः पिता जनकः ससोमः पृथिव्या नाभा नाभौ नाभिस्थानीये हविर्धानीये गिरिपु गिरिसंघ्निग्रावस्तु क्षयं निवासं दधे धारयत्यभिपवसमये । उतापि स्वसारोगुलय आपोवसतीवयोंगाः आशिरार्थाः सुतयोवाअभ्यसरन् अभिसरन्ति संनसते संगच्छतेच ग्रावभिः साकं । कुत्र वीते कान्ते अध्वरे यज्ञे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

जायेवपत्यावधिशेवंमंहसेपज्जायागर्गशृणुहिब्रवीमिने ।
अन्तर्वाणीपुप्रचरामुजीवसेनिन्द्योदृजनैसोमजागृहि ॥ ४ ॥
जायाइव । पत्यौ । अधि । शेवं । मंहसे । पज्जायाः । गर्गं ।
शृणुहि । ब्रवीमि । ते । अन्तः । वाणीपु । प्र । चर ।
सु । जीवसे । अनिन्द्यः । दृजनै । सोम । जागृहि ॥ ४ ॥

जापेवपत्यौ जाया यथा स्वभार्या भर्तरि सुखंप्रयच्छति तद्वत् । शेव शेवं द्वितीयाया-
आम् भावाभावश्छान्दसः सुखं मंहसे प्रयच्छसि यजमाने । हे पञ्जायाः गर्भं सोम शृणुहि शृणु
स्तुतीः यास्तेतुभ्यं ब्रवीमि । पजिर्गतिकर्मा । पञ्जापृथिवीत्याहुः अपिवा माध्यमिकावाक् पञ्जा
भूमावोपधिरूपेण जातत्वाद्गर्भत्वं माध्यमिकायावाचोपि वृष्टिसाधनत्वात्तत्पुत्रत्वं । सत्वं वाणीषु
वाक्षु स्तुतिष्वन्तर्मध्ये सुसुष्टु प्रचर जीवसेस्माकं जीवनाय हे सोम अनिन्धः स्तुत्यस्त्वं वृज-
नेस्माकं शत्रुबले जागृहि बुद्धोभव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यथापूर्वेभ्यःशतसाअमृधःसहस्रसाःपर्ययात्रार्जमिन्दो ।

एवापवस्वसुवितायनव्यसेतव्व्रतमन्वापःसचन्ते ॥ ५ ॥ ७ ॥

यथा । पूर्वेभ्यः । शतसाः । अमृधः । सहस्रसाः । परिअयाः ।

वार्जम् । इन्दो इति । एव । पवस्व । सुविताय । नव्यसे ।

तव । व्रतम् । अनु । आपः । सचन्ते ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे इन्दोसोम यथापूर्वेभ्योमहर्षिभ्यः स्तोतृभ्यः शतसाः शतसंख्याकस्यधनस्यदाता अ-
मृधः अभवः तथा सहस्रसाश्च वाजमन्नं तस्यदाताचसन्न पर्ययाः परिगच्छेः एयमेवमिदानी-
मपि नव्यसे नवतराम सुवितायाभ्युदयाय पवस्व क्षर । तव व्रतं कर्म अन्वापोवसतीवर्यः सच-
न्ते अतः पवस्व ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

पवित्रंतइति पंचचैपोडशंस्कं आंगिरसस्य पवित्रस्यार्थं जागतं पवमानसोमदेवताकं त-
थाचानुक्रान्तं—पवित्रतेपवित्रइति । अभिष्टेये आद्येऋचौवक्तव्ये । सूत्रितंच—पवित्रतेविततं ब्रह्म-
णस्पतइतिद्वे विपत्यवित्रंधिपणाअतन्वतेति ।

तत्र प्रथमा—

पवित्रंतेविततं ब्रह्मणस्पतेप्रभुर्गात्राणिपर्येपिविश्वतः ।

अतंसतनूर्नतदामोअंश्रुतेशृतासइद्वहंन्तस्तत्समांशत ॥ १ ॥

पुवित्रंम् । ते । विदतंम् । ब्रह्मणः । पुते । प्रह्भुः । गात्राणि ।
परि । एषि । विश्वतः । अतंसतनूः । न । तत् । आमः ।
अश्रुते । श्रुतासः । इत् । वहन्तः । तत् । सम् । आशत् ॥ १ ॥

हे ब्रह्मणस्पते मंत्रस्य स्वामिन् सोम ते पवित्रं शोधकं अंगं विततं सर्वत्र विस्त्वं समभुः
प्रभविता त्वं गात्राणि पातुरंगानि पर्येषि परिगच्छसि । विश्वतः सर्वतः तव तत्पवित्रं अतसतनूः
पयोव्रतादिना असंतमगात्रः आमः अपरिपक्वोनाश्रुते नव्यामोति । श्रुतासइव श्रुताएव परिप-
क्वाएव वहन्तोऽयमंगं निर्वहन्तः तत्पवित्रं समाशत व्यामुवन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तपोष्पुवित्रं विततं दिवस्पुदेशोचन्तो अस्पृतन्तवोऽव्यस्थिरन् ।
अवन्त्यस्य पवीतारं माशवो दिवस्पृष्टमधितिष्ठन्ति चेतसा ॥ २ ॥

तपोः । पुवित्रंम् । विदतंम् । दिवः । पुदे । शोचन्तः । अस्य ।
तन्तवः । वि । अस्थिरन् । अवन्ति । अस्य । पुवितारंम् ।
आशवः । दिवः । पृष्टम् । अधि । तिष्ठन्ति । चेतसा ॥ २ ॥

तपोः शत्रूणां तापकस्य सोमस्य पवित्रं शोधकमंगं तेजोवादिवस्पदे द्युलोकस्योच्छ्रि-
ते स्थाने विततं विस्त्वं । तृतीयस्यामितोदिविसोमआसीदिति ब्राह्मणं । अस्य तन्तवोऽशवः शोच-
न्तो दीप्यमाना व्यस्थिरन्विविधं तिष्ठन्ति पृथिव्यां हविर्धानेवा अस्य सोमस्य आशवः शीघ्रगा-
मिनोरसा अवन्ति रक्षन्ति । कं पवितारं पावयितारं यजमानमवन्ति रक्षन्ति होमद्वारा । पश्चाद्
हुताः दिवोद्युलोकस्य पृष्ठं पृष्ठभागमुन्नतदेशं चेतसा बुधादेवगमनेच्छावत्या अधितिष्ठन्ति आ-
श्रयन्ते ॥ २ ॥

अभिष्टवे अरुरुचदित्येषा आवपनीया । सूत्रितंच—ईळेघावापृथिवीइति प्रागुत्तमाया-
अरुरुचदुपसः पृथिरमियइत्यावपेतेति ।

सैषासूक्ते तृतीया—

अरूरुचदुपसःपृश्निरग्रियउक्षाविभर्तिभुवनानिवाजयुः ।
मायाविनोममिरेअस्यमाययानृचक्षंसःपितरोगर्भमादधुः ॥ ३ ॥

अरूरुचत् । उपसः । पृश्निः । अग्रियः । उक्षा । विभर्ति ।
भुवनानि । वाजयुः । मायाविनः । ममिरे । अस्य ।
मायया । नृचक्षंसः । पितरः । गर्भम् । आ । दधुः ॥ ३ ॥

उपसःसंबन्धी पृश्निरादित्यः । पृश्निरादित्योभवतिप्राश्रुतएनंवर्णइतिनिर्हंकं । अग्रियो मुख्यः सोयंसोमः अरूरुचत् रोचयति सउक्षा जलस्यसेका विभर्ति पुष्पात्युदकेन भुवनानि भूतजातानि वाजयुः तेषामन्नमिच्छन् मायाविनः मायाप्रज्ञा प्रज्ञावन्तः अस्यसोमस्य मायया प्रज्ञया ममिरे निर्माति सोमस्यैकैकांशपानेनजातबलाअग्न्यादयः स्वस्वव्यापारेणजगत्सृजंतीत्यर्थः । तथास्यमायया नृचक्षसोऽनृणांद्रष्टारः पालकादेवाः अंगिरसः पितरोवागर्भमादधुः धारयंति ओषधीषु वा अत्रसूर्यात्मासोमःस्तुयते सूर्यरश्म्यनुगमाधीनवर्धनाच्चन्द्रस्य । अयमुपसः पृश्निःसविता अरूरुचत् रोचयति सर्वरोचतेवा शिष्टंसमानं । तत्संबन्धिनः नृचक्षसः नृणांद्रष्टारः पितरोजगद्रक्षकारश्मयोगर्भमादधुः वृष्टचर्थम् ॥ ३ ॥

अभिष्टवे खरमवेक्ष्यमाणो गंधर्वइत्येतेतांपठेत् । सूत्रितंच—गंधर्वइत्यापदमस्परक्षतीति खरमवेक्ष्येति ।

सैषा चतुर्थी—

गन्धर्वइत्यापदमस्परक्षतिपातिदेवानांजनिमान्यद्भुनः ।
गृभ्णातिरिपुंनिधयानिधार्पतिःसुरुत्तमामधुनोभक्षमांशत ॥ ४ ॥

गन्धर्वः । इत्या । पदम् । अस्य । रक्षति । पाति । देवानाम् ।
जनिमानि । अद्भुतः । गृभ्णाति । रिपुम् । निधयानि । निधापतिः ।
सुरुत्तमाः । मधुनः । भक्षम् । आशत ॥ ४ ॥

गंधर्वः उदकानांस्तुतीनांवाधारक आदित्यः अस्य सोमस्यपदं स्थानं युसंबन्धिर्न इ-
त्थासत्यं रक्षति । सोमंसोमोदेवानां जनिमानि जन्मानि देवानित्यर्थः प्रातिरक्षति । अद्भुतोम-
हान् । किंचायंरिषुं अस्मद्वैरिणं निधया निधा पाश्या पाशसमूहेन गृह्णाति गृह्णाति निधापतिः
पशुसमूहस्वामी तस्यास्यमधुनः मधुरसस्यभक्षं सुकृत्तमाः अतिशयेनसुकृतकर्तारः एवआश-
व प्राप्नुवन्ति ॥ ४ ॥

अन्तिमेप्रवर्गे परिधानीयायाःपूर्वं हविर्हविष्मइत्येपावपनीया। सत्रितंच—उत्तमेमागुत्तमा-
याहविर्हविष्मोमहिसद्मदैव्यमित्यावपेतेति ।

सैषा पंचमी—

हविर्हविष्मोमहिसद्मदैव्यंनभोवसानुःपरियास्यध्वरम् ।
राजापवित्ररथोवाजमारुहःसहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवोबृहत् ॥५॥८॥

हविः । हविष्मः । महि । सद्मं । दैव्यम् । नभः । वसानः ।

परि । यासि । अध्वरम् । राजा । पवित्ररथः । वाजम् । आ ।

अरुहः । सहस्रभृष्टिः । जयसि । श्रवः । बृहत् ॥ ५ ॥ ८ ॥

हे हविष्मः हविरित्युदकनाम उदकवन् सोम हविर्भूतं नभ उदकनामैतत् उदकरसमि-
त्यर्थः वसानः आच्छादयन् महि महत् दैव्यंसद्म यागगृहं परियासि परिगच्छस्यध्वरंनि-
योहुं । किंच हे सोम राजा पवित्ररथश्च वाजं संग्रामं आरुहः आरोहसि यद्वा तत्रतत्र संग्राम-
वाचकेनशब्देन यज्ञव्यवहारदर्शनादत्र वाजोयज्ञाख्यसंग्रामः तमारुहः यथाकश्चिद्राजा रथमा-
रुह स्वस्थानंप्रविशति तद्वदितिभावः । किंच सहस्रभृष्टिः बहुभ्रंशः अपरिमितगमनइत्यर्थः ।
अथवा भृष्टिरायुधं असंख्यातायुधःसन् बृहदश्रवः महदन्नं जयसि अस्माकं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीयेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

पवस्वदेवमादन्नइति पंचर्षसप्तदशंसूक्तं वाचापुत्रस्य प्रजापतेरार्षं जागतं पवमानसोमदेव-
ताकं । तथाचानुक्रान्तं—पवस्ववाच्यः प्रजापतिरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्वदेवमादन्नोविचर्षणिरप्साइन्द्रायवरुणायवायवे ।

कृधीनोअद्यवरिवःस्वस्तिमहुंरुक्षितौगृणीह्रिदैव्यंजनम् ॥ १ ॥

पवस्व । देव॑ऽमा॒र्दनः । वि॒ऽच॑र्षणिः । अ॒प्साः । इन्द्रा॑य । वरु॑णाय ।
वा॒यवे॑ । कृ॒धि । नः । अ॒द्य । वरि॑वः । स्व॒स्ति॒ऽमत् । उरु॑ऽक्षि॒तौ ।
गृ॒णी॒हि । दै॒व्यम् । ज॒नम् ॥ १ ॥

हे सोम देवमादनो देवानामादयिता विचर्षणिः विद्रष्टा अप्साः अपांदातात्वं पवस्व क्ष-
र । कस्मै इन्द्राय वरुणाय वायवे नोस्माकं वरिवोधनं स्वस्तिमत् । स्वस्तीत्यविनाशनाम ।
तद्वदनं अद्य इदानीं कृधि कुरु । उरुक्षितौ विस्तीर्णायांभूमौ यज्ञसंबन्धिन्यां दैव्यजनं देव-
संबन्धिनंसंधं जनशब्दःसंधवाची तंगृणीहि गृणातिःशब्दकर्मा शब्दय यथा त्वदीयाभिपवश-
ब्दंश्रुत्वा देवाआगच्छन्ति तथागृणीहीत्यर्थः । अथवा दैव्यजनमित्यृषिः स्वात्मानमाह देवसं-
बंधिनंजनं मांगृणीहि साधुसंभक्तेति शब्दय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

आ॒यस्त॒स्थौ॒भुव॑नान्यम॒र्त्यो॒विश्वानि॒सोमः॑परि॒तान्य॑र्पति ।
कृ॒ण्वन्त्संचृ॑तंवि॒चृतं॑म॒भिष्ट॑य॒इन्दुः॑सिप॒त्तयु॑पसंन॒सूर्यः॑ ॥ २ ॥
आ । यः । त॒स्थौ । भुव॑नानि । अम॒र्त्यः । विश्वानि । सोमः ।
परि॑ । तानि । अ॒र्पति॑ । कृ॒ण्वन् । स॒म॑ऽचृतम् । वि॒ऽचृतं॑ ।
अ॒भिष्ट॑ये । इन्दुः । सि॒स॒क्ति॑ । उ॒पसं॑म् । न । सूर्यः ॥ २ ॥

यः अमर्त्योदेवः सोमोभुवनानि लोकानावस्थौ आस्थितवान् तानि विश्वानि सर्वाणि
भुवनानि पर्यर्पति परितोगच्छति परितोरक्षतीत्यर्थः । सोपमिंदुः यज्ञं यजमानंवा संवृतं देवैःक-
दैर्वा संबद्धं कृण्वन् कुर्वन् विचृतं असुरादिभिः दुःखैर्वाविमुक्तं कृण्वन् अभितोयामाय सिपक्ति
सेवते यज्ञं । उपसंनसूर्यः सूर्यउपसमिव । यथा । अभिष्टये अभितोगमनाय प्राणिनां संवृतं
प्रकारैःसंयुक्तं विचृतं तमोभिर्विमुक्तंच लोकंकुर्वन्नुपसं सेवते तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आ॒योगो॒भिः॒सृ॒ज्यत॒ओष॑धी॒प्वादे॒वानां॑सु॒म्र॒इ॒पय॑न्नु॒पाव॑सुः ।
आ॒वि॒द्युता॑पव॒तेधा॑र॒यासु॑तइन्द्रं॒सोमो॑मा॒दय॑न्दै॒व्यंज॑नम् ॥ ३ ॥

आ । यः । गोभिः । सृज्यते । ओषधीषु । आ । देवानाम् ।
सुम्ने । इषयन् । उपऽवसुः । आ । विऽद्युता । पवते । धारया ।
सुतः । इन्द्रम् । सोमः । मादयन् । देव्यम् । जनम् ॥ ३ ॥

यः सोमोगोभिः रश्मिभिः आसृज्यते ओषधीषु यंसोमं स्थापयन्तीत्यर्थः । किमर्थं
देवानां सुम्ने सुखे निमित्तेसति कीदृशोयः इषयन् देवान् प्राप्नुमिच्छन् इषगतौ । धनमिच्छन्वा
तथा उपावसुः शत्रुभ्यः सकाशात्प्रातधनः ससोमो विद्युता विद्योतमानया धारया आपवते
सुतःसन् । किंकुर्वन् दैव्यं देवत्वामिन इन्द्रं जनं देवसंबंधिसंबंधं मादयन् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

ए॒प॒स्य॒सोमः॑प॒वते॑सहस्र॒जि॒द्वि॒न्वा॒नोवा॒चमि॒पिरामु॑प॒वृ॒धम् ।
इ॒न्दुं॒समु॒द्रमु॒दि॒यति॑वा॒युभि॒रेन्द्र॑स्य॒हा॒र्दिक॒लशे॑पु॒सीद॑ति ॥ ४ ॥
ए॒पः । स्यः । सोमः । प॒वते॑ । स॒हस्र॑जि॒त् । हि॒न्वा॒नः । वा॒चम् ।
इ॒पि॒राम् । उ॒पः॑ऽबु॒धम् । इ॒न्दुः । स॒मु॒द्रम् । उ॒त् । इ॒यति॑ ।
वा॒यु॒ऽभिः । आ । इ॒न्द्र॑स्य । हा॒र्दि॑ । क॒लशे॑पु । सी॒दति॑ ॥ ४ ॥

एपः स्यः सः सोमः पवते पूयते । कीदृशएपः सहस्रजित् सहस्रजेता किंकुर्वन् वाचं क-
त्विजां स्तुतिरूपांवाचं हिन्वानः प्रेरयन् कीदृशींवाचं इपिरां गमनशीलां स्तुत्यंप्रतिगंत्रीं उप-
बृधं उपसिप्तबुधं सोयमिन्दुः सोमः समुद्रं समुद्रियंरसं उदियति उद्गमयति । वायुभिर्गृहभिर-
ध्वव्यादिभिः वायुरेववापेयमाणः सन् तथेन्द्रस्यहार्दिं हादिं मियं तद्वादीन्द्रस्य मियवयथाभव-
ति तथा कलशेषु द्रोणकलशमभृतिष्वासोदति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अ॒भित्यं॒गावः॑प॒यसा॑प॒यो॒वृ॒धंसोमं॑श्री॒णांति॑म॒तिभिः॑स्व॒र्वि॒दम् ।
ध॒नं॒ज॒यः॑प॒वते॑कृ॒त्वो॒रसो॑वि॒प्रः॒कविः॑का॒व्येना॒स्व॒र्चनाः॑ ॥ ५ ॥ १ ॥
अ॒भि । त्यम् । गावः । प॒यसा॑ । प॒यः॑ऽवृ॒धम् । सोमंम् । श्री॒णन्ति॑ ।
म॒ति॒ऽभिः । स्वः॑ऽवि॒दम् । ध॒नम्॑ऽज॒यः । प॒वते॑ । कृ॒त्व्यः । रसः ।
वि॒प्रः । क॒विः । का॒व्येन॑ । स्व॒ऽर्चनाः॑ ॥ ५ ॥ १ ॥

त्यं तं पयोवृधं पयसोवर्धकं सोमं गावः पयसा स्वकीयेन क्षीरेण अभिश्रीणन्ति श्रयणं कुर्वन्ति । योमतिभिः स्तुतिभिः सर्वप्रयच्छति तं स्वर्विदं सोमं श्रीणन्ति सधनंजयः शत्रुधनानां जेतासोमः काव्येन कर्मणापवते पूयते । कीदृशः सल्लभ्यः कर्मण्यः रसोरसरूपः विमोमेधावी कविःक्रांतमज्ञः स्वर्चनाः सर्वाज्ञः चनइत्यन्ननाम ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

इन्द्रायइति द्वादशर्चैअष्टादशंसूक्तं भृगुगोत्रस्य वेनस्यार्थं पवमानसोमदेवताकं एकादशी-द्वादशयौत्रिष्टुभौ शिष्टाजगत्यः । तथाचानुक्रान्तं—इन्द्रायद्वादश वेनोभार्गवोद्वित्रिष्टुबन्तमिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रायसोमसुपुतःपरिस्रवापामीवाभवतुरक्षसासह ।
मातेरसंस्यमत्सतद्व्याविनोद्रविणस्वन्तइहसन्त्विन्दवः ॥ १ ॥

इन्द्राय । सोम । सुष्टुतः । परि । स्रव । अप । अमीवा । भवतु ।
रक्षसा । सह । मा । ते । रसंस्य । मत्सत । व्याविनः ।
द्रविणस्वन्तः । इह । सन्तु । इन्दवः ॥ १ ॥

हे सोम त्वं सुपुतः सुष्टु अभिपुतःसन् इन्द्राय इन्द्रार्थं परिस्रव परितःऋव गच्छ रसंभुं च । अमीवारोगः रक्षसासह अपभवतु अपगतोवियुक्तोभवतु ते तव रसस्य स्वांशंरसंपीत्वा मामत्सत मामाद्यन्तु के द्व्याविनः द्वयं सत्यानृतं तेनयुक्ताः पापिनइत्यर्थः किंच इन्दवस्तेरसाः इहास्मिन्यज्ञे द्रविणस्वन्तः धनवंतः सन्तु भवन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अस्मान्तसंमर्येपवमानचोदयदक्षोद्वेवानामसिहिप्रियोमदः ।
जहिशत्रूँरभ्यामन्दनापतःपित्रेन्द्रसोममवन्नोमृधोजहि ॥ २ ॥

अस्मान् । सुष्टुमर्ये । पवमान् । चोदय । दक्षः । देवानाम् । असि ।
हि । प्रियः । मदः । जहि । शत्रून् । अग्नि । आ । अन्दिनाद्यतः ।
पिव । इन्द्र । सोमम् । अर्च । नः । नृधः । जहि ॥ २ ॥

हे पवमानसोम अस्मान्समये संग्रामे चोदय प्रेरय दक्षोऽसि समर्थः खलु भवसि देवानामध्ये । यद्वा देवानां प्रीणनाय दक्षोऽसि यद्वा दक्षस्त्वं देवानामपिः मियकरोमदोमादपितासि हि । जह्विचशत्रूनस्माकं अज्यागच्छचास्मान्प्रति । भंदनायतः भंदनाःस्तुतयः भंदतेःस्तुतिकर्मणः ताइच्छतः पिब हे इन्द्र सोमं अवजहि नोस्माकं संग्रामकारिणो जहि श्वधः संग्रामात् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अदब्धइन्द्रोपवसेमदिन्तमआत्मेन्द्रस्यभवसिधासिरुत्तमः ।
अभिस्वरन्तिबहवोमनीषिणोराजानमस्यभुर्वनस्यनिसते ॥ ३ ॥

अदब्धः । इन्द्रो इति । पवसे । मदिन्तमः । आत्मा । इन्द्रस्य ।
भवसि । धासिः । उत्तमः । अग्नि । स्वरन्ति । बहवः ।
मनीषिणः । राजानम् । अस्य । भुर्वनस्य । निसते ॥ ३ ॥

हे इन्द्रो क्लिद्यमानसोम अदब्धः अहिंसितोमदिन्तमोमादपितुत्तमस्त्वं पवसे पूयसे आत्मास्वयमेव उत्तमस्त्वं इन्द्रस्यधासिः अन्नंभवसि अस्यभुवनस्यराजानंसोमं बहवोमनीषिणः स्तोतारोभिस्वरन्ति अभिष्टुवन्ति निसते गच्छन्तिवा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सहस्रणीथःशतधारोअद्भुतइन्द्रायेदुःपवतेकाम्यमधु ।
जयन्क्षेत्रमभ्यर्षाजयन्अपउरुनोर्गातुरुणुसोममीदुः ॥ ४ ॥

सहस्रंशनीथः । शतधारः । अद्भुतः । इन्द्राय । इन्दुः । पवते ।
काम्यम् । मधु । जयन् । क्षेत्रम् । अग्नि । अर्ष । जयन् ।
अपः । उरुम् । नः । गातुम् । कृणु । सोम । मीदुः ॥ ४ ॥

सहस्रनीथो बहुप्रकारनयनः शतधारः अपरिमितधारोपेतः अद्भुतः आश्चर्यकरोमहानिन्दुः इन्द्राय काम्यं मधुपवते । किञ्च क्षेत्रमस्मभ्यं जयन् अपश्रजयन् अभ्यर्षं अभिगच्छपवित्रं । हेसोम मीदुः सेकः गातुं मार्गं नोस्माकं उरुंविस्तीर्णं कृणु कुरु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

कनि॑कदत्क॒लशे॑गोभि॒रज्यसे॑व्य॒व्ययं॑स॒मया॑वारं॒मर्ष॑सि ।
म॒मृ॒ज्यमा॑नो॒अत्यो॑न॒सान॒सि॒रिन्द्र॑स्यसोम॒ज॒ठरे॑स॒मक्षरः॑ ॥ ५ ॥
कनि॑कदत् । क॒लशे॑ । गोभिः । अ॒ज्यसे॑ । वि । अ॒व्ययं॑ ।
स॒मया॑ । वारं॒ । अ॒र्षसि॑ । म॒मृ॒ज्यमा॑नः । अत्यः । न ।
सा॒न॒सिः । इन्द्र॑स्य । सो॒म । ज॒ठरे॑ । स॒म् । अ॒क्षरः॑ ॥ ५ ॥

हेसोम कनि॑कदत्शब्दकुर्वन् कलशेवर्तमानो गोभिः पयोभिः अज्यसे तिकोभवसि । अव्ययं अविमयं वारं वालं दशापवित्रं समया तत्समीपे व्यर्षसि विविधंगच्छसि ममृ॑ज्यमानः शोभ्यमानः अत्यो॑न अश्वइव सानसिः संभजनशीलस्त्वं हेसोम इन्द्रस्यजठरे समक्षरः सम्प॒क्षरसि॑ ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स्वा॒दुःप॑वस्वदि॒व्याय॑ज॒न्मने॑स्वा॒दु॒रिन्द्रा॑यसु॒हवी॑तुना॒म्ने ।
स्वा॒दु॒र्मि॒त्राय॑व॒रुणाय॑वा॒यवे॑वृ॒हस्प॑तये॒मधु॑मा॒ अदा॑भ्यः ॥ ६ ॥ १० ॥
स्वा॒दुः । प॒वस्व॑ । दि॒व्याय॑ । ज॒न्मने॑ । स्वा॒दुः । इन्द्रा॑य ।
सु॒हवी॑तु॒नाम्ने॑ । स्वा॒दुः । मि॒त्राय॑ । व॒रुणाय॑ । वा॒यवे॑ । वृ॒हस्प॑तये ।
मधु॑मान् । अदा॑भ्यः ॥ ६ ॥ १० ॥

हेसोम स्वा॒दुस्त्वं दि॒व्याय॑ जन्मने देवगणाय पवस्व तथा सु॒हवी॑तुना॒म्ने शोभ॑ना॒ह्वानना॒॑मधे॑यायेन्द्रायत्वंपवस्व मित्राय वरुणाय वायवे वृ॒हस्प॑तयेच पवस्व मधु॑मान् मधुररसः अदा॒भ्यः अन्यै॑राहिंस्यस्त्वं ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथ सप्तमी—

अ॒त्यंमृ॑जन्ति॒कलशे॑द॒शाक्षि॑पुःप्रवि॒प्राणां॑म॒तयो॒वाचं॑र्द॒रते॑ ।
प॒वमा॑नाअ॒भ्यर्ष॑न्ति॒सुष्टु॑तिमेन्द्रं॒विश॑न्ति॒मदि॒रासु॑इन्द्र॒वः ॥ ७ ॥

अत्यम् । मृजन्ति । कलशे । दशं । क्षिप्यः । प्र । विप्राणाम् ।

मतर्यः । चार्चः । ईरते । पर्वमानाः । अग्नि । अर्पन्ति ।

सुस्तुतिम् । आ । इन्द्रम् । विशन्ति । मदिरासः । इन्द्रवः ॥ ७ ॥

अत्यमतनवन्तमश्वस्थानीयंवा सोमं कलशे दशक्षिपोदशांगुलयः अध्वर्युसंबन्धिन्यो-
मृजन्ति शोधयन्ति । तथा विप्राणांमध्ये मतर्यः स्तोतारोवाचः स्तुतीरीरते पेरयन्ति । पवमा-
नाः सोमाः अर्चयन्ति । अग्निगच्छन्ति । सुष्टुतिं शोभनस्तुतिं इन्द्रं मदिरासोमदकराइन्द्रवः
सोमाः आविशन्ति प्रविशन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

पवमानोअभ्यर्पासुवीर्यमुर्वीगव्युतिमहिशर्मसप्रथः ।

माकिर्नोअस्यपरिपूतिरीशतेन्दोजयेमत्वयाधनंधनम् ॥ ८ ॥

पवमानः । अग्नि । अर्पे । सुवीर्यम् । उर्वीम् । गव्युतिम् । महि ।

शर्म । सुप्रथः । मार्किः । नः । अस्य । परिपूतिः । ईशत ।

इन्दो इति । जयेम । त्वया । धनंघनम् ॥ ८ ॥

हे सोम पवमानः पूयमानस्त्वं सुवीर्यं उर्वीं महतीं गव्युतिं गोमार्गं च महि महत् सप्रथः
सर्वतः पृथु शर्मं गृहं सुखंवा अर्चयर्षं अग्निगमय नोस्माकमस्यकर्मणः परिपूतिः हिंसायाः
परिप्रेरकोद्वेषी माकिरीशत मैश्वरोभवतु हेइन्दो सोम त्वया साधनेन धनंघनं सर्वम-
पिघनं जयेम ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अधियामस्थादृपभोर्विचक्षुणोरुचद्विदिवोरोचनाकृविः ।

राजापवित्रमत्यैतिरोरुवद्विषपीयूपदुहतेनूचक्षंसः ॥ ९ ॥

अधि । द्याम् । अस्थात् । दृपभः । विचक्षुणः । अरुचत् ।

वि । द्विवः । रोचना । कृविः । राजा । पवित्रम् । अति । एति ।

रोरुवत् । द्विवः । पीयूपम् । दुहते । नूचक्षंसः ॥ ९ ॥

अधि उपरि अस्यात् अवस्थात् द्यां द्युलोकं वृषभोवर्षिता विचक्षणो विद्रष्टायं सोमः
तथाकृत्वा दिवोद्युलोकसंबंधीनि रोचना रोचमानानि नक्षत्रादीनि व्यरूचव विविधं रोचय-
ति । कविः क्रान्तप्रज्ञः सन्न राजासोमः पवित्रं दशापवित्रं अत्येति अतिक्रम्यगच्छति । रोचवत्
शब्दकुर्वन् दिवोद्युलोकस्य पीयूषं सारं रसं नृचक्षसः नृणां द्रष्टारः सोमा दुहते सवन्ति स्वकी-
यंरसमान्तरिक्षयमुदकंवा दुहन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

दिवोनाकेमधुजिह्वाअसश्वतोवेनादुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् ।
अप्सुद्रप्संवावृधानंसमुद्रआसिन्धोरुर्मा मधुमन्तं पवित्रे आ ॥ १० ॥
दिवः । नाके । मधुजिह्वाः । असश्वतः । वेनाः । दुहन्ति ।
उक्षणम् । गिरिस्थाम् । अप्सु । द्रप्सम् । वृधानम् । समुद्रे ।
आ । सिन्धोः । ऊर्मा । मधुमन्तम् । पवित्रे । आ ॥ १० ॥

दिवोद्योतमानस्यपज्ञस्य संबन्धिनि नाके दुःस्वरहिते हविर्धानाख्येस्थाने मधुजिह्वाः
मधुरवाचः असश्वतः असंसक्ताः पृथक्पृथगित्यर्थः । यद्वा चिरमकृत्वा शीघ्रमभिपुण्वन्तोवे-
ना एतन्नामकामहर्षयो दुहन्ति अभिपुण्वन्ति । यद्वा द्युलोकएव वेनाः कांताः देवादुहन्ति तंसो-
मं उक्षणं सेकारं गिरिष्ठां गिरौज्जनेदेशे वर्तमानं अप्सुद्रकेषु वसतीवरीषु अन्तर्वृधानं वर्ध-
मानं द्रप्सं रसरूपं समुद्रे समुद्रवत् प्रवृद्धेद्रोणकलशे सिन्धोरुदकस्य ऊर्मा ऊर्मौ पूरेआसिचं-
वीतिशेषः तदर्थं मधुमन्तं माधुर्योपेतंरसं पवित्रे दशापवित्रे आसिचन्तीतिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

नाकेसुपर्णमुपपत्तिवासंगिरोवेनानामकृपन्तपूर्वाः ।
शिशुरिहन्तिमतयःपनिमतंहिरण्ययंशकुनंक्षामणिस्थाम् ॥ ११ ॥
नाके । सुपर्णम् । उपपत्तिश्वांसम् । गिरः । वेनानाम् । अकृपन्त ।
पूर्वाः । शिशुम् । रिहन्ति । मतयः । पनिमतम् । हिरण्ययम् ।
शकुनम् । क्षामणि । स्थाम् ॥ ११ ॥

नाके द्युलोके वर्तमानं सुपर्णं शोभनपर्णोपेतं पश्चात् उपपत्तिवासं उपपत्तयन्तंसोमं वेनानां
स्तोतृणामस्माकं संबन्धिन्यः पूर्वाबन्धोगिरिः स्तुतयः उपाकृपन्त उपकल्पन्ते अभिष्टुवन्तीत्यर्थः ।
तं शिशुं शिशुवत्संस्कर्तव्यंसोमं मतयः स्तुतयः रिहन्ति लिहन्ति । संस्पृशन्ति प्रामुवन्तीत्यर्थः ।
कीदृशं शिशुं पनिमतं शब्दायन्तं पनतेर्यद्भुगन्तावशतरि अश्यासस्यनिगागमउपधालोपश्च ।
हिरण्यमं हिरण्यमं शकुनं पक्षिणं क्षामणि क्षमायां स्थां हविर्धनिस्थां वर्तमानं ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

ऊर्ध्वोर्गन्धर्वोअधिनाकेअस्थाद्दिश्वारूपाप्रतिचक्षाणोअस्य ।
भानुःशुक्लेणशोचिपाव्यद्यौत्पारूरुचद्रोदसीमातराशुचिः ॥ १२ ॥ ११ ॥

ऊर्ध्वः । गन्धर्वः । अधि । नाके । अस्थात् । विश्वा । रूपा ।
प्रतिचक्षाणः । अस्य । भानुः । शुक्लेण । शोचिपा । वि । अद्यौत् ।
प्र । अरूरुचत् । रोदसी इति । मातरा । शुचिः ॥ १२ ॥ ११ ॥

ऊर्ध्वउन्नतोगंधर्वोरश्वीनांधारकः सोमोनाके आदित्ये अध्यक्षथात् अधितिष्ठति किंकुर्वन्
अस्यादित्यस्य विश्वा विश्वानि रूपा रूपाणि प्रतिचक्षाणः प्रतिपश्यन् भानुरादित्यः सोमाधि-
ष्ठितः सन् शुक्लेण दीप्तेन शोचिपा तेजसा व्यद्यौव विद्योतते नकेवलंस्वयमेव अपितु मातरा-
निर्मान्यौ रोदसी यावापृथिव्यौ प्रारूरुचत् प्ररोचपति शुचिर्दितिः सूर्यः ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

॥ इति नवमे मंडले चतुर्थोनुवाकः ॥ ४ ॥

इत्थंदाशतयीमध्ये नवमेमंडलेस्फुटम् । अनुवाकश्चतुर्थोऽयं संगमेनप्रदर्शितः ॥ १ ॥

अथर्षचमेचानुवाके एकादशसूक्तानि तत्र प्रतइत्यष्टाचत्वारिंशद्वचं प्रथमंसूक्तं । प्रथम-
दशर्चस्य आरुष्टाइतिमापाइतिच द्विनामानऋषिगणाद्रष्टारः । द्वितीयस्यदशर्चस्य सिकताइति
निवावरीइति द्विनामानऋषिगणाः । तृतीयस्यदशर्चस्य पृथ्वइतिअजाइतिचानामद्वयोपेताऋ-
षिगणाः । अष्टष्टार्थेमेपांद्विनामत्वमवगंतव्यं । चतुर्थस्यदशर्चस्य आरुष्टामापाइत्यादिद्विनामा-
नस्रयोगणाः द्रष्टारः । आत्रेयइतिनामानमुनयोगणद्रष्टारः । एवंचत्वारिंशद्गताः अथर्षचानांभौमो-

त्रिक्रैविः ततस्त्रिसृणांशुत्समदः । जगतीछन्दः पवमानसोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—पतेष्टाच-
त्वारिंशद्विगणादशर्चा आरुष्टामापाःप्रथमे सिकतानिवावरीद्वितीये पृश्नयोऽजास्तृतीये त्रय-
श्वधुर्धेनिःपंचान्यास्त्रिस्रोशुत्समदइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रत॑आ॒शवः॑ पव॒मान॑धी॒जवो॑मदा॒अर्प॑न्ति॒रघु॑जाइ॒व॒त्मना॑ ।
दि॒व्याःसु॑प॒र्णा॑मधु॒मन्त॒इन्द्र॑वो॒मदि॑न्त॒मासः॑ परि॒कोश॑मासते ॥ १ ॥

प्र । ते । आ॒शवः । प॒वमा॑न् । धी॒इजवः॑ । मदाः । अ॒र्प॑न्ति ।
र॒घुजाः॑इ॒व । त्मना॑ । दि॒व्याः । सु॒प॒र्णाः । मधु॑मन्तः । इन्द्र॑वः ।
म॒दि॒न्म॑सः । परि॑ । कोश॑म् । आ॒स॒ते ॥ १ ॥

हे पवमान पूयमान सोम ते तव आशवोव्याताः धीजवोमनोवेगामदाः मदकरारसाः
अर्पन्ति गच्छन्ति त्मना आत्मनैव अनायासेनइत्यर्थः । कइव रघुजाइव रघुःशीघ्रगावडवा
तत्रजाता रघुजास्तेइव निर्गतास्तेदिव्याः दिविभवाः अन्तरिक्षे दशापवित्रे धार्यमाणाइत्यर्थः ।
सुपर्णाः सुपतनाः मधुमन्तोमाधुर्योपिताः मदिन्तमासः अतिशयेनमादपितृतमाः इन्द्रवोदीभारसाः
कोशद्रोणकलशं पर्यासते पर्युपविशन्ति ॥१॥

अथ द्वितीया—

प्र॒तेम॑दा॒सोम॑दि॒रासं॑आ॒शवो॑रु॒क्षत॑र॒थ्यासो॑यथा॒पृथ॑क् ।
धे॒नुर्न॑व॒त्संप॑र्यसा॒भिव॑ञ्जिण॒मिन्द्र॑मिन्द्र॒वोमधु॑मन्त॒ऊर्म॑र्यः ॥ २ ॥

प्र । ते । मदा॑सः । म॒दि॒रासः॑ । आ॒शवः॑ । अ॒रु॒क्षत॑ । र॒थ्यासः॑ ।
यथा॑ । पृथ॑क् । धे॒नुः । न । व॒त्सम् । पर्य॑सा । अ॒भि । व॒ज्जिण॑म् ।
इन्द्र॑म् । इन्द्र॑वः । मधु॑मन्तः । ऊ॒र्म॑र्यः ॥ २ ॥

मासुक्षत प्रसृज्यन्ते ते तव मदिरासोमइकरा आशवोव्याता मदासः सोमरसाः । कइव
रथ्यासोरथ्याअश्वास्तेयथा तथापृथक् प्रसृज्यन्ते तेमधुमन्तोमाधुर्योपिताऊर्मर्यः प्रवृद्धरसाः
इन्द्रवः सोमाः धेनुः पयसा वत्समिव स्वरसेन वज्जिणमिन्द्रमभिगच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अत्योनहिया नोअभिवाजर्मर्षस्वर्वित्कोशंदिवोअद्रिमातरम् ।
 वृषापवित्रेअधिसानौअव्ययेसोमःपुनानइन्द्रियायधायसे ॥ ३ ॥

अत्यः । न । हियाः । अभि । वाजम् । अर्षम् । स्वःऽवित् ।
 कोशम् । दिवः । अद्रिमातरम् । वृषा । पवित्रे । अधि ।
 सानौ । अव्यये । सोमः । पुनानः । इन्द्रियम् । धायसे ॥ ३ ॥

अत्योन अश्वइव हियानः प्रेर्यमाणोवाजं संग्रामं अश्रयर्षं अभिगच्छ । तथा स्वर्वित् सर्ववित्
 कोशं द्रोणकलशं दिवोद्युलोकात् अद्रिमातरं अद्रिर्षेधः तेनतज्जन्यमुदकंलक्ष्मणं तस्य निर्माता-
 रमश्रयर्षं । अथमत्यक्षरुतः वृषा वर्यकः सोमः अव्यये अविमये पवित्रे दशापवित्रे अधिसानौ
 अधीतिसप्तम्यर्थानुवादी समुच्छ्रिते तस्मिन् पुनानः पूयमानोभवति । किमर्थं धायसे धारकाय
 इन्द्रियाय तदर्थम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रत्आश्विनीःपवमानधीजुवोदिव्याअसृष्टपन्पर्यसाधरीमणि ।
 प्रान्तऋषयस्थाविरीरसृक्षतयेत्वामृजन्त्युपिपाणवेधसः ॥ ४ ॥

प्र । ते आश्विनीः । पवमान । धीऽजुवः । दिव्याः । असृष्टपन् ।
 पर्यसा । धरीमणि । प्र । अन्तः । ऋषयः । स्थाविरीः ।
 असृक्षत । ये । त्वा । मृजन्ति । ऋषिऽसान् । वेधसः ॥ ४ ॥

हे पवमानसोम ते तव आश्विनीः व्याप्ताः अश्व्यान्नावित्यस्माद्गौणादिकोविनिः । ततः
 अण् व्यत्ययेनाद्युदात्तः धीजुवोमनोवेगाः दैव्याःदिविभवाः दिवःपतंत्योधाराः पयसायुक्ताः
 धरीमणि धारके द्रोणकलशे प्रामृष्टम् गच्छन्ति येवेधसः विधातारः ऋषयः हेसोम ऋषिपाण
 ऋषिभिःसंभक्त त्वा त्वां मृजन्ति अभिपुण्वन्ति ते ऋषयः । स्थाविरीः स्थविराधाराः अन्त-
 र्मध्ये पात्रस्यान्तः प्राप्तस्य प्रसृजन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

विश्वाधामानिविश्वचक्षऋभ्वसःप्रभोस्तेसतःपरियन्तिकेतवः ।
व्यानशिःपवसेसोमधर्मभिःपतिर्विश्वस्यभुवनस्यराजसि ॥५॥१२॥

विश्वा । धामानि । विश्वश्चक्षः । ऋभ्वसः । प्रभोः । ते ।
सतः । परि । यन्ति । केतवः । विश्वानशिः । पवसे । सोम ।
धर्मभिः । पतिः । विश्वस्य । भुवनस्य । राजसि ॥ ५ ॥ १२ ॥

हे विश्वचक्षः सर्वस्यद्रष्टः सोम प्रभोः परिवृढस्य सतस्ते तव ऋभ्वसः ऋष्याइति मह-
न्नाम महान्तः केतवोरश्मयोविश्वा सर्वाणि धामानि तेजःस्थानानि देवशरीराणि परियन्ति प-
रिगच्छन्ति प्रकाशयन्तीत्यर्थः । हे सोम व्यानशिः व्यापनशीलश्च त्वं धर्मभिर्धारकैः रसनिष्पदैः
पवसे पूयसे । विश्वस्य भुवनस्यचपतिः स्वामी त्वं राजसि ईश्वरोभवसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथ षष्ठी-

उभयतःपवमानस्यरश्मयोध्रुवस्यसतःपरियन्तिकेतवः ।
यदीपवित्रेअधिमृज्यतेहरिःसत्तानियोनाकलशेषुसीदति ॥६॥

उभयतः । पवमानस्य । रश्मयः । ध्रुवस्य । सतः । परि । यन्ति ।
केतवः । यदि । पवित्रे । अधि । मृज्यते । हरिः ।
सत्ता । नि । योना । कलशेषु । सीदति ॥ ६ ॥

पवमानस्य पूयमानस्य ध्रुवस्य स्वयमविचलितस्य सतः विद्यमानस्य सोमस्य केतवः
प्रज्ञापका रश्मयः उभयत इतश्चामुतश्च परियन्ति परिगच्छन्ति अभिपवसमयएवंभवति । यदि
यदा पवित्रे दशापवित्रे हरिर्हरितवर्णोऽयं अधिमृज्यते तदानीं सत्ता सदनशीलोऽयं योना योनौ
स्वीयेस्थाने कलशेषु द्रोणकलशादिषु निपीदति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

यज्ञस्यकेतुःपवतेस्वध्वरःसोमोदेवानामुपयातिनिष्कृतम् ।
सहस्रधारःपरिकोशमर्पतिवृषापवित्रमत्येतिरोरुवत् ॥ ७ ॥

यज्ञस्य । केतुः । पवते । सुऽअध्वरः । सोमः । देवानाम् । उप ।
याति । निःऽकृतम् । सहस्रधारः । परि । कोशम् ।
अर्पति । वृषा । पवित्रम् । अति । एति । रोरुवत् ॥ ७ ॥

यज्ञस्यकेतुः प्रज्ञापकः स्वध्वरः शोभनयागः सोमः पवते पूयतेभिपूयते । दादशः सोमोदे-
वानानिष्कृतं संस्कृतं स्थानमुपयाति उपगच्छति । तदर्थं सहस्रधारः कोशं द्रोणकलशं पर्य-
र्पति ततः तदर्थं वृषा सेकायं रोरुवत् शब्दयन् पवित्रमत्येति अतिक्रम्य गच्छत्यघोदेशम् ॥७॥

अथाष्टमी-

राजासमुद्रं नद्योरेविगाहतेपामूर्मिसंचतेसिन्धुपुश्रितः ।
अध्यस्थात्सानुपवमानोअव्ययनाभापृथिव्याधरुणोमहोदिवः ॥ ८ ॥

राजा । समुद्रम् । नद्यः । वि । गाहते । अपाम् । ऊर्मिम् । संचते ।
सिन्धुपु । श्रितः । अधि । अस्थात् । सानुं । पवमानः । अव्ययम् ।
नाभा । पृथिव्याः । धरुणः । महः । दिवः ॥ ८ ॥

अयं सोमोराजा समुद्रमन्तरिक्षं नद्यस्तत्रत्याअपश्च विगाहते विगाह्यचापामूर्मिं संचते उ-
दकपूरं सवति सिन्धुपु उदकेपु ग्रहेषु चाश्रितः सन् हूयमानः सन् रश्मिद्वारा सूर्यप्राप्यान्तरिक्षे मे-
घेषु वर्तत इत्यर्थः । अस्यैव वृष्टिसाधनत्वात् । यद्वा लुप्तोपममेतत् समुद्रं नद्यश्च सिन्धुपुवसतीवरीपु
श्रित आश्रितः सन् समुद्रमभिपुतसोमरसाधारपात्रं विगाहते अभिपवात्पूर्वं । पश्चात्पवमानः पूय-
मानोव्ययं सानु समुच्छिन्नं दशापवित्रं अध्यस्थात् अधितिष्ठति कुत्रदेशे नाभापृथिव्या नाभि-
स्थानीयेयन्ने तत्संबन्धिनि हविर्धानइत्यर्थः । यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिर्मिति श्रुतेः । कीदृशः म-
होदिवो घृलोकस्य धरुणोधर्ता ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

दिवोनसानुस्तनयन्अचिक्रदद्यौश्चयस्यपृथिवीचधर्मभिः ।

इन्द्रस्यसख्यंपवतेविवेविदत्सोमःपुनानःकलशेषुसीदति ॥ ९ ॥

दिवः । न । सानु । स्तनयन् । अचिक्रदत् । द्यौः । च । यस्य ।

पृथिवी । च । धर्मभिः । इन्द्रस्य । सख्यम् । पवते । विवेविदत् ।

सोमः । पुनानः । कलशेषु । सीदति ॥ ९ ॥

दिवोन सानु स्तनयन् द्युलोकस्य समुच्छ्रितंस्थानं शब्दयन्निवाचिक्रदत् ऋन्दते यस्य सोमस्य धर्मभिः धारणैर्द्यौःपृथिवीच धृते स्यातां वृष्टिप्रदानद्वारौपम्याद्युत्पादनेन देवानांहविर्भागेन चोभयधारकत्वंप्रसिद्धं । तादृशः सोमोमहानुभावः पुनानः पूयमानः इन्द्रस्य सख्यं विवेविदत् पवते पूयते पवित्रे । सपुनानः सोमः कलशेषु सीदति निवसति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

ज्योतिर्यज्ञस्यपवतेमधुप्रियंपितादेवानांजनिताविभुवंसुः ।

दधातिरत्नंस्वधयोरपीच्यमदिन्तमोमत्सरइन्द्रियोरसः ॥ १० ॥ १३ ॥

ज्योतिः । यज्ञस्य । पवते । मधु । प्रियम् । पिता । देवानाम् ।

जनिता । विभुवंसुः । दधाति । रत्नम् । स्वधयोः । अपीच्यम् ।

मदिन्तमः । मत्सरः । इन्द्रियः । रसः । १० ॥ १३ ॥

यज्ञस्यज्योतिः प्रकाशकःसोमः प्रियंदेवानां मधु मधुरं रसंपवते क्षरति । यद्वा ज्योतिर्यज्ञस्येत्येवदपि मधुविशेषणं । तथा सत्युकलक्षणंमधु पवते पूयतइत्यर्थः । सोमरसोविशेष्यते पिता रक्षिता देवानां । उत्पादयिता सर्वस्य । विभुवसुः प्रभूतधनः ईदृशः सस्वधयोर्द्यावापृथिव्योः । स्वधे पुरंधी इति द्यावापृथिवीनामसुपठितः । तयोरपीच्यमन्तर्हितं रत्नंरमणीयं धनं दधाति स्थापयति स्तोत्रेषु । पुनः सपयविशेष्यते मदिन्तमः मादयित्तमः मत्सरः सोमः इन्द्रियः इन्द्रेण जुष्ट इन्द्रस्यवर्धकोवा रसोरसरूपः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथैकादशी-

अभिक्रन्दं कलशं वाज्यर्पतिपतिर्दिवः शतधारो विचक्षणः ।
हरिर्भिन्नस्य सदर्नेपु सीदति मर्मृजानो विभिः सिन्धुभिर्दृषा ॥ ११ ॥

अभिक्रन्दन् । कलशम् । वाजी । अर्पति । पतिः । दिवः ।
शतधारः । विचक्षणः । हरिः । भिन्नस्य । सदर्नेपु । सीदति ।
मर्मृजानः । अविभिः । सिन्धुभिः । दृषा ॥ ११ ॥

वाजी वेजनवान् गमनवान् अश्वसदृशो वा सोमः अभिक्रन्दन् शब्दं कुर्वन् कलशमभ्यर्पति गच्छति । कीदृशो वाजी दिवः पतिः घुलोकस्य स्वामी शतधारः शतसंख्याकधारः विचक्षणो विदुषा हरिर्हरितवर्णो रसात्मकः सोमो भिन्नस्य देवानां भिन्नभूतस्य पन्नस्य वा सदर्नेपु स्थानेषु सीदति पानेषु पृतः सन् । कीदृशो हरिः सिन्धुभिः स्यन्दनसाधनैः अविभिर्दशापवित्रच्छिद्रैर्मर्मृजानः शोभ्यमानो वृषा वर्षकः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अग्नेसिन्धूनां पवमानो अर्पत्यग्रे वाचो अग्नियोगो पुंगच्छति ।
अग्नेवाजस्य भजते महाधनं स्वायुधः सोतृभिः पूयते दृषा ॥ १२ ॥

अग्ने । सिन्धूनाम् । पवमानः । अर्पति । अग्ने । वाचः । अग्नियः ।
गोपु । गच्छति । अग्ने । वाजस्य । भजते । महाधनम् ।
सुह आयुधः । सोतृभिः । पूयते । दृषा ॥ १२ ॥

यः सोमः पवमानः सिन्धूनां स्यन्दमानानामुदकानां अग्ने अर्पति गच्छति तथा अग्निः अग्राहः श्रेष्ठो अग्ने वाचो माध्यमिकाया अग्ने अर्पति । तथा गोपु रश्मिषु गच्छति तथा वाजस्यान्नस्य बलस्य बालाभाय महाधनं संग्रामं भजते स स्वायुधः वृषा वर्षकः सोमः सोतृभिः अभिपवकर्तृभिः पूयते ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अयं मतवाञ्छकुनो यथा हितो व्येससारपवमान ऊर्मिणा ।

तव क्रत्वारोदसी अन्तरा कवे शुचि धिया पवते सोम इन्द्र ते ॥ १३ ॥

अयम् । मतश्चान् । शकुनः । यथा । हितः । अव्ये । ससार ।

पवमानः । ऊर्मिणा । तव । क्रत्वा । रोदसी इति । अन्तरा ।

कवे । शुचिः । धिया । पवते । सोमः । इन्द्र । ते ॥ १३ ॥

अयं सोमो मतवान् मत्वं संमतं मियं स्तोत्रं तद्वान् पवमानः पूयमानः शोध्यमानश्च सन् हितः प्रेरितः शकुनः पक्षी यथा शीघ्रं गच्छति तथा अव्येपवित्रे ऊर्मिणारसेन ससार गच्छति । हे कवे क्रान्तप्रज्ञ अनूचानवा । ये वा अनूचानास्ते कवय इति श्रुतेः । तादृशेन्द्रयजमान यद्वा उक्तक्षणोन्द्र ते तव क्रत्वा कर्मणा धियामज्ञयाच यद्वा विशेषण विशेष्यभावः धियाधारकेण क्रत्वा कर्मणा रोदसी अंतरा रोदस्योर्धावापृथिव्योर्मध्ये शुचिः सोमः पवते पूयते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

द्रापि वसानो यजतो दिवि स्पृशं मन्तरिक्ष प्राभुवनेष्वर्पितः ।

स्वर्जज्ञानो नभसा अभ्यक्रमीत् प्रत्नमस्य पितरमा विवा सति ॥ १४ ॥

द्रापिम् । वसानः । यजतः । दिवि स्पृशंम् । अन्तरिक्षे प्राः ।

भुवनेषु । अर्पितः । स्वः । जज्ञानः । नभसा । अभि । अक्रमीत् ।

प्रत्नम् । अस्य । पितरम् । आ । विवा सति ॥ १४ ॥

दिवि स्पृशं दिवः स्पर्शारं द्रापिं कवचं तेजो रूपं वसानः आच्छादयन् यजतो यष्टव्योन्तरिक्षमाः अन्तरिक्षस्य पूरकः उदकेन तादृशः सोमो भुवनेषु दकेष्वर्पितः स्वः सर्वस्व नयामिनव्यं देवसंघं स्वर्गं वा जज्ञानः जनयन् अथवा स्वरुदकं तज्जनयन् नभसा उदकेन अभ्यक्रमीत् अभिक्रामति अस्पोदकस्य पितरं पादकं प्रत्नं पुराणं इन्द्रं आविवा सति परिचरति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

सोअस्यविशेमहिशर्मयच्छतियोअस्यधामप्रथमंव्यानशे ।
 पदंपदस्यपरमेव्योमन्यतोविश्वाअभिसंयातिसंयतः ॥ १५ ॥ १४ ॥
 सः । अस्य । विशे । महि । शर्म । यच्छति । यः । अस्य ।
 धाम । प्रथमम् । विद्वान्शे । पदम् । यत् । अस्य । परमे ।
 विद्वान्मनि । अतः । विश्वाः । अभि । सम् ।
 याति । समुद्यतः ॥ १५ ॥ १४ ॥

सप्तमः अस्थेन्द्रस्यविशे प्रवेशनाय महिमह्व शर्म सुखं यच्छति यःसोमोस्येन्द्रस्यधाम
 तेजोयुक्तंशरीरं प्रथमं इतरदेवमाप्तेः पूर्वं व्यानशे प्राप्तवान् यत् यस्यास्यसोमस्य परमेउत्कृष्टे
 व्योमन् व्योमनि द्युलोके वेद्यांवा पदंस्थानं भवति यतोयस्मात्सोमात् तप्तइन्द्रः सोमःस्वयं वा
 विश्वाः संयतः सर्वान् संग्रामान् अभिसंयाति सम्यगग्निगच्छति सप्तमोमहिशर्मयच्छती-
 तिसंयन्धः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षोडशी-

प्रोअयासीदिन्द्रुरिन्द्रस्यनिष्कृतंसखासरयुर्नप्रमिनातिसंगिरम् ।
 मर्यइवयुवतिभिः समर्पतिसोमकलशेशतर्याम्नापथा ॥ १६ ॥
 प्रो इति । अयासीत् । इन्द्रुः । इन्द्रस्य । निःस्कृतम् । सखा ।
 सरयुः । न । प्र । मिनाति । समुद्यगिरम् । मर्यःइव । युवतिभिः ।
 सम् । अर्पति । सोम । कलशे । शतर्याम्ना । पथा ॥ १६ ॥

- इन्द्रुः सोमः इन्द्रस्यनिष्कृतं स्थानमुदरं प्रोअयासीत्पैवगच्छति गत्वाच सखा सखि-
 भूतः सोमः सरयुरिन्द्रस्य संगिरं सम्यगगिरणाधारभूतं उदरं नप्रमिनावि नहिनस्ति । किंच म-
 र्यइवयुवतिभिः यत्पथोपथा युवतिभिः सहसंगतोभवति तद्वदयमपि सोमोयुवतिभिर्मिश्रणशी
 लाभिर्वसतीवरीभिरद्भिः सह समर्पति संगच्छते अभिषवकाले पश्चात्सोमः शतर्याम्ना अनेक-
 यामनसाधनच्छिद्रोपेतेन पथामार्गेण दशापवित्रसंबन्धिनि कलशे द्रोणकलशे गच्छतीविशेषः ॥

यद्वैकमेववाक्यं । यथा मर्योयुवतिभिः सहसंगच्छते एवं कलशे शतयान्नापथा संगच्छ-
तेद्भिः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

प्रवो॒धियो॑म॒न्द्र॒युवो॑वि॒प॒न्युवः॑प॒न॒स्युवः॑सं॒वस॑नेष्व॒क्रमुः॑ ।
सोम॑मनी॒पाअ॒भ्य॑नू॒पत॑स्तुभो॒भिधे॑नवः॒पर्य॑सेमशि॒श्रयुः॑ ॥ १७ ॥

प्र । वः । धियः । म॒न्द्र॒युवः । वि॒प॒न्युवः । प॒न॒स्युवः ।
स॒म॒व॒स॒नेषु॑ । अ॒क्र॒मुः । सोम॑म् । म॒नी॒पाः । अ॒भि । अ॒नू॒प॒त॒ ।
स्तु॒भः । अ॒भि । धे॒नवः॑ । पर्य॑सा । ई॒म् । अ॒शि॒श्र॒युः ॥ १७ ॥

हे सोम वोयुष्माकं धियोध्यातारः मन्द्रयुवः मदकरं शब्दं कामयमानाः पनस्युवः स्तुतिं
कामयमानाः विपन्युवः स्तोतृनामैतद् स्तोतारः संवसनेषु संवाप्तयोग्येषु यागगृहेषु प्राक्रमुः प्र-
क्रमन्ते । वदेवाह सोमं मनीपाः मनसईशाः ईश्वराः स्तोतारः अन्यनूपत अभिष्टुवन्ति धेनवोपि
पयसा स्वीयेन ईमेनसोममग्यशिश्नयुः अभिश्रीणन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

आनः॑सोमसं॒यतं॑पि॒प्युपी॑मि॒प॒मिन्दो॑पव॒स्त्रप॑व॒मानो॑अ॒स्त्रिध॑म् ।
यानो॑दोह॒तेत्रि॑रह॒न्नसं॑श्रुपीक्षु॒मद्वाज॑व॒न्मधु॑मत्सु॒वीर्य॑म् ॥ १८ ॥

आ । नः । सोम॑ । स॒म॒य॒त॒म् । पि॒प्युपी॑म् । इ॒र्षम् । इ॒न्दो इति॑ ।
पव॑स्व । पव॑मानः । अ॒स्त्रिध॑म् । या । नः । दोह॑ते । त्रिः ।
अह॑न् । असं॑श्रुपी । क्षु॒मत् । वाज॑वत् । मधु॑मत् ।
सु॒वीर्य॑म् ॥ १८ ॥

हेइन्दो दीप्तसोम पवमानस्त्वं नोस्माकं संयतं संगृहीतं पिप्युपीं प्रवृद्धमिपमन्नं अस्त्रिधं
अक्षीणं आपवस्व प्रयच्छेत्यर्थः । या यादृशी नोस्माकं अहन् अहनि अह्नः त्रिः त्रिपुसव-
नेषु असश्रुपी अप्रतिबंधादोहते क्षरति । किं क्षुमत् शब्दोपेतं सर्वत्रश्रूयमाणं वाजवत् मधुमत्
माधुपेपितं सुवीर्यं शोभनसामर्थ्यं पुत्रं दोहते तां इयं पवस्वेति समन्वयः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

वृषामतीनांपवतेविचक्षणःसोमोअह्नःप्रतरीतोपसोदिवः ।
क्राणासिन्धूनांकलशाँअवीवशादिन्द्रस्यहाद्याँविशन्मनीपिभिः॥ १९॥

वृषा । मतीनाम् । पवते । विचक्षणः । सोमः । अह्नः । प्रतरीता ।
उपसः । दिवः । क्राणा । सिन्धूनाम् । कलशान् । अवीवशात् ।
इन्द्रस्य । हार्दि । आहविशन् । मनीपिभिः ॥ १९ ॥

अयंसोमः पवते अभिपूयते । कीदृशःसोमः मतीनां मतयः स्तोतारः तेषां वृषा वर्षकः
कामानां विचक्षणोविद्वष्टा अह्नः उपसोदिवोद्युलोकस्यादित्यस्यवा प्रतरीता वर्षयिता । किंच
सिंधूनां स्पंदमानानां उदकानां क्राणा कर्ता करोतेः शानचि बहुलंछन्दसीति विकरणस्पलुक् ।
सुपांसुलुगित्याकारः कलशानवीवशात् कामयते पवेष्टुं । किंकुर्वन् इन्द्रस्पहार्दि हृदयमाविश-
न् प्रविशन् मनीपिभिः स्तुवइतिशेषः । यद्वा व्यवहितमपि मनीपिभिरित्येतत्पवतइत्यनेन सं-
बध्यते ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

मनीपिभिःपवतेपूर्यःकविर्नृभिर्धृतःपरिकोशाँअचिक्रदत् ।
त्रितस्यनामंजनयन्मधुँक्षरदिन्द्रस्यवायोःसख्यायकर्तवे॥ २०॥ १५॥

मनीपिभिः । पवते । पूर्यः । कविः । नृभिः । धृतः । परि ।
कोशान् । अचिक्रदत् । त्रितस्य । नामं । जनयन् । मधुं ।
क्षरत् । इन्द्रस्य । वायोः । सख्याय । कर्तवे ॥ २० ॥ १५॥

अयंसोमोमनीपिभिर्मेधाविभिरध्वर्वादिभिः पवतेपूयते यद्वायं मनीपिभिः मनीपिणीभिः धारा-
भिःपवते क्षरति । कीदृशोयं पूर्यः पुराणः कविर्मेधावी नृभिर्नृभिरध्वर्वादिभिः यतः नियमितः
सन् कोशान् कलशान्प्राप्तुं पर्यचिक्रदत् परिक्रन्दते शब्दंकरोति त्रितस्य त्रिपुस्थानेषु विस्तृत-
स्पेन्द्रस्य यजमानस्यसंबन्धि नाम नामकमुदकं जनयन् उत्पादयन् मधु मधुरंसं क्षरत् क्षरति
किमर्थं इन्द्रस्य वायोश्च सख्याय कर्तवे सख्यं कर्तुं ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकविंशी-

अयं पुनान उपसो विरोचयदयं सिन्धुभ्यो अभवदुलोककृत् ।
अयं त्रिःसप्तदुदुहान आशिरंसोमो हृदे पवते चारुं मत्सरः ॥ २१ ॥

अयम् । पुनानः । उपसः । वि । रोचयत् । अयम् । सिन्धुभ्यः ।
अभवत् । ऊँ इति । लोककृत् । अयम् । त्रिः । सप्त । दुदुहानः ।
आशिरम् । सोमः । हृदे । पवते । चारुं । मत्सरः ॥ २१ ॥

अयं सोमः पुनानः पूयमानः उपसो विरोचयत् विविधं रोचयति । अयं सिन्धुभ्यः स्पन्दमानेभ्योऽस्यो वसतीवरीभ्यः अभवत् समृद्धो भवति उदितिपूरणः कीदृशोऽयं लोककृत् लोकानां कर्ता वर्षकत्वाद्देवो धारकत्वाद्वास्यलोककृत्त्वं । अयं सोमः त्रिःसप्त एकविंशतिं वा ऋत्विङ्गत्वेन आशिरं दुदुहानः दुहानः दोहस्यप्रयोजकत्वात्कर्तुरूपचारः मत्सरो मदकरः चारु रमणीयं पवते क्षरति । किमर्थं हृदे हृदमाय हृदयगमनाय ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पवस्व सोम दिव्येषु धामसु सृजान इन्द्रो कलशेषवित्रे आ ।
सीदन् इन्द्रस्य जठरे कनिक्कदन् नृभिर्भूतः सूर्यमारोहयो दिवि ॥ २२ ॥

पवस्व । सोम । दिव्येषु । धामसु । सृजानः । इन्द्रो इति ।
कलशेषे । पवित्रे । आ । सीदन् । इन्द्रस्य । जठरे । कनिक्कदत् ।
नृभिः । भूतः । सूर्यम् । आ । आरोहयः । दिवि ॥ २२ ॥

हे सोम दिव्येषु धामसु स्थानेषु देवानां संबन्धिषु दरेष्वित्यर्थः तेषु पवस्व क्षर । कीदृशान् हे इन्द्रो दीप्त सोम कलशेषे पवित्रे आ दशापवित्रे च । आदिति चार्थे । सृजानः सृज्यमानः । अत्राग्निहोत्रं जुहोति यवागूं पचतीति वदार्थिकः क्रमोवर्गत्वव्यः । किंचेन्द्रस्य जठरे सीदन् जठरं गच्छन् कनिक्कदत् शब्दं कुर्वन् नृभिर्नैतृभिर्कैत्विभिः यतः परिगृहीतः हुत इत्यर्थः । तथाभूतः सन् दिविसूर्यमारोहयः प्रादुर्भूतमकरोः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

अद्रिभिःसुतःपवसेपवित्रेआँइन्द्रविन्द्रस्यजठरेष्वविशन् ।
 त्वंनृचक्षांअभवोविचक्षणसोमगोत्रमङ्गिरोभ्योवृणोरप ॥ २३ ॥
 अद्रिःइभिः । सुतः । पवसे । पवित्रे । आ । इन्द्रो इति । इन्द्रस्य ।
 जठरेषु । आँविशन् । त्वम् । नृचक्षाः । अभवः । विचक्षण ।
 सोम । गोत्रम् । अङ्गिरःइभ्यः । अवृणोः । अप ॥ २३ ॥

हे इन्द्रो सोम अद्रिभिः ग्रावभिः सुतोभिपुवस्त्वं पवसे क्षरसि पूयसेवा पवित्रे आ दशाप-
 वित्रे । आइतिपूरणः । यद्वा अभिपुतोभवसि पवसेचेति चार्थआकारः । किं कुर्वन् इन्द्रस्य जठरेषु
 जठरमदेशेषु आविशन् जठरमदेशायेत्यर्थः । किंच हे विचक्षण विद्रष्टः सोम त्वं नृचक्षाः अभवः
 नृपां मनुष्याणामनुग्रहेण द्रष्टाभवसि । किंच हे सोम त्वं अंगिरोभ्योगोत्रं मेघमुदकं क्षारयितुं
 पणिभिरपहतानां गवामावरकं पर्वतंवा अपावृणोः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

त्वांसोमपवमानंस्वाध्योनुविप्रांसोअमदन्नवस्यवः ।
 त्वांसुपूर्णआभरदिवस्परीन्दोविश्वाभिर्मतिभिःपरिष्कृतम् ॥ २४ ॥
 त्वाम् । सोम । पवमानम् । सुःआध्यः । अनु । विप्रांसः । अमदन् ।
 अवस्यवः । त्वाम् । सुपूर्णः । आ । अभरत् । दिवः । परि । इन्द्रो
 इति । विश्वाभिः । मतिभिः । परिष्कृतम् ॥ २४ ॥

हे सोम पवमानं त्वां स्वाध्यः सुमतयः सुकर्माणोवा विप्रासोविप्रा मेधाविनः स्तोतारः
 अवस्यवोरक्षाकामा अन्वमदन् अनुष्टुवन्ति । हे इन्द्रो त्वां सुपूर्णः श्येन आभरत् आहरत् दि-
 वस्परि द्युलोकस्योपरि द्युलोकादित्यर्थः । कीदृशं त्वां विश्वाभिर्मतिभिः सर्वाभिः स्तुतिभिः
 परिष्कृतमलंकृतं ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

अव्येषुनानंपरिवारंऊर्मिणाहरिनवन्तेअभिससधेनवः ।
 अपामुपस्येअध्यायवःकविमृतस्यधोनामाहिपाअहेपत ॥ २५ ॥ १६ ॥

अव्ये । पुना॒नम् । परि॑ । वारे॑ । ऊ॒र्मिणा॑ । हरि॑म् । न॒वन्ते॑ । अ॒ग्नि ।
सप्त॑ । धे॒नवः॑ । अ॒पाम् । उ॒प॒ऽस्थे॑ । अधि॑ । आ॒यवः॑ । क॒विम् ।
ऋ॒तस्य॑ । योना॑ । म॒हिषाः । अ॒हे॒पत॑ ॥ २५ ॥ १६ ॥

अव्ये अविमये वारे बाले दशापवित्रे ऊर्मिणा रसेन परि परितः पुनानं पवमानं हरिं
हरितवर्णं सोमं अभिनवन्ते अभिगच्छन्ति सप्तधेनवः प्रीणयिष्यः सप्त गायत्र्याद्याःसप्त गंगाद्या
नद्योवा नवते क्षोदते इतिगतिकर्मसुपठितः । किंच कविंत्वां अपामुपस्थे अन्तरिक्षस्योत्संगे
ऋतस्य योना योनौ उदकनामैतत् ऋतंयोनिः ऋतस्ययोनिरिति तन्नामसुपाठात् उदके
महिषाः महान्तआपवोमनुष्याः अभ्यहेपत अधिकं भेरयन्ति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथ पद्विंशी-

इ॒न्दुः पुना॒नो अ॒तिगा॒हते॑ मृ॒धो॒ विश्वा॑नि॒ कृ॒ण्वन्त्सु॑प॒थानि॒ यज्य॑वे ।
गाः कृ॒ण्वानो॑ नि॒र्णिजं॑ ह॒र्यतः॑ क॒वि॒रत्यो॑न॒ क्रीळ॑न् परि॒वारं॑ म॒र्षति॑ ॥ २६ ॥
इ॒न्दुः । पुना॒नः । अ॒ति । गा॒हते॑ । मृ॒धः । विश्वा॑नि । कृ॒ण्वन् ।
सु॒प॒थानि॑ । यज्य॑वे । गाः । कृ॒ण्वानः॑ । नि॒र्निजं॑ । ह॒र्यतः॑ ।
क॒विः । अ॒त्यः । न । क्रीळ॑न् । परि॑ । वारं॑म् । अ॒र्षति॑ ॥ २६ ॥

अयमिन्दुः दीप्तः सोमः पुनानः पूयमानः अतिगाहते अतिक्रम्य गच्छति । मृधः शत्रून् ।
किंकुर्वन् विश्वानि गंतव्यानि सुवर्त्मानि वैदिकानि लौकिकानिच सुपथानि कृण्वन् कुर्वन्
कस्मै यज्यवे यागकर्त्रे यजमानाय शत्रून् परिहरन् मार्गान् सुपथान् कुर्वन् कलशं प्रविशती-
त्यर्थः । किंच निर्निजं आत्मीयं रूपं गाः कृण्वानोरसमयान् कुर्वाणइत्यर्थः ह॒र्यतः कान्तः ह-
र्यगदिकांतयोः औणादिकः अतच् कविः क्रान्तमज्ञः एवंभूतः सोमः अत्योन अश्वइव क्रीळ-
न् वारं दशापवित्रं पर्यर्षति परिगच्छति ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

अ॒स॒श्वतः॑ श॒तधा॑रा अ॒ग्नि॒श्रियो॑ हरि॑न् व॒न्ते व॒ता उ॑द॒न्युवः॑ ।
क्षि॒पो मृ॒जन्ति॒ परि॒गो॒भिरा॑वृ॒तं तृ॒तीये॑ पृ॒ष्ठे अ॒धिरो॑च॒ने दि॒वः ॥ २७ ॥

असुश्रुतः । शतधाराः । अभिश्रियः । हरिम् । न्वन्ते । अव ।
ताः । उदन्युवः । क्षिपः । मृजन्ति । परि । गोभिः । आर्च्यतम् ।
तृतीये । पृष्ठे । अधि । रोचने । दिवः ॥ २७ ॥

असश्रुतः परस्परसंगताः शतधाराः अभिश्रियः अभितः सोमश्रयन्त्यः ताः प्रसिद्धाः
सूर्यस्य रश्मयो हरिं अवनवन्ते गच्छन्ति । उदन्युवः उदकेच्छावरयः यद्वा धाराशब्देनात्र सो-
मधारा अभिमेताः असश्रुतोसंबद्धाः अभिश्रियःअभितोगाः श्रयंत्यः गोभिः श्रिताः ताः प्र-
सिद्धा उदन्युव इन्द्रसंबन्धि वृष्टिकामा हरिमिन्द्रं अवनवन्ते संगच्छन्ते क्षिपोगुल्योपि गोभिः
दीप्तिपक्षे गोभीरश्मिभिरावृतं सोमधारापक्षे गोभिः पर्यावृतं व्याप्तं सोमं मृजन्ति अवशोधयन्ति ।
दिव आदित्याद्रोचने रोचमाने यमादित्योरोचयति तस्मिन् तृतीयेपृष्ठे क्षित्यपेक्षायां तृतीयभू-
ते द्युलोके अधिवसन्तं सोमंमृजन्ति ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

तवेमाःप्रजादिव्यस्यरेतंसस्त्वंविश्वस्यभुवनस्यराजसि ।

अथेदंविश्वंपवमानतेवशोत्वमिन्द्रोप्रथमोधामधाअसि ॥ २८ ॥

तव । इमाः । प्रजाः । दिव्यस्य । रेतंसः । त्वम् । विश्वस्य । भुवनस्य ।
राजसि । अर्थ । इदम् । विश्वम् । पवमान् । ते । वशे । त्वम् ।
इन्द्रो इति । प्रथमः । धामधाः । असि ॥ २८ ॥

तव दिव्यस्य रेतंसःसकाशादिमाःप्रजा उत्पन्नाः प्राणिनउत्पन्नाः । सोमोवैरेतोधाइ-
ति श्रुतेः । त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ईश्वरोभवसि । अथापिचेदंविश्वं हे पवमान ते वशे
त्वदधीनं वर्तते । हे इन्द्रो प्रथमोमुख्यस्त्वं धामधाः धाम्नोधर्ता असि भवसि ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

त्वंसमुद्रोअसिविश्ववित्कवेलेवेमाःपञ्चप्रदिशोविधर्मणि ।

त्वंद्यांचपृथिवींचार्तिजश्रियेतवज्योतीपिपवमानसूर्यः ॥ २९ ॥

त्वम् । समुद्रः । असि । विश्वद्वित् । कवे । तवं । इमाः । पञ्च ।
 प्रदशिशः । विधर्मणि । त्वम् । द्याम् । च । पृथिवीम् । च । अति ।
 जभिषे । तवं । ज्योतींषि । पवमान । सूर्यः ॥ २९ ॥

हे कवे क्रान्तपन्न त्वं यस्मात्समुद्रः वर्षसाधनोषां अतोविश्वद्वित् । यद्वा समुद्रोद्वात्म-
 कोसि विश्वविच्चासि । किञ्च तव विधर्मणि विधारणे इमाः पञ्चप्रदशः प्रकृष्टादिशोभवन्ती-
 ति शेषः । त्वं द्यां च दिवं च पृथिवीं च अतिजभिषे विभिषि । हे पवमान सूर्येदिवस्तवज्योतीं-
 षि आप्यायति ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवेभ्यः सोमपवमानपूयसे ।
 त्वामुशिजः प्रथमा अगृह्णत तुभ्ये मा विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ ३० ॥ १७ ॥

त्वम् । पवित्रे । रजसः । विधर्मणि । देवेभ्यः । सोम ।
 पवमान । पूयसे । त्वाम् । उशिजः । प्रथमाः । अगृह्णत ।
 तुभ्य । इमा । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ ३० ॥ १७ ॥

हे सोम पवमान त्वं रजसोलोकस्य रसस्य वा विधर्मणि विधारके दशापवित्रे देवेभ्यः
 देवार्थं पूयसे । त्वामुशिजः कामयमाना ऋत्विजः प्रथमाः प्रतमामुख्याः अगृह्णत गृह्णन्ति ।
 तुभ्य तुभ्य इमा इमानि विश्वा सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि येमिरे यच्छन्त्यात्मानं ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथैकत्रिंशी-

प्ररेभ एत्यतिवारं मव्ययं वृषा वनेष्ववचक्रदद्दरिः ।
 संधीतयो वावशाना अनूपत शिशुरिहन्ति मतयः पनिमतम् ॥ ३१ ॥
 प्र । रेभः । एति । अति । वारंम् । अव्ययम् । वृषा । वनेषु ।
 अव । चक्रदत् । हरिः । सम् । धीतयः । वावशानाः । अनूपत ।
 शिशुम् । रिहन्ति । मतयः । पनिमतम् ॥ ३१ ॥

रेभः शब्दयिता । रेभृशब्दे । सोमः अव्ययं अविमयं वारं वारं प्रत्येति प्रकर्षेणातिगच्छति । वृषा सेका सोमोवनेपूदकेषु भवचक्रद्वयं अवचक्रद्वयं । हरिहरितवर्णः सोमः । समनूपत संस्तुवन्ति । के धीतयोध्यातारो वावशाना यागं सोमंवाकामयमानाः शिशुं शिशुवत्संस्कर्तव्यं सोमं मवयः स्तुतयोरिहन्ति लिहन्ति स्पृशन्ति स्वविषयीकुर्वन्तीत्यर्थः । कौटशं पनिमतं शब्दयन्तं ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

ससूर्यस्परश्मिभिः परिव्यत तन्तुं तन्वान खिद्यतं यथा विदे ।
नयन् ऋतस्य प्रशिपो नवीयसीः पतिर्जनीनामुपयाति निष्कृतम् ॥ ३२ ॥

सः । सूर्यस्य । रश्मिभिः । परि । व्यत । तन्तुम् । तन्वानः ।
खिद्यतम् । यथा । विदे । नयन् । ऋतस्य । प्रशिपुः । नवीयसीः ।
पतिः । जनीनाम् । उप । याति । निःस्कृतम् ॥ ३२ ॥

ससोमः सूर्यस्परश्मिभिः परिव्यत परिवेष्टयत्यात्मानं । किंकुर्वन् निवृत्तं सर्वनैर्देवैर्वात्रिवृत्तं तंतुं यज्ञं तन्वानः विस्तारयन् । यथा विदे जानाति येन प्रकारेण संपूर्णमवगच्छति तस्मात्पवं जनीनांपतिः पाळकः स्वामी निष्कृतं संस्कृतं पात्रं उपयाति गच्छति ॥ ३२ ॥

अथ त्रयास्त्रिंशी-

राजासिन्धूनांपवते पतिर्दिवः ऋतस्य याति पृथिभिः कर्निक्रदत् ।
सहस्रधारः परिपिच्यते हरिः पुनानोवाचं जनयन्नुपावसुः ॥ ३३ ॥

राजा । सिन्धूनाम् । पवते । पतिः । दिवः । ऋतस्य । याति ।
पृथिभिः । कर्निक्रदत् । सहस्रधारः । परि । पिच्यते । हरिः ।
पुनानः । वाचम् । जनयन् । उपवसुः ॥ ३३ ॥

सिन्धूनां नदीनामुद्कानां राजा ईश्वरः दिवः पतिः द्युलोकस्पस्वामीसोमः पवते पूयते । ऋतस्य यज्ञस्य पृथिभिः मार्गैः कर्निक्रदच्छब्दं कुर्वन् याति सहस्रधारो बहुधारायुक्तः सोमो नृभिर्नैतृभिः परिपिच्यते पात्रेषु । पुनानः पूयमानोवाचं शब्दं जनयन् उत्पादयन् उपावसुः उपगच्छद्भनः परिपिच्यतइति समन्वयः ॥ ३३ ॥

अथ चतुर्विंशती-

पवमानमहृणोविधावसिसूरोनचित्रोअव्ययानिपव्यया ।
 गभस्तिपूतोवृभिरद्रिभिःसुतोमहेवाजायधन्यायधन्वसि ॥ ३४ ॥
 पवमान । महि । अर्णः । वि । धावसि । सूरः । न । चित्रः ।
 अव्ययानि । पव्यया । गभस्तिपूतः । वृभिः । अद्रिभिः ।
 सुतः । महे । वाजाय । धन्याय । धन्वसि ॥ ३४ ॥

हे पवमानसोम महृणोविहृदकं अर्णइत्युदकनाम रसंवा विधावसि गमयसि । धावुग-
 विशुध्योः । किंच सूरोन चित्रः सूर्यइव चित्रः चायनीयः पूज्यःसन् अव्ययानि अविमयानि
 पव्यया पात्राणि गच्छसि । किंच गभस्तिपूतोवृभिरद्रिशोधितः वृभिरद्रिभिः प्रावभिश्च
 सुतोभिपुतो महेमहते वाजाय संग्रामायधन्याय धनेभ्योहिताय धन्वसि गच्छसि । धन्वतिर्ग-
 तिकर्मा ॥ ३४ ॥

अथ पंचविंशती-

इपमूर्जपवमानाभ्यर्षसिश्येनोवंसुंकलशेषुसीदसि ।
 इन्द्रायमद्वामद्योमदःसुतोदिवोविष्टम्भउपमोविचक्षणः ॥ ३५ ॥ १८ ॥
 इषम् । ऊर्जम् । पवमान । अभि । अर्षसि । श्येनः । न । वंसुं ।
 कलशेषु । सीदसि । इन्द्राय । मद्वा । मद्यः । मदः । सुतः । दिवः ।
 विष्टम्भः । उपमः । विचक्षणः ॥ ३५ ॥ १८ ॥

हे पवमान पूयमानसोम इषमन्नं ऊर्जं बलंचाभ्यर्षसि । श्येनोवंसुं वननीयेषु
 कुलायेषु कलशेषु सीदसि निपण्णोभवसि । अथपरोक्षरुतः । इन्द्राय मद्वा मदकरोमद्योमदहेतुः
 मदोरसः सुतोभिपुतः । कीदृशः दिवोयुक्तोऽस्योपमः उपमीयमानोविष्टंभोविशेषेणस्तंभयिता
 स्थूणा यथागृहं तथा तद्वत् विचक्षणोविदष्ट । स्थूणेवजनौउपमिदित्युक्तं ॥ ३५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीयेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षट्त्रिंशी-

सुसस्वसारोअभिमातरःशिशुंनवंबजज्ञानंजेन्यंविपुश्रितम् ।
अपांगन्धर्वदिव्यंनृचक्षंसंसोमंविश्वस्यभुवनस्यराजसे ॥ ३६ ॥

सुस । स्वसारः । अभि । मातरः । शिशुम् । नवम् । जज्ञानम् ।
जेन्यम् । विपुःश्चित्तम् । अपाम् । गन्धर्वम् । दिव्यम् ।
नृचक्षसम् । सोमम् । विश्वस्य । भुवनस्य । राजसे ॥ ३६ ॥

सप्त सर्पणस्वभावाः सप्तसंख्याकावा स्वसारः मातरो मातृस्थानीया गंगायमुनाद्याः
शिशुं शिशुस्थानीयं अभिगच्छन्तीतिशेषः । स्वकीयैः पयोभिराच्छादयन्तीतिशेषः । कीदृशं
शिशुं नवं जज्ञानं जायमानं जेन्यं जयशीलंविपुश्रितं विद्वांसं अपांजनकं तेषामध्ये वर्तमानं
वा गंधर्वं उदकस्यधातारं दिव्यं दिविभवं नृचक्षंसं नृणांद्दष्टारंसोमं अभिगच्छन्ति किमर्थं
विश्वस्य भुवनस्य राजसे विराजनार्थं ॥ ३६ ॥

अथ सप्तत्रिंशी-

ईशानइमाभुवनानिवीर्यसेयुजानइन्दोहरितःसुपुण्यः ।
तास्तेक्षरन्तुमधुमद्वृतंमद्वृतेसोमतिष्ठन्तुकृष्टयः ॥ ३७ ॥
ईशानः । इमा । भुवनानि । वि । ईर्यसे । युजानः । इन्दो इति ।
हरितः । सुपुण्यः । ताः । ते । क्षरन्तु । मधुमत् । घृतम् ।
पयः । तव । वृते । सोम । तिष्ठन्तु । कृष्टयः ॥ ३७ ॥

हे इन्दो सोम ईशानः सर्वस्य स्वामी त्वं इमा इमानि भुवनानि भूतजातानि वीर्यसे ग-
च्छसि वीर्यत्वादिषु । किंकुर्वन् हरितोहरितवर्णः सुपुण्यः सुपत्तनाश्वाः रथे युजानो योजय-
न् ताः सुपुण्यः ते तव संबन्धिन्यः मधुमत् माधुर्यपितं घृतं दीपं पयउदकं क्षरन्तु । हेसोम
तव वृते कर्मणि तिष्ठन्तु कृष्टयोमनुष्याःसर्वे ॥ ३७ ॥

अथाष्टात्रिंशी-

त्वंनृचक्षांअसिसोमविश्वतःपर्वमानदृपमृताविधावसि ।
सनःपवस्ववसुमद्विरण्यवह्वयस्यामभुवनेपुजीवसे ॥ ३८ ॥

त्वम् । नृ॒ष्ट॒क्षः । अ॒सि॒ । सो॒म॒ । वि॒श्व॒तः । प॒व॒मा॒न॒ । वृ॒ष॒भ॒ ।
 ता । वि । धा॒व॒सि॒ । सः । नुः । प॒व॒स्व॒ । व॒सु॒ष्ट॒मत् । हि॒र॒ण्य॒श्वत् ।
 व॒यम् । स्या॒म॒ । भु॒व॒ने॒षु । जी॒व॒से ॥ ३८ ॥

हे सोम त्वं विश्वतः सर्वतः सर्वेषु भुवनेषु नृचक्षाः नृणां द्रष्टा असि भवसि । हे पवमान-
 न वृषभ अपांवर्यक ताअपोविधावसि विविधंगच्छसि सत्त्वं नोस्माकं पवस्व क्षर । किं वसुम-
 त् बहुभिर्वसुभिर्वासकेर्गवादिद्रव्यैर्युक्तं तथा हिरण्यवत् बहुभिर्हिरण्यैर्युक्तं धनं वयंच वसुभि-
 र्हिरण्यैर्युक्ताः भुवनेषु लोकेषु जीवसे जीवितुं प्रभवः स्याम भवेम ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

गो॒वि॒त्प॒व॒स्व॒व॒सु॒वि॒द्वि॒र॒ण्य॒वि॒द्रे॒तो॒धा॒इ॒न्दो॒भु॒व॒ने॒ष्व॒र्षि॒तः ।
 त्वं॒सु॒वी॒रो॒अ॒सि॒सो॒म॒वि॒श्व॒वि॒त्त॒त्वा॒वि॒प्रा॒उ॒प॒गि॒रे॒म॒आ॒स॒ते ॥ ३९ ॥
 गो॒ष्ट॒वि॒त् । प॒व॒स्व॒ । व॒सु॒ष्ट॒वि॒त् । हि॒र॒ण्य॒ष्ट॒वि॒त् । रे॒तः॒धाः । इ॒न्दो
 द॒ति॒ । भु॒व॒ने॒षु । अ॒र्षि॒तः । त्वम् । सु॒वी॒रः । अ॒सि॒ । सो॒म॒ ।
 वि॒श्व॒ष्ट॒वि॒त् । तम् । त्वा॒ । वि॒प्राः । उ॒प॒ । गि॒रा॒ । इ॒मे । आ॒स॒ते ॥ ३९ ॥

हे सोम त्वं पवस्व क्षर । कीदृशः गोवित् गवांलंभकः वसुवित् धनस्य लंभकः हिरण्य-
 वित् हिरण्यस्य लंभकः रेतोधाः रेतउदकं तस्य धाता ओषधीनां यद्वा रेतः प्रजननसामर्थ्यं
 तस्य धारयिता भुवनेषु उदकेष्वर्षितः । हे इन्दो सोम त्वं सुवीरः सुवीर्योसि भवसि । विश्व-
 वित् सर्वस्यवेत्ता तं त्वा त्वां इमेविप्रागिरास्तुत्पाउपासते ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी-

उ॒न्म॒ध्वं॒ऊ॒र्मि॒र्व॒न॒नां॒अ॒ति॒ष्टि॒प॒द॒पो॒व॒सा॒नो॒म॒हि॒षो॒वि॒गा॒ह॒ते ।
 रा॒जा॒प॒वि॒त्रं॒र॒थो॒वा॒ज॒मा॒रु॒ह॒त्स॒ह॒स्रं॒भृ॒टि॒र्ज॒य॒ति॒श्र॒वो॒बृ॒ह॒त् ॥ ४० ॥ १९ ॥

उत् । म॒ध्वः । ऊ॒र्मिः । व॒न॒नाः । अ॒ति॒स्थि॒प॒त् । अ॒पः । व॒सा॒नः ।
 म॒हि॒षः । वि । ग॒ा॒ह॒ते । रा॒जा॒ । प॒वि॒त्रं॒र॒थः । वा॒ज॒म् । आ ।
 अ॒रु॒ह॒त् । स॒ह॒स्रं॒भृ॒टिः । ज॒य॒ति॒ । श्र॒वः । बृ॒ह॒त् ॥ ४० ॥ १९ ॥

मध्वः मधुरस्योर्भरिसः वननाः वननीयावाचः उदतिष्ठिपत् उत्थापयति । सोमाभिषव-
काले स्तुतिवाचः प्रवृत्ते । अपोवसान. आच्छादयन् महिषोमहान् विगाहते प्रविशति क-
लशं । राजा सोमः पवित्ररथ. दशापवित्र एवरथोयस्य सतथोकः तादृशः सोमोवाजं संग्राम-
मारुहत् आरोहति । सहस्रभृष्टिः बहुभ्रंशः अपरिमितगमनो बृहच्छ्रवः महदन्नं जयति अस्म-
दर्थं ॥ ४० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकचत्वारिंशी-

सभ॒न्दना॒उ॒दि॒यति॑ प्र॒जाव॑ती वि॒श्वायु॑र्वि॒श्वा. सु॒भरा॒अ॒हर्दि॑वि ।
ब्रह्म॑ प्र॒जाव॑द्र॒यिम॒श्वप॑स्त्यं पी॒त इ॒न्द्रं वि॒न्द्रं म॒स्मभ्य॑ याचतात् ॥ ४१ ॥

सः । भ॒न्दनाः । उ॒त् । इ॒यति॑ । प्र॒जाव॑ती । वि॒श्वऽआ॒युः । वि॒श्वाः ।
सु॒भरा॑ । अ॒हर्दि॑वि । ब्रह्म॑ । प्र॒जाव॑त् । र॒यिम् । अ॒श्वप॑स्त्यम् ।
पी॒तः । इ॒न्द्रो इति॑ । इ॒न्द्रम् । अ॒स्मभ्य॑म् । या॒चता॑त् ॥ ४१ ॥

सप्तमः- विश्वायुः सर्वस्यगन्ता सोमः प्रजावतीः प्रजारूपफलदाय्यः सुभराः
सुष्ठु हियमाणा विश्वा. सर्वाभन्दनाः स्तुतीः उदियति उत्कृष्टं प्रेरयति । कस्मिन्काले उच्यते ।
अहर्दिवि अहोरात्रयोश्च । अथ प्रत्यक्षकृतः । ब्रह्मपरिवृढकर्म प्रजावत् प्रजाभिर्युक्त प्रजाफल-
कमित्यर्थः । यद्वा ब्रह्मअन्नं तच्च प्रजावत् प्रजाद्युपेतं तथा रयिधनं कीदृशं अश्वपस्त्यं व्याप्त-
गृहं तदुभयं हे इन्द्रो दीवसोम पीत इन्द्रेण पीतस्त्वं त्वमेवेन्द्रमस्मभ्यं याचतात् याचस्व ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशी-

सोअ॒ग्नेअ॒ह्नाह॑रिर्ह॒र्यतो॑मद्. प्र॒चेत॑सा॒चेत॑यते॒अनु॑द्यु॒भिः ।
द्वा॒जना॑या॒तय॑न्न॒न्तरी॑पते॒नरा॑च॒रांस॑दै॒व्यं च॒धर्त॑रि ॥ ४२ ॥

सः । अ॒ग्ने । अ॒ह्नाम् । ह॒रिः । ह॒र्यतः॑ । म॒दः । प्र॒ । चे॒तसा॑ ।
चे॒त॒यते॑ । अनु॑ । द्यु॒भिः । द्वा । जना॑ । या॒तय॑न् । अ॒न्त॑ ।
ई॒यते॑ । नरा॑शांसम् । च॒ । दै॒व्यम् । च॒ । ध॒र्त॑रि ॥ ४२ ॥

त्वम् । नृ॒क्षकाः । अ॒सि । सो॒म । वि॒श्वतः । प॒व॒मान । वृ॒ष॒भ ।
ता । वि । धा॒व॒सि । सः । नः । प॒व॒स्व । वसु॒॑ध॒मत् । हि॒र॒ण्य॒ध॒वत् ।
व॒यम् । स्या॒म । भु॒व॒ने॒षु । जी॒व॒से ॥ ३८ ॥

हे सोम त्वं विश्वतः सर्वतः सर्वेषु भुवनेषु नृक्षकाः नृणां द्रष्टा असि भवसि । हे पवमान-
न-वृषभ अपां वर्षक ता अपो विधावसि विविधंगच्छसि सत्त्वं नोस्माकं पवस्व क्षर । किं वसुम-
त् बहुभिर्बहुभिर्वासकैर्गवादिद्रव्यैर्युक्तं तथा हिरण्यवत् बहुभिर्हिरण्यैर्युक्तं धनं वयंच वसुभि-
र्हिरण्यैर्युक्ताः भुवनेषु लोकेषु जीवसे जीवितुं प्रभवः स्याम भवेम ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

गो॒वि॒त्प॒व॒स्व॒व॒सु॒वि॒द्दि॒र॒ण्य॒वि॒द्रे॒तो॒धा॒इ॒न्दो॒भु॒व॒ने॒ष्व॒र्पि॒तः ।
त्वं॒सु॒वी॒रो॒अ॒सि॒सो॒म॒वि॒श्व॒वि॒त्त॒त्वा॒वि॒प्रा॒उ॒र्ष॒गि॒रे॒म॒आ॒स॒ते ॥ ३९ ॥
गो॒ऽवि॒त् । प॒व॒स्व । व॒सु॒ऽवि॒त् । हि॒र॒ण्य॒ऽवि॒त् । रे॒तः॒ऽधाः । इ॒न्दो
इति॑ । भु॒व॒ने॒षु । अ॒र्पि॒तः । त्वम् । सु॒ऽवी॒रः । अ॒सि । सो॒म ।
वि॒श्व॒ऽवि॒त् । तम् । त्वा । वि॒प्राः । उ॒र्ष॒ । गि॒रा । इ॒मे । आ॒स॒ते ॥ ३९ ॥

हे सोम त्वं पवस्व क्षर । कीदृशः गोविद गवां लंभकः वसुवित धनस्य लंभकः हिरण्य-
वित् हिरण्यस्य लंभकः रेतोधाः रेतउदकं तस्य धाता ओषधीनां यद्वा रेतः प्रजननसामर्थ्यं
तस्य धारयिता भुवनेषु उदकेष्वर्पितः । हे इन्दो सोम त्वं सुवीरः सुवीर्योसि भवसि । विश्व-
वित्सर्वस्यवेत्ता तं त्वा त्वां इमे विप्रागिरास्तुत्याउपासते ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी-

उ॒न्म॒ध्वं॒ऊ॒र्मि॒र्व॒न॒ना॒अ॒ति॒ष्टि॒प॒द॒पो॒व॒सा॒नो॒म॒हि॒यो॒वि॒गा॒ह॒ते ।
रा॒जा॒प॒वि॒त्रं॒रथो॒वा॒ज॒मा॒रु॒ह॒त्स॒ह॒स्रं॒मृ॒ष्टि॒र्ज॒य॒ति॒श्र॒वो॒बृ॒ह॒त् ॥ ४० ॥ १९ ॥

उत् । म॒ध्वः । ऊ॒र्मिः । व॒न॒नाः । अ॒ति॒स्थि॒प॒त् । अ॒पः । व॒सा॒नः ।
म॒हि॒पः । वि । ग॒हृ॒ते । रा॒जा । प॒वि॒त्रं॒ऽरथः । वा॒ज॒म् । आ ।
अ॒रु॒ह॒त् । स॒ह॒स्रं॒ऽमृ॒ष्टिः । ज॒य॒ति॒ । श्र॒वः । बृ॒ह॒त् ॥ ४० ॥ १९ ॥

मध्वः मधुरस्योर्मिरसः वननाः वननीयावाचः उदतिष्ठिपद् उत्थापयति । सोमाभिपव-
 स्तुतिवाचः प्रवृत्तेः । अपोवसानः आच्छादयन् महिषोमहान् विगाहते प्रविशति क-
 । राजा सोमः पवित्ररथः दशापवित्रं एवरथोयस्य सतथोकः तादृशः सोमोवाजं संप्राम-
 ह्व आरोहति । सहस्रभृष्टिः बहुभ्रंशः अपरिमितगमनो बृहच्छ्रुवः महदन्नंजयति अस्म-
 ॥ ४० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकचत्वारिंशी-

सभन्दना उदियति प्रजावती विश्वायु विश्वाः सुभरा अहर्दिवि ।
 ब्रह्म प्रजावद्रियमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रो विन्द्रं मस्मभ्यं याचतात् ॥ ४१ ॥

सः । भन्दनाः । उत् । इयति । प्रजावतीः । विश्वः आयुः । विश्वाः ।
 सुभराः । अहः दिवि । ब्रह्म । प्रजावत् । रियम् । अश्वपस्त्यम् ।
 पीतः । इन्द्रो इति । इन्द्रम् । अस्मभ्यम् । याचतात् ॥ ४१ ॥

सप्तमः - विश्वायुः सर्वस्यगन्ता सोमः प्रजावतीः प्रजारूपफलदान्यः सुभराः
 ह्यिमाणा विश्वाः सर्वाभन्दनाः स्तुतीः उदियति उत्कृष्टं प्रेरयति । कस्मिन्काले उच्यते ।
 अहर्दिवि अहोरात्रयोश्च । अथ प्रत्यक्षरुतः । ब्रह्मपरिवृढं कर्म प्रजावत् प्रजाभिर्युक्तं प्रजाफल-
 मित्यर्थः । यद्वा ब्रह्मअन्नं तच्च प्रजावत् प्रजाद्युपेतं तथा रयिंधनं कीदृशं अश्वपस्त्यं व्याप्त-
 हं तदुभयं हे इन्द्रो दीप्तसोम पीत इन्द्रेण पीतस्त्वं त्वमेवेन्द्रमस्मभ्यं याचतात् याचस्व ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशी-

सोअप्रे अह्नां हरिर्हर्यतो मद्ः प्रचेतसा चेतयते अनुद्युभिः ।
 द्वाजनायातयन्नन्तरीयते नराचशंसद्वैव्यं च धर्तरि ॥ ४२ ॥

सः । अपे । अह्नाम् । हरिः । हर्यतः । मद्ः । प्र । चेतसा ।
 चेतयते । अनु । द्युभिः । द्वा । जना । यातयन् । अन्तः ।
 इयते । नराशंसम् । च । द्वैव्यम् । च । धर्तरि ॥ ४२ ॥

ससोमोमे सर्वेषां संमुखं चेतसा प्राणिनां चेतनेनसह अह्नां द्युभिर्दीप्तिभिः अनुप्रचेतयते अनुप्रज्ञापयते यद्वा अह्नामग्ने अग्रभागे प्रातरित्यर्थः स्तोतृणां चेतसा प्रज्ञानेन द्युभिर्दीप्तिभिः स्तुतिभिश्चानु प्रचेतयते । कीदृशः सहरिर्हरितवर्णः हर्यतः कान्तः मदोमदकरः । किंच द्वाजना द्वौजनौ स्तोतारं यष्टारं च याचयन् प्रापयन् स्वविहितेनकर्मणा लौकिकवैदिकौ द्वौजनौ द्रष्टव्यौ एवंकुर्वन्नन्तर्द्यावापृथिव्योर्मध्ये ईयते गच्छति । ईङ्गौ । किंकुर्वन् नराशंसैः नरैः शंसनीयं मानुषमित्यर्थः दैव्यंचोभयविधं धनं धर्तरि धारके यजमाने प्रेरयन्निशेषः ॥ ४२ ॥

अथ त्रिचत्वारिंशी-

अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जतेऋतुरिहन्तिमधुनाभ्यञ्जते ।

सिन्धोरुच्छ्रासेपतयन्तमुक्षणंहिरण्यपावाःपशुमासुगृभ्णते ॥ ४३ ॥

अञ्जते । वि । अञ्जते । सम् । अञ्जते । ऋतुम् । रिहन्ति । मधुना ।

अग्नि । अञ्जते । सिन्धोः । उत्श्वासे । पतयन्तम् । उक्षणम् ।

हिरण्यपावाः । पशुम् । आसु । गृभ्णते ॥ ४३ ॥

सोमश्रुत्विजः अञ्जते गोभिः तथा व्यञ्जते विविधमञ्जन्ति समञ्जते सम्यगञ्जन्ति स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः । तथा ऋतुं बलकर्तारं रिहन्ति लिहन्ति आस्वादयन्ति देवाः तथा पुनर्मधुना गव्येन अह्यञ्जते तमेव सोमं सिन्धोरुदकस्परसस्याधारभूते उच्छ्रासे उच्छ्रितदेशे पतयन्तं गच्छन्तं पतुगतावित्यस्मात्स्वार्थेणिचि वृद्धभावश्छान्दसः । उक्षणं सेकारं हिरण्यपावाः हिरण्येन पुनन्तः पशुं द्रष्टारं । पशुः पश्यतेरिति निरुक्तं । आसु वसतीवरीषु गृभ्णते गृह्णन्ति ॥ ४३ ॥

अथ चतुश्चत्वारिंशी-

विपश्चितेपर्वमानायगायतमहीनधारात्यन्धोअर्पति ।

अहिर्नजूर्णामर्तिसर्पतित्वचमत्योनक्रीळन्नसरहृपाहरिः ॥ ४४ ॥

विपःश्चिते । पर्वमानाय । गायत । मही । न । धारां ।

अर्ति । अन्धः । अर्पति । अहिः । न । जूर्णाम् । अर्ति । सर्पति ।

त्वचम् । अत्यः । न । क्रीळन् । असरत् । रपां । हरिः ॥ ४४ ॥

हे ऋत्विजः विपश्चिते मेघाविने पवमानाय पूयमानाय गायत स्तुर्विकुरुत । सच विपश्चि-
त्सोमः महीनधारा महतीवर्षधारेव अन्धोन्नरसात्मकं अत्यर्पति अहिर्न अहिरिव जूर्णा जीर्णा
त्वचमतिसर्पति अतिमुंचति अभिषवादिकर्मणा त्वचमुंचतोत्यर्थः । तद्वदतिसर्पति धारा दशाप-
विप्राव अत्योन अश्वइव क्रीळन् असरत् सरति गच्छति द्रोणकलशं । वृषा वर्षकः कामानां
हरिर्हरितवर्णोरसः ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चत्वारिंशी-

अप्रेगोराजाप्यस्त्वविष्यतेविमानोअह्नांभुवनेष्वर्पितः ।

हरिर्घृतस्रुःसुदृशीकोअर्णवोज्योतीरथपवतेरायओक्थः ॥४५॥२०॥

अप्रेऽगः । राजा । अप्यः । त्वविष्यते । विमानः । अह्नाम् ।

भुवनेषु । अर्पितः । हरिः । घृतस्रुः । सुदृशीकः । अर्णवः ।

ज्योतिःहरथः । पवते । राये । ओक्थः ॥ ४५ ॥ २० ॥

अप्रेगः अप्रेगन्ता राजा राजमानः अप्यः अप्युसंस्कृतः सोमः तविष्यते स्तुयते योह्नां
दिनानां विमानो विमाता । चन्द्रकलाहासवृच्चधीनत्वादहर्व्यवहारस्य भुवनेषुदकेषु वसतीवरी-
संबधिष्वर्पितः स्थापितः सराजा तविष्यते । किंच हरिर्हरितवर्णः घृतस्रुः प्रसृतोदकः सुदृशी-
कः शोभनदर्शनः अर्णवः उदकवान् अर्णइत्युदकनाम । ज्योतीरथः ज्योतिर्मयरथः राये ध-
नस्य प्रापयिता ओक्थः ओकइतिनिवासनाम तस्यहितः एतादृशः सोमः पवते गच्छति ॥४५॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ पञ्चत्वारिंशी-

असर्जिस्क्रम्भोदिवउद्यंतोमदःपरिन्त्रिधातुर्भुवनान्यर्पति ।

अंशुरिहन्तिमतयःपनिमतंगिरार्यादिनिर्णिजंमृग्मिणोययुः ॥४६॥

असर्जि । स्क्रम्भः । दिवः । उद्यंतः । मदः । परि । त्रिधातुः ।

भुवनानि । अर्पति । अंशुम् । रिहन्ति । मतयः । पनिमतम् । गिरा ।

यदि । निःश्निजम् । ऋग्मिणः । ययुः ॥ ४६ ॥

दिवोद्युलोकस्य स्कंभः स्कंभयिता धारक उद्यवः मदः मादकः सोमः असर्जि सृज्यते अभिपूयतेइत्यर्थः । किंच त्रिधातुः द्रोणलकशाधवनीयपूतभृदाख्यास्रयोधातवोयस्य सतथोक्तः तादृशोभुवनानि उदकानि पर्यर्षति गच्छति अंशुं सोमं पनिमतं शब्दायमानं मतयः पूजकारि- हन्ति लिहंति आस्वादयन्ति कदा यदि यदा निर्निजं निर्निक्तं यद्वा निर्निगितिरूपनाम रूपव- न्तमित्यर्थः तं ऋग्मिणः स्तोतारोगिरास्तुत्या ययुर्गच्छन्ति तदा ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशी-

प्रतेधाराअत्यण्वानिमेप्यःपुनानस्यसंयतोयन्तिरंह्यः ।
यद्गोभिरिन्दोचम्बोःसमज्यसुआसुवानःसोमकलशेषुसीदसि ॥ ४७ ॥

प्र । ते । धाराः । अति । अण्वानि । मेप्यः । पुनानस्य । समज्यतः ।
यन्ति । रंह्यः । यत् । गोभिः । इन्दो इति । चम्बोः ।
समज्यसे । आ । सुवानः । सोम । कलशेषु । सीदसि ॥ ४७ ॥

पुनानस्य पूयमानस्य ते तव संयतः संगृह्यमाणाः रंहयोरंहणस्वभावा धाराः मेप्यःअ-
ण्वानि अणूनि लोभानि प्रतिपन्ति अतिक्रम्यगच्छन्ति हे इन्दो सोम यद्यदा गोभिरुदकैः
चम्बोः अधिषवणफलकयोरुपरि समज्यते तदानीं हे सोम सुवानः स्यमानस्त्वं कलशेष्वा-
सीदसि ॥ ४७ ॥

अथाष्टचत्वारिंशी-

पवस्वसोमऋतुवित्रेउक्थ्योव्योवारिपरिधावमधुप्रियम् ।
जहिविश्वान्क्षसदन्दोअत्रिणोवृहद्वेमविदथेसुवीराः ॥ ४८ ॥ २१ ॥
पवस्व । सोम । ऋतुवित् । नः । उक्थ्यः । अव्यः । वारे । परि ।
धाव । मधु । प्रियम् । जहि । विश्वान् । रक्षसः । इन्दो इति ।
अत्रिणः । वृहत् । वेदम् । विदथे । सुवीराः ॥ ४८ ॥ २१ ॥

हे सोम नोस्माकं ऋतुविद कर्मज्ञःस्तुतिज्ञइत्यर्थः उक्थ्यः स्तुत्यः यतः स्तुत्यः अतः ऋ-
तुविदित्यभिप्रायः इदंशस्त्वं नोस्माकं यागाय पवस्व स्य रसं अव्योवारे दशापवित्रे मियं

मधु परिधाव परिक्षर हे इन्दो दीत सोम अत्रिणो भक्षकान् विश्वान् रक्षसोजहि सुवीराः सुपु-
त्रावयं विदथे यज्ञे बृहन्महद्धनं वदेम उच्चारयेम याचेमेत्यर्थः । यद्वा प्रभूतं स्तोत्रं वदेम ॥४८॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

प्रतुद्रवेतिनवर्चं द्वितीयं सूक्तं काव्यस्योशनसआर्षे अनादेशपरिभाषया त्रैष्टुभं पवमान-
सोमदेवताकं । तथाचानुक्तान्तं—प्रतुनवोशनाइति । जागतमूर्ध्वं प्रागुशनसइतिवचनाज्जगत्यधि-
कारोनिवृत्तः । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रतुद्रवपरिकोशानिपीदृनृभिः पुनानोअभिवाजर्मर्ष ।
अश्वंनत्वावाजिनंमर्जयन्तोच्छावर्हीरशानामिर्नयन्ति ॥ १ ॥

प्र । तु । द्रव । परि । कोशम् । नि । पीद । नृभिः । पुनानः ।
अभि । वाजर्म । अर्षम् । अश्वम् । न । त्वा । वाजिनम् ।
मर्जयन्तः । अच्छ । वर्हिः । रशानाभिः । नयन्ति ॥ १ ॥

हे सोम तु क्षिप्रं प्रदव गच्छ गत्वाच कोशं द्रोणकलशं परिनिपीद निषण्णोभव । नृभि-
र्नृभिः पुनानः पूषमानः वाजमन्त्रं यजमानार्थं उद्दिश्याम्यर्षं अमिगच्छ । वाजिनं बलवन्त-
मश्वंन अश्वमिव तं यथा मार्जयन्ति तद्द्वद्वाजिनं त्वां मर्जयन्तः मार्जयन्तः शोधयन्तोवर्हिर्षत-
मच्छ प्रति रशानाभीरशानावदापताभिरंगुलिभिर्नयन्ति अध्वर्युममुत्ताः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

स्वायुधः पवते देवदन्दुः शस्तिहाहृजं रक्षमाणः ।
पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्याः ॥ २ ॥

सु६आयुधः । पवते । देवः । दन्दुः । अशस्तिहाहृ ।
वृजर्नम् । रक्षमाणः । पिता । देवानाम् । जनिता ।
सु६दक्षाः । विष्टम्भः । दिवः । धरुणः । पृथिव्याः ॥ २ ॥

स्वायुधः शोभनायुधः इन्द्रुः सोमोदेवः पवते । सचदेवोशस्तिहा रक्षोहा वृजनं उपद्रवं रक्ष-
माणः पिता पालकोदेवानां तथा जनिताउत्पादकः । सुदक्षः सुबलः दिवोविष्टंभः विशेषेणस्तं-
भयिता पृथिव्याश्च धरुणोधारकः एवं महानुभावः पवते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ऋषिर्विप्रः पुरएताजनानामृभुर्धीरुशनाकाव्येन ।
सचिद्विवेदनिहितं यदासामपीच्यं गुह्यं नामगोनाम् ॥ ३ ॥

ऋषिः । विप्रः । पुरः एता । जनानाम् । ऋभुः । धीरः ।
उशना । काव्येन । सः । चित् । विवेद । निहितम् ।
यत् । आसाम् । अपीच्यम् । गुह्यम् । नाम । गोनाम् ॥ ३ ॥

ऋषिरतीन्द्रियद्रष्टा विप्रोमेधावी पुरएता पुरतो गन्ता जनानां मनुष्याणां ऋभुः उरुभास-
मानः धीरोधीमान् उशना एतन्नामाऋषिः यः सचित् सएव काव्येन कवित्वेन स्तोत्रेण विवेद
लभते । किं यदासां गोनां गवां अपीच्यं अंतर्हितनामैतत् अंतर्हितं गुह्यं गोपनीयं नाम नामक-
मुदकं पयोऽलक्षणं निहितं स्थापितं लभतइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एपस्यते मधुमाँ इन्द्रसोमो हृषपा वृष्णे परिपवित्रे अक्षाः ।
सहस्रसाः शतसा भूरिदावा शश्वत्तमं बर्हिः रावाज्यं स्यात् ॥ ४ ॥
एपः । स्यः । ते । मधुमान् । इन्द्र । सोमः । हृषा । वृष्णे ।
परि । पवित्रे । अक्षारिति । सहस्रसाः । शतसाः । भूरिदावा ।
शश्वत्तमम् । बर्हिः । आ । वाजी । अस्यात् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र वृष्णे वर्षकाय ते तुज्यं एपस्यः ससोमो मधुमान् माधुर्योपितो वृषा वर्षकः पवित्रे
पर्यक्षाः परिक्षरति क्षरतेऽङ्कितरूपं । सएव सहस्रसाः सहस्रसंख्याकधनस्यदावा शतसाः शत-
संख्याकस्य दाता भूरिदावा ततोपि भूरेदाता वाजी बलवान् शश्वत्तमं नित्यं बर्हियज्ञं आ अ-
स्यात् आविष्ठति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

ए॒ते सो॒मां॑ अ॒ग्नि॒ग॒व्या॒स॒ह॒स्रा॑ म॒हे वा॒जा॒या॒मृ॒ता॒य॒श्रवा॑सि ।
प॒वि॒त्रे॒भिः॒ प॒र्व॒मा॒ना॒ अ॒सृ॒ग्र॒ञ्छ॒व॒स्य॒वो॒न॒पृ॒त॒ना॒जो॒ अ॒त्याः॑ ॥ ५ ॥ २२ ॥

ए॒ते । सो॒मांः । अ॒ग्नि॒ । ग॒व्या॒ । स॒ह॒स्रा॑ । म॒हे । वा॒जा॒या॒ ।
अ॒मृ॒ता॒य॒ । श्रवा॑सि । प॒वि॒त्रे॒भिः॒ । प॒र्व॒मा॒नाः । अ॒सृ॒ग्र॒म् ।
श्र॒व॒स्य॒वः॑ । न । पृ॒त॒ना॒जः॑ । अ॒त्याः॑ ॥ ५ ॥ २२ ॥

एतेसोमाः गव्या गव्यानि सहस्रा सहस्राणि श्रवांस्यन्तानि आशिरलक्षणानि लक्ष्मीरु-
त्य पवित्रेभिः पवित्रच्छिद्रैः पर्वमानाः पूयमानाः महे महते वाजायान्नाय अमृताय अमृतत्वाम
अभ्यसृग्रम् सृज्यन्ते । किमिच्छवः श्रवस्यवः अन्नेच्छवः पृतनाजः सेनाजेवारः अत्यान अ-
श्वाइव ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये द्वाविंशोऽर्कः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी-

परि॒हि॒ष्मा॑ पुरु॒हूतो॒ज॒नानां॑ वि॒श्वा॒स॒र॒ज्ञो॒ज॒ना॒पू॒य॒मा॒नः॑ ।
अथा॒भ॒र॒श्ये॒न॒भृ॒त॒प्र॒यांसि॒र्यि॒तु॒ज्ञानो॑ अ॒भि॒वा॒ज॒म॒र्ष॑ ॥ ६ ॥

परि॑ । हि॒ । स्म॒ । पुरु॒हू॒तः॑ । ज॒ना॒नाम् । वि॒श्वा॑ । अ॒स॒र॒त् ।
भो॒ज॒ना॒ । पू॒य॒मा॒नः॑ । अ॒यं । आ॒ । भृ॒त् । श्ये॒न॒भृ॒त् । प्र॒यांसि॑ ।
र॒यि॒म् । तु॒ज्ञा॒नः॑ । अ॒ग्नि॒ । वा॒ज॒म् । अ॒र्ष॑ ॥ ६ ॥

अयं पर्यसरत् परितरति जनानां अर्थाय । विश्वा सर्वाणि भोजना भोजनानि अन्ना-
नि धनानिवा । कीदृशः पुरुहूतः बहुभिराहूतः पूयमानः शोष्यमानः । अथप्रत्यक्षदृक्ः अपे-
दानीं हे श्येनभृत् श्येनेनाहत् सोम त्वं प्रयांस्यन्तानि आप्नर आहर रयिं धनं तुज्ञानः ददानः
वाजमन्नरसं अभ्यर्ष अभिगच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

ए॒पसु॒वा॒नः॒ परि॒सोमः॑ प॒वित्रे॑सर्गो॒नसृष्टो॑अ॒दधाव॑द॒र्वा ।
ति॒ग्मे॒शिशा॑नोमहि॒षोन॑शृङ्गे॒गाग॒व्यन् अ॒भि॒शूरो॑नस॒त्वा ॥ ७ ॥

ए॒पः । सु॒वा॒नः । परि॑ । सोमः॑ । प॒वित्रे॑ । सर्गः॑ । न । सृष्टः॑ ।
अ॒द॒धा॒वत् । अ॒र्वा । ति॒ग्मे इति॑ । शिशा॑नः । म॒हि॒षः । न ।
शृ॒ङ्गे इति॑ । गाः । ग॒व्यन् । अ॒भि । शू॒रः । न । स॒त्वा ॥ ७ ॥

ए॒पसु॒वा॒नः सूप॑मानः अ॒र्वा अरण॑कुशलः सोमः सर्गो॒नसृष्टः॑ वि॒सृष्टो॑श्वइव प॒वित्रे॑ पर्य-
द॒धाव॑द परि॒धाव॑ति । किंच ति॒ग्मे तीक्ष्णे॑ शृंगे शिशा॑नः तीक्ष्णिकुर्वन् महि॒षोन॑ महान् महि॒षा-
ख्योभृ॑गइव । तथान्यदृष्टान्तः—गा ग॒व्यन् प्रभू॑तागाइच्छन् शू॒रोन॑ शूरइव ए॒तौ महि॑षशू॒रौ यथा
प्रवि॒बुद्धौ॑ शीघ्रं धावतः तद्वत् स॒त्वा सदन॑शीलो॒र्यं अ॒भिगच्छ॑तीतिशेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ए॒पाय॑यौ॒पर॒माद॒न्तर॑द्रेः॒कूचि॑त्स॒तीर्क॒र्वेगा॑वि॒वेद॑ ।
दि॒वो॒नवि॒द्युत्स्त॒नय॑न्त्य॒अ॒भ्रैःसोम॑स्यते॒पव॑तइन्द्र॒धारां॑ ॥ ८ ॥

ए॒पा । आ । य॒यौ । पर॒मात् । अ॒न्तः । अ॒द्रेः । कू॒चि॑त् । स॒तीः ।
ऊ॒र्वे । गाः । वि॒वेद॑ । दि॒वः । न । वि॒द्युत् । स्त॒नय॑न्ती । अ॒भ्रैः ।
सोम॑स्य । ते । प॒व॒ते । इन्द्र॑ । धारां॑ ॥ ८ ॥

ए॒पा सोम॑धारा पर॒माद॒ उच्छ्रिता॑व स्थानात् ययौ जगाम पात्रं तयापाप्तव्यंदेशंवा । किंच
अ॒द्रेः प॒णीनां॑ निवासस्थानस्य पर्यतस्यान्तः कूचि॑त् क्वचि॑त् कुत्रचिद्द्रे ऊ॒र्वे देशे॑ सतीः वर्तमा-
नाः पणि॒भिर॑पहताः गाः वि॒वेद॑दृग्भवती । यत्र पणयोगाअपहत्यस्थापितवन्तः सदेशऊ॒र्वः ।
ऊ॒र्वेग॒व्यंमहि॑गृणानइति हिमं॒वान्तरं॑ । दि॒वो॒नवि॒द्युत् दि॒वःसकाशा॑द्विद्युदिव स्त॒नय॑न्ती शब्द-
यन्ती विद्युद्विशेष्यते अ॒भ्रैः प्रेरिते॑तिशेषः साय॒धारा॑ब्दं करोति तद्वच्छब्दं कुर्वन्ती सोमस्य सं-
बन्धिनी सेयं धारा हे इन्द्र ते लदर्थं त्वत्पानाय पवते पूयते क्षरति वा ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उ॒तस्मं॑राशिंपरि॑यासि॒गोना॑मिन्द्रेणसोमसुरथंपुना॑नः ।
पूर्वीरिपो॑बृहतीर्जीरदानो॒शिक्षा॑शचीवस्तव॒ताउ॑प॒पुत् ॥ ९ ॥ २३॥

उ॒त । स्म॒ । रा॒शिम् । परि॑ । या॒सि॒ । गो॒ना॑म् । इन्द्रेण॑ । सो॒म॒ ।
स॒इ॒रथ॑म् । पु॒ना॑नः । पूर्वीः॑ । इ॒पः । बृ॒हतीः॑ । जी॒रदा॑नो इति
जीर॑दानो । शिक्ष॑ । श॒ची॒वः । तव॑ । ताः । उ॒प॒इ॒स्तुत् ॥ ९ ॥ २३॥

उतस्म अपिच खलु हेसोम पुनानः पूयमानोगोनां गवांराशिसमूहं पणिभिरपहतं परि-
यासि परिगच्छसि । कथंभूतःसन् उच्यते इन्द्रेणसह रथमेकमेवरथं आस्थाय । हे जीरदानो
क्षिपदानसोम उपस्तुत् उपस्तूपमानस्त्वं पूर्वीर्विहीः बृहतीर्महतीरिपः उकलक्षणान्यत्रानि शिक्ष
देहि । हेराशीवः अन्नवन् ताइपःतवस्वभूता इतिशेषः ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अयं सोमइत्यष्टकं तृतीयं सूक्तं ऋषयाद्याःपूर्ववत् । अयं सोमोष्टावित्यनुक्रान्तं । गतोवि-
नियोगः ।

तत्र प्रथमा-

अ॒यंसोमं॑इन्द्र॒तुभ्यं॑सु॒न्वे॒तुभ्यं॑पवते॒त्वम॑स्यपाहि ।
त्वंहृ॒यंच॑रूपे॒त्वंव॑रुपइन्द्रु॒मदा॑य॒युज्या॑य॒सोम॑म् ॥ १ ॥

अ॒यम् । सोमः॑ । इन्द्र॒ । तुभ्यं॑म् । सु॒न्वे॒ । तुभ्यं॑म् । प॒वते॒ । त्वम् ।
अ॒स्य॒ । पा॒हि॒ । त्वम् । हृ॒ । यम् । च॒रु॒पे॒ । त्वम् । व॒रु॒पे॒ ।
इन्द्रु॑म् । मदा॑य । युज्या॑य । सोम॑म् ॥ १ ॥

हे इन्द्रअयं सोमः तुभ्यं त्वदर्थं सुन्वे स्रयते सुनोतेः कर्मांशं तदि लोपस्तआत्मनेपदेद्वि-
वि तटोपः तुभ्यं त्वदर्थमेव पवते पूयते त्वंचास्य अमुंपाहि मिय त्वंह यं इन्द्रं सोमं चरुपे करोषि
त्वंच यं वरुपे वृतवानसि किमर्थं मदाय युज्याय सहापाय सोमं इन्द्राय वटकरत्वात् सहाय-
इतिप्रसिद्धं यमेवंकरोषित्वं तंपाहीतिसमन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सईरथोनभूरिपाळंयोजिमहःपुरूणिसातयेवसूनि ।

आदींविश्वानहुष्याणिजातास्वर्पातावनंऊर्ध्वान्वन्त ॥ २ ॥

सः । ईम् । रथः । न । भूरिपाट् । अयोजि । महः । पुरूणि ।

सातये । वसूनि । आत् । ईम् । विश्वा । नहुष्याणि ।

जाता । स्वःऽसाता । वने । ऊर्ध्वा । न्वन्त ॥ २ ॥

सई सोमं सोमः भुरिपाट् भूरिभारस्यसोढा रथोन रथइव भुरिपाट् प्रभूतस्य भारस्य सोढा अयोजि युज्यते । कीदृशः समहोमहान्, किमर्थमयोजि पुरूणि बहूनि वसूनि धनानि सातयेस्मभ्यंदातुं । आदींयोगानंतरं विश्वा विश्वानि सर्वाणि नहुष्याणि नहुषोमनुष्यास्तेषां संबंधीनि जाता जातानि अस्मद्विरोधीनि ऊर्ध्वा उन्मुखानि वने वननोमे स्वर्पाता स्वर्पातौ संग्रामनामैतद् स्वर्गलाभयुक्ते । संग्रामे नवंत गच्छन्तु । नवतिर्गतिकर्मा यद्वा सोमं संग्रामे युद्धार्थिनः संगच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

वायुर्नयोनिपुत्वाँइष्टयामानासंत्येवहवआशम्भविष्ठः ।

विश्ववारोद्रविणोदाइवत्मन्पुपेवधीजवनोसिसोम ॥ ३ ॥

वायुः । न । यः । नियुत्वान् । इष्टयामा । नासंत्याऽइव ।

हवे । आ । शम्भविष्ठः । विश्ववारः । द्रविणोदाऽइव ।

त्मन् । पूयाऽइव । धीऽजवनः । असि । सोम ॥ ३ ॥

यः सोमो नियुत्वान् नियुतोवायोरश्वाः तद्वान् वायुर्न वायुरिव इष्टयामा इष्टगमनः । नासत्येव अश्विनांविष हवे हवमाह्वानमाकर्ष्य आसर्षतः शम्भविष्ठः सुखस्यभावयितृत्वमः द्रविणोदादेव त्मन् आत्मनि विश्ववारोविश्वैर्वरणीयो भवति तद्द्विश्ववारोसि । पूपेवपोषकः सवितेवधीजवनोवेगोसि । यद्वा कर्मणांपवर्तयितासि हे सोम ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रो नयो महाकर्माणि चक्रि हन्ता वृत्राणामसिसोमपूर्मित् ।

पैद्वोनहित्वमहिनाम्ना हन्ता विश्वं स्यासिसोमदस्योः ॥ ४ ॥

इन्द्रः । न । यः । महा । कर्माणि । चक्रिः । हन्ता । वृत्राणाम् ।

असि । सोम । पूःक्षित् । पैद्वः । न । हि । त्वम् । अहिनाम्नाम् ।

हन्ता । विश्वस्य । असि । सोम । दस्योः ॥ ४ ॥

इन्द्रो न इन्द्र इव यस्त्वं महा महान्ति कर्माणि चक्रिः ताच्छील्येन करोषि सत्वं हेसोम वृ-
त्राणां शत्रूणां हन्तासि भवसि । तथा पूर्मित् पुराभेत्तासि । किंच पैद्वोनहि अश्व इव खलु अहिनाम्नां
हन्ता भवसि । आगत्य हन्तीत्यहिः तन्नामकानामित्यर्थः । न केवलं तेषामेव अपितु विश्व-
स्यापि सर्वस्यापि दस्योः उपक्षपयितुः शत्रोर्हन्तासि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अग्निर्नयो वन आसृज्यमानो वृथा पाजांसि कृणुते नदीपुं ।

जनो न युध्वा महत उष्विदिरियति सोमः पवमान ऊर्मिम् ॥ ५ ॥

अग्निः । न । यः । वने । आ । सृज्यमानः । वृथा । पाजांसि ।

कृणुते । नदीपुं । जनः । न । युध्वा । महतः । उष्विदः ।

इरियति । सोमः । पवमानः । ऊर्मिम् ॥ ५ ॥

अग्निर्न अग्निरिव यः सोमो वने अरण्ये आसृज्यमानः वनसंबन्धी अग्निः यथा वटानि
कुरुते एवं यः सोमो वृषा अनायासेन नदीष्वान्तरिक्षाणि पाजांसि कृणुते कुरुते । किंच युध्वा
युद्धस्य कर्ता जनो न शूरो मनुष्य इव महतः शत्रोरुष्विदः वाङ्मैतत् शब्दपितासत् पवमानः
पुपमानः सोमः ऊर्मिं प्रवृद्धं रसमियति प्रेरयति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

एते सोमा अतिवाराण्यव्यादिव्यानकोशासो अश्रवर्षाः ।

वृथासमुद्रं सिन्ध्वोननीचीः सूतासो अभिकुलशांसु अरुप्रन् ॥ ६ ॥

एते । सोमाः । अति । वाराणि । अव्या । दिव्याः । न ।
 कोशासः । अभ्रध्वर्पाः । वृथा । समुद्रम् । सिन्धवः ।
 न । नीचीः । सुतासः । अग्नि । कलशान् । अस्त्यन् ॥ ६ ॥

एते पूयमानाः सोमाः अव्या अविमयानि वाराणि बालानि अतिगच्छन्तीतिशेषः । तत्र
 दृष्टान्तः—दिव्यान कोशासः दिविभवाः कोशाः आपइव ताविशेष्यन्ते अभ्रवर्पाः अभ्रैर्वृष्यमा-
 णाः । किंच वृथा अनायासेन समुद्रं सिन्धवो नद्यइव नीचीः नीचीनायाः सुतासोभिपुताः
 सोमाः कलशान्पस्यन् अग्निगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ समी-

शुष्मीशर्धोनमारुतंपवस्वानंमिशस्तादिव्यायथाविट् ।
 आपोनमक्षुसुमतिर्भवानःसहस्राप्साःपृतनापाण्णयज्ञः ॥ ७ ॥
 शुष्मी । शर्धः । न । मारुतम् । पवस्व । अनंमिशस्ता ।
 दिव्या । यथा । विट् । आपः । न । मक्षु । सुमतिः । भव ।
 नः । सहस्रंअप्साः । पृतनापाट् । न । यज्ञः ॥ ७ ॥

हे सोम शुष्मी शुष्मं बलं शोषणात् बलवांस्त्वं मारुतं शर्धोनं मरुतां बलमिव पवस्व ।
 तत्रदृष्टान्तमेवस्पष्टयति—यथा दिव्याविट् प्रजा अनभिशास्ता अभिशासोनिंदा अनिंदिता पव-
 ते । मरुतोवैदेवानांविशर्दतिहिब्राह्मणं । किंच आपोन उदकानीव मक्षु क्षिप्रं पवमानस्त्वं सुम-
 तिर्भव नोस्मार्कं । किंच सहस्राप्साः अप्सइतिरूपनाम बहुरूपस्त्वं पृतनापाट् पृतनानामभि-
 भवितेन्द्रइव यज्ञो यष्टव्योभवतीति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

राज्ञोनुतेवरुणस्यमृतानिबृहद्गभीरंतवसोमधाम् ।
 शुचिष्टुमंसिप्रियोनमित्रोदक्षाय्योअर्यमेवासिसोम ॥ ८ ॥ २४ ॥
 राज्ञः । नु । ते । वरुणस्य । मृतानि । बृहत् । गभीरम् । तव ।
 सोम । धाम् । शुचिः । त्वम् । अस्ति । प्रियः । न । मित्रः ।
 दक्षाय्यः । अर्यमाइदं । अस्ति । सोम ॥ ८ ॥ २४ ॥

हे सोम वरुणस्य वारकस्य रातः ते तव व्रतानि कर्माणि नुक्षिमं करोमीतिशेषः । हे सोम तव धाम वेजःस्थानं बृहन्महत् गभीरं च प्रियो न मित्रइव त्वं शुचिर्दोषः शुद्धो वासि अ-
यमेव अयमादेवइव त्वं दक्षाप्योसि ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

प्रोस्यवह्निरिवि सप्तचंचतुर्थसूक्तं ऋष्याद्याःपूर्ववत् । प्रोस्यसतेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः

तत्र प्रथमा-

प्रोस्यवह्निः पृथ्याभिरस्यान्दिवोनवृष्टिः पर्वमानो अक्षाः ।

सहस्रधारो असदन्यस्मे मातुरुपस्थे वन आचसोमः ॥ १ ॥

प्रो इति । स्यः । वह्निः । पृथ्याभिः । अस्यान् । दिवः । न । वृष्टिः ।

पर्वमानः । अक्षारिति । सहस्रधारः । असदत् । नि । अस्मे

इति । मातुः । उपस्थे । वने । आ । च । सोमः ॥ १ ॥

प उ इति निपातद्वयसमुदापणकोनिपातः । प्रो अस्यान् प्रस्यन्दते स्यः सवह्निः बोढा
पृथ्याभिः यज्ञमार्गैः दिवोनवृष्टिः दिवः सकाशात् वृष्टिरिव पवमानः सन् अक्षाः व्यामोपि ।
सोयंसोमः सहस्रधारो बहुधारः सन् अस्मे अस्मात् न्यसदत् निसीदति मातुः दशापवित्रस्य उ-
पस्थे द्युलोकस्य वा उपस्थे अथवा वने सोमः आनिपीदति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

राजासिन्धूनामवसिष्ट्वा स ऋतस्य नावमारुहद्राजिष्ठाम् ।

अप्सुद्रप्सोवा वृधे श्येनजृतो दुहर्षिपिता दुहर्षितुर्जाम् ॥ २ ॥

राजा । सिन्धूनाम् । अवसिष्ट्वा । वासः । ऋतस्य । नावम् । आ ।

अरुहत् । राजिष्ठाम् । अप्सु । द्रप्सः । वृधे । श्येनजृतः ।

दुहे । दुम् । पिता । दुहे । दुम् । पितुः । जाम् ॥ २ ॥

अयं राजा सोमः सिन्धूनामुदकानां क्षीरादित्यंदिनीनां गवां वासो घसनस्थानीयं क्षीरा-
ख्यं श्रयणद्रव्यं अवसिष्ट आच्छादयति तथाकृत्वा राजिष्ठां ऋतस्य यज्ञस्य नावमा-
रुहत् आरोहति । सदप्सः सोमरसः श्येनजृतः श्येनेनापहवोरसोप्युवसतीवरीषु वृधे यधते ।
ई तमिमं पितुः पादकात् पितृस्थानीयात् द्युलोकात् जां जातमपत्यं सोमं ईमयं पितापादको

लोकोद्दुहे दोग्धिरसं । तथा अध्वर्युरपि दुहेदोग्धि अथवोक्तलक्षणमेवं सोमं पिता पालकः स्वामी यजमानोदोग्धि फलं । तथा दुहे अध्वर्युरपि रसंदुहे । यद्वा दुर्हईमिति पुनरुक्तिरादरार्थाः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सिंहं नसन्तमध्वो अयासं हरिं मरुपं दिवो अस्य पतिम् ।

शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा अस्य चक्षसा परिपात्युक्षा ॥ ३ ॥

सिंहम् । नसन्तम् । मध्वः । अयासम् । हरिम् । मरुपम् । दिवः ।

अस्य । पतिम् । शूरः । युत्सु । प्रथमः । पृच्छते । गाः ।

अस्य । चक्षसा । परि । पाति । उक्षा ॥ ३ ॥

सिंहं शत्रूणां हिंसकं सिंहसदृशं मध्वउदकस्य अयासं मेरकं हरिं हरितवर्णं अरुपं रूपवन्तं अस्यदिवोद्युलोकस्यपतिं पालकं सोमं नसंत व्यामुवन्ति । यजमानाः । युत्सु संग्रामेषु शूरः प्रथमोदेवानामध्ये मुख्यः सोमोगाः पणिभिरपहताः पृच्छतेमार्गज्ञानं पणीन् हत्वा गालब्धुं गोमार्गं पृच्छतीत्यर्थः । किंच अस्यचक्षसासामध्येन उक्षा सेकादेवेन्द्रः परिपाति विश्वं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मधुपृष्ठं घोरमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्रऋष्वम् ।

स्वसारं ईजामयो मर्जयन्ति सनाभयो वाजिनं मूर्जयन्ति ॥ ४ ॥

मधुपृष्ठम् । घोरम् । अयासम् । अश्वम् । रथे । युञ्जन्ति ।

उरुचक्रे । ऋष्वम् । स्वसारः । ईजम् । जामयः । मर्जयन्ति ।

सनाभयः । वाजिनम् । मूर्जयन्ति ॥ ४ ॥

मधुपृष्ठं मधुरपृष्ठभागं घोरं भयानकं अयासं गन्तारं ऋष्वं दर्शनीयं उक्तलक्षणमश्वमश्वस्थानीयं व्याप्तं सोमं उरुचक्रे प्रभूतचक्रे रथे यथाश्वं युञ्जन्ति रथिकास्तद्वत् प्रभूतचरणेरथे रंहणस्यसाधने यज्ञाख्ये रथेयुञ्जन्ति योजयन्त्यध्वर्यादयः । किंच ईमेनसोमं स्वसारः स्वयंसारिण्यः परस्परं स्वसृभूतावा जामयोऽन्धुभूता अंगुलयः एकहस्तनिष्पन्नत्वात् स्वसृत्वं जामित्वं च एवंभूतामार्जयन्ति शोधयन्ति । तदेवाह सनाभयः समानबंधना वाजिनं बलवन्तं सोममूर्जयन्ति बलिनंकुर्वन्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

चतस्रईघृतदुहःसचन्तेसमानेअन्तर्धरुणेनिपत्ताः ।
 तार्ईमर्पन्तिनमसापुनानास्ताईविश्वतःपरिपन्तिपूर्वीः ॥ ५ ॥
 चतस्रः । ईम् । घृतदुहः । सचन्ते । समाने । अन्तः । धरुणे ।
 निःसत्ताः । ताः । ईम् । अर्पन्ति । नमसा । पुनानाः ।
 ताः । ईम् । विश्वतः । परि । सन्ति । पूर्वीः ॥ ५ ॥

चतस्रो घृतदुहो घृतदोग्ध्यः गावईमेनं सोमं सचन्ते सेवन्ते । कीदृश्यस्ताः समाने एकस्मि-
 न्धरुणे सर्वेषांधारके अन्तः अन्तरिक्षे निपत्ताः निपण्णाः ताघृतदुहः ईमेनमर्पन्ति प्राप्नुवन्ति
 नमसात्नेन पुनानाः पूयमानाः सत्यः ताः पूर्वीर्बिह्व्यः प्रभूतागावोविश्वतः सर्वतः परिपंतिपरिभव-
 न्ति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विष्टम्भोदिवोधरुणःपृथिव्याविश्वाउतक्षितयोहस्तेअस्य ।
 असत्तत्सोऽगृणतेनियुत्वान्मध्वोअंशुःपवतइन्द्रियाय ॥ ६ ॥
 विष्टम्भः । दिवः । धरुणः । पृथिव्याः । विश्वाः । उत । क्षितयः ।
 हस्ते । अस्थ । असत् । ते । उत्सः । गृणते । नियुत्वान् । मध्वः ।
 अंशुः । पवते । इन्द्रियाय ॥ ६ ॥

अयं सोमोदिवोद्युलोकस्य विष्टम्भभूतः यथा गृहस्यस्तम्भः तद्वत् तथा पृथिव्याधरुणोधा-
 रकः उतापिच विश्वाः सर्वाः क्षितयः प्रजाः अस्यसोमस्य हस्तेभवन्ति उत्सः उत्तरंत्यस्मात्का-
 मादत्युत्सः सोमः सगृणते स्तुवते ते तुभ्यं नियुत्वानश्ववान् असत् भवतु । ससोमोमध्वः मधु
 कर्मणिषष्ठी मधुरसः अंशुः सोमः । अंशुःशमष्टमात्रोभवती वियास्कः । यइन्द्रियाय पवते
 पूयतेभिपूयते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

वन्वन्नवातोअभिदेवतीतिमिन्द्रापसोमदृत्रहापवस्त ।
 शाग्धिमहःपुरुश्चन्द्रस्पर्शयःसुवीर्यस्यपतयःस्याम ॥ ७ ॥ २५ ॥

वन्वन् । अवातः । अ॒ग्नि । दे॒व॒श्री॒तिम् । इन्द्रा॒य । सो॒म ।
 वृ॒त्र॒हा । प॒व॒स्व । श॒ग्धि । म॒हः । पु॒रु॒श्च॒न्द्रस्य॑ । रा॒यः ।
 सु॒श्री॒र्यस्य॑ । प॒त॒यः । स्या॒म ॥ ७ ॥ २५ ॥

वन्वन् सन् देवश्रीतिं देवानांपानार्थं हे सोम इन्द्राय इन्द्रार्थं वृत्रहा वृत्रस्यहन्ता अवा-
 तः त्वं अभिपवस्व क्षर । कथंभूतः त्वं शग्धि शक्तिमान् महोमहानसि त्वत्पसादाद्वयं पुरुश्चन्द्र-
 स्य ब्रह्माह्लादकस्य सुवीर्यस्य शोभनावीरायस्मिन् तादृशस्य राये धनस्य पतयः स्याम ॥ ७ ॥

॥ इतिसप्तमस्य तृतीये पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

प्रहिन्वानइति पल्लवपंचमंस्तुक्तं मैत्रावरुणेर्वसिष्ठस्यार्पणैरेष्टुभं पवमानसोमदेवताकं । तथा-
 चानुक्तान्तं । प्रहिन्वानःषड्वसिष्ठइति । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रहि॒न्वा॒नो॒ज॒नि॒ता॒रो॒द॒स्यो॒र॒थो॒न॒वा॒जं॒स॒नि॒प्य॒न्न॒या॒सीत् ।
 इन्द्रं॒गच्छ॑न्नायु॒धासं॑शि॒शानो॒वि॒श्वो॒वसु॑ह॒स्तयो॒रा॒द॒धानः ॥ १ ॥
 प्र । हि॒न्वा॒नः ज॒नि॒ता । रो॒द॒स्योः । रथः॑ । न । वा॒जम् ।
 स॒नि॒प्यन् । अ॒या॒सीत् । इन्द्रं॑म् । गच्छ॑न् । आ॒यु॒धा ।
 स॒म॒श्शि॒शानः॑ । वि॒श्वो॑ । वसु॑ । ह॒स्तयोः॑ । आ॒श्द॒धानः ॥ १ ॥

हिन्वानः प्रेर्यमाणोध्वर्वादिभिः जनिता उत्पादयिता रोदस्योर्घावापृथिव्योः । तयोर्जन-
 पितृत्वं वृष्टिप्रदानहविःप्रापणाभ्यां । रथोन यथा रथोगच्छति तादृक्सोमोवाजं अन्नं सनिप्यन्
 दास्यन् प्रायासीत् प्रयच्छति । इन्द्रंगच्छन् प्राप्नुवन् आयुधा आयुधानि संशिशानः सम्यक्
 तीक्ष्णीकुर्वन् इन्द्रसाहाय्यगमनार्थं तीक्ष्णायुधःसन् विश्वा सर्वाणि वसु वस्तुनि हस्तयोराद-
 धानोस्मभ्यंदानाय एवंकुर्वन् प्रायासीत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अ॒भि॒त्रि॒पृ॒ष्टं॒व्य॒प॒णं॒वयो॒धामा॑ङ्गु॒पाणा॑म॒वा॒व॒श॒न्त॒वा॒णीः ।
 व॒ना॒व॒सा॒नो॒वरु॑णो॒नसि॑न्धू॒न्वि॒र॒त्न॒धा॒द॒य॒ते॒वा॒र्या॑णि ॥ २ ॥
 अ॒ग्नि । त्रि॒पृ॒ष्टम् । व्य॒प॒णम् । व॒यः॑ऽधाम् । आ॒ङ्गु॒पाणा॑म् ।
 अ॒वा॒व॒श॒न्त॒ । वा॒णीः । व॒ना॑ । व॒सा॒नः । व॒रु॑णः । न ।
 सि॒न्धून् । वि । र॒त्न॒धा॒ः । द॒य॒ते॒ । वा॒र्या॑णि ॥ २ ॥

त्रिपृष्ठं त्रीणिपृष्ठानि स्तोत्राणि द्रोणकलशादिस्थानानि वा सवनानि वा यस्यसतथोकः ।
तं वृषणं वर्षकं वयोधामन्नस्यदातारं सोमं आंगूषाणां आघोषवतां स्तोत्रुणां वाणीर्वाचः अ-
भ्यवावशन्त शब्दयन्ते । वना वनानि उदकानि वसानः आच्छादयन् वरुणो न वरुणइव सि-
न्धुनाच्छादयति तद्वत् रत्नधाः रत्नानांदाता सोमोवार्पाणि धनानि विदयते प्रयच्छति स्तोत्र-
भ्यः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

शूरग्राम॒ सर्ववीरः॑ सहा॒वा॒जेता॑ पवस्व॒ सनिता॒ धनानि॑ ।
तिग्मा॒युधः॑ क्षिप्र॒धन्वा॑ सम॒त्स्वपा॑हः सा॒ह्वान्पृ॒तना॑सु॒शत्रून् ॥ ३ ॥
शूर॑ग्रामः । सर्व॑वीरः । सहा॑वान् । जेता॑ । पव॒स्व । सनिता॑ ।
धना॑नि । तिग्म॑आयुधः । क्षिप्र॑धन्वा । सम॒त्स्व ।
अपा॑हः । स॒ह्वान् । पृ॒तना॑सु । शत्रून् ॥ ३ ॥

हे सोम पवस्व त्वं । कीदृशस्त्वं शूरग्रामः शूराणां ग्रामः संघोपस्यसः सर्ववीरः सर्वे
वीरायस्य सतथोकः सहावान् सहनवान् जेता जयशीलः सनिता संभक्ता धनानि तिग्मायुधः
तीक्ष्णप्रहरणसाधनः क्षिप्रधन्वा क्षिप्रसहनशीलधन्वा समत्सु संग्रामेषु अपाहः असौढः सा-
ह्वान् अभिभवन् कुत्र पृतनासु शत्रुसेनासु कान् शत्रून् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उरु॒गन्ध॒यूति॑र॒भयानि॑ कृ॒ण्वन्त्समी॑चीने॒ आप॑वस्वा॒ पुर॑न्धी ।
अ॒प॒ सि॒पा॒स॒त्रुप॑सः स्व॒र्गा॒ संचि॑क्रदो॒ महो॑ अ॒स्मभ्य॑वा॒जान् ॥ ४ ॥
उरु॑गन्ध॒यूतिः॑ । अ॒भयानि॑ । कृ॒ण्वन् । स॒मी॒ची॒ने इति॑ स॒म॒र्द्ध॑चीने ।
आ । प॒व॒स्व । पुर॑न्धी इति॑ पुर॒म॒र्द्धी । अ॒पः । सि॒पा॒स॒त्र् । उ॒प॑सः ।
स्वः । गाः । स॒म् । चि॒क्र॒द् । म॒हः । अ॒स्मभ्य॑म् । वा॒जा॒न् ॥ ४ ॥

हे सोम उरुगन्धयूतिर्विस्तीर्णमार्गस्त्वं अभयानि स्तोत्रभ्यः कृण्वन् कुर्वन् पुरंधी इदं
द्यावापृथिव्योर्नाम । ते समीचीने संगतेकुर्वन् आपवस्व आक्षर । अपः उपसः स्वः आदित्यं
गारुध्नींश्चसिपासन् पुष्टयर्थं संभक्तुमिच्छन् संचिक्रदः संभन्दसे । महो महतः महान्ति वाजान्
अज्ञानिअस्मभ्यंदातुमितिशेषः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

मत्सिसोमवरुणंमत्सिमित्रंमत्सीन्द्रमिन्द्रोपवमानुविष्णुम् ।
 मत्सिशर्धोमारुतंमत्सिदेवान्मत्सिमहामिन्द्रमिन्द्रोमदाय ॥ ५ ॥
 मत्सि । सोम । वरुणम् । मत्सि । मित्रम् । मत्सि । इन्द्रम् । इन्द्रो इति ।
 पवमानु । विष्णुम् । मत्सि । शर्धः । मारुतम् । मत्सि । देवान् ।
 मत्सि । महाम् । इन्द्रम् । इन्द्रो इति । मदाय ॥ ५ ॥

हे पवमान पूयमानेन्द्रो सोम त्वं वरुणादीन् मत्सि तर्पय तेषां मदाय । इन्द्रस्य प्राधान्यात् द्विरभिधानं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

एवाराजेवक्रतुमाँअमेनविश्वाघनिघ्नदुरितार्पवस्व ।
 इन्द्रोसूक्तायवचसेवयोधायूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥ २६ ॥
 एव । राजाँइइव । क्रतुँइमान् । अमेन । विश्वा । घनिघ्नत् ।
 दुःइइता । पवस्व । इन्द्रो इति । सुइउक्ताय । वचसे । वयः ।
 धाः । यूयम् । पात । स्वस्तिइभिः । सदा । नुः ॥ ६ ॥ २६ ॥

अनया स्तुतिमुपसंहरन् फलमाशास्ते । हेसोम एव एवं स्तुतइतिशेषः । क्रतुमांस्त्वं राजेव अमेन घलेन विश्वा सर्वाणिदुरिता दुरितानि घनिघ्नन् विनाशयन् पवस्व । हे इन्द्रो दीप्तसोम सूक्ताय शोभनमुदिताय वचसे अस्माकं स्तोत्राय तद्वचः विमृष्यार्थवदागत्य वयोया अन्नघेहि अन्नलाभस्य स्तुतिनिमित्तकत्वात्तस्य स्तुतिवचसः प्राधान्येनोक्तिः शिष्टं सिद्धं ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थीश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
 यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमष्टके तृतीयोध्यायः ॥३॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्भमे तमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 तृतीयं श्रुतितत्त्वज्ञः सप्तमस्याष्टकस्यसः । व्याख्याय सायणामात्यश्चतुर्थं व्याचिकीर्षति ॥ २ ॥
 तत्रासर्जति षड्ब्रह्ममष्टमंसूक्तं मारीचस्य कश्यपस्पापं त्रैष्टुभं पवमानसोमदेवताकं ।
 असर्जिकश्यपइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ असर्जिवक्त्रार्थ्येयथाजौधियामनोताप्रथमोमनीषी ।
 दशस्वसारोअधिसानोअव्येजन्तिवह्निंसदंनान्यच्छ ॥ १ ॥

असर्जि । वक्त्रां । रथ्ये । यथा । आजौ । धिया । मनोतां ।
 प्रथमः । मनीषी । दश । स्वसारः । अधि । सानौ । अव्ये ।
 अजन्ति । वह्निम् । सदंनानि । अच्छ ॥ १ ॥

वक्त्रा शब्दायमानः वचपरिभाषणे वनिष् । एतादृशः पवमानः सोमः आजौ अजन्ति क-
 मार्यंभृत्विजइति आजिर्यज्ञः । तस्मिन् धिया कर्मणा स्तोत्रेणवा साकं असर्जि सृज्यते पात्रे-
 ष्विति । तत्र दृष्टान्तः—रथ्ये रथाहं आजौ संग्रामनामैतत् । अजन्ति प्रक्षिपंत्यायुधान्यत्रेति त-
 स्मिन् अश्वो यथा धिया अंगुल्या सृज्यते तद्वत् । कीदृशः मनोता यस्मिन्देवानां मनीसि ओ-
 तानि प्रोतानि सः । तथाचब्राह्मणं—तस्मिन्हृतेषामनांस्योतानीति । प्रथमः सर्वेषां देवानांमुख्यः
 मनीषी मनसईषा मनीषा स्तुतिः तद्वान् दश स्वसारः दशसंख्याका अंगुलयः सदंनानि
 यज्ञगृहाणि अच्छाभिमुखीकृत्य वह्निं बोद्धारं सोमं सानौ समुच्छ्रिते । अधिः सप्तम्यर्थानुवादः ।
 अव्ये अधिभवे अविवालेन छते पवित्रे अजन्ति प्रेरयन्ति । अजगद्विशेषणयोः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वीतीजनस्यदिव्यस्यकव्यैरधिसुवानोनहृष्येभिरिन्दुः ।
प्रयोनृभिरमृतोमर्त्येभिर्मर्मृजानोविभिर्गोभिरिन्द्रिः ॥ २ ॥

वीती । जनस्य । दिव्यस्य । कव्यैः । अधि । सुवानः । नहृष्येभिः ।
इन्दुः । प्र । यः । नृभिः । अमृतः । मर्त्येभिः । मर्मृजानः ।
अविंशभिः । गोभिः । अत्शभिः ॥ २ ॥

कव्यैः साधुभिः स्तोत्रभिः नहृष्येभिर्ननुष्यैः सुवानः अभिपूयमाणः इन्दुः सोमः दि-
व्यस्य दिविभ्रवस्य जनस्य देवगणस्य वीती सुपांसुलुगिति चतुर्थ्याःपूर्वसवर्णदीर्घः सोमभक्ष-
णार्थं यज्ञमधिगच्छति । किंच अमृतः मरणधर्मरहितोयः सोमः नृभिः कर्मनेत्रभिः मर्त्येभिः
मर्त्यैः अविभिरविमयैः पवित्रैः तथा गोभिरानडुहैः अधिषवणचर्मभिः । यद्वा गोविकारैः क्षी-
रादिभिः अन्द्रिःवसतीवर्यादिभिरुदकैश्च मर्मृजानः भ्रंशोघ्यमानःसन् यज्ञं प्रति गच्छति ।
उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृषावृष्णोरोरुवदंशुरस्मैपवमानोरुशदीर्तेपयोगोः ।
सहस्रमृक्कापृथिभिर्वचोविदध्वस्मभिःसूरोअण्वंविद्याति ॥ ३ ॥

वृषा । वृष्णो । रोरुवत् । अंशुः । अस्मै । पवमानः । रुशत् ।
दीर्ते । पयः । गोः । सहस्रम् । ऋक्का । पृथिभिः । वचः । ध्वित् ।
अध्वस्मभिः । सूरः । अण्वम् । वि । याति ॥ ३ ॥

वृषा कामानांवर्यकः वृषेवाचरन्वा रोरुवद भ्रंशशब्दायमानः अंशुः सोमः पवमानः पूयमा-
नः सन् अस्मै वृष्णे वर्षकायेन्द्राय तदर्थं रुशत् रोचतेरिदंरूपं । आरोचमानं श्वेतं गोः पय
आश्रयणद्रव्यं ईर्ते गच्छति ईरगतौ आदादिकः । किंच ऋक्का छन्दसीवनिपाविति मत्वर्थी-
योवनिप् स्तोत्रवान् अतएव वचोविदस्तुनीनांज्ञाता सूरः सुवीर्यः सर्वेषामग्निष्टोमादिकर्मपेरकः
सोमः अध्वस्मभिः ध्वंसनवर्जितैः हिंसारहितैः सहस्रं पृथिभिर्वहुभिर्मागैः अण्वं सूस्मच्छिद्रं
पवित्रं विद्याति अतोत्य द्रोणकलशं गच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

रुजादृह्णाचिद्वक्षसःसदांसिपुनानइन्द्रऊर्णुहि विवाजान् ।
दृश्वोपरिष्ठात्तुजतावधेनयेअन्तिदूरादुपनायमेयाम् ॥ ४ ॥

रुज । दृह्णा । चिद् । रक्षसः । सदांसि । पुनानः । इन्द्रो इति ।
ऊर्णुहि । वि । वाजान् । दृश्व । उपरिष्ठात् । तुजता । वधेन ।
ये । अन्ति । दूरात् । उपनायम् । एयाम् ॥ ४ ॥

हे सोम दृह्णाचिद् दृह्णान्यपि परैरगन्तव्यत्वेन रक्षसोराक्षसस्य सदांसि स्थानानि पुरा-
णि रुज विनाशम् । रुजोभंगे तौदादिकः । किंच हे इन्द्रो पवमानः पुनानः पवित्रादिभिः पू-
यमानस्त्वं वाजान् अन्नानि तस्य बलानिवा विविधं ऊर्णुहि आच्छादय आहरेत्यर्थः । तथा
येराक्षसा उपरिष्ठादूर्ध्वदेशादागच्छन्ति ये वा अन्तिके समीपे आगच्छन्ति ये च दूरात् दूरदे-
शाद्वा आगच्छन्ति तेषां राक्षसानां उपनाथं उपनेतारं स्वामिनं तुजता तुजतिर्हिंसाकर्मा । हिंस-
केन वधेन हननसाधनेनायुधेन त्वं वृश्व छिन्धि । ओवश्व्रूढेदने तौदादिकः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सप्रत्नवन्नव्यसेविश्ववारसूक्तायपृथःकृणुहिप्राचः ।
येदुःपहांसोवनुर्पावृहन्तस्तास्तेअश्यामपुरुकृत्पुरुक्षो ॥ ५ ॥

सः । प्रत्नवत् । नव्यसे । विश्ववार । सुःउक्ताय । पृथः । कृणुहि ।
प्राचः । ये । दुःसहासः । वनुर्पा । वृहन्तः । तान् । ते ।
अश्याम् । पुरुकृत् । पुरुक्षो इति पुरुक्षो ॥ ५ ॥

हे विश्ववार विश्वैः सर्वैर्वरणीय हे सोम तादृशस्त्वं प्रत्नवत् पुराणइव स्थितस्त्वं नव्य-
से नवीयसे नवतराम नवशब्दादीयमुनीकारलोपश्र्छांसः । तस्मै सूक्ताय शोभनस्तुविकाप
मह्यं पथोमार्गान् प्राचः प्राचीनान् कृणुहि कुरु सर्वत्रगमनं प्रयच्छेत्यर्थः । छविर्हिंसाकरणयोः
धिविक्लण्व्योरचेत्युपत्ययः । हेपुरुकृत् बहुकर्मन् हेपुरुक्षो दुक्षुशब्दे मितद्वादित्वात् हुमत्ययः ।
बहुविधं शब्दायमान हेसोम दुःसहासः रक्षोभिःसोदुमशक्याः अतएव वनुपा वनविहिंसार्थः ।

हिंसयायुकाः बृहन्तोमहान्तः येत्वदीया अंशाःसन्ति तान् ते तव स्वभृतान् अंशान् वयं यज्ञे
अश्याम प्रामुष्याम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ए॒वापु॑ना॒नोअ॒पःस्व॑र्गा॒अ॒स्मभ्य॑तो॒कात॑न॒यानि॒भूरि॑ ।

शं॒नःक्षेत्र॑मु॒रुज्योती॑पिसो॒मज्यो॑द्भुःसूर्य॑दृशये॒रिरीहि॑ ॥ ६ ॥ १ ॥

ए॒व । पु॒ना॒नः । अ॒पः । स्व॑र्गः । गाः । अ॒स्मभ्य॑म् । तो॒का । तन॑यानि ।

भू॒रि । शम् । नः । क्षे॒त्रम् । उ॒रु । ज्योती॑पि । सो॒म । ज्योक् ।

नः । सूर्य॑म् । दृ॒शये॑ । रि॒रीहि॑ ॥ ६ ॥ १ ॥

हे सोम एव एवं पुनानः पूयमानः पवित्रादिभिः अस्मभ्यं रिरीहि प्रापय प्रयच्छ । किं
तव अपः अपइत्यन्तरिक्षनाम आमोति सर्वमपि अन्तरिक्षं स्वः स्वर्गं चुलोकं गाः सर्वैर्गम्यते
अत्रेतिगावः पृथिव्यः वाः पृथिवीश्च भूरि सुपांसुलुगिति द्वितीयापालुक् । बहून् तोका तोका-
न् तनयानि सन्वन्ति कुलमिति तनयाः पौत्राः तांश्च तथा नोस्मभ्यं क्षेत्रं शं सुखकरं कुरु ।
हेसोम ज्योतीपि नक्षत्राणि उरु उरुणि अन्तरिक्षे विस्तीर्णानिकुरु । तथा नोस्मभ्यं सूर्य-
मादित्यं ज्योक् चिरनामैतव चिरकालं दृशये द्रष्टुं कुरु ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे मथमोवर्गः ॥ १ ॥

परिसुवानइति पल्लवंसप्तमंस्त्रुक्तं मारीचस्यकश्यपस्यार्पं वैष्टुभं पवमानसोमदेवताकं । परि-
सुवानइत्यनुक्रान्तं गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परि॑सु॒वा॒नो॒हरि॑रिंशुःप॒वित्रे॑रथो॒नसार्जि॑स॒नये॑हिया॒नः ।

आप॑च्छो॒र्कमिन्द्रि॑यंपू॒यमा॑नःप्रति॑दे॒वाँअ॑जुपत्प्रयो॒भिः ॥ १ ॥

परि॑ । सु॒वा॒नः । हरि॑रिः । अंशुः । प॒वित्रे॑ । रथः । न । सार्जि॑ ।

स॒नये॑ । हि॒या॒नः । आप॑त् । श्लो॒र्कम् । इन्द्रि॑यम् । पू॒यमा॑नः ।

प्रति॑ । दे॒वान् । अ॒जुप॑त् । प्रयः॑ऽभिः ॥ १ ॥

सुवानः अभिपूयमाणः हियानः क्रविग्भिः प्रेर्यमाणः हरिर्हरितवर्णः अंशुः सोमः पवित्रे
अविवालेन कृतेदशापवित्रे परिसर्जि परिसृज्यते । किमर्थं सनये धनलाभाय देवानां संभजनाय
वा । तत्रदृष्टान्तः—रथोन रथोयथा युद्धे शत्रुवधार्थं शत्रुधनहरणार्थं वा सृज्यते तद्वत् । किंच पूय-
मानः पवित्रेण सोर्यंसोमः इन्द्रियं इन्द्रलिंगं इन्द्रस्य पर्याप्तं वा श्लोकं स्तोत्रमापत्वाप्नोति आ-
पुव्याप्तौलेट्यडागमः । तथाससोमः प्रयोभिः प्रीणयितृभिः हवीरूपैः अन्नैर्देवान् प्रत्यजुपत प्र-
तिसेवते जुषीपीतिसेवनयोः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अच्छानृचक्षाअसरत्पवित्रेनामदधानःकृविरस्योनौ ।
सीदन्होतेवसदनेचमुपूषेमग्मन्ऋषयःसप्तविप्राः ॥ २ ॥

अच्छ । नृचक्षाः । असरत् । पवित्रे । नाम । दधानः । कृविः ।
अस्य । योनौ । सीदन् । होतांसइव । सदने । चमुपु । उप ।
ईम् । अग्मन् । ऋषयः । सप्त । विप्राः ॥ २ ॥

नृचक्षाः नृणां द्रष्टा कृविः क्रान्तपन्नः सोमः नाम वसतीवर्षाख्यमुदकं दधानोधारयन् अ-
स्य एतादृशस्यात्मनः योनौ स्थाने पवित्रे अच्छासरत् अभितः सरति वतः सदने सीदत्यत्रेति
सदनोयज्ञः तस्मिन् होतेव होतायथा देवान्स्तोतुमुपविशति तद्वत् देवानागन्तुं सीदन् उपविशन्
सोमः चमुपु चमन्ति चम्बोग्रहादयः तेषु अभिसर । अनन्तरं सप्त सप्तसंख्याका विषामेधाविनः
भरद्वाजः कश्यपो गोतमोऽग्निर्मिश्वामित्रोऽजमदग्निर्वसिष्ठइत्येतेऋषयः इमेनंसोमं उपागमन्, स्तोत्रैरु-
पगच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रसुमेधागानुविद्विष्वदेवःसोमःपुनानःसदएतितित्यम् ।
भुवद्विष्वेषुकाव्येषुरन्तानुजनान्यततेपञ्चधीरः ॥ ३ ॥

प्र । सुमेधाः । गानुवित् । विश्वदेवः । सोमः । पुनानः ।
सदः । एति । नित्यम् । भुवत् । विश्वेषु । काव्येषु । रन्ता ।
अनु । जनान् । युतते । पञ्च । धीरः ॥ ३ ॥

सुमेधाः । नित्यमसिचमजामेघयोरिति असिच समासान्तः । शोभनप्रज्ञः गातुविव मार्ग-
स्यवेत्ता यद्वा गातवः स्तोतारः तेषां धनस्यलंभयितावा विश्वदेवः सर्वदेवोपगतः यद्वादेवो देवनं
दीप्तिः व्यापकदीप्तियुक्तः एतादृशः सोमः पुनानः पूयमानः सन् नित्यमविनश्वरं सदः स्थानं
द्रोणकलशं प्रैति प्रगच्छति अतः विश्वेषु सर्वेषु काव्येषु कविकर्मसु स्तोत्रेषु रन्ताभुवत् रमण-
शीलोभवति रमेस्ताच्छीलिकस्तन् । तथा धीरः प्राज्ञः सोयंपंचजनान् निषादपंचमान् चतुरोव-
र्णान् अनुयतते अनुगन्तुं प्रयत्नं करोति अनुगच्छतीति यावत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तवत्येसोमपवमाननिण्येविश्वेदेवास्त्रयएकादशासः ।
दशस्वधाभिरधिसानोअव्येमृजन्तित्वानर्द्यःसप्तयह्वीः ॥ ४ ॥
तव । त्ये । सोम । पवमान । निण्ये । विश्वे । देवाः । त्रयः ।
एकादशासः । दश । स्वधाभिः । अधि । सानौ । अव्ये ।
मृजन्ति । त्वा । नर्द्यः । सप्त । यह्वीः ॥ ४ ॥

हे पवमान पूयमान हेसोम तवस्वभूताः त्ये ते प्रसिद्धाः त्रयएकादशासः पूरणार्थेऽदृप्त-
त्ययः । त्रयस्त्रिंशत्संख्याका विश्वेसर्वेदेवाः निण्ये अन्तर्हितनामैवत् । अंतर्हिते स्थाने घुलो-
केवर्तन्ते तादृशं त्वां दशसंख्याका अंगुलयः अधिसानौ अधिकं समुच्छ्रिते अव्ये अविमये
पवित्रे स्वधाभिरुदकैर्वा सृजन्ति शोधयन्ति । किंच यह्वीः षाछन्दसीति पूर्वसवर्णदीर्घः । य-
त्प्रोमहृत्यः सप्तसंख्याकार्गंगाद्यानयः त्वा त्वां मृजन्ति वसतीवर्थात्मकैरेकधनात्मकैश्च स्वीयैरु-
दकैस्त्वां मार्जयन्ति इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तन्नसत्यंपवमानस्यास्तुयत्रविश्वेकारवःसंनसन्त ।
ज्योतिर्यदद्वेअरुणोदुलोकंप्रावन्मनुंदस्यवेकरभीकम् ॥ ५ ॥
तत् । नु । सत्यम् । पवमानस्य । अस्तु । यत्र । विश्वे । कारवः ।
समृद्धनसन्त । ज्योतिः । यत् । अद्वे । अरुणोत् । ऊँ इति ।
लोकम् । प्र । आवत् । मनुम् । दस्यवे । कः । अभीकम् ॥ ५ ॥

सत्यं सत्यभूतं तत्पसिद्धस्य पवमानस्य सोमस्यस्थानं नुक्षिप्रं अस्माकमस्तु यत्र यस्मि-
न्स्थाने विश्वेसर्वे कारवः स्तोतारः संनसन्त स्तोतुं संगच्छन्ति तवस्थानमस्तु । अस्यसोमस्य
यव ज्योतिः अह्ने दिवसाय लोकमालोकं प्रकाशं अरुणोव करोति । उड्यवधारणे । तव
ज्योतिः मनुं एतन्नामानं राजार्षीं मावव प्रकर्षेणारक्षव । तथा सोमः स्वीयंतेजः दस्यवे सर्व-
स्योपक्षपयित्रे असुराय अभीकं अभिगमनशीलं कःअकार्षीव करोतेर्लुङि मंत्रेचसेति चैर्लुक् ॥५॥

अथ षष्ठी—

परिसर्ध्वेवपशुमान्तिहोताराजानसत्यःसर्मितीरियानः ।
सोमःपुनानःकलशाँअयासीत्सीदन्मृगोनमहिषोवनेषु ॥ ६ ॥ २॥

परि । सर्ध्वेव । पशुमन्ति । होता । राजा । न । सत्यः ।
समृद्धंती । इयानः । सोमः । पुनानः । कलशान् ।
अयासीत् । सीदन् । मृगः । न । महिषः । वनेषु ॥ ६ ॥ २ ॥

होता देवानामाह्वाता ऋत्विक् पशुमन्ति पशुमतः सध्वेव यत्तगृहान् यथापरिगच्छते ।
किंच राजा न यथाराजा सत्यः सत्यकर्मासन् सर्मितीः संग्रामनामैतव सम्पक्पाप्यते योद्धृभि-
रवेतितान् संग्रामान् इयानो गच्छन् भवति । तथा पुनानः सोमोवनेषु वननीयेषु वसतीवर्याख्ये-
पूदकेपुसीदन् मृगोन महिषः महिषाख्योमृगइव उदकेपुतिष्ठन् कलशान् द्रोणाभिधानान्
अयासीव परियाति । यद्वा महिषोमहान् पूज्योवा सोमः कलशान् परिगच्छतीति ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

साकमुक्षइति संवर्षमष्टमंस्त्वं गौतमस्यनोषसआर्षं पूर्ववच्छन्दोदेवते । अथाज्ञानुक्रम्यदे ।
साकमुक्षःपंचनोधाइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

साकमुक्षोमर्जयन्त्स्वसारोदशधीरस्यधीतयोधनुञ्जीः ।
हरिःपर्यद्रवज्जाःसूर्यस्यद्रोणंननन्नेअत्योनवाजी ॥ १ ॥

साकम् उक्षः । मर्जयन्त । स्वसारः । दश । धीरस्य ।
 धीतयः । धनुत्रीः । हरिः । परि । अद्रवत् । जाः । सूर्यस्य ।
 द्रोणम् । ननक्षे । अत्यः । न । वाजी ॥ १ ॥

साकमुक्षः सहयुगपत्सिंचत्यः उक्षसेचने क्षिपिरूपं । तादृश्यः स्वसारः कर्मकरणार्थं इ-
 तस्ततः सुष्टुगच्छंत्योगुलयः मर्जयंत सोमंशोधयन्ति । मृजुशौचालंकारयोः । तथा दश दश-
 संख्याकाः धीतयः अंगुलिनामैतत् । अंगुलयः धीरस्य समर्थस्य प्राप्तस्यवा देवैर्ध्यातव्यस्य
 काम्यमानस्यवा सोमस्य धनुत्रीः प्रेरयिष्योभवन्ति ततः हरिर्हरितवर्णः सोमः सूर्यस्यजाः प्रा-
 दुर्भूता जायादिशः ताः पर्यद्रवत् परितोगच्छति । सूर्यतेजसाहि आविर्भवन्तीति दिशां तस्यजा-
 त्वं । अत्यः अतनशीलोवाजीन अश्वइव स्थितः सोमः द्रोणं कलशं ननक्षे व्यामोति । नक्ष-
 तिर्व्याप्तिकर्मा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

संमातृभिर्नशिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः ।
 मर्यो न योषामभिर्निष्कृतं यन्तसङ्गच्छते कलशं उस्त्रियाभिः ॥ २ ॥

सम् । मातृभिः । न । शिशुः । वावशानः । वृषा । दधन्वे ।
 पुरुवारः । अद्भिः । मर्यः । न । योषाम् । अभि ।
 निःस्कृतम् । यत् । सम् । गच्छते । कलशं । उस्त्रियाभिः ॥ २ ॥

वावशानः देवान्कामयमानः वृषा कामानां वर्षकः अतएव पुरुवारः बहुभिर्वरणीयः सोमः
 अद्भिः मातृभूताभिः वसतीवरीभिः संदधन्वे संधार्यते । तत्रदृष्टान्तः—मातृभिर्नशिशुः कामय-
 मानः पुत्रोमथा मातृभिः पयःप्रदानेन संधार्यते । धविर्गत्यर्थः कर्मणिलिप्तिरूपं । मर्यो न मनु-
 ष्योयथा योषां युवार्तिं अभिगच्छति तद्वद् निष्कृतं संस्कृतं स्वस्थानं अभियन् अभिगच्छन्
 कलशे द्रोणाभिधाने उस्त्रियाभिरद्भिः गोविकारैः क्षीरादिभिर्वासंगच्छते । गमेरकर्मकाव स-
 मोगम्यृच्छीत्यात्मनेपदं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उ॒तप्र॑पि॒प्य॒ऊ॒र्ध॒र॒घ्या॒या॒इ॒न्दु॒र्धा॒रा॒भिः॒स॒च॒ते॒सु॒मे॒धाः ।
मू॒र्धा॒नं॒गावः॒प॒य॒सा॒च॒मू॒ष्व॒भि॒श्री॑ण॒न्ति॒वसु॑भि॒र्न॒निकैः ॥ ३ ॥

उ॒त । प्र । पि॒प्ये । ऊ॒र्धः । अ॒घ्या॒याः । इ॒न्दुः । धा॒रा॒भिः ।
स॒च॒ते । सु॒मे॒धाः । मू॒र्धा॒नम् । गा॒वः । प॒य॒सा । च॒मू॒षु ।
अ॒भि । श्री॑ण॒न्ति । वसु॑भिः । न । नि॒कैः ॥ ३ ॥

उतापिच अघ्यायाः अघ्येतिगोनाम अहंतव्यायागोरूपः पयःस्थानं सोमः प्रपिप्ये ओषध्यादिषु सोमः प्रविश्य प्रकर्षेणाप्याययति । प्यायतेलिटिडिडचडोश्चेतिपीभावः । सुमेधाः शोभनमज्ञः सोयं इन्दुः सोमः धाराभिः सचते समवैति संगच्छते । ततोगावः चमूषु चमन्ति भक्षयंत्यवसोममिति चम्बोयहादयः तेषुस्थितं मूर्धानं समुच्छ्रितमिमंसोमं पयसा श्वेतेन अभिश्रीणन्ति अभितआच्छादयन्ति । तत्रदृष्टान्तः—निकैः प्रक्षालितैर्वसुभिर्न वसैर्यथा आच्छादयन्ति तद्वद ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स॒नो॒दि॒वे॒भिः॒प॒व॒मा॒न॒र॒दे॒न्दो॒र॒यि॒म॒श्वि॒नं॒वा॒व॒शा॒नः ।
र॒थि॒रा॒य॒ता॒मु॒श॒ती॒पु॒रं॒न्धि॒र॒स्म॒द्व्यं॒गा॒दा॒व॒ने॒व॒सू॒नाम् ॥ ४ ॥

सः । नुः । दे॒वे॒भिः । प॒व॒मा॒न । र॒द् । इ॒न्दो इति । र॒यि॒म् ।
अ॒श्वि॒नम् । वा॒व॒शा॒नः । र॒थि॒रा॒य॒ता॒म् । उ॒श॒ती ।
पु॒रं॒न्धिः । अ॒स्म॒द्व्यक् । आ । दा॒व॒ने । व॒सू॒नाम् ॥ ४ ॥

हे पवमान पुष्यमानसोम सतादृशः त्वं नोस्मभ्यं देवेभिर्देवैःसह रद् प्रमच्छ । किंतव उच्यते हेइन्दो पात्रेषु क्षरन्सोम वावशानः कामयमानः सन् अश्विनं अश्ववन्तं रयिं धनं प्रमच्छेति । किंच रथिरायतां रथोयेषामस्तीति रथिराः । मेधाथार्यामितीरचूपत्ययः । तद्वदाचरतः तानिच्छतोवा पुरुषान् उशती कामयमाना पुरंधिः त्वदीया बहुविधाधीः वसूनां धनानां दावने दानाय अस्मद्व्यक् अस्मदभिमुख्यागच्छतु यद्वा रथिरायतामिति धनानांविशेषणं चलवतां

घनानामिति । अस्मद्भक् विष्वग्देवयोश्चेदरद्भ्यश्चतावप्रत्ययइति अत्र्यादेशः अद्रिसङ्घयोरन्तोदा-
त्तत्वनिपातनात् उदात्तस्वरितयोर्यणइतितित्स्वरितः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

नूनोरुयिमुपमास्वनृवन्तंपुनानोवाताप्यंविश्वश्चन्द्रम् ।

प्रवन्दितुरिन्द्रोतार्यायुःप्रातर्मक्षुधियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ ३ ॥

नु । नुः । रुयिम् । उप । मास्व । नृवन्तम् । पुनानः ।

वाताप्यम् । विश्वश्चन्द्रम् । प्र । वन्दितुः । इन्द्रो इति । तारि ।

आयुः । प्रातः । मक्षु । धियावसुः । जगम्यात् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे सोम पुनानः पूयमानस्त्वं नोस्मभ्यं नुक्षिप्तं नृवन्तं मनुष्यैर्युक्तं । छान्दसंमतुषोवत्वं । ता-
दृशं रार्यं धनं उपमास्व उपनिर्मिमीष्व उपकृर्वित्यर्थः । किंच विश्वचन्द्रं सर्वेषामाह्लादकं वाता-
प्यं उदकनाभैतत् उदकंचकुरु । तथा हे इन्द्रो सोम वन्दितुस्तवस्तोतुः आयुर्जीवनं प्रतारि त्वया
वर्धितमस्तु सोपंसोमः धियावसुः बुध्याकर्मणावा प्राप्तधनः प्रातः काले वा सवने वा मक्षु शी-
घ्रं अस्मदीयं यज्ञं प्रति जगम्यादागच्छेत् गमेर्लिङि बहुलंछन्दसीतिशपःश्लुः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अधियदिति पंचचैनवमंसूक्तं आंगिरसस्यकण्वस्पायं तथाचानुक्रम्यते—अधियत्कण्वइ-
ति । पूर्ववच्छन्दोदेवते गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अधियदस्मिन्वाजिनीवशुभःस्पर्धन्तेधियःसूर्येनविशः ।

अपोवृणानःपवतेकवीयन्त्रजंनपशुवर्धनायमन्म ॥ १ ॥

अधि । यत् । अस्मिन् । वाजिनीइव । शुभः । स्पर्धन्ते ।

धियः । सूर्ये । न । विशः । अपः । वृणानः । पवते ।

कविइयन् । व्रजम् । न । पशुवर्धनाय । मन्म ॥ १ ॥

यद्यदास्मिन्सोमे वाजिनीव शुभः अश्वेयथा वस्त्रभ्रतपलंकाराभवन्ति । यदावास्मिन् सोमे सूर्येन यथासूर्ये विशोरश्मयउदिताभवन्ति तदा धियोंगुलयः अधिस्पर्धन्ते अहंपुरस्ताच्छोधयामि अहंपुरस्ताच्छोधयामीत्यहमहमिकया उपतिष्ठन्ति । ततोयंसोमः अपोवसतीवरी-
वृणानः आच्छादयन् पवते पात्रेषु क्षरति कलशानि अधिगच्छति । कीदृशः कवीयन् कवि-
रिवाचरन् । यद्वा कवयःस्तोतारः तानिच्छन् तत्रदृष्टान्तः—व्रजनं मन्म मननीयं गवां गोष्ठं प-
शुवर्धनाय पशूनां वर्धनाय गोपालः परिगच्छति तथा देवानां प्रीणनाय पात्राणिप्रति प-
वतइति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

द्वितावपूर्वन्मृतस्यधामस्वर्विदेभुव्नानिप्रथन्त ।

धियःऋन्वानाःस्वसरेनगार्वऋतापन्तीरभिवावश्रुइन्दुम् ॥ २ ॥

द्विता । विःऋपूर्वन् । अमृतस्य । धाम । स्वःऽविदे । भुव्नानि ।

प्रथन्त । धियः । पिन्वानाः । स्वसरे । न । गार्वः । ऋतइयन्तीः ।

अभि । वावश्रे । इन्दुम् ॥ २ ॥

अमृतस्योदकस्मधाम धारकंस्थानमन्तरिक्षं सोमोद्विता द्विधा व्यूर्ध्वन् उग्रपतः स्वते-
जसाच्छादयन् मध्येनगच्छति । ततः स्वर्विदे सर्वज्ञाय तस्मै सोमाय भुवनानि प्रथन्त विस्ती-
र्णानिभवन्ति । तस्यरश्मीनां संचरणार्थं प्रथन्तइत्यर्थः । अथ पिन्वानाः प्रीणयिष्यः धियः
स्तुतिलक्षणावाचः ऋतापन्तीयज्ञपिच्छंत्यः सत्यः तपिमर्षिदुं सोममभिलक्ष्य स्वसरे यागाहनि
वावश्रे शब्दायन्ते । यद्वा सोमं कामयन्ते । तत्रदृष्टान्तः—गावोन यथापिन्वमानाः पयः क्षरंत्यो-
गावः स्वसरे सुदु अस्यन्ते प्रेयंते गावोवेति स्वसारोगोष्ठं तस्मिन्नच्छाभिलक्ष्य शब्दंकुर्व-
न्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परिपत्कविःकाव्याभरतेश्रोतरथोभुव्नानिविश्वा ।

देवेषुयशोमर्तापुभूपन्दस्तापरायःपुरुभूपुनव्यः ॥ ३ ॥

परि । यत् । क॒विः । का॒व्या । भर॑ते । शूरः । न । रथः ।
 भु॒व॒ना॒नि । वि॒श्वा । दे॒वे॒षु । य॒शः । म॒र्ता॒य । भू॒ष॒न् ।
 द॒क्षाय । रा॒यः । पु॒रु॒ऽभू॒षु । न॒व्यः ॥ ३ ॥

कविः क्रान्तपद्मः सोमः काव्या काव्यानि कवेः कर्माणि स्तोत्राणि यद्यदा परिभरते प-
 रितोचिभार्ति परिगच्छतीति यावत् । कथमिव शूरोन यथाशूरः शत्रूणां बाधकोरथस्तदीयः वि-
 श्वा भुवनानि सांभ्रामिकानि भूतानि परियाति तद्वत् तदानीं देवेषु स्थितं यशोव्यापकं धनं म-
 र्ताय मनुष्याय स्तोत्रे भूषन् भवतेरन्तर्भावितण्यथात् सनिरूपं भावयितुमिच्छन् सोमः रायः
 आत्मना दत्तस्य धनस्य दक्षाय वृद्ध्यर्थं पुरुभूषु बहुपुयज्ञभवनेषु नव्यः स्तोतव्यो भवति । णु-
 स्तुतौ अचोयत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

श्रि॒ये॒जा॒तः श्रि॒य॒आ॒नि॒रि॒या॒य॒श्रि॒यं॒व॒यो॒ज॒रि॒तृ॒भ्यो॒द॒धा॒ति ।
 श्रि॒यं॒व॒सा॒ना॒अ॒मृ॒त॒त्व॒मा॒य॒न्भ॒व॒न्ति॒स॒त्या॒सं॒मि॒था॒मि॒त॒द्रौ ॥ ४ ॥
 श्रि॒ये । जा॒तः । श्रि॒ये । आ । निः । इ॒या॒य॒ । श्रि॒यं॒म् ।
 व॒यः । ज॒रि॒तृ॒भ्यः । द॒धा॒ति॒ । श्रि॒यं॒म् । व॒सा॒नाः । अ॒मृ॒त॒त्व॒म् ।
 आ॒य॒न् । भ॒व॒न्ति॒ । स॒त्या॒ । स॒म॒इ॒धा॒ । मि॒त॒द्रौ ॥ ४ ॥

ससोमः श्रियेजातः संपदर्थं प्रादुर्भूतो भवति । तदेवाह श्रिये श्रयर्थे एव आनिरियाय अं-
 शुभ्य आभिमुख्येन निर्गच्छति निर्गतश्च ससोमः जरितृभ्यः स्तोतृभ्यः श्रियं वयोर्लं जीवनं
 चादधाति विदधाति प्रयच्छति । तेन दत्तांश्रियं वसाना आच्छादयन्तः स्तोतारः अमृतत्वं दे-
 वत्वं अमरणत्वं वा आपन्नं प्राप्नुवन् तस्मिन् मितद्रौ मितगमने सोमे समिथा युद्धनामैतत् स-
 म्यक्प्राप्यते अत्रेति समीणइति । एतेः सम्पूर्वस्यथकप्रत्ययः । तानि युद्धानि सत्या सत्या-
 नि यथार्थानि भवन्ति ननु विवृतानि तेन सोमेन पराजितानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इ॒प॒मूर्ज॑म॒भ्य॑र्षा॒श्वं॒गामु॑रु॒ज्योतिः॑ऋ॒णु॒हि॒मा॒सि॑दे॒वान् ।
 वि॒श्वानि॑हि॒सु॒पहा॑तानि॒तु॒भ्यं॒पर्व॑मान॒वा॒र्ध॒से॒सो॒म॒शत्रू॑न् ॥ ५ ॥ ४॥

इपम् । ऊर्जम् । अ॒भि । अ॒र्प्य । अश्व॑म् । गाम् । उ॒रु । ज्योतिः॑ ।
 कृ॒णुहि॑ । म॒त्सि । दे॒वान् । वि॒श्वानि॑ । हि । सु॒ष्ट॒स॒र्हा । तानि॑ ।
 तु॒भ्यम् । प॒र्व॒मान । वा॒ध॒से । सो॒म । श॒त्रून् ॥ ५ ॥ ४ ॥

हे सोम इपं अन्नं ऊर्जमन्नरसंच अस्मभ्यमभ्यर्प्य अभिगमय । किंच अश्वं वाहनं गां
 पयःपदानेन यज्ञस्यसाधनभूतां गां च तथा उरु महव् ज्योतिः सर्वाख्यं कृणुहि जगदालोकना-
 र्थं कुरु । किंच देवानिन्द्रादीन् मत्सि सोमेन तर्पय मदेदंष्टि बहुलंछन्दसीति विकरणस्यटुक्
 वाक्यभेदादनिघातः । अपिच हेसोम तुभ्यं तानि विश्वानि सर्वाणि रक्षांसि सुषहा सुसहानि
 अनायासेनैव अभिभवितुं शक्यानि भवन्ति । हिरवधारणे । अतएव हे पवमान पूयमान हेसो-
 म सर्वान् शत्रून् वाधसे जहि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

कनिकन्तीति पंचर्षदशमं सूक्तं कण्वपुत्रस्य प्रस्कण्वस्यार्प । तथानुक्रम्यते । कनिकन्ति-
 प्रस्कण्वइति । पूर्ववच्छन्दोदेवते । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

क॒र्निक॑न्ति॒ हरि॑रा॒सृ॒ज्य॒मानः॑ । सी॒द॒न्व॒र्न॒स्य॒ज॒ठरे॑पु॒नानः॑ ।
 नृ॒भिर्॒यतः॑ कृ॒णु॒ते नि॒र्णि॒जं॒ गा॒ अतो॑ म॒तीर्ज॑नप॒तस्त्र॒धाभिः॑ ॥ १ ॥
 क॒र्निक॑न्ति । हरिः । आ । सृ॒ज्य॒मानः । सी॒द॒न् । व॒र्न॒स्य ।
 ज॒ठरे॑ । पु॒नानः॑ । नृ॒भिः । य॒तः । कृ॒णु॒ते । निः॒ऽनि॒र्जम् ।
 गाः । अ॒तः । म॒तीः । ज॒न॒य॒त । स्व॒धाभिः॑ ॥ १ ॥

आसृज्यमान आसमन्ताव विमृज्यमानोभिपूयमाणः हरिर्हरितवर्णः, सोमः कनिकन्ति
 पुनःपुनः शब्दायते ऋन्दतेर्यङ्लुकि तिषोडशोपे दार्थाव्दर्थेति इत्यादिनानिपातनादस्यास्य
 निगागमः अस्मस्तस्वरः । तथा पुनानः पूयमानः वनस्य वननीपस्य द्रोणकच्छस्य जठरे सी-
 दन्नुपविशान् शब्दायते । किंच नृभिः कर्मनेतृभिर्कृत्विग्भिः यतः संपतः सोमः गागोविकारान्
 क्षीरादीनि आच्छादयन् निर्निजं आत्मनोत्सृपं । कृणुते ग्रहादिषु करोति अतोस्मै सोमाय मवी
 र्धननीयाः स्तुतीः स्वधाभिर्हविर्भिः सह जनपत स्तोतारोजनयन् । क्षस्यान्तादेराभावश्चान्दसः ।
 यद्वा हे स्तोतारः अस्मै सोमाय स्तुतीर्जनपत उत्पादयत कुरुवेतिपावत्र ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

हरिःसृजानःपृथ्यामृतस्येयतिवाचमरितेवनावम् ।
देवोदेवानांगुसानिनामाविष्कृणोतिवर्हिषिप्रवाचे ॥ २ ॥

हरिः । सृजानः । पृथ्याम् । ऋतस्य । इयति । वाचम् ।
अरिताइव । नावम् । देवः । देवानाम् । गुसानि । नाम ।
आविः । कृणोति । वर्हिषि । प्रवाचे ॥ २ ॥

सृजानः सृज्यमानः हरिर्हरितवर्णः सोमः ऋतस्य सत्यभूतस्य पृथ्यां पथिभवांवाचं दे-
वीं इयति प्रेरयति । तद्वद्वृष्टान्तः—अरितेव जनान् वीरंप्रापयन् नाविकोयथा नावं प्रेरयति तद्व-
त् ऋगवी जौहोत्यादिकः अतिपिपत्योरित्यभ्यासस्येत्वं । ततः देवोदीप्यमानः सोमः देवानां
इन्द्रादीनां गुसानि अन्तर्हितानि नाम नामानि शरीराणि प्रवाचे प्रकर्षेणवाचयित्वा स्तोत्रे
वर्हिषियज्ञे आविष्कृणोति स्तोत्रुमाविष्करोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाःप्रमनीपाईरतेसोममच्छ ।
नमस्यन्तीरुपंचयन्तिसंचाचविशन्त्युशतीरुशन्तम् ॥ ३ ॥

अपाम्इव । इत् । उर्मयः । तर्तुराणाः । प्र । मनीपाः । ईरते ।
सोमम् । अच्छ । नमस्यन्तीः । उप । च । यन्ति । सम् ।
च । आ । च । विशन्ति । उशतीः । उशन्तम् ॥ ३ ॥

अपामिव यथाउदकानामूर्मयस्त्वरन्ते इदितिपूरणः तद्वत् तर्तुराणाः कर्मणि देवान्स्तोत्रं
स्वरमाणाः । तुरस्वरणे जौहोत्यादिकः यद्भुगन्तस्यशानचिरूपं अभ्यासस्यअवर्णश्च रेफा-
देशश्छान्दसः अभ्यस्तस्वरः । तादृशाऋत्विजः मनीषामनसईशित्रीः स्तुतीः सोममच्छ सोमं
प्रतिप्रेरते प्रेरयन्ति । नमस्यन्तीः नमस्यन्त्यः सोमं पूजयन्त्यः सत्यः तमुपयन्तिच उपमच्छन्ति
तमेवसंयन्तिच । चवायोगेप्रथमेतिननिचातः । ततउशतीः कामयमानाः स्तुतयः उशन्तंकाम-
यमानंसोमं आविशन्ति च प्रविशन्ति च ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तंमर्मृजानंमहिषंनसानांवंशुदुहन्त्युक्षणंगिरिष्ठाम् ।
तंवावशानंमतयःसचन्तेत्रितोविभार्तिवरुणंसमुद्रे ॥ ४ ॥

तम् । मर्मृजानम् । महिषम् । न । सानौ । अंशुम् । दुहन्ति ।
उक्षणम् । गिरिष्ठस्थाम् । तम् । वावशानम् । मतयः ।
सचन्ते । त्रितः । विभार्ति । वरुणम् । समुद्रे ॥ ४ ॥

मर्मृजानं यष्टुभिःपरिचयेमाणं महिषंन महिषारूपंभृगमिव सानौ समुच्छिन्नेदेशे वर्तमानं
उक्षणं कामानासिकारं गिरिष्ठां अभिषवार्थं ग्रावसुनिष्ठितं तं तादृशं प्रसिद्धं अंशुं सोमं दुहन्ति
ऋत्विजोदुहते । ग्रावाणंवत्साः ऋत्विजोदुहन्तीति तैत्तिरीयब्राह्मणं । तं तादृशं वावशानं कामय-
मानं सोमं मतयोमन्तव्याः स्तुतयः सचन्ते समवपन्ति सेवन्तेइतिपावव । ततः त्रितः त्रिपुस्था-
नेषु वर्तमानः इन्द्रः वरुणं शत्रूणांनिवारकमेनंसोमं समुद्रे अन्तरिक्षे विभार्ति शत्रुवधार्थं धारय-
ति यद्वा त्रितः त्रिपु स्थानेषु द्रोणाधवनीयपूतभृदाख्येषु कलशेषुस्थितःसोमः शत्रूणांनिवारक-
मिन्द्रं द्युलोकेविभार्तिं पोषयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इष्यन्वाचमुपवक्तेवहोतुःपुनामइन्द्रोविष्यामनीपाम् ।
इन्द्रंश्चयत्क्षयथःसौमगायसुवीर्यस्यपतयःस्याम ॥ ५ ॥ ५ ॥

इष्यन् । वाचम् । उपवक्ताइव । होतुः । पुनानः । इन्द्रो
इति । वि । स्य । मनीपाम् । इन्द्रः । च । यत् । क्षयथः ।
सौमगाय । सुधर्वायस्य । पतयः । स्याम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

हे इन्द्रो सोम वाचं स्तुतिमिष्यन् मेरयन् होतुरुपवक्तेव यथा अश्वर्युः प्रतिगरं कुर्वन् मोत्साह-
यति तद्वत् स्तोतृणां शंसनाय मोत्साहं कुर्वन् पुनानः पूयमानस्त्वं मनीषां बुद्धिं विष्य विमुञ्च ।
किंतु बुद्धिं धनप्रदानाभिमुखीं कुरु । किंच यद्यदाइन्द्रश्च त्वं सह यत्ते क्षयथः निवसथः तदा

स्तोतारोवयंसौभगाय सौभाग्याय स्याम । किंच सुवीर्यस्य शोभनवीर्योपेतस्य धनस्य पत-
यः स्वामिनः स्याम भवेम ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रसेनानीरिति चतुर्विंशत्यृचमेकादशंसूक्तं दिवोदासपुत्रस्य प्रतर्दनाख्यस्य राजर्षेरिदं त्रै-
ष्टुभं पवमानसोमदेवतार्कं । तथाचानुक्रम्यते—प्रसेनानीश्वतुर्विंशतिर्दिवोदासिःप्रतर्दनइति । गतः
सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसेनानीःशूरोअग्रेरथानांगव्यनेतिहर्षतेअस्यसेना ।
भद्रान्कृण्वन्निन्द्रहवान्त्सखिभ्यआसोमोवस्त्रारभसानिदत्ते ॥ १ ॥
प्र । सेनाऽनीः । शूरः । अग्रे । रथानाम् । गव्यन् । एति ।
हर्षते । अस्य । सेना । भद्रान् । कृण्वन् । इन्द्रहवान् । सखिभ्यः ।
आ । सोमः । वस्त्रा । रभसानि । दत्ते ॥ १ ॥

सेनानीः सेनानामग्रे उपनेताशूरः शत्रूणांवाधकः सोमः गव्यन् शत्रूणांगाइच्छन् यद्वा
यजमानानां पश्वादिकमिच्छन् रथानामग्रे रथानांपुरतः प्रैति प्रकर्षेण संग्रामं गच्छति । अ-
स्यसोमस्य सेनाच हर्षते हृष्यति वाक्यभेदादनिघातः । किंच सखिभ्यः समानख्यानेभ्यः य-
जमानेभ्यः इन्द्रहवान् तैःकृतान् इन्द्रस्याह्वानानि भद्रान् कल्याणानि यथार्थानिरुण्वन् कुर्व-
न् आहूतोहीन्द्रः सोमंपीत्वा कामान् प्रयच्छतीति । रभसानि इन्द्रस्य वेगेनागमनेनिमित्तानि
वस्त्रा वस्त्राणि आच्छादकानि पयःप्रभृतीन्याश्रयणानि आदत्ते आगृह्णाति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

समस्यहरिंहरयोमृजन्त्यश्वहृषैरनिशितंनमोभिः ।
आतिष्ठतिरथमिन्द्रस्यसखाविद्वाँएनासुमर्तियात्यच्छं ॥ २ ॥
सम् । अस्य । हरिम् । हरयः । मृजन्ति । अश्वहृष्यैः ।
अनिशितम् । नमःऽभिः । आ । तिष्ठति । रथम् । इन्द्रस्य ।
सखा । विद्वान् । एन् । सुमर्तिम् । याति । अच्छं ॥ २ ॥

हरयः हरंत्यभिपुण्वन्ति सोममित्यूत्विजोगुलयोवा हरिं हरितवर्णमस्य सोमस्य कारणमंशुं संमृजन्ति सम्यगभिपुण्वन्ति । ततः सोमः नमोभिः नामयितृभिः अश्वहयैर्व्यातैरपि अनिशितं असंस्कृतं अयुक्तमननुगतं रथं रमणसाधनमात्मीयं दशापवित्रं आतिष्ठति आसीदति । अनन्तरं इन्द्रस्य सखा सखिभूतः विद्वान् प्रातः सोमः एना एतेन रथेन पवित्रेण सुमतिं शोभनस्तुतिकं स्तोतारं अच्छयाति अभिगच्छति अस्मिन् काले तेन क्रियमाणां स्तुतिमभिगच्छतीत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

सनोदेवदेवतातेपवस्वमहेसोमप्सरसेसइन्द्रपानः ।

कृण्वन्नपोवर्षयन्द्यामुतेमामुरोरानौवरिवस्यापुनानः ॥ ३ ॥

सः । नः । देव । देवइतति । पवस्व । महे । सोम । पसरसे ।

इन्द्रइपानः । कृण्वन् । अपः । वर्षयन् । द्याम् । उत । इमाम् ।

उरोः । आ । नः । वरिवस्य । पुनानः ॥ ३ ॥

हे देव द्योतमान हे सोम सतादश इन्द्रपानः इन्द्रेणपातव्यस्त्वं नोस्माकं स्वभूते देवताते देवैस्वते पितृते यज्ञे महे महते पसरसे भक्षणाय इन्द्रस्य पानाय पवस्व महादिपुक्षर । किंच अपउदकानि कृण्वन् कुर्वन् उतापिच द्यामिमां द्यावापृथिव्यौ वर्षयन् भूमिं पर्जन्यरूपेण तर्षयति द्युलोकमग्निरूपेणेति । भूमिंपर्जन्याजिन्वतिदिवंजिन्वत्यग्नयईतिश्रवणाद् । उरोः विस्तीर्णादन्तरिक्षात् भागच्छंस्त्वं पुनानः पूयमानःसन् नोस्मान् वरिवस्य धनादिपदानेन परिचरेति ॥३॥

अथ चतुर्थी—

अर्जीनयेहंतयेपवस्वस्वस्तयेसर्वतातेबृहते ।

तदुशान्तिविश्वेइमेसखायस्तदहं वशिमपवमानसोम ॥ ४ ॥

अर्जीतये । अहंतये । पवस्व । स्वस्तये । सर्वइततये ।

बृहते । तत् । उशान्ति । विश्वे । इमे । सखायः । तत् ।

अहम् । वशिम । पवमान् । सोम ॥ ४ ॥

हे सोम अजीतये यथा वयंशत्रुभिरजिताभवेम तथा तेषामजयाय अहतये यथा तैर-
हताःस्याम तस्यैच अतएव स्वस्तये अविनाशाय । किंच बृहते सर्वतातये सर्वैरिन्द्रादिभिर्दे-
वैःस्तूयमानाय यज्ञाय एतदर्थं पवस्व अस्मदभिमुखमागच्छ । पविर्गतिकर्मा । विश्वे सर्वे इमे
मदीयाः सखायः स्तोतारः तत् त्वदीयं रक्षणमुशन्ति कामयन्ते । हे पवमानसोम तद्गक्षणं अ-
हमपि वैरिण कामये ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सोमःपवतेजनितामतीनांजनितादिवोजनितापृथिव्याः ।

जनिताग्नेर्जनितासूर्यस्यजनितेन्द्रस्यजनितोतविष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥

सोमः । पवते । जनिता । मतीनाम् । जनिता । दिवः ।

जनिता । पृथिव्याः । जनिता । अग्नेः । जनिता । सूर्यस्य ।

जनिता । इन्द्रस्य । जनिता । उत । विष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥

सोमः अभिषूयमाणः पवते पात्रेषु क्षरति । कीदृशः मतीनां बुद्धीनां यद्वा मननीयानां
स्तुतीनां जनिता जनयिता । जनितामंत्रइति निपातनाण्णलोपः । किंच दिवोद्युलोकस्य ज-
निता मादुर्भावयिता । तथा पृथिव्या जनयिता अग्नेर्जनयिता प्रकाशयिता सूर्यस्य सर्वस्यमे-
रकस्यादित्यस्य जनिता इन्द्रस्यजनिता पानेन मदस्य जनयिता । उतापिच विष्णोः व्यापक-
स्य जनिता जनयिता एतत्सर्वं सोमेभिषूयमाणे भवतीति सोमोहि देवानाप्याययतीति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

देवसुवां हविषु सोमस्य वनस्पतेर्ब्रह्मादेवानामितियाज्या । सूयतेच-त्वंचसोमनोवशो
ब्रह्मादेवानापदवीःकवीनामिति ।

सैषा सूक्ते पद्यी-

ब्रह्मादेवानापदवीःकवीनामृषिर्विप्राणांमहिषोमृगाणाम् ।

श्वेनोगृध्राणांस्वर्धितिर्वनानांसोमःपवित्रमत्यैतिरेभन् ॥ ६ ॥

ब्रह्मा । देवानाम् । पृथ्वीः । कवीनाम् । ऋषिः । विप्राणाम् ।
महिषः । मृगाणाम् । श्येनः । गृध्राणाम् । स्वधितिः । वनानाम् ।
सोमः । पवित्रम् । अति । एति । रेभन् ॥ ६ ॥

सोमएवंरूपोभवति देवानां स्तोत्रकारिणाष्टविजां ब्रह्मा ब्रह्माख्यत्किंस्थानीयोभवति यद्वा देवानां द्योतमानानामिन्द्रादीनां ब्रह्मा राजाभवति । तथा कवीनां क्रान्तपद्मानां पृथ्वीः स्वलन्ति पदानि साधुत्वेन योयोजयति सपृथ्वीः । योगत्यादिष्वित्येतस्मात्किपि रूपं । तथा विप्राणां मेधाविनांमध्ये ऋषिर्भवति । यः परोक्षं पश्यति सऋषिः । ऋषिर्दर्शनादिति । मृगाणां महिषोभवति महिषाख्यो बलवान् राजाभवति । तथा गृध्राणां पक्षिविशेषाणां श्येनः शंसनीयः पक्षिराजोभवति । वनानां वनतिर्हिंसाकर्मा । हिंसकानां छेदकानांमध्ये स्वधितिः एतन्नामकः छेदकोऽस्ति । एवंभावः सोमः रेभन् शब्दायमानः सन् पवित्रमूर्णास्तुकेन कृतमत्येति अतिगच्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्राचीं विपद्वाच ऊर्मिनसिन्धुर्गिरः सोमः पवमानो मनीषाः ।
अन्तः पश्यन् वृजने मावराण्यातिष्ठति वृषभो गोपुंजानन् ॥ ७ ॥
प्र । अवी विपत् । वाचः । ऊर्मिम् । न । सिन्धुः । गिरः । सोमः ।
पवमानः । मनीषाः । अन्तरिति । पश्यन् । वृजना । इमा ।
अवराणि । आ । तिष्ठति । वृषभः । गोपुं । जानन् ॥ ७ ॥

पवमानः सोमः मनीषाः मनस ईशिताः हृदयंगमाः गिरः स्तुतीः प्राचीविपद् प्रकर्षणावपयति प्रेरयति । कथमिव सिन्धुः स्पन्दमानानदीव वाचः शब्दस्य ऊर्मिन संघंयथा प्रेरयति तद्वत् । किंच वृषभः कामानामुदकानां वा वर्षकः सोमः अन्तः अन्तर्हितं वस्तुजातं पश्यन् अवराणि दुर्घटैर्वा रमितुमशक्यानि इमा वृजना इमानि बलानि आतिष्ठति आसीदति । किंकुर्वन् गोपुजानन् गवां जानानः सन् परबलानि प्रविशति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

समस्तरः पृत्सु वन्वञ्चवातः सहस्रेता अभिवाजं मर्षं ।
इन्द्रायेन्द्रोपवमानो मनीष्यं शोर्मुर्मिमीरपुगाइपुण्यन् ॥ ८ ॥

सः । मत्सरः । पृत्क्षु । वन्वन् । अवातः । सहस्रं हरेताः । अभि ।
 वाजम् । अर्षि । इन्द्राय । इन्द्रो इति । पर्वमानः । मनीषी ।
 अंशोः । ऊर्मिम् । ईरय । गाः । इषण्यन् ॥ ८ ॥

मत्सरोमदकरः पृत्सुसंग्रामेषु वन्वन् शत्रून् हिंसन् अतएव अवातः अन्यैर्गन्तुमशक्यः स-
 हस्रेताः सहस्रोदकधारोपेतः ससोमः वाजं शत्रूणां बलमभ्यर्षं अभिगच्छ । हे इन्द्रो सोम पव-
 मानः पूयमानः मनीषी प्राज्ञस्त्वं गाइषण्यन् शब्दान् प्रेरयन् । यद्वा यजमानानां यज्ञसाधनभू-
 ताः गाः प्रेरयन् इन्द्राय इन्द्रार्थं अंगोरभिपूयमाणस्य सोमस्य ऊर्मिं संघमीरय प्रेरय ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

परिप्रियः कलशे देववात इन्द्राय सोमो रण्यो मदाय ।
 सहस्रधारः शतवाज इन्दुर्वाजी न सप्तिसिः समना जिगति ॥ ९ ॥
 परि । प्रियः । कलशे । देववातः । इन्द्राय । सोमः । रण्यः ।
 मदाय । सहस्रधारः । शतवाजः । इन्दुः । वाजी ।
 न । सप्तिसिः । समना । जिगति ॥ ९ ॥

प्रियः प्रीणयिता अतएव देववातः देवैरभिगतः रण्यः रमणीयः सोमः इन्द्राय इन्द्रस्य
 मदाय मदार्थं कलशे द्रोणाभिधाने परिजिगति परिगच्छति । कीदृशः सहस्रधारो बहुविधधारो-
 पेतः शतवाजः बहुबलः इन्दुः पात्रेषु क्षरन् । तत्र दृष्टान्तः—वाजीन यथावाजी बलवान् सविर-
 श्वः समना संग्रामनामैतत् समष्टमभवैक्ये । समन्ति वृष्टा भवन्ति योद्धारोत्रेति तस्मिन्संग्रा-
 मे यथाश्वोजिगति गच्छति तद्वत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सपूर्व्योर्वसुविज्जायमानो मृजानो अप्सु दुहुहानो अद्रौ ।
 अभिशस्ति पाशुर्वनस्य राजा विदद्धानुं ब्रह्मणे पूयमानः ॥ १० ॥ ७ ॥

सः । पू०र्यः । वसु०वित् । जा०य०मा०नः । मृ०जा०नः । अ०प०सु ।
दु०दु०हा०नः । अ०द्रौ । अ०भि०श०स्ति०ऽपाः । भु०व०न०स्य । राजा ।
वि०दत् । गा०तु०म् । ब्र०ह्म०णे । पू०य०मा०नः ॥ १० ॥ ७ ॥

पूर्यः पुराणः यद्वा पूर्वैःरुतोभिपुतः वसुवित् धनानांलंभकः जायमानः अप्तु वसन्ती-
वयांस्त्वेषुदकेषु मृजानोमृज्यमानः अद्रौ अभिशवमावणि दुदुहानोदुहमानः अभिशस्तिपाः अ-
भितः शस्तिर्हिंसा येषां ते अभिशस्तयः शत्रवः तेष्यः परिरक्षकः भुवनस्य भूतजातस्य राजा
स्वामी एवंविधः सतादृशः सोमः ब्रह्मणे कर्मार्थं पूयमानः सन् गातुं मार्गं समीचीनं विद्व
यजमानेभ्यः प्रयच्छति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

महापितृयज्ञेपितरः सोमवन्तइत्यस्य द्वितीयानुवाक्या त्वयाहिनःपितरइत्येषा । सूत्रितं च-
पितरोग्निष्वात्तायम उदीरतामवरउत्परासस्त्वयाहिनःपितरःसोमपूर्वइति ।

सैषा सूक्ते एकादशी-

त्वया०हि०नः०पि०तरः०सो०म०पूर्वै०कर्मा०णि०च०क्रुः०प०व०मा०न०धी०राः ।
व०न्व०न्वा०तः०प०रि०धी०रि०पो०र्णु०वी०रि०भि०रि०श्वै०र्म०घ०वा०भ०वा०नः ॥ ११ ॥

त्वया । हि । नः । पि०तरः । सो०म० । पूर्वै । कर्मा०णि । च०क्रुः ।
प०व०मा०न० । धी०राः । व०न्वन् । अ०वा०तः । प०रि०ऽधी०न् । अ०पं । ऊ०र्णु० ।
वी०रि०भिः । अ०श्वैः । म०घ०श्वा । भ०व । नः । ॥ ११ ॥

हे पवमान पूयमानसोम धीराः कर्मणिकुशलाः प्राज्ञाः नोस्माकं पितरः पूर्वै पुरातनाः
अंगिरसस्त्वया हिरवधारणे त्वयासहायेनैवकर्माणि अग्निष्टोमादीनि चक्रुः रूतवन्तः । किंच व-
न्वन् स्तोतृन् संभजन् । यद्वा वनतिर्हिंसार्थः । शत्रून् हिंसन् अवातः तैरभिगवत्स्ववीरेभिर्वैगव-
द्भिः अश्वैः व्यापकैः परिधीन् परिधीयते एभिः सर्वमिति परिधयोराक्षसाः तान् अपोर्णुं अपो-
र्णुं हि अपच्छादय जहीतियावत् । ऊर्णोतेष्टोदिष्ठान्दसोहेलुक् । एतादृशस्त्वं नोस्माकं मघवा
इन्द्रोभव भूयाः । पुत्रादियुक्तं धनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यथापवथा_१मनविवयो_२धाअमित्रहावरिवोविह्विष्मान् ।
एवापवस्वद्रविणं_३दधानं_४इन्द्रेसंतिष्ठजनयार्यु_५धानि ॥ १२ ॥

यथा । अपवथाः । मनवे । वयःऽधाः । अमित्रहा । वरिवःऽवित् ।
ह्विष्मान् । एव । पवस्व । द्रविणम् । दधानः । इन्द्रे ।
सम् । तिष्ठ । जनय । आयुधानि ॥ १२ ॥

हे सोम यथा पुरा त्वं मनवेराज्ञे वयोधाः अन्नस्यघाता तथा अमित्रहा शत्रूणांहन्ता व-
रिवोविह्व धनस्यलंभयिता ह्विष्मान् पुरोडाशादियुक्तःसन् अपवथाः तस्मैघनादिकं प्रदातुंय-
थागच्छः एव एवमस्मभ्यमपि द्रविणं धनं दधानः प्रयच्छन् पवस्व अस्मदभिमुखमागच्छ । किं-
च अस्माभिर्दीयमानस्त्वं इन्द्रेसन्तिष्ठ सम्यक्त्विष्ठ । अपिच आयुधानि त्वदीयानि जनय तस्मै
प्रकाशय वाक्यभेदादनिघातः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

पवस्वसोम_१मधुमाँऋतावापोवसानो_२अधिसानो_३अव्ये ।
अवद्रोणानिघृतवान्तिसीदमदिन्तमोमत्सरइन्द्रपानः ॥ १३ ॥
पवस्व । सोम । मधुमान् । ऋतस्वा । अपः । वसानः ।
अधि । सानौ । अव्ये । अव । द्रोणानि । घृतस्वन्ति ।
सीद । मदिन्तमः । मत्सरः । इन्द्रपानः ॥ १३ ॥

हे सोम मधुमान् मदकररसोपेतः ऋतावा यज्ञवान् छन्दसीवनिपावितिवनिष् मत्वर्थायः
तादृशस्त्वं अपोवसतीवरीरेकधनाश्च वसानः आच्छादयन् अधि अधिकं सानौ समुच्छ्रिते
अव्ये अविमये पवित्रे पवस्व क्षर । ततोमदिन्तमः अतिशयेनमदकरः इन्द्रपानः इन्द्रेणपावव्यो-
मत्सरोमादयिता सोमः घृतवन्ति उदकवन्ति द्रोणानि द्रोणकलशान् अवसीद अवतिष्ठस्व ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

सृष्टिविःशतधारःपवस्वसहस्रसावाजयुर्द्वीवनौ ।
संसिन्धुभिःकलशैवावशानःसमुस्त्रियाभिःप्रतिरञ्जआयुः ॥ १४ ॥

वृष्टिम् । दिवः । शतधरः । पवस्व । सहस्रस्रः । वाजयुः ।
 देवधीतौ । सम् । सिन्धुभिः । कलशे । वावशानः ।
 सम् । उस्त्रियाभिः । प्रदतिरन् । नः । आयुः ॥ १४ ॥

हेसोम शतधारः बहुधोदकधारोपेतस्त्वं दिवोन्तरिक्षादादित्याद्वा वृष्टिपवस्व कुरु । यद्वा
 शतधारः बहुधात्मीपधारोपेतस्त्वं दिवोद्योतमानात् पवित्रात् वृष्टिमविच्छिन्नधारां पवस्व पात्रे-
 पुकुरु । क्रीदशः देवधीतौ देवानांवीतिः हविर्भक्षणं यस्मिन् सदेवधीतिर्पन्नः । तस्मिन् सहस्रताः
 यजमानानां सहस्रस्य धनस्यदाता वाजयुः तेषामन्नकामयमानस्त्वं सिन्धुभिः स्पन्दमानाभिः
 वसतीवरीभिः कलशेद्रोणाभिधानेसंवावशानः संगच्छस्व । तथात्वं नोस्माकमायुर्जीविनं प-
 तिरन्वर्धयन् उस्त्रियाभिः गोविकारैः क्षीरादिभिश्च कलशे संगच्छस्व ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

एपस्यसोमोमृतिभिःपुनानोत्योनवाजीतरतीदरांतीः ।
 पयोन्दुग्धमदितेरिपिरमुर्विवगानुःसुयमोन्नोवोह्वा ॥ १५ ॥ ८ ॥

एपः । स्यः । सोमः । मृतिभिः । पुनानः । अत्यः । न । वाजी ।
 तरति । इत् । अरांतीः । पर्यः । न । दुग्धम् । अदितेः । इपिरम् ।
 उरुद्ध्वं । गानुः । सुयमः । न । वोह्वा ॥ १५ ॥ ८ ॥

एपस्यः एतादृशः सोमः मतिभिर्मननसाधनेः स्तोत्रैः पुनानः पूयमानोभवति । यः सोमः
 अत्योन अतनशीलोवाजी अश्वइव संग्रामे अरातीः अरातीन् शत्रून् तरति इद्वधारणे तर-
 त्येव हिनस्त्येव । यद्दत्तपोगादनिघातः । किंच अदितेर्गोनामैतत् अदीनायाः गोः इपिरं अन्वे
 पणीयं दुग्धंपयोन् क्षीरं यथा पूतं भवति एवं सोमः परिरुद्धः । अपिच उर्वाव सुपांसुलुगिति
 सोर्लुक् । उरुविस्तीर्णो गानुः भार्गव सर्वैः समाश्रयणीयः तथा वोह्वान वोवाअश्वइव सुयमः
 सुष्टुनियन्तुं शक्योमथाभवति तद्दयंसोमः सोवृभिर्निपन्वव्योभवति ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथ षोडशी—

स्वायुधःसोतृभिःपूयमानोभ्यर्पगुह्यंचारुनाम ।

अभिवाजंसप्तिरिवश्रवस्याभिवायुमभिगादेवसोम ॥ १६ ॥

सु६आयुधः । सोतृभिः । पूयमानः । अ॒भि । अ॒र्प । गुह्यंम् ।

चारु । नाम । अ॒भि । वाजंम् । सप्तिः६इव । श्रव॒स्या ।

अ॒भि । वा॒युम् । अ॒भि । गाः । दे॒व । सो॒म् ॥ १६ ॥

स्वायुधः शोभनायुधोपेतः । यद्वा यज्ञे स्पचकपालादीनि दशायुधानिसन्ति तद्वान् सोतृ-
भिरभिषुण्वद्भिः पूयमानस्त्वं गुह्यं गुहापांनिहितं चारु कमनीयंनाम त्वदीयं रसात्मकंशरीरं
स्तुतिभिः सहाभ्यर्ष कलशादीन्यभिगमय । किंच सप्तिरिव अश्वइव वर्तमानस्त्वं श्रवस्या ।
सुषांसुलुगिति सप्तम्याआजादेशः । अस्मदीयायामन्नेच्छायां वाजं अन्नमस्मभ्यमभिगमय ।
अपिच हेदेवस्तोतव्य हेसोम वायुं प्राणं जीवनं अभिगमय गाः पशुंश्च अस्मभ्यमभिगमय ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

शिशुंजज्ञानंहर्षतमृजन्तिशुंभन्तिवर्हिमरुतोगणेन ।

कविर्गीर्भिःकाव्येनाकविःसन्त्सोमःपवित्रमत्येतिरेभन् ॥ १७ ॥

शिशुंम् । ज॒ज्ञानम् । ह॒र्षतम् । मृ॒जन्ति । शुं॒भन्ति । वर्हि॑म् ।

म॒रुतः । ग॒णेन । क॒विः । गीः६भिः । का॒व्येन । क॒विः । सन् ।

सो॒मः । प॒वित्रम् । अ॒ति । ए॒ति । रे॒भन् ॥ १७ ॥

शिशुं इदानीमुत्पन्नत्वात् शिशुवतिष्ठन्तं यद्वा पापानि तनुकुर्वन्तं विनाशयन्तंजज्ञानं
प्रादुर्भूतं अतएवहर्षतं हर्षगतिकान्त्योः । भृष्टदृशीत्यादिनाअतच् । सर्वैःकाम्यमानं सोमं मृज-
न्ति मरुतः शोधयन्ति । किंच वर्हिं बोढारं सोमं गणेनात्मीयेन सप्तसंख्याकेनगणेन शुंभन्ति
अलंकुर्वन्ति । ततः कविः क्रान्तप्रज्ञः सोमः काव्येन कविकर्मणैव कविः शब्दोपेतःसन् रेभन्
शब्दायमानः गीर्भिः स्तुतिभिः सह पवित्रं अत्येति अतोत्यगच्छति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

ऋषिमनायऋषिऋत्स्वर्पाःसहस्रणीथःपद्वीःकवीनाम् ।
तृतीयंधाममहिषःसिपासन्त्सोमोविराजमनुराजतिष्ठुप् ॥ १८ ॥

ऋषिःमनाः । यः । ऋषिःऋत् । स्वःःसाः । सहस्रःःनीथः ।
पद्वीः । कवीनाम् । तृतीयम् । धाम । महिषः । सिपासन् ।
सोमः । विःराजम् । अनु । राजति । स्तुप् ॥ १८ ॥

ऋषिमनाः सर्वदर्शनशीलमनस्कः अतएव ऋषिऋत् सर्वस्य दर्शनकर्ता प्रकाशनस्यकर्ता स्वर्पाः सर्वस्यसूर्यस्य वा संभक्ता सहस्रणीथः नीथा स्तुतिः बहुविधस्तुतिकः कवीनां कान्त-प्रज्ञानांमध्ये पद्वीः स्वलतापदानां साधुत्वेन संयोजयिता यः सोमोविद्यते समहिषो महान् पूज्योवा सोमः तृतीयंधाम घुलोकं सिपासन् संभक्तुमिच्छन् स्तुप् स्तुयमानःसन् विराजं विशेषेणराजन्तं दीप्यमानमिन्द्रं अनुराजति प्रकाशयति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

चमूपच्छयेनःशकुनोविभृत्वांगोविन्दुर्द्रुप्सआयुधानिविभ्रत् ।
अपामूर्मिसचमानःसमुद्रंतुरीयंधाममहिषोविवक्ति ॥ १९ ॥

चमूःसत् । श्येनः । शकुनः । विःभृत्वा । गोःविन्दुः ।
द्रुप्सः । आयुधानि । विभ्रत् । अपाम् । ऊर्मिम् । सचमानः ।
समुद्रम् । तुरीयम् । धाम । महिषः । विवक्ति ॥ १९ ॥

चमूष्व चमन्ति भ्रक्षयंत्यत्रेति चम्वश्मत्ताः तेषु सीदन् यद्वा चम्वौ अधिषवणफलके तयोर्वर्तमानः श्येनः शंसनीयः शकुनः शकः सामर्थ्यकारी विभ्रत्वा हरतेः आतोमनिजित्यादिनाकनिष् । पात्रेषु विहरणशीलः गोविन्दुः यजमानानां गवां लंभकः विन्दुरिच्छुरिति उमत्ययान्तत्वेननिपातितः द्रुप्सः द्रवणशीलः आयुधानि स्फचकपालादीनि विभ्रत् धारयन् अषामुद्रकानामूर्मिं मेरकं समुद्रं अन्तरिक्षनामैतत् अन्तरिक्षलोकं सचमानः सेवमानः महिषोमहान् यएवंविधः सोमः तसोमः तुरीयं चतुर्थंधाम चान्द्रमसंस्थानं विवक्ति सेवते । सूर्यलोकस्योपरि

चंद्रमसोलोकोविघतेइति—यमः पृथिव्या अधिपतिः समावृत्तित्यादिभिः चन्द्रमानक्षत्राणामधिप-
तिः समावृत्त्यन्तैर्मन्त्रैर्ज्ञायते ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

मर्यो^१नशुभ्रस्तन्वमृजानोत्योनसृत्वांसनयेधनानाम् ।
वृषेवयूथापरिकोशमर्पन्कनिक्रदच्चम्बो^२इराविवेश ॥ २० ॥ ९ ॥
मर्यः । न । शुभ्रः । तन्वम् । सृजानः । अत्यः । न । सृत्वा । सनये ।
धनानाम् । वृषाऽइव । यूथा । परि । कोशम् । अर्पन् ।
कनिक्रदत् । चम्बोः । आ । विवेश ॥ २० ॥ ९ ॥

शुभ्रोदीप्यमानोलंकृतः मर्यो न मनुष्यइव तन्वमात्मीयशरीरं मृजानः वसतीवरीभिः शोधय-
न् किंच धनानां सनये संभजनाय लाभाय अत्योन अतनशीलोऽश्वइव सृत्वा सरणशीलः अपिच
वृषेव वृषा यथा यूथा यूथानि प्रतिगच्छन् शब्दं करोति तद्वत् कोशं अधिपवणचर्मणा कृतं पा-
त्रं परि अर्पन् प्रतिगच्छन् सोमः कनिक्रदत् पुनः पुनः शब्दं कुर्वन् चम्बोः अधिपवणफलक-
योराविवेश आविशति । कनिक्रदत् क्रदेर्यङ्लुकि दाधर्तिदधर्वीत्यादिना निपातनादभ्यासस्य
निगागमः तस्यशतरि अभ्यस्तानामादिरित्याद्युदात्तत्वं ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथैकविंशी—

पवस्वेन्द्रोपवमानोमहोभिः कनिक्रदत्परिवाराण्यर्प ।
क्रीळंश्चम्बो^३इराविशपूयमान् इन्द्रं ते रसो मदिरोममत्तु ॥ २१ ॥
पवस्व । इन्द्रो इति । पवमानः । महःऽभिः । कनिक्रदत् । परि ।
वाराणि । अर्प । क्रीळन् । चम्बोः । आ । विश । पूयमानः ।
इन्द्रम् । ते । रसः । मदिः । ममत्तु ॥ २१ ॥

हे इन्दो सोम महोभिः पूजकैर्ऋत्विग्भिः पवमानः पूयमानस्त्वं पवस्व । ततः कनिक्रदत्
भ्रशंशब्दं कुर्वन् वाराणि अवेर्वालाणि पवित्राणि पर्यपं परिगच्छ । किंच पूयमानस्त्वं चम्बोरधिप-
वणफलकयोः क्रीळन् संक्रीडमानः सन् आविश पात्राणि प्रविश । अनन्तरं मदिरः मदकरस्ते
त्वदीयोरसः इन्द्रं मम तु मोदयतु माद्यतेः बहुलं छन्दसीति श्लुः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

प्रासृग्रधारां बृहतीरं सृग्रन्नक्तोगोभिः कलशां आविवेश ।
सामं कृण्वन्त्सामन्यो विपश्चित् क्रन्दन्नेत्युभिसख्युर्नजामिम् ॥ २२ ॥
प्र । अस्य । धाराः । बृहतीः । असृग्रन् । अक्तः । गोभिः । कलशान् ।
आ । विवेश । सामं । कृण्वन् । सामन्यः । विपःश्चित् । क्रन्दन् ।
एत्ति । अग्नि । सख्युः । न । जामिम् ॥ २२ ॥

अस्य सोमस्य बृहतीर्बृहत्सोमहृत्यो धाराः प्रासृग्रन् पसृज्यन्ते सृजेः कर्मार्थे लङि व्यत्ययेन
क्षेरनादेशः बहुलं छन्दसीति रुडागमः । ततः सोयंसोपः गोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः अक्तः सन्
कलशान् द्रोणाभिधानान् आविवेश आविशति । साम सामानि कृण्वन् कुर्वन् सोमः सामन्यः
सामगानकुशलः सुष्टुशब्दायमान इत्यर्थः विपश्चित् सर्वजानानः सोमः क्रन्दन् देवानाहुपन् अ-
भ्येति ग्रहादीनि त्वरया अभिगच्छति । तत्र दृष्टान्तः—सख्युर्न सख्युर्जामिं जायां यथा इतरो-
लंपटो वेगेनाभिगच्छति तद्वत् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

अपघ्नन्नेपि पवमानशत्रून् प्रियां नजारो अग्निर्गीत इन्दुः ।
सीदन्वनेपुशकुनो नपत्वा सोमः पुनानः कलशेषु सत्ता ॥ २३ ॥
अपघ्नन् । एपि । पवमान् । शत्रून् । प्रियाम् । न । जारः ।
अग्निर्गीतः । इन्दुः । सीदन् । वनेपु । शकुनः । न । पत्वा ।
सोमः । पुनानः । कलशेषु । सत्ता ॥ २३ ॥

हे पवमान पूयमान सोम अभिभीतः सोऽरुमिरभिदुतः इन्दुः पात्रेषु क्षरन् त्वं शत्रून् प-
घ्नन् अपर्हितन् एपि आगच्छसि । कथमिव जारः प्रियां प्रियतमामसतीं अन्यान् राघ-

मानःसन् यथाभिगच्छति तद्वत् । पत्वा पतनशीलः शकुनोऽन यथा शकुनोवनेषु वृक्षेषु सीदन्
भवति तद्वत् पतनशीलः पुनानः पूयमानः सोमः कलशेषु सत्ता सदनशीलो निषण्णोभवति । स-
देस्ताच्छीलिकस्तृन् एकाचइतीट्प्रतिषेधः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशती—

आतेरुचःपवमानस्यसोमयोषेवयन्तिसुदुघाःसुधाराः ।
हरिरानीतःपुरुवारोअप्स्वचिक्रदत्कलशेदेवयूनाम् ॥ २४ ॥ १० ॥

आ । ते । रुचः । पवमानस्य । सोम । योषाऽइव । यन्ति ।
सुदुघाः । सुधाराः । हरिः । आदनीतः । पुरुवारः । अप्सु ।
अचिक्रदत् । कलशे । देवयूनाम् ॥ २४ ॥ १० ॥

हे सोम पवमानस्य पूयमानस्य ते तव स्वभूताः योषेव स्त्रीयथा पुत्राणां पयोदोग्धि त-
द्वत् यजमानानां धनादिकस्य सुदुघाः सुदुदोग्ध्यः सुधाराः शोभनधारोपेताः रुचोदीप्तयः आ-
यन्तिपात्रादीन्यागच्छन्ति । किंच हरिर्हरितवर्णः आनीतः ऋत्विग्भिः पुरुवारः बहुधावरणीयः
सोमः अप्सु वसतीवरीषु देवयूनां देवानिच्छतां यजमानानां स्वभूते कलशे द्रोणाख्येच अचि-
क्रदत् पुनःपुनः क्रन्दते शब्दायते ॥ २४ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

॥ इति नवमे मंडले पंचमोनुवाकः ॥ ५ ॥

षष्ठेनुवाके सप्तसूक्तानि । तत्र अस्यमेपेत्यष्टापंचाशदृचं प्रथमंसूक्तं त्रैष्टुभं पवमानसोमदे-
वताकं ततः आद्यस्यवृचस्य मैत्रावरुणोवसिष्ठऋषिः द्वितीयस्येन्द्रममतिनांम तृतीयस्यवृषगणाः
चतुर्थस्यमन्युः पंचमस्योपमन्युः षष्ठस्यव्याघ्रपाद सप्तमस्यशक्तिः अष्टमस्यकर्णश्रुत् नवमस्य
मृत्कीकः दशमस्यवसुक्रः एतेसर्वेवसिष्ठगोत्राः एवंत्रिंशदृचोगताः अथ चतुर्दशानामृचां शक्ति-
पुत्रः पराशरऋषिः शिष्टानामांगिरसःकुत्सः । तथानुक्रम्यते—अस्यमेपाष्टापंचाशदाद्यवृचं वसिष्ठो-
पश्यदुत्तरान्वष पृथग्वसिष्ठाः इन्द्रममतिर्वृषगणोमन्युरुपमन्युर्व्याघ्रपाच्छक्तिःकर्णश्रुन्मृत्कीकोव-
सुक्रइति चतुर्दशपराशरोत्पाःकुत्सइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

अस्य प्रेपा हेमनां पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसम् ।
सुतः पवित्रं पर्येति रेभन्मि तेव सद्रं पशुमान्ति होता ॥ १ ॥

अस्य । प्रेपा । हेमनां । पूयमानः । देवः । देवेभिः । सम् ।
अपृक्त् । रसम् । सुतः । पवित्रम् । परि । एति । रेभन् ।
मिताद् इव । सद्रं । पशुमन्ति । होता ॥ १ ॥

अस्य सोमस्य प्रेपा प्रेपतिर्गत्यर्थः क्विप्स्वरूपं सावेकाचइतिविभक्तेरुदात्तत्वं । प्रेपा प्रेरकेण हेमना हिरण्येन पूयमानः हिरण्यपाणिरभिपुणोतीति हिरण्यसंबन्धः । तादृशः देवो दीप्यमाना-
शुः रसमात्मीयं देवेभिः देवैः सह समपृक्तं संपर्चयति संयोजयति । पृचीसंपर्के सतः सुतोभिपुतः
सोमः रेभन् शब्दायमानः सन् पवित्रं ऊर्णास्तुकेन निर्मितं पर्येति परिगच्छति । कथमिव होता
देवानामाह्वाता ऋत्विक् मितेव निर्मितान् पशुमन्ति बद्धपशून् सन्न सदनानि यज्ञगृहान् यथा
पर्येति सद् इव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

भद्रा वस्त्रां समन्यां वसानो महान् कविर्निवचनानि शंसन् ।
आवच्यस्व चम्ब्वोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीतौ ॥ २ ॥

भद्रा । वस्त्रां । समन्यां । वसानः । महान् । कविः । निवचनानि ।
शंसन् । आ । वच्यस्व । चम्ब्वोः । पूयमानः । विचक्षणः ।
जागृविः । देववीतौ ॥ २ ॥

भद्रा भद्राणि कल्याणानि समन्या समनमिति संग्रामनामवत्र साधुरिति यत् संग्रामयो-
ग्यानि वस्त्रा वस्त्राणि आच्छादकानि तेजांसि वसानः आच्छादयन् महान् पूज्यः कविः क्वा-
न्तदर्शी अतएव निवचनानि नितरां वक्तव्यानि ऋत्विक्कृतानि स्तोत्राणि शंसन् विचक्षणः
विशेषेण सर्वस्य द्रष्टा जागृविर्जागरणशीलः सोमः त्वं देववीतौ देवानां वीतिर्भक्षणं यस्मिन्सदे-
ववीतिर्यज्ञः तस्मिन् चम्ब्वोरधिषवणफलकयोः आवच्यस्व पात्राण्याविरा । वचिर्गत्यर्थः व्यत्य-
येन श्यन् पूयमानः सन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समुप्रियोमृज्यतेसानोअव्येयशस्तरौयशासांक्षैतोअस्मे ।
अभिस्वरधन्वापूयमानोयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ ॥

सम् । ऊँ इति । प्रियः । मृज्यते । सानौ । अव्ये । यशःस्तरः ।
यशासाम् । क्षैतः । अस्मे इति । अभि । स्वर । धन्वं ।
पूयमानः । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३ ॥

यशासां यशस्विनामध्ये यशस्तरः अतिशयेनयशस्वी क्षैतः क्षितौभवः प्रियः प्रीणयिता
सोमः सानौ समुच्छ्रूते अव्ये अविषये पवित्रे अस्मे अस्मदर्थं संमृज्यते ऋत्विग्भिः परिपूयते ।
उ अवधारणे । पूयमानस्त्वं धन्वान्तरिक्षे अभिस्वर अभितः शब्दय यूयं पूजायां बहुवचनं हे
सोम त्वं नोस्मान् स्वस्तिभिः कल्याणतमैः पालनैः सदा सर्वदा पात रक्षत पालयत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रगायताभ्यर्चामिदेवान्त्सोमंहिनोतमहतेधनाय ।
स्वादुःपवातेअतिवारमव्यमासीदातिकलशंदेव्युनः ॥ ४ ॥

प्र । गायत । अभि । अर्चाम् । देवान् । सोमम् । हिनोत ।
महते । धनाय । स्वादुः । पवाते । अति । वारम् । अव्यम् ।
आ । सीदाति । कलशम् । देव्युः । नः ॥ ४ ॥

हेस्तोतारः प्रगायत सोमं प्रकर्षेणाभिष्टुत । तथा देवान् अभ्यर्चाम् अभ्यर्चत पुरुषव्य-
त्ययः । यद्वा वयं देवानभिष्टुतः यूयं सोमंस्तुतेति । किंच महते महत् प्रभूतधनाय धनं प्राप्तुं सोमं
हिनोत अभिषवार्थं प्रेरयत । क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनइति धनशब्दस्य चतुर्थी । त-
तः स्वादुः स्वादुकरः सोमः अव्यमविभवं वारं बालं पवित्रमतिपवाते अतीत्यपवते । किंच दे-
व्युः देवानकामयमानः नोस्मदीयः सोमः कलशं पात्रमासीदाति आसीदति प्रविशति । उभ-
यत्रलेट्यडागमः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इन्द्रुर्देवानामुपसख्यमायन्त्सहस्रधारःपवतेमदाय ।
 नृभिःस्तवानोअनुधामपूर्वमगन्निन्द्रमहतेसौभगाय ॥ ५ ॥ ११ ॥

इन्द्रुः । देवानाम् । उप । सख्यम् । आइयन् । सहस्रधारः ।
 पवते । मदाय । नृभिः । स्तवानः । अनु । धाम । पूर्वम् ।
 अगन् । इन्द्रम् । महते । सौभगाय ॥ ५ ॥ ११ ॥

देवानामिन्द्रादीनां सख्यं सखिभावं उपायन् उपगच्छन् सहस्रधारः बहुविधधारः इन्द्रुः
 सोमः मदाय देवानामदार्थं पवते कलशादिपुष्परति । नृभिः कर्मनेत्रभिः स्तवानः स्तूयमानः
 सोमः पूर्वं पुरातनं धाम द्युलोकमनुगच्छति । तदेवाह-महते प्रभूताय सौभगाय सौभाग्याय इन्द्रं
 अगन् गच्छति । सोमे इन्द्रेण पीते सति यजमानानां महासौभाग्यं भवति खलु । अगन् ग-
 मेर्लुङि षसेति च्लुङ् मोनोधातोरिति नत्वं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी-

स्तोत्रेरायेहरिर्पापुनानइन्द्रमदोगच्छतुत्तराय ।
 देवैर्याहिसरथंराधोअच्छायुयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥

स्तोत्रे । राये । हरिः । अर्प । पुनानः । इन्द्रम् । मदः । गच्छतु ।
 ते । भराय । देवैः । याहि । सरथम् । राधः । अच्छ ।
 युयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नुः ॥ ६ ॥

हे सोम हरिर्हरितवर्णः पुनानः पूयमानस्त्वं स्तोत्रे अस्माभिः क्रियमाणेसति रायेधनार्थं
 अर्प आगच्छ । तवस्ते त्वदीयोमदोमदकरोरसः भराय भक्षस्तिने । भक्षेपन्ति शत्रून्प्रयोद्धार-
 इति भरःसंभामः । तदर्थमिन्द्रंगच्छतु । किञ्च सरथं देवैःसमानरथमारुथाय राधः अच्छ अ-
 स्माकं धनार्थयाहि आगच्छ । युयं नोस्मान् स्वस्तिभिः सदा पात त्वं रस ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्रकाव्यंमुशनेवब्रुवाणोद्देवोदेवानांजनिमाविवक्ति ।

महिंव्रतःशुचिवन्धुःपावकःपदावराहोअभ्येतिरेभन् ॥ ७ ॥

प्र । काव्यम् । उशनाइव । ब्रुवाणः । देवः । देवानाम् ।

जनिम । विवक्ति । महिंव्रतः । शुचिवन्धुः । पावकः ।

पदा । वराहः । अभि । एति । रेभन् ॥ ७ ॥

उशनेव एतन्नामकऋषिरिव काव्यं कविकर्म स्तोत्रं ब्रुवाणः उच्चारयन् देवःस्तोता अयमृ-
षिः वृषगणोनाम देवानामिन्द्रादीनां जनिम जन्मानि प्रविवक्ति प्रकर्षेण ब्रवीति । वचपरिभाषणे
व्यत्ययेनविकरणस्य श्लुः बहुलंछंदसीतिअभ्यासस्येत्वं । महिंव्रतः प्रभूतकर्मा शुचिवन्धुः
बध्नन्तिशत्रूनिनि बन्धूनि तेजांसि बलानिवा दीप्ततेजस्कः पावकः पापानां शोधकः वराहः वरं
च तदहः वराहः राजाहःसखिभ्यष्टजिति टच्समासान्तः । तस्मिन्नहनि अभिपूयमाणत्वेन त-
द्वान् अशंआदित्वान्मत्वर्थायःअच् तादृशःसोमः रेभन् शब्दंकुर्वन् पदा पदानि स्थानानि पात्रा-
णि अभ्येति अभिगच्छति । यद्वा यथाकश्चनवराहः पदा पादेन भूमिं विक्रममाणः शब्दंकरोति
तद्वद् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रहंसासंस्तृपलंमन्धुमच्छामादस्तं वृषगणाअयासुः ।

आङ्गुष्यं१पवमानंसखायोदुर्मर्षसाकंप्रवदन्तिवाणम् ॥ ८ ॥

प्र । हंसासं । तृपलंम् । मन्धुम् । अच्छं । अमात् । अस्तंम् ।

वृषगणाः । अयासुः । आङ्गुष्यम् । पवमानम् । सखायः ।

दुःमर्षम् । साकम् । प्र । वदन्ति । वाणम् ॥ ८ ॥

हंसासः शत्रुभिर्हन्यमानाः हंसाइव चरन्तोवावृषगणाः एतन्नामकाऋषयः अमात् शत्रूणां ब-
लात् प्रासिताःसन्तः तृपलं तृपलशब्दःक्षिप्रचारी तदुक्तंयास्केन—तृपलप्रभर्माक्षिप्रहारीति । क्षि-

प्रप्रहारिणंमभ्युं शत्रून्निहन्त्यमानं सोमं अच्छ अभिलक्ष्य अस्तं यज्ञगृहं प्रायासुः पयासिपुः प्रगच्छन्ति । ततः सत्वायः स्तुत्यस्तोत्वलक्षणेन संबन्धेन सखिभूताः स्तोतारः आंगूष्पं सर्वैर- भिगंतव्यं यद्वा घोपशब्दस्य पृषोदरादित्वादांगूपइत्यादेशः आङ्अनुनासिकश्छान्दसः स्तो- त्राहं दुर्मर्षं शत्रुभिर्दुर्धरं दुःसहं एवंविधंसोमं पवमानमुद्दिश्य वाणं वाघविशेषं सार्कं सहैवपवद- न्ति प्रवादयन्ति तदुपलक्षितं गानंकुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

सरंहतउरुगायस्यजूतिंवृथाक्रीळन्तमिमतेनगावः ।
परीणसंरुणुतेतिग्मशृङ्गोदिवाहरिर्ददृशेनक्तमृज्वः ॥ ९ ॥
सः । रंहते । उरुगायस्य । जूतिम् । वृथा । क्रीळन्तम् ।
मिमते । न । गावः । परीणसम् । रुणुते । तिग्मशृङ्गः ।
दिवा । हरिः । ददृशे । नक्तम् । मृज्वः ॥ ९ ॥

ससोमः रंहते अतिशीघ्रं गच्छतीत्यर्थः । उरुगायस्य बहुभिःस्तुत्यस्यात्मनोजूतिं गतिमनु सरन् तंवृथा अनायासेन क्रीळन्तं विहरन्तं गच्छन्तंसोमं गावः अन्येगन्तारः नमिमते नपरिच्छि- न्दन्ति तमनुगन्तुं नशक्नुवन्तीत्यर्थः । किंच तिग्मशृङ्गः शृणन्तिहिसन्ति तमांसीति शृङ्गाणि ते- जांसि तीक्ष्णतेजस्कः परीणसं बहुनामैतद् बहुविधतेजः रुणुते करोति अन्तरिक्षे वर्तमानोयः सोमः दिवा अहनि हरिर्हरितवर्णः ददृशे दृश्यते नप्रकाशतेइत्यर्थः । नक्तं रात्रौतु मृज्वः मृजु- गामी विस्पष्टः प्रकाशमुकोद्दृश्यते दृशेः कर्मणि लिटित्त्वं ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

इन्दुर्वाजीपवतेगोन्योघाइन्द्रेसोमःसहइन्वन्मदाय ।
हन्तिरक्षोबाधतेपर्यरातीर्वरिवःरुण्वन्वृजनस्यराजा ॥ १० ॥ १२ ॥
इन्दुः । वाजी । पवते । गोऽन्योघाः । इन्द्रे । सोमः । सहः ।
इन्वन् । मदाय । हन्ति । रक्षः । बाधते । परि । अरातीः ।
वरिवः । रुण्वन् । वृजनस्य । राजा ॥ १० ॥ १२ ॥

इन्दुः क्षरणशीलः वाजी बलवान् गोन्वोधाः गमनशीलनीचीनाग्ररससंघातः इन्द्रे स-
होबलकररसं इन्वन् प्रेरयन् सोमः मदाय तस्यमदार्थं पवते क्षरति । किंच रक्षःकुलं हन्ति
हिनस्ति । किंच अरातीः अरातीन् शत्रून्परिबाधते परितः संहरति । कीदृशः वरिवीवरणीयं
धनं कृण्वन् स्तोतृणां कुर्वन् वृजनस्य बलस्परराजा ईशितासोमइति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकादशी—

अध॒धार॒या॒म॒ध्वा॑पृ॒चा॒न॒स्ति॒रो॒रोम॑पवते॒ अद्रि॑दुग्धः ।

इन्द्रु॑रिन्द्र॑स्यस॒ख्यं जु॑पा॒णो दे॒वो दे॒वस्य॑ मत्स॒रोम॑दाय ॥ ११ ॥

अध॑ । धार॒या॑ । म॒ध्वा॑ । पृ॒चा॒नः । ति॒रः । रोम॑ । प॒व॒ते॒ । अद्रि॑दुग्धः ।
इन्द्रुः॑ । इन्द्र॑स्य । स॒ख्यम् । जु॒पा॒णः । दे॒वः । दे॒वस्य॑ । मत्स॒रः । मदा॑या ॥ ११ ॥

अधाथानन्तरं अद्रिदुग्धाः ग्रावभिर्दुग्धोभिपुतः सोमः मध्वा मदकारिण्याधारया पृचानः
देवान्संपर्चयन् संयोजयन् रोम अविरोमभिः कृतं पवित्रं तिरस्तिरस्कृत्य व्यवधायकं कृत्वा
पवते कलशेषु क्षरति । किंच इन्द्रस्पसख्यं सखिभावंकर्मवा जुपाणः सेवमानः देवोद्योतमानः
मत्सरोमदकरइन्दुः सोमः देवस्पेन्द्रस्य मदाय मदार्थं पवते क्षरति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अ॒ग्नि॒प्रि॒याणि॑पवतेपु॒ना॒नो दे॒वो दे॒वान्त्स्वेन॑रसेनपृ॒ञ्चन् ।

इन्द्रु॑र्धर्मा॒ण्यृतु॑थावसा॒नो दश॑क्षि॒पो अव्य॑त्सानो॒ अव्ये॑ ॥ १२ ॥

अ॒ग्नि॑ । प्रि॒याणि॑ । प॒व॒ते॒ । पु॒ना॒नः । दे॒वः । दे॒वान् । स्वेन॑ । रसे॑न ।
पृ॒ञ्चन् । इन्द्रुः॑ । धर्मा॒णि । ऋ॒तु॒था । वसा॑नः । दश॑ ।

क्षि॒पः । अ॒व्यत् । सानौ॑ । अव्ये॑ ॥ १२ ॥

प्रियाणि प्रीणयितृणि धर्माणि धारकाणि तेजांसि ऋतुथा कालेकाले वसान आच्छादय-
न् इन्दुः सोमः पुनानः पूयमानः सन् अग्निपवते कलशानभिलक्ष्य क्षरति । कीदृशः देवः संक्री-
डनशीलः स्वेन आत्मीयेनरसेन देवानिन्द्रादीन् पृञ्चन् संपर्चयन् संयोजयन् तमिमं दश दशसं-
ख्याकाः क्षिपः अंगुलिनामैतत् कर्मार्थं प्रेषयतिइति तत्संख्याकाः अंगुलयः सानौ समुच्छ्रिते अव्ये

अविभवेपवित्रे अव्यत गमयन्ति यद्वा अत्र पवित्रे पूषमानंसोमं अव्यत गच्छन्ति वीगायोदिषु
लडिव्यत्ययेनात्मनेपदं ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

वृषाशोणोअभिकर्निक्रदद्गानन्दयन्नेतिपृथिवीमुतद्याम् ।

इन्द्रस्येववग्नुराशृण्वआजौप्रचेतयन्अर्पतिवाचमेमाम् ॥ १३ ॥

वृषा । शोणः । अभिकर्निक्रदत् । गाः । न्दयन् । एति । पृथिवीम् ।

उत् । द्याम् । इन्द्रस्यइदव । वग्नुः । आ । शृण्वे । आजौ ।

प्रचेतयन् । अर्पति । वाचम् । आ । इमाम् ॥ १३ ॥

शोणः शोणवर्णोवृषा कश्चिद्वृषभः गाः पशून् अभिकर्निक्रदत् अभिलक्ष्य शब्दकरोति ।
एवं गाः स्तुतीः विश्रयणार्थं पयसोदोग्नीर्धेनुः वा अभिकर्निक्रदत् अभिशब्दायमानः तदे-
वाह नदयन् शब्दमुत्पादयन् सोमः पृथिवीं उतापिच द्यां एतौलोकौ एति गच्छति । किंच व-
ग्नुः वाङ्नामैतत् तस्य वाक् सुशब्दः आजौ संग्रामे इन्द्रस्येव इन्द्रस्यशब्दइव आशृण्वे सर्वैः
श्रूयते । ततः प्रचेतयन् आत्मानं सर्वेषां प्रज्ञापयन् इमां वाचमार्पति समंताद्गमयति उच्यैः श-
ब्दायतेइत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

रसाय्यपयसापिन्वमानर्इरयन्नेपिमधुमन्तमंशुम् ।

पवमानःसन्तनिमैपिकृण्वन्निन्द्रायसोमपरिपिच्यमानः ॥ १४ ॥

रसाय्यः । पयसा । पिन्वमानः । ईरयन् । एपि । मधुमन्तम् ।

अंशुम् । पवमानः । समस्तनिम् । एपि । कृण्वन् ।

इन्द्राय । सोम् । परिपिच्यमानः ॥ १४ ॥

हे सोम रसाय्यः रसेरौणादिकआय्यपत्ययः । आस्वाद्यः पयसामुकः पिन्वमानः क्षरन्
त्वं ईरयन् शब्देरयन् मधुमन्तं माधुर्योपितं अंशुं रसभावं एपि प्राप्सोपि । अंसुःशुभ्रमात्रोप्रव-
धीनिपास्कः । अनेन सोमरसोभिधीयते । किंच हेसोम परिपिच्यमानः अग्निः परिपिचस्त्वं प-

वमानः पवित्रेषूपयमानः सन् संतानि तनुविस्तारे इत्ययः संततांधारां कृण्वन्कुर्वन्निन्द्राय इंद्रार्थं एषि गच्छति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

एवापवस्वमदिरोमदायोदग्राभस्यनमयन्वधस्रैः ।

परिवर्णभरमाणोरुशन्तंगव्युर्नोअर्पपरिसोमसिक्तः ॥ १५ ॥ १३ ॥

एव । पवस्व । मदिरः । मदाय । उदग्राभस्य । नमयन् ।

वधस्रैः । परि । वर्णम् । भरमाणः । रुशन्तम् । गव्युः ।

नः । अर्प । परि । सोम् । सिक्तः ॥ १५ ॥ १३ ॥

हेसोम मदिरोमदकरस्त्वं उदग्राभस्य क्रियाग्रहणकर्तव्यमिति कर्मणःसंप्रदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थेबहुलमित्यपठौ । उदग्राभं उदकग्राहिणंमेघं वधस्रैः हननसाधनैरायुधैः नमयन् वृष्ट्यर्थंपृथ्वीकुर्वन् मदाय मदार्थमेव पवस्व एवं पात्रेषुक्षर । किंच रुशन्तं आरोचमानं श्वेतं वर्णं परिभरमाणः परितोविभ्रत् सिक्तः पवित्रेसिच्यमानस्त्वं गव्युः नोस्माकं गाइच्छन् पर्यर्षं परिगच्छ ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षोडशी—

जुष्टीनइन्दोसुपथासुगान्युरौपवस्ववरिवांसिकृण्वन् ।

घनेवविष्वग्दुरितानि विघ्नन्नाधिष्णुनाधन्वसानोअव्ये ॥ १६ ॥

जुष्टी । नः । इन्दो इति । सुष्टपथा । सुष्टगानि । उरौ । पवस्व ।

वरिवांसि । कृण्वन् । घनाइव । विष्वक् । दुःइतानि ।

विघ्नन् । अधि । स्तुना । धन्व । सानौ । अव्ये ॥ १६ ॥

हे इन्दो दीप्त पवमान जुष्टी स्नात्वाद्यथेत्यतिपातितः स्तुतिभिः प्रीतोभूत्वा नोस्माकं सुपथा सुपथानि वैदिकमार्गान् तथा वरिवांसि वरणीयानि धनानि सुगानि सुगमनानि सुपात्तव्यानि कृण्वन् कुर्वन् । उरौ विस्तीर्णं द्रोणकलशे पवस्व क्षर । किंच घनेव घनीभूतेन लोहमयेनायुधेनेव विष्वक् सर्वतोदुरितानि दुःपातव्यानि रक्षांसि विघ्नन् हिंसन् सानौ समुच्छ्रितेदेशे अव्येअविभवे स्तुना स्रवता धारासंघेन अधिधन्व अधिगच्छ । धविर्गत्यर्थः ॥ १६ ॥

मं० ९ अ० ६ सू० ९७] सममोऽष्टकः

अथ सप्तदशी-

वृष्टिनो अर्पदिव्यां जिग्लुमिळावती शंगयी जीरदानुम् ।
स्तुकैव वीतार्धन्वा विचिन्वन्वन्धूरिमाँ अवराँ इन्दो वायून् ॥

वृष्टिम् । नः । अर्प । दिव्याम् । जिग्लुम् । इळावतीम् ।
शमङ्गयीम् । जीरदानुम् । स्तुकाँ इव । वीता । धन्व । विचिन्व
बन्धून् । इमान् । अवरान् । इन्दो इति । वायून् ॥ १७ ॥

हे सोम नोस्माकं वृष्टिं अर्पं गमय । कीदृशीं दिव्यां दिविभवां जिग्लुं गमनशीलां
तीं अन्नवतीं शंगयीं सुखस्य निवासभूतां जीरदानुं क्षिपदानोपेतां । किंच हे इन्दो त्वं स्तुं
ता कांतानि स्तुकशब्दोपत्यवचनः अपत्यानि यथाविचिनोपि तद्वत् बन्धून् स्तुत्यस्तोवृत्तं
न्धुभूतान् अवरान् अवरदेशे स्थितान् पार्थिवान् वायून् त्वां अभिगच्छत इमानस्मान् वि
धनादिप्रदानार्थं गवेपमाणः सन् धन्व गच्छ ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

ग्रन्थिनाविष्यग्रथितं पुनानऋजुंचगातुं वृजिनंचसोम ।
अत्योनऋदो हरिरासृजानो मर्यादेव धन्वपस्त्यावान् ॥ १८ ॥

ग्रन्थिम् । न । वि । स्य । ग्रथितम् । पुनानः । ऋजुम् । च ।
गातुम् । वृजिनम् । च । सोम । अत्यः । न । ऋदः । हरिः ।
आ । सृजानः । मर्यादेव । धन्व । पस्त्यः इवान् ॥ १८ ॥

पुनानः पूयमानस्त्वं ग्रथितं पापैर्बद्धं मां विष्य मुंच पापेष्यो विश्लेषय । कथमिव इ
यथाकश्चित् ग्रंथिविश्लेषयति पोन्तकर्मणीति अस्य लोटिरूपं । किंच हे सोम त्वं ऋजुं
गातुं मार्गं च वृजिनं बलं च मह्यं देहि । हरिर्हरितवर्णस्त्वं आसृजानः पात्रेष्वामृतस्य मान
अत्योन अतनशीलो भव इव ऋदः क्रंदसि शब्दापसे । किंच हे देव मर्यामनुष्यहितो मा
हिंसको वा शत्रूणां पस्त्यवान् पस्त्यं गृहं तद्वांस्त्वं धन्व मामभिगच्छ कलशान्वा ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

जुष्टो मदाय देवतात इन्द्रो परिष्णुना धन्वसानो अव्ये ।
सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परिस्रववार्जसातौ नृपस्ये ॥ १९ ॥

जुष्टः । मदाय । देवतति । इन्द्रो इति । परि । ऋना ।
धन्व । सानौ । अव्ये । सहस्रधारः । सुरभिः । अदब्धः ।
परि । स्त्रव । वार्जसातौ । नृसस्ये ॥ १९ ॥

हेइन्द्रो मदाय जुष्टः पर्याप्तस्त्वं देवताते देवैस्तेयज्ञे सानौ समुच्छ्रिते अव्ये अविभ-
वे ऋनाश्रयणशीलेन धारासंधेन सह परिधन्व परिगच्छ सहस्रधारः बहुधारोपेतः सुरभिः
सुगन्धिभिः त्वं अदब्धः नैकैश्चिद् हिंसितः सन् वाजसातौ अन्वलाभाय निमित्ते नृसस्ये नृ-
भिः सोढव्ये युद्धे परिस्रव परितोगच्छ ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

अरश्मानो यैरथा अयुक्ता अत्यासो नसत्सृजानासं आजौ ।
एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवांसस्ता उपयाताः पिवर्ध्वै ॥ २० ॥ १४ ॥

अरश्मानः । ये । अरथाः । अयुक्ताः । अत्यासः । न ।
सृजानासः । आजौ । एते । शुक्रासः । धन्वन्ति । सोमाः ।
देवासः । तान् । उप । यात् । पिवर्ध्वै ॥ २० ॥ १४ ॥

अरश्मानोरश्मिवर्जिता रज्जुवर्जिता इति यावत् अरथारथवर्जिताः अयुक्ताः कुत्रापि नि-
युक्ताः अबद्धा इत्यर्थः एतादृशाये आजौ युद्धे सत्सृजानासः सृज्यमानाः अत्यासो न अश्वा-
यथा त्वरयालक्ष्यं गच्छन्ति तद्वत् आजौ अजन्ति कर्मकरणार्थं भृत्विजोवेति आजिर्यज्ञस्त-
स्मिन् सृज्यमानाः शुक्रासः शुक्रादीप्पमाना एते सोमाः धन्वन्ति क्षिप्रं कलशानभिगच्छन्ति ।
अथप्रत्यक्षः हे देवासो देवाः तानागच्छतः सोमान् पिवर्ध्वै पानाय उपयात उपगच्छत ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकविंशी-

ए॒वानं॑इ॒न्दोअ॒भिदे॒ववी॑तिं॒परि॑स्र॒व॒नभो॑अ॒र्णश्च॑मू॒र्षु ।
सोमो॑अ॒स्मभ्यं॑का॒म्यंबृ॑ह॒न्तं॒रयि॑ददातु॒वीर॑वन्तमु॒ग्रम् ॥ २१ ॥

ए॒व । नः । इ॒न्दो इति॑ । अ॒भि । दे॒वऽवी॑तिम् । परि॑ । स्र॒व ।
नभः॑ । अ॒र्णः । च॒मू॒र्षु । सोमः॑ । अ॒स्मभ्यम् । का॒म्यम् । बृ॒ह॒न्तम् ।
र॒यिम् । द॒दातु॑ । वी॒र॑वन्तम् । उ॒ग्रम् ॥ २१ ॥

हे इन्दो सोम नोस्मदीयमेव देववीतिं देवानांवीतिर्भक्षणं गमनंवा यस्मिन् देववीतिर्यज्ञः
तमभिलक्ष्य नभोनभसोद्युलोकात् अर्णउदकं अनेनपवित्रान्निर्गतः सोमरसोभिधीयते तं रसं
चमूषु चमसेषु परिस्रव परितःक्षर । ततः सोमः काम्यं काम्यमानं बृहन्तं प्रबृद्धं वीरवन्तं पुत्र-
युक्तं उग्रमूर्ध्नावलं रयिं धनं अस्मभ्यं ददातु प्रयच्छतु ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

तक्ष॑द्यदी॒मन॑सो॒वेन॑तो॒वाग्ज्येष्ठ॑स्य॒वाध॑र्मणि॒क्षोर॑नी॒के ।
आ॒दी॒माय॑न्व॒रमा॑वा॒वशा॒नाजु॑ष्टं॒पतिं॑क॒लशे॑गाव॒इन्दु॑म् ॥ २२ ॥

तक्ष॑त् । यदि॑ । मन॑सः । वेन॑तः । वाक् । ज्येष्ठ॑स्य । वा॒ । ध॒र्मणि॑ ।
क्षोः । अ॒नी॒के । आत् । इ॒म् । आ॒यन् । वर॑म् । आ । वा॒वशा॑नाः ।
जु॑ष्टम् । पति॑म् । क॒लशे॑ । गावः । इ॒न्दु॑म् ॥ २२ ॥

वेनतः वेनोवेनतेःक्रान्तिकर्मणइतियास्कः । कामयमानस्य मनसः मन्यतेःस्तुतिकर्मणः
स्तोतुर्वाक् स्तुतिलक्षणाययेनंतक्षत् संस्करोति वाशब्दउपमार्थं यथा धर्मणि निमित्तात्कर्मसं-
योगइतिसप्तमी धारकं योगक्षेमविषयं कर्मादिश्य क्षोःशब्दापमानस्य अनीके संग्रामपुत्रे तत्र
स्थितस्य जानपदिकस्य वाक् ज्येष्ठस्य द्वितीयाथेषष्ठौ मशस्यतमं राजानं यथास्तौति तथा-
स्तोतुर्वाक् सोमंस्तौतीत्यर्थः । आद्वनंतरमेव वरं वरणीयं जुष्टं देवानां मदायपर्याप्तं पतिं सर्वस्य
पालकं कलशे स्थितं इन्दुं इमेनं सोमं वावशानाः कामयमानाः गावआयन् पयसा स्वीये नमि
श्रयितुमागच्छति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

प्रदानुदोदिव्योदानुपिन्वऋतमृतायपवतेसुमेधाः ।

धर्माभुवद्भृजन्यस्यराजाप्ररश्मिभिर्दशभिर्भारिभूमं ॥ २३ ॥

प्र । दानुदः । दिव्यः । दानुपिन्वः । ऋतम् । ऋताय । पवते ।

सुमेधाः । धर्मा । भुवत् । भृजन्यस्य । राजा । प्र ।

रश्मिभिः । दशभिः । भारि । भूमं ॥ २३ ॥

दिव्योदिविभवः दानुदः दादृश्योधनादीनांदाता तदेवाह दानुपिन्वः पितृसेचने कर्मण्यणित्य-
ण् दादृश्यः कामानां रक्षयिता सुमेधाः शोभनप्रज्ञः सोमः ऋताय सत्यभूतायेन्द्राय तं सत्य-
भूतमात्मीयं रसंपवते प्रकर्षेण क्षरति । राजा दीप्यमानः सोमः वृजन्यस्य साधुबलस्य धर्मा धी-
रयिता भुवद्भवति । किञ्च दशभिः एतत्संज्ञकाभीरश्मिभिः कर्मकरणार्थमश्रुवानाभिः अंगुलि-
भिः भूम मभूतं मभारि मभार्यते चिणिरूपं ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

पवित्रेभिःपवंमानोनृचक्षाराजदिवानामृतमर्त्यानाम् ।

द्विताभुवद्रयिपतीरयीणामृतंभरत्सुभृतंचार्विन्दुः ॥ २४ ॥

पवित्रेभिः । पवंमानः । नृचक्षः । राजा । दिवानाम् । उत ।

मर्त्यानाम् । द्विता । भुवत् । रयिपतिः । रयीणाम् ।

ऋतम् । भरत् । सुभृतम् । चारुं । इन्दुः ॥ २४ ॥

पवित्रेभिः पवित्रैः पवमानः पूयमानः नृचक्षाः नृणांफलाफलयोः द्रष्टा अथ देवानामि-
न्द्रादीनां उतापिच मर्त्यानां मनुष्याणां एवमुभयेषां जनानां राजा रयिपतिः धनस्यपतिः नत्व-
ल्पस्यपतिः किंतु रयीणां बहूनां धनानांस्वामी । वृत्त्यवृत्तिष्पांस्वामित्वं बाहुल्यंच विवक्ष्यते ।
ईदृशः सोमः द्विता द्विधा देवेष्वपिच मनुष्येषु भुवत् भवति । सोमिन्दुः सोमः सुभृतं संभृतं
चारु कल्याणं ऋतमुदकं भरत् विभर्ति ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

अवीँवश्रवंसेसातिमच्छेन्द्रस्यवायोर्निवीनिमर्षं ।

सनःसहसांहतीरियोदाभवांसोमद्रविणोवित्पुनानः ॥ २५ ॥ १५ ॥

अर्वाङ्क्ष्व । श्रवसे । सातिम् । अच्छ । इन्द्रस्य । वायोः । अजि ।
वीतिम् । अर्प । सः । नः । सहस्रां । बृहतीः । इपः । दाः । भव ।
सोम । द्रविणःऽवित् । पुनानः ॥ २५ ॥ १५ ॥

हेसोम अन्वार्थं युद्धे अर्वाङ्निव अश्वोयथा गच्छति तद्वत्त्वं श्रवसे अस्माकमन्वार्थं
तथा सातिमच्छ धनलाभंप्रति इन्द्रस्य वायोश्रवीतिं पानमर्प्यं अभिगच्छ । ऐन्द्रवायवग्रहे
हि इन्द्रवायू सह सोमंपिबतइति सहोपादानं । सत्त्वं सहस्रा सहस्राणि बहुविधानि बृहतीः
बृंहितानि प्रवृद्धानि इषोन्नानि नोस्मभ्यं दाः प्रयच्छ । हे सोम पुनानः पूयमानस्त्वं नोस्मभ्यं
द्रविणोवित् धनस्य लंभयिता भव । द्रविणशब्दात्सर्वंप्रातिपदिकेभ्योलालसायां सुग्वकव्यइति
सुगागमः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ पद्विंशी-

देवाव्योःपरिपिच्यमानाःक्षयंसुवीरंधन्वन्तुसोमाः ।
आयज्यवःसुमर्तिविश्ववाराहोतारोऽदिवियजोमन्द्रतमाः ॥ २६ ॥

देवऽअव्यः । नः । परिऽसिच्यमानाः । क्षयम् । सुवीरम् । धन्वन्तु ।
सोमाः । आयज्यवः । सुमतिम् । विश्ववाराः ।
होतारः । न । दिवियजः । मन्द्रतमाः ॥ २६ ॥

देवाव्यः अवतेस्तर्पणार्थस्य अवितृस्तृतधिम्यईरिति ईप्रत्ययः । उदात्तस्वरितयो
यणइति जसःस्वरितत्वं । देवानां तर्पयितारः परिपिच्यमानाः परितः पात्रेषु सिच्यमानाः सोमाः
नोस्माकं सुवीरंशोभनपुत्रं क्षयं गृहं धन्वन्तु मेरयन्तु । कीदृशाः सुमर्तिं शोभनमतिं यजमानं
आयज्यवः यदुमिच्छवः विश्ववाराः विश्वैर्वरणीयाः होतारो होतारोमथा देवानिन्द्रादीन्
स्तुवन्ति एवं दिवियजः दिवि घुलोकस्थितानिन्द्रादीन् देवान् यजन्तः । दिव्यान्दे तत्पुरुषेष्ठ-
तिमहुत्पिति सप्तम्याअलुक् । मन्द्रतमाः अत्यन्तमदकराः ॥ २६ ॥

अथैकोनविंशी-

शतंधारादेवजाता असृग्रन्तसहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति ।

इन्दो सनित्रं दिव आपवस्व पुर एतासि महतो धनस्य ॥ २९ ॥

शतम् । धाराः । देवऽजाताः । असृग्रन् । सहस्रम् । एनाः ।

कवयः । मृजन्ति । इन्दो इति । सनित्रम् । दिवः । आ ।

पवस्व । पुरः एता । असि । महतः । धनस्य ॥ २९ ॥

हे सोम देवजाताः देवार्थं प्रादुर्भूताः शतं शतसंख्याकाः त्वदीयाधाराः असृग्रन् सृज्यन्ते । ततः कवयः क्रान्तदर्शिनः ऋत्विजः सहस्रं बहुविधाः एनाः त्वदीयाधाराः मृजन्ति अलं कुर्वन्ति यद्वा सहस्रमनेकवामृजन्ति शोधयन्ति । हे इन्दो सनित्रं भजनसाधनं दिवोद्युलोव अस्माकं पुत्रादीनां च आपवस्व आपापय । कुतोऽस्य धनमिति चेत् तत्राह महतः प्रभूतधनस्य पुर एता पुर-वोगतासि भवसि तस्माद्देहि इति ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

दिवोनसर्गा असृग्रमहाराजानमित्रं प्रभिनाति धीरः ।

पितुर्नपुत्रः क्रतुभिर्यतान आपवस्व विशे अस्या अजीतिम् ॥ ३० ॥ १६ ॥

दिवः । न । सर्गाः । असृग्रम् । अह्वाम् । राजा । न । मित्रम् ।

प्र । मिनाति । धीरः । पितुः । न । पुत्रः । क्रतुऽभिः । यतानः ।

आ । पवस्व । विशे । अस्यै । अजीतिम् ॥ ३० ॥ १६ ॥

दिवोन यथादिवोद्योतमानस्य आदित्यस्याह्नां संबन्धिनः सर्गारभयः असृग्रं विसृज्यन्ते तद्वत् सोमस्य सर्गाः सृज्यन्ते इति सर्गाधाराः विसृज्यन्ते सृजेर्व्यत्ययेन कर्माथे लडिबहुलं छन्दसी-तिशस्यभ्रुः क्षेरमादेशभ्रुः इति । धीरः प्राज्ञो राजा अयं सोमः मित्रं सखायं न प्रमिनाति न हिन-स्ति क्रतुभिः कर्मभिर्यतानो यतमानः पुत्रः पितुर्न पितुर्यथा अपराभवं करोति तद्वत् कर्मभिर्यत-मानस्त्वं अस्यै विशे प्रजायै अजीतिं अपराजितिं अपराभवं आपवस्व आपापय यथा नप-राजिता भवन्ति तथा कुर्वित्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे षोडशोऽष्टकः ॥ १६ ॥

अथैकविंशी-

प्रतेधारा मधुमतीरसृग्रन्वारान्यत्पूतो अत्येप्यन्यान् ।
पर्वमानपवसे धामगोनां जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अर्केः ॥ ३१ ॥

प्र । ते । धाराः । मधुमतीः । असृग्रन् । वारान् । यत् । पूतः ।
अतिः एपि । अब्यान् । पर्वमान । पवसे । धाम । गोनाम् ।
जज्ञानः । सूर्यम् । अपिन्वः । अर्केः ॥ ३१ ॥

ते तव स्वभूता मधुमतीः मधुमत्यो धाराः प्रासृग्रन् तदा प्रसृज्यन्ते यद्यदा पूतो वसती वरी-
भिः त्वं अब्यान् विभवान् वारान् बालान् पवित्राण्यत्येपि अतीत्य गच्छसि । किञ्च हे पवमान
गोनां गवां धाम धारकं पयो लक्ष्मीकृत्य पवसे ततः जज्ञानः जायमानस्त्वं अर्के रर्चनीयैः स्वते-
जोभिः सूर्यमादित्यमपिन्वः पूरयसि ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

कनिक्रदत्तनुपन्थो मृतस्य शुक्रो विभास्य मृतस्य धाम ।
स इन्द्राय पवसे मत्सरवान्हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम् ॥ ३२ ॥
कनिक्रदत् । अनु । पन्थाम् । क्रतस्य । शुक्रः । वि । भासि ।
अमृतस्य । धाम । सः । इन्द्राय । पवसे । मत्सरवान् ।
हिन्वानः । वाचम् । मतिभिः । कवीनाम् ॥ ३२ ॥

अभिपूयमाणः सोमः क्रतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य पंथां पंथानं मार्गमनु कनिक्रदत् पु-
नः पुनः शब्दायते । अथ प्रत्यक्षः अमृतस्यामरणधर्मस्य धाम स्थानभूतः मरणरहित इत्यर्थः ।
तादृशः शुक्रः शुक्लवर्णः त्वं विभासि विशेषेण राजसि मत्सरवान् मदकरसयुक्तः सत्त्वं इन्द्रा-
येन्द्रार्थं पवसे क्षरसि । कीदृशः कवीनां स्तोतृणां मतिभिः सह वाचं शब्दं हिन्वानः मेरयन्
पवसे ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

दिव्यः सुपर्णो वचसि सोमपिन्वन्धाराः कर्मणा देववीतौ ।
एन्दो विशकलशंसो मधानं क्रन्दन्निहिसूर्यस्योपरश्मिम् ॥ ३३ ॥

दिव्यः । सु॒ष्ट॒पर्णः । अ॒व । च॒क्षि । सो॒म । पि॒न्वन् । धा॒राः ।
क॒र्मणा । दे॒व॒र्षी॒तौ । आ । इ॒न्द्रो इ॒ति । वि॒श । क॒ल॒शम् ।
सो॒म॒ध॒धानम् । ऋ॒न्दन् । इ॒हि । सूर्य॑स्य । उ॒र्ष । रु॒श्मिम् ॥ ३३ ॥

हे सोम दिव्योदिविभवः सुपर्णः सुपतनस्त्वं अवचक्षि अवस्ताव परय च । चटेलंति-
पिष्यत्ययेनपरस्मैपदं । किंकुर्वन् देववीतौ देवानां हविर्भक्षणस्थानेयज्ञे कर्मणा धाराः पिन्वन्
क्षरन् । किंच हे इन्द्रो सोमधानं कलशं आविश ऋन्दन्शब्दायमानस्त्वं सूर्यस्य प्रेरकस्या-
दित्यस्य रश्मिकान्तिप्रपोहि उपगच्छ ॥ ३३ ॥

अथ चतुर्विंशो-

ति॒स्रो॒वाच॑ ई॒रय॒ति॒ प्र॒व॒ह्नि॒ ऋ॒तस्य॑ धी॒ति॒ ब्रह्म॑णो॒ मनी॒षाम् ।
गा॒वो॒ य॒न्ति॒ गो॒प॒तिं॒ पृ॒च्छ॒मा॒नाः॒ सो॒मं॒ य॒न्ति॒ म॒त॒र्यो॒ वा॒व॒शा॒नाः ॥ ३४ ॥
ति॒स्रः । वा॒चः । ई॒र॒य॒ति॒ । प्र । व॒ह्निः । ऋ॒तस्य॑ । धी॒तिम् ।
ब्रह्म॑णः । म॒नी॒षाम् । गा॒वः । य॒न्ति॒ । गो॒प॒तिम् । पृ॒च्छ॒मा॒नाः ।
सो॒मम् । य॒न्ति॒ । म॒त॒र्यः । वा॒व॒शा॒नाः ॥ ३४ ॥

वह्निर्वोढा यजमानः तिस्रोवाचः ऋग्यजुःसामात्मिकाः स्तुवीः प्रेरयति । तथा ऋतस्य य-
ज्ञस्यधीतिं धारयित्रीं ब्रह्मणः परिवृढस्य सोमस्य मनीषां मनसईशित्रीं कल्पार्णीं वाचं च प्रेरय-
ति । किंच गोपतिं वृषभंयथा गावोभिगच्छन्ति तद्वत् । गवांस्वायिनं सोमं गावः पृच्छमानाः
पृच्छन्त्यः सत्योयन्ति स्वपयसामिश्रयितुमभिगच्छन्ति । तथा वावशानाः कामयमानाः मतयः
स्तोवारः सोमं यन्ति स्तोतुमभिगच्छन्ति ॥ ३४ ॥

अथ पंचविंशो-

सो॒मं॒ गा॒वो॒ धे॒न॒वो॒ वा॒व॒शा॒नाः॒ सो॒मं॒ वि॒प्रा॑म॒ति॒भिः॒ पृ॒च्छ॒मा॒नाः ।
सो॒मः॒ सु॒तः॒ पू॒य॒ते॒ अ॒ज्य॒मा॒नः॒ सो॒मे॒ अ॒र्का॑स्त्रि॒ष्टु॒भः॒ सं॒न॒व॒न्ते ॥ ३५ ॥ १७ ॥
सो॒मम् । गा॒वः । धे॒न॒वः । वा॒व॒शा॒नाः । सो॒मम् । वि॒प्राः ।
म॒ति॒भिः । पृ॒च्छ॒मा॒नाः । सो॒मः । सु॒तः । पू॒य॒ते॒ । अ॒ज्य॒मा॒नः ।
सो॒मे॒ । अ॒र्काः । त्रि॒ष्टु॒भः । स॒म् । न॒व॒न्ते ॥ ३५ ॥ १७ ॥

धेनवः प्रीणयिच्योगावः सोमं वावशानाः कामयमानाभवन्तिविप्रामेधाविनःस्तोतारः म-
तिभिः पृच्छमानाः पृच्छन्तोभवन्ति । अज्यमानः गोभिः सिच्यमानः सुतोभिपुतः सोमः ऋवि-
ग्भिः परिपूयते । तथा त्रिष्टुभः त्रिष्टुब्रूपाः अर्काः अस्माभिः क्रियमाणाः एतेमंत्राः सोमे संन-
वन्ते संगच्छन्ते ॥ ३५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे सप्तदशो वर्गः ॥१७॥

अथ पद्विंशती-

ए॒वानः॑सोमपरिपि॒च्यमान॑नुआ॒र्पव॑स्व॒पूय॑मानःस्व॒स्ति ।
इन्द्र॑मा॒वि॒शवृ॒हता॑र॒वेण॑व॒र्धय॑वाचं॒जन॑या॒पुरं॑धिम् ॥ ३६ ॥

ए॒व । नः॑ । सो॒म । प॒रि॒इ॒सि॒च्य॒मा॒नः । आ । प॒व॒स्व । पू॒य॒मा॒नः ।
स्व॒स्ति । इन्द्र॑म् । आ । वि॒श । वृ॒हता॑ । र॒वेण॑ । व॒र्धय॑ ।
वाचं॑म् । ज॒नय॑ । पुरं॑धिम् ॥ ३६ ॥

हेसोम परिपिच्यमानः परितः पात्रेषु सिच्यमानः पूयमानस्त्वं नोस्माकमेव स्वस्ति अवि-
नाशमापवस्व आपापय । किंच वृहता महता रवेण शब्देनसह इन्द्रमाविश प्रविश तथा वाचं
स्तुतिलक्षणां वर्धय । किंच पुरंधि बहुधियं प्रज्ञानं जनय अस्मभ्यं उत्पादय । वाक्यभेदाद-
निघातः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशती-

आजागृ॑विर्विप्र॒ऋता॑म॒तीनां॑सोमःपुना॒नोअ॑सद॒च्च॒मूपु॑ ।
स॒प॒न्ति॒यमि॑थुनासो॒निका॑माअ॒ध्व॒र्व्यवो॑रथि॒रासः॑सु॒हस्ताः॑ ॥ ३७ ॥
आ । जागृ॑विः । विप्रः । ऋ॒ता । म॒तीना॑म् । सोमः । पुना॒नः ।
अ॒सद॑त् । च॒मूपु॑ । स॒प॒न्ति । यम् । मि॒थुना॑सः । नि॒र्का॑माः ।
अ॒ध्व॒र्व्यवः॑ । रथि॒रासः॑ । सु॒हस्ताः॑ ॥ ३७ ॥

जागृविर्जागरणशीलः ऋता शुपांसुलुगितिपठ्याआकारः । ऋतानां सत्यानां मतीनां स्तु-
तीनां विमोक्षाता ससोमः पुनानः पूयमानःसन्न चमूपु चमसेष्वासदत् आसीदति । मिथुनासः

परस्परसंगताः निकामाः नितरां कामयमानाः रथिरासः यत्तस्यनेतारः सुहस्ताः कल्याणपाणयः
अध्वर्यवः पवित्रे यं सोमं सपन्ति स्पृशन्ति । षपसमवाये । सपतिः स्पृशतिकर्मैति नैरुक्ताः ॥ ३७ ॥

अथाष्टाविंशी-

सपुनानउपसूरेनधातोभेअप्रारोदंसीविपआंवः ।

प्रियाचिद्यस्यंप्रियसासंऊतीसतूधनंकारिणेनप्रयंसत् ॥ ३८ ॥

सः । पुनानः । उप । सूरे । न । धाता । आ । उभे इति । अप्राः ।

रोदंसी इति । वि । सः । आवरित्यावः । प्रिया । चित् । यस्य ।

प्रियसासः । ऊती । सः । तु । धनम् । कारिणे । न । प्र।यंसत् ॥ ३८ ॥

पुनानः पूयमानः ससोमः इन्द्रे उपगच्छति । तत्रदृष्टान्तः—सूरेन यथा सूर्ये धाता संवत्स-
रउपगच्छति । ससंवत्सरोविधातारं । संवत्सरेणैवास्मैमजाःप्रजनयतीत्यांजानात् । किंचोभेरोद-
सी यावापृथिव्यौ आप्राः स्वमहिम्ना आपूरयति । तथा ससोमः व्यावः स्वतेजसा तमांसि वि-
वृणोति । वृणोतेर्मन्त्रेघसेतिचूर्लुक् छन्दस्यपिदृश्यतेइत्यडागमः पूर्वपदादितिसइत्यस्यसांहितिकंप-
त्वं । प्रिया षष्ठ्याआकारः प्रियस्य यस्यसोमस्य यद्वा प्रियाणि प्रयच्छतः यस्यसोमस्य प्रिय-
सासः अत्यन्तं प्रियतमाधाराः ऊती ऊत्यै रक्षणाय भवन्ति स तु क्षिप्रं अस्मभ्यं धनं प्रयंसत्
प्रयच्छतु । यच्छतेर्लेटिसिप्यडागमः । तत्रदृष्टान्तः—कारिणेन यथा कारिणे च कृतकाय भृतिं
प्रयच्छन्ति तद्वत् ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

सवर्धितावर्धनःपूयमानःसोमोभीद्वाँअभिनोज्योतिपावीत् ।

येनानःपूर्वेपितरःपदज्ञाःस्वविदोअभिगाअद्रिमुष्णन् ॥ ३९ ॥

सः । वर्धिता । वर्धनः । पूयमानः । सोमः । भीद्वाँ । अभि । नः ।

ज्योतिपा । आवीत् । येन । नः । पूर्वे । पितरः । पदज्ञाः ।

स्वःइविदः । अभि । गाः । अद्रिम् । उष्णन् ॥ ३९ ॥

वर्धिता देवानां स्वकलापदानेन वर्धयिता वर्धनः स्वयंवर्धमानः पवित्रेण पूयमानः मी-
 द्धान् कामानांसेका ससोमः नोस्माकं ज्योतिषा स्वतेजसा अज्यावीत् अभिरक्षतु । येन सोमेन
 पदज्ञाः पणिभिरपहतानां गवांपदानि जानन्तः स्वर्षिदः सर्वज्ञाः सूर्यजानन्तोवा नोस्माकंपूर्वं
 चिरन्तनाः पितरोगिरसःगाः पशून्भिलक्ष्य अद्रिमुष्णन् शिलोच्चयमुष्णन् सोमतेजसा अंधका-
 रावृतं शिलोच्चयंगत्वा पशूनाहरन्तित्यर्थः । उपरिहमुष्णातिसमानकर्मा । यद्वा मुष्णातेर्लङ्कि-
 वर्णलोपः ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी-

अक्रान्तसमुद्रः प्रथमे विधर्मं जनयन् प्रजाभुवनस्य राजा ।
 वृषां पवित्रे अधिसानो अव्ये बृहत्सोमो वा वृधे सुवान इन्दुः ॥ ४० ॥ १८ ॥

अक्रान् । समुद्रः । प्रथमे । विधर्मन् । जनयन् । प्रजाः ।
 भुवनस्य । राजा । वृषां । पवित्रे । अधि । सानौ । अव्ये ।
 बृहत् । सोमः । वृधे । सुवानः । इन्दुः ॥ ४० ॥ १८ ॥

समुद्रः यस्मादापः समुद्रवन्ति संसमुद्रः अपां वर्षको राजा सोमः प्रथमे विस्तृते भुवनस्यो-
 दकस्य विधर्मन् विधारकेन्तरिक्षे प्रजा जनयन् । उतादयन् अक्रान् सर्वमतिक्रामति । क्रमते-
 लुङि तिपीडभावे वृद्धौ च लृतायां सिज् लोपे मकारस्य मोनोधातोरिति नकारे रूपं । वृषा कामा-
 नां वर्धिता सुवानोभिपूयमाणः इन्दुर्दीतिः ससोमः अधि अधिकं सानौ समुच्छ्रूते अव्ये अवि-
 मये पवित्रे बृहत् प्रभूतं वृधे वर्धते ॥ ४० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्यष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकचत्वारिंशी-

महत्तत्सोमो महिपश्चकारापां यद्गर्भो वृणीत देवान् ।
 अर्दधादिन्द्रे पर्वमान् ओजो जनयत्सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ॥ ४१ ॥

महत् । तत् । सोमः । महिपः । चकार । अपाम् । यत् । गर्भः ।
 अर्दणीत । देवान् । अर्दधात् । इन्द्रे । पर्वमानः । ओजः ।
 अजनयत् । सूर्ये । ज्योतिः । इन्दुः ॥ ४१ ॥

महिषो महान्पूज्योवा सोमो महत्प्रभूतं तत्कर्म चकार अकरोत् । किंत् अपांगर्भः उ-
दकानांगर्भभूतः जनयितृत्वाञ्जन्यत्वाच्च ससोमः देवानवृणीत् समभजतेतियत् तदरुतवानिति ।
किंच पवमानः पूयमानः सोमः ओजः सोमपानेन जन्यं बलं इन्द्रे अदधात् व्यदधात् । तथा इ-
न्दुः सोमः सूर्येज्योतिस्तेजःअजनयत् ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशी-

मत्सिवायुमिष्टयेराधसेचमत्सिमित्रावरुणापूयमानः ।
मत्सिशर्धोमारुतंमत्सिदेवान्मत्सिद्यावापृथिवीदेवसोम ॥ ४२ ॥
मत्सि । वायुम् । इष्टये । राधसे । च । मत्सि । मित्रावरुणा ।
पूयमानः । मत्सि । शर्धः । मारुतम् । मत्सि । देवान् । मत्सि ।
द्यावापृथिवी इति । देव । सोम ॥ ४२ ॥

हे सोम त्वं वायुं मत्सि मादय । किमर्थं इष्टये अस्माकमेपणाय अन्नाय राधसे धनाय च ।
तथा पूयमानः पवित्रेण त्वं मित्रावरुणा मित्रावरुणौ च मत्सि तर्पयसि । किंच मारुतं मरुतां
स्वभूतं शर्धोबलं च मत्सि । तथा देवानिन्द्रादीन् मत्सि हर्षयसि । हेदेव स्तोतव्य हेसोम द्यावापृ-
थिवी द्यावापृथिव्यौ च मत्सि मादय एतान् हर्षयुक्तान् कृत्वास्मत्प्यंधनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥४२॥

अथ त्रिचत्वारिंशी-

ऋजुःपवस्ववृजिनस्यहन्तापामीवांधमानोमृधश्च ।
अग्निश्रीणपयःपर्यसाग्निगोनामिन्द्रस्यत्वंतवंपंसखायः ॥ ४३ ॥
ऋजुः । पवस्व । वृजिनस्य । हन्ता । अप । अमीवाम् ।
वार्धमानः । मृधः । च । अग्निःश्रीणम् । पर्यः । पर्यसा ।
अग्नि । गोनाम् । इन्द्रस्य । त्वम् । तवं । वृयम् । सखायः ॥ ४३ ॥

हेसोम ऋजुः ऋजुगमनःसन् पवस्व क्षर । किंकुर्वन् वृजिनस्य उपद्रवस्य हन्ता अमी-
वां रोगरूपं राक्षसं अपवाधमानः तथा अस्मदीयान् घृधोर्हिसकान् शत्रूश्च बाधमानः सन् प-

वस्व ततः पयआत्मीयंरसं गोनां गवांपयसाक्षीरेण अभिश्रीणन् अभिसंयोजयन् पात्राण्यभिगच्छसि । अपिच त्वं इन्द्रस्य सखासि हेसोम तव वयं सखायः स्तुत्यस्तोतृत्वयद्भ्यष्टव्यत्वलक्षणेन सखिभूताः स्मः ॥ ४३ ॥

अथ चतुश्चत्वारिंशी-

मध्वःसूदंपवस्ववस्वउत्संवीरिंचनआपवस्वाभगंच ।

स्वदस्वेन्द्रायपवमानइन्द्रोरयिंचनआपवस्वासमुद्रात् ॥ ४४ ॥

मध्वः । सूदम् । पवस्व । वस्वः । उत्सम् । वीरम् । च । नः । आ ।

पवस्व । भगम् । च । स्वदस्व । इन्द्राय । पवमानः ।

इन्द्रो इति । रयिम् । च । नः । आ । पवस्व । समुद्रात् ॥ ४४ ॥

हे सोम मध्वोमाधुर्यस्य सूदं क्षारयितारं घनीभूतं आपवस्व । वस्वो वसु धनस्य उत्सं वत्स्यन्दकं रसं पवस्व । किंच नोस्मभ्यं वीरं पुत्रं आपवस्व आप्रापय । तथा भगं भजनीयं धनंच देहि । हेइन्द्रो पवमानः पूयमानः सन् इन्द्राय स्वदस्व रुचितोभव । ततस्त्वं नोस्मभ्यं समुद्रादन्तरिक्षाव रयिं धनं पुत्रंवा राति ददाति क्षीरमिति रयिर्गौर्वा तांवा पवस्व देहि ॥४४॥

अथ पञ्चचत्वारिंशी-

सोमःसुतोधारयात्योनहित्वासिन्धुर्ननिम्नमभिवाज्यक्षाः ।

आयोर्निवन्त्यमसदत्पुनानःसमिन्दुर्गोभिरसरत्समद्भिः ॥४५॥ १९ ॥

सोमः । सुतः । धारया । अत्यः । न । हित्वा । सिन्धुः । न ।

निम्नम् । अभि । वाजी । अक्षारिति । आ । योर्निम् । वन्त्यम् ।

असदत् । पुनानः । सम् । इन्दुः । गोभिः । असरत् ।

सम् । अत्तद्भिः ॥ ४५ ॥ १९ ॥

सुतोभिपुतः सोमोधारयास्वीययाअत्येनअतनशीलोभवइव हित्वागत्वा हिनेतेः कनिपित्त्वं । किंच वाजी बलवान् सोमः सिन्धुर्न यथासिन्धुः स्पन्दमाना नदी निम्नं प्रदेशमभिगच्छति तद्व निम्नमधरभाविनं कलशमभ्यक्षाः अभिक्षरति । ततः पुनानः पूयमानः सोमः वन्त्यं

वृक्षभवं योनिं योनिस्थानं कलशं आसदत् आसीदति । सोयमिन्दुः सोमः गीर्भिर्गोविकरैः
क्षीरादिभिः श्रयणैः सं असरत् संसरति तथा अन्द्रिर्वसतीवरोभिश्च संगच्छते ॥ ४५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथ षट्चत्वारिंशी-

ए॒प॒स्य॒ते॒प॒व॒त॒इन्द्र॒सोमं॑श्च॒मू॒पु॒धीरं॑ उ॒श॒ते॒त॒व॒स्त्वान् ।
स्व॑र्च॒क्षार॒थि॒रः॒स॒त्य॒शु॒ष्मः॒कामो॑ न॒यो॒दे॒व॒प॒ताम॒स॒र्जि ॥ ४६ ॥

ए॒पः । स्यः । ते । प॒व॒ते । इन्द्र । सोमः । च॒मू॒पुं । धीरः ।
उ॒श॒ते । त॒व॒स्त्वान् । स्वः॑ऽच॒क्षाः । र॒थि॒रः । स॒त्य॒शु॒ष्मः ।
कामः । न । यः । दे॒व॒प॒ताम् । अ॒स॒र्जि ॥ ४६ ॥

हे इन्द्र उशते कामयमानाय ते तुभ्यं त्वदर्थं धीरः प्राप्तः तवस्त्वान् वेगवान् स्यः सप्त-
पसोमः चमूपु चमसेपु पवते क्षरति स्वर्चक्षाः सर्वदर्शिनः रथिरोरथवान् सत्यशुष्मः यथार्थ-
बलोयः सोमः देवयतां देवानिच्छतां यजमानानां कामोन कामदइवासर्जि असृज्यत अदी-
यतइत्यर्थः ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशी-

ए॒प॒प्र॒त्ने॒न॒व॒य॑सा॒पु॒ना॒न॒स्ति॒रो॒व॒र्षी॑सि॒दु॒हितु॑र्द॒धानः ।
व॒सानः॒शर्म॑त्रि॒वरू॒थम॑प्सु॒होते॑व॒याति॒स॒र्मने॑पु॒रेभ॑न् ॥ ४७ ॥

ए॒पः । प्र॒त्ने॒न । व॒य॑सा । पु॒ना॒नः । ति॒रः । व॒र्षी॑सि । दु॒हितुः ।
द॒धानः । व॒सानः । शर्म॑ । त्रि॒वरू॒थम् । अ॒प्सु ।
हो॒तां॑ऽइ॒व । या॒ति । स॒र्मने॑पु । रेभ॑न् ॥ ४७ ॥

प्रत्नेन पूर्वकालीनेन वयसा अत्नेन पुनानः पूषमानः अन्नात्मिकया धारया क्षरन्तित्य-
र्थः तादृशः दुहितुः सर्वस्यदेग्ध्याः पृथिव्यां वर्षासि वर्षइतिरूपनाम वृणोति शरीरमिति रू-
पाणि तिरोदधानः स्वतेजसा तिरस्कुर्वन् आच्छादयन् तथा त्रिवरूथं त्रिभूमिकोपेतं यद्वा त्र-
यः शीतातपवर्षाः तेषां निवारकं शर्म यज्ञगृहं वसानः आच्छादयन् अप्सु वसतीवरोपुस्थि-

तः एपसोमः होतेव यथाहोता स्तुतिध्वनिं कुर्वन् यज्ञेषु याति तद्वत् रेभन् शब्दायमानः सन् समनेषु समन्ति कर्माणिधृष्टाः प्रगल्भायंत्येति समना यज्ञाः तेषु याति गच्छति ॥ ४७ ॥

अथाष्टाचत्वारिंशी-

नूनस्त्वंरथिरोदेवसोमपरिस्त्रवचम्ब्वोः पूयमानः ।

अप्सुस्वादिष्ठोमधुमाँऋतावादेवोनयःसवितासत्यमन्मा ॥ ४८ ॥

नु । नः । त्वम् । रथिरः । देव । सोम । परि । स्त्रव ।

चम्ब्वोः । पूयमानः । अप्सु । स्वादिष्ठः । मधुमान् ।

ऋतश्वा । देवः । न । यः । सविता । सत्यमन्मा ॥ ४८ ॥

हे देव काम्यमान हेसोम रथिरोरथवांस्त्वं नोस्माकं स्वभूतेयज्ञे चम्ब्वोरधिपवणफलक-योः पूयमानः सन् अप्सु वसवीवरीषु नुक्षिप्रं परिस्त्रव परितः क्षर । स्वादिष्ठः स्वादुतमः अत-एव मधुमान् माधुर्ययुक्तः ऋतावा ऋनवान् यज्ञवान् सविता सर्वस्यप्रेरकोयस्त्वं देवोन देव-इव सत्यमन्मा सत्यस्तुतिकोभवसि सत्वं परिस्त्रवेति ॥ ४८ ॥

अथैकोनपंचाशी-

अग्निवायुंवीत्यर्पागृणानोईभिमित्रावरुणापूयमानः ।

अग्नीनरंधीजवनरथेष्ठामग्नीन्द्रंष्टपणंवज्रंवाहुम् ॥ ४९ ॥

अग्नि । वायुम् । वीती । अर्प । गृणानः । अग्नि ।

मित्रावरुणा । पूयमानः । अग्नि । नरम् । धीःजवनम् ।

रथेऽस्थाम् । अग्नि । इन्द्रम् । ष्टपणम् । वज्रंवाहुम् ॥ ४९ ॥

हेसोम गृणानः स्तूयमानः त्वं वीती शृपांसुलुगिति चतुर्ध्याःपूर्वसवर्णदीर्घः । वीत्यै पा-नाय वायुमभ्यर्प अभिगच्छ । तथा पवित्रेण पूयमानस्त्वं मित्रावरुणा मित्रावरुणौच पानाया-भिगच्छ । किंच नरं सर्वस्यनेतारं धीजवनं बुध्यात्तमवेगं कुर्वाणं रथेष्ठां रथेस्थां रथेतिष्ठन्तं अनेनाश्विनावभिधीयेते । एकवचनं प्रत्येकविवक्षया समुदायविवक्षमावा । एतादृशावश्विनौचा-भिगच्छ । तथा ष्टपणं कामानां वर्षकं वज्रवाहुं वज्रयुक्तयाहुं इन्द्रं च त्वंपानायाभिगच्छ ॥ ४९ ॥

अथ पंचाशी-

अभिवस्त्रासुवसनान्यर्पाभिधेनूःसुदुघाःपूयमानः ।
अभिचन्द्राभर्तवेनोहिरण्याभ्यश्वान् रथिनोदेवसोम ॥ ५० ॥ २० ॥

अभि । वस्त्रा । सुदुघाः । अर्पा । अभि । धेनूः । सुदुघाः ।
पूयमानः । अभि । चन्द्रा । भर्तवे । नः । हिरण्या ।
अभि । अश्वान् । रथिनः । देव । सोम ॥ ५० ॥ २० ॥

हेसोम त्वमस्माकं सुवसनानि सुपरिधानानि वस्त्रा वस्त्राणि अश्वयर्थे अभिगमय । यद्वा सुवसनानि शोभनवस्त्रसहितानि वस्त्रा आच्छादकानि धनान्यभिगमय । किंच पूयमानः पवित्रेण त्वं सुदुघाः सुदुपयमोदोग्धीः धेनूः नवमस्तविकागाः अभिप्रापय । अपिच चन्द्रा चन्द्राप्याह्लादकानि हिरण्या हिरण्यानि भर्तवे भरणाय पोषणाय नोस्माकमभिगमय । तथा हेदेव स्तोतव्य हेसोम रथिनोरथवतोश्वान् अस्माकमभिप्रापय ॥ ५० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे दिंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथैकपंचाशी-

अभीनोअर्पदिव्यावसून्यभिविश्वापार्थिवापूयमानः ।
अभियेनद्रविणमश्रवांमाभ्यार्पेयंजमदग्निवत्तः ॥ ५१ ॥

अभि । नः । अर्प । दिव्या । वसूनि । अभि । विश्वा । पार्थिवा ।
पूयमानः । अभि । येन । द्रविणम् । अश्रवांम ।
अभि । आर्पेयम् । जमदग्निवत् । नः ॥ ५१ ॥

हे सोम पवित्रेण पूयमानस्त्वं दिव्या दिव्यानि दिविभवानि वसूनि धनानि नोस्माकमश्वयर्थे अभिगमय । तथा पार्थिवा पार्थिवानि पृथिव्यांभवानि विश्वा सर्वाणि धनान्यभिगमय । तथा येन त्वदीयेन सामर्थ्येन द्रविण धनं वयमश्रवाम अभिव्यामुयाम तत्सामर्थ्यमभिगमय । किंच आर्पेयं आर्षाणामृषिपुत्राणां योग्यं धनं जमदग्निवत् जमदग्नेयंथा त्वंप्रापयः एवं नोस्माकमपि अश्वयर्थे । यद्वा आर्षेयं आर्षाणां योग्यं मंत्रं जमदग्नेः स्वभूतं मंत्रं यथा स्वादुतममकार्षीः एवमस्माकं तादृशं मंत्रं स्वादुतमं कुर्विति कुत्सोनामऋषिः पार्थयते ॥ ५१ ॥

अथ द्विपंचाशी-

अ॒याप॒वाप॑वस्वै॒नाव॑सू॒निमांश्च॒त्वइ॒न्दो॒सर॑सि॒प्रध॑न्व ।
 ब्र॒ध्नश्चि॒द॒त्रवा॑तो॒नजू॑तः॒पुरु॑मे॒धश्चि॒त्तक॑वे॒नरं॑दात् ॥ ५२ ॥

अ॒या । प॒वा । प॒वस्व॑ । ए॒ना । वसू॑नि । मांश्च॒त्वे । इ॒न्दो
 इति॑ । सर॑सि । प्र । ध॒न्व । ब्र॒ध्नः । चि॒त् । अ॒त्र । वा॒तः ।
 न । जू॑तः । पु॒रु॒मे॒धः । चि॒त् । त॒क॑वे । न॒रम् । दा॒त् ॥ ५२ ॥

हे सोमे अया अनया पवा पवमानया धारया सह एना एनानि वसूनि धनानि पवस्व क्ष-
 र । पवा पूङ्गपवने अन्येभ्योदृश्यन्तइतिविचप्रत्ययः आर्धधातुकलक्षणोगुणः सावेकाचइतितृती-
 यायाउदात्तत्वं । तथा हेइन्दो तथा त्वं मांश्चत्वे मन्यमानानां चातके सरसि उदके वसतीवर्या-
 ख्ये प्रधन्व प्रगच्छ । ततः अत्र अस्मिन्सोमे पूयमानेसति ब्रध्नःचिद सर्वेषां प्रज्ञापकः मूलभूतोवा
 आदित्योपि वातो न वातइव जूतः वेगितःसन् किंच पुरुमेधःचिद बहुविधयज्ञइन्द्रश्चिद इन्द्रोपि
 तकवे तकतिर्गतिकर्मसुपठितः अस्मादौणादिकऊनप्रत्ययः सोममभिगच्छते स्तुतिभिः महं
 नरं कर्मनेतारं पुत्रं दात् प्रयच्छतु हेसोम त्वया तर्पितौ सन्ताविन्द्रादित्यौ महं पुत्रं प्रयच्छता
 मित्यर्थः ॥ ५२ ॥

अथ त्रिपंचाशी-

उ॒त्तन॑ए॒नाप॑व॒याप॑व॒स्वाधि॑श्रु॒तेश्र॒वाय्य॑स्यती॒र्थे ।
 प॒ष्टिस॒हस्रा॑नै॒गुतो॑वसू॒निवृ॒क्षंन॑प॒क्कंधू॑नव॒द्रणाय॑ ॥ ५३ ॥

उ॒त । नः॑ । ए॒ना । प॒वया॑ । प॒वस्व॑ । अधि॑ । श्रु॒ते । श्र॒वाय्य॑स्य ।
 ती॒र्थे । प॒ष्टिम् । स॒हस्रा॑ । नै॒गुतः॑ । वसू॑नि । वृ॒क्षम् । न ।
 प॒क्कम् । धू॒नव॑त् । र॒णाय॑ ॥ ५३ ॥

हेसोम उतापिच श्रवाय्यस्य सर्वैः श्रवणीयस्य सोमस्य तव श्रुते प्रसिद्धौ यद्वा प-
 ष्ठर्थेचतुर्थी श्रुतः शब्दस्य तीर्थे स्थाने नोस्मार्कं स्वभूतेयज्ञे एना अनया पवया पूयमानया
 धारया अधि अधिकं पवस्व क्षर । नैगुतः नीचीनं गुवने शब्दायन्तइति निगुतः शत्रवः । तेषां

इन्द्रत्वेन संबन्धी सोयंसोमः षष्टिं सहस्रा षष्टिसंख्याकानि सहस्राणि वसूनि धनानि रणाय
 शत्रूणां जयार्थं धूनवत् अस्माकमकंपयत् प्रायच्छदितियावत् । कथमिव वृक्षंनपक्वं पक्कफलं
 वृक्षं यथा कंपयति फलार्थी तद्वत् ॥ ५३ ॥

अथ चतुःपंचाशी-

महीमेअस्यवृषनामशूपेमांश्र्वत्वेवापृशनेवावधत्ने ।

अस्वापयन्निगुतःस्नेहयच्चापामित्राँअपाचितौअचेतः ॥ ५४ ॥

महिं । इमे इति । अस्य । वृषनाम । शूपे इति । मांश्र्वत्वे ।

वा । पृशने । वा । वधत्ने इति । अस्वापयत् । निःशुतः ।

स्नेहयत् । च । अर्प । अमित्रान् । अर्प । अचितः । अच । इतः ॥ ५४ ॥

महि महती प्रभूते वृषनाम सुपांसुलुगितिसुपोलुक् वृषनामनी वर्षणनमने शराणां वर्षणं
 गां नमनं इमे एते द्वेकर्मणी अस्यसोमस्य शूपे सुखकरेभवतः । येच कर्मणी मांश्र्वत्वे अ-
 मितैव । मक्षू चरतीति अश्वैःक्रियमाणेयुद्धे तत्साध्यत्वात् युद्धमिहगृह्यते । वा अपिवा पृ-
 स्पर्शनसाध्ये बाहुयुद्धे वधत्ने शत्रूणां हिंसनशीले भवतः सोयं निगुतः नीचैः शब्दायमा-
 शत्रून् अस्वापयत् ताभ्यामसुषुपत् । अवधीदित्यर्थः । किंच स्नेहयत् प्रायवयत् संग्रामा-
 न् । अथप्रत्यक्षकृतः हेसोम सत्त्वं अमित्रान् शत्रून् अपाच अपायमय । तथा अचितः अ-
 पयनमकुर्वतो नास्तिकांश्च इतोस्मत्सकाशात् अपाच अपगमय अचतिर्यतिकर्मा ॥ ५४ ॥

अथ पंचपंचाशत्तमी-

संत्रीपुवित्राविततान्येप्यन्वेकंधावसिपूयमानः ।

असिभगोअसिंदात्रस्यदातासिमघवांमघवंब्यइन्द्रो ॥ ५५ ॥ २१ ॥

सम् । त्री । पुवित्रां । विदत्तानि । एपि । अनुं । एकम् ।

धावसि । पूयमानः । असिं । भगः । असिं । दात्रस्यं ।

दाता । असिं । मघवां । मघवंब्यः । इन्द्रो इति ॥ ५५ ॥ २१ ॥

हेसोम विततानि विस्तृतानि त्री त्रीणि पवित्रा अग्निवायुसूर्यात्मकानि पवित्राणि समे-
पि सम्यक्प्रामोषि । किंच पूयमानस्त्वं एकमविवालकृतंपवित्रं अनुधावसि अनुगच्छसि । किंच
त्वं भगोभजनीयोसि तथा दात्रस्यदेयस्यधनस्य दातासि । कथमस्यधनदत्वमितिचे-
त्तदुच्यते । हेइन्दो सोम मघवद्भ्योन्येभ्योपित्वं मघवासि अतिशयेन धनवान्भवसि ॥ ५५ ॥

॥ इतिसप्तमस्य चतुर्थे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षट्पंचाशत्तमी-

ए॒पवि॑श्च॒वित्प॑वते॒मनी॑पी॒सोमो॑वि॒श्वस्य॑भु॒व॒नस्य॑रा॒जा ।
द्र॒प्साँ॑ई॒र्यन्वि॑द॒थे॒ष्विन्दु॑र्वि॒वार॑म॒व्यं॒स॒मया॑ति॒याति ॥ ५६ ॥

ए॒पः । वि॒श्व॒इ॒वित् । प॒व॒ते । म॒नी॒पी । सो॒मः । वि॒श्व॒स्य ।
भु॒व॒न॒स्य । रा॒जा । द्र॒प्सा॒न् । ई॒र्य॒न् । वि॒द॒थे॒षु । इ॒न्दुः ।
वि । वा॒रं॒म् । अ॒व्यं॒म् । स॒मया॑ । आ॒ति॒ । या॒ति ॥ ५६ ॥

विश्ववित् सर्वस्यवेत्ता अतएव मनीषी मेधावी विश्वस्य भुवनस्य सर्वस्य लोकस्य राजा
स्वामी एषसोमः पवते क्षरति । एतदेव विवृणोति । विदथेषु विन्दन्ति जानन्त्यत्रदेवानिति । यद्वा
विन्दन्ति लभन्ते विदथापज्ञास्तेषु द्रप्सान् रसकणान् ईरयन् प्रेरयन् । इन्दुः सोमः अव्यं
अविभवं वारं वालं पवित्रं समया उभयतः व्यतियाति व्यतीत्यगच्छति ॥ ५६ ॥

अथ सप्तपंचाशत्तमी-

इ॒न्दु॑रि॒हन्ति॑म॒हि॒पा॒अद॑ब्धाः॒पदे॑रि॒भन्ति॑क॒वयो॑न॒गृघ्नाः॑ ।
हि॒न्वन्ति॑धी॒रा॑श्श॒भिः॒क्षिपा॑भिः॒सम॑ञ्ज॒ते॒रूप॑म॒पां॒रसे॑न ॥ ५७ ॥

इ॒न्दु॒म् । रि॒ह॒न्ति॒ । म॒हि॒पाः । अद॑ब्धाः । प॒दे । रे॒भ॒न्ति॒ ।
क॒वयः॑ । न । गृ॒घ्नाः । हि॒न्व॒न्ति॒ । धी॒राः । द्वा॒श॒भिः ।
क्षि॒पा॑भिः । स॒म् । अ॒ञ्ज॒ते॒ । रू॒प॒म् । अ॒पा॒म् । र॒से॑न ॥ ५७ ॥

महिषा महान्तः पूज्यावा अतएवादग्धाः कैश्चिदप्यार्हिंसिता देवा इन्दुं सोमं रिहन्ति लि-
हंत्यास्वादयन्ति । किंच देवाः सोममुशन्तः सन्तः पदे तस्यास्य सोमस्य धारास्थाने रेभन्ति
शब्दायन्ते । तत्र दृष्टान्तः—कवयो नगृध्राः धनमभिकांक्षमाणाः कवयः स्तोतारो यथा स्तुवन्तः
शब्दायन्ते तद्वत् धीराः कर्मणिकुशला क्रत्विजः दशभिः एतत्संख्याकाभिः क्षिपाभिरंगुलीभिः
तमिमंसोमं हिन्वंति अभिपवार्थं प्रेरयन्ति । अपिच रूपं अंशुं अपां वसतीवर्षाख्यानां रसेन
समंजते सम्यक्सेवयन्ति ॥ ५७ ॥

अथाष्टापंचाशत्तमी—

त्वयाव्ययंपवमानेनसोमभरैकृतंविचिनुयामशश्वत् ।

तन्नोमित्रोवरुणोमामहन्तामदितिःसिन्धुःपृथिवीउतद्यौः ॥५८॥२२॥

त्वया । व्ययम् । पवमानेन । सोमम् । भरैः । कृतम् । वि । चिनुयाम् ।

शश्वत् । तत् । नुः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् । अदितिः ।

सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ५८ ॥ २२ ॥

हेसोम पवमानेन पवित्रेण पूजमानेन त्वया सहायेन भरे संग्रामनाम संग्रामे शश्वद्बहु
कृतं कर्तव्यं वयं विचिनुयाम विशेषेण कुर्याम । यस्मात्तवसहायेन कर्माणिकुर्मः तत्तस्मात् नो-
स्मान् मित्रोवरुणः अदितिः एतन्नामका सिन्धुः एतदभिधानात् पृथिवी उतापिच द्यौः एतेमित्रा-
दयोनोस्मान् मामहन्तां पूजयन्तु धनादिदानेन ॥ ५८ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अभिनइति द्वादशर्चं द्वितीयसूक्तं वृषागिरोराज्ञपुत्रअंबरीषः भरद्वाजपुत्रकजिश्वाच उ-
भौसहिवावस्यकधी इदमुत्तराणिचत्रीण्यानुष्टुभानि अत्रत्वेकादशीबृहती पवमानःसोमोदेवता ।
तथाचानुक्रमपते—अभिनोद्वादशांबरीषकजिश्वाचानुष्टुभंह बृहत्पुपांत्येति । गतोविनियोगः ।

तत्र पथमा—

अभिनोवाजसानमंरयिमर्पपुरुस्पृहम् ।

इन्दोसहस्रभर्णसंतुविद्युम्नंविभ्वासहम् ॥ १ ॥

अ॒भि । नः । वा॒ज॒सा॒त॒मम् । र॒यि॒म् । अ॒र्प॒म् । पु॒रु॒ष्ट॒स्पृ॒ह॒म् ।

इ॒न्दो इति । स॒ह॒स्रं॑ भ॒र्ण॒सम् । तु॒वि॒ष्टु॒म्न॒म् । वि॒श्व॒स॒ह॒म् ॥ १ ॥

हे इन्दो दीप्त वाजसातमं अत्यन्तं बलमदं अन्नप्रदं वा रयिं धनं पुत्रं वानोस्माकमभ्यर्पं अभिगमय । कीदृशं पुरुस्पृहं बहुभिःस्पृहणीयं सहस्रभर्णसं बहुविधभरणं अनेकपोषणयुक्तमित्यर्थः । तुविष्टुम्नं युन्नघोततेर्यशोवान्भवेतियास्कः । बह्वन्नं बहुयशोमुक्तं वा विश्वसहं विश्वइतिमहन्नाम महतोभिभवितारं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परि॒ष्य॒सु॒वा॒नो॒अ॒व्य॒य॒र॒थे॒न॒व॒र्मा॒व्य॒त ।

इ॒न्दु॒र॒भि॒द्रु॒णा॒हि॒तो॒हि॒या॒नो॒धा॒रा॒भि॒र॒क्षाः ॥ २ ॥

परि॑ । स्यः । सु॒वा॒नः । अ॒व्य॒य॒म् । र॒थे॑ । न । वर्म॑ । अ॒व्य॒त् ।

इ॒न्दुः॑ । अ॒भि॒ । द्रु॒णा॑ । हि॒तः॑ । हि॒या॒नः॑ । धा॒रा॒भिः॑ । अ॒क्षा॒रि॒ति॑ ॥ २ ॥

सुवानः सूपमानः स्यः ससोमः अव्ययमविमयं पवित्रं परिपवते । तत्रदृष्टान्तः—रथेन मथा रथेस्थितः पुरुषः वर्मकवचमव्यत परिष्ययति । व्ययतेर्लुङ्ङिर्वर्णलोपश्छान्दसः । अभिहितः अभितः प्रेरितः । यद्वा स्तोत्रभिरभिष्टुतः स इन्दुः सोमः द्रुणा द्रुममयेन द्रोणकलशेन हियानः हि गतौवृद्धौच तेन पूर्यमाणः सन् धाराभिः अक्षाः क्षरति । क्षरतेर्लुङ्ङिरूपं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परि॒ष्य॒सु॒वा॒नो॒अ॒क्ष॒इ॒न्दु॒र॒व्ये॒म॒द॑च्युतः ।

धा॒रा॒य॒ऊ॒र्ध्वो॑अ॒ध्व॒रे॒भ्रा॒जा॒नै॒ति॒ग॒व्य॒युः ॥ ३ ॥

परि॑ । स्यः । सु॒वा॒नः॑ । अ॒क्षा॒रि॒ति॑ । इ॒न्दुः॑ । अ॒व्ये॑ । म॒द॑च्युतः ।

धा॒रा॑ । यः । ऊ॒र्ध्वः॑ । अ॒ध्व॒रे॑ । भ्रा॒जा॑ । न । ए॒ति॑ । ग॒व्य॒युः॑ ॥ ३ ॥

सुवानः सूयमानः स्यः सइन्दुः सोमः मदच्युतः मदार्थं देवैः प्रेरितःसन् अव्ये अविभवे पवित्रे पर्यक्षाः परितःक्षरति अध्वरे । ऊर्ध्वः समुच्छ्रितः सर्वेषांमुख्योयः सोमः गव्ययुः गो-
कामः । यद्वाक्षीरादिकं कामयमानःसन् धारा धारया सह एति गच्छति । भ्राजा न भ्राजया-
नया दीप्त्या यथान्तरिक्षे गच्छति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

सहित्वं देवशश्वत्तेवसुमर्तायद्दाशुपे ।

इन्दोसहस्रिणंरथिशतात्मानंविवाससि ॥ ४ ॥

सः । हि । त्वम् । देव । शश्वत्ते । वसु । मर्ताय । दाशुपे । इन्दो
इति । सहस्रिणम् । रथिम् । शतस्र्आत्मानम् । विवाससि ॥ ४ ॥

हे देव सोम सत्त्वं शश्वते पुत्रादिमत्वेन बहवे मर्ताय मनुष्याय दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय
वसु धनं विवाससि । हेइन्दो सोम त्वं सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं रथिं धनं शतारत्मानं अपरिमि-
तपुत्रपौत्राद्युपेतं मयंच विवाससि प्रेरयसि । एकवाक्यतापक्षेहि तिङन्तस्यहियोगादनिघातः
स्यात् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

वयंतेअस्यदृत्रहन्वसोवस्वःपुरुस्पृहः ।

निनेदिष्ठतमाइपःस्यामंसुन्नस्यधिगो ॥ ५ ॥

वयम् । ते । अस्य । दृत्रहन् । वसो इति । वस्वः । पुरुस्पृहः ।
नि । नेदिष्ठतमाः । इपः । स्याम । सुन्नस्य । अधिगो इत्यधिगो ॥ ५ ॥

हे वृत्रहन् शत्रूणांहन्तः सोम अस्यैतादृशस्य ते तव स्वभूतावयं स्मः । ततः हेवसो
वासयितः पुरुस्पृहः बहुभिः स्पृहणीयस्य वस्वोवसुनोधनस्य त्वयादीयमानस्य वयं नितरां
नेदिष्ठतमाः अत्यंतमन्तिकतमाः स्याम । तथा इपोन्नस्य । किंच हे अधिगो अपृतगमनसोम
सुन्नस्य सुखस्य वयमन्तिकतमाः स्याम भवेम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

द्विर्यंपञ्चस्वयंशसंस्वसारोऽद्रिसंहतम् ।

प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापयन्त्यूर्मिणाम् ॥ ६ ॥ २३ ॥

द्विः । यम् । पञ्च । स्वयंशसम् । स्वस्वारः । अद्रिःसंहतम् । प्रियम् ।
इन्द्रस्य । काम्यम् । प्रस्नापयन्ति । ऊर्मिणाम् ॥ ६ ॥ २३ ॥

द्विः पञ्च दशसंख्याकाः स्वसारः कर्मकरणार्थमितस्ततो गच्छंत्यो गुलयः स्वयंशसं स्व-
भूतयशस्कं अद्रिसंहतं ग्रावभिरभिपुतं इन्द्रस्य प्रियं काम्यं सर्वैः काम्यमानं ऊर्मिणं धाराभिस्तद्व-
न्तं यं सोमं प्रस्नापयन्ति वसतीवरीभिः प्रकर्षेण सेवयन्ति यजमानाः तं पुनन्तीत्युत्तरं वसं-
बन्धः ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथ सप्तमी—

परित्यं ह्यृतं हरिं वृभुं पुनन्ति वारेण ।

यो देवान् विश्वाँ इत्परिमदेन सह गच्छति ॥ ७ ॥

परि । त्यम् । ह्यृतम् । हरिम् । वृभुम् । पुनन्ति । वारेण । यः ।

देवान् । विश्वान् । इत् । परि । मदेन । सह । गच्छति ॥ ७ ॥

हर्यतं सर्वैः स्पृहणीयं हरिं हरितवर्णं वृभुं वृभुवर्णं च त्यं तं सोमं वारेण वालेन पवित्रेण
परिपुनन्ति परिशोधयन्ति । यः सोमः विश्वान् सर्वानिन्द्रादीन् देवानिद् देवानेव मदेन मादकेन
रसेन सह परिगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अस्य वो ह्यवसा पान्तो दक्षसाधनम् ।

यः सूरिपुं श्रवो बृहद्दधे स्वर्णं ह्यृतः ॥ ८ ॥

अस्य । वः । हि । अवसा । पान्तः । दक्षसाधनम् । यः ।

सूरिपुं । श्रवः । बृहद् । दधे । स्वर्णः । न । ह्यृतः ॥ ८ ॥

वः इति छान्दसोवसादेशः हिरवधारणे वीर्यं अस्यसोमस्य अवसा रक्षणेन दक्षसाधनं बलस्यसाधनं रसं पान्तः पिबन्तोभवथ । स्वर्ण आदित्यइव हर्यतः सर्वैःकाम्यमानोयोयसोमः स्वरिपु स्तोत्राणि प्रेरयत्सु स्तोत्रपु बृहन्महत् प्रभूतं श्रवोन्नं दधे विदधे स्थापयन्तीतियावत् ॥८॥

अथ नवमी—

सवाँयज्ञेपुमानवीइन्दुर्जनिष्टरोदसी ।

देवोदैवीगिरिष्ठाअस्त्रेधन्तुविष्वणिं ॥ ९ ॥

सः । वाम् । यज्ञेपुं । मानवी इति । इन्दुः । जनिष्ट ।

रोदसी इति । देवः । देवी इति । गिरिःस्थाः । अस्त्रेधन ।

तम् । तुविःस्वनिं ॥ ९ ॥

हे मानवी मानव्यौ मनोःस्वभूते हेदेवी द्योतमाने हे रोदसी द्यावापृथिव्यौ वां युवयोः यज्ञेषुसइन्दुः सोमः जनिष्ट अजनि अन्तरिक्षे देवः स्वतेजसा सर्वैककाशयन् पृथिव्यां गिरिष्ठाः ग्रावस्तुतिष्ठन् तंजातं सोमं तुविस्वनि बहुस्वने उपरे यज्ञेवा अस्त्रेधन् ऋत्विजोग्रावभिः अग्नन् अभ्यपुण्वन्नितियावत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघ्नेपरिपिच्यसे ।

नरेचदक्षिणावतेदेवार्यसदनसदे ॥ १० ॥

इन्द्राय । सोम् । पातवे । वृत्रघ्ने । परि । पिच्यसे । नरे ।

च । दक्षिणावते । देवार्य । सदनसदे ॥ १० ॥

हे सोम वृत्रघ्ने वृत्रस्यहन्त्रे इन्द्राय षष्ठ्यर्थेचतुर्थी इन्द्रस्य पातवे पानार्थं परिपिच्यसे परितः पात्रेषु सिच्यसे । वसतीवरीभिर्वा । किंच दक्षिणावते ऋत्विग्भ्योदक्षिणादानेन तद्वते देवाय देवार्थं हवींषिदातुं सदनसदे यज्ञगृहे सीदते नरे मनुष्याय यजमानाय तस्यै फल्गदा नार्थंपरिपिच्यसे ॥ १० ॥

अथैकादशी—

तेप्रत्नासोव्युष्टिपुसोमाःपवित्रेअक्षरन् ।

अप्रमोथन्तःसनुतहुरश्चितःप्रातस्ताँअप्रचेतसः ॥ ११ ॥

ते । प्रत्नासः । विष्टुष्टिपु । सोमाः । पवित्रे । अक्षरन् ।

अप्रमोथन्तः । सनुतः । हुरःश्चितः । प्रातरिति ।

तान् । अप्रमोथन्तः ॥ ११ ॥

व्युष्टिपु उपसां व्युच्छनेषु प्रकाशनेषु प्रत्नासः प्रत्नाः ते सोमाः पवित्रे अक्षरन् क्षरन्ति । येसोमाःसनुतःअन्तर्हितान् अप्रचेतसः प्रज्ञारहितान् हुरश्चितः स्तेननामैतव कौटिल्येन चिन्वन्तीति तान् मायाविनः स्तेनान् प्रातः प्रातःकालएव अपमोथन्तः अपमोथनं चापमेरणं अपमेरयन्तः शब्देननिराकुर्वन्तोभवन्ति तेक्षरन्तीतिसमन्वयः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

तंसखायःपुरोरुचंयूयंवयंचसूरयः ।

अश्यामवाजगन्ध्यसनेमवाजपस्त्यम् ॥ १२ ॥ २४ ॥

तम् । सखायः । पुरःरुचम् । यूयम् । वयम् । च । सूरयः । अश्याम ।

वाजगन्ध्यम् । सनेम । वाजपस्त्यम् ॥ १२ ॥ २४ ॥

हे सखायः स्तोतारः सूरयः प्राज्ञा यूयं वयंच यजमानाः पुरोरुचं पुरतोरोचमानं वाजगन्ध्यं बलकरसाधुगंधोपेतं तत्रभवं सोमं अश्याम अश्रीम पिबेम । किंच वाजपस्त्यं अन्नयुक्तगृहसहितं । यद्वा बलकरं सोमं सनेम संभजेमहि सोमेन बलान्नगृहादीनि भवन्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

आहर्षतायेत्यष्टर्षं तृतीयंस्तुक्तं कश्यपगोत्रैरेभस्तू एतत्संतौ द्वावृषी आघावृहती समानुष्टुभः पवमानःसोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—आहर्षतापाष्टौ रेभस्तूकाश्यपौवृहत्याद्येति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आह॑र्य॒ताय॑ धृ॒ष्णवे॑ धनु॒स्तन्व॑न्ति पौ॒स्यम् ।

शु॒क्रां व॑य॒न्त्यसु॑राय नि॒र्णिजं॑ वि॒पाम॑ग्ने॒मही॑युवः ॥ १ ॥

आ । ह॑र्य॒ताय॑ । धृ॒ष्णवे॑ । धनुः॑ । त॒न्व॑न्ति । पौ॒स्यम् । शु॒क्राम् ।

व॒य॑न्ति । असु॑राय । निः॒र्निज॑म् । वि॒पाम् । अग्ने॑ । म॒ही॑युवः ॥ १ ॥

हर्यताय सर्वैः स्पृहणीयाय धृष्णवे शत्रूणां धर्षणशीलाय सोमाय पौंस्यं पुंस्त्वस्याभिव्यं-
जकं धनुरातन्वति धनुवि ज्यांकुर्वन्तीति सोमस्य धाराविसर्गार्थं वितायमानं पवित्रमभिधीयते ।
तदेव विवृणोति महीयुवः पूजाकामा ऋत्विजः विषां मेधाविनां देवानामग्रे पुरस्ताद् शुक्रां शु-
क्लवर्णां निर्निजं ययासोमो निर्निज्यते तां असुराय बलवते वयन्ति वितन्वति । दशार्पवर्त्रं
विस्तारयन्तीत्यर्थः । वयतिर्गतिकर्मा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अर्ध॑क्ष॒पापरि॑ष्कृतो वा॒र्जाँ अ॒भिप्र॑गाहते ।

यदि॑ वि॒वस्व॑तो॒ धियो॒ हरि॑र्हि॒न्वन्ति॒ यात॑वे ॥ २ ॥

अर्ध॑ । क्ष॒पा । परि॑ष्कृतः । वा॒र्जान् । अ॒भि । प्र । गा॒ह॒ते ।

यदि॑ । वि॒वस्व॑तः । धि॒यः । हरि॑म् । हि॒न्व॑न्ति । या॒त॑वे ॥ २ ॥

क्षपा सुपांसुलुगितिपंचम्याआकारः क्षपाया रात्रेः अध अनन्तरं पातःकाले परिष्कृतः
भूषणार्थं संपर्युपेभ्यइति करोतेःसुडागमः । अद्भिरलंक्रतः यद्वा क्षपयिष्यां सेनायां अलंक्रतः
सोमः वाजान् अन्नानि बलानिवा अभिलक्ष्य प्रगाहते प्रगच्छति । विवस्वतः परिचरणवतोप-
जमानस्य धियः कर्मसाधनभूता अंगुलयः हरिं हरितवर्णं एतमंशुं यातवे पात्राप्यभिगमनाय
यदि हिन्वन्ति प्रेरयन्ति तर्हि सवनानि गच्छतीति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तम॑स्य म॒र्जयाम॑सि म॒दोय॑इन्द्र॒पात॑मः ।

यं गा॑व॒ आ॒सनि॑र्दधुः पुरा॒नूनं॑ च॒सूर्यः॑ ॥ ३ ॥

तम् । अ॒स्य॒ । म॒र्ज॒या॒म॒सि॒ । म॒दः॑ । यः । इ॒न्द्र॒ऽपा॒त॒मः॑ ।

यम् । गा॒वः॑ । आ॒स॒ऽभिः॑ । द॒धुः॑ । पु॒रा । नू॒नम् । च॒ । सूर॒यः॑ ॥ ३ ॥

अस्य सोमस्य तं रसं मर्जयामसि मर्जयामः अलंकुर्मोवा योमदोमदकरोरसः इन्द्रपातमः इन्द्रेणात्यन्तं पातव्यो भवति । किंन गावोगन्तारः सूरयः स्तोतारः पुराच नूनमिदानींच यंसोमरसं आसभिः आस्यैः दधुर्धारयन्ति पिबन्तीतियावत् । यद्वा गावोधेनवः यंसोमं तृणादिष्ववस्थितमासभिरास्यैः दधुर्धारयन्ति तृणरूपेण भक्षयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तं॒गा॒थ॒या॒पु॒रा॒ण॒या॒पु॒ना॒न॒म॒भ्य॒नू॒प॒त॑ ।

उ॒तो॒रु॒प॒न्त॒धी॒त॒यो॒दे॒वा॒ना॒ना॒म॒वि॒भ्र॒न्तीः॑ ॥ ४ ॥

तम् । गा॒थ॒या॑ । पु॒रा॒ण॒या॑ । पु॒ना॒न॒म् । अ॒भि॑ । अ॒नू॒प॒त॑ ।

उ॒तो॒ इति॑ । रु॒प॒न्त॑ । धी॒त॒यः॑ । दे॒वा॒ना॒म् । ना॒म॑ । वि॒भ्र॒न्तीः॑ ॥ ४ ॥

पुनानं पूयमानं तं सोमं पुराण्या पुरारुतया गाथया स्तुत्या अज्यनूपत स्तोतारोभिः टुवन्ति । नुस्तवने दुडिरूपं । उतो अपिच नामकर्मार्थं नमनं विभ्रतीर्विभ्राणाः धीतयो गुलयः देवानां सोमरूपहविःमदानाय रूपन्त कल्पयन्ति समर्था भवन्ति । रूपसामर्थ्ये ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तमु॒क्ष॒मा॒ण॒म॒व्य॒ये॒वो॒रे॒पु॒न॒न्ति॒ध॒र्ण॒सि॒म् ।

दू॒तं॒न॒पूर्वा॒चि॒त्त॒ये॒आ॒शा॒स॒ते॒म॒नी॒पि॒र्णः॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥

तम् । उ॒क्ष॒मा॒ण॒म् । अ॒व्य॒ये॑ । वो॒रे॑ । पु॒न॒न्ति॑ । ध॒र्ण॒सि॒म् । दू॒त॒म् ।

न । पूर्वा॒चि॒त्त॒ये॑ । आ॒ । शा॒स॒ते॑ । म॒नी॒पि॒र्णः॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥

उक्षमाणं अद्भिःसिच्यमानं धर्णसि सर्वस्यधारकं सोमं अव्यये अविमये वारे वाले पवित्रे पुनन्ति शोधयन्ति । ततः मनीपिणोमेधाविनोयजमानाः तपिमंसोमं दूतं दूतमिच पूर्वचित्तये देवानां पूर्वमेव मज्ञापनाय आशासते प्रार्थयते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षष्ठी—

सपुनानोमदिन्तमःसोमश्चमूपुंसोदति ।

पशौनरेतआदधत्पतिर्वचस्यतेधियः ॥ ६ ॥

सः । पुनानः । मदिन्तमः । सोमः । चमूपुं । सीदति । पशौ ।

न । रेतः । आदधत् । पतिः । वचस्यते । धियः ॥ ६ ॥

मदिन्तमः अत्यन्तं मादयिताससोमः पुनानः पूयमानःसन् चमूपु चमसेषु सीदति । ततः पशौन यथापशौ कश्चिद्दृषभोरेतआदधत् आदधाति तद्द्वञ्चमसादिषु रेतः स्वीर्यरसं आदधत् आदधानः धियः कर्मणः पतिः पालयिता यं सोमोवचस्यते अभिपूयते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

समृज्यतेसुकर्मभिर्देवोदेवेभ्यःसुतः ।

विदेयदांसुसंददिर्महीरपोविगाहते ॥ ७ ॥

सः । मृज्यते । सुकर्मभिः । देवः । देवेभ्यः । सुतः । विदे ।

यत् । आसु । सुसंददिः । महीः । अपः । वि । गाहते ॥ ७ ॥

देवेभ्योदेवार्थं सुतोभिषुतः देवोद्योतमानः स्तोतव्योवा ससोमः सुकर्मभिः कृत्विग्भिः मृज्यते परिपूयते यद्यदायंसोमः आसु प्रजासु संददिः सम्यग्धनदानशीलइति विदे ज्ञायते तदानीं महीर्महतीरपोवसतीवरीः विगाहते विशेषेणाभिगच्छति यदासोममभिपुण्वन्ति तदा तेभ्योधनं प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सुतइन्दोपवित्रआनृभिर्यतोविनीयसे ।

इन्द्रायमत्सरिन्तमश्चमूप्वानिपीदसि ॥ ८ ॥ २६ ॥

सुतः । इन्दो इति । पवित्रे । आ । नृभिः । यतः । वि । नीयसे ।

इन्द्राय । मत्सरिन्तमः । चमूपुं । आ । नि । सीदसि ॥ ८ ॥ २६ ॥

हे इन्द्रो सुतोभिपुवः यतः आयतः सूर्यतोविस्तृतस्त्वं नृभिः कर्मनेतृभिर्कृत्विग्भिः पवित्रे विनीयसे विशेषेण नीयमानोभवसि । ततः मत्सरिन्वमः अविशयेन मादयिता त्वं इन्द्रायेन्द्रार्थं चमूपु चमसेष्वानिपीदसि ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अभीनवन्तइति नवर्चंचतुर्थसूक्तं पूर्ववदृषिदेवते सर्वाअनुद्युभः । तथाचानुक्रम्यते—अभी-
नवन्तेनवेति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अभीनवन्तेअद्गुहःप्रियमिन्द्रस्यकाम्यम् ।
वत्संनपूर्वआयुनिजातंरिहन्तिमातरः ॥ १ ॥

अभि । नवन्ते । अद्गुहः । प्रियम् । इन्द्रस्य । काम्यम् । वत्सम् ।
न । पूर्वे । आयुनि । जातम् । रिहन्ति । मातरः ॥ १ ॥

यथा मातरोगावः पूर्वे प्रथमे आयुनि वयसि जातं वत्सं रिहंति लिहन्ति तथा अद्गुहः
अद्गोहाः वसतीवर्याख्याः आपः इन्द्रस्यप्रियं काम्यं सर्वैः काम्यमानं सोममभिनवन्ते अभिग-
च्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पुनानइन्द्रवाभरसोमद्विध्वर्हसंरयिम् ।
त्वंसूनिपुष्यसि विश्वानि दाशुपोगृहे ॥ २ ॥

पुनानः । इन्द्रो इति । आ । भर । सोम । द्विध्वर्हसम् । रयिम् ।
त्वम् । वसूनि । पुष्यसि । विश्वानि । दाशुपः । गृहे ॥ २ ॥

हे इन्द्रो दीप्यमान हे सोम पुनानः पूयमानस्त्वं द्विध्वर्हसं द्वयोःस्थानयोः परिवृंहणशीलं
रयिं धनं अस्मभ्यमाभरारहर देहि त्वं हि दाशुपोहविर्दत्तवतोयजमानस्य गृहेस्थित्वा विश्वानि
सर्वाणि वसूनि धनानि पुष्यसि पोषयसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंधिर्धर्मनोयुजं सृजामृष्टिनतन्यतुः ।

त्वंवसूनिपार्थिवाद्दिव्याचसोमपुष्यसि ॥ ३ ॥

त्वम् । धियंम् । मनःऽयुजंम् । सृज । मृष्टिम् । न । तन्यतुः ।

त्वम् । वसूनि । पार्थिवा । दिव्या । च । सोम । पुष्यसि ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं मनोयुजं मनसा युज्यमानां मनोवेगां धियं ध्यातव्यां धारां सृज पात्रेषु विसृ-
ज । तत्रदृष्टान्तः—वृष्टिन तन्यतुः तनुविस्तारे ऋतन्यजीत्यादिनायतुचूपत्ययः तनोति विस्तारय-
तीति तन्यतुर्मेघः यथा मेघोवृष्टिं सृजति तद्वत् । ततोहेसोम त्वं पार्थिवा पृथिव्यांभवानि वसूनि
धनानि तथा दिव्यानि दिविभवानि धनानिच पुष्यसि अस्मभ्यं षोषयसि षयच्छसीत्यर्थः ॥३॥

अथ चतुर्थी—

परितेजिग्युषोयथाधारांसुतस्यधावति ।

रंहमाणाव्ययंवारंवाजीवसानसिः ॥ ४ ॥

परि । ते । जिग्युषः । यथा । धारां । सुतस्य । धावति । रंहमाणा ।

वि । अव्ययम् । वारंम् । वाजीऽइव । सानसिः ॥ ४ ॥

सुतस्य ते त्वदीया सानसिः संभजनशीला यद्वा स्तोत्रभिः संभजनीया रंहमाणा वेगं कु-
र्वाणा धारा अव्ययं अविमयं वारं बालं पवित्रं विपरिधावति विशेषेणपरितोगच्छति तत्रदृष्टा-
न्तः—जिग्युषः शत्रूणां जेतुः वीरस्य वाजीव अश्वोयथा युद्धं परितोधावति तद्वत् । जयतेः कसौ
सन्लिटोर्जेरिति कुत्वं यथेतिपूरकः ॥ ४ ॥

अथ पंचमो—

ऋत्वेदक्षायनः क्वेपर्वस्वसोमधारंया ।

इन्द्रायपार्तवेसुतोमित्रायवरुणायच ॥ ५ ॥ २७ ॥

ऋत्वे । दक्षाय । नः । क्वे । पर्वस्व । सोम । धारंया । इन्द्राय ।

पार्तवे । सुतः । मित्राय । वरुणाय । च ॥ ५ ॥ २७ ॥

हे कवे क्रान्तदर्शन हे सोम नोस्मभ्यं ऋत्वे प्रज्ञानाय दक्षाय बलाय च त्वं धारया पव-
स्व क्षर । कीदृशः इन्द्राय पातवे पानार्थं तथा मित्राय वरुणाय च सुतोभिपुतः खटु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षष्ठी—

पर्वस्ववाजसातमःपुवित्रेधारयासुतः ।
इन्द्रायसोमविष्णवेदेवेभ्योमधुमत्तमः ॥ ६ ॥

पर्वस्व । वाजसातमः । पुवित्रे । धारया । सुतः । इन्द्राय ।
सोम । विष्णवे । देवेभ्यः । मधुमत्तमः ॥ ६ ॥

हे सोम वाजसातमः अतिशयेनाज्ञस्पदाता सुतोभिपुतस्त्वं पुवित्रे धारयासह पवस्व
क्षर । ततः हे सोम त्वं इन्द्राय विष्णवे च अन्येष्योमित्रादिष्योदेवेभ्यश्च मधुमत्तमः अतिश-
येन माधुर्योपेतो भव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वारिहन्तिमातरोहरिंपुवित्रेअद्रुहः ।
वत्संजातंनधेनवःपर्वमानविधर्मणि ॥ ७ ॥

त्वाम् । रिहन्ति । मातरः । हरिम् । पुवित्रे । अद्रुहः । वत्सम् ।
जातम् । न । धेनवः । पर्वमान । विधर्मणि ॥ ७ ॥

हे पवमानसोम विधर्मणि विविधं हविषांधारके यज्ञे अद्रुहः द्रोहवर्जितः मातरोमातृभूता
वसतीवर्षः हरिं हरितवर्णं त्वां पुवित्रे स्थितं रिहन्ति रिहन्ति आस्वादयन्ति । कथमिव यथा
धेनवो जातवत्सं रिहन्ति तथा ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

पर्वमानमहिश्रवश्चित्रेभिर्यासिरुश्मिभिः ।
शर्धन्तमांसिजिघ्रसेविश्वानिदाशुपोगृहे ॥ ८ ॥

पर्वमान । महि । श्रवः । चित्रेभिः । यासि । रश्मिः । शर्धन् ।
तमांसि । जिघ्रसे । विश्वानि । दाशुपः । गृहे ॥ ८ ॥

हे पवमान महि महत् श्रवः श्रवणीयमन्तरिक्षं चित्रेभिश्चित्रैर्नानाविधैश्चायनीयैर्वा रश्मि-
भिः परियासि परिगच्छसि । तथा शर्धन् वेगं कुर्वस्त्वं दाशुपो हविर्दत्तवतोयजमानस्य गृहे
स्थित्वा विश्वानि सर्वाणि तमांसि तमोरूपाणि रक्षांसि जिघ्रसे हंसि एवं यावापृथिव्योः
वर्तसे इत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

त्वं द्यां च महिन्नत पृथिवीं चातिजभिपे ।

प्रतिद्रापि ममुञ्चथाः पर्वमान महित्वना ॥ ९ ॥ २८ ॥

त्वम् । द्याम् । च । महिन्नत । पृथिवीम् । च । अति । जभिपे ।

प्रति । द्रापिम् । अमुञ्चथाः । पर्वमान । महित्वना ॥ ९ ॥ २८ ॥

हे महिन्नत महाकर्मन् बहुविधकर्मन् सोम त्वं द्यां घुलोकं च पृथिवीं च अतिजभिपे अ-
त्यन्तं बिभर्षि । दुभृज्धारणपोषणयोः । तस्य छन्दसिलिटि सर्वविधीनां छन्दसिविकल्पितत्वाद् न
इडागमः । अन्तरिक्षे सोमात्मनेति पृथिव्यां लतारूपेणेति एवं लोकद्वयवर्तित्वं । हे पवमान क्षरन्
सोम त्वं महित्वना महत्त्वेन युक्तः सन् द्रापिं कवचं प्रत्यमुञ्चथाः प्रतिमुञ्चसि संवृणोषि ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे अष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थीश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरभुक्तभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसित्वेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्ममे तमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

विज्ञातवेदगांभीर्यस्तुर्थं व्याख्यायसप्तमे । सायणार्यस्ततोभ्यायं पंचमं व्याचिकीर्षति ॥ २ ॥

तत्र पुरोजितीवइति षोडशर्चं अनुवाकापेक्षया पंचमं सूक्तं आद्यस्यतृचस्य श्यावाश्वपुत्रा-
अंधीगुर्नामर्षिः द्वितीयस्य नहुषस्यराज्ञःपुत्रोयमातिर्नाम तृतीयस्य मनोःपुत्रोनहुषोनामराजर्षिः
चतुर्थस्य संवरणाख्यस्यराज्ञःपुत्रोमनुः एवं द्वादशगताः शिष्टस्यचतुर्ऋचस्य वाचःपुत्रोवैश्वामि-
त्रोवा प्रजापतिर्ऋषिः द्वितीयातृतीयेगायत्र्यौ शिष्टाश्चतुर्दशानुष्टुभः । तथाचानुक्रम्यते—पुरोजिती-
पोळशांधीगुः श्यावाश्विर्ययातिर्नाहुषो नहुषोनाममानवो मनुःसांवरणइतितृचाः शेषेप्रजापतिरु-
पायेगायत्र्याविति मतःसूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐम् पुरोजितीवोअन्धसःसुतायमादयिन्नवे ।

अपश्वानंश्रथिष्टनसखांयोदीर्घजिह्वाम् ॥ १ ॥

पुरःऽजिती । वः । अन्धसः । सुताय । मादयिन्नवे । अप ।

श्वानंम् । श्रथिष्टन । सखायः । दीर्घऽजिह्वाम् ॥ १ ॥

हे सखायः सखिभूताः समानख्यानावा हे स्तोतारः वो यूयं पुरोजिती षष्ठ्याःपूर्वसवर्ण-
दीर्घः पुरःस्थितस्य जयस्य अंधसो अदनीयस्य सोमस्य स्वभूताय सुतायाभिपुताय मादयिन्न-
वे अत्यन्तं मदकराय रसाय दिर्घजिह्वं दीर्घाजिह्वा यस्यसः दीर्घजिह्वीचच्छंदसीतिडीपंतत्वेन
निपातितः तादृशं श्वानंच अपश्रथिष्टन अपश्रथयत अपबाधध्वं यथा श्वा राक्षसावा सुतं सोमं
नल्लिहन्ति तथाकुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

पवित्रेष्ट्यां द्वितीयस्याज्यभागस्य योधारयेत्येपानुवाक्या सूत्रितंच—पावकवन्तावाज्यभा-
गावग्नीरक्षांसिसेधतियोधारयापावकयेति ।

सैषा सूक्ते द्वितीया—

योधारयापावकयापरिप्रस्यन्दतेसुतः । इन्दुरश्वोनकृत्यः ॥ २ ॥

यः । धारया । पावकया । परिप्रस्यन्दते । सुतः ।

इन्दुः । अश्वः । न । कृत्यः ॥ २ ॥

सुतोभिपुतः कृत्यः कृतीति कर्मनाम कर्मणि साधुर्पइन्दुः सोमः पावकया पापानां शोधकया धारया परिप्रस्यन्दते परितः प्रक्षरति । कथमिव अश्वोन अश्वोयथा वेगेन प्रगच्छन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तदुरोषममृत्नीनरःसोमंविश्वाच्याधिया । यज्ञंहिन्वन्त्याद्रिमिः ॥ ३ ॥

तम् । दुरोषम् । अमृत् । नरः । सोमम् । विश्वाच्या ।

धिया । यज्ञम् । हिन्वन्ति । अद्रिमिः ॥ ३ ॥

नरः कर्मनेतार ऋत्विजः दुरोषं रोपतेर्हितार्थस्यरेफलोपे दीर्घाभावे ओपतेर्दाहार्थस्य वा खलु रूपमिति संदेहादनवग्रहः । तं दुर्दहं दुर्वधंवा यज्ञं यष्टव्यं तंवा सोमं विश्वाच्या सर्वाङ्गं कामानं चिन्त्या धिया बुध्या अद्रिमिर्मावभिरभिहिन्वन्ति अभिपेरयन्ति अभिपुष्वन्तीति यावत् ॥ ३ ॥

पृथचस्य पदेहनि ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे सुतासइति विस्रः । सूत्रितंच—दधिक्राव्णोअकारिपमित्यनुष्टुप् सुतासोमधुमत्तमाइति च विस्रइति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

सुतासोमधुमत्तमाःसोमाइन्द्रायमन्दिनः ।

पवित्रं वन्तो अक्षरन्देवान् गच्छन्तु वोमदाः ॥ ४ ॥

सुतासः । मधुमत्तमाः । सोमाः । इन्द्राय । मन्दिनः । पवित्रं वन्तः ।

अक्षरन् । देवान् । गच्छन्तु । वः । मदाः ॥ ४ ॥

मधुमत्तमाः अतिशयेन माधुर्योपिताः अतएव मंदिनोमदकराः सुतासोभिपुताः सोमाः प-
वित्रवन्तः पवित्रे वर्तमानाः सन्तः इन्द्राय इन्द्रार्थं अक्षरन् पात्रेषु क्षरन्ति । अथ प्रत्यक्षरुतः
वोयुष्माकं मदामदकरारसाः देवानिन्द्रादीनागच्छन्तु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रुरिन्द्रायपवतुदतिदेवासोअब्रुवन् ।

वाचस्पतिर्मखस्पतेविश्वस्येशानओजसा ॥ ५ ॥ १ ॥

इन्द्रुः । इन्द्राय । पवते । इति । देवासः । अब्रुवन् । वाचः ।

पतिः । मखस्पते । विश्वस्य । ईशानः । ओजसा ॥ ५ ॥ १ ॥

इन्द्रुः सोमः इन्द्राय इन्द्रार्थं पवते कलशे क्षरति इति देवासः स्तुतिकारिणः स्तोतारो-
ब्रुवन् वदन्ति । यदा स्तोतार एवंबदन्ति तदानीं वाचः स्तुतेः पतिः पालयिता यद्वा शब्दस्य
स्वामी अत्यन्तं शब्दायमानइत्यर्थः । तादृशः सोमः मखस्पते स्तुतिभिः पूजामिच्छति लाल-
सायां सुगागमः । कीदृशः ओजसा बलेन विश्वस्य सर्वस्येशानः प्रभुः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

सहस्रंधारःपवतेसमुद्रोवाचमीह्वयः ।

सोमःपतीरयीणांसखेन्द्रस्यदिवेदिवे ॥ ६ ॥

सहस्रंधारः । पवते । समुद्रः । वाचमईह्वयः । सोमः ।

पतिः । रयीणाम् । सर्वा । इन्द्रस्य । दिवेदिवे ॥ ६ ॥

सहस्रंधारः बहुविधधारोपेतः सोमः पवते क्षरति । कीदृशः समुद्रः यस्मात्समुद्रवन्ति र-
साः रसस्थानीयः वाचमीह्वयः ईश्वतेर्ण्यन्तस्य सुप्युपपदे खच्प्रत्ययः । स्तुतीनां प्रेरयिता र-
योणां धनानां पतिः प्रभुः यद्वा रयीणां हविषोदातृणां यजमानानां पतिः पालयिता दिवेदिवे प्र-
त्यहं इन्द्रस्य सखाभिन्नभूतः सोमः पवते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अयंपूषारयिर्भगःसोमःपुनानोअर्षति ।

पतिर्विश्वस्यभूमनोव्यस्यद्रोदसीउभे ॥ ७ ॥

अयम् । पूषा । रयिः । भगः । सोमः । पुनानः । अर्षति । पतिः ।

विश्वस्य । भूमनः । वि । व्यस्यत् । रोदसी इति । उभे इति ॥ ७ ॥

पूषा पोषकः सर्वेषां भगोभजनीयः रयिर्घनहेतुः अयं सोमः पुनानः पूयमानः सन् अर्षति कलशे गच्छति । तथा विश्वस्य सर्वस्य भूमनोभूतजातस्य पतिः पालयिता सोमः उभे रोदसी द्यावापृथिव्यौ व्यस्यत् स्वतेजसा प्रकाशयति । अनेन लोकद्वपवर्तित्वं सूचितं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

समुंप्रियाअनूपतगावोमदायघृष्वयः ।

सोमासःरुण्वतेपथःपवमानासइन्दवः ॥ ८ ॥

सम् । ऊँ इति । प्रियाः । अनूपत् । गावः । मदाय । घृष्वयः ।

सोमासः । रुण्वते । पथः । पवमानासः । इन्दवः ॥ ८ ॥

प्रियाः प्रियतमाः घृष्वयः अत्यन्तदीवाः यद्वा अहं प्रथमतः स्तौमि अहं पुरस्तात् स्तौमीति परस्परं स्पर्धमानाः गावः स्तुतिलक्षणावाचः सोमस्य मदाय मदार्थं समनूपत संस्तुवन्ति । उःमसिद्धौ । यद्वा गावोधेनवः सोमस्य मदाय शब्दायन्ते ततः पवमानासः पूयमानाः इन्दवोदीवाः सोमासः सोमाः पथोमार्गान् रुण्वते रक्षणार्थं कुर्वन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

यओजिष्ठस्तमाभरुपवमानश्रवाय्यम् ।

यःपञ्चचर्षणीरभिररियेनवनामहै ॥ ९ ॥

यः । ओजिष्ठः । तम् । आ । भरु । पवमान । श्रवाय्यम् । यः ।

पञ्च । चर्षणीः । अभि । रयिम् । येन । वनामहै ॥ ९ ॥

हे पवमान पूयमान सोम ओजिष्ठःओजस्वितमोयस्त्वदीयोरसोस्ति तं श्रवाप्यं श्रवणीयं
 रसं आभर अस्मभ्यमाभर । किंच योरसः पञ्चचर्षणीः पञ्चजनान् निपादपञ्चमान् चतुरोवर्णा-
 न् अभितिष्ठति । अपिच येन रसेन वयं रयिं धनं च वनामहै संभजामहै यद्वा येन त्वां रयिं
 याचामहै तमाभर ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सोमाःपवन्तेइन्दवोअस्मभ्यंगातुवित्तमाः ।

मित्राःसुवानाअरेपसःस्वाध्यःस्वर्विदः ॥ १० ॥ २ ॥

सोमाः । पवन्ते । इन्दवः । अस्मभ्यम् । गातुवित्तमाः । मित्राः ।

सुवानाः । अरेपसः । सुआध्यः । स्वःस्वर्विदः ॥ १० ॥ २ ॥

गातुवित्तमाः अतिशयेन मार्गस्य लंभकाः इन्दवोदीप्ताः सोमाः पवन्ते अस्मभ्यं अस्म-
 दर्थं क्षरन्ति आगच्छन्तिवा । कीदृशाः मित्रादेवानां सखिभूताः सुवानाः अग्निपूयमाणाः अ-
 रेपसः पापरहिताः अतएव स्वाध्यः शोभनध्यानाः स्वर्विदः सर्वज्ञाः सर्वपापकावा ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी—

सुध्वाणासोव्यद्रिभिश्चिनाङ्गोरधित्वचि ।

इषमस्मभ्यमभितःसमस्वरन्वसुविदः ॥ ११ ॥

सुध्वाणासः । वि । अद्रिःशक्तिः । चितानाः । गोः । अधि । त्वचि ।

इषम् । अस्मभ्यम् । अभितः । सम् । अस्वरन् । वसुस्वविदः ॥ ११ ॥

गोः अनडुहः अधित्वचि अधिषवणचर्मणि । चितानाः ज्ञायमानाः अद्रिभिर्गोवभिः वि-
 विधं सुध्वाणासः सूयमानाः वसुविदोवसुनोलंभकाः एते सोमाः अस्मभ्यमिषमन्मभितः स-
 मस्वरन् सम्यक्शब्दयन्ति प्रयच्छन्तीतियावत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

एतेपूताविपश्चित्तःसोमांसोदध्याशिरः ।

सूर्यासो न दर्शतासो जिगन्नवो ध्रुवा घृते ॥ १२ ॥

एते । पूताः । विपःश्चित्तः । सोमांसः । दधिश्चाशिरः । सूर्यासः ।
न । दर्शतासः । जिगन्नवः । ध्रुवाः । घृते ॥ १२ ॥

पूताः पवित्रेण परिपूताः विपश्चितो मेधाविनो दध्याशिरः दध्यामिश्रणाः घृते वसतीवर्षाल्पे
उदके जिगन्नवोगमनशीला ध्रुवाः तत्र स्थैर्येण वर्धमानाः एते सोमांसः सोमाः सूर्यासो न सूर्यादिव
दर्शतासः पात्रेषु सर्वदर्शनीया भवन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

प्रसुन्वानस्यान्धसोमर्तो न वृत्तद्वचः ।

अपश्वानमराधसं हतामखनभृगवः ॥ १३ ॥

प्र । सुन्वानस्य । अन्धसः । मर्तः । न । वृत् । तत् । वचः ।
अप । श्वानम् । अराधसम् । हत । मखम् । न । भृगवः ॥ १३ ॥

सुन्वानस्याभिपूयमाणस्य अन्धसोदनीयस्य सोमस्य तत्प्रसिद्धं वचः वचनं घोषं मर्तो-
मारकः कर्मविघ्नकारी श्वा न प्रवृत्त न भजतां न शृणोत्विति यावत् । तथा हे स्तोतारः अराधसं
राधककर्मरहितं तं श्वानं अपहृत । तत्र दृष्टान्तः—मखं न यथा पुरा अपराद्धमखं एतन्नामानं
भृगवोपहृतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

आजामिर्त्के अव्यतभुजेनपुत्रोऽण्योः ।

सरंज्जारो न योषणां वरो न योर्निमासदम् ॥ १४ ॥

आ । जा॒मिः । अ॒र्त्के । अ॒व्य॒त॒ । भु॒जे । न । पु॒त्रः । अ॒ण्योः ।
सरं॑त् । जा॒रः । न । यो॒षणा॑म् । व॒रः । न । यो॒र्नि॑म् । आ॒ऽस॒द॒म् ॥ १४ ॥

जामिर्वधुभूतो देवानां सोमः अत्के आच्छादके पवित्रे आव्यत आवृणोति संबद्धोभवति । तत्र दृष्टान्तः—भुजेन यथा ओणयोः रक्षकयोः मातापित्रोर्भुजे पुत्र आवृणोति तद्वत् । ततः सोयं सोमः योनिं स्वस्थानभूतं कलशमासदं आसत्तुं सरत् सरति । तत्र दृष्टान्तद्वयं—जारो न यथा जारोयोषणां असतीं स्त्रियं प्राप्तुं सरति यथावा वरः कन्यां प्राप्तुं गच्छति तद्वत् ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

सर्विरोदक्षसाधनोवियस्तस्तम्भरोदसी ।

हरिःपवित्रेअव्यतवेधानयोनिमासदम् ॥ १५ ॥

सः । वीरः । दक्षसाधनः । वि । यः । तस्तम्भं । रोदसी इति ।

हरिः । पवित्रे । अव्यत । वेधाः । न । योनिम् । आसदम् ॥ १५ ॥

दक्षसाधनः बलसाधनः ससोमः वीरः समर्थो भवति । यः सोमः रोदसीं यावापृथिव्यौ वितस्तंभस्वतेजसा व्यस्तभात् आच्छादयतीत्यर्थः । किंच हरिर्हरितवर्णः सोमः वेधानविधाता यजमानः यथा स्वगृहं आसीदति तद्वत् योनिं स्वस्थानं कलशमासदं आसत्तुं पवित्रे अव्यत आवृणोति संबद्धोभवति ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

अव्योवारैभिःपवतेसोमोगव्येअधित्वचि ।

कनिक्रददृषाहरिरिन्द्रस्याभ्येतिनिष्कृतम् ॥ १६ ॥ ३ ॥

अव्यः । वारैभिः । पवते । सोमः । गव्ये । अधि । त्वचि । कनिक्रदत् ।

दृषा । हरिः । इन्द्रस्य । अभि । एति । निःस्कृतम् ॥ १६ ॥ ३ ॥

अयं सोमः अव्यः अवेवारैभिः बालैः पवित्रैः तेभ्यः पवते कलशं प्रति क्षरति । गव्ये आनहुहे अधित्वचि चर्मणि कनिक्रदत् शब्दायमानः दृषा कामानां वर्षकः हरिर्हरितवर्णः सोमः इन्द्रस्य स्वभूतं निष्कृतं संस्कृतं स्थानं अभ्येति अभिगच्छति ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

क्राणाशिशुरित्यष्टर्चं पठं सूक्तं । आस्यस्य त्रितस्यार्चं । इदमुत्तराणि चत्वारिसूक्तानि औष्णिहानि । पवमानः सोमोदेवता । तथाचानुक्रम्यते—क्राणाष्टौत्रितऔष्णिहैवैति । गतोविनिमोगः ।

तत्र प्रथमा—

क्राणाशिशुर्महीनांहिन्वन्नृतस्यदीधितिम् ।
विश्वापरिंप्रियाभुवदधहिता ॥ १ ॥

क्राणा । शिशुः । महीनाम् । हिन्वन् । नृतस्य । दीधितिम् ।
विश्वा । परिं । प्रिया । भुवत् । अर्ध । द्विता ॥ १ ॥

क्राणा करोतेः शानचि बहुलं छन्दसीति विकरणस्य लुक् सुपांसुलुगिति सुपआकारा-
देशः । यज्ञं कुर्वाणः महीनां महवीनां मंहनीयानांवा अपां शिशुः पुत्रस्थानीयः सोमः ऋतस्य
यज्ञस्य दीधितिं प्रकाशकं धारकं वा स्वीयं रसं हिन्वन् प्रेरयन् विश्वा सर्वाणि प्रिया प्रियाणि
हवींषि परिभुवत् परिभवति व्याप्नोति । अधापिच द्विता द्विधाभवति दिविच पृथिव्यां च वर्त-
तइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उपत्रितस्यपाप्योऽभक्तयद्गुहापदम् ।
यज्ञस्यसप्तधामभिरर्धप्रियम् ॥ २ ॥

उप । त्रितस्यं । पाप्योः । अभक्त । यत् । गुहा । पदम् । यज्ञस्यं ।
सप्त । धामभिरः । अर्ध । प्रियम् ॥ २ ॥

त्रितस्य मम यज्ञे गुहा गुहायां हविर्धाने वर्तमानयोः पाप्योः पापाणवत् दृढयोः अधि-
पवणफलकयोः पदं स्थानं सोमो यद्यदा उपाभक्त समभजत । अधानन्तरं यज्ञस्य धामभि-
र्धारकैः सप्त सप्तभिः छन्दोभिः गायत्र्यादिभिः प्रियं प्रीणयित्वा रं सोममभिष्टुवन्ति ऋत्विजः ।
अपिवा सप्तसर्पणशीलैः वसन्तीवर्षादिभिर्रुद्रकैः सोममभिष्टुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्रीणित्रितस्यधारंयापृष्टेप्वेरंयारयिम् ।
मिमीतेअस्ययोजनाविसुक्तुः ॥ ३ ॥

त्रीणि । त्रितस्य । धारया । पृष्ठेषु । आ । इरय । रयिम् ।
मिमीते । अस्य । योजना । वि । सुःकृतुः ॥ ३ ॥

हे सोम त्रितस्य मम यज्ञस्य स्वभूतानि त्रीणिसवनानि धारया आत्मीयया विधारय ।
किञ्च पृष्ठेषु सामसु रयिं दातारमिन्द्रं इरय आगमय सुकृतुः सुपत्नः स्तोता अस्येन्द्रस्य योजना यो-
जनानि योजनकारोणि स्तोत्राणि विमिमीते करोति यस्मादेवं तस्मादिन्द्रं सामसु मेरयेत्यर्थः ॥३॥

अथ चतुर्थी—

जज्ञानंसप्तमातरोवेधामशासनश्रिये ।
अयं ध्रुवोरयीणां चिकेत यत् ॥ ४ ॥

जज्ञानम् । सप्त । मातरः । वेधाम् । अशासत् । श्रिये । अयम् ।
ध्रुवः । रयीणाम् । चिकेत । यत् ॥ ४ ॥

जज्ञानं मादुर्भूतं वेधां कर्मणो विधातारं सोमं सप्त सप्तसंख्याकामातरो गंगायानघः स-
प्तच्छंदांसिवा श्रिये यजमानानां ऐश्वर्यार्थं आशासत् अनुशासन्ति अनुशासनं कुर्वन्ति ।
शास्तेर्लडि व्यत्ययेनात्मनेपदं । यद्यस्माद् ध्रुवोयं सोमः रयीणां धनानि चिकेत जानाति ।
तस्मादस्यानुशासने कृते यजमानानां धनादिसमृद्धिर्भवति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

अस्य व्रते सजोषसो विश्वे देवासो अद्रुहः ।
स्पार्हासं वन्ति रन्तयो जुपन्त यत् ॥ ५ ॥ ४ ॥

अस्य । व्रते । सजोषसः । विश्वे । देवासः । अद्रुहः । स्पार्हाः ।
भवन्ति । रन्तयः । जुपन्त । यत् ॥ ५ ॥ ४ ॥

अद्रुहोद्रोहवर्जिताः विश्वे सर्वे देवासो देवाः अस्य सोमस्य व्रते कर्मणि सजोषसः संग-
ताः सन्तः स्पार्हाः स्पृहणीया भवन्ति । रन्तयो रमणशीलाः देवाः सुतमेनं सोमं यद्यदि जुप-
न्त सेवन्ते तर्हि स्पृहणीया भवन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथ षष्ठी-

यमीगर्भमृतादृधोदृशेचारुमजीजनन् ।
कविमंहिष्ठमध्वरेपुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥

यम् । ईमिति । गर्भम् । ऋतदृधः । दृशे । चारुम् । अजीजनन् ।
कविम् । मंहिष्ठम् । अध्वरे । पुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥

ऋतावृधः यज्ञस्यवर्धयिष्यः वसतीवर्याख्याआपः गर्भं गर्भस्थानीयं ईमेनं यं सोमं अध्व-
रे यज्ञे दृशे दर्शनाय अजीजनन् उदपादयन् । कीदृशं चारुं सर्वेषां कल्याणरूपं कविं क्रान्-
न्तप्रज्ञं मंहिष्ठं पूज्यतमं दातृत्वमवा । अतएव पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं सोमं देवाः सेवन्तइति
पूर्वेण समन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

समीचीनेअभित्मनायुह्नीऋतस्यमातरा ।
तन्वानायज्ञमानुषग्यदञ्जते ॥ ७ ॥

समीचीने इति समृद्धीचीने । अभि । त्मना । युह्नी इति । ऋतस्य ।
मातरा । तन्वानाः । यज्ञम् । आनुषक् । यत् । अञ्जते ॥ ७ ॥

ससोमः समीचीने परस्परं संगते युह्नी महत्यौ ऋतस्य यज्ञस्य मातरा निर्माय्यौ यावा-
पृथिव्यौ त्मना आत्मना स्वयमेव तदाभिगच्छति । यद्यदा यज्ञं तन्वानाः अध्वर्यव आनुषक्
अनुषक्तं च वसतोवरीभिरञ्जते सोमं मिश्रयन्ति तदा स्वयमभिगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ऋत्वाशुक्नेभिरक्षभिऋणोर्षव्रजंदिवः ।
हिन्वन्नृतस्यदीधितिंप्राध्वरे ॥ ८ ॥ ५ ॥

ऋत्वा । शुक्नेभिः । अक्षदृभिः । ऋणोः । अर्ष । व्रजम् । दिवः ।
हिन्वन् । ऋतस्य । दीधितिम् । प्र । अध्वरे ॥ ८ ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं ऋत्वा कर्मणा ज्ञानेनवा शुक्रेभिः शुक्रैर्दीप्यमानैः अक्षभिरक्षैः इन्द्रियैरि-
वाश्रुवानैः स्ववेजोभिः व्रजं अंधकारसमूहं दिवोन्तरिक्षात् अपक्रणोः अपगमय विनाशय । ऋ-
णुगतौ तानादिकः । किंकुर्वन् अध्वरे हिंसारहिते यज्ञे ऋतस्य यज्ञस्य दीधितिं धारकं स्वीयं
रसं महिन्वन् प्रेरयन् अनेन लोकद्वेषवर्तित्वमभिहितं ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रपुनानायेति पल्लवं सप्तमं सूक्तं । आस्पस्य द्वितस्यार्षं पूर्ववत् छंदोदेवते । तथाचानु-
क्रम्यते—प्रपुनानापपद्द्वितआस्पइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रपुनानायवेधसेसोमायवचउद्यतम् ।
भृतिं न भ्रामति भिर्जुजोपते ॥ १ ॥

प्र । पुनानाय । वेधसे । सोमाय । वचः । उद्यतम् । भृतिम् ।
न । भ्र । मतिभिः । जुजोपते ॥ १ ॥

द्वितीयानामऋषिः स्वात्मानं प्रत्याह । पुनानाय पवित्रेण पूयमानाय वेधसे कर्मणोविधात्रे
मतिभिर्जुजोपते प्रीयमाणाय । यद्वा मतिभिः स्तुतिभिः स्तोत्रभिः सह जुजोपते प्रीणयित्रे सो-
माय उद्यतमुद्युक्तं वचः प्रभ्र प्रकर्षेण संपादय अभिष्टुहीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—भृतिं यथा भृ-
तकाभृतिं संपादयन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिवाराण्यव्ययागोभिरञ्जानो अर्पति ।
त्रीषधस्थापुनानः कृणुते हरिः ॥ २ ॥

परि । वाराणि । अव्यया । गोभिः । अञ्जानः । अर्पति । त्री ।
सधस्था । पुनानः । कृणुते । हरिः ॥ २ ॥

गोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः अंजानः अज्यमानः सोमः अव्यया अविमयानि वाराणि
वासानि पवित्राणि पर्यर्पति परिगच्छति । अपिच हरिर्हरितवर्णः सोमः पुनानः पूयमानः सन्

त्री त्रीणि सधस्था सहतिष्ठत्यत्रेति सधस्थं स्थानं द्रोणकलशाधवनीयपूतभृदात्मकानि त्रीणि स्थानानि कृणुते करोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परि॒कोशं॑ मधु॒श्रुतं॑ म॒व्यये॒ वारै॑ अ॒र्पति॑ ।

अ॒भिवा॒णी॒ ऋ॒षीणां॑ स॒प्त॒नूप॑त ॥ ३ ॥

परि॑ । कोशं॑ । मधु॒श्रुतं॑ । अ॒व्यये॑ । वारै॑ । अ॒र्पति॑ । अ॒भि ।

वा॒णीः । ऋ॒षीणा॑म् । स॒प्त । नू॒प॒त ॥ ३ ॥

ससोमः अव्यये अविमये वारे वाले पवित्रे मधुश्रुतं मधुररसस्य च्यावपितारं कोशं द्रोणकलशं प्रति आत्मीयं रसं पर्यर्पति गमयति तमिमं सोमं ऋषीणां सप्तवाणीः छन्दांसि अभिनूपत अभिष्टुवन्ति । नूस्त्वने कुटादिः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

परि॒णे॒ताम॑तीनां वि॒श्वदे॒वो॒ अदा॑भ्यः ।

सोमः॑ पु॒ना॒नश्च॒म्बो॒ विश॑द्हरिः ॥ ४ ॥

परि॑ । ने॒ता । म॒तीना॑म् । वि॒श्वदे॒वः । अदा॑भ्यः । सोमः॑ ।

पु॒ना॒नः । च॒म्बोः॑ । विश॑त् । हरिः ॥ ४ ॥

हरिर्हरितवर्णः ससोमः पुनानः पूयमानः सन् चम्बोरधिपवणफलकयोः परिविशव परि- विशति । कीदृशः मतीनां स्तुतीनां नेता यद्वा मतीनां स्तोतृणां स्वकर्मणि उपनेता विश्वदेवः सर्वदेवः सोमेभिपूयमाणे सति इन्द्रादयः सर्वदेवाः सोमं प्रत्यागच्छन्ति खलु तस्मात् सर्वदेवोपेतः अतएव अदाभ्यः अर्हिस्यः कैश्चिदपि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

परि॒दे॒वीर॑नु॒स्त्र॒धाइ॒न्द्रेण॑ या॒हिस॒रथं॑ ।

पु॒ना॒नो॒वा॒घद्वा॒घद्भि॒रम॑र्त्यः ॥ ५ ॥

परि । देवीः । अनु । स्वधाः । इन्द्रेण । याहि । सहरथम् ।

पुनानः । वाघत् । वाघतृक्षिः । अमर्त्यः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं इन्द्रेण सरथं समानं रथमारुह्य दैवीः देवानां संवन्धीनि स्वधाः बलानि अनु देवसेनाः परियाहि परिगच्छ । कीदृशः पुनानः पूयमानः वाघन्द्रिः वाघतइति ऋत्विङ्नाम हविषां प्रेरकैर्ऋत्विग्भिर्वाघत् ऊह्यमानां अमर्त्यः मनुष्यधर्मरहितः यद्वा वाघन्द्रिकैर्ऋत्विग्भिः पुनानः पूयमानः वाघत् स्तोत्राणां यष्टृणां धनादीनि प्रापयन् परिगच्छ ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

परिसप्तिर्नवाजयुर्देवोदेवेभ्यःसुतः । व्यानशिःपर्वमानोविधावति ॥ ६ ॥ ६ ॥

परि । सप्तिः । न । वाजयुः । देवः । देवेभ्यः । सुतः ।

विःआनशिः । पर्वमानः । वि । धावति ॥ ६ ॥ ६ ॥

सप्तिर्नं अश्वइव वाजयुः युद्धमिच्छन् देवोदीप्यमानः देवेभ्योदेवार्थं सुतोभिपुतः व्यानशिः पात्रेषु व्यापी पर्वमानः पवित्रेण पूयमानः एतादृशः सोमः विविधं परिधावति परितः प्राण्यभिगच्छति । व्यानशिः अशुभ्याप्तौ आदृगमहनेत्यत्र उत्सर्गश्छन्दसि सदादिभ्यो दर्शनादिति किव प्रत्ययः अश्रोतेश्चेति नुडागमः ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

॥ इति नवमे मंडले षष्ठोनुवाकः ॥ ६ ॥

सप्तमेनुवाके एकादशसूक्तानि तत्र सखायइति पल्लवं प्रथमं सूक्तं काण्वौ पर्वतनारदावृषी । अथवा कश्यपस्यपुत्र्यौ शिखंडिन्याख्ये द्वे अप्सरसावस्यसूक्तस्य द्रष्टृयौ पूर्ववच्छन्दोदेवते । तथानुक्रम्यते—सखायः पर्वतनारदौ काश्यपौ द्वेशिखंडिन्यौ वाप्सरसाविति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सखायपुआनिर्पीदतपुनानायप्रगायंत । शिशुंनयज्ञैःपरिभूपतश्रिये ॥ १ ॥

सखायः । आ । नि । सीदत । पुनानाय । प्र । गायत ।

शिशुम् । न । यज्ञैः । परि । भूपत । श्रिये ॥ १ ॥

हे सखायः सखिभूताः स्तोतारऋत्विजः आनिपीदत स्तोतुं उपविशत । अथ पुनानाम्
पूयमानाय सोमाय मगायत प्रकर्षेण गायत तमभिष्टुत । ततः अभिपुतं सोमं यज्ञैर्यजनीयैः ह-
विर्भिः मिश्रणैश्च श्रिये शोभनार्थं परिभूषत परितोलंकुरुत । तत्र दृष्टान्तः—शिशुं यथा शिशुं
बालं पुत्रं पितर आभरणैरलंकुर्वन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

प्रवर्ग्येभिष्टवे समीवत्समित्येका । सूत्रितंच—समीवत्संनमावृभिःसंवत्सइवमावृभिरिति ।

सैषा द्वितीया—

समीवत्संनमावृभिःसृजतागयसाधम् ।

देवाव्यंमदंमभिद्विशवसम् ॥ २ ॥

सम् । ईमिति । वत्सम् । न । मावृष्टिः । सृजतं । गयसाधनम् ।

देवऽअव्यंम् । मदंम् । अजि । द्विशवसम् ॥ २ ॥

हे ऋत्विजः गयसाधनं गृहस्य साधनं ईमेनं सोमं मावृभिर्मावृभूताभिर्वसवीवरीभिः
संसृजत संमिश्रयत । कथमिव वत्संनं यथावत्सं मावृभिर्गोभिः संयोजयन्ति तद्वत् । कीदृशं
देवाव्यं देवानां रक्षकं मदं मदनहेतुं द्विशवसं द्विगुणवेगं अतिशयितबलंवा यद्वा द्वयोर्लोकयोः
तत्र स्थितादेवमनुष्याइत्यर्थः । तेषां हविर्धनप्रदानेन वर्धयितारं तं सोममभिसंसृजत ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पुनातादक्षसाधनंयथाशर्धायवीतये ।

यथामित्रायवरुणायशंतमः ॥ ३ ॥

पुनातं । दक्षसाधनम् । यथा । शर्धाय । वीतये । यथा ।

मित्राय । वरुणाय । शम्तमः ॥ ३ ॥

दक्षसाधनं बलस्य साधनं धनादिवृद्धेर्वा साधकं सोमं पुनात पवित्रेण पुनीत । पूजू पवने
ऋत्यादिः तस्माद्भोटि तप्तनप्तनथनाश्चेति तस्य तदादेशः पित्वादीत्वाभावः । असौ सोमः श-
र्धाय वेगार्थं वीतये देवानां पानार्थं यथा भवति यथावा मित्राय वरुणायच शंतमः अतिश-
येन सुखं करोति तथा पुनीतेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒स्मभ्यं॑त्वावसु॒विदं॑म॒भिवा॑णीर॒नूप॑त ।
गो॒भिष्टे॒वर्ण॑म॒भिवा॑सयामसि ॥ ४ ॥

अ॒स्मभ्य॑म् । त्वा । वसु॒विदं॑म् । अ॒भि । वा॒णीः । अ॒नूप॑त् ।
गो॒भिः । ते । वर्ण॑म् । अ॒भि । वा॒स॒या॒म॒सि ॥ ४ ॥

हे सोम वसुविदं धनस्य दातारं त्वा त्वामस्मभ्यं धनादिमदानार्थं वाणीः अस्मदीया-
वाचो अह्यनूपत अभिष्टुवन्ति नूस्तवने । वयं ते तव वर्णं आवरकं रसं गोभिर्गोविकारैः क्षी-
रादिभिः अभिवासयामसि अभिवासयामः अभितआच्छादयामः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

स॒नो॑म॒दानां॑प॒त॒इन्द्रो॑दे॒वप्स॑राअसि ।
स॒खे॑व॒स॒ख्यै॑गा॒तु॒वित्त॑मो॒भव ॥ ५ ॥

सः । नः । म॒दाना॑म् । प॒ते । इन्द्रो॑ इति । दे॒वप्स॑राः । अ॒सि ।
स॒खा॑इ॒द्व । स॒ख्यै॑ । गा॒तु॒वित्त॑तमः । भ॒व ॥ ५ ॥

नः अस्मदादीनां मदानां मदकानां पते स्वामिन् हे इन्द्रो सोम सत्त्वं देवप्सराअसि प्स-
रइति रूपनाम दीप्तरूपोभवसि । सत्त्वं सत्त्वेव यथा सत्त्वा सुहृद् सख्ये मित्राप सत्त्वं मार्गं ज्ञा-
पयति तद्वद अस्माकमपि गातुवित्तमःअत्यन्तं मार्गस्य संभकोभव ज्ञापकोभव ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स॒ने॒मि॒कृ॒ष्य॑स्मदा॒र॒क्ष॑सं॒कंचि॑द॒त्रि॒णम् ।
अ॒पा॒दे॒वं॒ह्यु॒मं॒हो॒यु॒योधि॑नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

स॒ने॒मि॑ । कृ॒धि॑ । अ॒स्मत् । आ । र॒क्ष॑सं॒म् । क॒म् । चि॒त् । अ॒त्रि॒ण॑म् ।
अ॒पं । अ॒दे॒व॑म् । ह्यु॒म् । अं॒हं । यु॒यो॒धि॑ । नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

हे सोम अस्मत् अस्मास्तु सनेमि पुराणनामैतद् पुराणं सरव्यं छधि कुरु । आ अपिच अ-
विणमदनशीलं कंचिदक्षसं अपयुध्यस्व । कीदृशं अदेवं अदेवनशीलं द्वयुंद्दयवन्तं सत्यानृत-
युक्तंवासाभ्यन्तरमायायुक्तंवा । किंच नोस्माकमंहः पापंच अपयुयोधि संप्रहर युध्यतेर्वहुलं-
छन्दसीति शपःश्लुः वाछन्दसीति हेर्ङित्त्वाद्गुणः घलोपश्छान्दसः यौतेर्वाश्लौ पूर्ववद्रूपं ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

तंवइति पल्लुचं द्वितीयसूक्तं पर्वतनारदयोरार्षे अन्यत्पूर्ववत् । तंवइत्यनुक्रान्तं । गतः सूक्त-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

तंवंःसखाय॑म॒दाय॑पुनान॒म॒भिगा॑यत ।

शि॒शुंन॒य॒ज्ञैःस्व॑द॒द्यन्त॒गूर्ति॑भिः ॥ १ ॥

तम् । वः । सखायः । मदाय । पुनानम् । अभि । गायत ।

शिशुम् । न । यज्ञैः । स्वदद्यन्त । गूर्तिभिः ॥ १ ॥

हे सखायः ऋत्विजोवोयुयं मदाय देवानां मदार्यं पुनानं पूयमानं तं सोममभिगायत
अभिष्टुत तपिमं सोमं शिशुंन शिशुमिवालंकारैः क्षीरादिभिश्च यथा स्वादूकुर्वन्ति तद्वत् । यज्ञै-
र्हविर्भिर्मिश्रणैः गूर्तिभिः स्तुतिभिश्च स्वदद्यन्त स्वादूकुर्वन्ति ॥ १ ॥

प्रवर्येभिष्टवे संवत्सइवमातृभिरित्येका । सूत्रंच—समीवत्समित्यनया सहोक्तं ।

सैषा सूक्ते द्वितीया—

संवत्स॑इवमा॒तृभि॑रिन्दु॒र्हिन्वा॑नोअ॒ज्यते॑ ।

दे॒वा॒वी॒र्मदो॑म॒तिभिः॑ परि॒ष्कृतः॑ ॥ २ ॥

सम् । वत्सःइव । मातृभिः । इन्दुः । हिन्वानः । अज्यते ।

देवइअवीः । मदः । मतिभिः । परिष्कृतः ॥ २ ॥

हिन्वानः प्रेयंमाणः इन्दुःसोमः वसतीवरीभिः समग्यते सम्पक्सिकोभवति । तत्र दृष्टा-
न्तः—वत्सइव वत्सोपथा मातृभिः गोभिः समकोभवति तद्वत् । कीदृशः देवावीः देवानां र-

क्षकः मदोमदकरः मतिभिः स्तुतिभिः परिष्कृतोऽलंकृतः भूषणार्थं संपर्युपेभ्यइति सुडागमः
परिनिविभ्यइतिमुटः पत्वं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयं दक्षाय साधनो यं शर्धाय वीतये ।

अयं देवेभ्यो मधुमत्तमः सुतः ॥ ३ ॥

अयम् । दक्षाय । साधनः । अयम् । शर्धाय । वीतये ।

अयम् । देवेभ्यः । मधुमत्तमः । सुतः ॥ ३ ॥

अयं सोमः दक्षाय बलाय वर्धनाय वा साधनः साधयिता भवति । तथा यं सोमः शर्धाय
वेगार्थं वीतये देवानां भक्षणार्थं च भवति सुतः अभिपुतोयं सोमः देवेभ्यइन्द्रादिभ्यो मधुमत्तमः
अतिशयेन माधुर्ययुक्तो भवति । अत्यन्तं मदकरो भवतीति वा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

गोमन्त्रइन्दो अश्ववत्सुतः सुदक्षधन्व ।

शुचितेवर्णमधिगोपुं दीधरम् ॥ ४ ॥

गोमन्त्रम् । नुः । इन्दो इति । अश्ववत् । सुतः । सुदक्षः ।

धन्व । शुचितम् । ते । वर्णम् । अधि । गोपुं । दीधरम् ॥ ४ ॥

हे सुदक्ष सुबल हे इन्दो सोम सुतोभिपुतस्त्वं नोस्माकं गोमन्त्रं यज्ञसाधनगोयुक्तं अश्व-
वदश्वयुक्तं धन्व धन्व गमय धविर्गत्यर्थः भूवादिः । ततोहं शुचिं पूतं दीप्यमानं वा ते तव वर्णं
रसं गोपु गव्येषु क्षीरादिषु अधिदीधरं अधिधारयामि मिश्रयामि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सनो हरीणां पत् इन्दो देवप्सरस्तमः ।

सखेव सख्ये नर्यो रुचेर्भव ॥ ५ ॥

सः । नुः । हरीणां । पत् । इन्दो इति । देवप्सरः इतमः ।

सखा इव । सख्ये । नर्यः । रुचे । भव ॥ ५ ॥

हे हरीणां पते न. अस्मदीयानां हरितवर्णानां पशूनां स्वामिन् हे इन्दो सोम देवप्स-
रस्तमः अतिशयेन दीप्तिरूपोपेतः सत्वं नर्यः कर्मनेतृभ्यः ऋत्विग्भ्यः हितः सत्वं नोस्माकं
रुचे भव दीप्तिकरो भव । किमिव सखेव यथा सखासख्ये मित्राय दीप्तिकरो भवति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ पद्ये-

सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कंचिदत्रिणम् ।

साह्वान् इन्दो परिबाधो अपर्ह्युम् ॥ ६ ॥ ८ ॥

सनेमि । त्वम् । अस्मत् । आ । अदेवम् । कम् । चित् । अत्रिणम् ।

साह्वान् । इन्दो इति । परि । बाधः । अपर् । ह्युम् ॥ ६ ॥ ८ ॥

हे सोम त्वं सनेमि पुराणं सख्यं अस्मदस्मासु कुरु । आ अपिच अदेवं अदेवनशीलं
कंचिदपि अत्रिणमदनशीलं राक्षसं अस्मदस्मत्तोपगमय । किंच हे इन्दो साह्वान् शत्रून्भिभ-
वन् बाधोबाधमानान् परिजहि । तथा द्वयुं द्वयवंतं सत्यानृतयुक्तं बाह्याभ्यन्तरमायाद्वयोपेतं
वा राक्षसं अस्मत्तोपगमय ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

इन्द्रमच्छेति चतुर्दशर्चं तृतीयं सूक्तं औष्णिहं पवमानसोमदेवताकं । प्रथमतृचस्य च-
क्षुराख्यपुत्रोभिर्ऋषिः द्वितीयस्य मनुपुत्रश्चक्षुर्नामा अष्टुनाम्नः पुत्रो मनुस्तृतीयस्य एवन्वचो गताः
शिष्टानामपि पंचानां चाक्षुषोभिः । तथा चानुक्रम्यते-इन्द्रमच्छपळूनामिश्वाक्षुषश्चक्षुर्मानवो मनु-
राप्सव इति तृचाः पंचाभिरिति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

इन्द्रमच्छसुता इमे ह्यणं यन्तु हरयः ।

श्रुष्टी जातास इन्दवः स्वर्विदः ॥ १ ॥

इन्द्रम् । अच्छं । सुताः । इमे । ह्यणम् । यन्तु । हरयः ।

श्रुष्टी । जातासः । इन्दवः । स्वः । विदः ॥ १ ॥

श्रुष्टी श्रुष्टीति क्षिपनाम क्षिपं जातासोजाताः इन्द्रवः पात्रेषु क्षरन्तः स्वर्विदः सर्वज्ञाः
हरयोहरितवर्णाः सुताअभिपुताः इमे सोमाः वृषणं कामानां सेकारमिन्द्रं अच्छयन्तु अ-
भिगच्छन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयंभरायसानसिरिन्द्रायपवतेसुतः ।

सोमोजैत्रस्यचेततियथाविदे ॥ २ ॥

अयम् । भराय । सानसिः । इन्द्राय । पवते । सुतः ।

सोमः । जैत्रस्य । चेतति । यथा । विदे ॥ २ ॥

भराय संग्रामाय तदर्थं सानसिर्भजनीयः सुतोभिपुतोयं सोमः इन्द्रायेन्द्रार्थं पवते ग्रहा-
दिषु क्षरति । ततः सोमः जैत्रस्य क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति कर्मणः संपदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थे ब-
हुलमिति षष्ठी । जयशीलमिन्द्रं चेतति जानाति यथा इन्द्रोविदे लोकैर्ज्ञायते तथा जानाति ॥२॥

अथ तृतीया—

अस्येदिन्द्रोमदेष्वाग्राभंगृभ्णीतसानसिम् ।

वज्रंचवृषणंभरत्समप्सुजित् ॥ ३ ॥

अस्य । इत् । इन्द्रः । मदेषु । आ । ग्राभम् । गृभ्णीत् । सानसिम् ।

वज्रम् । च । वृषणम् । भरत् । सम् । अप्सुजित् ॥ ३ ॥

आअनन्तरं इन्द्रः अस्येव अस्य सोमस्यैव मदेषु संजातेषु सानसिं सर्वैः संभजनीयं ग्राभं
ग्राहं गृहीतव्यं धनुर्गृभ्णीत गृह्णाति ह्यग्रहोर्भइति भवं । किंच अप्सुजित् उदकार्थवृत्रस्य
जेता । यद्वा आपक्ष्यन्तरिक्षनाम अन्तरिक्षे अहिनामकस्य जेता इन्द्रः वृषणं वर्षितारं वज्रं
च संभरत् संविभर्तुं विभर्तेलेटचडागमः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रधन्वासोमजागृविरिन्द्रायेन्द्रोपरिस्त्रव ।

द्युमन्तंशुष्मामांरास्त्रविदम् ॥ ४ ॥

प्र । धन्व । सोम । जागृविः । इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ।
द्युष्टमन्तम् । शुष्मम् । आ । जर । स्वःऽविदम् ॥ ४ ॥

हे सोम जागृविर्जागरणशीलस्त्वं प्रधन्व प्रक्षर । हे इन्द्रो सोम इन्द्राय परिस्रव परितः
पात्रेषु क्षर । किञ्च धुमन्तं दीप्तियुक्तं स्वर्षिदं सर्वस्य लंभकं शुष्मं शत्रूणां शोषकं बलं आ-
भराहर ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इन्द्राय वृषणं मदं पवस्व विश्वदर्शतः ।
सहस्रं यामापथिः कृत्विचक्षणः ॥ ५ ॥ ९ ॥

इन्द्राय । वृषणम् । मदम् । पवस्व । विश्वदर्शतः ।
सहस्रं यामा । पथिः कृत् । विः कृत् । चक्षणः ॥ ५ ॥ ९ ॥

हे सोम त्वं वृषणं वर्षितारं मदं मदहेतुं रसं इन्द्रायेन्द्रार्थं पवस्व क्षर । कीदृशः विश्व-
दर्शतः सर्वैर्दर्शनीयः सहस्रयामा बहुमार्गः पथिकृत् यजमानानां सन्मार्गकरणशीलः विचक्षणः
सर्वस्य विद्रष्टा ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

अस्मभ्यं गानुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः ।
सहस्रं याहि पथिभिः कर्निकदत् ॥ ६ ॥

अस्मभ्यम् । गानुवित्तमः । देवेभ्यः । मधुमत्तमः ।
सहस्रम् । याहि । पथिभिः । कर्निकदत् ॥ ६ ॥

हे सोम अस्मभ्यं गानुवित्तमः अत्यन्त मार्गस्य लंभकः तथा देवेभ्यश्च मधुमत्तमः अ-
त्यन्तं स्वादुकारी त्वं कर्निकदत् शब्दं कुर्वन् सहस्र पथिभिर्वहुभिर्मागैः याहि कलशमागच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

पवस्वदेववीतयुइन्दोधाराभिरोजसा ।

आकलशमधुमान्तसोमनःसदः ॥ ७ ॥

पवस्व । देवदेवीतये । इन्दो इति । धाराभिः । ओजसा । आ ।

कलशम् । मधुमान् । सोम । नः । सदः ॥ ७ ॥

हे इन्दो सोम देववीतये देवानां भक्षणार्थं भोजसा बलेन धाराभिरामीयाभिः पवस्व क्षर । हे सोम मधुमान् मदकररसवास्त्वं नोस्मदीयं कलशं द्रोणाभिधानं आसदः । सदेर्लुङि रूपं । आसीद ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तवद्रप्साउदप्रुतइन्द्रमदायवावृधुः ।

त्वादेवासोअमृतायकंपपुः ॥ ८ ॥

तव । द्रप्साः । उदप्रुतः । इन्द्रम् । मदाय । ववृधुः । त्वाम् ।

देवासः । अमृताय । कम् । पपुः ॥ ८ ॥

उदप्रुतः वसतीवर्याख्यमुदकं प्रति गच्छंतः यद्वा उदकस्य निर्गमपितारः तव स्वभूताद्रप्साः द्रुतगामिनोरसाः मदाय मदार्थं इन्द्रं वावृधुर्वर्धयन्ति । ततः देवासोदेवाः इन्द्रादयः कं सुखकरं त्वां अमृताय अमरणार्थं पपुः पिबन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आनःसुतासइन्द्रवःपुनानाधावतारयिम् ।

वृष्टिद्यावोरीत्यापःस्त्रिविदः ॥ ९ ॥

आ । नः । सुतासः । इन्द्रवः । पुनानाः । धावत । रयिम् ।

वृष्टिद्यावः । रीतिःआपः । स्वःइविदः ॥ ९ ॥

हे सुतासः अग्निपूयमाणाः हे इन्द्रवः दीप्ताः पात्रेषु क्षरन्तोवा हे रीत्यापः येः पृथिवीं प्रति सवणशीलाआपः लुताः तादृशाः हे सोमाः पुनानाः पूयमानाः यूयं नोस्मभ्यं रयिं आधा-

वत आगमयत । कीदृशाः वृद्धिधावः वृद्धिभिर्द्यौः यैः क्रियते वृष्ट्यभिमुखयुलोकवन्तः स्व-
र्विदः सर्वस्य लंभकाः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सोमःपुनानञ्जुर्मिणाव्योवारंविधावति ।

अग्नेवाचःपवमानःकनिक्रदत् ॥ १० ॥ १० ॥

सोमः । पुनानः । ऊर्मिणां । अव्यः । वारम् । वि । धावति ।

अग्ने । वाचः । पवमानः । कनिक्रदत् ॥ १० ॥ १० ॥

पुनानः पूयमानः सोमः ऊर्मिणा स्वीयया धारया अव्यः अवेवारं वातं पवित्रं विधाव-
ति विविधं गच्छति । कीदृशः पवमानः पूतः वाचः स्तोत्रस्याग्ने कनिक्रदत् पुनःपुनः शब्दकुर्वन्
विधावति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

धीभिर्हिन्वन्तिवाजिनंवनैक्रीळन्तमत्यविम् ।

अभिन्निपृष्टमत्यःसमस्वरन् ॥ ११ ॥

धीभिः । हिन्वन्ति । वाजिनम् । वनै । क्रीळन्तम् । अतिऽअविम् ।

अभि । निऽपृष्टम् । मत्यः । सम् । अस्वरन् ॥ ११ ॥

वाजिनं बलवन्तं वननीये वसतीवर्षारण्ये उदके क्रीळन्तं संक्रीडमानं अत्यविं अविशब्दे-
न तद्गोमरुतं पवित्रमभिधीयते अतिक्रान्तपवित्रं सोमं ऋत्विजोधीभिः स्तुतिभिः हिन्वन्ति वधं-
यन्ति । यद्वा धीभिर्वर्षारण्ये पृष्टमत्यः धीविभिरंगुलीभिः हिन्वन्ति मेरयन्ति । हिमवौ वृद्धौ च स्वा-
दिः । किंच विपृष्टं त्रीणि पवित्राणि द्रोणकलशाधवनीपपूतभृदात्मकानि पात्राणि त्रीणि सवना-
नि वा स्पृशतीति सतथोक्तः तं सोमं मत्यः स्तुतयः अभिसमस्वरन् अभितः संस्तुवन्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

असंजिकलशाँअभिभीह्येससिर्नवाज्युः ।

पुनानोवाचंजनयन्नसिष्यदत् ॥ १२ ॥

असंजि । कलशान् । अग्नि । मीह्णे । सभिः । न । वाजुऽयुः ।
पुनानः । वाचंम् । जनयन् । असिष्यदत् ॥ १२ ॥

वाजयुः यजमानानामन्नमिच्छन् ससोमः कलशानभिलक्ष्य कलशेषु असंजि सृज्यते । तत्र
दृष्टान्तः—सभिर्न यथा अश्वोमीह्णे संग्रामनामैतव संग्रामे सृज्यतेतद्वत् । ततः पुनानः पूयमानः
सोमः वाचं शब्दं जनयन् उत्पादयन् असिष्यदत् पात्रेषु स्पन्दते ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

पवतेहर्यतोहरिरतिहरांसिरंक्षा ।
अभ्यर्षन्स्तोतृभ्योवीरवधशः ॥ १३ ॥

पवते । हर्यतः । हरिः । अति । हरांसि । रंक्षा ।
अग्निऽअर्षन् । स्तोतृभ्यः । वीरवधत् । यशः ॥ १३ ॥

हर्यतः स्पृहणीयः हरिर्हरितवर्णः सोमः रंक्षा तृतीयाया आकारः साधुवेगेनहरांसि
कुटिलानि अनृज्नि पवित्राणि अतिपवते अतीत्यगच्छति । किंकुर्वन् स्तोतृभ्यो वीरवत्
पुत्रपुक्तं यशः अभ्यर्षन् अग्निगमयन् पवते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अयापवस्वदेव्युर्मधोधारांससृक्षत ।
रेभन्पवित्रंपर्येषिष्वतः ॥ १४ ॥ ११ ॥

अया । पवस्व । देव्युः । मधोः । धाराः । असृक्षत । रेभन् ।
पवित्रम् । परि । एषि । विश्वतः ॥ १४ ॥ ११ ॥

हे सोम देवयुर्देवान् कामयमानस्त्वं अया अनया धारया पवस्व क्षर । ततः मधोर्म-
दकरस्य तव धाराआत्मीयाः असृक्षत सृज्यन्ते । अनन्तरं रेभन् शब्दायमानः पवित्रं विश्वतः
पर्येषि सर्वतः परिगच्छसि ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

परीतइति षड्विंशत्यृचंचतुर्थं सूक्तं । त्वंसोमासीत्यत्रकाभरद्वाजकश्यपाद्याः सप्तर्षयः । आद्याबृ-
हती द्वितीयासतोबृहती अयमेकः प्रगाथः परिसुवानइत्येषा तृतीया एकविंशत्यक्षरा भुरिक्वि-
राट् द्विपदा नृभिर्येमानइति षोडशो विंशत्यक्षराद्विपदाविराट् चतुर्थपांदिद्वौ प्रगाथौ दशम्यादिव-
यः सप्तदशपादिपंचप्रगाथाः पवमानसोमोदवता । तथाचानुक्रम्यते—परितः षड्विंशतिः सप्तकषयः
प्रगाथं तृतीयाषोडशौ द्विपदे अष्टम्याद्येबृहत्याविति । गवः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परीतोपिञ्चतासुतंसोमोयउत्तमंहविः ।

दधन्वाँयोनर्योअप्स्वन्तरासुपावसोममद्रिभिः ॥ १ ॥

परि । इतः । सिञ्चत । सुतम् । सोमः । यः । उत्तमम् । हविः ।

दधन्वान् । यः । नर्यः । अप्सु । अन्तः । आ । सुसार्व ।

सोमम् । अद्रिभिः ॥ १ ॥

हेऋत्विजः सुतमभिपुतं सोमं इतः अस्मात्कर्मण ऊर्ध्वं अथवा अस्मात् प्रदेशादूर्ध्वं परिपिंच-
त वसतीवरीभिः । इतोपिंचतेत्यत्र संहितायां छन्दसीति रोरुत्वं । यः सोमः देवानामुत्तमं प्रशस्यं
हविर्भवति । आ अपिच नर्योमनुष्यहितोयश्चसोमः अप्सु वसतीवरीषु अन्तरिक्षेवा अन्तर्दधन्वान्
गच्छन् भवति तं सोममद्रिभिर्ग्रावभिः अध्वर्युः सुपाव अभिपुतं चकार तं परिपिंचतेति सप्त-
न्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नूनपुनानोविभिःपरिस्रवादब्धःसुरमितरः ।

सुतेचित्त्वाप्सुमदामोअन्धसाश्रीणन्तोगोभिरुत्तरम् ॥ २ ॥

नूनम् । पुनानः । अविभिः । परि । स्रव । अदब्धः ।

सुरमितरः । सुते । चित् । त्वा । अप्सु । मदाम् । अन्धसा ।

श्रीणन्तः । गोभिः । उत्तरम् ॥ २ ॥

हे सोम अदग्धः कैश्चिदप्यर्हितितः सुरभिन्तरः अत्यन्तं सुगन्धिः त्वं नूनमिदानीं पुनानः पूयमानः सन् अविभिरविवालरुतैः पवित्रैः तेज्यः परिस्रव परितः क्षर सुतेचित् अभिपुते सति अंधसा सकुलक्षणेनाग्नेन गोभिर्गोविकरैःक्षीरादिभिः श्रीणन्तः मिश्रयन्तोवयं उत्तर-मुद्गततरं अप्स्तु वसतीवरीषु संस्थितं त्वां मदामः मंदांमहे स्तुमः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परिसुवानश्चक्षसेदेवमादनःऋतुरिन्दुर्विचक्षणः ॥ ३ ॥

परि । सुवानः । चक्षसे । देवमादनः । ऋतुः । इन्दुः ।
विचक्षणः ॥ ३ ॥

सुवानोभिपूयमाणः सोमः चक्षसे सर्वेषां दर्शनाय परिस्रवति । कीदृशः देवमादनः देवानां तर्पयिता ऋतुः कर्ता इन्दुः पात्रेषु क्षरणशीलः दीप्तोवा विचक्षणः सर्वस्य विदग्धा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पुनानःसोमधारंयापोवसानोअर्षसि ।

आरत्नधायोनिमृतस्यंसीदस्युत्सोदेवहिरण्ययः ॥ ४ ॥

पुनानः । सोम । धारंया । अपः । वसानः । अर्षसि । आ ।
रत्नधाः । योनिम् । मृतस्यं । सीदसि । उत्सः ।
देव । हिरण्ययः ॥ ४ ॥

हे सोम पुनानः पूयमानस्त्वं अपउदकानि वसतीवर्याख्यानि वसानः आच्छादयन् धारया अर्षसि पवित्रं गच्छसि । ततः रत्नधाः रत्नानां दाता त्वं ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानमासीदसि हे देव द्योतमान सोम उत्सः प्रस्यन्दनशीलस्त्वं हिरण्ययः हिरण्ययः हिरण्यस्योत्पत्तिस्थानं खलु यद्वा देवानां हितरमणीयोभवसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

दुहानऊर्ध्वंमधुप्रियंप्रत्नंसुधस्थमांसदत् ।

आपृच्छयंधरुणंवाज्यर्पतिनृसिधूतोविचक्षणः ॥ ५ ॥ १२ ॥

दुहानः । ऊधः । दिव्यम् । मधु । प्रियम् । प्रत्नम् । सधस्थम् ।
 आ । असदत् । आऽपृच्छयम् । धरुणम् । वाजी । अर्पति ।
 नृभिः । धूतः । विऽचक्षणः ॥ ५ ॥ १२ ॥

मधु मदकरं मियं प्रीणनकारि दिव्यं दिविभवं ऊधः सोमवह्नीलक्षणं दुहानः सोमः प्रत्नं पुरातनं सधस्थं सहतिष्ठन्तं स्थानमन्तरिक्षमासदत् आसीदति सदेर्दुडि रूपं । अतः आपृच्छयं कर्मण्यापृष्टव्यं धरुणं कर्मणोर्धारयितारं यजमानं वाजी अन्नवान् सोमः अर्पति तस्यै अन्नं दातुमभिगच्छति । कीदृशः नृभिः कर्मनेतृभिः ऋत्विग्भिः धूतः अदाभ्यः ग्रहे परिशोधितः । तैरेनं चतुराधूनोति पंचकृत्वः सप्तकृत्वोवेति आपस्तंबेन सूचितं । विचक्षणः सर्वस्य विद्वष्टा ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथ षष्ठी-

पुनानःसोमजागृविर्व्योवारिपरिप्रियः ।
 त्वंविप्रोअभवोऽङ्गिरस्तमोमध्वायज्ञमिमिक्षनः ॥ ६ ॥

पुनानः । सोम । जागृविः । अव्यः । वारे । परि । प्रियः ।
 त्वम् । विप्रः । अभवः । अङ्गिरः इतमः । मध्वा ।
 यज्ञम् । मिमिक्ष । नः ॥ ६ ॥ ॥

हे सोम जागृविर्जागरणशीलः प्रियः प्रीणयिता त्वं पुनानः पूषमानः सन् अव्यः अव्यो वारे वाले पवित्रे परिक्षरसि । किंच विप्रोमेधावी त्वं अंगिरस्तमः अंगिरसां वरिष्ठः पितृणां नेता भवोभवसि सत्वं नोस्मदीयं यज्ञं मध्वा मधुना आत्मीयेन रसेन मिमिक्ष सिंच मिहेः सेचनार्थस्य सनि रूपं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

सोमोमीद्वान्पवतेगातुवित्तमृक्पिर्विप्रोविचक्षणः ।
 त्वंकविरभवोदेववीतमआसूर्यरोहयोदिवि ॥ ७ ॥

सोमः । मीढ्वान् । पवते । गातुवित्तमः । ऋषिः । विप्रः ।
विद्वक्ष्णः । त्वम् । कविः । अभवः । देवद्वीतमः । आ ।
सूर्यम् । रोहयः । दिवि ॥ ७ ॥

मीढ्वान् कामानां सेक्ता सोमोभवन् पवते क्षरति । कीदृशः गातुवित्तमः अत्यन्तं मार्गस्य
लंभकः ऋषिः सर्वस्य प्रदर्शकः विप्रोमेधावो विचक्षणोविद्वष्टा । किंच कविः क्रान्तपङ्गस्त्वं देव-
वीतमः अत्यन्तं देवकामो भवोभवसि । अपिच दिवि घुलोके सूर्यमारोहयः प्रादुर्भावयसि ॥७॥

अथाष्टमी-

सोमउपुवाणःसोतृभिरधिष्णुभिरवीनाम् ।

अश्वयेवहरितायातिधारयामन्द्रयायातिधारया ॥ ८ ॥

सोमः । ऊँ इति । सुवानः । सोतृङ्भिः । अधि । स्तुङ्भिः । अवीनाम् ।
अश्वयाइव । हरिता । याति । धारया । मन्द्रया । याति । धारया ॥ ८ ॥

सोतृभिरभिपुण्वद्भिर्ऋत्विग्भिः सुवानोभिपूयमाणः सोमः अवीनां स्तुभिः । मांस्पृत्स्नुना-
मुपसंख्यानमिति सानुशब्दस्य स्तुभावः समुच्छ्रितैर्वाँलैः पवित्रैरधियाति अधिकं गच्छति ।
उइति प्रसिद्धौ । अश्वयेव वडवयेव हरिता हरितवर्णया धारया याति मन्द्रया मदकारिण्या-
धारया द्रोणकलशमधिगच्छति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अनूपेगोमान्गोभिरक्षाःसोमोदुग्धाभिरक्षाः ।

समुद्रंनसंवरणान्यग्मन्मन्दीमदायतोशते ॥ ९ ॥

अनूपे । गोइमान् । गोभिः । अक्षारिति । सोमः । दुग्धाभिः ।
अक्षारिति । समुद्रम् । न । समुद्रंवरणानि । अग्मन् ।
मन्दी । मदाय । तोशते ॥ ९ ॥

गोमान् गोयुक्तः सोमः अनूपे निम्ने देशे कलशे गोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः सह अ-
क्षाः क्षरति । तदेवोच्यते ससोमः आत्मनोमिश्रणार्थं दुग्धाभिर्गोभिः सह अक्षाः क्षरति क्षर-

तेर्लुङि रूपं । किंच समुद्रन् यथा समुद्रमुदकानि गच्छन्ति तद्वत्संवरणानि संभजनीयानि रस-
रूपाण्यन्तानि द्रोणकलशमग्नन् गच्छन्ति गमेर्लुङि च्चेर्लुङि रूपं । किंच मन्दो मदकरः सोमः
मदाय मदार्थं तोशते हन्यते अभिपूयते तोशतिर्वधकर्मा ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आसौमसुवानोअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्यया ।

जनोनपुरिचम्बोर्विशद्दरिःसदोवनेपुदधिपे ॥१०॥१३॥

आ । सोम । सुवानः । अद्रिःशक्तिः । तिरः । वाराणि ।

अव्यया । जनः । न । पुरि । चम्बोः । विशत् । हरिः ।

सदः । वनेषु । दधिपे ॥ १० ॥ १३ ॥

हे सोम अद्रिभिर्ग्रावभिः सुवानोभिपूयमाणस्त्व अव्यया अविमयानि वाराणि वालानि
पवित्राणि तिरस्कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् आपवसे इतिशेषः । हरिर्हरितवर्णः ससोमः
चम्बोरधिषवणफलकयोः उपरिस्थिते कलशे विशत् प्रविशति । तत्र दृष्टान्तः—जनोन यथाज-
नः पुरि पुरे प्रविशति । सत्वं वनेषु काष्ठनिर्मितेषु पात्रेषु सदः स्थानं दधिपे करोषि ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे त्रयोदशोवर्गः ॥१३॥ .

अथैकादशी—

समांमृजेतिरोअण्वानिमेप्योमीह्वेसतिर्नवाजयुः ।

अनुमाद्यःपर्वमानोमनीपिभिःसोमोविप्रेभिःऋक्भिः ॥११॥

स. । मृजे । तिरः । अण्वानि । मेप्यः । मीह्वे । सतिः ।

न । वाजयुः । अनुमाद्यः । पर्वमानः । मनीपिभिः ।

सोम. । विप्रेभिः । ऋक्भिः ॥ ११ ॥

वाजयुरन्जकाम. अण्वानि अण्नि सृष्ट्वाणि मेप्यः मेप्याःअवेः रोमाणि पवित्राणि तिर-
स्कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् आपवसे इतिशेषः । हरिर्हरितवर्णः ससोमः मृजे परिशो-
ष्यते अलंक्रियतेवा । तत्र दृष्टान्तः—सतिर्न यथा जयकामैः अश्वोमीह्वे संग्रामे अलंक्रियते ।

कीदृशः अनुमाद्यः अनुमोदनीयः सर्वैः पवमानः मनीषिभिः ऋत्विग्भिः पूयमानः तथा ऋक्-
भिः छन्दसि वनिषाविति वनिष् स्तुतिमद्भिः विप्रैर्मैधाविभिः अभिष्टुतः मृज्यते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

प्रसोमदेववीतये सिन्धुर्नपिप्ये अर्णसा ।

अंशोः पर्यसा मदिरोन जागृवि रच्छा कोशं मधुश्चुतम् ॥ १२ ॥

प्र । सोम । देवऽवीतये । सिन्धुः । न । पिप्ये । अर्णसा ।

अंशोः । पर्यसा । मदिरः । न । जागृविः । अच्छ ।

कोशम् । मधुश्चुतम् ॥ १२ ॥

हे सोम देववीतये देवानां पानाय तदर्थं अर्णसा वसतीवर्याख्येनोदकेन प्रपिप्ये प्रप्या-
यसे । तत्र दृष्टान्तः—सिन्धुर्न यथा सिन्धुरुदकेन प्रपिप्ये प्रप्यायते तद्वत् । प्यायतोर्लिटि लिङ्यङो-
श्चेति पीत्रावः । ततः सत्त्वं मदिरोन मदकरः सुरादिरिव जागृविर्जागरणशीलः यद्वा नः
संप्रत्यर्थे इदानीं मदकरो जागरणशीलस्त्वं अंशोः लताखंडस्य पयसा रसेन मधुश्चुतं रसस्य
क्षारयितारं कोशं द्रोणकलशं अच्छाभिगच्छसि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

आह्र्यतो अर्जुने अत्के अव्यत प्रियः सूनूर्नमर्ज्यः ।

तमीहिन्वन्त्यपसो यथारथं नदीप्लागभस्त्योः ॥ १३ ॥

आ । ह्र्यतः । अर्जुने । अत्के । अव्यत । प्रियः । सूनुः ।

न । मर्ज्यः । तम् । ईम् । हिन्वन्ति । अपसः । यथा । रथम् ।

नदीपुं । आ । गभस्त्योः ॥ १३ ॥

ह्र्यतः स्पृहणीयः प्रियः प्रीणयितास्तुनूर्न स्तुनुरिव मर्ज्योर्भार्जनीयः सोमः अर्जुने अर्जुनवर्णे
अत्के रूपे पवित्रे आव्यत आवृणाति तमीमेनं सोमं अंगुलयः नदीषु नदमानासु वसतीवरोपु
गभस्त्योर्वाहोराभिमुख्येन हिन्वन्ति प्रेरयन्ति । तत्र दृष्टान्तः—अपसो यथा वेगवन्वोजना रथं
संक्रमेषु प्रेरयन्ति तद्वत् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अभिसोमांसआयवःपवन्तेमद्यमदम् ।

समुद्रस्याधि विष्टपिमनीपिणोमत्सरासःस्वर्विदः ॥ १४ ॥

अभि । सोमांसः । आयवः । पवन्ते । मद्यम् । मदम् । समुद्रस्य ।

आधि । विष्टपि । मनीपिणः । मत्सरासः । स्वःऽविदः ॥ १४ ॥

आयवः गमनशीलाः सोमांसः सोमाः मद्यं मदकरं मदं आत्मीयं रसं ग्रामेषु प्रेरयन्ति अभिपवन्ते अभितो निर्गमयन्ति । कुत्रेत्युच्यते-समुद्रस्य अन्तरिक्षस्य अधि विष्टपि अधिकं समुच्छिद्येते पवित्रे यद्वा समुद्रस्य यस्मात्समुद्रवन्ति रसास्तस्य कलशस्य अधि उपरि विष्टपि स्थाने पवित्रे निर्गमयन्ति । कीदृशाः मनीपिणः मनसद्देशितारः मत्सरासः मदकराः स्वर्विदः सर्वस्य लभकाः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

तरत्समुद्रं पवमान ऊर्मिणाराजदेवऋतंबृहत् ।

अर्पन्मित्रस्यवरुणस्य धर्मणा प्रह्वानऋतंबृहत् ॥ १५ ॥ १४ ॥

तरत् । समुद्रम् । पवमानः । ऊर्मिणा । राजा । देवः ।

ऋतम् । बृहत् । अर्पन् । मित्रस्य । वरुणस्य । धर्मणा ।

प्र । ह्वानः । ऋतम् । बृहत् ॥ १५ ॥ १४ ॥

पवमानः पूयमानः देवोद्योतमानः बृहद्व अत्यन्तं ऋतं सत्यभूतं राजा सोमः समुद्रमन्तरिक्षं कलशांवा ऊर्मिणा धारया तरत् तरति । ह्वानः प्रेषमाणः ऋतं बृहद्व अत्यन्तं सत्यभूतः ससोमः मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोः धर्मणा धारणार्थं प्रार्पन् प्रगच्छति ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षोडशी-

नृभिर्धेमानोर्हृयलोर्विचक्षुणोराजदेवःसमुद्रियः ॥ १६ ॥

नृक्षिं । येमानः । हर्यतः । विद्वक्ष्णः । राजा । देवः ।
समुद्रियः ॥ १६ ॥

नृक्षिः कर्मनेतृक्षिः येमानः नियम्यमानः हर्यतः स्पृहणीयः विचक्षणोविद्रष्टा देवोदीप्य-
मानः समुद्रियः अन्तरिक्षेभवः राजा सोमः इन्द्रार्थं पवतइत्युत्तरेण संबन्धः समुद्राभ्राद्ब्रह्मति
भावाथे घप्रत्ययः ॥१६॥

अथ सप्तदशी—

इन्द्रायपवतेमदुःसोमोमरुत्वतेसुतः ।
सहस्रधारोअत्यव्यमर्पन्तितमीमृजन्त्यायवः ॥ १७ ॥

इन्द्राय । पवते । मदुः । सोमः । मरुत्वते । सुतः । सहस्रधारः ।
अर्ति । अव्यम् । अर्पन्ति । तम् । ईमिति । मृजन्ति ।
आयवः ॥ १७ ॥

मदोमादकः सुतोभिपुतः सोमः मरुत्वते मरुद्भिस्तद्वते इन्द्रायेदार्थं पवते क्षरति ततः स-
हस्रधारः बहुधारोपेतः सोमः अव्यं अविमयं पवित्रमत्यर्पति अतिगच्छति तं ईमिमं सोमं आ-
यवोमनुष्याकृत्विजः मृजन्ति शोधयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

पुनानश्चमूजनयन्मतिक्रविःसोमोदेवेपुंरण्यति ।
अपोवसानःपरिगोभिरुत्तरःसीदन्वनेष्वव्यत ॥ १८ ॥

पुनानः । चमू इति । जनयन् । मतिम् । क्रविः । सोमः ।
देवेपुं । रण्यति । अपः । वसानः । परि । गोभिः ।
उत्तरः । सीदन् । वनेषु । अव्यत् ॥ १८ ॥

चमू सप्तम्याः पूर्वसवर्णदीर्घः चम्बोरधिपवणफलकयोः पुनानः पूयमानः अभिपूयमाणः
मतिं स्तुतिं जनयन् उत्पादयन् क्रविः क्रान्तमज्ञः एतादृशः सोमः देवेष्विन्द्रादिषु रण्यति । किञ्च
अपोवसतीवरीर्वसानः आच्छादयन् वनेषु काष्ठेषु पात्रेषु सीदन् उत्तरः उत्कृष्टतरः सोमः गो-
भिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः पर्यव्यत परिदीयते आच्छाद्यते ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

तवाहंसोमरारणसख्येइन्दोदिवेदिवे ।

पुरुणिबभ्रोनिचरन्तिमामवपरिधीरतिताँइहि ॥ १९ ॥

तव । अहम् । सोम । ररण । सख्ये । इन्दो इति । दिवेदिवे ।

पुरुणि । बभ्रो इति । नि । चरन्ति । माम् । अव ।

परिधीन् । अति । तान् । इहि ॥ १९ ॥

हे इन्दो हे सोम तव सख्ये सत्त्विकर्मण्यहं दिवेदिवे अन्वहं रारण रमे रणोर्लिट्जत्तमे णलि रूपं । हे बभ्रो बभ्रुवर्णं सोम पुरुणि बहूनि रक्षांसि मां तव सख्ये स्थितं न्यवचरन्ति नीचीनं चरन्ति बाधन्ते ये मां बाधन्ते तान् परिधीन् राक्षसांस्त्वं अतोहि अतीत्य गच्छ जहीति यावत्

॥१९॥

अथ विंशी-

उताहंनक्तमुतसोमतेदिवासख्यायवभ्रऊधनि ।

घृणातपन्तमत्सूर्यपरःशकुनाइवपत्तिम ॥ २० ॥ १५ ॥

उत । अहम् । नक्तम् । उत । सोम । ते । दिवा । सख्याय ।

बभ्रो इति । ऊधनि । घृणा । तपन्तम् । अति । सूर्यम् ।

परः । शकुनाःइव । पत्तिम् । २० ॥ १५ ॥

हे बभ्रो बभ्रुवर्णं हे सोम उतापिच नक्तं उतापिच दिवा अहोरात्रयोः सख्याय सख्यायै । तव ऊधनि सर्पापे अहं रमइति शेषः । ते बर्यं घृणा दीत्या तपन्तं ज्वलन्तं परः परमस्थानस्थितं सूर्यं तदात्मकं त्वां प्राप्तुं अतिपत्तिम् । कथमिव शकुनाइव यथा सुपर्णादयः पक्षिणः सूर्यं अतिगच्छन्ति तद्वत् पतृगतौ अस्माच्छान्दसे लिटि तनिपत्योश्छन्दसीत्युपधात्तोपः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

प्रावस्तोत्रेभिरूपकरणे सोमेभृज्यामनेएकस्तृचः तत्र भृज्यमानइत्येषा तृतीया । सत्रितंच-
भृज्यमानःसुहस्तयादशाभिर्विवस्वतइति ।

सैषा सूक्ते एकाविंशी-

मृज्यमानःसुहस्त्यसमुद्रेवाचमिन्वसि ।

रधिंपिशङ्गं बहुलं पुरुस्पृहं पवमानाभ्यर्पसि ॥ २१ ॥

मृज्यमानः । सुहस्त्य । समुद्रे । वाचम् । इन्वसि । रधिम् ।

पिशङ्गम् । बहुलम् । पुरुस्पृहम् । पवमान । अग्नि । अर्पसि ॥ २१ ॥

हे सुहस्त्य हस्ते भवाहस्त्या अंगुलयः शोभनांगुलिक सोम मृज्यमानः शोध्यमानस्त्वं समुद्रेन्तरिक्षे कलशे वा वाचं शब्दमिन्वसि प्रेरयसि । किंच हे पवमान पूयमान सोम पिशंगं हिरण्यैः पिशंगवर्णं बहुलं प्रभूतं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं रधिं धनं अभ्यर्पसि स्तोतृणां अभिश्ररसि प्रयच्छसि ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

मृजानो वारे पवमानो अव्यये वृषावचक्रदो वने ।

देवानां सोम पवमान निष्कृतं गोभिरानो अर्पसि ॥ २२ ॥

मृजानः । वारे । पवमानः । अव्यये । वृषा । अव । चक्रदः । वने ।

देवानाम् । सोम । पवमान । निःस्कृतम् । गोभिः ।

अजानः । अर्पसि ॥ २२ ॥

हे सोम वृषा वारिषता त्वं मृजानः वसतीवरीभिर्मृज्यमानः अलंक्रियमाणः अव्यये अविमये वारे वाले पवित्रे पवमानः पूयमानः सन् वने वननीये उदके काष्ठे कलशे वा अवचक्रदः अवक्रन्दसि शब्दायसे । ततो हे सोम हे पवमान त्वं गोभिर्गव्यैः क्षीरादिभिः अजानः अज्यमानः सन् निःस्कृतं संस्कृतं देवानां स्थानं अर्पसि गच्छसि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

पवस्त्रवाजसातयेभिविश्वा निकाव्या ।

त्वं समुद्रं प्रथमो विधारयो देवेभ्यः सोम मत्सरः ॥ २३ ॥

पवस्व । वाजस्रातये । अ॒ग्नि । विश्वानि । काव्या । त्वम् ।

समुद्रम् । प्रथमः । वि । धारयः । देवेभ्यः । सोम । मत्सरः ॥ २३ ॥

हे सोम विश्वानि सर्वाणि काव्या कविकर्माणि स्तोत्राणि अभिलक्ष्य वाजसातये अन्न-
लाभाय पवस्व क्षर । हे सोम देवेभ्यः देवानां मात्सरोपदकरः प्रथमः सर्वदेवानां मुख्यः त्वं स-
मुद्रं अन्तरिक्षं कलशं वा विधारयः विशेषेण धारयसि ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

सतृपवस्वपरिपार्थिवंरजोदिव्याचसोमधर्मभिः ।

त्वांविप्रांसोमतिभिर्विचक्षणशुभ्रंहिन्वन्तिधीतिभिः ॥ २४ ॥

सः । तु । पवस्व । परि । पार्थिवम् । रजः । दिव्या ।

च । सोम । धर्मभिः । त्वाम् । विप्रांसः । मतिभिः । विचक्षण ।

शुभ्रम् । हिन्वन्ति । धीतिभिः ॥ २४ ॥

हे सोम सतादृशस्त्वं पार्थिवं रजोलोकं प्रति दिव्या दिव्यानि च रक्षांसि प्रति धर्मभिर्धा-
रकैः सह तुक्षिमं परिपवस्व परितः क्षर । हे विचक्षण विद्रष्टः सोम विप्रासोविप्रामेधाविनोम-
तिभिः स्तुतिभिः धीतिभिर्गुलीभिश्च शुभ्रं श्वेतवर्णं त्वां हिन्वन्ति मेरयन्ति ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

पवमाना असृक्षतपवित्रमतिधारया ।

मरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रियाहयामेधामग्निप्रयांसिच ॥ २५ ॥

पवमानाः । असृक्षत । पवित्रम् । अति । धारया । मरुत्वन्तः ।

मत्सराः । इन्द्रियाः । हयाः । मेधाम् । अग्नि । प्रयांसि । च ॥ २५ ॥

पवमानाः पूषमानाः सोमाः धारया आत्मीयया पवित्रं अतीत्यासृक्षत सृज्यन्ते । की-
दृशामरुत्वन्तः मरुद्भिर्युक्तामत्सराः मदकराः इन्द्रियाः इन्द्रजुष्टाः मेधां स्तुतिं प्रयांस्यन्नानि च
अभिलक्ष्य स्तोत्रैश्च उभयं कर्तुं वा हयाः गन्तारः एते सृज्यन्ते ॥ २५ ॥

अथ पठिंशी—

अपोवसानःपरिकोशंमर्षतीन्दुर्हियानःसोतृभिः ।

जनयज्ज्योतिर्मन्दनाअवीवशद्गाःरुण्वानोननिर्णिजम् ॥ २६ ॥ १६ ॥

अपः । वसानः । परि । कोशम् । अर्षति । इन्दुः । हियानः ।
सोतृभिः । जनयन् । ज्योतिः । मन्दनाः । अवीवशात् । गाः ।
रुण्वानः । न । निःऽनिजम् ॥ २६ ॥ १६ ॥

अपोवसतीवरोर्वसानआच्छादयन् सोतृभिरभिपुण्वद्भिर्हियानः प्रेर्यमाणइन्दुः सोमः
कोशं कलशं पर्यर्षति प्रतिगच्छति । किञ्च ज्योतिर्दीर्घिं जनयन् उत्पादयन् गाः गव्यानि क्षीरा-
दीनि निर्णिजं आत्मानं रूपं रुण्वानः कुर्वन् मिश्रयन् सोयं सोमः नः संप्रत्यर्थे इदानीं मन्दा-
नाः स्तुतीः अवीवशद् कामयते । वशकान्तौ लुङि चङि रूपं ॥ २६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

पवस्वेति षोडशर्चं पंचमं सूक्तं । आद्यद्वचस्य गौरिवीतिर्नामशक्तिपुत्रकपिः तृतीयायाः
शक्तिर्नामवासिष्ठः ततः पंचानां दृचानां ऊरुर्नामांगिरसः ऋजिश्चानाम भारद्वाजः ऊर्ध्वसद्मा-
नामांगिरसः रुतयशानामकश्चिद् सोप्यांगिरसः ऋणंचयोनामराजर्षिः इत्येते क्रमेण ऋषयः ।
एवं त्रयोदशगवाः । ततस्तिष्ठणां वासिष्ठः शक्तिः प्रथमातृतीयाद्ययुजः ककुभः द्वितीयाचतुर्थ्या-
द्यायुजः सतोबृहत्यः । ससुन्वेयोवसन्नामित्येषातु यवमध्या गायत्री । पवमानः सोमोदेवता । तथा-
चानुक्रम्यते—पवस्वपोळशगौरिवीति दृचं शक्तिरेकामूर्ध्वं ऋजिश्चोर्ध्वं सद्माकृतयशाऋणंचयइत्यृष-
योद्वचास्ति सः शक्तिः काकुभाः प्रगाथाः ससुन्वे गायत्रीयवमध्येति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्वमधुमत्तमइन्द्रायसोमऋतुवित्तमोमदः । महिद्युक्षतमोमदः ॥ १ ॥

पवस्व । मधुमत्तमः । इन्द्राय । सोम । ऋतुवित्तमः ।
मदः । महि । द्युक्षतमः । मदः ॥ १ ॥

हे सोम मधुमत्तमः अत्यन्तं माधुर्योपेतः त्वं इन्द्राय इन्द्रार्थं मदोमदकरः सन् पवस्व क्ष-
र । कोदशः ऋतुवित्तमः अत्यन्तं प्रज्ञायाः कर्मणोवा संभक्तः महि महान् मंहनीयोवा द्युक्षतमः
अत्यन्तं दीप्तः मदः मदहेतुः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्यतेपीत्वाहृपभोहृपायतेस्वपीतास्वविदः ।
ससुप्रकेतोअभ्यक्रमीदिपोच्छावाजंनैतशः ॥ २ ॥

यस्य । ते । पीत्वा । हृपभः । हृपहृयते । अस्व । पीता ।
स्वःऽविदः । सः । सुप्रकेतः । अभि । अक्रमीत् । इपः ।
अच्छ । वाजम् । न । एतशः ॥ २ ॥

वृषभः कामानां वर्षकइन्द्रः यस्य ते त्वां पीत्वा वृषायते वृषभइवाचरति । किंच स्वविदः
सर्वस्य दर्शकस्यास्य ते तव पीता पानेसति सुप्रकेतः सुप्रज्ञः सइन्द्रः इपः शत्रूणामन्त्रानि अ-
भ्यक्रमीत् अभिक्रामति । तत्र दृष्टान्तः—वाजं नैतशः एतशः इत्यश्वनाम यथाश्वोवाजं संग्रामं
अभिगच्छति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंह्यंद्गद्वैव्यापवमानजनिमानिद्युमत्तमः ।
अमृतत्वार्यघोषयः ॥ ३ ॥

त्वम् । हि । अद्गः । देव्या । पवमान । जनिमानि । द्युमत्तमः ।
अमृतत्वार्य । घोषयः ॥ ३ ॥

हे पवमान पूयमान सोम द्युमत्तमः अतिशयेन दीप्तिमान् त्वं हि त्वमेव दैव्या देवसंब-
न्धीनि जनिमानि जन्मानि देवानित्यर्थः तानभिलक्ष्य अमृतत्वाय तेषाममरणाय अंग क्षिप्तं
घोषयः शब्दायसे । घुपिरविशब्दने ण्यन्तस्य लेटि रूपं हियोगादनिघातः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

येनानवंगवोदध्यङ्गुपोर्णुतेयेनविप्रांसआपिरे ।
देवानांसुम्नेअमृतस्यचारुणोयेनश्रवांस्यानुशुः ॥ ४ ॥

येन । नर्वङ्गवः । दध्यङ् । अपङ्कुण्ति । येन । विप्रासः ।
 आपिरे । देवानाम् । सुम्ने । अमृतस्य । चारुणः । येन ।
 श्रवांसि । आनशुः ॥ ४ ॥

नवङ्गो नवनीयगतिः यद्वा नवभिर्मासैः सत्रस्यानुष्ठाता दध्यङ् एतन्नामकोगिरा येन सो-
 मेन पणिभिरपहतानां गवां द्वारमपोर्णुते अपाच्छादयति विवृतमकार्षीत् विप्रासः तन्मुखाः सर्वे
 मेधाविर्नोगिरसः येन वा सोमेनापिरे एतैरपहतागाः आमुवन् । किञ्च देवानामिन्द्रादीनां सुम्ने सुखे
 यज्ञेन संजाते सति चारुणः कल्याणस्य अमृतस्योदकस्य संबन्धीनि श्रवांस्यज्ञानि येन सोमे-
 न यजमानाः आनशुः अन्नानिव्यामुवन् अलभन्त सत्वं देवानाममृतत्वाय शब्दायसइति पूर्वेण
 समन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

एपस्यधारयासुतोव्योवारैभिःपवतेमदिन्तमः ।
 क्रीळन्ऊर्मिरपामिव ॥ ५ ॥ १७ ॥

एपः । स्यः । धारया । सुतः । अव्यः । वारैभिः । पवते ।
 मदिन्तमः । क्रीळन् । ऊर्मिः । अपाम्इद्व ॥ ५ ॥ १७ ॥

स्यः सएपसुतोभिपुतः सोमः अव्यः अवेवारैभिर्वालैः तेभ्यः पवित्रेभ्यः धारया आत्मी-
 यया पवते कलशमभिलक्ष्य क्षरति । कीदृशः मदिन्तमः मादयितृत्तमः अपामिव उदकानां ऊर्मिः
 संघातइव क्रीळन् इतस्ततः संक्रीडमानः पवते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी—

यउस्त्रियाअप्याअन्तरश्मनोनिर्गाअकृन्तदोर्जसा ।
 अभिव्रजंतत्त्रिपेगव्यमश्व्यंवर्मीवधृष्णवारुज ॥ ६ ॥

यः । उस्त्रियाः । अप्याः । अन्तः । अश्मनः । निः । गाः ।
 अकृन्तत् । ओर्जसा । अभि । व्रजम् । तत्रिपे । गव्यम् ।
 अश्व्यम् । वर्माइद्व । धृष्णो इति । आ । रुज्जु ॥ ६ ॥

यः सोमः उक्षियाः उत्तरणशोलाः अप्याः अपइत्यन्तरिक्षनाम तस्मान्द्रवेऽछन्दसीति
यत् अन्तरिक्षस्थाः अहिमभृतिभिरसुरैः अपहत्य निहितागाः अपः अरमनः मेघनामैतत् मेघा-
दन्तः ओजसा वलेन निरकृतव निरच्छिनव अन्तरिक्षादृष्टिमकार्षीदित्यर्थः । सत्त्वं असुरैरपहतं
गव्यं गोसंबन्धिनं अश्व्यं अश्वेषु भवं व्रजं समूहं अभितन्निषे अभितोव्यामोषि तनुविस्तारे
छान्दसे लिटि तनिपत्योऽछन्दसीत्युपधालोपः । किंच हे धृष्णो शत्रुधर्षणशील सोम सत्त्वं वर्माव
कवचीव शूरः आरुज असुरानाजहि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आसोतापरिपिञ्चताश्वंनस्तोमंमसुरंरजस्तुरंम् । वनक्रक्षमुदमुतंम् ॥ ७ ॥

आ । सोत् । परि । सिञ्चत् । अश्वंम् । न । स्तोमंम् । अप्स्तुरंम् ।
रजःस्तुरंम् । वनक्रक्षम् । उदमुतंम् ॥ ७ ॥

हे ऋत्विजः आसोत सोममभिपुणुत पुञ् अभिषवे लोटि छान्दसोविकरणस्य लुक्
तप्तनप्तनथनाश्चेति तस्यतच्चादेशः । किंच परिर्षिचत परितस्तं वसतीवर्यादिभिः सिंचत ।
कीदृशं अश्वंन अश्वमिव वेगिनं स्तोमं स्तव्यं असुरं अन्तरिक्षस्थितानामुदकानामिरेकं रजस्तुरं
तेजसांच प्रेरकं वनक्रक्ष उदकानां वर्षकं यद्वा काष्ठेषु पात्रेषु विपकीर्णं उदमुतं उदके
गच्छन्तं श्रवमानं सोममभिपुणुत अभिर्षिचत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

सहस्रंधारंवृषभंपयोवृधंप्रियदेवायजन्मने ।

ऋतेन्यऋतजातोविवावृधेराजदिवऋतंवृहत् ॥ ८ ॥

सहस्रंधारम् । वृषभम् । पयःवृधम् । प्रियम् । देवार्यम् । जन्मने ।

ऋतेन । यः । ऋतवृजोतः । विवृधे । राजा । देवः ।

ऋतम् । वृहत् ॥ ८ ॥

सहस्रंधारं बहुधारोपेतं वृषभं कामानां वर्षकं पयोवृधं उदकानां वर्षकं प्रियं प्रीण-
यितारं तं सोमं देवाय देवसंबन्धिने जन्मने देवेश्यस्तदर्थं अभिपुणुत ऋतजातः उदकाज्जातो-
योराजा सोमः ऋतेन वसतीवर्याख्येनोदकेन विवृधे विशेषेण वर्षते । कीदृशः देवोद्योतमानः
स्तोतव्योवा ऋतं सत्यभूतः सन् वृहत् महान्तमासुनुतेति पूर्वेण समन्वयः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अभिद्युन्नंबृहद्यशइर्पस्पतेदिदीहिदेवदेवयुः । विकोशंमध्यमंयुव ॥ ९ ॥

अभि । द्युन्नम् । बृहत् । यशः । इर्पः । पते । दिदीहि ।

देव । देवयुः । वि । कोशम् । मध्यम् । युव ॥ ९ ॥

हे इषस्पते अन्नस्य पते हे देव स्तोतव्य सोम देवयुः देवकामस्त्वं द्युन्नं द्योतमानं बृहत् प्रभूतं यशोन्नं अस्मभ्यमभिदीदिहि आभिमुख्येन प्रकाशय प्रयच्छेत्यर्थः । आमंत्रितस्याविद्यमानत्वेन पादादित्वादिनिघातः । किंच मध्यमं अन्तरिक्षस्थितं कोशं मेघं वियुववृष्ट्यर्थंविगमय विश्लेषय ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

आवच्यस्वसुदक्षचम्बोःसुतोविशां वह्निर्विश्पतिः ।

वृष्टिंदिवःपवस्वरीतिमपांजिन्वागविष्टयेधियः ॥ १० ॥ १८ ॥

आ । वच्यस्व । सुदक्ष । चम्बोः । सुतः । विशाम् । वह्निः । न । विश्पतिः ।

वृष्टिम् । दिवः । पवस्व । रीतिम् । अपाम् । जिन्वं ।

गोद्विष्टये । धियः ॥ १० ॥ १८ ॥

हे सुदक्ष सुवल सोम चम्बोरधिपवणफलकयोः सुतोभिषुतस्त्वं विशां प्रजानां वह्निर्यो-
ढा विश्वतीराजेव सर्वासां प्रजानां वोढा त्वं आवच्यस्व आगच्छ कलशमापवस्व । वचेर्गत्य-
र्थस्य व्यत्ययेन शपनि रूपं । किंच त्वं वृष्टिंवृष्यमाणामपामुदकानां रीतिं गतिं दिवोद्युलोकात्
पवस्व कुरु । ततः गविष्टये गामात्मनइच्छते यजमानाय धियः कर्माणि जिन्व पूरय ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी-

एतमुत्पंमदृच्युतंसहसंधारंवृपमंदिवोदुहुः ।

विश्वावसूनिविभ्रंतम् ॥ ११ ॥

एतम् । ऊँ इति । त्वम् । मदश्च्युतम् । सहस्रंधधारम् । वृषभम् ।
दिवः । दुहुः । विश्वा । वसूनि । विश्रंतम् ॥ ११ ॥

दिवः देवान् कामयमानाकृत्वजः एतं त्वं तमिमं सोममेव दुहुः दुहुहुः दुहन्ति । ग्रावा-
णोवत्साकृत्वजोदुहन्तीतितैन्तिरोयकब्राह्मणं । कीदृशं सोमं मदच्युतं मदस्य भेरकं सहस्रधा-
रं बहुधारं वृषभं कामानां वर्षकं विश्वा सर्वाणि वसूनि धनानि विश्रंतं धारयन्तं सोमं दुह-
न्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

वृषाविजज्ञेजनयन्मर्त्यःप्रतपञ्ज्योतिपातमः ।
मसुष्टुतःकविभिर्निर्णिजंदधेत्रिधात्वस्यदंससा ॥ १२ ॥

वृषा । वि । जज्ञे । जनयन् । अमर्त्यः । प्रतपन् । ज्योतिषा ।
तमः । सः । सुष्टुतः । कविभिः । निःश्निजम् । दधे ।
त्रिधातु । अस्य । दंससा ॥ १२ ॥

वृषा कामानां वर्षकः अमर्त्योमनुष्यधर्मरहितः सोमः विजज्ञे विज्ञायते । किंकुर्वन् जनय-
न् शब्दं ज्योतिषा उत्पादयन् ज्योतिषा स्वीयेन तमः प्रतपन् प्रज्वलयन् विनाशयन् प्रादुर्भव-
ति । ततः कविभिर्मेधाविभिः स्तोत्रभिः सुष्टुतः ससोमः निर्निजं निर्मेजनहेतुं मिश्रणं गव्यं दधे
धारयति । अथ त्रिधातु त्रिषु सवनेषु देवानां पोषकं यद्वा त्रयः सोमधारकाः द्रोणकलशादयः
यस्मिन् तद्यज्ञार्थं कर्म अस्य सोमस्य दंससा कर्मणा ध्रियते खलु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

ससुन्वेयोवसूनांयोरायामानेतायइळानाम् । सोमोयःसुक्षितीनाम् ॥ १३ ॥

सः । सुन्वे । यः । वसूनाम् । यः । रायाम् । आइनेता । यः ।
इळानाम् । सोमः । यः । सुक्षितीनाम् ॥ १३ ॥

ससोमः सुन्वे अभिसुपुवे ऋत्विग्भिः । यः सोमः वसूनां धनानां आनेता यश्च रायां रंति प्र-
यच्छन्ति क्षीरादिकमिति रायोगावः तेषामानेता यश्च इळानामन्नानां च यश्च सोमः सुक्षितानां
सुनिवासानां शोभनमनुष्ययुक्तानां गृहाणां आनेता विद्यते सोभिषूतोभूदिति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

यस्यंनइन्द्रःपिवाद्यस्यंमरुतोयस्यंवार्यमणाभगः ।
आयेनमित्रावरुणाकरामहएन्द्रमर्वसेमहे ॥ १४ ॥

यस्यं । नः । इन्द्रः । पिवात् । यस्यं । मरुतः । यस्यं । वा ।
अर्यमणा । भगः । आ । येन । मित्रावरुणा । करामहे ।
आ । इन्द्रम् । अर्वसे । महे ॥ १४ ॥

नोस्मदीयं यस्य यं सोमं इन्द्रः पिवात् पिबति । पा पाने लेटच्चडागमः । यंच सोमं मरुतः
पिबन्ति वा । अपिच अर्यमणा एतन्नामकेन देवेन सह भगोदेवोयं सोमं पिबति । येन सोमेन
मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वयमाकरामहे अभिमुखीकुर्महे । तथा महे महते अवसे रक्षणाय येन
च सोमेन इन्द्रमभिमुखीकुर्महे ससोमोभिषूयते ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

इन्द्रायसोमपातवेनृभिर्यतःस्वायुधोमदिन्तमः ।
पवस्वमधुमत्तमः ॥ १५ ॥

इन्द्राय । सोम । पातवे । नृभिः । यतः । सु६आयुधः ।
मदिन्तमः । पवस्व । मधुमत्तमः ॥ १५ ॥

हे सोम मधुमत्तमः अतिशयेन माधुर्मोषितस्त्वं इन्द्राय पातवे पानार्थं पवस्व कलशे क्षर ।
कीदृशः नृभिः कर्मनेनृभिर्ऋत्विग्भिः यतः संयतः स्वायुधः शोभनस्पयकपालाघायुधोषेतः म-
दिन्तमः मादयित्तमः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

इन्द्रस्यहादिसोमधानुमाविशसमुद्रमिवसिन्धवः ।
जुष्टोमित्रायवरुणापवायवेदिवोविष्टंसउत्तमः ॥ १६ ॥ १९ ॥

इन्द्रस्य । हार्दि । सोमधानम् । आ । विश । समुद्रमृद्भवं ।
सिन्धवः । जुष्टः । मित्राय । वरुणाय । वायवे । दिवः ।
विष्टम्भः । उत्तमः ॥ १६ ॥ १९ ॥

हे सोम त्वमिन्द्रस्य हार्दि हृदयगमं हृदयभूतं वा सोमधानं सोमोनिधीयतेस्मिन्निति सोमधानः कलशः तमाविश प्रविश । तत्र दृष्टान्तः—समुद्रमिव यथा समुद्रं सिन्धवोनद्यः प्रविशन्ति तद्वत् । कोटशः त्वं मित्राय वरुणाय वायवे तेभ्यो जुष्टः दिवोद्युलोकस्य विष्टम्भः विष्टम्भयिता स्थापयिता उत्तमः सर्वेषामुत्कृष्टतमः त्वं कलशमाविश ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

परिमिति द्वाविंशत्यृचं द्वैपदं षष्ठं सूक्तं यज्ञे सदस्यवस्थितहोत्रीयादिधिष्ण्योपेताअग्नयो-
नामईश्वरपुत्राऋषयः विंशतिकाद्विपदाविराजः पवमानःसोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—परिम-
द्वाधिकामयोधिष्ण्योःश्वरोद्वैपदमिति । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परिमधन्वेन्द्रायसोमस्त्रादुर्मित्रायपूष्णेभगाय ॥ १ ॥
परि । प्र । धन्व । इन्द्राय । सोम । स्वादुः । मित्राय ।
पूष्णे । भगाय ॥ १ ॥

हे सोम स्वादुः स्वादुरसः त्वं इन्द्राय मित्राय पूष्णे भगाय एतेभ्योदेवेभ्यः परिमधन्व
परितः पात्रेषु क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रस्तेसोमसुतस्यपेयाःऋत्वेदक्षायविश्वेचदेवाः ॥ २ ॥
इन्द्रः । ते । सोम । सुतस्य । पेयाः । ऋत्वे । दक्षाय । विश्वे ।
च । देवाः ॥ २ ॥

हे सोम सुतस्याभिपुतस्य ते तव त्वं भागं इन्द्रः पेयाः पेयात् पिबतु पातेराशीर्लिङ्गि रू-
पं पुरुषव्यत्ययः । किमर्थं ऋत्वे ऋत्वे प्रज्ञानाय दक्षाय बलाय च । किंच अमी सर्वे विश्वे
देवाश्च त्वदीयमंशं पिबंतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एवामृतायमहेक्षयायसशुक्रोअर्षदिव्यःपीयूषः ॥ ३ ॥

एव । अमृताय । महे । क्षयाय । सः । शुक्रः । अर्ष ।
दिव्यः । पीयूषः ॥ ३ ॥

हे सोम शुक्रोदीप्तः दिव्योदिविभवः पीयूषः देवैः पातव्यः सत्त्वं अमृताय अमरणाय महे महते क्षयाय निवासायच एवार्ष एवं पवस्व क्षर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पवस्वसोममहान्तसमुद्रःपितादेवानांविश्वाअभिधाम ॥ ४ ॥

पवस्व । सोम । महान् । समुद्रः । पिता । देवानाम् ।
विश्वा । अभि । धाम ॥ ४ ॥

हे सोम महान् देवेभ्योदीपमानत्वेन महत्त्वयुक्तः समुद्रः समुन्दनः यस्मात् समुद्रवन्ति रसास्वादशः पिता सर्वेषां पालयिता त्वं देवानां विश्वा विश्वानि सर्वाणि धाम धामानि शरीरानि अभिलक्ष्य पवस्व ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

शुक्रःपवस्वदेवेभ्यःसोमदिवेपृथिव्यैशंचप्रजायै ॥ ५ ॥

शुक्रः । पवस्व । देवेभ्यः । सोम । दिवे । पृथिव्यै ।
शम् । च । प्रजायै ॥ ५ ॥

हे सोम शुक्रोदीप्तस्त्वं देवेभ्योदेवार्थं पवस्व क्षर । किञ्च दिवे पृथिव्यैच द्यावापृथिवी-
ज्याञ्च ततः प्रजायै प्रजाभ्यश्च शं सुखं च कुरु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

दिवोधर्तासिशुक्रःपीयूषःसत्येविधर्मन्वाजीपवस्व ॥ ६ ॥

दिवः । धर्ता । अस्ति । शुक्रः । पीयूषः । सत्ये ।
विधर्मन् । वाजी । पवस्व ॥ ६ ॥

हे सोम शुक्रोदीप्तः पीयूषः पातव्यस्त्वं दिवोद्युलोकस्य धर्ता धारकोसि । वाजी बलवान्
सत्वं सत्ये सत्यभूते विधर्मन् विधर्मणि विविधकर्माणः ऋत्विजोयस्मिन् यद्वा विविधसोमा-
दिहविषां धारकेस्मिन्यज्ञे पवस्व क्षर ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी--

पवस्वसोमद्युम्नीसुधारोमहामवीनामनुपूर्व्यः ॥ ७ ॥

पवस्व । सोम । युम्नी । सुधारः । महाम् । अवीनाम् । अनु । पूर्व्यः ॥ ७ ॥

हेसोम द्युम्नी । युन्नं घेततेर्यशोवान्नवेतिर्यास्कः । अन्नवान् यशस्वी वा सुधारः शोभन-
धारायुक्तः पूर्व्यः पुरातनस्त्वं महान् महान्तं अवीनां रोम्णां रोमभ्यः सकाशादनुक्रमेण पवस्व
क्षर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी--

नृभिर्येमानोजज्ञानःपूतःक्षरद्विश्वानिमन्द्रःस्वर्वित् ॥ ८ ॥

नृभिः । येमानः । जज्ञानः । पूतः । क्षरत् । विश्वानि ।

मन्द्रः । स्वःऽवित् ॥ ८ ॥

नृभिः कर्मनेतृभिर्ऋत्विग्भिः येमानोनियम्यमानः जज्ञानः जायमानः पूतः पवित्रेण शोधितः
मन्द्रोमोदमानः स्वर्वित् सर्वज्ञः एतादृशः सोमः विश्वानि सर्वाणि धनान्यस्मभ्यं क्षरत् क्षरतु
ददातु ॥ ८ ॥

अथ नवमी--

इन्दुःपुनानःप्रजामुराणःकरद्विश्वानिद्रविणानिनः ॥ ९ ॥

इन्दुः । पुनानः । प्रजाम् । उराणः । करत् । विश्वानि ।

द्रविणानि । नः ॥ ९ ॥

पुनानः पूयमानः । उराणः उरुकुर्वाणइतियास्कं । देवान् बहुकुर्वाणः इन्दुः सोमः
नोस्माकं प्रजामपत्यादिकां विश्वानि व्याप्तानि द्रविणानि धनानि करद् करोतु । करोतेर्लङि
रूपं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

पर्वस्वसोम॒ऋत्वे॒दक्षा॒याश्वो॒ननि॒क्तोवा॒जीधना॑य ॥ १० ॥ २० ॥

पर्वस्व । सोम । ऋत्वे । दक्षाय । अश्वः । न । निक्तः ।

वाजी । धनाय ॥ १० ॥ २० ॥

हे सोम अश्वोन अश्वइव निक्तः वसवीवरीभिरद्भिः निक्तः वाजी वेगवांस्त्वं ऋत्वे
ऋत्वे प्रज्ञानाय दक्षाय बलाय धनाय धनार्थं च पर्वस्व क्षर ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथैकादशी—

तंते॑सो॒तारो॒रसं॑मदा॒यपु॒नन्ति॒सोमं॑म॒हेद्यु॒म्नाय॑ ॥ ११ ॥

तम् । ते । सोतारः । रसम् । मदाय । पुनन्ति । सोमम् ।

महे । द्युम्नाय ॥ ११ ॥

सोतारः अभिपोतारः ऋत्विजः हे सोम ते तव स्वभूतं रसं मदाय मदार्थं पुनन्ति ।
तदेवोच्यते—महे महत्वे द्युम्नाय द्युम्नं द्योततेर्यशोवान्नंवा । अन्नाय यशसेवा सोमं पुनन्ति शोध-
यन्ति । यद्वा सोममभिपूयमाणं तं रसं पुनन्तीति एकवाक्यतया योजनीयं ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

शि॒शुंज॒ज्ञानं॑हरि॑मृ॒जन्ति॒प॒वित्रे॑सोमं॒देवे॑भ्य॒इन्दु॑म् ॥ १२ ॥

शि॒शुम् । ज॒ज्ञानम् । हरि॑म् । मृ॒जन्ति॒ । प॒वित्रे॑ ।

सोमंम् । देवेभ्यः । इन्दुम् ॥ १२ ॥

शिशुमपां पुत्रभूतं जज्ञानं जायमानं हरिं हरितवर्णं इन्दुं दीप्तं सोमं देवेभ्योदेवार्थं प-
वित्रे मृजन्ति ऋत्विजोमार्जयन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

इन्दुःपविष्टचारुर्मदायापामुपस्थेकविर्भगाय ॥ १३ ॥

इन्दुः । पविष्ट । चारुः । मदाय । अपाम् । उपस्थे ।
कविः । भगाय ॥ १३ ॥

चारुः कल्याणरूपः कविः क्रान्तप्रज्ञः इन्दुः अपामुदकानामुपस्थे उपस्थाने अन्तरिक्षे पवित्रे वा मदाय मदार्थं भगाय भजनीयधनार्थं च पविष्ट पवते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

विभर्तिचार्विन्द्रस्यनामयेनविश्वानिवृत्राजघान ॥ १४ ॥

विभर्ति । चारु । इन्द्रस्य । नाम । येन । विश्वानि ।
वृत्रा । जघान ॥ १४ ॥

सप्तमः चारु कल्याणं इन्द्रस्य नाम शरीरं विभर्ति धारयति पोषयति । तेन शरीरेण इन्द्रः विश्वानि सर्वाणि वृत्रा वृत्राणि पापरूपाणि रक्षांसि जघान हतवान् ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

पिवन्त्यस्यविश्वेदेवासोऽगोभिःश्रीतस्यनृभिःसुतस्य ॥ १५ ॥

पिवन्ति । अस्य । विश्वे । देवासः । गोभिः ।
श्रीतस्य । नृभिः । सुतस्य ॥ १५ ॥

विश्वे सर्वे देवासोदेवाः गोभिर्गोविकारैः श्रीतस्य मिश्रितं नृभिः कर्मनेवृभिर्कृत्विग्भिः सुतस्याभिषुतस्यामुं सोमं पिवन्ति । द्वितीयार्थे पठ्यः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

प्रसुवानोअक्षाःसहस्रधारास्तिरःपवित्रंविवारमव्यम् ॥ १६ ॥

प्र । सुवानः । अक्षारिति । सहस्रधारः । तिरः ।
पवित्रम् । वि । वारम् । अव्यम् ॥ १६ ॥

सुवानोभिषूयमाणः अतएव सहस्रधारः बहुधारायुक्तः सोमः अव्यं अविभवं वारं वारं पवित्रं तिरः व्यवधायकं कुर्वन् प्र अक्षाः विविधं प्रक्षरन्ति क्षरतेर्दुडि रूपं ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

सवाज्यक्षाःसहस्ररेताअद्भिर्मृजानोगोभिःश्रीणानः ॥ १७ ॥

सः । वाजी । अक्षारिति । सहस्रंरेताः । अतृष्टिः ।

मृजानः । गोभिः । श्रीणानः ॥ १७ ॥

वाजी वेगवान् बलवान् वा ससोमः अक्षाः क्षरति । कीदृशः सहस्ररेताः बहुरेतस्कः बहूदकः अद्भिर्वसतीवरीभिः मृजानोमृज्यमानोगोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः श्रीणानः श्रीयमाणः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

प्रसोमयाहीन्द्रस्यकुक्षानृभिर्येमानोअद्रिभिःसुतः ॥ १८ ॥

प्र । सोम । याहि । इन्द्रस्य । कुक्षा । नृष्टिः ।

येमानः । अद्रिष्टिः । सुतः ॥ १८ ॥

हे सोम नृभिर्येमानोऽनियम्यमानः अद्रिभिर्ग्रावभिः सुतोभिषुतस्त्वं इन्द्रस्य कुक्षा सप्तम्याडादेशः कुक्षौ उदरभूते कलशेवा प्रयाहि प्रकर्षेण गच्छ ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

असर्जिवाजीतिरःपवित्रमिन्द्रायसोमःसहस्रधारः ॥ १९ ॥

असर्जि । वाजी । तिरः । पवित्रम् । इन्द्राय ।

सोमः । सहस्रंधारः ॥ १९ ॥

वाजी बलवान् वेगवान्वा पवित्रं तिरः तिरस्कुर्वन् सहस्रधारोबहुधारः सोमः इन्द्रायेन्द्रार्थं असर्जि सृज्यते ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

अजन्त्येनमध्वोरसेनेन्द्रायष्टण्डुमदाय ॥ २० ॥

अञ्जन्ति । एनम् । मध्वः । रसेन । इन्द्राय ।

वृष्णे । इन्दुम् । मदाय ॥ २० ॥

वृष्णे कामानां वर्षित्रे इन्द्राय इन्द्रस्य मदाय मदार्थं मध्वोमधुनोरसेन गव्येन एनमिन्दुं सोममृत्विजो अञ्जन्ति संयोजयन्ति ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

देवेभ्यस्त्वावृथापाजसेपोवसानंहरिमृजन्ति ॥ २१ ॥

देवेभ्यः । स्वा । वृथा । पाजसे । अपः ।

वसानम् । हरिम् । मृजन्ति ॥ २१ ॥

हे सोम अपः उदकानि वसानमाच्छादयन्तं हरिं हरितवर्णं त्वा त्वां वृथा अनायासेन ऋत्विजोमृजन्ति शोधयन्ति । किमर्थं देवेभ्यः देवानां पानार्थं पाजसे तेषां बलार्थं ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

इन्दुरिन्द्रायतोशतेनितोशलेश्रीणन्नुग्रोरिणन्पः ॥ २२ ॥ २१ ॥

इन्दुः । इन्द्राय । तोशते । नि । तोशते । श्रीणन् ।

उग्रः । रिणन् । अपः ॥ २२ ॥ २१ ॥

इन्दुः सोमः इन्द्रापेन्द्रार्थं तोशते हन्यते अभिपूयते नितोशते नितरामभिपूयते तोशतिर्वन्धकर्मा । कीदृशः श्रीणन् पेरयन् उग्रउदूर्णः सोमोभिपूयते ॥ २२ ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे एकविंशोवर्गः ॥२१॥

पर्युष्विति द्वादशर्चं सप्तमं सूक्तं त्र्यरुणत्रसदस्यु राजर्षी अस्पसूक्तस्य द्रष्टारौ आदित-
स्तिस्रः पिपीलिकमध्याअनुष्टुभः द्वादशकाष्टकद्वादशकवत्यः ततः षडूर्ध्ववृहत्यः द्वादशकत्रयवत्यः
अथ दशम्याद्यास्त्रिस्रोविराजः पवमानः सोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—पर्युषु द्वादशत्र्यरुणत्रस-
दस्यु तिस्रोनुष्टुभः पिपीलिकमध्याः षडूर्ध्ववृहत्यस्तिस्रश्चविराजइति । गतोविनिपोगः ।

सुवानोभिपूयमाणः अतएव सहस्रधारः बहुधारायुक्तः सोमः अव्यं अविभवं वारं वारं पवित्रं तिरः व्यवधायकं कुर्वन् प्र अक्षाः विविधं प्रक्षरन्ति क्षरतेर्लुङि रूपं ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

सवाज्यंक्षाःसहस्ररेताअद्भिर्मृजानोगोभिःश्रीणानः ॥ १७ ॥

सः । वाजी । अक्षारिति । सहस्ररेताः । अत्क्षिः ।

मृजानः । गोभिः । श्रीणानः ॥ १७ ॥

वाजी वेगवान् बलवान् वा ससोमः अक्षाः क्षरति । कीदृशः सहस्रेताः बहुरेतस्कः बहूदकः अद्भिर्वसतीवरीभिः मृजानोमृज्यमानोगोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः श्रीणानः श्रीयमाणः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

प्रसोमयाहीन्द्रस्यकुक्षानृभिर्येमानोअद्रिभिःसुतः ॥ १८ ॥

प्र । सोम । याहि । इन्द्रस्य । कुक्षा । नृभिः ।

येमानः । अद्रिभिः । सुतः ॥ १८ ॥

हे सोम नृभिर्नृभिः येमानोत्रियम्यमानः अद्रिभिर्गोवभिः सुतोभिषुतस्त्वं इन्द्रस्य कुक्षा सप्तम्याडादेशः कुक्षौ उदरभूते कलशेवा प्रयाहि प्रक्षेपेण गच्छ ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

असर्जिवाजीतिरःपवित्रमिन्द्रायसोमःसहस्रधारः ॥ १९ ॥

असर्जि । वाजी । तिरः । पवित्रम् । इन्द्राय ।

सोमः । सहस्रधारः ॥ १९ ॥

वाजी बलवान् वेगवान्वा पवित्रं तिरः तिरस्कुर्वन् सहस्रधारोबहुधारः सोमः इन्द्रायेन्द्रार्थं असर्जि सृज्यते ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

अञ्जन्त्येनमध्वोरसेनेन्द्रायवृष्णइन्दुमदाय ॥ २० ॥

हे पवमान सोम त्वं पयः पयसउदकस्य विधारे विधारके अन्तरिक्षे शक्मना समर्थेन बलेन सूर्यमजीजनोहि उत्पादितवान् भवसि खलु । कीदृशः गोजीरया स्तोतृभ्योगवां प्रेरकेण स्तोतृणां प्रेरितपशुकेनेत्यर्थः । तादृशेन पुरंध्या बहुविधपज्ञानेन युक्तः रहमाणः वेगं कुर्वाणस्त्वं सूर्यमजीजनः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अजीजनोअमृतमर्त्येष्वँऋतस्यधर्मन्मृतस्यचारुणः ।
सदासरोवाज्मच्छासनिष्यदत् ॥ ४ ॥

अजीजनः । अमृत । मर्त्येषु । आ । ऋतस्य । धर्मन् । अमृतस्य ।
चारुणः । सदा । अस्रः । वाजम् । अच्छ । सनिष्यदत् ॥ ४ ॥

हे अमृत मरणधर्मरहित सोम त्वं ऋतस्य सत्यभूतस्य चारुणः कल्याणस्य अमृतस्योदकस्य धर्मन् धारके अन्तरिक्षे सूर्यमजीजनः किमर्थं मर्त्येष्वामनुष्येष्वभिमुत्वीभवनाय । किञ्च सनिष्यदत् संभजन् सत्वं वाजं अच्छ संग्राममभिलक्ष्य सदा अस्रः सरसि गच्छसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अभ्यभिहिश्रवसाततर्दिथोत्सन्नकश्चिज्जनपानमाक्षितम् ।
शर्याभिर्नभरमाणोर्गभस्त्योः ॥ ५ ॥

अभिःअभि । हि । श्रवसा । ततर्दिथ । उत्सम् । न । कम् । चित् ।
ज्जन्ःपानम् । अक्षितम् । शर्याभिः । न । भरमाणः । गर्भस्त्योः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं श्रवसात्त्वेन हेतुना अभ्यभि ततर्दिथ हि पवित्रमभितृणवानसि छिन्नवानसि । तत्र दृष्टान्तद्वयं—उत्संन यथा कश्चिद् जनपानं अस्मिन् जनाउदकं पिबन्ति तमक्षितं अक्षीणं कंचिद् कंचन उत्सरणशीलं वाप्यादिकं अभितृणति अथवा कश्चिद् गर्भस्त्योर्बाहोः शर्याभिरंगुलीभिरभरणजडकं संभरन् कंचिदभितृणति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आदीकेचित्पश्यमानासुआप्यंवसुरुचोदिव्याअभ्यनूपत ।
धारंनदेवःसविताव्यूर्णुते ॥ ६ ॥ २२ ॥

तत्र प्रथमा—

पर्युपुप्रधन्ववाजसातयेपरिवृत्राणिसक्षणिः ।
द्विपस्तरध्याऋणयानईयसे ॥ १ ॥

परिं । ऊँ इति । सु । प्र । धन्व । वाजसातये । परिं । वृत्राणि ।
सक्षणिः । द्विपः । तरध्वै । ऋणय्याः । नः । ईयसे ॥ १ ॥

हे सोम सु सुपु वाजसातये अस्मभ्यमन्नदानायैव परिमधन्व परितः प्रगच्छ । यद्वा वा-
जसातये अन्नलाभाय संग्रामं प्रगच्छ । किंच सक्षणिः सहनशीलस्त्वं वृत्राणि शत्रुपरिगच्छ ।
तदेवोच्यते—नोस्माकं ऋणयाः ऋणानां यापयिता त्वं द्विपः शत्रून् तरध्वै तरीतुं हन्तुं ईयसे
परिगच्छसि ॥१॥

अथ द्वितीया—

अनुहित्वासुतंसोममदामसिमहेसमर्यराज्ये ।
वाजाँअभिपवमानप्रगाहसे ॥ २ ॥

अनुं । हि । त्वा । सुतम् । सोम । मदामसि । महे । समर्यराज्ये ।
वाजान् । अभि । पवमान् । प्र । गाहसे ॥ २ ॥

हे सोम सुतमभिपुतं त्वा त्वां वयमनुमदामसिहि अनुमदामः अनुक्रमेणाभिष्टुमः खलु ।
हे पवमानसोम सत्वं महे महति समर्यराज्ये महत् समनुष्यं त्वदीयं राज्यमनुपालयितुं वाजान्
शत्रुबलान्यभिलक्ष्य प्रगाहसे प्रगच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अर्जीजनोहिपवमानसूर्यविधोरेशकर्मनापयः ।
गोर्जीरयारंहमाणःपुरंध्या ॥ ३ ॥

अर्जीजनः । हि । पवमान् । सूर्यम् । विधोरे । शकर्मना ।
पयः । गोर्जीरया । रंहमाणः । पुरंध्या ॥ ३ ॥

हे पवमान सोम त्वं पयः पयसउदकस्य विधारे विधारके अन्तरिक्षे शक्मना समर्थेन बलेन सूर्यमजीजनोहि उत्पादितवान् भवसि खलु । कीदृशः गोजीरया स्तोतृभ्योगवां मेरके-
ण स्तोतृणां मेरितपशुकेनेत्यर्थः । तादृशेन पुरंध्या बहुविधपज्ञानेन युक्तः रंहमाणः वेगं कुर्वा-
णस्त्वं सूर्यमजीजनः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अजीजनोअमृतमर्त्येष्वँक्तस्यधर्मन्मृतस्यचारुणः ।
सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ ४ ॥

अजीजनः । अमृत । मर्त्येषु । आ । ऋतस्य । धर्मन् । अमृतस्य ।
चारुणः । सदा । असरः । वाजम् । अच्छ । सनिष्यदत् ॥ ४ ॥

हे अमृत मरणधर्मरहित सोम त्वं ऋतस्य सत्यभूतस्य चारुणः कल्याणस्य अमृतस्यो-
दकस्य धर्मन् धारके अन्तरिक्षे सूर्यमजीजनः किमर्थं मर्त्येष्वामनुष्येष्वभिमुखीभवनाय । किं-
च सनिष्यदत् संभजन सत्वं वाजं अच्छ संग्राममभिलक्ष्य सदा असरः सरसि गच्छसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अभ्यभिहिश्रवसाततर्दिथोत्सन्नकाञ्चिज्जनपानमाक्षितम् ।
शर्याभिर्नभ्रमाणोगर्भस्त्योः ॥ ५ ॥

अभिःअभि । हि । श्रवसा । ततर्दिथ । उत्सम् । न । कम् । चित् ।
ज्जन्पानम् । अक्षितम् । शर्याभिः । न । भ्रमाणः । गर्भस्त्योः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं श्रवसानेन हेतुना अभ्यभि ततर्दिथ हि पवित्रमभितृणवानसि छिन्नवानसि ।
तत्र दृष्टान्तद्वयं-उत्संन यथा कश्चिद् जनपानं अस्मिन् जनाउदकं पिबन्ति तमक्षितं अक्षीणं
कंचिद् कंचन उत्सरणशीलं वाप्यादिकं अभितृणत्ति अथवा कश्चिद् गभस्त्योर्वाहोः शर्याभि-
रंगुलीभिर्भ्रमाणउदकं संभरन् कंचिद्भितृणत्ति तद्वद् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

आदीकेचित्पश्यमानासुआप्यँवसुरुचोदिव्याअभ्यनूपत ।
वारंनदेवःसविताव्यूर्णुते ॥ ६ ॥ २२ ॥

आत् । ईम् । के । चित् । पश्यमानासः । आप्यम् । वसुधरुचः ।
दिव्याः । अग्नि । अनुपत् । वारम् । न । देवः । सविता । वि । ऊर्णुति ॥ ६ ॥ २२ ॥

आदनन्तरं पश्यमानास एनं पश्यन्तोदिव्याः दिविभवाः वसुरुचोनामकेचित् आप्यं ब-
न्धुं साधुं ईमेनं सोमं अफ्यनूपत अफ्यस्तुवन् । कस्मादनन्तरमिति उच्यते देवोद्योतमानः स-
विता सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः वारं आवरकं अंधकारं नव्यूर्णुते नापगमयति तदा एनमस्तुवन्
सूर्योदयात् प्रागेवहि सोमं स्तुवन्ति खलु ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ सप्तमी-

त्वेसोमप्रथमावृक्तर्वाहिपोमहेवाजायश्रवसेधियदधुः ।
सत्वंनोवीरवीर्यायचोदय ॥ ७ ॥

त्वे इति । सोम । प्रथमाः । वृक्तर्वाहिपः । महे । वाजाय । श्रवसे ।
धियम् । दधुः । सः । त्वम् । नः । वीर । वीर्याय । चोदय ॥ ७ ॥

हे सोम प्रथमाः पुरातनाः यद्वा यष्टत्वेन सर्वेषां जनानां मुत्प्याः वृक्तर्वाहिपः वृक्तं छिन्नं
बर्हिर्ष्यज्ञार्थमिति वृक्तर्वाहिपोयजमानाः महे महते वाजाय बलाय श्रवसेनापच धियं बुद्धिं
त्वे त्वपि दधुः निहितवन्तः । तस्मात्, हे वीर समर्थं सोम सतादृशत्वं नोस्मानपि संग्राप्ते वीर्या-
य सामर्थ्याय चोदय प्रेरय यद्वा वीर्याय वीरपुत्रे भवाय सुखायास्मान् प्रेरय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

दिवःपीयूषंपूर्व्ययदुक्थ्यमहोगाहाद्विआनिरंधुक्षत ।
इन्द्रमग्निजायमानंसमस्वरन् ॥ ८ ॥

दिवः । पीयूषम् । पूर्व्यम् । यत् । उक्थ्यम् । महः । गाहात् । दिवः । आ ।
निः । अधुक्षत् । इन्द्रम् । अग्नि । जायमानम् । सम् । अस्वरन् ॥ ८ ॥

दिवोद्युलोकात् तत्र स्थितैर्देवैः पीयूषं यातव्यं पूर्व्यं प्रत्नं यत्सोमरूपमन्नं उक्थ्यं प्रशस्य-
मस्ति तं सोमं महो महतोगाहात् गहनात् दिवोद्युलोकात् आनिरंधुक्षत आभिमुख्येन निर्दुहन्ति ।
ततः दुग्धमिन्द्रं अभिलक्ष्य जायमानं तं सोमं समस्वरन् स्तोतारः संस्तुवन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अध्वदिमेपवमानुरोदसीद्भुमाच्चविश्वाम्भुर्वनामिमज्मना ।
यूथेननिःष्ठाष्टपमोवितिष्ठसे ॥ ९ ॥

अध्व । यत् । इमे इति । पवमान् । रोदसी इति । इमा । च् । विश्वा ।
भुर्वना । अभि । मज्मना । यूथे । न । निःस्थाः । ह्यजः । वि । तिष्ठसे ॥ ९ ॥

हे पवमान सोम अध अथ अनन्तरं यद्यदा इमे रोदसी द्यावापृथिव्यौ इमा इमानि विश्वा विश्वानि भुवना भूतजातानि च मज्मना बलेन अभितिष्ठसि सत्त्वं तथाकुर्वन् भुवनेषु वितिष्ठसे । तत्र दृष्टान्तः—यूथे न यथाकश्चिद्दृपभः गवां यूथे वृन्दे निःष्ठाः निःष्ठितोवर्तते तद्वद् यूथस्थानीयेषु भूतजातेषु निःष्ठितोभवति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सोमःपुनानोअव्ययेवारेशिशुर्नक्रीळन्पवमानोअक्षाः ।
सहस्रंधारःशतवाजइन्दुः ॥ १० ॥

सोमः । पुनानः । अव्यये । वारे । शिशुः । न । क्रीळन् । पवमानः ।
अक्षरिति । सहस्रंधारः । शतवाजः । इन्दुः ॥ १० ॥

पुनानः पूयमानः पवमानः पूतः सोमः अव्यये अविमये वारे बाले पवित्रे शिशुर्न शिशुरिव क्रीळन् इतस्ततः संक्रीडमानः सन् अक्षाः क्षरति । कीटशः सहस्रधारः बहुधारापुक्तः शतवाजोबहुपलः इन्दुर्दीप्तः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

एपपुनानोमधुमाँऋतावेन्द्रायेन्दुःपवतेस्वादुर्ऋमिः ।
वाजसर्निर्वरिवोविह्वयोधाः ॥ ११ ॥

एपः । पुनानः । मधुमान् । ऋतवाँ । इन्द्राय । इन्दुः । पवते ।
स्वादुः । ऋमिः । वाजसर्निः । वरिवः । वित् । वयः । धाः ॥ ११ ॥

पुनानः पूयमानः मधुमान् माधुर्योपेतः ऋतावा ऋतवान् यज्ञवान् इंदुः क्षरणशीलः स्वादुः
स्वादुकरः ऊर्मिः एपरसधारासंधः इन्द्रापेन्द्रार्थं पवते क्षरति । कीदृशः वाजसनिः अन्नस्य दा-
ता वरिवोविद् धनस्य लंभकः वयोधाः आयुपोदाता ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सर्पवस्त्रसहमानः पृतन्यूनत्सेधन्नक्षत्रांस्यपदुर्गहाणि ।

स्वायुधः सासहान्तसोमशत्रून् ॥ १२ ॥ २३ ॥

सः । पवस्त्र । सहमानः । पृतन्यून । सेधन् । रक्षांसि । अप ।

दुःश्रुहाणि । सुह्रुआयुधः । ससहान् । सोम । शत्रून् ॥ १२ ॥ २३ ॥

हे सोम तादृशस्त्वं पवस्त्र किंकुर्वन् पृतन्यून कव्यध्वरपृतनस्यर्चिलोपइति क्यचि पर-
तोकारलोपः संग्रामकामान् शत्रून् सहमानोभिभवन् तथा दुर्गहाणि कैश्चिदपि दुर्गमानि र-
क्षांसि अपसेधन् अपगमयन् हिंसन् किंच स्वायुधः शोभनायुधः सन् शत्रून् सासहान् अ-
भिभवन् अभितपन् पवस्त्र ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अयारुचेति तृचमष्टमं सूक्तं परुच्छेपपुत्रस्य अनानताख्यस्यार्पं अत्यष्टिच्छन्दस्कं
पवमानसोमदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते—अयारुचातृचमनानतः पारुच्छेपिरात्यष्टमिति ।
गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अयारुचाहरिण्यापुनानोविश्वाद्द्वेषांसितर

तिस्वयुग्वंभिः सूरोनस्वयुग्वंभिः ।

धारांसुतस्यरोचतेपुनानोरूपोहरिः ।

विश्वायद्रूपापरियात्यृकंभिः सप्तास्यैभिर्ऋकंभिः ॥ १ ॥

अया । रुचा । हरिण्या । पुनानः । विश्वा । द्वेषांसि । तरति ।

स्वयुग्वंभिः । सूरः । न । स्वयुग्वंभिः ।

धारां । सुतस्य । रोचते । पुनानः । अरुपः । हरिः । विश्वा ।

यत् । रूपा । परिद्व्याति । ऋकंभिः । सप्तस्येभिः । ऋकंभिः ॥१॥

पुनानः पूयमानः सोमः हरिण्या हरितवर्णया अया अनया रुचा रोचमानया धारया विश्वा सर्वाणि द्वेषोसि द्वेषुणि रक्षांसि तरति विनाशयति । तत्र दृष्टान्तः—सुरो न यथा सूर्यः स्वयुग्वभिः स्वयं युक्तैः रश्मिभिस्तमांसि हिनस्ति तद्वद स्वयुग्वभिरिति द्विरुक्तिरादरात् । यद्वा धारया युक्तः सोमः स्थायैयुक्तैस्तेजोभिः रक्षांसि तरति तस्य सुतस्याभियुतस्य सोमस्य धारा रोचते दीप्यते । पुनानः पूयमानः हरिर्हरितवर्णः सोमः अरुपः आरोचमानो भवति यद् यः सोमः सप्तास्येभिः रसहरणशीलास्यैः ऋकभिः स्तुतिमद्भिः ऋकभिस्तेजोभिः विश्वा विश्वानि व्याप्तानि रूपा रूपाणि नक्षत्राणि परियाति गच्छति व्याप्नोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वंत्यत्पणीनां विदो वसुसंमातृभिर्मर्जय

सिस्वआदमं ऋतस्य धीतिभिर्दमे ।

परावतो न साम तद्यत्रा रणन्ति धीतर्यः ।

त्रिधातुभिस्रूपीभिर्वयोदधे रोचमानो वयोदधे ॥ २ ॥

त्वम् । त्यत् । पणीनाम् । विदः । वसु । सम् । मातृभिः ।

मर्जयसि । स्वे । आ । दमे । ऋतस्य । धीतिभिः । दमे । परावतः ।

न । साम । तत् । यत्र । रणन्ति । धीतर्यः । त्रिधातुभिः ।

अरूपीभिः । वयोदधे । रोचमानः । वयोदधे ॥ २ ॥

हे सोम त्वं त्यत्पणीनां वसु पणिभिरवहत् गवात्मकं धनं विदः अलभथाः । आ अपिच ऋतस्य यज्ञस्य धीतिभिः धात्रीभिर्मातृभिः वसतीवरीभिः स्वे आत्मीये दमे गृहभूते दमे यज्ञे संमर्जयसि सम्पक् शुद्धो भवसि । परावतो न दूरस्थादेशात् यथा साम सामध्वनिः श्रूयते तथा तव तत्साम ध्वनिः सर्वैः श्रूयते । असौ सोमाभिपवाभिप्रायेणोक्तः । यत्र यस्मिन् शब्दे धी- तयः कर्मणो धर्तारो यजमानाः रणन्ति रमन्ते । रोचमानः सोमः त्रिधातुभिः त्रयाणां लोकानां

धारयित्रीभिः मातृभिः वसतीवरीभिः अरुषीभिः आरोचमानाभिर्दीप्तिभिः वयोचं दधे स्तोतृभ्यः
प्रयच्छति पुनर्वयोदधइत्यादरार्थं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पूर्वामनुप्रदिशंयातिचेकितत्संरश्मिर्जिर्ष
ततेदर्शनोरथोदैव्योदर्शनोरथः ।

अग्मन्नुक्थानिपौंस्येन्द्रंजैत्रायहर्षयन् ।

वज्रंश्चयद्भवथोअनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥३॥२४॥

पूर्वाम् । अनु । प्रदिशंम् । याति । चेकितत् । सम् । रश्मिर्जिः ।

यतते । दर्शितः । रथः । दैव्यः । दर्शितः । रथः । अग्मन् ।

उक्थानि । पौंस्यां । इन्द्रम् । जैत्राय । हर्षयन् । वज्रः ।

च । यत् । भवथः । अनपच्युता । समत्सु । अनपच्युता ॥३॥२४॥

चेकितत् जानानः सोमः पूर्वा मार्चीं प्रदिशं प्रकृष्टां दिशं अनुयाति अनुगच्छति । किंच
दर्शितः सर्वैर्दर्शनीयः दैव्यः देवेषु भवः तव रथः सूर्यरश्मिभिः संयतते संगच्छते पुनर्दर्शनोरथइ-
त्यादरार्थं । ततः पौंस्या पुंस्त्वावगमानि उक्थानि स्तोत्राण्यग्मन् इन्द्रं गच्छन्ति तथा जैत्राय
जयार्थं तानि स्तोत्राणि इन्द्रं हर्षयन् हर्षयन्ति । तथा तस्य वज्रंश्च तमिन्द्रं गच्छति । यद्यदा
समत्सु संग्रामेषु अनपच्युता अनपच्युतौ शत्रुभिः अपराजितौ सोमश्च त्वंच इन्द्रश्च युवां
सहभवथः तदा स्तोत्रागमनादीनि भवन्ति पुनरनपच्युतेत्यादरार्था ॥ ३ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

नानानमिति चतुर्भुजं नवमं सूक्तं आंगिरसस्य शिशुनाम्नभार्पं पंचपदापंक्तिश्छन्दः पव-
मानः सोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—नानानं चतुष्कं शिशुः पांक्तंहीति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ना॒ना॒न॒वा॒उ॒नो॒धियो॒वि॒व्र॒तानि॒ज॒नाना॑नाम् ।

त॒क्षारि॑ष्टं॒रुतं॒भि॒प॒ग्न॒ह्यासु॒न्वन्तं॒मि॒च्छ॒तीन्द्रा॑येन्द्रोपरि॒स्त्रव ॥ १ ॥

ना॒ना॒नम् । वै । ऊँ इति । नः । धियः । वि । व्र॒तानि । जना॑नाम् ।
तक्षा । रि॒ष्टम् । रु॒तम् । भि॒षक् । ब्र॒ह्मा । सु॒न्वन्त॑म् ।
इ॒च्छति॑ । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॑ इति । परि॑ । स्र॒व ॥ १ ॥

ऋषिः एतदादिभिः त्रिभिः सूक्तैः अपरिस्रवतः सोमस्य जापित्वाय मनसोविनोदनं कुर्वन्नाह । हे सोम नोस्माकं धियः कर्माणि नानानं नानाजातीयकानि बहूनि भवन्ति वैशब्दः प्रसिद्धार्थद्योतनार्थः उइति पूरणः । तथा अन्येषामपि जनानां व्रतानि कर्माणि विविधानि भवन्ति तक्षा त्वष्टा रिष्टं दारुतक्षणमिच्छति तथा भिषक् वैद्यः चिकित्सकः रुतं रोगमिच्छति ब्रह्मा ब्राह्मणः सुन्वन्तं सोमाभिषवन् कुर्वन्तं यजमानमिच्छति । तथा अहं त्वत्परिस्रवणं इच्छामि । तस्मात् हे इन्द्रो सोम इन्द्रापेन्द्रार्थं परिस्रव परितः क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

जर॑तीभि॒रोप॑धीभिः॒पर्णे॑भिः॒शकु॑नानाम् ।
का॒र्मा॒रोअ॑श्मभि॒र्द्युभि॑र्हिर॒ण्यव॑न्तमिच्छ॒तीन्द्रा॑येन्द्रो॒परि॑स्रव ॥२॥

जर॑तीभिः । ओ॒प॒धीभिः । प॒र्णे॑भिः । श॒कु॒ना॒ना॒म् । का॒र्मा॒रः ।
अ॒श्म॑इभिः । द्यु॒इभिः । हि॒र॒ण्य॑इवन्तम् । इ॒च्छति॑ ।
इन्द्रा॑य । इन्द्रो॑ इति । परि॑ । स्र॒व ॥ २ ॥

जरतीभिः जीर्णाभिः याभिरोपधीभिः इषवः क्रियन्ते । तथा शकुनानां पर्णेभिः इपूणां पक्षभूतैः पर्णैश्च क्रियन्ते । तथा द्युभिर्दीप्ताभिरिपूणां तेजनार्थाभिरश्मभिः शिलाभिश्च क्रियन्ते तएतैः कामरियस्कारः हिरण्यवन्तं आढ्यं पुरुषमिच्छति तथाहं त्वत्परिस्रवणमिच्छामि । तस्मात् इन्द्रो इन्द्राय परिस्रव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

का॒रु॒र॒ह॑न्ततोभि॒पगु॑पलप्रक्षि॒र्णान॑ना ।
ना॒ना॒धि॒योव॑सूयवो॒नुगा॑इवतस्थि॒मेन्द्रा॑येन्द्रो॒परि॑स्रव ॥ ३ ॥

कारुः । अहम् । ततः । भिपक् । उपल्लप्रक्षिणी । नना ।
 नानाधियः । वसुयवः । अनु । गाःइव । तस्थिम ।
 इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्रव ॥ ३ ॥

ऋषिः पवृत्तसोमयागः सन् दशापवित्रात् सोमे क्षरति तत्प्रतिचन्धकपापापनुत्तये पुरश्च-
 रितानुकीर्तनपुरःसरं अध्येषणां चकार । तावदहं कारुः स्तोमानां कर्तास्मि ततइति सन्तान-
 नाम । तन्यतेस्मादिति ततः पिता तन्यते साविति वा ततः पुत्रः भिपक् भेषजकृत् यज्ञस्य ब्र-
 ह्मेत्यर्थः । सर्वं त्रय्या विद्यया भिपज्यतीतिश्रुतेः । तथा उपलप्रक्षिणी उपलेषु बालुकासु प्र-
 क्षिणोति यवान् हिनस्ति भृज्जतीति यद्वा दृषदादिषूपलेषु भृष्टान् यवान् हिनस्ति चूर्णयतीति ।
 अथवा धानासक्कुकरंभादीनां कारिकावा असौ नना माता दुहिता वा नमनक्रियायोग्यत्वात्
 माता खलु अपत्यं प्रति स्तनपानादिना नमनशीला भवति दुहितावा शुश्रूषार्थं एवं सर्वेषां प-
 रिचरणेन नानाधियः नानाकर्माणः वसुयवो धनकामावयं अनुतस्थिम लोकमन्वास्थितास्मः ।
 तत्र दृष्टान्तः—गाइव छान्दसो जसःशसादेशः गावो यथा गोष्ठमनुतिष्ठन्ति स्वपयःप्रदानेन परिच-
 रन्तिवा एवं वयमपि परिचरामः । एतत् ज्ञात्वा हे इन्दो सोम इन्द्राय परिस्रव दशापवित्रात् क्ष-
 र एवमेवाध्येषणा सत्कारपूर्विका व्यापारणा । अत्र निरुक्तं—उपलप्रक्षिण्युपलेषु प्रक्षिणात्युपल-
 प्रक्षेपिणीवाकारुरहमस्मि कर्तास्तोमानां ततो भिपकृतवइति संताननामपितुर्वा पुत्रस्यवोपलप्रक्षिणी-
 सक्कुकारिकाननानमतेर्भातावाद्दुहितावानानाधियो नानाकर्माणो वसुयवो वसुकामा अन्वास्थिता-
 स्मो गावइव लोकर्मिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

अश्वोवोह्वा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।

शेपोरोमण्वन्तौ भेदौ वारिन्मण्डूकं इच्छतीन्द्रायेन्दोपरिस्रवा ॥ ४ ॥ २५ ॥

अश्वः । वोह्वा । सुखम् । रथम् । हसनाम् । उपमन्त्रिणः ।

शेषः । रोमण्वन्तौ । भेदौ । वाः । इत् । मण्डूकः ।

इच्छन्ति । इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्रव ॥ ४ ॥ २५ ॥

बोह्ला लक्षं देशं प्रापयन्नश्वः सुखं कल्याणं रथमिच्छति उपमंत्रिणः उपमंत्रवन्तो नमंस-
चिवाः हसनां उपहसनां वाचमिच्छन्ति तथा शेषः । शेषोवैतसइतिपुंस्पजननस्येतियास्कः । यथा
शेषः रोमण्वन्तौ भेदाविच्छति । मंडूकः वारिव इदवधारणे उदकमेवेच्छति तथा हं त्वत्परि-
स्रवणमिच्छामि तस्मादिन्द्रायेन्दोपरिस्रवेति ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

शर्यणावतीत्येकादशार्धं दशमं सूक्तं मारीचस्य कश्यपस्यार्धं पूर्वव्रहीत्युक्तत्वात् इदमुत्तरं-
च पाकं पवमानसोमदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते—शर्यणावत्येकादशकाश्यपइति गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

शर्यणावति सोममिन्द्रः पिवतु वृत्रहा ।
बलंदधान आत्मनि करिष्यन् वीर्यमहदिन्द्रायेन्दोपरिस्रव ॥ १ ॥
शर्यणावति । सोमम् । इन्द्रः । पिवतु । वृत्रहा । बलम् ।
दधानः । आत्मनि । करिष्यन् । वीर्यम् । महत् ।
इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्रव ॥ १ ॥

शर्यणावति शर्यणावन्नामकुरुक्षेत्रस्य जघनार्धे सरः तत्र स्थितं सोमं वृत्रहा इन्द्रः पि-
वतु । कीदृशः आत्मनि बलंदधानः बलं निदधानः अतएव महद्वीर्यं करिष्यन् शत्रून् मति
तस्मादिन्द्रायेन्दो परिस्रव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आपवस्वदिशांपतार्जीकात्सोममीढुः ।
ऋतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायेन्दोपरिस्रवा ॥ २ ॥
आ । पवस्व । दिशाम् । पते । अर्जीकात् । सोमम् । मीढुः ।
ऋतवाकेन । सत्येन । श्रद्धया । तपसा । सुतः । इन्द्राय ।
इन्दो इति । परि । स्रव ॥ २ ॥

हे दिशां पते प्राच्यादीनां दिशां प्रकाशकत्वेन स्वामिन् हे मीढुः कामानां सेक्तः हेसोम आर्जाकात् ऋजीकानामदूरभवः आर्जाकोजनपदः तस्मादापवस्व अस्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छ । यद्वा आर्जाकात् ऋजोरकुटिलात् पवित्रात् क्षर । कीदृशः ऋतवाकेन ऋतस्य वचनेन सत्येन सत्यर्तयोरल्पोभेदोद्गृह्यः श्रद्धया तपसा युक्तैः दीक्षितैः सुतोभिपुतस्त्वं पवस्व ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पर्जन्यवृद्धं महिपंतं सूर्यस्य दुहिताभरत् ।

तंगंधर्वाः प्रत्यंगृष्णन्तं सोमे रसमादधु रिन्द्रायेन्दो परिस्त्रव ॥ ३ ॥

पर्जन्यवृद्धम् । महिपम् । तम् । सूर्यस्य । दुहिता । आ । अ भरत् ।

तम् । गन्धर्वाः । प्रति । अगृष्णन् । तम् । सोमे । रसम् । आ ।

अदधुः । इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्त्रव ॥ ३ ॥

सूर्यस्य दुहिताश्रद्धावैसूर्यस्य दुहितेति वाजसनेयकं । सा पर्जन्यवृद्धं पर्जन्यवत्समर्थं यद्वा पर्जन्येन तत्कार्यत्वेनोदकेन प्रवृद्धं महिपं महान्तं पूज्यंवा तं सोममाभरत् आहरत् द्युलोकादाहतवती तमाहियमाणं सोमं गंधर्वाः विश्वावसुप्रभृतयः प्रत्यंगृष्णन् प्रत्यंगृह्णन् प्रतिगृहीतवन्तः ह्यहोर्भः । ततः गंधर्वाः प्रतिगृहीतं रसं सोमे प्रत्यक्षमादधुः । दधातेर्लडि । तस्मात् परिस्त्रव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ऋतंवदन्नृतद्युम्नसत्यंवदन्तसत्यकर्मन् ।

श्रद्धां वदन्तसोमराजन्धात्रासोमपरिष्कृत इन्द्रायेन्दो परिस्त्रव ॥ ४ ॥

ऋतम् । वदन् । ऋतद्युम्न । सत्यम् । वदन् । सत्यकर्मन् । श्रद्धाम् ।

वदन् । सोम । राजन् । धात्रा । सोम । परिष्कृतः । इन्द्राय । इन्दो

इति । परि । स्त्रव ॥ ४ ॥

हे ऋतद्युम्न ऋतेन द्योतमान सत्ययशस्कवा सत्यकर्मन् हे सोम अभिपूयमाण राजन् सर्वेषां यज्ञनिष्पादकत्वेन स्वामिन् हे सोम ऋतं यज्ञं वदन् सत्यं वदन् उच्चारयन् श्रद्धां य-

जमानानां आत्मनोपेक्षितां वदन् धात्रा कर्मणा धारकेण देवानां पोषकेणवा यजमानेन परि-
प्लवोऽलंकृतस्त्वं इन्द्राय परिस्रव । संपर्युपेभ्यइति भूषणार्थं करोतेः सुद ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सत्यमुग्रस्यवृहतःसंस्त्रवन्तिसंस्त्रवाः ।

संयन्तिरुसिनोरसाःपुनानोब्रह्मणाहरइन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥५॥२६॥

सत्यमुऽर्ग्रस्य । वृहतः । सम् । स्त्रवन्ति । सम्ऽस्त्रवाः ।

सम् । यन्ति । रुसिनः । रसाः । पुनानः । ब्रह्मणा । हरे ।

इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्त्रव ॥ ५ ॥ २६ ॥

सत्यमुग्रस्य संग्रामे सत्येन शत्रूणामुद्धारयितुः यद्वा उदूर्णसत्यस्य यद्वा यथार्थभूतमुदूर्णं
बलं यस्य तस्य पृषोदरादित्वाद् रूपसिद्धिः बृहतोमहतः सोमस्य तव संस्त्रवाः सम्यक् सव-
णशीलाः धाराः संस्त्रवन्ति सम्यक्गच्छन्ति । किंच रुसिनोरस्रवतस्तव स्वभूतारसाः संयन्ति सं-
गच्छन्ते तस्माद् हे हरे हरितवर्णं सोम ब्रह्मणा ब्राह्मणेन मंत्रेणवा पुनानः पूयमानः सत्वमि-
न्द्रार्थं परिस्रव ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी-

यत्रं ब्रह्मापवमानछन्दस्यां उवाचं वदन् ।

ग्राव्णासोमेमहीयतेसोमेनानन्दं जनयन्निन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ ६ ॥

यत्रं । ब्रह्मा । पवमान् । छन्दस्याम् । वाचम् । वदन् ।

ग्राव्णां । सोमे । महीयते । सोमेन । आऽनन्दम् । जनयन् ।

इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्त्रव ॥ ६ ॥

हे पवमान पूयमान सोम त्वदर्थं छन्दस्यां सप्तच्छन्दोभिः कृतां तेषु भवां वाचं स्तुतिं
वदन् उच्चारयन् सोमे सोमाभिपवार्थं ग्राव्णाभिषर्वं कुर्वतायुक्तः तेनाभिपुतेन सोमेन देवाना-

मानन्दं सन्तोषं जनयन्नुत्पादयन् ब्रह्मा ब्राह्मणः यत्र यस्मिन्देसे महीयते देवैः पूज्यते तत्र हे सोम त्वं परिस्रव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यत्र ज्योतिरजस्रं यस्मिँल्लोके स्वीहितम् ।

तस्मिन्मांधेहि पवमाना मृतं लोके अक्षितं इन्द्रायेन्दो परिस्त्रव ॥ ७ ॥

यत्र । ज्योतिः । अजस्रम् । यस्मिन् । लोके । स्वः । हितम् ।

तस्मिन् । माम् । धेहि । पवमान् । अमृतं । लोके । अक्षिते ।

इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्त्रव ॥ ७ ॥

हे पवमान यत्र यस्मिन्लोके ज्योतिः सर्वं तेजः अजस्रं सर्वदा अविनश्वरं वर्तते । यस्मिँश्च लोके स्वरादिप्राप्त्यं ज्योतिर्हितं निहितमस्ति तस्मिन् अमृते मरणधर्मरहिते अतएव अक्षिते अक्षीणलोके मां सोमाभिषयं कुर्वन्तं धेहि तस्मान्मामुत्तमलोकं प्रापयितुं त्वमिन्द्राय परिस्रव ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं दिवः ।

यत्रामूर्यह्वतीरापस्तत्र माममृतं रुधीन्द्रायेन्दो परिस्त्रव ॥ ८ ॥

यत्र । राजा । वैवस्वतः । यत्र । अवरोधनम् । दिवः ।

यत्र । अमूः । यह्वतीः । आपः । तत्र । माम् । अमृतम् ।

रुधि । इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्त्रव ॥ ८ ॥

यत्र यस्मिन्लोके वैवस्वतः विवस्वत्पुत्रो राजा भवति यत्रच लोके दिव आदित्यस्यावरोधनं भूतानां प्रवेशनं किंच यत्र लोके यह्वतीर्महत्पः अमूरिमागंगायाः आपस्तिष्ठन्ति । तत्र तादृशे लोके मां अमृतं मरणधर्मरहितं रुधि कुरु मम देवत्वं प्रापयेत्यर्थः । ततः कारणात् परिस्रव ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

यत्रानुकामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवेदिवः ।

लोकाय त्रज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दोपरिस्रव ॥ ९ ॥

यत्र । अनुकामम् । चरणम् । त्रिदनाके । त्रिदिवे । दिवः ।

लोकाः । यत्र । ज्योतिष्मन्तः । तत्र । माम् । अमृतम् ।

कृधि । इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्रव ॥ ९ ॥

यत्र त्रिदिवे तृतीयस्थां दिवि द्यलोके त्रिनाके तत्र अधरमध्यमोत्तमभावेन त्रीणि स्थानानि सन्ति । तत्र तृतीयेनाके उत्तमे स्थाने दिव आदित्यस्यानुकामं कामानुगुणं चरणमस्ति । किंच यत्र यस्मिन्लोके लोका ज्योतिष्मन्तः ज्योतिर्युक्तास्तिष्ठन्ति तत्र तादृशे लोके माममृतं कृधि यथामोत्तमलोको भवति तथा त्वमिन्द्राय परिस्रव ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

यत्र कामानिकामाश्च यत्र ब्रह्मस्य विष्टपम् ।

स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दोपरिस्रव ॥ १० ॥

यत्र । कामाः । निष्कामाः । च । यत्र । ब्रह्मस्य । विष्टपम् ।

स्वधा । च । यत्र । तृप्तिः । च । तत्र । माम् । अमृतम् ।

कृधि । इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्रव ॥ १० ॥

यत्र यस्मिन्लोके कामाः काम्यमानाः देवाः निकामानितरामवश्यं प्राथ्यमाना इन्द्रादयश्च विद्यन्ते यद्वा सूर्येण विना कर्माणि न च दन्ते इति सर्वेषां कर्मणां मूलभूतस्यादित्यस्य विष्टपं सहस्थानं विद्यते यत्र लोके स्वधानं स्वधाकारेण दत्तमन्नं तृप्तिस्तर्पणं यत्र विद्यते तत्र लोके माममृतं कृधि ॥ १० ॥

अथैकादशी-

यत्रानुन्दाश्च मोदाश्च मुदं प्रमुद आसते ।

कामस्य यत्रासः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दोपरिस्रव ॥ ११ ॥ २७ ॥

यत्र । आ॒ह॒न॒न्दाः । च॒ । मो॒दाः । च॒ । मु॒दः । प्र॒ह॒मु॒दः । आ॒स॒ति ।
 का॒म॒स्य । यत्र॑ । आ॒प्ताः । का॒माः । तत्र॑ । मा॒म् । अ॒मृ॒तम् ।
 कृ॒धि । इ॒न्द्रा॒य । इ॒न्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स्र॒व ॥ ११ ॥ २७ ॥

यत्र यस्मिन् लोके आनन्दादयथासते तेषामल्पोभेदोद्रष्टव्यः यत्र लोके कामस्य काम्यमानस्य देवस्य सर्वकामाआप्ताः प्राप्ताभवन्ति तत्र माममृतं कृधि एतत्तु त्वयाविना नघटतइति हे सोम त्वं परिस्रव ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

यइन्द्रोइति चतुर्ऋचमेकादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । तथाचानुक्रम्यते—यइन्द्रोश्चतुष्कमिति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

यइन्द्रोःपर्वमानस्यानुधामान्यक्रमीत् ।
 तर्माहुःसुप्रजाइतियस्तेसोमार्विधन्मनइन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ १ ॥
 यः । इन्द्रोः । पर्वमानस्य । अनु॑ । धामा॑नि । अ॒क्र॒मीत् ।
 तम् । आ॒हुः । सु॒ह॒ प्र॒जाः । इति॑ । यः । ते । सो॒म । अ॒वि॒धत् ।
 मनः॑ । इ॒न्द्रा॒य । इ॒न्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स्र॒व ॥ १ ॥

पर्वमानस्य पूयमानस्य इन्द्रोः सोमस्य धामानि स्थानानि द्रोणकलशादीनि यद्वा धामानि तेजांसि योत्राहणः अन्वक्रमीत् अनुक्रामति अनुगच्छति तमनुजनं सुप्रजाः शोभनप्रजननः कल्याणपुत्रादिप्रजायुक्तइत्याहुः । नित्यमसिचूप्रजामेवयोरित्यसिचूप्रमासान्तः । यः सोममभिपुणोति सपुत्रादियुक्तोभवतीत्यर्थः । किंच हे सोम योमनुष्यः ते त्वदर्थं मनःअविधत् करोति यद्वा ते त्वदीयं मनःअविधत् परिचरति विधतिः परिचरणकर्मा तमपि कल्याणजननमित्याहुः तस्मात् त्वं परिस्रव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ऋपेमंत्ररुतांस्तोमैःकश्यपोह्वर्धयन्निरः ।
 सोमैनमस्युराजानंयोजज्ञेवीरुधांपतिरिन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ २ ॥

ऋषे । मंत्र॒ऽऽकृता॑म् । स्तोमैः । कश्यप । उ॒त्त॒र्ध्व॒र्धयन् । गिरः ।
सोम॑म् । न॒मस्य॑ । राजान॑म् । यः । ज॒ज्ञे । वी॒रुधा॑म् ।
पतिः । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॑ इति । परि॑ । स्र॒व ॥ २ ॥

ऋषिः स्वात्मानं प्रत्याह हे ऋषे सूक्तदष्टः हे कश्यप आत्मन् त्वं मंत्रकृतामृषीणां स्तोमैः स्तोत्रैः गिरः स्तुतिरूपावाचः उ॒त्त॒र्ध्व॒र्धयन्परिवर्धन् राजानं सर्वेषां स्वामिनं तं सोमं नमस्य मनसा पूजय नमसः पूजायां नमोवरिवदति क्यच् । यः सोमः वीरुधां वनस्पतीनां पतिः प्राद-
कः सजज्ञे जातः तं नमस्य हे सोम यथा आत्मना सुतो भवसि तथा परिस्रव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स॒प्तदि॒शो॒नाना॑सूर्याःस॒प्तहो॒तार॑ऋ॒त्विजः॑ ।
दे॒वाआ॑दि॒त्याये॒सप्त॑तेभिःसोमा॒भिर॑क्ष॒नइन्द्रा॑येन्द्रो॒परि॑स्रव ॥ ३ ॥

स॒प्त । दि॒शाः । ना॒ना॑ऽसूर्याः । स॒प्त । हो॒तारः । ऋ॒त्विजः॑ ।
दे॒वाः । आ॒दि॒त्याः । ये । स॒प्त । ते॒भिः । सो॒म । अ॒भि ।
र॒क्ष । नः । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॑ इति । परि॑ । स्र॒व ॥ ३ ॥

सप्तदिशः सोमोयस्यां दिशि वर्तते तद्व्यतिरिक्ताः सप्तभवन्ति ताः नानासूर्याः नानाविधैः सूर्यैरधिष्ठिताऋतवोभवन्ति नानालिंगत्वादृतूनां नानासूर्यत्वमित्याजानात् । यद्वा नानासूर्या इति दिग्दिशेषणं । तथा होतारः वषट्कर्तारोहोत्रादयः सप्तऋत्विजोभवन्ति किंच सप्तआदित्याः अ-
दितेः पुत्राधानादयोमार्तड्वार्जिताः ये सप्तदेवाः सन्ति । एतच्च—अष्टौ पुत्रासोअदितेः । इत्यत्र प्रपञ्चयिष्यते । हे सोम तेभिस्तैः दिगादिभिः सर्वैर्नोऽस्मानभिरक्ष । एतच्च त्वया विना न घटत इति तस्मादिन्द्रायेन्द्रो परिस्रव ॥ ३ ॥

उपाकरणोत्सर्जनयोर्मंडलाद्यन्तहोमे यत्तेराजन्नित्येषा । सूत्रित्वं—यत्तेराजन्नितिद्वेषाः समानीवआकृतिरित्येकेति ।

तत्र एषा सूक्ते चतुर्थी-

यत्तेराजञ्छृतं हविस्तेन सोमाभिरक्षनः ।

अरातीवामानस्तारीन्मोचनः किंच नाम मदिन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ ४ ॥ २८ ॥

यत् । ते । राजन् । श्रुतम् । हविः । तेन । सोम । अग्नि । रक्ष । नः ।
अरातिश्वा । मा । नः । तारीत् । मो इति । च । नः । किम् । चन ।
आममत् । इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ ४ ॥ २८ ॥

हे राजन् सर्वेषां कर्मसाधनत्वेन स्वामिन् हे सोम ते त्वदर्थं श्रुतं पक्वं यत् हविरस्ति श्रुतं ।
श्रुतं पाके इति निष्ठायां निघातितः । तेन हविषा नोस्मानभिरक्ष अभिपालय । तस्मात् त्वदभिर-
क्षितानस्मान् अरातीवा अरातित्वान् शत्रुः नोस्मान् मातारीत् मावधीत् । किंच नोस्माकं किंच-
न किंचिदपि धनादिकं शत्रुः मोआममत् माहिंसीत् । यदेतत् एतैः सूक्तैरुक्तं तद्यथास्माकं भवति
तथा हे इन्द्रो इन्द्राय परिस्रव । एवं स्वादिष्ठयेत्यादिभिरेतदनैः सूक्तैर्बहुविधं सोममाहात्म्यं
अभ्यधायि तस्मात् ऐहिकामुष्मिकफलसिद्धये सोमयागः करणीय इत्युक्तं भवति ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

॥ इति नवमे मंडले सप्तमोनुवाकः ॥ ७ ॥

॥ इति पावमानसौम्यं नवमं मंडलं समाप्तं ॥

दशमे मंडले द्वादशानुवाकाः तत्र प्रथमानुवाके षोडशसूक्तानि तत्राग्नेबृहन्निति सप्तमं प्रथमं सूक्तं आस्यस्य त्रितस्यार्थं अनादेशपरिभाषया त्रिष्टुप् मंडलादिपरिभाषयाग्निर्देवता । तथाचानुक्रम्यते—अग्नेसप्तत्रितइति । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरग्नेयेकतौ वैष्टुभेछन्दसि इदमादीन्यष्टसूक्तानि अष्टमस्यांत्यास्तिस्रोवर्जयित्वा । सूज्यते हि—अनेनयोमेवृहन्नित्यष्टानामुत्तमादुत्तमास्तिस्रउद्धरेदितित्रैष्टुभमिति । प्रातरनुवाकन्यायेन तस्यैव समान्नायस्य सहस्रावममेदेतोः शंसेदितिच होमार्थं प्रणीते आहवनीये प्राक्होमादुपशान्ते ज्योतिष्मद्गणकाग्निदेवताका काचिदिद्विस्तवाद्या याज्या । सूत्रितंच—इष्टिरग्निर्ज्योतिष्मान्वरुणउदग्नेशुचपस्तवाग्नेवृहन्नुपसामूर्ध्वो-अस्यादिति । उपाकरणोत्सर्जनयोर्मंडलादिहोमेष्येषा सूत्रमुदाहृतं ।

तत्र प्रथमा—

अग्नेवृहन्नुपसामूर्ध्वोअस्थान्निर्जगन्वान्तमसोज्योतिपागात् ।
अग्निभानुनारुशतास्वङ्गाजातोविश्वासद्भान्यप्राः ॥ १ ॥

अग्ने । बृहन् । उपसाम् । ऊर्ध्वः । अस्थात् । निः६जगन्वान् । तमसः ।
ज्योतिपा । आ । अगात् । अग्निः । भानुना । रुशता । सु६अङ्गः ।
आ । जातः । विश्वा । सद्भानि । अप्राः ॥ १ ॥

बृहन्महानेपोग्निः उपसामग्ने उपसामुपरि उप.काले ऊर्ध्वः प्रज्वलितः सन् ज्वालारूपेण अस्यात् तिष्ठति ततस्तमसः रात्रिनामैतत् रात्रेर्निर्जगन्वान् निर्गतः गमः कसाविडभावे रूपं निर्गतः निष्क्रान्तवान् सोग्निर्ज्योतिपा स्वीयेन तेजसा लक्षितः सन् आगात् गार्हपत्यात् विह्वियमाणआहवनीयं प्रत्यागच्छति । अनन्तरं स्वंगः शोभनज्वालावमवः जातः कर्मार्थं समुत्पन्नएयोग्निः रुशता रोचतेर्ज्वलतिकर्मणइदं रूपं आरोचमानेन यद्वा रुशतिर्हिसार्थः तमसां हिंसकेन भानुनातेजसा विश्वासद्भानि सर्वान् लोकान् यद्वा सद्भानि यज्ञगृहाणि आपाः आपूरयति । मापूरणे तिडांतिडोभवन्तीति तिपः सिवादेशः । अत्र वाजसनेयकम्—अग्ने बृहन्नुपसामूर्ध्वोअस्थादित्यग्नेसेपबृहन्नुपसामूर्ध्वंस्तिष्ठनिर्जगन्वान्तमसोज्योतिपागादितिनिर्जगन्वा-च्चात्रेस्तमसोज्योतिपेतिअग्निभानुनारुशतास्वंगइत्यग्निर्वाएपभानुनारुशतास्वंगआजातोविश्वास-द्भान्यप्राइतिइमेवैत्सेकाविश्वासद्भानिवानेपजावमापूरयतीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सजातोर्गर्भोअसिरोदस्योरग्रेचारुर्विभृतओषधीषु ।
चित्रःशिशुःपरितमांस्यक्तूनप्रमातृभ्योअधिकानिक्रदद्गाः ॥ २ ॥

सः । जातः । गर्भः । असि । रोदस्योः । अग्रे । चारुः । विभृतः ।
ओषधीषु । चित्रः । शिशुः । परि । तमांसि । अक्तून । प्र ।
मातृभ्यः । अधि । कनिक्रदत् । गाः ॥ २ ॥

हे अग्रे जातउत्पन्नः चारुः कल्याणरूपः ओषधीषु ओषधिविकारेष्वरणीषु विभृतः विशेषेण मथितः आहवनीयाद्यात्मना विविधं हियमाणः ओषधीषु वर्तमानः सत्त्वं रोदस्योर्धावापृथिव्योर्गर्भोसि गर्भोभवसि अग्निरूपआदित्यरूपश्चेति । किंच चित्रश्चित्रवर्णः काली करालीचमनोजवेत्यादिसप्तजिह्वादिभिर्नानारूपः यद्वा चित्रश्चायनीयः शिशुः ओषधीनां शिशुः अग्निः तमांसि अक्तून रात्रिवद लृष्णान् शत्रूंश्च परिभवसि स्वतेजसा अभिभवसि सत्त्वं मातृभ्यः मातृरूपाभ्यः ओषधीभ्यः अधिः पंचम्यर्थद्योतकः ताभ्यः कनिक्रदत् पुनःपुनः शब्दकुर्वन् प्रगाः प्रगच्छसि प्रजापसे ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विष्णुरित्थापरममस्यविद्वान्जातोबृहन्नभिपातितृतीयम् ।
आसायदस्यपयोअक्रतस्वसचेतसोअभ्यर्चन्त्यत्र ॥ ३ ॥

विष्णुः । इत्था । परमम् । अस्य । विद्वान् । जातः । बृहन् । अग्नि ।
पाति । तृतीयम् । आसा । यत् । अस्य । पयः । अक्रत ।
स्वम् । सचेतसः । अग्नि । अर्चन्ति । अत्र ॥ ३ ॥

परमं उत्कृष्टं विद्वान् जानानः जातः पादुर्भूतोबृहन् महान् इत्था इत्थमनेन प्रकारेण विष्णुः व्यापनशीलः ज्ञानादिगुणयुक्तोऽग्निः अस्य इमे तृतीयं त्रयाणां पूरकं त्रितं मां अभिपाति अग्नि-

क्षतु । एकतोद्वितस्त्रितइति त्रयोवभ्रुवुरिति यास्केनोक्तं । किंच अस्याग्नेः स्वमात्मीयं पयउदकं
आसा आस्येन यद्यदा अकृत कुर्वन्ति यजमानायाचन्ते तदानीं अत्रास्मिन्लोके स्थिताः
स्तोतारः सचेतसः समानमनस्काभूत्वा एनमभ्यर्चन्ति अभिष्टुवन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अतंतुत्वापितुभृतोजनित्रीरन्नावृधंप्रतिचरन्त्यन्नैः ।

ताईप्रत्येपिपुनरन्यरूपाअसित्वंविक्षुमानुपीपुहोता ॥ ४ ॥

अतंतः । ऊँ इति । त्वा । पितुभृतः । जनित्रीः । अन्नवृधम् । प्रति ।
चरन्ति । अन्नैः । ताः । ईम् । प्रति । एपि । पुनः । अन्यरूपाः ।
असि । त्वम् । विक्षु । मानुपीपु । होता ॥ ४ ॥

हे अग्ने अतजइत्यवधारणे अस्मादेवकारणात् पितुभृतः पितुनानेन सर्वस्य जगतोधार-
यिन्यः पोषयिन्योवा जनित्रीः जनयिन्यः ओषधयः अन्नावृधं अन्नस्य वर्धकं त्वा त्वां अन्नै-
र्हेतुभिः प्रतिचरन्ति परिचरन्ति । अभिगच्छन्ति ततस्त्वं ईमेनास्ताओषधीः प्रत्येपि प्रतिगच्छसि ।
पुनरपि अन्यरूपाः जीर्णाः ओषधीः दावभूतस्त्वं गच्छसि । किंच मानुपीपु मनुष्यजातिपु वि-
क्षु मजासु यद्वा विक्षु अग्निहोत्रादिक्रियास्वभिनिविशन्तीपु मानुपीपु मनुष्यजातिपु होता देवा-
नामाहाता होमनिष्पादकोवा असि भवसि । मनुष्येषु स्थितइत्यर्थे ब्राह्मणम्—देवोऽप्येत्ये
ष्विति ॥ ४ ॥

आतिथ्यायां स्विष्टकृतोनुवाक्या होतारमित्येषा । सूत्रितंच—होतारं चित्ररथमध्वरस्य
प्रपायमग्निर्भरतस्यशृण्वइति संयाज्येइति ।

सैषा सूक्ते पञ्चमी—

होतारिंचित्ररथमध्वरस्ययज्ञस्ययज्ञस्यकेतुंरुशन्तम् ।

प्रत्यर्धिदेवस्यदेवस्यमहाश्रियात्वंश्रिमतिर्धिजनानाम् ॥ ५ ॥

होतारम् । चित्ररथम् । अध्वरस्यम् । यज्ञस्येष्टयज्ञस्य । केतुम् ।
रुशन्तम् । प्रतिष्ठार्थम् । देवस्येष्टदेवस्य । म॒ह्ना । श्रि॒या ।
तु । अ॒ग्निम् । अ॒तिथिम् । जना॑नाम् ॥ ५ ॥

अध्वरस्य यज्ञस्य होतारं एतन्नामानं ऋत्विजं यद्वा होतारं देवानामाह्वारं चित्ररथं
नानारूपरथं अध्वरस्य रक्षोभिराहिंसितस्य यज्ञस्ययज्ञस्य सर्वस्य यज्ञस्य केतुं प्रज्ञापकं प-
ताकास्थानीयंवा रुशन्तं श्वेतवर्णं मह्ना स्वमहत्वेन देवस्यदेवस्य सर्वेषां देवानां प्रत्याधि इन्द्रं
प्रति भवन्तं । यत् सर्वेषामार्थमिन्द्रं प्रतीतिव्राक्षणं । तादृशं जनानां यजमानानामतिथिं अति-
थिवत्पूज्यं अग्निं तु क्षिप्रं श्रिया श्रियेर्थं वयं स्तुमः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सतुवस्त्राण्यधपेशानानिवसानोअग्निर्नामापृथिव्याः ।
अरूपोजातःपदइळायाःपुरोहितोराजन्यक्षिहृदेवान् ॥ ६ ॥
सः । तु । वस्त्राणि । अध । पेशानानि । वसानः । अग्निः । नाभा ।
पृथिव्याः । अरूपः । जातः । पदे । इळायाः । पुरःहितः ।
राजन् । यक्षि । इह । देवान् ॥ ६ ॥

हे राजन् दीप्यमानाग्ने वस्त्राणि आच्छादकानि तेजांसि अध अपिच पेशानानि तेषां
तेजसां काष्ण्यशौक्लयादीनि रूपाणि यद्वा अधानन्तरं पेशानानि पेशइति हिरण्यनाम
हिरण्यवद् हिरण्यसदृशानि भास्वराणि तेजांसि वसान आच्छादयन् पृथिव्यानाभा नाभौ
नाभिस्थानीये इळायास्पदे उत्तरवेद्यां । एतद्वा इळायास्पदंयदुत्तरवेदीनाभिरित्याम्नानां । तस्यां
जातः समुत्पन्नः अरूपः आरोचमानोयोग्निः एवं विधोसि सत्त्वं पुरोहितः पुरतोनिहितः पूर्वस्यां
दिशि आहवनीयायतने स्थापितः सन् इहास्मिन्यज्ञे देवान् इन्द्रादीन् यक्षि पूजय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आह्रियावापृथिवीअग्नेसदांपुत्रो नमातरांतन्त्यं ।
प्रयास्यच्छोशतोयविष्टाथावहसहस्येहृदेवान् ॥ ७ ॥ २९ ॥

आ । हि । द्यावापृथिवी इति । अग्ने । उभे इति । सदा । पुत्रः ।
न । मातरा । तन्त्र्य । प्र । याहि । अच्छे । उशतः । यविष्ठ ।
अथ । आ । वह । सहस्य । इह । देवान् ॥ ७ ॥ २९ ॥

हे अग्ने त्वं उभे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ सदा सर्वदा आतन्त्र्य आतेनिय स्वते-
जोभिर्विस्तारयसि हित्वलु । बभूधाततंथेति थलि निपातितः । तत्र दृष्टान्तः-पुत्रो न यथा पुत्रो-
मातरा मातापितरौ क्षीणौ धनैस्तनोति तद्वत् । किंच हे यविष्ठ युवतमत्वं उशतः कामयमाना-
नच्छाभिलक्ष्य प्रयाहि प्रकर्षेण गच्छ । अथानन्तरं हे सहस्य सहस्रोवत्स्य पुत्र हे अग्ने त्वं
इहास्मदीये यज्ञे देवानिन्द्रादीन् आवह प्रापय ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

पिपीहीति सप्तमं द्वितीयं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । पिपीहीत्यनुक्रान्तं । पातरनुवाका-
श्विनशस्त्रयोरुक्तः सूक्तविनियोगः । दर्शपूर्णमासयोराराया स्विष्टकृतोनुवाक्या । सत्रितंच- अथ
स्विष्टकृतः पिपीहिदेवाँ उशतोयविष्टेत्यनुवाक्येति ।

तत्र मथमा-

पिपीहिदेवाँ उशतोयविष्टविद्वाँ ऋतूँ ऋतुपतेयजेह ।
येदैव्याँ ऋत्विजस्तेभिर्भेत्वं होतृणाम् स्यायजिष्ठः ॥ १ ॥

पिपीहि । देवान् । उशतः । यविष्ठ । विद्वान् । ऋतून् । ऋतुपते ।
यज् । इह । ये । दैव्याः । ऋत्विजः । तेभिः । अग्ने । त्वम् ।
होतृणाम् । असि । आश्रयजिष्ठः ॥ १ ॥

हे यविष्ठ युवतम अग्ने उशतः स्तुतोः श्रोतुं कामयमानान् देवान् पिपीहि हविर्भिः पी-
णय । हे ऋतुपते ऋतूनां देवमागकालानां स्वामिन् अग्ने ऋतून् यागकालान् विद्वान् जानानः
त्वं इहास्मिन् यज्ञे तान् यज पूजय । किंच हे अग्ने दैव्याः देवेषु भवाः अग्निर्होवाश्विना-
वध्वर्युत्वष्टामीभिप्रउपवकेत्यत्रोक्ताये ऋत्विजः सति तेभिस्तेः सह देवान्यज यदा दैव्याः
देवेषु भवाः ऋत्विजः आश्वलापनेनोक्ताः चंद्रमात्रसादित्योध्वर्युः पर्जन्यउद्रावेति । तेः सह यज ।
यस्मात्त्वं होतृणां मध्ये आयजिष्ठः आभिमुख्येन देवानां मष्टतमोसि भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वेपिहोत्रमुतपोत्रंजनानांमन्धातासिद्रविणोदाऋतावा ।
स्वाहावयंरुणवांमाहर्वापिदेवोदेवान्यजत्वग्निरर्हन् ॥ २ ॥

वेपि । होत्रम् । उत । पोत्रम् । जनानाम् । मन्धाता । असि ।
द्रविणःऽदाः । ऋतऽर्वा । स्वाहा । वयम् । रुणवाम । हर्वापि ।
देवः । देवान् । यजतु । अग्निः । अर्हन् ॥ २ ॥

हे अग्ने जनानां यजमानार्थं होत्रं होतुः कर्म तेन क्रियमाणं स्तोत्रं वेपि कामयसे ।
उतापिच पोत्रं पोतुः कर्म तेन क्रियमाणां स्तुतिं कामयसे । किंच मन्धाता मेधावी ऋतावा स-
त्यवांस्त्वं द्रविणोदा असि धनस्य प्रदाता भवसि । अथ परोक्षः वयं देवेभ्यः हर्वापि स्वाहारुण-
वाम स्वाहाकरवाम प्रयच्छाम । ततोदेवोदीप्यमानः अर्हन् प्रशस्यः यजमानयोग्योवाग्निः दे-
वान्यजतु तैर्हविर्भिः पूजयतु ॥ २ ॥

दर्शपूर्णमासातिपत्यादौ निमित्ते पाथिकृतीष्टिः कर्तव्या । तत्र आदेवानामित्येषा याज्या ।
सूत्रितंच—वेत्थाहिवेधोअध्वनआदेवानामपिपन्थामगन्मेति । प्रायणीयायामप्येषैव याज्या उद-
यनीयायां सैवानुवाक्या । सूत्रितंच—अग्नेनयसुपथारायेअस्मानोदेवानामपिपन्थामगन्मेति विपरी-
ताश्वयाज्यानुवाक्याइति ।

सैषा सूक्ते तृतीया—

आदेवानामपिपन्थामगन्मयच्छुक्त्वांमत्तदनुप्रवोह्नुम् ।
अग्निर्विद्वान्तसर्यजात्सेदुहोतासोअध्वरान्तसक्तून्कल्पयाति ॥ ३ ॥

आ । देवानाम् । अपि । पन्थाम् । अगन्म् । यत् ।
शक्त्वांम् । तत् । अनु । प्रवोह्नुम् ।
अग्निः । विद्वान् । सः । यजात् । सः । इत् । ऊँ इति । होता ।
सः । अध्वरान् । सः । क्तून् । कल्पयाति ॥ ३ ॥

देवानां देवलोकादिगमनसाधनं देवानां स्वभूतं पंथां पंथानं तमपि वैदिकमार्गं वयमाग-
न्म आगतवन्तोऽत्रवेम । येन देवान् प्राप्तुमः तथा वयं यत्कर्मानुष्ठानं शक्रुवाम शक्रुमः समर्था-
भवामः तत्कर्म अनुक्रमेण प्रवोढुं प्रकर्षेण वोढुं समाप्तिं प्रापयितुं समर्थाभवामः अनन्तरं
विद्वान् तं पंथानं जानानः सोमिः यजात् देवान् यजतु सेत् उ सएव खलु होता मनुष्याणां
होमनिष्पादकः ततः सएवाग्निः अध्वरान् यज्ञान् किंच सएव ऋतून् कालान् कल्पयाति कल्प-
यतु करोतु ॥ ३ ॥

व्रतातिपत्तौ व्रतपतीष्टिः कर्तव्या तत्र यद्वोवयमित्येषा याज्या । सूत्रितंच—त्वमग्नेव्रतपाअ-
सि यद्वोवयंप्रमिनामव्रतानीति ।

सैषा चतुर्थी—

यद्वोवयंप्रमिनामव्रतानिविदुषां देवा अविदुष्टरासः ।

अग्निष्टद्विश्वमापृणातिविद्वान्येभिर्देवाँ ऋतुभिः कल्पयाति ॥ ४ ॥

यत् । वः । वयम् । प्रमिनाम । व्रतानि । विदुषाम् । देवाः ।

अविदुःऽतरासः । अग्निः । तत् । विश्वम् । आ । पृणाति ।

विद्वान् । येभिः । देवान् । ऋतुभिः । कल्पयाति ॥ ४ ॥

हे देवाः अविदुष्टरासः अविदुष्टराः अत्यन्तमजानन्तोवयं वः युष्माकं यव यत्किंचिद्
व्रतानि कर्माणि विदुषां भवतां जानतामेव प्रमिनाम प्रहिसितवन्तः भवतु जानतु नित्यनै-
मित्तिककर्माणि विद्वोषितवन्तइत्यर्थः । विद्वान् एतत्सर्वं जानानः अग्निः तव स्विष्टकृतं विश्वं
सर्वं कर्मजातं आपृणाति धापूरयतु फलसहितं करोत्वित्यर्थः । केनापूरयतु तत्राह येभिर्ऋतु-
भिः यागयोग्यैः कालैः देवान् कल्पयाति कल्पयति कर्मागभावाय समर्थयति तैरापूरयतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यत्पाकत्रामनसादीनदंक्षानयज्ञस्यमन्वृतेमर्त्यासः ।

अग्निष्टद्वोताऋतुविहिंजानन्यर्जिष्टोदेवाँ ऋतुशोर्यजाति ॥ ५ ॥

यत् । पाकत्रा । मनसा । दीनदंक्षाः । न । यज्ञस्य ।

मन्वृते । मर्त्यासः । अग्निः । तत् । होता । ऋतुद्वित् ।

विद्वान् । यर्जिष्टः । देवान् । ऋतुदशः । यजाति ॥ ५ ॥

दीनदक्षाः दीनबलाः दीनोत्साहावा मर्त्यासोमर्त्याः मनुष्याऋत्विजः पाकत्रा पाकेन बहुलग्रहणादस्मादपि तृतीयार्थे चाप्रत्ययः । पाकेन पक्व्येन विशिष्टज्ञानरहितेन अल्पेन वा मनसा युक्ताः सन्तः यज्ञस्य यज्ञसंबन्धि यत्कर्म न मन्वते नविजानन्तः तदा होता देवानामाह्वाता होमनिष्पादकोवा ऋतुविद् कर्मविद् यजिष्ठः देवानामतिशयेन यथा अग्निः तव तेन कर्मणा ऋतुशः ऋतावृतौ स्वस्वे यागयोग्ये काले देवान् यजाति यजतु हविर्भिः पूजयतु ॥५॥

अथ षष्ठी—

विश्वेषां ध्वराणां मनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा ज्ञानं ।
स आयं जस्व नृवती रनुक्षाः स्पार्हा इर्षः क्षुमती विश्वजन्त्याः ॥ ६ ॥
विश्वेषाम् । हि । अध्वराणाम् । अनीकम् । चित्रम् । केतुम् ।
जनिता । त्वा । ज्ञानं । सः । आ । यजस्व । नृवतीः । अनुं ।
क्षाः । स्पार्हाः । इर्षः । क्षुमतीः । विश्वजन्त्याः ॥ ६ ॥

हे अग्ने विश्वेषां सर्वेषां अध्वराणां यज्ञानां अनीकं सुखं प्रधानं चित्रं चायनीयं नाना-
रूपं केतुं प्रज्ञापकं त्वा त्वां जनिता जनयिता प्रजापतिर्यजमानोवा ज्ञान जनयामास । उत्पा-
दितः सत्वं नृवतीः दासादियुक्ताः क्षाः पृथिवीनामैतद् क्षयंत्यत्रेति क्षा भूमिः अन्वायजस्व अ-
नुप्रयच्छ । यद्वा नृवतीः मृभिः संस्कृतानि क्षां अनु पृथिवीं वेदिलक्षणां अनुगतानि वेद्यामासा-
दितानि स्पार्हाः स्पृहणीयानि क्षुमतोः स्तुतिमंत्रलक्षणशब्दवन्ति विश्वजन्त्याः सर्वजनहितानि
वृष्ट्यन्नेतुत्वात् । तानि इपोन्नानि हविर्लक्षणानि आयजस्व देवेभ्यः प्रयच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यंत्वाद्यावां पृथिवीयंत्वापुस्त्वष्ट्रायंत्वासुजनिमा ज्ञानं ।
पन्थामनुं प्रविद्धान्पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो विभाहि ॥७॥३०॥
यम् । त्वा । द्यावां पृथिवी इति । यम् । त्वा । आपर्षः । त्वष्टा । यम् ।
त्वा । सुजनिमा । ज्ञानं । पन्थाम् । अनुं । प्रविद्धान् ।
पितृदयानम् । द्युमत् । अग्ने । समदग्धानः । वि । भाहि ॥७॥३०॥

हे अग्ने यं त्वा त्वां धावापृथिवी जनितवत्यौ आदित्यात्मना अश्यात्मना च तथायं त्वां आपः मेघोदरगताः विद्युद्गात्मना स्थितं जनितवत्यः यद्वा आपइत्यन्तरिक्षनाम धावापृथिवी अन्तरिक्षं च इमे त्रयो लोकाः यंत्वामजोजनन् । किंच सुजनिमाशोभनजननः त्वष्टा प्रजापतिः यं त्वां जजान जनयामास हे अग्ने पितृयानं पितरोयेन मार्गेण गच्छन्ति तं पंथां हविर्वहनमार्गं अनुमविद्वान् प्रजानंस्त्वं समिधानः समिध्यमानः सन् धुमव दीक्षियुक्तं यथा भवति तथा विभाहि विशेषेण दीप्यसे ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

इनइति सप्तमं तृतीयं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् इनइत्यनुक्रान्तं पातरनुवाकाश्विनशश्र-
योरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इ॒नो॒रा॒ज॒न्न॒र॒तिः॒स॒मि॒द्धो॒रौ॒द्रो॒द॒क्षाय॑सु॒पु॒माँ॑अ॒दर्शि॑ ।

चि॒कि॒त्सि॒र्भा॒ति॒भा॒सा॒वृ॒ह॒ता॒सि॒क्नी॒मे॒ति॒रु॒शा॒ती॒म॒पा॒ज॒न् ॥ १ ॥

इ॒नः । रा॒ज॒न् । अ॒र॒तिः । स॒म॒इ॒द्धः । रौ॒द्रः । द॒क्षाय॑ । सु॒पु॒मा॒न् ।

अ॒दर्शि॑ । चि॒कित् । वि । भा॒ति॒ । भा॒सा । वृ॒ह॒ता । अ॒सि॒क्नीम् ।

ए॒ति॒ । रु॒शा॒ती॒म् । अ॒प॒इ॒अ॒ज॒न् ॥ १ ॥

हे राजन् दीप्यमानाग्ने त्वं इनः ईश्वरः सर्वस्य भवसि । अथपरोक्षः अरतिः हविरादाय देवान् प्रति गन्ता समिद्धः संदीप्तः रौद्रः शत्रूणां भयंकरः सुपुमान् ओषध्यात्मनास्थितोऽशुः सु-
ष्टुसूपते इतिसुपुः सोमः तेन तद्वात् शोभनपसवोवा सोमिः दक्षाय यजमानानां धनादिवृध्यर्थं वा अदर्शि सर्वैर्दृश्यते । किंच चिकित् सर्वं जानानोमिर्विभाति विशेषेण दीप्यते तथा वृहता महता भासा तेजसा ज्वालात्क्षणेन असिक्नीं रात्रिं एति सायं होमसिध्यर्थमेति गच्छति । किं कुर्वन् रुशातीं श्वेतवर्णां दीप्तिं अपाजन् अपगमयन् रात्रिं गच्छति सामर्थ्यात् रात्रिं परित्यजन् उपसं पातहोमसिध्यर्थं गच्छतीत्यर्थोऽलभ्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ऋ॒ष्णां॑प॒दे॒र्ना॑म॒भिव॑र्षसा॒भू॒ज्ज॒न॒य॒न्यो॒पाँवृ॒ह॒तः॑पि॒तु॒र्जाम् ।

उ॒र्ध्व॒मा॒नु॒ंस॒र्य॑स्यस्तभा॒य॒न्दि॒वो॒वसु॑मि॒र॒ति॒र्वि॒र्मा॒ति ॥ २ ॥

रुष्णाम् । यत् । एनीम् । अग्नि । वर्षसा । भूत् । जनयन् । योषाम् ।
 बृहतः । पितुः । जाम् । ऊर्ध्वम् । भानुम् । सूर्यस्य । स्तभायन् ।
 दिवः । वसुंक्ष्मिः । अरतिः । वि । भाति ॥ २ ॥

सोमिर्यद्यदा रुष्णां रुष्णवर्णा एनीं गच्छन्तीं रात्रिं वर्षसा आत्मीयेन ज्वालालक्षणेन
 रूपेण अभिभूव अभिभवति । किंकुर्वन् बृहतोमहतः पितुः सर्वस्य जगतः पालयितुः पितृभू-
 ताद्वा आदित्याव जां जायमानां योषां उपसं जनयन् अभिव्यंजयन् रात्रिमज्यभूव तदानी-
 मरतिः गमनशीलोग्निः दिवोद्युलोकस्य वसुभिः वासपितृभिः आच्छादकैः संधुक्षणसमर्थैरात्मी-
 यैः तेजोभिः सूर्यस्य भानुं दीप्तिं ऊर्ध्वमुपरिष्टाव स्तभायन् स्तंभयन् विभाति विशेषेण दी-
 प्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

भद्रोभद्रयासचमान् आगात्स्वसारंजारो अभ्येति पश्चात् ।
 सुप्रकेतैर्द्युभिर्ग्निर्वितिष्ठन् रुशद्भिर्वर्णैराममस्थात् ॥ ३ ॥

भद्रः । भद्रया । सचमानः । आ । अगात् । स्वसारम् । जारः । अग्नि ।
 एति । पश्चात् । सुप्रकेतैः । द्युभिः । अग्निः । वितिष्ठन् ।
 रुशद्भिः । वर्णैः । अग्नि । रामम् । अस्थात् ॥ ३ ॥

भद्रोभजनीयः कल्पाणः भद्रया भजनीयया दीप्त्या उपसावा सचमानः सेव्यमानः सं-
 गच्छमानोवाग्निः आगाव आजगाम गार्हपत्यादाहवनीयमागच्छति । ततः पश्चात् जारोजर-
 पिता शत्रूणां सोमिः स्वसारं स्वयंसारिणीं भगिनींवा आगतामुपसं अज्येति अग्निगच्छति ।
 तथा सुप्रकेतैः सुप्रज्ञानैः द्युभिर्दीप्तैस्तेजोभिः सह वितिष्ठन् सर्वतोवर्तमानः सोमिः रुशद्भिः
 श्वेतवर्णैः वर्णैः वारकैरात्मीयैस्तेजोभिः रामं रुष्णवर्णं शर्वरं तमः अज्यस्थाव सायं होमका-
 ले अभिभूय तिष्ठति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अस्ययामांसोदहतो नवभूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य ।
 ईड्यस्य रुष्णोदहतः स्वासोभामांसो यामं नृक्तवश्विकित्रे ॥ ४ ॥

अस्य । यामासः । बृहत्तः । न । वृधून् । इन्धानाः । अग्नेः ।
सख्युः । शिवस्य । ईर्ष्यस्य । वृष्णः । वृहत्तः । सुहआसः ।
भामासः । यामन् । अक्तवः । चिकित्रे ॥ ४ ॥

बृहतोमहतोस्याग्नेः संबन्धिनइन्धानाः दीप्यमानायामासः यान्ति गच्छन्तीति यामारश्म-
यः वग्नून् स्तुतिकारिणोजनान् नवाधन्ते । किंच सख्युः स्तुत्यस्तोत्रयष्टयष्टव्यलक्षणेन सख्येन
सखिभूतस्य शिवस्य कल्याणस्य भक्तानां सुखकरस्य ईर्ष्यस्य स्तोत्रव्यस्य वृष्णः कामानां
वर्षितुः बृहतोमहतः स्वासः शोभनास्याः अस्याग्नेः स्वभूताअक्तवः तमांसि अंजन्तः अपगम-
यन्तः आहुतिभिः संगतावा भामासः भामक्रोधे तीक्ष्णा अपसह्या रश्मयोयामन् याति देवान्
प्रति तर्पणाय याति देवाएतं प्रत्यंगभावायेति यामोयज्ञः तस्मिन् चिकित्रे सर्वतोऽङ्गिरे प्र-
थिताअभूवन् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

स्वनानयस्यभामासःपवन्तेरोचमानस्यवृहत्तःसुदिवः ।
ज्येष्ठेभिर्यस्तेजिष्ठैःक्रीळुमद्भिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षतिद्याम् ॥ ५ ॥
स्वनाः । न । यस्य । भामासः । पवन्ते । रोचमानस्य । बृहत्तः ।
सुदिवः । ज्येष्ठेभिः । यः । तेजिष्ठैः । क्रीळुमत्सुभिः ।
वर्षिष्ठेभिः । भानुभिः । नक्षति । द्याम् ॥ ५ ॥

रोचमानस्य दीप्यमानस्य बृहतोमहतः सुदिवः शोभनदीप्तैर्वा यस्याग्नेः स्वभूताभामासः
भादीप्तौ दीप्यारश्मयः स्वनान स्वनन्तोमरुतइव पवन्ते सर्वतः शब्दकुर्वन्तोगच्छन्ति । किंच योभिः
ज्येष्ठेभिः अत्यंतं प्रशस्तैः तेजिष्ठैः तेजस्वितभैः क्रीळुमद्भिः क्रीडनवद्भिः वर्षिष्ठेभिर्वर्षितभैः
भानुमद्भिः आर्त्मायैस्तेजोभिः द्यां द्युलोकं नक्षति व्याप्नोतीति । सत्वं देवानावहेति उत्तरेण
संबन्धः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अस्यशुष्मासोददृशानपर्वेर्जेहमानस्यस्वनयन्त्रियुद्धिः ।
प्रत्नेभिर्यौरुशद्भिर्देवतमोविरेभंद्भिररतिर्भातिविभ्वां ॥ ६ ॥

अस्य । शुष्मासः । दृशानपवेः । जेहमानस्य । स्वनयन् ।
 नियुत्क्षिभिः । प्रत्नेभिः । यः । रुशत्क्षिभिः । देवदत्तमः ।
 वि । रेभत्क्षिभिः । अरतिः । भाति । विदम्भा ॥ ६ ॥

दृशानपवेः दर्शनीयज्वालाम्नेः यद्वा पविर्वज्रआयुधं दृश्यमानायुधस्य जेहमानस्य जेह-
 तिर्गतिकर्मा हविरादाय देवान् प्रति गच्छतः अस्याग्नेः स्वभूताः शुष्मासः शोपकाः नियुद्धि-
 निर्युतो वायोरिति वायोरश्वानियुतः तद्युक्तेर्वायुभिः संयुक्ताश्मयः स्वनयन् शब्दायन्ते । किञ्च
 देवतमः देवानां मुख्यः अरतिः गन्ता विभवा विभवनशीलोमहान् योभिः प्रत्नेभिः पुराणैः रु-
 शद्भिः श्वेतवर्णैः रेभद्भिः शब्दायमानैस्तेजोभिः विभाति विविधं दीप्यते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सआवक्षिमहिंनआचसत्सिदिवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः ।
 अग्निःसुतुकःसुतुकैभिरश्वैरभस्वान् रभस्वान् आहगम्याः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

सः । आ । वक्षि । महि । नः । आ । च । सत्सि । दिवःपृथिव्योः ।
 अरतिः । युवत्योः । अग्निः । सुतुकः । सुतुकैभिः । अश्वैः ।
 रभस्वत्क्षिभिः । रभस्वान् । आ । इह । गम्याः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

हे अग्ने सत्तादृशस्त्वं नोस्मदीये यज्ञे महि महान् देवान् आवक्षि आवह प्रापय । किञ्च
 युवत्योः परस्परं मिश्रितयोः तरुणयोर्वा दिवस्पृथिव्योर्घावापृथिव्योर्मध्ये अरतिः अग्निः स-
 र्यात्मनागन्ता त्वं आसत्सि अस्माकं यज्ञमासीद । तथा सुतुकः तुकिर्गत्यर्थः सुगमः स्तोत्रभिर्य-
 द्भूभिश्च सुत्वेन प्रातव्यः रभस्वान् वेगवान् अग्निः अंगनादिगुणयुक्तस्त्वं सुतुकैभिः सुगमैः
 रभस्वद्भिर्वेगवद्भिर्श्वैरोहिदारुणैः सह इहास्मदीये यज्ञे आगम्याः आगच्छ ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

प्रतइति सप्तर्चं चतुर्थं सूक्तं ऋग्यायाः पूर्ववत् । प्रतइत्यनुक्रान्तं । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्र-
 योरुक्तेर्विनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रतेयक्षिप्रतइयर्मिमन्भुवोयथावन्द्योनोह्वेषु ।
धन्वन्निवप्रपाअसित्वमश्रइयक्षवेपूरवेप्रत्नराजन् ॥ १ ॥

प्र । ते । यक्षि । प्र । ते । इयर्मि । मन्म । भुवः । यथा । वन्द्यः ।
नः । ह्वेषु । धन्वन्इव । प्र॒पा । अ॒सि । त्वम् । अ॒ग्ने ।
इ॒य॒क्ष॒वे । पू॒र॒वे । प्र॒त्न । रा॒ज॒न् ॥ १ ॥

हे अग्ने ते तुभ्यं हविः प्रयक्षि प्रयच्छामि यजिर्दानार्थः । तथा मन्म मननीयां स्तुतिं ते त्वदर्थं मेयार्थं मेरयामि । प्रोच्चारयामि वंशः सर्वैर्वदनीयस्त्वं नोस्मदीयेषु ह्वेषु देवाह्वानेषु यथा त्वं सन्निहितोभुवोभवसि तथा हविः प्रयच्छामि स्तौमिच । हे प्रत्न पुराण राजन् सर्वस्य जगतः स्वामिन् हे अग्ने सत्त्वं इयक्षवे यष्टमिच्छवे पूरवे पूरुरिति मनुष्यनाम मनुष्याय यजमानाय यद्वा पूरवे हविर्भिर्देवान् पूरयित्रे जनाय धन्वन् इव प्रपाअसि यथा । धन्वन् धन्वि मरौ निरुदकप्रदेशे प्रपा प्रपिबंत्यत्रेति प्रपा सा यथा उदकप्रदानेन जनेभ्यः सुखदाभवति एवं त्वं धनदानेन तस्मै सुखदाता भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

यंत्वाजनांसोअभिसंचरन्तिगावउष्णमिवव्रजंयविष्ठ ।
दूतोदेवानामसिमर्त्यानामन्तमहान्श्वरसिरोचनेन ॥ २ ॥

यम् । त्वा । जनांसः । अ॒भि । स॒म॒श्च॒र॒न्ति । गा॒वः ।
उ॒ष्ण॒म॒इ॒व । व्र॒ज॒म् । य॒वि॒ष्ठ । दू॒तः । दे॒वा॒ना॒म् । अ॒सि ।
म॒र्त्या॒ना॒म् । अ॒न्तः । म॒हान् । च॒र॒सि । रो॒च॒ने॒न ॥ २ ॥

हे यविष्ठ युवतमाग्ने यं त्वा त्वां जनासोजनाः यजमानाः फलप्राप्त्यर्थं अभिसंचरन्ति अभितः परिचरन्ति सेवन्ते । तत्र दृष्टान्तः-गावउष्णमिव यथागावः शीतार्ताउष्णं शीतजनि-
तदुःखापनोदनार्थं उष्णं व्रजं गोष्ठमभिगच्छन्ति । सत्त्वं देवानामिन्द्रादीनां मर्त्यानां मनुष्याणां च दूतोसि हविः प्रापणद्वारा । ततोमहास्त्वं अन्तः द्यावापृथिव्योर्मध्ये हवींष्यादाय रोचनेना-
तरिक्षेण लोकेन चरसि गच्छसि त त्वां स्तुमइतिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्ति स च न स्यमाना ।
धनोरधि प्रवता यासि हर्यं जिगीपसे पशुरिवावसृष्टः ॥ ३ ॥

शिशुम् । न । त्वा । जेन्यम् । वर्धयन्ती । माता । विभर्ति ।
स च न स्यमाना । धनोः । अधि । प्रवता । यासि ।
हर्यन् । जिगीपसे । पशुः इव । अवसृष्टः ॥ ३ ॥

हे अग्ने जेन्यं जयशीलं त्वा त्वां शिशुं पुत्रमिव वर्धयन्ती पोषयन्ती माता पृथिवी स-
चनस्यमाना संपर्कमिच्छन्ती सती विभर्ति धारयति । सत्त्वं हर्यन् कामयमानः तस्मिन् लोके
धनोरधि अधिःसप्तम्यर्थद्योतकः धनोः अन्तरिक्षात् प्रवता प्रवणेन मार्गेण यासि यज्ञं प्रत्या-
गच्छसि । किंच त्वं अवसृष्टो यद्गृभिः हविरादाय जिगीपसे देवान् प्रतिगन्तुमिच्छसि । क-
थमिव पशुरिव यथा विमुक्तः पशुः गोष्ठं प्रत्यागच्छति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्ने त्वमद्भवेत्से ।
शये वव्रिश्चरति जिह्वया दन्त्रैरिह्यते युवति विश्वतिः सन् ॥ ४ ॥

मूराः । अमूर । न । वयम् । चिकित्वः । महित्वम् । अग्ने ।
त्वम् । अद्भवेत्से । शये । वव्रिः । चरति । जिह्वया ।
अदन् । रेरिह्यते । युवतिम् । विश्वतिः । सन् ॥ ४ ॥

हे अमूर अमूढ अतएव चिकित्वः चेतनावन् हे अग्ने मूरामूढावयं तव माहात्म्यं नजा-
नीमः । किंतु हे अग्ने त्वमंग अंगेतिनिपातएवार्थे त्वमेव तव महित्वं माहात्म्यं वित्से जानासि
त्वत्तः कोन्योवेदितुमर्हति । किंच वव्रिः जीर्णओषधीसंगः शये शेते तिष्ठति । यद्वा वव्रिरिति
रूपनाम सामर्थ्याच्चान्तर्णीतमत्वर्थं द्रष्टव्यं आहवनीयाख्येन रूपेण रूपवान् शये चरति ।
अथ जिह्वया जिह्वाज्वालाख्यया अदन् हवींषि भक्षणन् चरति वाक्यभेदादनिघातः । किंच
विश्वतिः विशां स्वामीसन्नधिर्पुवति आत्मनोमिश्रपित्रीमाहुर्वि दीर्घमसूतया ज्वालाया जिह्वया

रेरिहते अत्यर्थं लेढि आस्वादयति । लिह आस्वादाने यद्दि रूपं । यद्वा सोमिर्गुर्वारिं तरुणीं जीर्णोपधिकां पृथिवीं आस्वादयति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

कूचिज्जायतेसनयासुनव्योवनेतस्थौपलितोधूमकेतुः ।
अस्नातापोवृषभोनप्रवेतिसचेतसोयंप्रणयन्तमर्ताः ॥ ५ ॥

कूचिच् । जायते । सनयासु । नव्यः । वने । तस्थौ ।
पलितः । धूमकेतुः । अस्नाता । आपः । वृषभः । न । प्र ।
वेति । सचेतसः । यम् । प्रणयन्त । मर्ताः ॥ ५ ॥

नव्यो नवतरः स्तुत्यो वाग्निः कूचिद् कूचिद् प्रदेशे जायते कुत्र सनयासु पुराणीषु जीर्णो-
स्वोपधीषु अरण्योः तथा पलितः पालयिताश्वेतवर्णो धूमकेतुः धूमप्रज्ञानोग्निः वने सर्वस्मिन्नर-
ण्ये तस्थौ तिष्ठति । यद्वा वने उदके मेघगते विद्युदात्मना तिष्ठति च अस्नाता स्नानमकुर्वन् अ-
नपेक्षितस्नानः सर्वदा शुद्धः सोमिः आपः सुव्यत्ययः अपउदकानि शांत्यर्थं प्रवेति प्रगच्छति ।
तत्र दृष्टान्तः—वृषभोन यथा वृषभः तृष्णोपशमनार्थमरण्यमध्यस्थान्युदकानि प्रगच्छति तद्वत्
मर्ता मनुष्याकृत्विजः सचेतसः समानमनस्काः समानप्रज्ञानाः सन्तः यमग्निं प्रणयन्त हविर्भिः
पीणयन्ति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

तनूत्यजेवतस्करावनगूरंशानाभिर्दशभिर्भ्यधीताम् ।
इयतेअग्नेनव्यसीमनीपायुक्ष्वारथंनशुचयद्भिरङ्गैः ॥ ६ ॥

तनूत्यजाइव । तस्करा । वनगू इति । शानाभिः । दशभिः । अग्निः ।
अधीताम् । इयम् । ते । अग्ने । नव्यसी । मनीषा । युक्ष्व ।
रथम् । न । शुचयत्इभिः । अङ्गैः ॥ ६ ॥

हे अग्ने वनगूं वनगामिनौ तनूत्यजेव चौर्यं मर्तुं कृतनिश्चयो धृष्टौ तस्करा तस्करौ य-
था पथिकं मोषणार्थं रज्ज्वा बध्वाकृष्य च कूचिद् प्रदेशे स्थापयतः तद्वत् । तथापास्कः—त-
नूत्यक्तनूत्यक्तावनगूवनगामिनावग्निमन्थनौबाहूतस्कराभ्यामुपमिमीवेदंत्यादि । रशानाभिः दश-

न्ति । यद्वा गुहा गूढे संवृते हृदये पराणि प्रधानानि अग्निजातवेदावैश्वानरइत्यादीनि नामानि दधिरे कुर्वन्ति स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ऋतायिनीमायिनीसंदधातेमित्वाशिशुंजज्ञतुर्वर्धयन्ती ।
विश्वस्यनाभिचरंतोध्रुवस्यकवेश्चित्तन्तुमनसावियन्तः ॥ ३ ॥

ऋतयिनी इत्यृतयिनी । मायिनी इति । सम् । दधाते इति ।
मित्वा । शिशुम् । जज्ञतुः । वर्धयन्ती इति । विश्वस्य । नाभिम् ।
चरंतः । ध्रुवस्य । कवेः । चित् । तन्तुम् । मनसा । वियन्तः ॥ ३ ॥

ऋतायिनी ऋतवत्यौ सत्यवत्यौ अतएव मायिनी प्रज्ञावत्यौ कर्मयुक्तेषां द्यावापृथिव्यौ यज्ञसाधनभूते अरणी वा इममग्निं संदधाते सम्यक् धारयतः अग्निसूर्यात्मना केवलाभ्यात्मना वा संदधाते । मित्वा कालपरिमाणं कृत्वा यद्वा संपरिच्छिद्यशिशुं शंसनीयं बालमग्निं जज्ञतुः जनयतः वर्धयन्ती वर्धयन्त्यौ द्यावापृथिव्यौ लोके यथा परिच्छेदाय पुत्रं पितरौ जनयतः तद्वत् । ततः विश्वस्य सर्वस्य चरतो जंगमस्य ध्रुवस्य स्थावरस्य च जगतो नाभिं नाभिभूतं मध्यं प्रधानभूतं वा कवेर्मधाविनोमेस्तन्तुं तनितारं वैश्वानराख्यमंशुं चित् मनसा वियन्तो विविधं गच्छन्तो मनुष्याः सुखेन युज्यन्ते इति शेषः तं वयं यजाम इति वा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ऋतस्य हि वर्तनयः सुजातमिपोवाजाय प्रदिवः सचन्ते ।
अधीवासंरोदसी वा वसाने घृतैरन्नैर्वा वृधाते मधूनाम् ॥ ४ ॥
ऋतस्य । हि । वर्तनयः । सुजातम् । इपः । वाजाय । प्रदिवः ।
सचन्ते । अधीवासम् । रोदसी इति । वसाने इति ।
घृतैः । अन्नैः । वृधाते इति । मधूनाम् ॥ ४ ॥

ऋतस्य यज्ञस्य वर्तनयः पर्वतकाइपअभिलपितानीच्छन्तः प्रदिवः पुरातनाऋत्विग्यजमानाः सुजातमाधानकाले सुष्ठूपन्नमग्निं वाजाय बलार्थं अन्नार्थं वा सचन्ते हि सेवन्ते खलु । अपिच वावसाने सर्वस्य जगतर्भाच्छादयित्वा द्यावापृथिव्यौ अवीवासं ओषधिनक्षत्रा-

द्यात्मना निवसन्तं यद्वा अधिरुपर्येथं त्रयाणां लोकानामुपरि अग्निविद्युदादित्यात्मना निव-
सन्तमग्निं मधुनामुदकानां जन्यत्वेन संबन्धिभिर्घृतैरन्नैः पुरोडाशादिभिश्च वावृथते वर्धयंचक्र-
तुः वर्धयतः तस्माद्द्वयमपि तमग्निमभिष्टुम इत्यभिप्रायः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सप्तस्वसूररुपीर्वावशानोविद्वान्मध्वउज्जभारदृशोकम् ।

अन्तर्येमेअन्तरिक्षेपुराजाइच्छन्वत्रिमविदत्पूषणस्य ॥ ५ ॥

सप्त । स्वसूः । अरुपीः । वावशानः । विद्वान् । मध्वः । उत् ।

जभार । दृशे । कम् । अन्तः । येमे । अन्तरिक्षे । पुराजाः ।

इच्छन् । वत्रिम् । अविदत् । पूषणस्य ॥ ५ ॥

वावशानः कामयमानः वाश्यमानः वेष्टयमानः स्तोत्रभिः स्तूयमानोवा विद्वान् सर्वं जाना-
नः सोग्निः अरुपीरारोचमानाः सप्त सप्तसंख्याकाः स्वसूः स्वयंसारिणीः कालीकरालीचेत्यादि-
काः सप्तजिह्वाः मध्वोमदकराद्यज्ञात् उज्जभार उज्जहार ऊर्ध्वं हतवान् यज्ञे स्वतेजसा प्रादुर्भूय-
इत्यर्थः । किमर्थं कं सुखेन दृशे सर्वेषामेव पदार्थानां दर्शनार्थं । किञ्च पुराजाः पुराजातः सो-
ग्निः द्यावापृथिव्योरन्तर्मध्ये अन्तरिक्षे तस्मिन् ताजिह्वायेमे नियमितवान् सर्वत्र तेजोयुक्तोवर्ष-
तेइत्यर्थः । अपिच इच्छन् यजमानान् कामयमानोग्निः पूषणस्य पूषेति पृथिवीनाम पार्थिवस्य
लोकस्य वत्रिं रूपं पृथिव्यर्णं अविदत् प्रायच्छत् । यद्वा मूर्धाभुवोभवतिनक्तमग्निस्वतःसूर्योजा-
यतेप्रावरुयन्ति मंत्रान्तरे दर्शनादादित्यात्मनाग्निः स्तूयते । कामयमानः सूर्यात्मनाग्निः सप्त
संख्याकान् स्वसूः रश्मीन् मध्वः समुद्रोदकादुद्धृतवान् प्रातः अन्तरिक्षे विद्युदात्मना स्थित्वा
वृष्टिलक्षणं रूपं पृथिव्याः प्रायच्छति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

सप्तमुर्यादाः क्वयंस्तनक्षुस्तासामेकामिदभ्यंहुरोगात् ।

आयोर्हस्कम्भउपमस्यनीळेपथांविस्सर्गेध्रुणेपुतस्थौ ॥ ६ ॥

स॒प्त । म॒र्यादाः । क॒वयः । त॒तक्षुः । तासा॑म् । एका॑म् । इत् ।
 अ॒ग्नि । अ॒ंहुरः । गा॒त् । आ॒योः । ह॒ । स्क्र॒भ्नः । उ॒प॒स्य ।
 नी॒ळे । प॒थ्याम् । वि॒सर्गे । ध॒रुणे॑षु । त॒स्थौ ॥ ६ ॥

कवयोमेधाविनऋषयः सप्तमर्यादाः कामजेष्यः क्रोधजेष्यश्चोत्थिताः । पानपक्षाःस्त्रियोष्टग-
 या दंडः पारुष्यमन्यदूषणमिति सप्तमर्यादाः । यद्वा स्तेपं गुरुतल्पारोहणं ब्रह्महत्यां सुरापानं
 दुष्कृतकर्मणः पुनःपुनः सेवां पातकेनृतोद्यमिति' निरुक्तेर्निर्दिष्टाः । सप्तमर्यादावस्थिताः त-
 तक्षुः तक्षतिः करोतिकर्मा सुष्ठु लंघनीयाश्चक्रुः त्यक्तवन्तइत्यर्थः । तासां मर्यादानां एका-
 मिव एकामेव अंहुरः पापवान् पुरुषः अभिगात् अभिगच्छति यस्त्वेवं करोति सपापवान्
 भवतीत्यर्थः । किंच आयोः तस्य मनुष्यस्य स्कंभः स्कंभयिता निरोधकोशिः उपमस्य समी-
 पभूतस्य आयोर्नीळे स्थाने पथां आदित्यरूपस्य स्वस्य रम्भीनां विसर्गे विसर्जनस्थानेन्त-
 रिक्षमध्ये वर्तमाने धरुणेपूदकेषु तस्थौ विद्युदात्मना तिष्ठति अनेन लोकत्रयवर्तित्वमिति ॥ ६ ॥

अथ समी-

अस॑च्च॒सच्च॑पर॒मेव्यो॑म॒न्दक्ष॑स्य॒जन्म॒न्रदिते॑रुपस्थे ।
 अ॒ग्निर्ह॑नःप्रथम॒जाऋत॑स्य॒पूर्व॑आयु॒निष्टप॒भ्रधे॑नुः ॥ ७ ॥ ३३ ॥

अस॑त् । च॒ । सत् । च॒ । पर॒मे । वि॒सर्गे॑मन् । दक्ष॑स्य । जन्म॑न् ।
 अ॒दितेः । उ॒प॒स्ये । अ॒ग्निः । ह॒ । नः । प्र॒थम॒जाः । ऋ॒तस्य॑ ।
 पूर्वे॑ । आयु॑नि । ष्ट॒भ्रः । च॒ । धे॒नुः ॥ ७ ॥ ३३ ॥

असद्व्याकृतं सच्चव्याकृतं असदेवेदमग्रआसीत् तत्सदासीत् तत्समभवदिति श्रुतेः । सदसदा-
 त्यकं जगत्सर्वं परमे उत्तमे ज्ञानसहिते व्योमन् व्योमनि कारणात्मनि जातमभूत्तदा अदितेः पृ-
 थिव्याउपस्थे उपस्थाने समीपे दक्षस्य प्रजापतेः यद्वा दक्षस्य सन्नेघात्मानं विभजतादित्यं तृती-
 यं वायुं तृतीयमिति श्रुतेः । तृतीयस्य द्युलोकस्याधिष्ठातृत्वादादित्यस्य जन्मन् जन्मनि ततएवं सति
 मनुष्यस्य सृष्टिक्रमात् पूर्वं अग्निर्हं अग्निरेव ऋतस्य कर्मफलस्य भोक्तृणां नोस्माकं प्रथमजाः

प्रथमजातः समुत्पन्नः तेजोरसो निरवर्तताग्निरिति श्रवणात् । पश्चात्तत्प्रकरणे ततो मनुष्या अजाय-
न्तेति प्रथमतएव मनुष्यसृष्टेरभिहितत्वात् अनन्तरं पूर्वं उत्तरसृष्टिमपेक्ष्य पूर्वत्वं आयुनि काले
अयमग्निरिव वृषभश्चासीत् धेनुश्चाभवत् स्त्रीपुंसवत् स्त्रीपुंसात्मको भवदित्यर्थः ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयत् । पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गपवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्भेत्तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

सप्तमस्याष्टकस्येत्यं व्याकार्थीत्वंचमंसुधीः । सायणाहस्ततःपष्ठमध्यायं व्याचिकीर्षति ॥ २ ॥

दशमे मंडले प्रथमेनुवाके षोडश सूक्तानि तत्रायंसयस्येति सप्तमं पष्ठं सूक्तं आस्यस्य
त्रितस्यार्थं त्रिष्टुभमाग्नेयं । अयमित्यनुक्रान्तं । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ अयंसयस्यशर्मन्नवोभिरग्नेरधतेजरिताभिष्टौ ।

ज्येष्ठेभिर्योभानुभिर्ऋतपूणांपर्येतिपरिवीतोविभावा ॥ १ ॥

अयम् । सः । यस्य । शर्मन् । अवंःऽभिः । अग्नेः । एधते । जरिता ।

अभिष्टौ । ज्येष्ठेभिः । यः । भानुभिः । ऋतपूणाम् । परिऽएति ।

परिऽवीतः । विभाऽवा ॥ १ ॥

जरिता स्तोत्रा अभिष्टौ यागे कृते यस्याग्नेरवोभिः पालनैः शर्मन् शर्मणि स्वगृहे एधते
वधते । सोयमग्निर्गार्थमस्माभिराहूतइतिशेषः । विभावा दीप्तिमान् योभिः ऋतपूणां सूर्यरश्मी-
नां ज्येष्ठेभिः पशस्तैः भानुभिस्तेजोभिः परिवीतः परिवृत्तः पर्येति सर्वतोगच्छति । यत्रयत्र गं-
तव्यं तत्रतत्रापविहतगतिर्गच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

योभानुभिर्विभावाविभात्यग्निर्देवेभिर्ऋतावाजंस्रः ।

आयोविवार्यस्रव्यासखिभ्योपरिहृतोअत्योनसर्तिः ॥ २ ॥

यः । भानुभिः । विभाऽवा । विऽजाति । अग्निः । देवेभिः ।

ऋतऽवा । अजंस्रः । आ । यः । विवार्य । स्रव्या । सखिऽभ्यः ।

अपरिऽहृतः । अत्यः । न । सर्तिः ॥ २ ॥

क्रतावा सत्यवान् यज्ञवान्वा अजस्रः अनुपक्षीणः अहिंसितोवा केनचिदनभिभूतइत्यर्थः । विभावा दीप्तिमान् योग्निः देवेभिर्देवैर्योतमानैः भानुभिस्तेजोभिर्विभाति विविधं दीप्यते । किंच योग्निः सख्या सख्यानि सखिभिः कर्तव्यानि कर्माणि हविरादीनि कर्तुमितिशेषः सखिभ्यः सखिभूतानां यजमानानामर्थाय अपरिहृतः अपरिहिंसितः अपरिश्रान्तइत्यर्थः आविवाय आभिमुख्येन गच्छति । तत्र दृष्टान्तः—सखिः सदासर्पणइत्यर्थः अत्योन यथा सत्त-गमनसमर्थोऽश्वः अपरिश्रान्तो गच्छति तद्वद् सोयमग्निरस्माभिर्षां गार्थमाहूतइति पूर्ववद् यो-ज्यं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ईशो यो विश्वस्य देववीते । ईशे विश्वायुं रूपसो व्युष्टौ ।
आयस्मिन्मना हवींष्यग्नावरिष्टरथः स्कृभ्राति शूपैः ॥ ३ ॥

ईशे । यः । विश्वस्याः । देवऽवीतेः । ईशे । विश्वऽआयुः ।
उपसः । विऽउंष्टौ । आ । यस्मिन् । मना । हवींषि । अग््नौ ।
अरिष्टरथः । स्कृभ्राति । शूपैः ॥ ३ ॥

योग्निर्विश्वस्य देववीतेः सर्वस्य यज्ञस्य ईशे ईष्टे । अपिच विश्वायुः सर्वत्राप्रतिहतगमनः उपसो व्युष्टौ विवासने उदयकाले होमार्थं यजमानानामीशे ईष्टे । शूपैः शत्रुबलैः अरिष्टरथः अहिंसितयज्ञरथः सर्वेष्व यजमानः यस्मिन्नग्नौ मना मननीयानि हवींषि आस्कृभ्राति आदरेण प्रविभ्राति प्रक्षिपति सोयमग्निरस्माभिर्षां गार्थमाहूतइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शूपैर्मिष्ट्वृधोजुपाणो अर्के देवाँ अच्छारघुपत्वा जिगति ।
मन्द्रो होता स जुहा उ यजिष्ठः समिंश्लो अग्निराजिघर्ति देवान् ॥ ४ ॥

शूपैभिः । वृधः । जुपाणः । अर्केः । देवान् । अच्छ । रघुपत्वा ।
जिगति । मन्द्रः । होता । सः । जुहा । यजिष्ठः । समंश्लः ।
अग्निः । आ । जिघर्ति । देवान् ॥ ४ ॥

वृधः वर्धितोमिः शूपेभिर्हविलक्षणैर्वलैः बलनिमित्तैर्हविर्भिरित्यर्थः अर्कैः स्तोत्रैश्च जुषा-
णः सेव्यमानः सन् देवानिन्द्रादीनच्छासुं रघुपत्वा लघुपतनः शीघ्रगामी जिगति । गत्वाच मन्द्रः
स्तुत्यः होता देवानामाह्वाता होमनिष्पादकोवा जुहा यजिष्ठः यष्टतमः संमिथः सगुणैर्देवैर्वा
संपयुक्तः सोमिर्देवान्मति हविराजिधति आहारयति देवेभ्योहविर्ददातीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तमुस्त्रामिन्द्रं नरेजमानमग्निगीर्भिर्नमोभिरारुणुध्वम् ।
आयंविप्रासोमतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुहंसहानाम् ॥ ५ ॥

तम् । उस्त्राम् । इन्द्रम् । न । रेजमानम् । अग्निम् । गीः इभिः ।
नमः इभिः । आ । कृणुध्वम् । आ । यम् । विप्रासः । मति इभिः ।
गृणन्ति । जातवेदसम् । जुहंसम् । सहानाम् ॥ ५ ॥

हे ऋत्विजोयुयं उस्त्रां भोगानामुस्त्राविणं दातारं रेजमानं ज्वालात्मना कंपमानं तमग्निं
इन्द्रं न इन्द्रमिव गीर्भिः स्तुतिभिर्नमोभिर्हविर्भिश्च आरुणुध्वं अस्मदभिमुखं कुरुत । विप्रासो-
मेधाविनः स्तोतारः सहानां शत्रुबलाद्यभिभवितृणां देवानां जुहमाह्वातारं जातवेदसं जातधनं
जातपत्नं वा यमग्निं आगृणन्ति आदरेण स्तुवन्ति तमारुणुध्वमिति पूर्वण संबन्धः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

संयस्मिन्विश्वावसूनिजग्मुर्वाजेनाश्वः ससीवन्तएवैः ।
अस्मेऊतीरिन्द्रवाततमाअर्वाचीनाअग्नेआरुणुष्व ॥ ६ ॥

सम् । यस्मिन् । विश्वा । वसूनि । जग्मुः । वाजे । न । अश्वाः ।
सति इवन्तः । एवैः । अस्मे इति । ऊतीः । इन्द्रवाततमाः ।
अर्वाचीनाः । अग्ने । आ । कृणुष्व ॥ ६ ॥

हे अग्ने यस्मिन् त्वयि विश्वा विश्वानि वसुनि धनानि संजग्मुः स्वत्वेन संगतानि भवन्ति ।
तत्र दृष्टान्तः—एवैर्गर्भनैः ससीवन्तः सर्पणवन्तः शीघ्रगमनशीलाः सपर्याः अश्वाः वाजे न यथा
संप्राप्ते संगतास्तद्वत् । हेअग्ने सत्वं इन्द्रवाततमाः इन्द्रेणाभिगताः ऊतीः रक्षाः अस्मे अस्माह
अर्वाचीनाः अभिमुखीः आरुणुष्व आदरेण कुरु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अधा॒ह्यग्ने॒म॒ह्ना॒नि॒पद्या॒सद्यो॒ज॒ज्ञानो॒हव्यो॒बभू॒थ ।

ते॒ते॒दे॒वासो॒अनु॒के॒तमा॒य॒न्नधा॒वर्ध॒न्तप्र॒थमा॒स॒ऊमाः ॥ ७ ॥ १ ॥

अर्ध । हि । अग्ने । म॒ह्ना । नि॒ऽसद्य । स॒द्यः । ज॒ज्ञानः ।

हव्यः । ब॒भू॒थ । तम् । ते । दे॒वासः । अ॒नु । के॒तम् । आ॒य॒न् ।

अर्ध । वर्ध॒न्त । प्र॒थमा॒सः । ऊ॒माः ॥ ७ ॥ १ ॥

अध अथानन्तरं हियस्मात् अग्ने त्वं म॒ह्ना महत्वेन जज्ञानोजायमानः ज्वलन्निपद्य उप-
विश्य सद्यस्तस्मिन् प्रजननकाल एव हव्योहवनार्हः आहुतिप्रक्षेपाहः बभूथ भवसि । तस्मात् का
रणात् देवासः हविषां दातारः ऋत्विग्यजमानाः ते तव स्वभूर्त तं तादृशं केतं प्रज्ञानलक्षणं
अन्वायन् अनुगच्छन्ति दीप्ते त्वयि हवीषि जुह्वतीत्यर्थः । अध अथानन्तरं ऋत्विगादपः प्र-
थमासः क्रियाभिजनविद्यागुणैरुत्कृष्टाः ऊमाः त्वयारक्षिताः सन्तः अवर्धन्त वर्धन्ते ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

स्वस्तिनइति सप्तमं सप्तमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । स्वस्तीत्यनुक्रान्तं । उक्तः सूक्तविनि-
योगः । स्वस्त्ययन्यां प्रधानस्य स्वस्तिनइत्येषानुवाक्या । सूत्रितंच—अग्निः स्वस्तिमान् स्वस्ति-
नोदिवोअग्नेपृथिव्याइति ।

तत्र प्रथमा—

स्व॒स्ति॒नो॒दिवो॒अग्ने॒पृथि॒व्या॒वि॒श्वायु॑र्धे॒हिय॒जथा॑यदेव ।

स॒चे॒महि॒तव॑दस्म॒प्रके॒तैरु॒रु॒प्याण॑उ॒रुभि॑र्दे॒वशंसैः ॥ १ ॥

स्व॒स्ति । नः । दि॒वः । अ॒ग्ने । पृथि॒व्याः । वि॒श्वऽआ॑युः ।

धे॒हि । य॒जथा॑य । दे॒व । स॒चे॒महि॑ । तव॑ । द॒स्म । प्र॒ऽके॒तैः ।

उ॒रु॒प्य । नः । उ॒रु॒भिः । दे॒व । शंसैः ॥ १ ॥

हे देव दानादिगुणविशिष्टाग्ने त्वं दिवः पृथिव्याः द्यावापृथिव्योः सकाशात् मौस्मभ्यं
विश्वायुः सर्वान् स्वस्ति पुत्रादि यजथाम देवयागार्थं धेहि प्रयच्छ सर्वोपद्रवरहिताः सर्वान्-

पुत्रयुक्ताश्चसन्तोवयं यथा यज्वानोभवेम तथास्मान् कुर्वति वाक्यशेषः । अपिच वयं सचेमहि हे दस्म दर्शनीय देवामे उरुभिर्वहुभिः शंसैः शंसनीयैस्तवसंबन्धिभिः प्रकैतैः पालनोपायमज्ञानैः नोस्मानुरुष्य रक्ष ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इमा अग्ने मृतयस्तु भ्यंजाता गोभिरश्वैरभिगृणन्ति राधः ।
यदा ते मर्तो अनुभोगमानुह्वसो दधानो मतिभिः सुजात ॥ २ ॥
इमाः । अग्ने । मृतयः । तुभ्यम् । जाताः । गोभिः । अश्वैः ।
अभि । गृणन्ति । राधः । यदा । ते । मर्तः । अनु । भोगम् ।
आनन्द । वसो इति । दधानः । मतिभिः । सुजात ॥ २ ॥

हे अग्ने इमा ईदृश्यः मृतयः स्तुतयः तुभ्यं त्वदर्थं जाताः अस्मदादिस्तोत्रमुखात् उत्पन्ना उच्चारिता इत्यर्थः गोभिरश्वैश्च सहितं राधः त्वया दीयमानं हिरण्यादिकं धनं अभिगृणन्ति अभिष्टुवन्ति । अस्मात्स्तुत्यनुरूपान्मस्मभ्यं त्वया दत्तमिति प्रशंसन्ति यदा मर्तोस्मदादिको मनुष्यः ते त्वया दीयमानं भोगं भोगार्हं धनं अन्वानद् प्राप्नोति लभते तदा हे वसो प्रशस्य वसुमन् यद्वा स्वेन तेजसा सर्वस्याच्छादयितः हे सुजात शोभनकर्माथमुत्पन्नाग्ने त्वं दधानोस्मभ्यं धनं प्रयच्छन् मतिभिरस्मदीयाभिः स्तुयसे इति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अग्निं मन्ये पितरं मग्निमापिमग्निं भ्रातरं सदमि त्सखायम् ।
अग्नेरनीकं बृहतः सपर्ययं दिवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य ॥ ३ ॥
अग्निम् । मन्ये । पितरं । अग्निम् । आपिम् । अग्निम् ।
भ्रातरं । सदम् । इत् । सखायम् । अग्नेः । अनीकम् । बृहतः ।
सपर्ययं । दिवि । शुक्रम् । यजतम् । सूर्यस्य ॥ ३ ॥

अहं स्तोता पितरं अग्निमेव मन्ये जाने आपिं वषुं अग्निमेव मन्ये भ्रातरमग्निमेव मन्ये सदमि त्सदैव आवसंवादिनं सखायं अग्निमेव जानामि बृहवोमहतोग्नेः अनीकं आहवनीयात्

स्यं मुखं सपर्यं परिचरामि । तत्र लुप्तोपममेतत् दिवि द्युलोके स्थितं यजतं यष्टव्यं पूजनीयं स-
र्यस्य संबन्धि शुक्रं दीप्तिमन्मंडलं यथा कश्चिदभिमेतार्थसिद्धये आराधयति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सिद्धाअग्नेधियोअस्मेसनुञ्जीर्यत्रायसेदमआनित्यहोता ।

ऋतावासरोहिदश्वःपुरुक्षुद्युभिर्दिग्भिर्स्माअहभिरवामस्तु ॥ ४ ॥

सिद्धाः । अग्ने । धियः । अस्मे इति । सनुञ्जीः । यम् ।

त्रायसे । दमे । आ । नित्यं होता । ऋतश्वा । सः । रोहितश्च अश्वः ।

पुरुक्षुः । द्युभिः । अस्मै । अहभिरः । वामम् । अस्तु ॥ ४ ॥

हे अग्ने सनुञ्जीः संभ्रज्यः अस्मे अस्माकं संबन्धिन्यः धियः स्तुतयः सिद्धाः सिद्धानिष्प-
न्नाः त्वदर्थं यस्माभिः कृता इत्यर्थः दमआ अस्मयत्तगृहे मया दत्तयावस्थितस्त्वं नित्यहोता सत-
तं होमनिष्पादको देवानामाह्वातावासन् यत्रायसे कर्मवैगुण्यात् रक्षसि सोहं त्वत्पसादात् त्वत्सा-
युज्यं गतः सन् ऋतवा यज्ञवान् सत्यवान्वा स्यामिति शेषः । रोहिदश्वः रोहितसंज्ञकाश्वः पुरुक्षुः
बहुजश्वस्यां । किंच अस्मै ईदृग्भूताय तुभ्यं द्युभिर्दिग्भिः अहभिरहःसु दिवसेषु वामं वननीयं
हविरस्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृत्विजं मध्वरस्यं जारम् ।

बाहुभ्यां मिमायवो जनन्त विक्षुहोतारं न्यसादयन्त ॥ ५ ॥

द्युभिः । हितम् । मित्रम् इव । प्रयोगम् । प्रत्नम् । ऋत्विजम् ।

अध्वरस्यं । जारम् । बाहुभ्याम् । अग्निम् । आयवः ।

अजन्त । विक्षु । होतारम् । नि । असादयन्त ॥ ५ ॥

द्युभिर्हितं दीप्तिराहितं मित्रमिव स्निग्धमिव प्रयोगं प्रयोक्तव्यं प्रत्नं पुराणं ऋत्विजं हो-
तृसंज्ञकं । अग्निवैदेवानां होतासीदिति श्रुतेः । अध्वरस्य यज्ञस्य जारं समापयितारं एवंभूतम्-

ग्निं आयवोयजमानाः मनुष्याः बाहुभ्यामजन्त जनिवन्तः । किंच विक्षु विशोमनुष्याः त-
दाकारेण देवेष्वित्यर्थः होतारं आह्वतारं न्यसादयन्त नियमेन सादितवन्तः देवानां यागार्थं
निरूपितवन्त इत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स्वयंयजस्वदिविदेवदेवान्किंतेपाकःऋणवदप्रचेताः ।

यथायजऋतुभिर्देवदेवानेवार्यजस्वतन्वंसुजात ॥ ६ ॥

स्वयम् । यजस्व । दिवि । देव । देवान् । किम् । ते । पाकः ।

ऋणवत् । अप्रचेताः । यथा । अयजः । ऋतुभिः । देव ।

देवान् । एव । यजस्व । तन्वम् । सुजात ॥ ६ ॥

हे देव द्योतमानाग्ने त्वं दिवि ध्रुलोके स्थितान् देवानिन्द्रादीन् स्वयमात्मनैव यजस्व
पाकः पकव्यप्रज्ञः अप्रचेताः अपकृष्टज्ञानोमनुष्यः ते तव किंऋणवत् किं करोति त्वयानधिष्ठि-
तः किंचिदपि नजानातीत्यर्थः । किंच हेदेव त्वं ऋतुभिः कालविशेषैः देवान् यथा अयजः इ-
ष्टवानसि एव एवं हेसुजात शोभनजन्मन्मग्ने तन्वं आत्मानमपि यजस्व ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

भवानोअग्नेवितोतगोपामवावयस्क्रुदुतनोवयोधाः ।

रास्वाचनःसुमहोहव्यदातित्रास्वोतनस्तन्वोअप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ २ ॥

भव । नः । अग्ने । अविता । उत । गोपाः । भव । वयःऽकृत् । उत ।

नः । वयःऽधाः । रास्व । च । नः । सुमहः । हव्यदातिम् ।

त्रास्व । उत । नः । तन्वः । अप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ २ ॥

हेअग्ने त्वं नोस्माकं अवितादृष्टभयेभ्यो रक्षको भव भूयाः । उतापिच गोपा अदृष्टभयेभ्यो-
गोप्ता रक्षकोभव । उतापिच वयस्क्रुद्व अन्नस्य कर्ता भव वयोधाः अन्नस्य दाता भव । हेसु-
महः सुष्टु पूजनीयाग्ने त्वं स्वभूतां हव्यदातिं हविषोदातिं नोस्मभ्यं रास्वच प्रयच्छ । उतापि-
च नोस्माकं स्वभूतास्तन्वः शरीराणि अप्रयुच्छन् अप्रमाद्यन् त्रास्व पालय ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

पकेतुनेतिनवर्चं अष्टमं सूक्तं त्रैष्टुभं त्वष्टृपुत्रस्त्रिशिरानामऋषिः आदितः षडाग्नेय्यः तद-
स्तिष्ठः ऐन्द्र्यः । तथा चानुक्तान्तं—पकेतुनानवत्रिशिरास्त्वाष्टृष्टचोन्पऐन्द्रइति । आदितः षण्णां
प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोराम्नेयक्रतावुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पकेतुना बृहतायात्यग्निरोदसीष्टपभोरोरवीति ।

दिवश्चिदन्तानुपमाँउदानळपामुपस्थेमहिपोर्ववर्ध ॥ १ ॥

प्र । केतुना । बृहता । याति । अग्निः । आ । रोदसी इति । ष्टपभः ।

रोरवीति । दिवः । चित् । अन्तान् । उपहमान् । उत् ।

आनट् । अपाम् । उपस्थे । महिपः । ववर्ध ॥ १ ॥

अग्निं बृहता महता केतुना प्रज्ञानेन युक्तः सन् आ इदानीं रोदसी षावापृथिव्यौ प्र-
याति प्रकर्षेण गच्छति । किंच देवानामाह्वानकाले वृषभइव रोरवीति अत्यर्थं शब्दं करोति
दिवश्चिद घुलोकस्यापि अन्तानवसानान् उपमान् समीपांश्च प्रदेशान् ज्वलनात्मनादित्यात्म-
ना वा स्थितः उदानद् ऊर्ध्वं व्यामोति अपां वृष्टिलक्षणानामुदकानामुपस्थे उपस्थानेन्तरिक्षे
वैद्युतात्मना महिपो महान् ववर्ध वर्धते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मुमोद्गर्भोऽष्टपभःकुकुद्भानस्त्रेमावत्सःशिमीवाँअरावीत् ।

सदेवतात्युद्यंतानिरुण्वन्स्वेपुक्षयेषुप्रथमोजिगाति ॥ २ ॥

मुमोद् । गर्भः । ष्टपभः । कुकुत्हमान् । अस्त्रेमा । वत्सः । शिमीइवान् ।

अरावीत् । सः । देवइताति । उत्स्यंतानि । रुण्वन् ।

स्वेपु । क्षयेषु । प्रथमः । जिगाति ॥ २ ॥

गर्भः षावापृथिव्योरन्वर्गतः वृषभः काषानां वर्षिताग्निः कुकुद्भान् उन्नततेजस्कः मुमोद्
मोदते । किंच अस्त्रेमा प्रशस्पनामैतव प्रशस्तः वत्सः नकोपसोर्वत्सभूतः सायंप्रावराहुरमुपजी-
यनाव् शिमीवान् हविर्वहनदेवाह्वानादिकर्मवान् अग्निः अरावीत् देवाह्वानादिशब्दं करोति

सोमिः देवताति यज्ञे उद्यतानि उद्यमान्युत्साहानि कर्माणि कृष्वन् स्वेपु क्षयेपु आत्मीयेष्व्वा-
हवनीयादिस्थानेषु स्थितः प्रथमोदेवानां स्थानेषु मुख्यः जिगाति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आयोमूर्धानं पित्रोररब्धन्ध्वरेदधिरेसूरो अर्णः ।

अस्यपत्मन् अरुपीरश्वबुध्नाऋतस्य योनौ तन्वोजुपन्त ॥ ३ ॥

आ । यः । मूर्धानम् । पित्रोः । अरब्ध । नि । अध्वरे । दधिरे ।

सूरः । अर्णः । अस्य । पत्मन् । अरुपीः । अश्वबुध्नाः ।

ऋतस्य । योनौ । तन्वः । जुपन्त ॥ ३ ॥

योमिः पित्रोः मातापितृभूतयोर्द्यावापृथिव्योः मूर्धानं आअरब्ध स्वतेजोभिरारभते यद्वा
मातापितृभूतयोररण्योर्मूर्धानं शिरोवत् प्रधानभूतं मथनप्रदेशं आङ्गीपदर्थे आरब्धईषदिन-
स्ति निर्मथनकालेपि दाहेन दग्धं समर्थः सूरः सुवीर्यस्याग्नेः अर्णः गमनशीलं तेजः अध्वरे
यज्ञे निदधिरे यष्टारोनिषमेन धारयन्ति अस्याग्नेः पत्मन् पतने अरुपीरारोचमानाः ऋतस्य
यज्ञस्य योनौ स्थाने अश्वबुध्नाः व्याप्तमूलाः अशनबन्धनावा हविराहारान्विताइत्यर्थः तन्वः
त्वदीयास्तनूर्जुपन्त कवयः सेवन्ते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उपउपोहिवसो अग्रमेपित्वं यमयोरभवो विभावा ।

ऋतार्यसप्तदधिपेपदानि जनयन्मित्रं तन्वेऽस्वार्यै ॥ ४ ॥

उपःऽउपः । हि । वसो इति । अग्रम् । एपि । त्वम् । यमयोः ।

अभवः । विभाऽवा । ऋतार्य । सप्त । दधिपे । पदानि ।

जनयन् । मित्रम् । तन्वे । स्वार्यै ॥ ४ ॥

हेवसो स्वेन तेजसा सर्वस्याच्छादयितः वसुमन्वा प्रशस्यवाग्ने त्वं उपउपः सर्वस्याप-
वोपसः अग्रं पूर्वं एपि मामोपि । अपिच यमयोर्युग्मयोः परस्परमवियुक्तयोः अहोरात्रयोः वि-

भावा दीप्तिमान् अभवः भवति । तन्वे स्वायै आत्मीयात् शरीरात् मित्रमादित्यं जनयन् उ-
त्पादयन् सप्तपदानि सप्तसंख्याकानि धिष्ण्यादिस्थानानि क्रताय यज्ञार्थं दधिपे धारयति ॥४॥

अथ पंचमी-

भुवश्चक्षुर्महऋतस्यगोपाभुवोवरुणोयदृतायवेपि ।

भुवोअपांनपाज्जातवेदोभुवोदूतोयस्यहव्यंजुजोपः ॥ ५ ॥ ३ ॥

भुवः । चक्षुः । महः । ऋतस्य । गोपाः । भुवः । वरुणः । यत् ।

ऋताय । वेपि । भुवः । अपाम् । नपात् । जातवेदः । भुवः ।

दूतः । यस्य । हव्यम् । जुजोपः ॥ ५ ॥ ३ ॥

महोमहतः ऋतस्य यज्ञस्य हेभग्ने त्वं चक्षुरिव प्रकाशकोभुवः भवति गोपाः यज्ञस्य रक्ष-
कस्त्वमेव भवति यद्यदा ऋताय सोमरसलक्षणस्योदकस्यादानार्थं वरुणः आदित्यः वेपि गच्छ-
ति तदा त्वमेव भुवोभवति । हेजातवेदः जातमज्ञाग्ने अपां वृष्टिलक्षणानामुदकानां नपात् पौत्रः
त्वमेव भुवोभवति अद्भ्योहि मेघोजायते मेघादग्निर्विद्युद्रूपोजायते इत्यपां पौत्रत्वमुच्यते यस्य
यजमानस्य हव्यं हविः जुजोपः सेवसे तस्य दूतोभुवोभवति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

दर्शपूर्णमासयोरग्नेयस्य याज्या भुवोपज्ञस्येत्येषा । सूत्रितंच-वासांयाज्यानुवाक्या अग्नि-
मूर्धाभुवोपज्ञस्येति । आग्नेयीकाचित्काम्येष्टिः तस्यामेपैव याज्या । सूत्रितंच-आग्नेय्याउत्तरे
नित्येमूर्धन्वतइति ।

सैषा सूक्ते षष्ठी-

भुवोयज्ञस्यरजंसश्चनेतायत्रानियुद्धिःसचंसेशिवाग्निः ।

दिविमूर्धानंदधिपेस्वर्पांजिह्वामग्नेचरूपेहव्युवाहम् ॥ ६ ॥

भुवः । यज्ञस्य । रजंसः । च । नेता । यत्र । नियुद्धिः । सचंसे ।

शिवाग्निः । दिवि । मूर्धानम् । दधिपे । स्वःऽसाम् ।

जिह्वाम् । अग्ने । चरूपे । हव्युवाहम् ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वं यत्र यस्मिन्नन्तरिक्षे शिवाभिः कल्याणीभिर्नियुद्धिः नियुत्संज्ञकाभिरश्व-
जातिभिः संबद्धं वायुं सचसे संगच्छसे तस्मिन्नन्तरिक्षे यज्ञस्य रजसश्चोदकस्यच नेता प्रापयि-
ता भुवोभवसि। अग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयतीति श्रुतेः। किंच दिवि द्युलोके मूर्धानं शिरोवत्प्रधान-
भूतं स्वर्षां सर्वस्य संभकारमादित्यं दधिपे हविर्वहनद्वारेण धारयसि। हेअग्ने त्वं जिह्वां ज्वालां
हव्यवाहं हविषोवोदीं चरुपे करोषि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अस्य त्रितः क्रतुना वव्रे अन्तरिच्छन्धीति पितुरेवैः परस्य ।
सचस्य मानः पित्रो रूपस्थे जामिन्नुवाण आयुधानि वेति ॥ ७ ॥

अस्य । त्रितः । क्रतुना । वव्रे । अन्तः । इच्छन् । धीतिम् । पितुः ।
एवैः । परस्य । सचस्यमानः । पित्रोः । उपस्थे । जामि ।
नुवाणः । आयुधानि । वेति ॥ ७ ॥

अस्मिन्तुचे इन्द्रइममर्थं ब्रवीति । हे त्रित सर्वेपामायुधानि वेत्ता त्वं त्वष्ट्रपुत्रस्य त्रिशि-
रसोवधार्थं मम साहाय्यं कुर्वितीन्द्रेणैवं पृष्टस्त्रितः स्ववीर्यवृद्ध्यर्थं यज्ञभागं वव्रे । सचेन्द्रस्तस्मै
पाणिप्रक्षालनार्थं जलं यज्ञभागं च दत्तवान् अनेन यज्ञभागेन वृद्धवीर्यस्त्रितः एतत्संज्ञकऋषिः
एवैः आत्मनोरक्षणैर्युक्तः अन्तर्यज्ञस्य मध्ये धीतिं भागमिच्छन् परस्योत्कृष्टस्य पितुः सर्वस्य
जगतः पालयितुरस्येन्द्रस्य क्रतुना त्रिशिरसोमप वधार्थं साहाय्यभूतेन कर्मणा निमित्तेन वव्रे
सत्वायं वृतवान् । किंच पित्रोर्मातापितृभूतयोर्द्यावापृथिव्योः उपस्थे समीपस्थे यज्ञे सचस्यमानः
ऋत्विग्भिः सेव्यमानस्त्रितः जामि योग्यं इन्द्रस्यानुरूपं स्तोत्रं नुवाण इन्द्रस्य बलवृद्ध्यर्थमुच्चारय-
न् आयुधानि स्वभूतानि वेति त्वष्ट्रपुत्रस्य मम वधार्थं आगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सपित्र्याण्युधानिविद्वानिन्द्रेपित आस्यो अभ्ययुध्यत् ।
त्रिशीर्षाणं सप्तं शिमेजघन्वान्वापृस्याचिन्निःसंसृजे त्रितोगाः ॥ ८ ॥

सः । पि॒न्याणि । आ॒र्यु॒धानि । वि॒द्वान् । इन्द्रं॑इ॒दपितः । आ॒स्यः ।
अ॒भि । अ॒यु॒ध्यत् । त्रि॒ंश॒तीर्षा॒णम् । स॒प्त॒र्षि॒भिम् । ज॒घ॒न्वान् ।
त्वा॒ष्ट॒स्य॑ । चि॒त् । निः । स॒सृ॒जे । त्रि॒तः । गाः ॥ ८ ॥

आस्यः आस्यस्य पुत्रः अपां पुत्रोवा तकारोपजनश्छान्दसः सत्रितः पि॒न्याणि स्वपितृ-
सबन्धीन्यायुधानि विद्वान् जानन् इन्द्रेपितः त्रि॒शिरसामयासह युद्धार्थमिन्द्रेण मेपितः सन्
अश्रययुध्यत् आभिमुख्येन युद्धवान् । तदनन्तरं सप्त॒र्षिं शत्रुनियमनार्थं सप्तमग्रहहस्तं यद्वा
सप्त॒र्षि॒भिरादित्यः तत्सदृशं त्रि॒शतीर्षा॒णं त्रि॒शिरस्कं माजघन्वान् हतवान् मूर्च्छितं कृतवानित्यर्थः ।
किंच त्रितः त्वाष्टस्य चित् त्वष्टृपुत्रस्य ममापि गाः पशून् निःसृजे विसृष्टवान् अपहतवानि-
त्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

भू॒रीदि॒न्द्र॒उ॒दि॒नक्ष॒न्त॒मो॒जो॒वा॒भि॒न॒त्स॒त्प॒ति॒र्म॒न्य॒मा॒नम् ।
त्वा॒ष्ट॒स्य॑चि॒द्वि॒श्व॒रूप॒स्य॒गो॒ना॒मा॒च॒क्रा॒ण॒स्त्री॒णि॒शी॒र्षा॒परा॑वर्क॥९॥४॥

भू॒रि॑ । इ॒त् । इन्द्रः॑ । उ॒त्इ॒ने॒क्ष॒न्त॒म् । ओ॒जः॑ । अ॒व । अ॒भि॒न॒त् ।
स॒त्प॒तिः॑ । म॒न्य॒मा॒नम् । त्वा॒ष्ट॒स्य॑ । चि॒त् । वि॒श्व॒रूप॒स्य॑ । गो॒ना॒म् ।
आ॒ष्ट॒च॒क्रा॒ण॑ । त्री॒णि॑ । शी॒र्षा॑ । प॒रा॑ । व॒र्गि॒ति॑ व॒र्क् ॥ १ ॥ ४ ॥

सत्पतिः सतां पालकः इन्द्रः भूरीव बह्वेव पूर्वतुल्यमविरिकंवा ओजोवत्तं उदिनक्षन्तं व्याप्तु-
वन्तं मन्यमानं शूरमित्यात्मानं चिंतयत्तं यद्वा मन्यविदीतिकर्मा क्रोधकर्मावा दीप्यमानं क्रुध्य-
न्तेवा त्वष्टृपुत्रं मां अवाभिनव वजेण विदारितवान् । विदार्यत्वाष्टस्यचित् त्वष्टृपुत्रस्यापि गोनां
गवां स्वामिनमितिरोपः विश्वरूपस्य मम त्रीणि शीर्षा शीर्षाणि आचक्राणः आसप्तमन्त्रात् शब्दं
कुर्वन् परावर्कं पराङ्मुखस्य वृक्षणवान् छिन्नवानित्यर्थः । इन्द्रश्चा भाविवस्तु विश्वरूपः स्वमति
अनेन तृप्तेन दृष्टवान् ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे चतुर्थो वर्गः ॥ ४ ॥

आपोहिष्ठेति नवर्चं नवमं सूक्तं अंबरीषस्य राज्ञः पुत्रःसिंधुद्वीपः ऋषिः त्वष्ट्रपुत्रस्त्रि-
शिरावा इदमापइत्यादिकेद्वे अनुष्टुभौ ईशानाइति वर्धमाना आपः पृणीतेति प्रतिष्ठा शिष्टागा-
यन्यः आपोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—आपोहिसिंधुद्वीपोवांबरीषआपं गायत्रं द्व्यनुष्टुबन्तं
पंचमी वर्धमाना सप्तमी प्रतिष्ठेति । गतः सूक्तविनियोगः । आग्निमारुते आपोहिष्ठेत्पाद्यास्तिस्रः ।
सूत्रितंच—आपोहिष्ठेति तिस्रोवियतमपउपस्पृशन्निति ।

तत्र पथमा—

आपोहिष्ठामयोभुवस्तानं ऊर्जेदधातन । महेरणायचक्षसे ॥ १ ॥

आपः । हि । स्थ । मयःऽभ्रुवः । ताः । नः । ऊर्जे ।

दधातन । महे । रणाय । चक्षसे ॥ १ ॥

हियस्मात् कारणात् आपःयायूर्यं मयोभुवः सुखस्य भावयिन्यः स्थ भवथ तास्तादृशयो-
यूर्यं नोस्मान् ऊर्जे अन्नाय दधातन धत्त अन्नप्राप्तियोग्यान्स्मान् कुरुत अन्नमस्मभ्यं
दत्तेत्यर्थः । महे महते रणाय रमणीयाय चक्षसे दर्शनाय सम्यक् ज्ञानायच धत्त अस्मान्
सम्पक्ज्ञानं प्रतियोग्यान् कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः । उशतीरिवमातरः ॥ २ ॥

यः । वः । शिवऽतमः । रसः । तस्य । भाजयत ।

इह । नः । उशतीःऽइव । मातरः ॥ २ ॥

हेआपः वीयुष्माकं स्वभूतोयोरसः शिवतमः सुखतमः इहास्मिन् लोके तस्य तं रसं
नोस्मान् भाजयत सेवयत उपयोजयतेत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—उशतीरिव उशत्यइव पुत्रसप्तर्षि
कामयमाना मातरः स्तन्यं रसं यथा भाजयन्ति प्रापयन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तस्मा अरंभामवोयस्यक्षयायजिन्वथ । आपोजनयथाचनः ॥ ३ ॥

तस्मै । अरंभ । गमाम् । वः । यस्य । क्षयाय । जिन्वथ ।

आपः । जनयथ । च । नः ॥ ३ ॥

हेआपोयूर्यं यस्यःपापस्य क्षयाय विनाशाय अस्मान् जिन्वथ मीणयथ तस्मै तादृशाय पापक्षयाय अर क्षिप्रं वोयुष्मान् गमाम गमयाम वय शिरसि प्रक्षिपामेत्यर्थः । यद्वा यस्यान्-स्य क्षयाय निवासायै य्यमोषवीर्जिन्वथ तर्पयथ तस्मै तदन्नमुद्दिश्य वयं अरं अलं पर्यादं यथा भवति तथा वोयुष्मान् गमाम गच्छाम । किन्न हे आपः नोस्मान् जनयथ च पुत्रपौत्रा-दिजनने प्रयोजयतेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शंनोदेवीरभिष्टयुआपोभवन्तुपीतये । शंयोरभिस्रवन्तुनः ॥ ४ ॥

शम् । नः । देवीः । अ॒भिष्टये । आपः । भ॒वन्तु । पी॒तये ।

शम् । योः । अ॒भि । स्र॒वन्तु । नः ॥ ४ ॥

नोस्माकं पापापनोदद्वारेण शं सुतं भवन्तु देवीर्देव्यः आपः अभिष्टये अस्मद्यज्ञाय भ-वन्तु यज्ञांगभावायच भवन्तुइत्यर्थः । पीतये पानायच भवन्तु । तथा शं उत्पन्नानां रोगाणां शमनं योः यावर्न अनुत्पन्नानां पृथकरणं च कुर्वन्तु । अपिच नोस्माकं अभि उपरि स्रवन्तु शुद्ध्यर्थं सिचन्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ईशानावार्याणांक्षयन्तीश्चर्पणीनाम् । अपोयांचामिभेषजम् ॥ ५ ॥

ईशानाः । वार्याणाम् । क्षयन्तीः । च॒र्पणी॒नाम् ।

अ॒पः । या॒च्चा॒मि । भे॒ष॒जम् ॥ ५ ॥

वार्याणां वारिभ्रमवाना घ्रीहिषदादीना यद्वा वरणीयानां धनानां ईशाना ईश्वरश्चर्प-णीनां मनुष्याणां क्षयन्तीः निवासपित्री, अपउदकानि भेषजं सुखनामैतत् पापापनोदनं सु-खं याचामि अहं पार्थये ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अप्सुमेसोमोअब्रवीदन्तर्विश्वानिभेषजा । अग्निचविश्वशंभुवम् ॥ ६ ॥

अप्सु । मे । सोमः । अब्रवीत् । अन्तः । विश्वानि ।
भेषजा । अग्निम् । च । विश्वदशम्भुवम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

आपःपृणीतभेषजंवरूथंतन्वेऽमम । ज्योक्चसूर्यदृशे ॥ ७ ॥

आपः । पृणीत । भेषजम् । वरूथम् । तन्वे । मम ।
ज्योक् । च । सूर्यम् । दृशे ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

इदमापःप्रवहतयत्किञ्चदुरितंमयि ।
यद्वाहमभिदुद्रोहयद्वाशेषउतानृतम् ॥ ८ ॥

इदम् । आपः । प्र । वहत् । यत् । किम् । च । दुःइत् । मयि ।
यत् । वा । अहम् । अग्निदुद्रोहं । यत् । वा ।
शेषे । उत । अनृतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

आपोअद्यान्वचारिपंरसेनसमंगस्महि ।
पर्यस्वानग्नागहितमासंसृजवर्चसा ॥ ९ ॥ ५ ॥

आपः । अद्य । अनुं । अचारिपम् । रसेन । सम् । अगस्महि ।
पर्यस्वान् । अग्ने । आ । गृहि । तम् । मा । सम् । सृज ।
वर्चसा ॥ ९ ॥ ५ ॥

अप्सुमे सोमोअब्रवीदित्यादिकाश्चतस्रऋचः प्रथमाष्टके द्वितीयाध्याये विनियोगपुरःसरं व्याख्याताः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

ओचिदितिचतुर्दशर्षं दशमं सूक्तं अत्रानुक्रम्यते—ओचित्पल्लुनावैवस्वतयोर्यमयम्योः सं-
वादः षष्ठ्ययुग्मिभर्ममीमिथुनार्थं यममोवाच स तां नवमीयुग्मिभरनिच्छन्न प्रत्याचष्टइति । ततः
षष्ठ्यां प्रथमातृतीयाद्ययुक्षु विवस्वतः पुत्री यमी ऋषिः यमोदेवता । यस्यवाक्यं सऋषिः याते-
नोच्यते सादेवतेति न्यायात् । तथा नवम्यां द्वितीयाचतुर्थीप्रभृतिषु युक्षु वैवस्वतोयमऋषिः
यमी देवता । अनादेशपरिभाषयाविष्टुपछन्दः गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ओचित्सखायंसख्यावृष्ट्यांतिरपुरुचिदण्वंजगन्वान् ।

पितुर्नपातमादधीतवेधाअधिक्षामिप्रतरंदीध्यानः ॥ १ ॥

ओ इति । चित् । सखायम् । सख्या । वृष्ट्याम् । तिरः ।

पुरु । चित् । अण्वम् । जगन्वान् । पितुः । नपातम् । आ ।

दधीत । वेधाः । अधि । क्षामि । प्रष्टम् । दीध्यानः ॥ १ ॥

अत्रास्मिन्सूक्ते वैवस्वतयोर्यमयम्योः संवादश्च्यते—अस्यामृचि यमं प्रति यमी-
प्रोवाच । तिरः अन्तर्हितं अप्रकाशमानं निर्जनप्रदेशमित्यर्थः पुरुचित् बहूपि विस्तीर्णं च
अण्वं समुद्रैकदेशं अवात्तरद्वीपं जगन्वान् गतवती यमी चिदिति पूजार्थं पूजितमिष्टं श्रेष्ठमि-
त्यर्थः सखायं गर्भवाससादारभ्य सखिभूतं यमं सख्या सख्याय स्त्रीपुरुषसंपर्कजनितमित्रत्वाय
ओवृष्ट्यां आवर्तयामि आभिमुख्येन स्थित्वा लज्जां परित्यज्य त्वत्संभोगं करोमीत्यर्थः ।
धर्मस्य त्वरिता गतिरिति न्यायेन कामस्य त्वरितत्वात् । अपिच पितुः आवयोर्भविष्यतः पु-
त्रस्य पितृभूतस्य तवार्थाय अधिक्षामि अधि पृथिव्यां पृथिवीस्थानीये नभोदरेइत्यर्थः प्रतरं
प्रकृष्टं सर्वगुणोपेतमित्यर्थः । नपातं गर्भलक्षणमपत्यं वेधा विधाता प्रजापतिः दीध्यानः आ-
वयोरनुरूपस्य पुत्रस्य जननार्थं आवां ध्यायन् आदधीत प्रजापतिः । धातागर्भदधानुवर्ष-
त्युक्तत्वात् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नतेसखासख्यं वृष्ट्येत्सत्सर्लक्ष्मण्यद्विपुरुषाभवाति ।

महस्पुत्रासोअसुस्स्यवीरादिवोधर्तारिर्जर्वियापरिस्व्यन् ॥ २ ॥

ने । ते । सर्वा । सख्यम् । वृष्टि । एतेत् । सलक्ष्मा । यत् ।
 विर्षुद्रूपा । भवति । मंहः । पुत्रासः । असुरस्य ।
 वीराः । दिवः । धर्तारः । उर्विया । परि । ख्यन् ॥ २ ॥

यमः आत्मानं परोक्षीकृत्य यमीं प्रत्युवाच । हेयमि ते तव सखा गर्भवासलक्षणेन सखिभूतो-
 यमः एतदीदृशं त्वयोक्तं स्त्रीपुरुषलक्षणं सख्यं न वष्टि न कामयते । यद्यस्मात् कारणात् यमी
 सलक्ष्मा समानयोनित्वलक्षणा विपुरूपा भगिनीत्वात् विपमरूपा भवति भवति तस्मान्न वष्टी-
 त्यर्थः । इदानीं तिरः पुरूचिदर्णवजंगन्वानित्यस्य प्रतिवचनमुच्यते । महोमहतः असुरस्य
 प्राणवतः प्रजावतोवा प्रजापतेः पुत्रासः पुत्रभूताः वीराः । वीरोवीरयत्यमित्रान् वेतेर्वा स्याद्-
 तिकर्मणोवीरयतेर्वेतिनिर्लंकं । शत्रूणां विविधमीरयितारः धर्तारः धारयितारः दिवः द्युलोक-
 स्य मदर्शनमेतत् द्युमभतीनां लोकानामित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

उशन्तिघातेअमृतासएतदेकस्यचित्यजसमर्त्यस्य ।

नितेमनोमनसिधाय्यस्मेजन्युःपतिस्तन्वग्माविविश्याः ॥ ३ ॥

उशन्ति । घा । ते । अमृतासः । एतत् । एकस्य । चित् । त्यजसम् ।

मर्त्यस्य । नि । ते । मनः । मनसि । धायि । अस्मे इति । जन्युः ।

पतिः । तन्वम् । आ । विविश्याः ॥ ३ ॥

पुनरपि यमीं यमं प्रत्युवाच-चेति निपातोप्यर्थे हेयम ते प्रसिद्धाः अमृतासः प्रजापत्या-
 दयोदेवाएतदीदृशं शास्त्रेणागम्यत्वेनोक्तं त्यजसं त्यज्यते परस्मैप्रदीयतइति त्यजसं दुहितृभगि-
 न्यादिसौजातं उशन्ति कामयन्ते एकस्यचिद् सर्वस्यजगतोमुख्यस्यापि प्रजापत्यादेः स्वदुहितृ-
 भनिन्यादिना संबन्धोस्तीति शेषः । अतः कारणात्ते तव मनश्चित्तं अस्मे अस्माकं ममेत्यर्थः ।
 मनसि चित्ते निधायि निधीयतां अहं त्वां कामये त्वं मामपि कामयस्वेत्यर्थः । अपिच जन्यु-
 रिति द्युभोपममेतत् जन्युरिव यथा जनयिता प्रजापतिः पतिर्भूता भूत्वा स्वदुहितुः शरीरं
 संभोगेनाविष्टवान् तथा त्वमपि मम पतिर्भूत्वा तन्वं मदीयं शरीरं आविविश्याः संभोगेनाविश
 योनौ मजननमक्षेपोपगूहचुवनादिनां मां संभुक्ष्वेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नयत्पुराचक्रुमाकद्धनूनमृतावदन्तोअनृतंरपेम ।

गन्धर्वाअप्स्वप्याचयोपासानोनाभिःपरमंजामितनौ ॥ ४ ॥

न । यत् । पुरा । चक्रुम । कत् । ह । नूनम् । ऋता । वदन्तः ।

अनृतम् । रपेम । गन्धर्वः । अप्सु । अप्या । च । योषा ।

सा । नः । नाभिः । परमम् । जामि । तत् । नौ ॥ ४ ॥

यमः यर्षी पुनर्वृते—पुरा पूर्वं प्रजापतेः यद्गम्यागमनं अपरिमितसामर्थ्येपितत्वात् कृत्वं त-
था वयं नचक्रुम नाकुर्म । वयं ऋता ऋतानि सत्यानि वदन्तोब्रुवन्तः अनृतमसत्यं कद्ध कदा ख-
लु नूनं निश्चितं रपेम वदेम नकदाचिदपीत्यर्थः । अगम्यागमनं नकुर्मइति यावत् । अपिच अप्सु
अन्तरिक्षनामैतत् अन्तरिक्षे स्थितः गन्धर्वः गवां रथीनामुदकानांवा धारयिता आदित्यः अ-
प्या अन्तरिक्षस्था सा प्रसिद्धा योषा आदित्यस्य भार्या सरण्युश्च नौ आवयोर्नाभिरुत्पत्ति-
स्थानं मातापितरावित्यर्थः तत्तस्मात्कारणात् नौ आवयोः जामि बांधवं परमं उत्कृष्टं एवं सति
आवयोरगम्यागमनरूपत्वात् कर्तुंयुक्तं तस्मादेतन्नकरोमीत्यभिप्रायः ॥ ४ ॥

अथ पंचमो—

गर्भेनुनौजनितादंपतीकर्देवस्त्वष्टासविताविश्वरूपः ।

नकिरस्यप्रामिनन्तिन्नतानिवेदनावस्यपृथिवीउतद्यौ ॥ ५ ॥ ६ ॥

गर्भे । नु । नौ । जनिता । दम्पती इति दम्पती । कुः । देवः । त्वष्टा

सविता । विश्वरूपः । नकिः । अस्य । प्र । मिनन्ति । न्नतानि ।

वेद । नौ । अस्य । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ५ ॥ ६ ॥

त्वष्टा रूपाणां कर्ता सविता सर्वेषां शुभाशुभस्य प्रेरकः विश्वरूपः सर्वात्मकः देवोदा-
नादिगुणयुक्तः जनिता जनयिता प्रजापतिः गर्भेनु गर्भावस्थायामेव नौ आवां दंपती कः कृ-
तवान् एकोदरे सहवासित्वात् । अस्य प्रजापतेः न्नतानि कर्माणि नकिः प्रमिनन्ति नकेचिद् महि-
सन्ति नलोपमन्तीत्यर्थः । अतः कारणात् गर्भावस्थायामेवावयोः प्रजापतिरुत्ते दंपतित्वे सति

संभोगं कुरु इत्यर्थः । अपिच नौ आवयोः अस्पेदं मातुरुदरे सहवासजनितं दंपतित्वं पृथिवी भूमिः वेद जानाति उतापिच द्यौर्दुलोकोपि जानाति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथ षष्ठी-

कोअस्यवेदप्रथमस्याहःकईददर्शकइहप्रवोचत् ।

बृहन्मित्रस्यवरुणस्यधामकदुब्रवआहनोवीच्यानृन् ॥ ६ ॥

कः । अस्य । वेद । प्रथमस्य । अहः । कः । ईम् । ददर्श । कः ।

इह । प्र । वोचत् । बृहत् । मित्रस्य । वरुणस्य । धाम । कत् ।

ऊँ इति । ब्रवः । आहनः । वीच्या । नृन् ॥ ६ ॥

प्रथमस्याहः संबन्धि अस्पेदं अन्योन्यं संगमनं कोवेदं जानाति । प्रथमेहनि यत् क्रियते तदनुमानमाभित्य नकश्चिदपि ज्ञातुं शक्नोतीत्यर्थः । इहास्मिन् प्रदेशे प्रत्यक्षतः कईमिदं संगमनं ददर्श पश्यति कः प्रवोचत् प्रख्यापयति नकोपीत्यर्थः । मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोः बृहत् महत् धाम स्थानं अहोरात्रं यदस्ति तत्र नृन् मनुष्यान् वीच्या नरकेण हे आहनः आहन्तः मर्यादयार्हिसितः स्वरुतशुभासुभकमपिक्षया मनुष्यादिमाणिनां नरकपातेन स्वर्गप्रापणेन निग्रहानुग्रहयोः कर्तरित्यर्थः एवंभूत हेयम त्वं कदुब्रवः किंवा ब्रवीषि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

यमस्यमायम्यंशुकामआगन्त्समानेयोनीसहशेय्याय ।

जायेवपत्येतन्वर्विरिच्यांविचिहहेवरथ्येवचक्रा ॥ ७ ॥

यमस्य । मा । यम्यम् । कामः । आ । अगन् । समाने । योनी ।

सहशेय्याय । जायाइव । पत्ये । तन्वम् । रिर्च्याम् । वि ।

चित् । बृहत् । रथ्याइव । चक्रा ॥ ७ ॥

यमस्य तव कामोभिस्तापः यम्यं यमीं मा मां प्रति आगन् आगच्छतु ममोपरि तव यमस्य संभोगेच्छा जायतामित्यर्थः । किमर्थं समाने योनौ एकस्मिन् स्थाने शय्याख्ये सह शेष्याय सहशयनार्थं तदनन्तरं पूर्णमनोरथासती जायेव पत्ये यथा भार्या पत्युरर्थाय परया प्रीत्या विश्वस्ता सती रतिकामा स्वशरीरं प्रकाशयति एवं तन्वं आत्मीयं शरीरं रिरिच्यां विविच्यां त्वदर्थं प्रकाशयेयमित्यर्थः । किंच चिदिति पूरणः विवृहेव बृहज्जमे धर्मार्थकामान् विविधमुद्यच्छावः । तत्र दृष्टान्तः—रथ्येव चक्रा रथस्यावयवभूते चक्रे यथा रथं उद्यच्छतः तद्वत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नतिष्ठन्ति न निमिषन्त्येते देवानां स्पर्शं इहये चरन्ति ।
अन्ये न मदाहनो याहि तूर्यं ते न विवृह रथ्येव चक्रा ॥ ८ ॥

न । तिष्ठन्ति । न । निमिषन्ति । एते । देवानाम् । स्पर्शः । इह ।
ये । चरन्ति । अन्ये न । मत् । आहनः । याहि । तूर्यम् ।
तेन । वि । वृह । रथ्या इव । चक्रा ॥ ८ ॥

यम्या प्रख्यातोयमः पुनराह—इहास्मिन् लोके देवानां संबन्धिनोये स्पर्शः अहोरात्रादयश्चाराश्चरन्ति सर्वेषां शुभाशुभलक्षणकर्मप्रत्यवेक्षणार्थं परिभ्रमन्ति एते चाराः क्षणमात्रमपि चरणव्यापाररहिताः नतिष्ठन्ति ननिमिषन्ति मेषणं कुर्वन्ति शुभमशुभंवा यः करोति तं निरीक्षन्ते चेत्यर्थः । हे आहनः ममापहंवि असह्यभाषणेन दुःखयिषि त्वं मत् मत्तः अन्येन त्वत्सदशेन सह तूर्यं क्षिपं याहि संगच्छ । गत्वा च तेन विवृह धर्मार्थकामानुद्यच्छ । तत्र दृष्टान्तः—रथ्येव चक्रा यथा रथावयवभूते चक्रे रथमुद्यच्छतः तद्वत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

रात्रीभिरस्मा अहंमिर्दशस्येत्सूर्यस्य चक्षुर्मुहुरुन्मिमीयात् ।
दिवापृथिव्यामिथुनासबन्धूयमीर्यमस्यं विभृयादजामि ॥ ९ ॥

रात्रीभिः । अस्मै । अहंभिः । दशस्येत् । सूर्यस्य । चक्षुः । मुहुः ।
उत् । मिमीयात् । दिवा । पृथिव्या । मिथुना । सर्वन्धू इति
सहबन्धू । यमीः । यमस्य । विभृयात् । अजामि ॥ ९ ॥

रात्रीभिः रात्रिभिः अहभिः अहोरात्रयोः अस्मै यमाय कल्पितं भागं सर्वे यजमानाः द-
शस्येत् प्रयच्छन्तु । सूर्यस्य संबन्धि त्वक्षुस्तेजः मुहुर्मुहुः अस्मै यमाय उन्मिमीयात् । उदेतु दिवा
पृथिव्या द्यावापृथिवीभ्यां सह मिथुना मिथुनौ सर्वन्धू समानबन्धू अहोरात्रे अस्मै यमाय
एतत् ज्ञात्वा इयं यमीः यमस्य अजामि भ्रातरं विभृयात् धारयतु यत्नेन परिगृह्णावित्यर्थः ॥९॥

अथ दशमी—

आघातागच्छानुत्तरायुगानियत्रजामयः कृणवन्नजामि ।
उपवर्द्धहि वृषभार्यं वाहुमन्यमिच्छस्व सुभगे पतिमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

आ । घृ । ता । गच्छान् । उत्तरा । युगानि । यत्र । जामयः ।
कृणवन् । अजामि । उप । वर्द्धि । वृषभार्यं । वाहुम् । अन्यम् ।
इच्छस्व । सुभगे । पतिम् । मत् ॥ १० ॥ ७ ॥

यत्र येषु कालेषु जामयोभगिन्यः अजामि अभ्रातरं पतिं कृणवन् करिष्यन्ति ता तानि
उत्तराणि युगानि कालविशेषाः आगच्छान् आगमिष्यन्ति । घेतिपूरणः । यस्मादेवं तस्माद् हे
सुभगे त्वं इदानीं मत् मत्तः अन्यं पतिं भ्रातरं इच्छस्व कामयस्व । तदनन्तरं वृषभाय तव
योनौ रेतः सेक्रे पुरुषाय आत्मीयं वाहुं उपवर्द्धि शयनकाले उपवर्द्धणं कुरु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे सप्तमोवर्गः ॥७॥

अथैकादशी—

किंभ्रातासद्यदनाथंमवाति किमुस्वसायंनिर्कृतिनिंगच्छात् ।
काममृतावहेत्तद्रूपामितन्वामितन्वंसंपिष्टाग्नि ॥ ११ ॥

किम् । भ्राता । अ॒स॒त् । यत् । अ॒ना॒थम् । भ॒वा॒ति । किम् । ॐ इति ।
स्वसा । यत् । निः॒ऽक्र॒तिः । निः॒ग॒च्छा॒त् । का॒र्म॒ऽमू॒ता । ब॒हु ।
ए॒त॒त् । र॒पा॒मि॒ । त॒न्वा॑ । मे॒ । त॒न्व॑म् । स॒म् । पि॒पृ॒ग्धि॒ ॥ ११ ॥

यमी यमेन प्रत्याख्याता पुनराह—यत् यस्मिन् भ्रातरि सति स्वस्रादिकं अनाथं नाथर-
हितं भवति भवति सभ्राता किमसत् किं भवति नभवतीत्यर्थः । किंच यत् यस्यां भगिन्यां
सत्यां भ्रातरं निःक्रेतिदुःखं निगच्छात् नियमेन गच्छति प्राप्नोति सा स्वसा किमु किंवा भवति
भ्रातृभगिन्योश्च परस्परं प्रीतिर्येन केनचित् उपायेनावश्यं कार्येत्यभिप्रायः । साहं कामभूता
कामेन मूर्च्छिता सती बहु नानापकारं एतदीदृशमुक्तं वक्ष्यमाणं च रपापि प्रलपामि एतत् ज्ञा-
त्वा मे मम तन्वा शरीरेण तन्वंच शरीरं संपिपृग्धि संपर्चय संभोगेन संश्लेषय मां सम्पक्
भुङ्क्ष्वेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

न॒वा॒उ॒ते॒त॒न्वा॑त॒न्व॑ं॒ऽसं॑पृ॒च्यां॒पा॒प॒मा॒हु॒र्यः॒स्वसा॑रं॒नि॒ग॒च्छा॒त् ।
अ॒न्ये॒न॒मत्प्र॑मु॒दः॒कल्प॑यस्व॒नते॒भ्राता॑सु॒भगे॑वष्टये॒तत् ॥ १२ ॥

न । वै । ॐ इति । ते । त॒न्वा॑ । त॒न्व॑म् । स॒म् । प॒पृ॒च्याम् । पा॒पम् ।
आ॒हुः । यः । स्वसा॑रम् । निः॒ग॒च्छा॒त् । अ॒न्ये॒न॑ । मत् । प्र॒मु॒दः ।
क॒ल्प॑यस्व । न । ते । भ्राता॑ । सु॒भगे॑ । वृष्टि॑ । ए॒तत् ॥ १२ ॥

यमः यमीं प्रत्युक्तवान् हेयमि ते तव तन्वा शरीरेण तन्वमाप्तीयं शरीरं नवै संपृच्यां नै-
व संपर्चयामि नैवाहं त्वां संभोक्तुमिच्छामीत्यर्थः । यो भ्राता स्वसारं भगिनीं निगच्छात् नियमे-
नोपगच्छति संभुक्तइत्यर्थः तं पापं पापकारिणं आहुः शिष्टावदन्ति एतत् ज्ञात्वा हेसुभगे सुष्ठु
भजनीये हेयमि त्वं मत् मत्तः अन्येन त्वद्योग्येन पुरुषेण सह प्रमुदः संभोगलक्षणान् महर्षान्
कल्पयस्व समर्थय । ते तव भ्राता यमः एतदीदृशं त्वया सह मैथुनं कर्तुं नवष्टि नकामयते
नेच्छति ॥ १२ ॥

रात्रीभिः । अस्मै । अहंश्भिः । दशस्येत् । सूर्यस्य । चक्षुः । मुहुः ।
उत् । मिमीयात् । दिवा । पृथिव्या । मिथुना । सर्वन्धू इति
सर्वन्धू । यमीः । यमस्य । विभृयात् । अजामि ॥ ९ ॥

रात्रीभिः रात्रिभिः अहभिः अहोरात्रयोः अस्मै यमाय कल्पितं भागं सर्वं यजमानाः द-
शस्येव प्रपच्छन्तु सूर्यस्य संबन्धि त्वक्षुस्तेजः मुहुर्मुहुः अस्मै यमाय उन्मिमीयात् उदेतु दिवा
पृथिव्या यावापृथिवीभ्यां सह मिथुना मिथुनौ सर्वन्धू समानबन्धू अहोरात्रे अस्मै यमाय
एतव ज्ञात्वा इयं यमीः यमस्य अजामि भ्रातरं विभृयात् धारयतु यत्नेन परिगृह्णात्वित्यर्थः ॥९॥

अथ दशमी—

आघातागच्छानुत्तरायुगानियत्रजामयःरुणवज्जामि ।
उपवर्बृहिरुपभार्यबाहुमन्यमिच्छस्वसुभगेपतिमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

आ । घृ । ता । गच्छान् । उत्तरा । युगानि । यत्र । जामयः ।
रुणवन् । अजामि । उप । बर्बृहि । वृषभार्य । बाहुम् । अन्यम् ।
इच्छस्व । सुभगे । पतिम् । मत् ॥ १० ॥ ७ ॥

यत्र येषु कालेषु जामयोभगिन्यः अजामि अभ्रातरं पतिं रुणवन् करिष्यन्ति ता तानि
उत्तराणि युगानि कालविशेषाः आगच्छान् आगमिष्यन्ति । धेतिपूरणः । यस्मादेवं तस्माद् हे
सुभगे त्वं इदानीं मत् मत्तः अन्यं पतिं भर्तारं इच्छस्व कामयस्व । तदनन्तरं वृषभाय तव
योनी रेतः सेक्रे पुरुषाय आत्मीयं बाहुं उपवर्बृहि शयनकाले उपबर्हणं कुरु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी—

किंभ्रातासद्यदनायंमवात्किमुस्वसायंनिर्कृतिर्निगच्छात् ।
काममूताबहेऽतद्रूपामितन्वामेतन्वैःसंपिपृग्धि ॥ ११ ॥

किम् । भ्राता । अ॒स॒त् । यत् । अ॒ना॒थम् । भ॒वा॒ति । किम् । ॐ इति ।
 स्वसा । यत् । निः॒ऽक्र॑तिः । निः॒ऽग॒च्छा॒त् । का॒म॒ऽमू॒ता । ब॒हु ।
 ए॒त् । र॒पा॒मि । त॒न्वा । मे । त॒न्व॑म् । स॒म् । पि॒पृ॒ग्धि ॥ ११ ॥

यमी यमेन प्रत्याख्याता पुनराह—यद् यस्मिन् भ्रातरि सति स्वसादिकं अनार्थं नाथर-
 हिनं भवति भवति सभ्राता किमसत् किं भवति नभवतीत्यर्थः । किंच यद् यस्यां भगिन्यां
 सत्यां भ्रातरं निःक्रतिदुःखं निगच्छात् नियमेन गच्छति प्राप्नोति सा स्वसा किम् किंवा भवति
 भ्रातृभगिन्योश्च परस्परं प्रीतिर्येन केनचिद् उपायेनावश्यं कार्येत्यभिप्रायः । साहं कामभूता
 कामेन मूर्छिता सती बहु नानापकारं एतदीदृशमुक्तं वक्ष्यमाणं च रपामि प्रलपामि एतद् ज्ञा-
 त्वा मे मम तन्वा शरीरेण तन्वंच शरीरं संपिपृग्धि संपर्चय संभोगेन संश्लेषय मां सम्यक्
 भुंक्ष्वेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

न॒वा॒उ॒ते॒त॒न्वा॒त॒न्व॑ं॒ संप॑पृ॒च्यां॒ पा॒प॒मा॑हृ॒र्यः॒ स्वसा॑रि॒नि॒ग॒च्छा॒त् ।
 अ॒न्ये॒न॒ मत्प्र॑मु॒दः॒ कल्प॑यस्व॒ न ते॒ भ्राता॑ सु॒भगे॑व॒ष्टये॒त् ॥ १२ ॥

न । वै । ॐ इति । ते । त॒न्वा । त॒न्व॑म् । स॒म् । प॒पृ॒च्याम् । पा॒पम् ।
 आ॒हुः । यः । स्वसा॑रम् । निः॒ऽग॒च्छा॒त् । अ॒न्ये॒न । मत् । प्र॒ऽमु॒दः ।
 क॒ल्प॑य॒स्व । न । ते । भ्राता॑ । सु॒भगे॑ । व॒ष्टि । ए॒त् ॥ १२ ॥

यमः यमीं प्रत्युक्तवान् हेयमि ते तव तन्वा शरीरेण तन्वमात्मीयं शरीरं नवै संपपृच्यां नै-
 व संपर्चयामि नैवाहं त्वां संभोक्तुमिच्छामीत्यर्थः । यो भ्राता स्वसारं भगिनीं निगच्छात् नियमे-
 नोपगच्छति संभुंक्ष्वेत्यर्थः तं पापं पापकारिणं आहुः शिष्टावदन्ति एतद् ज्ञात्वा हेसुभगे सुष्टु
 भजनीये हे यमि त्वं मत् मत्तः अन्येन त्वद्योग्येन पुरुषेण सह प्रमुदः संभोगलक्षणान् महर्षान्
 कल्पयस्व समर्थय । ते तव भ्राता यमः एतदीदृशं त्वया सह मैथुनं कर्तुं नवष्टि नकामयते
 नेच्छति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

वतोर्वतासियमनैवतेमनोहृदयंचाविदाम ।

अन्याकिलत्वांकक्ष्यैवयुक्तंपरिष्वजातेलिवुजेववृक्षम् ॥ १३ ॥

वतः । वत । अ॒सि॒ । य॒म॒ । न । ए॒व । ते॒ । मनः॑ । हृ॒द॒य॒म् । च॒ ।

अ॒वि॒दाम॑ । अ॒न्या॒ । कि॒ल॑ । त्वा॒म् । क॒क्ष्या॑ऽइ॒व । यु॒क्त॒म् ।

परि॑ । स्व॒जा॒ते॒ । लि॒वु॒जा॑ऽइ॒व । वृ॒क्ष॒म् ॥ १३ ॥

यमी प्रत्युवाच—हेयम त्वं बतोर्बलोसि । बतेति निपातः खेदानुकंपयोः । अनुकंप्यश्चासि ते त्वदीयं मनः मनोगतं संकल्पं हृदयंच बुद्धिगतमध्यवसायंच नैवाविदाम वधं नजानीम एवं मत्तोऽन्या काचिद स्त्री त्वां परिष्वजातेकिल । तत्र दृष्टान्तद्वयमुच्यते—कक्ष्यैवयुक्तं यथाकक्ष्यारज्जुः युक्तं आत्मना संबद्धं अश्वं परिष्वजते तद्वत् लिवुजेव वृक्षं यथा लिवुजा व्रततिः गाढं वृक्षं परिष्वजाते तद्वच्च अन्यस्यां स्त्रियां आसक्तस्त्वं मां परिष्वक्तुं नेच्छसीत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अन्यमूपुत्वंयम्यन्यउत्वांपरिष्वजातेलिवुजेववृक्षम् ।

तस्यैवात्वंमनइच्छासवातवाधांरुणुष्वसंविदंसुभद्राम् ॥ १४ ॥ ८ ॥

अ॒न्य॒म् । ऊँ॑ इति॑ । सु॒ । त्व॒म् । य॒मि॒ । अ॒न्यः॑ । ऊँ॑ इति॑ । त्वा॒म् । परि॑ ।

स्व॒जा॒ते॒ । लि॒वु॒जा॑ऽइ॒व । वृ॒क्ष॒म् । तस्य॑ । वा॒ । त्व॒म् । मनः॑ । इच्छ॑ ।

सः । वा॒ । त्वं॑ । अ॒र्धं॑ । रु॒णु॒ष्व॒ । स॒म् । इ॒वि॒द॑म् । सु॒भ॒द्रा॑म् ॥ १४ ॥ ८ ॥

यमः पुनरप्याह—हेयमि त्वं अन्यमु अन्यं पुरुषमेव सु सुष्टु परिष्वज अन्यउ अन्योऽपि पुरुषः त्वां परिष्वजाते । तत्र दृष्टान्तः—लिवुजेव वृक्षं यथा बली गाढं वृक्षं परिष्वजते तद्वत् । तथासति वाशब्दः समुच्चये । त्वं तस्यच पुरुषस्य मनः इच्छ कामय । तस्य त्वं वशवार्तिनी भवेत्यर्थः । सच पुरुषः तव मनइच्छतु । अथ अथ परस्परवशवर्तित्वानन्वरत्वं तेनसह सुभद्रां सुकल्याणीं संविदं परस्परसंभोगसुखसंविद्धिं रुणुष्व कुरुष्व ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

वृषेतिनवर्चमेकादशं सूक्तं आंगिर्हविर्धानस्यार्षं आग्नेयं सप्तम्याद्यास्तिस्रः त्रिष्टुभः शिष्टा-
जगत्स्यः तथाचानुक्त्वात्—वृषानवांगिर्हविर्धानआग्नेयंतु त्रिष्टुवन्तमिति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

वृषावृष्णेदुदुहेदोहसादिवःपर्यासियहोअदितेरदाभ्यः ।
विश्वंसवेद्वरुणोयथाधियासयज्ञियोयजतुयज्ञियौक्तून् ॥ १ ॥
वृषा । वृष्णे । दुदुहे । दोहसा । दिवः । पर्यासि । य्हो । अदितेः ।
अदाभ्यः । विश्वम् । सः । वेद । वरुणः । यथा । धिया ।
सः । यज्ञियः । यजतु । यज्ञियान् । ऋतून् ॥ १ ॥

वृषा आहुतिद्वारेण वृष्टेः वर्षिता यहो महान् अदाभ्यः केनाप्यर्हिस्योग्निः अदितेरक्षी-
णयागक्रियस्य वृष्णेः यज्ञद्वारेण स्तुतीनां हविषां वा वर्षितुर्यजमानस्यार्थाय दोहसा दोहनेन
महता प्रक्षारणेन दिवः सकाशात् पर्यासि वृष्टिलक्षणान्युदकानि दुदुहे दोग्धि प्रक्षारयति ।
किंच यथा वरुणआदित्यः धिया आत्मानुरूपया प्रज्ञया विश्वं सर्वं वेद जानाति तथासोय-
मग्निर्जानातीत्यर्थः । यज्ञियोयज्ञार्हः सोग्निः यज्ञियान् यज्ञार्हान् ऋतून् यजतु पूजयतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

रपद्गन्धर्वीरप्याच्योपणानुदस्यनादेपरिपातुमेमनः ।
इष्टस्यमध्येअदितिर्निधातुनोभ्रातानोज्येष्टःप्रथमोविवोचति ॥ २ ॥
रपत् । गन्धर्वीः । अप्या । च । योपणा । नुदस्य । नादे । परि ।
पातु । मे । मनः । इष्टस्य । मध्ये । अदितिः । नि । धातु । नः ।
भ्राता । नः । ज्येष्टः । प्रथमः । वि । वोचति ॥ २ ॥

रपत् रपितवती अग्निगुणानुक्तवती गंधर्वी गंधर्वस्य स्त्री अप्या अग्निः संस्कृतयोपणा
आहुतिलक्षणा स्त्री च अग्निं तर्पितवतीति शेषः । नदस्य स्तोत्रनामैव स्तोत्रमेव मम स्वभूतं मनः
नादे स्तुतिलक्षणे शब्दं परिपातु अग्निः सम्प्रक्षतु अहं समाहितमनाभूत्वा सम्पक् स्तुतिं करो-
मीत्यर्थः । किंच अदितिरखंडनीपोग्निः नोस्मान् इष्टस्य यागस्य मध्ये निधातु निदधातु निवरां

स्थापयतु । प्रथमः सर्वेषां यजमानानां मुख्यः नोस्माकं ज्येष्ठो भ्राता विवोचति विशेषेण ब्रवीति स्तौतीत्यर्थः । नाहमेव केवलयजनशीलः किन्तु सर्वेष्वस्मात्कुलीनो देवयागप्रिय इत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

सोचिन्नुभद्राक्षुमतीयशस्वत्युपाउवासमनवेस्वर्वती ।
यदीमुशान्तमुशतामनुऋतुमग्निहोतारं विदथायजीजनन् ॥ ३ ॥
सो इति । चित् । नु । भद्रा । क्षुमती । यशस्वती । उपाः । उवास
मनवे । स्वःऽवती । यत् । ईम् । उशान्तम् । उशताम् । अनुं ।
ऋतुम् । अग्निम् । होतारम् । विदथाय । जीजनन् ॥ ३ ॥

भद्रा भजनीया क्षुमती शब्दवती यशस्वती अन्नवती कीर्तिमती वा सोचित् सैव प्रसिद्धा उपाः मनवे मनुष्याय यजमानाय स्वर्वती आदित्यवती सती नु क्षिप्रं उवास उपितवती उदितवतीत्यर्थः । कदोदितवती उच्यते—यद्यदा उशान्तं स्तुतिं हविश्च कामयमानं उशतां यष्टुं कामयमानानां संबन्धिनं होतारं देवानामाह्वातारं होमनिष्पादकं वा ईमेनपग्निं अनुऋतुं स्तुतिकर्मणः पश्चात् विदथाय यजनीयाय यज्ञार्थं जोजनन् ऋत्विग्यजमानाः जनयन्तीत्यर्थः । तदोदितवतीतिसंबन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अधत्यं द्रप्सं विभ्वं विचक्षणं विराजं रदिपितः श्येनो अघ्वरे ।
यदी विशो वृणते दस्ममार्या अग्निहोतारं मधीरं जायत ॥ ४ ॥
अध । त्यम् । द्रप्सम् । विभ्वम् । विचक्षणम् । विः । आ ।
अभरत् । इपितः । श्येनः । अघ्वरे । यदि । विशः । वृणते ।
दस्मम् । आर्याः । अग्निम् । होतारम् । अध । धीः । अजायत ॥४॥

अथ अधानंतरं श्येनः श्येनाख्यः विः पक्षी अघ्वरेयागे इपितः अग्निप्रेपितः विभ्वं महान्तं विचक्षणं सर्वस्य विशेषेण द्रष्टारं त्यं तं प्रसिद्धं द्रप्सं नात्यल्पं नातिबहुलं सोमं आभरत् आहृतवान् । अपिच यदि यदा आर्या अग्निगमनीयं तं ब्रजन्तो विशो यजमानामनुष्पादस्मं दर्श-

नीयं शत्रूणामुपक्षपयितारं वा होतारं अग्निं वृणते प्रार्थयन्ते । अध अथ तदाधीः यागादि-
क्रिया अजायत यज्वभिः प्रतायतइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सदासिरण्वोयवंसेवपुष्यतिहोत्राभिरग्नेमनुपःस्वध्वरः ।

विप्रस्यवायच्छशमानउक्थ्यं१वाजंससवाँउपयासिभूरिभिः ॥५॥९॥

सदा । अ॒सि । र॒ण्वः । य॒वंसा॑इ॒व । पु॒ष्य॒ते । हो॒त्रा॒भिः । अ॒ग्ने ।

म॒नु॒पः । सु॒इअ॒ध्व॒रः । वि॒प्र॒स्य । वा । यत् । श॒श॒मा॒नः । उ॒क्थ्यं॑म् ।

वा॒ज॒म् । स॒स॒वान् । उ॒प॒या॒सि । भू॒रि॒भिः ॥ ५ ॥ ९ ॥

हे अग्ने त्वं सदा सततं रण्वोसि रमणीयो भवसि । तत्र दृष्टान्तः—युवसे वपुष्यते यथा
यवसानि वृणानि स्वपुष्टिं कुर्वते हस्त्यश्वगोमहिषादिचतुष्पदाय सर्वदा रमणीयानि भवन्ति
तद्वत् । अपिच हे अग्ने मनुष्यो मनुष्यस्य स्वभूतैः होत्राभिः होत्रेति यज्ञनामैतत् यज्ञैः स्वध्वरः
शोभनयज्ञो भवेति शेषः विप्रस्य वा स्तोत्रुर्वा यत् यस्य यजमानस्य वा स्वभूतं उक्थ्यं स्तोत्रं
शशमानः प्रशंसन् वाजं हविर्लक्षणमन्नं ससवान् संभजमानश्च भूरिभिर्वहुभिः देवैः सह उपया-
सि उपगच्छसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी-

उदीरपितराजारआभगमिर्यक्षनिहृयतोहृत्तदंप्यति ।

विवक्तिवह्निःस्वपस्यतेमखस्ताविप्यतेअसुरोवेपतेमती ॥ ६ ॥

उत् । उ॒दी॒र॒य॒ । पि॒तरा॑ । जा॒रः । आ । भ॒ग॒म् । इ॒र्य॑क्षति ।

हृ॒य॒तः । हृ॒त्तः । दु॒प्य॒ति॒ । वि॒व॒क्ति॒ । व॒ह्निः । सु॒इअ॒प॒स्य॒ते॑ ।

म॒खः । त॒वि॒प्य॒ते॑ । अ॒सुरः॑ । वे॒प॒ते॑ । म॒ती ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वदीयं ज्योतिः पितरा पितरौ सर्वप्राणिनां मातापितृभूते धावापृथिव्यौ प्रति
उदीरय उद्गमय । तत्र दृष्टान्तः—आकारउपमार्थे रात्रेर्नक्षत्रादिदीप्तीनां च जरपितृत्वाजारआ-

दित्यः सयथा द्यावापृथिव्यौ प्रति भगं भजनीयं स्वयं ज्योतिः उद्गमयति तद्वत् हर्यतः यागं कामयमानान् प्रति इयक्षति यजमानोयष्टुमिच्छति हन्तः हृदयेनेव इष्यति इपिरयं गत्यर्थः शुद्धोप्युपसर्गपूर्वोद्गष्टव्यः अधीष्यति देवान् यष्टुमधिगच्छति विवक्ति विवक्षति शस्त्रलक्षणाः स्तुतीर्वक्तुमिच्छति च वह्निर्योदा स्तुतीनां देवान् प्रति प्रापयिता होता च स्वपस्यते शोभनमात्मीयं कर्म कर्तुमिच्छति । मत्तः यज्ञनामैतत् अत्र तत् प्रयोक्ताध्वर्युरुच्यते स च तविष्यते तविषि-वृध्यर्थः सचावान्तर्णातिसनर्थश्चदृष्टव्यः तुतुविषति स्तोत्रलक्षणाः स्तुतीः वर्धयितुमिच्छतीत्यर्थः । असुरः प्राणवान् प्रज्ञावान्वा व्रक्षेति शेषः मती मत्या बुध्या वेपते कर्मवैगुण्यात् विष्यत् कं-पते । हे अग्ने यतोयजमानः सर्वैर्विजश्च स्वकर्मकर्तुं त्वामागच्छन्ति अतस्त्वं शीघ्रमुद्गमयेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यस्तेअग्नेसुमतिमर्तोअक्षत्सहंसःसूनोअतिसप्रशृण्वे ।

इपंदधानोवहमानोअश्वैरासद्युमाँअमवान्भूपतिद्यून् ॥ ७ ॥

यः । ते । अग्ने । सुष्टमतिम् । मर्तः । अक्षत् । सहंसः । सूनो

इति । अति । सः । प्र । शृण्वे । इपम् । दधानः । वहमानः । अश्वैः ।

आ । सः । द्युमान् । अमवान् । भूपति । द्यून् ॥ ७ ॥

हे सहसः सूनो बलस्य पुत्राग्ने ते त्वदीयां सुमतिं शोभनामनुग्राहिकां बुद्धिं मर्तोमनुष्यो-यजमानः अक्षत् अश्रुते अनुग्रहशीलं त्वां स्तुतिभिर्हविर्भिश्च परिचरतीत्यर्थः । सयजमानः अतिसप्रशृण्वे सर्वान् लोकानतीत्यप्रकर्षेण श्रूयते प्रख्यातोभवतीत्यर्थः । कीदृशः इपमञ्जं दधानः आर्षिष्यः प्रयच्छन् अश्वैर्वहमानः । किंच स एव द्युमान् दीप्तिमान् शरीरपतनानन्तरं द्युस्थान-वान्वा अमवान् बलवान् आद्यून् द्युरित्यहर्नाम कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगइत्येषा द्वितीया आ-दित्यकर्तृकाण्यहानि आचन्द्रार्कमित्यर्थः भूपति भवति ॥ ७ ॥

महावते संस्थिते मरुत्वतीये यद्ग्नपेत्यनया चतुर्ण्हीवभाज्यं जुहुयात् । तथैवपञ्चमा-रण्यके सूत्रितं—यद्ग्नपसासमितिर्भवातीति ।

अथाष्टमी—

यदग्रएपासमितिर्भवातिदेवीदेवेषुयजुतार्यजत्र ।

रत्नांचयद्भिभजासिस्वधावोभागंनोअत्रवसुमन्तंवीतात् ॥ ८ ॥

यत् । अग्रे । एपा । समइतिः । भवाति । देवी । देवेषु ।

यजुता । यजत्र । रत्ना । च । यत् । विभजासि । स्वधाइवः ।

भागम् । नः । अत्र । वसुमन्तम् । वीतात् ॥ ८ ॥

हे यजत्र यष्टव्याग्ने यद्यदा एपा समितिः अस्मत्कर्तृका स्तुतिः संहविश्च यजता यजतेषु यष्टव्येषु देवेषु मध्ये देवी द्योतमाना भवाति यष्टव्यादेवाः अस्माभिः स्तूपन्ते इज्यन्ते चेत्यर्थः । हे स्वधावः हवितर्क्षणान्नवन्नग्रे त्वं यद्यदा रत्ना च रत्नानि रमणीयानि धनानि स्तोत्रयोपद्रव्यश्च विभजासि विभजसि अत्र तदानीं तथा नोस्मान् प्रति वसुमन्तं धनवन्तं नानाधनावयवभूतं भागमंशं वीतात् वी गत्यादिषु तुहोस्ताडाशिष्यन्यतरस्यामिति हेः स्थाने तातद् अन्तर्णीतिष्यर्थश्चात्र द्रष्टव्यः वयम आगमय अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

श्रुधीनोअग्रेसदनेसधस्यैयुक्ष्वारथममृतस्यद्रवितुम् ।

आनोवहरोदसीदेवपुत्रेमाकिर्देवानामपंभूरिहस्याः ॥ ९ ॥ १० ॥

श्रुधि । नः । अग्रे । सदने । सधस्यै । युक्ष्व । रथम् ।

अमृतस्य । द्रवितुम् । आ । नः । वह । रोदसी इति । देवपुत्रे इति

देवपुत्रे । माकिः । देवानाम् । अपं । भूः । इह । स्याः ॥ ९ ॥ १० ॥

हे अग्रे सधस्ये सहस्याने सर्वदेवतासाधारणे सदने यज्ञगृहे स्थितः सन्न नोस्मदीयं वचनं श्रुधि शृणु । किं तद् वचनं उच्यते अमृतस्य देवपानस्य मधुनः द्रवित्रं द्रावकं रथमापीयं यदत्र आह्वानार्थं देवान् प्रति गमनाय अन्धैः संपुक्ष्व । संपुक्तेन रथेन गत्वा नोस्माकं यज्ञं प्रति देवपुत्रे देवस्य प्रजापतेर्देहितरो यद्वा देवाः पुत्राय मोस्ते रोदसी द्यावापृथिव्यौ आवह पारय

देवानां मध्ये कश्चिद्देवः अपभूः अपभविता अस्मद्यज्ञमपगन्ता माकिः स्यात् त्वं च इहास्मि-
न्यज्ञे स्याः सन्निहितोभव ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

धावेति नवर्चं द्वादशं सूक्तं आगेर्हविर्धानस्पर्षं वैष्टुभमाग्नेयं । धावेत्यनुक्रान्तं । गतो-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

धावाहक्षामांप्रथमेऋतेनाभिश्चावेभ्वतःसत्यवाचां ।
देवोद्यन्मर्तान्यजथायकृण्वन्त्सीदृद्धोताप्रत्यङ्स्वमसुंयन् ॥ १ ॥
धावा । ह । क्षामां । प्रथमे इति । ऋतेन । अभिश्चावे । भवतः ।
सत्यवाचां । देवः । यत् । मर्तान् । यजथाय । कृण्वन् ।
सीदत् । होता । प्रत्यङ् । स्वम् । असुम् । यन् ॥ १ ॥

सत्यवाचा सत्यवाचौ सत्यवादिन्यौ प्रधानभूते धावाक्षामा द्युक्षामे धावापृथिव्यौ
ऋतेन सत्यभूतेन देवयजनेन सह अभिभावे आभिमुख्येन श्रूयते इत्यभिश्चावआह्वानं
तस्मिन्समद्यज्ञनिमित्ते अग्नेः संबन्धिनि आह्वाने भवतः लोडर्थे लट् भवतां यद्यदा देवो-
द्योतमानोभिः यजथाय यज्ञाय मर्तान् मनुष्यान् कृण्वन् प्रेरयन् प्रत्यङ् आह्वानार्थं देवा-
नां प्रत्यंचितास्वमसुं आत्मीयं ज्वालालक्षणं पाणं यन् प्रामुवन् होता देवानामाह्वाता सीदत् वे-
द्यां निषीदति तदास्मद्योगकाले धावापृथिवी प्रमुखोमिराह्वयत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

देवोदेवान्परिभूऋतेनवहानोहव्यंप्रथमश्चिकित्वान् ।
धूमकेतुःसमिधासाऋजीकोमन्द्रोहोतानित्योवाचायर्जीयान् ॥ २ ॥
देवः । देवान् । परिभूः । ऋतेन । वहं । नः । हव्यम् ।
प्रथमः । चिकित्वान् । धूमकेतुः । समुद्धर्था । जाःऋजीकः ।
मन्द्रः । होता । नित्यः । वाचा । यर्जीयान् ॥ २ ॥

देवोद्योतमानोऽग्निस्त्वं देवानिन्द्रादीन् परिभूः आह्वानहविर्नयनद्वारेण परिभूः परिगृह्णन्
 ऋतेन यज्ञेन सह नोस्माकं हव्यं हविः वह प्रापय। कीदृशस्त्वं प्रथमोदेवानां मुख्यः चिकित्वात्
 सर्वं जानन् धूमकेतुः धूमस्य कर्ता वा धूमध्वजोवा धूमप्रज्ञानोवा समिधा सर्भिघनेन संदीपने-
 न भ्रातृगोकः ऋजुदोमिरुर्ध्वज्वलनइत्यर्थः मन्द्रः स्तुत्यः होता आह्वाता नित्योद्भवः वाचा
 यजीयान् अतिशयेन यथा च ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स्वाष्ट्यं देवस्यामृतं यदी गोरतो जातासो धारयन्त उर्वी ।

विश्वे देवा अनु तत्ते यजुर्गुर्दुहे यदेनी दिव्यं घृतं वाः ॥ ३ ॥

स्वाष्ट्यं । देवस्य । अमृतम् । यदि । गोः । अतः । जातासः ।

धारयन्ते । उर्वी इति । विश्वे । देवाः । अनु । तत् । ते । यजुः ।

गुः । दुहे । यत् । एनी । दिव्यम् । घृतम् । वारितिवाः ॥ ३ ॥

देवस्याग्नेः स्वाष्ट्यं स्वार्जनं अमृतमुदकं स्वतेजसः सकाशाद्यदि यदा उत्पद्यते तदा अ-
 तोस्मात् गोरुदकाज्जातासउत्तन्नाओपधयः उर्वी यावापृथिव्यौ धारयन्ते विश्वेदेवाः सर्वे स्तो-
 तारः ते तव संबन्धि तद्यजुः उदकस्य तदानं अनुगुः अनुगायन्ति एनी श्वेता दीप्तिः दिव्यं दि-
 विभवं घृतं क्षरत् यदा वृष्टिलक्षणं यदुदकं दुहे दोग्धि ॥३॥

अथ चतुर्थी—

अर्चामि वां वर्ध्यापों घृतस्रूद्यावां भूमो शृणुतं रोदसी मे ।

अहायद्यावोसुं नीतिमयन्मध्वां नो अत्र पितरां शिशिताम् ॥ ४ ॥

अर्चामि । वां । वर्ध्याप । अपः । घृतस्रू इति घृतस्रू ।

द्यावां भूमो इति । शृणुतम् । रोदसी इति । मे । अर्हा । यत् ।

द्यावः । असुं नीतिम् । अयन् । मध्वां । नः । अत्र ।

पितरां । शिशिताम् ॥ ४ ॥

हे अग्ने त्वं अपः मदीयं यज्ञरूपं कर्म वर्धाय पोत्सपिते सति हे घृतसू वृष्ट्युदकस्य प्रसविष्यौ हे घावाभूमौ घावापृथिव्यौ वां युवां अर्चामि ऋचस्तुतौ स्तौमि । हे रोदसी घावापृथिव्यौ युवां मे मदीयं स्तोत्रं शृणुतं यद्यस्मिन् अहा अहःशब्दः सामर्थ्यादहोरात्रसाध्यं कर्मोच्यते सुपांसुलगिति सप्तम्येकपचनस्याजादेशः अहनि अहोरात्रस्य साध्यकर्मणि घावः स्तोतारः असुनीतिं असुः प्रज्ञा तथा नीयतेइत्यसुनीतिः स्तुतिः तां अयन् गच्छन्ति अत्रास्मिन् कर्मणि पितरा सर्वस्य मातापितृभूते घावापृथिव्यौ नोस्मान् मध्वा वृष्ट्युदकेन शिशितां स्नानपानादिना संस्कुरुतां ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

किंस्विन्नोराजाजगृहेकदस्यातिव्रतंचक्रमाकोविवेद ।
मित्रश्चिद्विष्माजुहुराणोदेवाञ्छोकोनयातामपिवाजोअस्ति ॥ ५ ॥ १ ॥

किम् । स्वित् । नः । राजा । जगृहे । कत् । अस्य । अति ।
व्रतम् । चक्रम् । कः । वि । वेद । मित्रः । चित् । हि । स्म ।
जुहुराणः । देवान् । श्लोकः । न । याताम् । अपि ।
वाजः । अस्ति ॥ ५ ॥ १ ॥

किंस्विच्छब्दोवितर्कार्थं किंवा राजा दोष्यमानोऽग्निः नोस्माकं स्वभूतानि हवींषि स्तुती-
श्च जगृहे परिगृहीयात् क्व किंवाअस्याग्नेः अतिव्रतं अतिपूजितं व्रतं परिचरणाख्यं कर्म च-
क्रम वयं क्रियास्म कर्मवैगुण्यात् भीतस्य पूर्वार्धे एतद्वचनमुक्तं उत्तरार्धे इदानीं तन्निराक्रियते ।
हिस्मेतीमौ पूरणौ चिदित्युपमार्थे जुहुराणः स्निग्धमाहूयमानः मित्रः स्निग्धोयथा आगच्छेत्
तथा नेति संप्रत्यर्थे श्लोकः अस्मदीया स्तुतिलक्षणा वाक्देवानिन्द्रादीन् यातां गच्छतु । अपि
वाजः हविराख्यं चान्नं यदस्ति तदपि देवान् प्रति गच्छतु देवाः स्तुतिं हविश्च प्रतिगृह्णं-
त्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी-

दुर्मन्त्वत्रामृतंस्यनामसलक्ष्मायद्विपुरुपाभवाति ।
यमस्ययोमनवन्तेसुमन्त्वश्रेतमृष्वपाह्यप्रयुच्छन् ॥ ६ ॥

दुः॒ऽमन्तुं । अ॒त्रं । अ॒मृत॑स्य । ना॒मं । स॒ऽल॑क्ष॒मा । यत् । वि॒र्षु॑ऽरूपा ।
 ज॒वा॑ति । य॒मस्य॑ । यः । म॒न॒व॑ते । सु॒ऽमन्तुं । अ॒ग्रे । तम् ।
 ऋ॒ष्व् । पा॒हि॒ । अ॒प्र॑ऽयु॒च्छन् ॥ ६ ॥

यत् यस्य अमृतस्य मरणधर्मरहितस्य सूर्यस्य अस्य मरणधर्मराहित्यं तु—सूर्ये विषमास-
 जामीत्येवमस्याचि प्रसिद्धं । तादृशस्य संबन्धिनाम नामकमुदकं अत्र अस्यां पृथिव्यां विपरुषा
 नानारूपं भवति भवति । उदकस्य नानारूपत्वं—या आपो दिव्या इति मन्त्रे स्फुटमुक्तं । कीदृशं तव
 दुर्मन्तु निरपराधं प्रहृस्वभावत्वात् । पुनः कीदृशं सलक्ष्मा मधुरसलक्षणोपेतं । किंच यः सूर्यः
 यमस्य संयमिनीपतेः सुमन्तु सुतरामपराधं मातृताडनरूपं मनवते अवबुध्यते यद्वा धातूनामने-
 कार्थत्वात् क्षमतइत्यर्थः । तं तादृशं जलजनकं सर्वज्ञं क्षमाशीलं सूर्यं हे ऋष्व महन्नग्रे अपयु-
 च्छन्नप्रमायन् त्वं पाहि आहुतिप्रदानेन रक्षणद्वारा आत्मरक्षणं प्रार्थयते ऋषिः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यस्मि॑न्दे॒वावि॒दथे॑मा॒दय॑न्ते॒ वि॒वस्व॑तः॒ स॒दने॑ धा॒रय॑न्ते ।
 सू॒र्ये॑ ज्योति॒रद॑धु॒र्मा॒स्य॑ अ॒कू॒न्प॒रि॒द्योत॑नि॒चर॑तो॒ अज॑न्ता ॥ ७ ॥
 यस्मि॑न् । दे॒वाः । वि॒दथे॑ । मा॒दय॑न्ते । वि॒वस्व॑तः । स॒दने॑ ।
 धा॒रय॑न्ते । सू॒र्ये॑ । ज्योति॑ः । अ॒दधुः॑ । मा॒सि॑ । अ॒कू॒न् ।
 परि॑ । द्योत॑निम् । च॒रतः॑ । अज॑न्ता ॥ ७ ॥

यस्मिन्नग्नौ यज्ञस्य प्रधानांशे सति देवा इन्द्रादयो विदथे यज्ञे मादयन्ते । हविषात्मानं
 तर्पयन्ति तृप्यन्ति वा । अपिच विवस्वतोऽनुप्यस्य यजमानस्य स्वभूते सद्ने वेद्याख्ये स्थाने
 धारयन्ते आत्मानं स्थापयन्ति च । किंच सूर्ये ज्योतिरहरास्यं तेजः अदधुः स्थापितवन्तः । मासि
 चन्द्रमसि अकून् रात्रीः स्थापितवन्तः । तदनंतरं अजन्ता अनुपक्षीणौ सूर्याचन्द्रमसौ द्योतनिं
 दीप्तिं परिचरतः परिगच्छतः सर्वत्र प्राप्तः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यस्मिन्देवामन्मनिसंचरन्त्यपीच्येऽनव्ययमस्यविद्म ।

मित्रो नो अत्रादिति रनागान्त्सविता देवो वरुणाय वोचत् ॥ ८ ॥

यस्मिन् । देवाः । मन्मनि । समृचरन्ति । अपीच्ये । न । व्ययम् ।

अस्य । विद्म । मित्रः । नः । अत्र । अदितिः । अनागान् ।

सविता । देवः । वरुणाय । वोचत् ॥ ८ ॥

देवा इन्द्रादयः यस्मिन्नग्नौ मन्मनि ज्ञानभूते ज्ञानवत्सर्वप्रकाशके सति संचरन्ति स्वाधिकारे संपवर्तन्ते । अपीच्येन्तर्हिते स्थितमस्याग्नेः स्वरूपं वयं न विद्म तत्त्वतो न जानीमः अत्रास्मिन्यज्ञे अंगभावाय वर्तमानो मित्रः वरुणाय सर्वेषां पापानां निवारयित्रे अग्नये नोस्मान् अनामानपापान् वोचत् ब्रवीतु । तथा अदितिर्देवमाता सविता सर्वस्य मेरको देवश्च ब्रवीतु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

श्रुधीनो अग्ने सदेने सधस्थे युक्ष्वारथं ममृतं स्पद्रवित्तुम् ।

आनो वहरोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामपं भूरिहस्याः ॥ ९ ॥ १२ ॥

श्रुधि । नः । अग्ने । सदेने । सधस्थे । युक्ष्व । रथम् । अमृतस्य ।

द्रवित्तुम् । आ । नः । वह । रोदसी इति । देवपुत्रे इति देवपुत्रे ।

मार्किः । देवानाम् । अपं । भूः । इह । स्याः ॥ ९ ॥ १२ ॥

श्रुधीन इत्येषा नवमी पूर्वसूक्ते व्याख्याता ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

युजेवामिति पंचर्चं त्रयोदशं सूक्तं अदितेः पुत्रस्य विवस्वतर्षपं हविर्धानात्ये ये द्वे-
शकटे तद्देवत्यमिदं अन्त्या जगती शिष्टासिद्धिः । तथा चानुक्रान्तं—युजेपंचविदस्वानादित्यो-
हविर्धानं जगत्पन्थमिति । गतः सूक्तविनियोगः । हविर्धानप्रवर्तने युजेवामित्येका । सूत्रितंच-
अन्वरावर्त्तमादयोप्युजेवान्सूप्यनमोभिरिति ।

तत्र प्रथमा—

युजेवांब्रह्मपूर्व्यनमोभिर्विश्लोकंएतुपृथ्येवसूरेः ।

शृण्वन्तुविश्वेअमृतस्यपुत्राआयेधामानिदिव्यानि तस्थुः ॥ १ ॥

युजे । वाम् । ब्रह्म । पूर्व्यम् । नमःऽभिः । वि । श्लोकः । एतु ।

पृथ्याऽइव । सूरेः । शृण्वन्तु । विश्वे । अमृतस्य । पुत्राः । आ ।

ये । धामानि । दिव्यानि । तस्थुः ॥ १ ॥

हेहविधानं शकटे वां युवां अहं पूर्व्यं पूर्वस्मिन्काले भवं अनादिकालप्रवृत्तमित्यर्थः एवंभूतं ब्रह्म मंत्रमुच्चार्येतिशेषः नमोभिः सोमादिहविलक्षणैरनैर्युजे युनज्मि युवयोरुपरिसोमादिकमारोप्य पत्नीशालावे हविधानं प्रति युवांनयामीत्यर्थः । एवंभूतयोर्युवयोः श्लोकः शब्दः व्येतु विश्वान् देवान् प्रति विविधं गच्छतु । तत्र दृष्टान्तः— पृथ्येव सूरेः यथा स्तोतुः स्वभूता पृथ्या परिणामसुखावहाहुतिः विश्वान् देवान् प्रति विविधं गच्छति तद्वद्व अमृतस्यामरणधर्मणः प्रजापतेः पुत्राविश्वेदेवाः एवंभूतं शब्दं शृण्वन्तु । ये देवाः दिव्यानि दिविभवानि धामानि स्थानानि आतस्थुः अधिष्ठितवन्तः ते शृण्वन्त्वित्यर्थः॥ १ ॥

अत्रैव हविधानं प्रवर्तते यमेइवेत्येषा । सूत्रित्वं—यमेइवयतमानेयदैतमधिद्वयोरदघाड-
कथयंवचइत्यर्धेर्चआरमेदिति ।

तत्रैषा द्वितीया—

यमेइवयतमानेयदैतंप्रवांभरन्मानुपादेवयन्तः ।

आसीदतंस्वमुल्लोकंविदानिस्वासस्येभंवतमिन्दवेनः ॥ २ ॥

यमेइवेति यमेऽइव । यतमाने इति । यत् । ऐतम् । प्र । वाम् । भरन् ।

मानुपाः । देवइयन्तः । आ । सीदतम् । स्वम् । ऊँ इति । लोकम् ।

विदानि इति । स्वासस्ये इति सुऽआसस्ये । भवतम् । इन्द्वे । नः ॥२॥

यमे इव यथा सहोत्पन्ने अपत्ये संचरतः तथा यतमाने गमनहविधारणादिस्वाधिकार-
कर्मणि प्रवर्तमाने हविधानं शकटे युवां यद्यदा एतं हविधानं स्थानं प्रति गच्छतः । तथा देवय-

न्तोदेवकामाः मानुषायजमानाः वां युवां प्रभरन् प्रभरन्ति । किंच युवां स्वमु लोके आत्मीय-
मेव हविर्धानाख्यं स्थानं विदाने जानती आसीदतं ततः नोस्माकं इन्दवे सोमार्थं स्वासस्थे
शोभननिवासस्थाने भवत्तं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पञ्चपदानिरूपोअन्वरोहचतुष्पदीमन्वेमिब्रतेन ।
अक्षरेणप्रतिमिमएतामृतस्यनाभावधिसंपुनामि ॥ ३ ॥

पञ्च । पदानि । रूपः । अनु । अरोहम् । चतुःऽपदीम् । अनु ।
एमि । ब्रतेन । अक्षरेण । प्रति । मिमे । एताम् । ऋतस्य ।
नाभौ । अधि । सम् । पुनामि ॥ ३ ॥

रूपः यष्ट्यां स्वर्गमारोपयितुर्यज्ञस्यांगत्वेन संबन्धीनि पंचसंख्याकानि धानासोमपशु-
पुरोडाशाख्यानि पदानि वृत्तिहेतुत्वेन देवान् प्रति गन्तृणि हवींषि अन्वरोहं अनुरोहामि
शकटे युवयोः स्थापनवहनानन्तरं करणे करोमीत्यर्थः । किंच चतुष्पदीं चतुर्भिः पदैर्युक्तां
त्रिष्टुप्दिछन्दसं क्रियां ब्रतेन प्रयोगकर्मणा अन्वेमि अनुगच्छामि यथाकालं प्रयुज्जीत्यर्थः ।
अक्षरेण प्रणवाख्येन एतामुपस्थितां प्रतिगरक्रियां प्रतिमिमे निर्ममे । अपिच ऋतस्य यज्ञस्य
अधीति सप्तम्यर्थानुवादी नाभौ नाभिभूते वेद्याख्ये स्थाने संपुनामि संशोधयामि दशापवित्रेण
सोमं संस्करोमीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

देवेभ्यःकमृष्टणीतमृत्युंप्रजायैकममृतंनारुणीत ।
बृहस्पतिंयज्ञमरुण्वतऋषिंप्रियांयमस्तन्वंप्रारिरेचीत् ॥ ४ ॥

देवेभ्यः । कम् । अरुणीत् । मृत्युम् । प्रजायै । कम् । अमृतम् ।
न । अरुणीत् । बृहस्पतिम् । यज्ञम् । अरुण्वत । ऋषिम् ।
प्रियाम् । यमः । तन्वम् । प्र । अरिरेचीत् ॥ ४ ॥

देवेष्योदेवानां मृत्युं मारयितारं कं स्वपुरुषं आवृणीत मार्ययते प्रयुक्ते । किंच प्रजायै देवव्यतिरिकायामनुष्यादिकायाः प्रजायाः अमृतममारकं अविनाशकं वा स्वपुरुषं नावृणीत नप्रयुक्ते हविर्धारणीक्रियायां प्रवृत्तायां सत्यां पूर्वोक्तानां सर्वेषां स्थितेरवश्यंभावित्वात् न कंचिदपि विनाशकं स्वपुरुषं यमोनिरूपयतीत्यर्थः । अपिच बृहस्पतिं बृहतां देवानां हविर्धारणे पालकं बृहतां मंत्राणां स्वामिनं वा ऋषिं सर्वस्य दृष्टादृष्टफलस्य द्रष्टारं यज्ञं अरुणवत् ऋत्विग्यजमानाः कुर्वन्ति । अपिच यमः प्रियां तन्वं अस्मदीयमिष्टं शरीरं प्रारिरेचीव धातूनामनेकार्थत्वात् रिविरत्र परिहारार्थं वर्तते प्रेचयति मृत्योः सकाशात्परिहरति कर्मवैगुण्यजनितदोषाभावादस्माकं जीवितं नापहरतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सप्तक्षरन्ति शिशिवि मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतं नृतम् ।

उभे इदं स्योभयस्य राजत उभेयतेते उभयस्य पुष्यतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

सप्त । क्षरन्ति । शिशवे । मरुत्वते । पित्रे । पुत्रासः । अपि ।

अवीवतन् । नृतम् । उभे इति । इत् । अस्य । उभयस्य । राजतः ।

उभे इति । यतेते इति । उभयस्य । पुष्यतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

मरुत्वते मरुतः स्तोतारः स्तुतिद्वारेण तद्वते पित्रे ऋत्विजां पितृभूताय शिशवे शंसनीयाय हविर्धानशकटयोः सुखासीनभूताय सोमाय सप्तच्छन्दांसि क्षरन्ति स्तुतित्वेन गच्छन्ति । अपिच पुत्रासोपि सोमस्य पुत्रभूताः ऋत्विजोपि ऋतं सत्यभूतं स्तोत्रं अप्यवीवतन् संगमयन्ति सदुष्णमाहिर्णीं स्तुतिं कुर्वन्तीत्यर्थः । उभे इव द्वे एव हविर्धानशकटे अस्योभयस्य देवजातस्य मनुष्यजातस्य च राजतः ईशाने उभे एव शकटे यतेते कर्मानुष्ठाने प्रयत्नं कुरुतः उभयस्य देवजातस्य मनुष्यजातस्य च पुष्यतः हविर्धारणद्वारेण पुष्टिं कुरुतइत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

परेषिवांसमिविपोडशर्चं चतुर्दशं सूक्तं विवस्वतः पुत्रस्य यमस्यार्यं अंगिरसोनःपितरोन-
षग्वाइति षष्ठ्या अंगिरःपित्रथर्वभृगुलक्षणां लिङ्गोक्तदेवताः मेहीत्याद्यास्त्रिंशो लिङ्गोक्तदेवताकाः
पितृदेवताकावा अविद्रवसारभेयापित्यादिकस्तृचः सारमापुत्री यौ श्वानी परलोकमार्गमभितःस्थि-

तौ तद्देवताकः शिष्टायमदेवत्याः यमायसोममिवि त्रयोदशयाद्याअनुष्टुभः यमायमधुमत्तममित्येषा
बृहती आदितोद्वादशविष्टुभः । तथाचानुक्रान्तं—परेयिवांसंपोडशयमोयामं पष्ठी लिंगोकदेवता
पराश्रतिस्रः पित्र्यावा तृचःश्वर्यां पराअनुष्टुभोबृहत्युपान्येति । गतः सूक्तविनियोगः । महापि-
तृयज्ञे यमयागाख्यायाज्या । सूत्रितंच—इमंयममस्तरमाहिंसीदेतिद्वेपरेयिवांसंपवतोमहीरन्विति ।

तत्र प्रथमा—

प॒रेयि॒वांसं॑प्र॒वतो॑म॒हीरनु॑बृ॒हुभ्यः॑प॒न्थाम॑नुप॒स्पशा॑नम् ।

वै॒वस्व॑तंसं॒गम॑नं॒जना॑नां॒यम॑रा॒जानं॑ह॒विपा॑दुवस्य ॥ १ ॥

प॒रेयि॒श्वांसं॑म् । प्र॒वतः॑ । म॒हीः । अ॒नु । बृ॒हुभ्यः॑ । प॒न्थाम् ।

अ॒नु॒स्प॒शान॑म् । वै॒वस्व॑तम् । स॒म॒गम॑नम् । ज॒ना॑नाम् ।

य॒मम् । रा॒जा॑नम् । ह॒विपा॑ । दु॒वस्य॑ ॥ १ ॥

हे मदीयान्तरात्मन् यजमान वा त्वं राजानं पितृणां स्वामिनं यमं हविषा पुरोडाशादिना
दुवस्य परिचर । कीदृशं प्रवतः प्रकृतकर्मवतोभूलोकवर्तिभोगसाधनं पुण्यमनुष्ठितवतः पुरुषा-
न्महीः तत्तद्भोगोचितभूपदेशविशेषान् अनुपरेयिवांसं क्रमेण मरणादूर्ध्वं प्रापितवन्तं तथाब-
हुभ्यः स्वर्गार्थिभ्यः पुण्यकृद्भ्यः पुण्यकृतार्थं पंथां स्वर्गस्पोचितमार्गं अनुपस्पशानं अबाधमा-
नं पापिनएव पुरुषान् स्वर्गमार्गबाधेन नरकं प्रापयन्ति नतु पुण्यकृतवह्यर्थः वैवस्वतं विव-
स्वतः सूर्यस्य पुत्रं जनानां पापिनांसंगमनं गन्तव्यस्थानरूपं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

य॒मो नो॑गा॒तुं प्र॑थ॒मो वि॒वेद॑नै॒पागव्यू॑तिर॒पं॒र्त॒वाडं॑ ।

यत्रा॑नः॒पूर्वे॑पि॒तरं॑ःप॒रेय॑रे॒नाज॑ज्ञा॒नाः प॒थ्याः॑अ॒नु॒स्वाः ॥ २ ॥

य॒मः । नः॑ । गा॒तुम् । प्र॒थ॒मः । वि॒वेद॑ । न । ए॒पा । गव्यू॑तिः ।

अ॒पं॒र्त॒वै । ऊँ इति॑ । यत्रं॑ । नः॑ । पूर्वे॑ । पि॒तरं॑ । प॒रा॒र्द्ध॑युः ।

ए॒ना । ज॒ज्ञा॑नाः । प॒थ्याः॑ । अ॒नु॑ । स्वाः ॥ २ ॥

पथमः सर्वेषां मृत्योपमः नोस्माकं प्रजानां गानुं शुभाशुभनिमित्तं विवेद जानाति । ए-
षा गव्यूतिः नापभर्तवा उ अतिशयज्ञानयोगाद्यमस्य एषा गव्यूतिः अयं मार्गः नकेनचिदपह-
र्तुमपनेतुं शक्यतइत्यर्थः । यत्र यस्मिन्मार्गेनोस्माकं पूर्वं पितरः परेषुः एनानेन मार्गेण गच्छ-
न्तः जज्ञानाः जाताः सर्वे स्वाः स्वभूताः पथ्याः स्वकर्ममार्गभूतागतीः अनुगच्छन्ति ॥ २ ॥

आग्निमारुते मातलीकव्यैरित्येषा धाम्प्या । सृत्रितंच—इमंयमप्रस्तरमाहिंसीदमातलीकव्यै-
र्ममोअंगिरोभिरुदीरतामवरजत्परासइति ।

सैषा सूक्ते तृतीया—

मातलीकव्यैर्ममोअङ्गिरोभिर्वृहस्पतिर्ऋक्कमिर्वावृधानः ।
याँश्चदेवावावृधुर्षेचदेवान्त्स्वाहान्येस्वधयान्येमदन्ति ॥ ३ ॥

मातली । कव्यैः । यमः । अङ्गिरःऽग्निः । वृहस्पतिः । ऋक्ऽग्निः ।
वृधानः । यान् । च । देवाः । वृधुः । ये । च । देवान् ।
स्वाहा । अन्ये । स्वधया । अन्ये । मदन्ति ॥ ३ ॥

मातली मातलिरिन्द्रस्य सारथिः तद्वानिन्द्रोमातली सच कव्यैः कव्यभाग्भिः पितृभिः
सह वृचानोवर्धमानोभवति यमश्चांगिरोभिः पितृविशेषैः सह वर्धमानोभवति । तथा वृहस्प-
तिः ऋक्भिः पितृविशेषैः सह वर्धमानोभवति तत्र देवाइन्द्रादयो याँश्च कव्यभागादीन् पितृन्
वृधुर्वर्धयन्ति येच कव्यभागादयः पितरः देवानिन्द्रादीन् वर्धयन्ति तेषां मध्ये अन्ये इन्द्राद-
यः स्वाहामदन्ति स्वाहाकारेण हृष्यन्ति अन्ये पितरः स्वधया स्वधाकारेण हृष्यन्ति ॥ ३ ॥

महापितृयज्ञे यमस्य इमंयमेत्यादिके द्वे अनुवाक्ये इमंयमेत्येषा आग्निमारुतेषु धाम्प्या ।
सूत्रंतुपूर्वमेवोदाहृतं ।

सैषा सूक्ते चतुर्थी—

इमंयमप्रस्तरमाहिंसीदाङ्गिरोभिःपितृभिःसंविदानः ।
आत्वामघ्राःकविशस्तावहन्त्वेनाराजन्हविषामादयस्व ॥ ४ ॥

इमम् । यम् । प्रइस्तरम् । आ । हि । सीद । अंगिरःइभिः ।
 पितृइभिः । समइविदानः । आ । त्वा । मन्त्राः । क्विइशस्ताः ।
 वहन्तु । एना । राजन् । हविषा । मादयस्व ॥ ४ ॥

हे यमांगिरोभिः एतन्नामकैः पितृभिः संविदानः ऐकमत्यं गतस्त्वं इमं प्रस्तरं विस्तीर्णं
 यज्ञविशेषं आसीद आगत्योपविश । हि यस्मादेवं तस्मात् कविशस्ताः विद्वद्भिः ऋत्विग्भिः
 प्रयुक्तमन्त्राः त्वा त्वां आवहन्तु । हेराजन् एना एतेन हविषा तुष्टोमादयस्व यजमानं हर्षय ॥४॥

अथ पञ्चमी-

अङ्गिरोभिरांगहियज्ञियेभिर्यमवैरूपैरिहमादयस्व ।
 विवस्वन्तं हुवेयः पिता तेस्मिन्यज्ञे वर्हिष्यानिपद्य ॥ ५ ॥ १४ ॥

अङ्गिरःइभिः । आ । गहि । यज्ञियेभिः । यम । वैरूपैः ।
 इह । मादयस्व । विवस्वन्तम् । हुवे । यः । पिता । ते ।
 अस्मिन् । यज्ञे । वर्हिषि । आ । निइसद्य ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे यम वैरूपैः विविधरूपयुक्तैः वैरूपसामपियैर्वा यज्ञियेभिः यज्ञयोग्यैः अंगिरोभिः स-
 हांगहि आगच्छ । आगत्य च इहास्मिन् यज्ञे मादयस्व यजमानं हर्षय योविवस्वान् ते तव-
 पितास्ति अस्मिन् यज्ञे तं विवस्वन्तं हुवे आह्वयामि सचास्तीर्णं वर्हिषि आनिपद्योपविश्य
 यजमानं हर्षयतु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी-

अङ्गिरसोनः पितरो नवंग्वा अर्थर्वाणो ऋगवः सोम्यासः ।
 तेषां वयं सुमत्तौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम ॥ ६ ॥

अङ्गिरसः । नः । पितरः । नवंग्वाः । अर्थर्वाणः । ऋगवः ।
 सोम्यासः । तेषाम् । वयम् । सुमत्तौ । यज्ञियानाम् ।
 अपि । भद्रे । सौमनसे । स्याम् ॥ ६ ॥

अंगिरसः अंगिरोनामकाः अथर्वाणः अथर्वनामकाः भृगवो भृगुनामकाश्च नोस्माकं पितरो-
नवग्वाः अभिनवगमनयुक्ताः सदा नूतनवत् प्रीतिजनका इत्यर्थः ते च सोम्यासः सोममहन्ती-
ति सोम्याः यज्ञियानां यज्ञार्हाणां तेषां सुमतौ अनुग्रहयुक्तायां बुद्धौ वयं स्याम सर्वदा तिष्ठेम ।
अपिच सौमनसे भद्रे सौमनस्य कारणे कल्याणे फले स्याम सर्वदा तिष्ठेम ॥ ६ ॥

सत्रमध्ये दीक्षितस्य मरणे प्रेहिमेहीत्याद्याः पञ्चर्चस्त्वृतीयावर्जिता होत्राशंसनीयाः स-
त्रितंच—प्रेहिप्रेहिपथिभिः पूर्व्येभिरिति पञ्चानां तृतीयामुद्धरेदिति ।

तत्रैषा सप्तमी—

प्रेहिप्रेहिपथिभिः पूर्व्येभिर्यत्रानः पूर्वपितरः परेयुः ।

उभाराजानास्वधयामदन्तायमंपश्यासिवरुणंचदेवम् ॥ ७ ॥

प्र । इहि । प्र । इहि । पथिभिः । पूर्व्येभिः । यत्र । नः । पूर्व ।

पितरः । पराऽईयुः । उभा । राजाना । स्वधया । मदन्ता ।

यमम् । पश्यासि । वरुणम् । च । देवम् ॥ ७ ॥

यत्र यस्मिन् स्थाने नोस्माकं पूर्वं पुरातनाः पितरः पितामहादयः परेयुः पूर्व्येभिः पूर्वास्मिं
न् कालेभ्यैः अनादिकालप्रवृत्तैरित्यर्थः पथिभिर्माणैः हे मत्पितः तत्स्थानं प्रेहिमेहि प्रगच्छ ।
गत्वा च स्वधया अमृतदानेन मदन्ता मदन्तौ तृप्यन्तौ राजाना राजानौ उभा उभौ यमं देवं
द्योतमानं वरुणं पश्यासि पश्य ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

संगच्छस्वपितृभिः संयमेनेष्टापूर्तेन परमेव्योमन् ।

हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहित्संगच्छस्वतन्वा सुवर्चाः ॥ ८ ॥

सम् । गच्छस्व । पितृभिः । सम् । यमेनं । इष्टापूर्तेन । परमे ।

विष्टोमन् । हित्वायं । अद्यम् । पुनः । अस्तम् । आ ।

इहि । सम् । गच्छस्व । तन्वा । सुवर्चाः ॥ ८ ॥

हे मदीयपितः अतस्त्वं परमे उत्कृष्टे व्योमन् व्योमनि स्वर्गाख्ये स्थाने स्वभूतैः पितृभिः

सह संगच्छस्व इष्टापूर्तेन श्रौतस्मार्तदानफलेन संगच्छस्व । तव इष्टापूर्तेन सहागम्य अवर्ष पा-

पं हित्वाय हित्वा परित्यज्य अस्तं त्रियमानाख्यं गृहं एहि आगच्छ । ततः सुवर्चाः तृतीयाथे
मथमा सुवर्चसा शोभनदीक्षियुक्तेन तन्वा स्वशरीरेण संगच्छस्व ॥ ८ ॥

पैतृमेधिके कर्मणि श्मशानायतनं प्रोक्षत्यपेतवीतेति । सूत्रितंच—गर्तोदकेन शमीशाख-
या त्रिः प्रसव्यमायतनं परिव्रजन् प्रोक्षत्यपेतवीतविचसर्पतातेति ।

सैषा नवमी—

अपेतवीतविचसर्पतातोस्माएतंपितरौलोकमक्रन् ।

अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तंयमोददात्यवसानंमस्मै ॥ ९ ॥

अप । इत् । वि । इत् । वि । च । सर्पत् । अतः । अस्मै । एतम् ।

पितरः । लोकम् । अक्रन् । अहःऽभिः । अत्ऽभिः । अक्तुभिः ।

विऽअक्तम् । यमः । ददाति । अवऽसानम् । अस्मै ॥ ९ ॥

श्मशाने पूर्वं स्थिताः हे पिशाचादयः अतोस्मात् मृतयजमानदहनस्थानात् अपेत अप-
गच्छत विशेषेणगच्छत विसर्पत च इदं स्थानं परित्यज्य नानाभावेन दूरतरं देशं गच्छतेत्यर्थः ।
पितरः अस्मै मृतयजमानस्यार्थाय एतं लोकं इदं दहनस्थानं अक्रन् परित्यज्य नानाभावेन
यमस्याज्ञया अन्वकुर्वन् यमोपि अहोभिर्दिवसैः अद्भिः अग्न्युक्षणोदकैः अक्तुभीरात्रिभिः व्य-
क्तं संगतं शुद्धिनिमित्तैः कालोदकादिभिः शोधितमित्यर्थः अवसानं दहनस्थानं अस्मै मृतय-
जमानस्यार्थाय ददाति दत्तवान् ॥ ९ ॥

अनुस्तरण्यावृक्कौ पार्श्वयोराम्रफलाऋती तावद्धृत्य प्रेतस्यहस्तयोर्निदधात्यतिद्रवसारमेया
विति द्वाभ्यां । सूत्रितंच—वृक्कावृद्धृत्यपाण्योरादध्यादतिद्रवसारमेयौश्वानाविति ।

तत्रैषा दशमी—

अतिद्रवसारमेयौश्वानौचतुरक्षौश्वलौसाधुनापथा ।

अथापितृन्सुविदत्राँउपेहिद्यमेनयेसंधमाद्रंमदन्ति ॥ १० ॥ १५ ॥

अति । द्रव । सारमेयौ । श्वानौ । चतुःऽअक्षौ । श्वलौ । साधुना ।

पथा । अर्थ । पितृन् । सुऽविदत्रान् । उपे । इहि । यमेन ।

ये । सधऽमाद्रम् । मदन्ति ॥ १० ॥ १५ ॥

हे अग्ने साधुना पथा समीचीनेन मार्गेण उभौ सारमेयौ श्वानौ अतिद्रव श्वानावुभौ अतिद्रव अतिक्रम्यगच्छ । यमसंबन्धिनी यौ श्वानौ प्रेतस्य बाधकौ तौ परित्यज्य समीचीनेन मार्गेण प्रेतं नयेत्यर्थः । कीदृशौ श्वानौ सारमेयौ सरमानाम काचित्प्रसिद्धा देवशुनी तस्याः पुत्रौ चतुरक्षौ उपरिभागे पुनरप्यक्षिद्वयं ययोस्तादृशौ शबरौ कर्बुरवर्णौ । अथ शोभनमार्गेण गमनानन्तरं ये पितरोयमेन सधमादं सहर्षं मदन्ति प्रामुदन्ति तान् सुविद्वान् सुदु अभित्तान् पितृन् उपेहि उपगच्छ ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी-

यौतेश्वानौधमरक्षितारौचतुरक्षौपथिरक्षीनृचक्षसौ ।
ताभ्यामेनपरिदेहिराजन्त्स्वस्तिचास्माअनमीवंचधेहि ॥ ११ ॥
यौ । ते । श्वानौ । यम् । रक्षितारौ । चतुःक्षौ ।
पथिरक्षी इति पथिदृक्षी । नृक्षक्षसौ । ताभ्याम् । एनम् । परि । देहि ।
राजन् । स्वस्ति । च । अस्मै । अनमीवम् । च । धेहि ॥ ११ ॥

हे राजन् हे यम ते त्वदीयौ यौ श्वानौ विधेते ताभ्यां श्वभ्यां हे राजन् यम एनं प्रेतं परिदेहि रक्षार्थं प्रयच्छ । कीदृशौ श्वानौ रक्षितारौ यमगृहस्य रक्षकौ चतुरक्षौ अक्षिचतुष्टयपुत्रौ पथिरक्षी मार्गस्य रक्षकौ नृचक्षसौ मनुष्यैः ख्याप्यमानौ श्रुतिस्मृतिपुराणाभिज्ञाः पुरुषास्तौ प्रख्यापयन्ति ताभ्यां श्वभ्यां दत्त्वा अस्मै प्रेताय स्वस्ति च क्षेममपि अनमीवं च रोगाभावमपि धेहि संपादय ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उरूणसावंसुतृपाउदुंबलौयमस्यदूतौचरतोजनान्अनुं ।
तावस्मभ्यंदृशयेसूर्यायपुनर्दातामसुमद्येहभद्रम् ॥ १२ ॥
उरूणसौ । असुतृपा । उदुंबलौ । यमस्य । दूतौ । चरतः ।
जनान् । अनुं । तौ । अस्मभ्यम् । दृशये । सूर्याय । पुनः ।
दाताम् । असुम् । अद्य । इह । भद्रम् ॥ १२ ॥

यमस्य संबन्धिनौ दूतौ श्वानौ जनाननु प्राणिनौ लक्ष्मीकृत्य सर्वस्य चरतः । कीदृशौ
उत्क्षणसौ दीर्घनासिकायुक्तौ असुदृशौ परकीयान् प्राणान् स्वीकृत्य वैस्तृप्यन्तौ उदुंबलौ उरु-
बलौ विस्तीर्णबलौ तावुभौ दूतौ सूर्याय दृशये सूर्यस्यदर्शनार्थं अद्य दिने इह कर्मणि भद्रम-
स्तु समीचीनं प्राणं पुनरस्मभ्यं दातां अदत्तां ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यमायसोमंसुनुतयमार्यजुहुताहविः ।

यमंहयज्ञोगच्छत्यग्निदूतोअरंकृतः ॥ १३ ॥

यमार्यं । सोमम् । सुनुतु । यमार्यं । जुहुतु । हविः । यमम् ।
ह । यज्ञः । गच्छति । अग्निदूतः । अरंस्कृतः ॥ १३ ॥

हे ऋत्विजोयमाय यमदेवार्थं सोमं सुनुत लतात्मकं सोममभिपुणुत । तथा यमाय यमार्थं
हविर्जुहुत अग्निदूतः अस्मिन्यज्ञे सोमोयमग्निदूतः । अग्नेदूर्तत्वमन्यत्रान्नातं—अग्निदेवानांदूतआ-
सीदिति । अरंकृतः बहुभिर्देवैरलंकाररूपैर्युक्तः तादृशोयज्ञोयमं ह यममेव गच्छति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

यमार्यघृतवद्धविर्जुहोतप्रचतिष्ठत ।

सनेदिवेष्वार्यमहीर्घमायुःप्रजीवसे ॥ १४ ॥

यमार्यं । घृतवद्धत् । हविः । जुहोत । प्र । च । तिष्ठतु । सः । नः ।
देवेषु । आ । यमत् । दीर्घम् । आयुः । प्र । जीवसे ॥ १४ ॥

हे ऋत्विजोयूर्यं यमाय घृतवदाज्येन संयुक्तं हविः पुरोडाशादिकं जुहोत जुहुत प्रतिष्ठत
च यमं ययमुपतिष्ठध्वं च देवेषु मध्ये सयमोदेवः प्रजीवसे प्रकृष्टजीवनार्थं नोस्माकं दीर्घमायुः
ष्यामत् प्रयच्छतु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

य॒माय॒मधु॑मत्तमं॒राज्ञे॑ ह॒व्यं जु॑होतन ।

इ॒दं न॒म॒ऋषि॑भ्यः॒पूर्व॑जेभ्यः॒पूर्वे॑भ्यः॒पथि॑कृद्भ्यः ॥ १५ ॥

य॒माय॑ । मधु॑मत्तमम् । रा॒ज्ञे । ह॒व्यम् । जु॒होत॑न । इ॒दम् । नमः॑ ।

ऋषि॑भ्यः । पूर्व॑जेभ्यः । पूर्वे॑भ्यः । प॒थि॒कृत॑भ्यः ॥ १५ ॥

हे ऋत्विजोयमाय राज्ञे मधुमत्तमं अतिशयेन मधुरं हव्यं पुरोडाशादिकं हविर्जुहोतन जुहुत । पूर्वजेभ्यः सृष्ट्यादावुत्पन्नेभ्यः अतएव पूर्वैभ्यः अस्मत्तः पूर्वभाविभ्यः पथिकृद्भ्यः शोभनमार्गकारिभ्यः ऋषिभ्यः यद्ददं प्रत्यक्षं यथा भवति तथा नमोस्तु ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

त्रि॒क॒द्रु॒केभिः॑ प॒तति॑ श॒ळु॒र्वीरे॑क॒मिदू॑हत् ।

त्रि॒ष्टु॒र्वा॒य॒त्री॒छन्दा॑सि॒सर्वा॑ता॒य॒मआ॑हिता ॥ १६ ॥ १६ ॥

त्रि॒क॒द्रु॒केभिः॑ । प॒तति॑ । प॒ट् । उ॒र्वाः । ए॒कम् । इ॒त् । वृ॒हत् । त्रि॒स्तु॒प् ।

गा॒य॒त्री । छन्दा॑सि । सर्वा॑ । ता । य॒मे । आ॑हिता ॥ १६ ॥ १६ ॥

त्रिकद्रुकेभिः द्वितीयाथे तृतीयैषा त्रिकद्रुकान् ज्योतिर्गौरामुरिति त्रयोषागविशेषा उच्यन्ते तान् प्रत्यंगभावाय संरक्षणार्थं च पतति यमस्तान् प्राप्नोति पट्संख्याकाः उर्वाः भूमिः छतारुतप्रत्यवेक्षणाय प्राप्नोति । ताश्चोर्वाः शास्त्रान्तरमंत्रेण समाम्नातः—यण्मोर्वीरंहसस्यान्तुषौश्वपृथिवीचापश्वोपधयश्वोर्चस्रनृताचेति । एकमिदं एकमेव बृहत् महत् जगदमश्च प्रतिपादनीयः प्राप्नोति । किंच यानि त्रिष्टुपर्गायत्र्यादीनि छन्दांसि सन्ति सर्वा ता सर्वाणि तानि छन्दांसि यमे आहिवा आहितानि ऋत्विग्भिः स्तुतित्वेनावस्थितानि ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

उदीरतामिति चतुर्दशर्चं पंचदशं सूक्तम् । अत्रानुक्रम्यते—उदीरतां पठ्ना शंसः पित्र्यं जगत्पेकादशीति । यामायनाः परे पंचेति वचनात् यमपुत्रः शंताख्यऋषिः अग्निष्वात्ताइत्ये-

कादशी जगती शिष्टास्त्रिष्टुभः पितरोदेवता । गतः सूक्तविनियोगः । अष्टकायां उदीरतामवरइ-
त्याद्याअष्टर्चहोमार्थाः । सूत्रितंच—उदीरतामवरउत्परासइत्यष्टाभिर्हृत्वेति महापितृयज्ञे पितरः
सोमवन्तइत्यस्यानुवाक्या उदीरतामित्येषा । सूत्रितंच—पितरोग्निष्वान्तापमउदीरतामवरउत्परास-
इति । आग्निमारुतेष्येषा धाप्या । सूत्रितंच—मातलीकव्यैर्यमोअंगिरोभिर्हृदीरतामवरउत्परा-
सइति ।

तत्र प्रथमा—

उदीरतामवरउत्परासउन्मध्यमाःपितरःसोम्यासः ।
असुंयईयुरवृकाऋतज्ञास्तेनोवन्तुपितरोहवेषु ॥ १ ॥

उत् । ईरताम् । अवर । उत् । परासः । उत् । मध्यमाः । पितरः ।
सोम्यासः । असुम् । ये । ईयुः । अवृकाः । ऋतज्ञाः ।
ते । नः । अवन्तु । पितरः । हवेषु ॥ १ ॥

त्रिविधाः पितरः उत्तमामध्यमाअधमाश्चेति यथाविधं श्रौतं कर्मानुष्ठाय पितृत्वं प्राप्ताउ-
त्तमाः स्मार्तकर्ममात्रपरामध्यमाः अत्रापिकैश्चिव संस्कारैः विकलाअधमाः एतदेवाभिप्रेत्य ये
अग्निदग्धायेअग्निदग्धाइत्यादिर्मन्त्रे समान्नाताः । तेष्ववरे निरुष्टाः उदीरतां उत्तमं हविः प्राप्नुव-
न्तु । परासः उत्तमाः पितरः उदीरतां मध्यमाः पितरः उदीरतां ते सर्वेष्वस्मद्विपये सोम्यासः
सोम्याअनुग्रहपराः सन्तु । ये पितरः अवृकाः वृकयदरण्यश्वावदस्मासु हिंसामकुर्वतः ऋतज्ञाः
अस्मदनुष्ठितं यज्ञं जानन्तः असुमस्मत्पाणमीयुः रक्षितुं प्राप्तास्ते पितरः हवेष्वस्मदीयेष्वान्ता-
नेषु नोस्मानवन्तु रक्षन्तु ॥ १ ॥

महापितृयज्ञे पितरोर्वाहिपदइत्यस्येदंपितृभ्यइति द्वितीयानुवाक्या । सूत्रंतु पूर्वमेवोहाहतं ।
आग्निमारुते इदंपितृभ्यइत्येषा धाप्या । सूत्रितंच—आहंपितृन्तुविद्वन्नोअविस्तीदंपितृभ्योनमो-
अस्त्वद्यस्वाङ्किटायमिविचतसइति । महापितृयज्ञे पितरोर्वाहिपदइत्यस्य द्वितीयानुवाक्या ।
सूत्रंतु पूर्वमुदाहतं ।

गताः आदरपूर्वं समागत्य स्वधया पुरोडाशाद्यन्नेन सह सुतस्याभिपुतस्य सोमलक्षणस्य पित्वः
पितोरन्नस्य भागं भजन्त सेवन्ते उपयुंजते ॥ ३ ॥

सैषा चतुर्थी—

वर्हिपदःपितरुत्त्युर्वाग्निमावोहव्याचक्रमाजुपध्वम् ।

तआगतावसाशंतमेनाथानःशंयोरररपोदधात ॥ ४ ॥

वर्हिदसदः । पितरः । उती । अर्वाक् । इमा । वः । हव्या ।

चक्रम् । जुपध्वम् । ते । आ । गत । अवसा । शम्दतमेन ।

अथ । नः । शम् । योः । अरपः । दधातु ॥ ४ ॥

हे वर्हिपदः वर्हिपि यज्ञे सीदन्तीति वर्हिपदः अत्रापि ये वैयज्वानस्तेपितरोवर्हिपदइत्यत्र श्रु-
तत्वात् । यागं कृत्वा प्रेत्य पितृलोकं प्राप्ताः वर्हिपदः तादृशा हे पितरः अर्वागर्वाचोनानामस्मा-
कमूती रक्षा भवद्भिः कर्तव्येति शेषः । वीयुष्मदर्थं इमा हव्या एतःग्नि हवींषि चक्रम् अतस्ता-
नि जुपध्वं ते हविर्जुष्टवन्तोप्यं शंतमेन सुखतमेन अवसा रक्षणेन निमित्तभूतेन आगत आग्नि-
मुख्येनास्मान् प्राप्नुत । अथानन्तरं नोस्मभ्यं शं सुखं योः दुःखवियोगं अरपः पापरहितं च द-
धात दत्त ॥ ४ ॥

महापितृयज्ञे पितरः सोमवन्तइत्यस्य याज्या उपहृताः पितरइत्येषा । सूत्रितंच—उपहृताः
पितरः सोम्यासस्त्वंसोमप्रचिकितोमनीषेति ।

सैषा सूक्ते पंचमी—

उपहृताःपितरःसोम्यासोवर्हिष्येषुनिधिपुप्रियेषु ।

तआगमन्तुतइहश्रुवन्त्वधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्मान् ॥ ५ ॥ १७ ॥

उपहृताः । पितरः । सोम्यासः । वर्हिष्येषु । निधिपु ।

प्रियेषु । ते । आ । गमन्तु । ते । इह । श्रुवन्तु । अधि ।

ब्रुवन्तु । ते । अबन्तु । अस्मान् ॥ ५ ॥ १७ ॥

सोम्यासः सोम्याः अस्मदनुग्रहपराः सोमसंपादिनोवा पितरः बर्हिष्येषु यागार्हेषु प्रियेषु तृ-
तिकरेषु निधिषु निधिसदृशेषु हविःषु निमित्तभूतेषु सत्सु उपहृताअस्माभिराहूतास्ते पितरः आ-
गमन्तु आगच्छंतु आगत्य च इहास्मिन्कर्मणि अस्माभिः प्रयुक्ताः स्तुतीः श्रुवन्तु शृण्वन्तु ।
श्रुत्वा च अधिब्रुवन्तु साधुरयं यजमानइत्यादरेण कथयन्तु ते तादृशाः पितरः अस्मानवन्तु
रक्षन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी—

आच्य॒जानु॑दक्षिण॒तोनि॒पद्ये॑मं॒यज्ञ॑म॒भिगृ॑णीत॒विश्वे॑ ।
माहिँ॑सिष्टपितरः॒केन॑चिन्नो॒यद्द॒आर्गः॑पुरु॒पता॑कराम ॥ ६ ॥

आ॒इअच्यं॑ । जानु॑ । द॒क्षिणतः॑ । नि॒इसद्यं॑ । इ॒मम् । य॒ज्ञम् । अ॒भि ।
गृ॒णीत॑ । विश्वे॑ । मा । हिँ॑सिष्ट । पि॒तरः॑ । केन॑ । चि॒त् । नः ।
यत् । षः । आर्गः॑ । पुरु॒पता॑ । करा॑म ॥ ६ ॥

पितृणामयं स्वाभाविको धर्मः अथैने पितरः प्राचीनावीतिनः सव्यं जान्वाच्येति वचना-
त् । हे पितरः विश्वे सर्वे यूयं जानु आच्य भूमौ निपात्य दक्षिणतः दक्षिणपार्श्वे निपद्योपविश्य
इममस्मदीयं यज्ञं अभिगृणीत अभिष्टुत विशिष्टवृत्तिमोगात्परया प्रीत्या सगुणोयं यज्ञइति च
शंसतेत्यर्थः । अपिच बोयुष्माकं यत्किंचित्कर्मवैगुण्यजनितं आगः अपराधं पुरुपता मनुष्य-
त्वेन हेतुना कराम वयं कृतवन्तः हे पितरः तेन केनचिदप्यपराधेन नोस्मान् माहिँसिष्ट ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आसी॑नासो अरु॒णीना॑मुपस्थे॒रयि॑धत्तदा॒शुपे॑म॒र्त्याया॑ ।
पुत्रे॑भ्यःपितर॑स्तस्य॒वस्वः॑प्रय॑च्छत॒तद्द॒होर्ज॑दधात ॥ ७ ॥

आसी॑नासः । अ॒रु॒णीना॑म् । उ॒प॒इस्थे॑ । र॒यिम् । ध॒त्त । दा॒शुपे॑ ।
म॒र्त्याया॑ । पु॒त्रेभ्यः॑ । पि॒तरः॑ । तस्य॑ । वस्वः॑ । प्र ।
य॒च्छ॒त् । ते । द॒ह । ऊ॒र्जम् । द॒धात् ॥ ७ ॥

अरुणीनामारोचमानानां ज्वालानां वा देवतानां वा उपस्थे समीपस्थाने वेद्याख्ये आ-
सीनासः उपविष्टाः पितरोयूयं दाशुषे हविर्दत्तवते मर्त्याय मनुष्याय यजमानाय रयिं धनं धत्त
दत्त हे पितरोयूयं तस्य यजमानस्य पुत्रेभ्यः वस्त्वोवसु धनं प्रयच्छत ते तादृशायूयं इहास्मि-
न्मस्मदीये कर्मणि ऋजं धनं दधात निधत्त ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

येनःपूर्वेपितरःसोम्यासोनूहिरेसोमपीथंवसिष्ठाः ।

तेभिर्धमःसरराणोहवींष्युशन्नुशान्निःप्रतिकाममत्तु ॥ ८ ॥

ये । नः । पूर्वे । पितरः । सोम्यासः । अनुऽहृहिरे । सोमऽपीथम् ।

वसिष्ठाः । तेभिः । धमः । सरऽरराणः । हवींषि । उशान् ।

उशान्ऽनिः । प्रतिऽकामम् । अत्तु ॥ ८ ॥

सोम्यासः सोमसंपादिनोवसिष्ठाः वस्तुवमाः कृताच्छादनाः धनवत्तमावा नोस्माकं ये पू-
र्वे पितरः सोमपीथं सोमपानं अनूहिरे आनुपूर्व्येण देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च प्रामुबन्तः दत्तवन्तइ-
त्यर्थः । उशान् पितृभिः सहसंभोगं कामयमानोयमः पितृपतिः उशान्निर्धमेन सह संभोगं काम-
यमानैस्तेभिस्तैरस्मदीयैः पितृभिः सह रराणोरममाणः हवींषि अस्मान्निर्दत्तानि प्रतिकामं कामं
प्रति अत्तु यानियानि हवींषि कामयते तानितानि भक्षयत्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

महापितृयज्ञे अग्नेः कव्यवाहनस्य येतातृपुरित्येषा प्रथमानुवाक्या । सूत्रितंच—येतातृपु-
र्देवत्राजेहमानास्त्वदग्नेकाव्यात्वन्मनीषाइति ।

सैषा सूक्ते नवमी—

येतातृपुर्देवत्राजेहमानाहोत्राविद्ःस्तोमंतष्टासोअर्केः ।

आग्नेयाहिसुविदत्रेभिरर्वाइसत्यैःकव्यैःपितृभिर्धमसन्निः ॥ ९ ॥

ये । तृपुः । देवऽत्रा । जेहमानाः । होत्राऽविदः । स्तोमऽतष्टासः ।

अर्केः । आ । अग्ने । याहि । सुऽविदत्रेभिः । अर्वाइ ।

सत्यैः । कव्यैः । पितृभिः । धमसन्निः ॥ ९ ॥

देवत्रा देवान् जेहमानाः क्रमेण गच्छन्तः क्रमेण देवत्वं प्राप्ताइत्यर्थः । होत्राविदः य-
ज्ञान् सम्यक्कर्तुं वेदितारः अर्केरर्चनीयैः स्तोत्रैः स्तोमतष्ठासः स्तोमानां च सम्यक्कर्तारः ये
पितरः तात्पुः तृष्यन्ति हे अग्ने त्वं तैः पितृभिः आ अर्वाङ् अस्मदभिमुखः आयाहि आ-
गच्छ । कीदृशैः सुविदत्रेभिः सुविदत्रैः सत्पैरविसंवादिभिः कव्यैः कव्यं नाम पितृदेवत्वं हविः
सत्संबन्धिभिः यद्वा कव्यैः कविभिर्मैधाविभिः स्वार्थिकोपत् घर्मसद्भिः यज्ञसादिभिः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

येसत्यासोहविरदोहविष्पाइन्द्रेणदेवैःसरथंदधानाः ।

आग्नेयाहिसहस्रदेववन्दैःपरैःपूर्वैःपितृभिर्घर्मसद्भिः ॥ १० ॥ १८ ॥

ये । सत्यासः । हविःऽअर्दः । हविःऽपाः । इन्द्रेण । देवैः ।

सरथं । दधानाः । आ । अग्ने । याहि । सहस्रम् । देववन्दैः ।

परैः । पूर्वैः पितृभिः । घर्मसद्भिः ॥ १० ॥ १८ ॥

सत्यासः सत्याय पितरः हविरदः भक्षणयोग्यस्य हविषः अत्तारोभक्षपितारः हविष्पाः
पानयोग्यस्य हविषः पातारः इन्द्रेण देवैः सरथं समानमेकं तुल्यं रथं दधानाः लडर्थे शानच्
गमनाय सदा धारयन्ति हे अग्ने तैः पितृभिः सह आयाहागच्छ । कीदृशः सहस्रं तृतीयार्थे
प्रथमा सहस्रेण बहुभिरित्यर्थः देववन्दैः देवसंबन्धिभिः स्तोत्रैर्युक्ताः परैः परकाळीनैः पूर्वैः पू-
र्वकाळीनैः घर्मसद्भिः यज्ञसादिभिः महावीरसादिभिः आदित्यसादिभिर्वा ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

महापितृयज्ञे पितरोमिष्वात्ताइत्यस्य अमिष्वात्ताः पितरइत्येषा प्रथमानुवाक्या । सूत्रि-
तंच—अमिष्वात्ताःपितरएहगच्छत येचेहपितरोपेचनेहेति ।

तत्रैपैकादशी—

अमिष्वात्ताःपितरएहगच्छतसदःसदःसदतसुप्रणीतयः ।

अत्ताहवींषिप्रयंतानिवाहिष्यथार्षिसर्ववीरंदधातन ॥ ११ ॥

अग्निःस्वात्ताः । पितॄः । आ । इह । गच्छन् । सदःसदः ।
सदत । सुप्रनीतयः । अत्त । हवींषि । प्रश्यतानि । वर्हिषि ।
अर्थ । रयिम् । सर्ववीरम् । दधातन् ॥ ११ ॥

अग्निष्वात्ताः अग्निनास्वादिताः एतन्नामकाः पितरः यूर्यं इहास्मिन् पितृकर्मणि आगच्छत । आगत्य च हे सुमणीतयः अभिपूजितप्रणयनायूर्यं सदःसदः स्वस्वस्थानं सदत सीदत तत्रतत्र स्थाने यथेष्टमुपविशतेत्यर्थः । उपविश्य च बर्हिष्यासादितानि प्रयतानि शुचीनि हवींषि अत्त भक्षयत । अधानन्तरं सर्ववीरं सर्ववीरैः पुत्रपौत्ररूपेण रयिं धनं दधातन् अस्मभ्यं दत्त ॥ ११ ॥

महापितृयज्ञे वषट्कारक्रियायां त्वमग्रईळितइत्येषा स्विष्टकृतोयाज्या । सृष्टितंच—यो-
ग्निःकव्यवाहनस्त्वमग्रईळितोजातवेदइतिसंयाज्येति ।

सैषा द्वादशी—

त्वमग्रईळितोजातवेदोवाङ्मव्यानि सुरभीणि कृत्वी ।
प्रादाःपितृभ्यः स्वधया ते अक्षन् अद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि ॥ १२ ॥
त्वम् । अग्ने । ईळितः । जातवेदः । अवाट् । हव्यानि ।
सुरभीणि । कृत्वी । प्र । अदाः । पितृभ्यः । स्वधया । ते ।
अक्षन् । अद्धि । त्वम् । देव । प्रश्यता । हवींषि ॥ १२ ॥

हे जातवेदः जातं सर्वं जगद्वेत्तीति जातवेदाः तथाविध हे अग्ने ईळितः अस्माभिः स्तुतस्त्वं हव्यानि अस्मदीयानि हवींषि सुरभीणि सुगन्धीनि कृत्वी कृत्वा अवाट् हवनं कृतवानसि । कृत्वाच पितृभ्यः प्रादाः । ते च पितरः स्वधया स्वधाकारेण दत्तं हविः अक्षन् अदन्तु हे देव त्वमपि प्रयता प्रयत्नसंपादितानि हवींषि अद्धि भक्षय ॥ १२ ॥

महापितृयज्ञे येचेहेतिद्वितीयानुवाक्या । सूत्रमुक्तं ।

सैषा त्रयोदशी-

येचेहपितरोयेचनेहयांश्र्विद्वयाँउचनप्रविद्म ।
त्वँवेत्थपतितेजातवेदःस्वधामिर्भृङ्गंसुकृतंजुपस्व ॥ १३ ॥

ये । च । इह । पितरः । ये । च । न । इह । यान् । च । विद्म ।
यान् । ऊँ इति । च । न । प्रऽविद्म । स्वम् । वेत्थ । यति । ते ।
जातुऽवेदः । स्वधामिः । यज्ञम् । सुकृतम् । जुपस्व ॥ १३ ॥

ये च पितरः इहास्मत्समीपे वर्तन्ते येच इह न सन्ति याँश्च पितॄन् विद्म सन्निरुष्ट-
त्वाजानीम यान् उचन अपिच न प्रविद्म विप्रकृष्टत्वात् वयं न विजानीमः यति ते यावन्त-
स्ते भवन्ति तान् सर्वान् यथोक्तान् हे जातवेदः उत्पन्नसर्ववस्तुविषयज्ञानाग्ने त्वं वेत्थ जानासि
स्वधामिर्हविलक्षणेनैः सुकृतं साधुकृतं यज्ञं जुपस्व प्रीत्या गृहाण ॥ १३ ॥

पूर्वोक्तएव यागे येअग्निद्गधा इत्येषा याग्या । सूत्रितंच-येअग्निद्गधायेअनग्निद्गधा
इमंयमप्रस्तरमाहितीदिति द्वे इति ।

सैषा सूक्ते चतुर्दशी-

येअग्निद्गधायेअनग्निद्गधामध्येद्विवःस्वधयामादयन्ते ।
तेभिःस्वराळसुंनीतिमेतांयथावशंतन्वंकल्पयस्व ॥ १४ ॥ १९ ॥

ये । अग्निद्गधाः । ये । अनग्निद्गधाः । मध्ये । द्विवः । स्वधया ।
मादयन्ते । तेभिः । स्वराट् । असुंनीतिम् । एताम् ।
यथाऽवशम् । तन्वम् कल्पयस्व ॥ १४ ॥ १९ ॥

ये पितरः अग्निद्गधाः अग्निना प्रस्पीकृताः श्मशानं प्राप्ताइत्यर्थः ये च पितरः अनग्नि-
द्गधाः श्मशानकर्म न प्राप्ताः मध्येद्विवः दुलोकस्य मध्ये स्वधया हविलक्षणेनानेन मादयन्ते
तुप्यन्ति हे अग्ने स्वराट् स्वकर्षोपभोगेन दीप्यमानः तेभिस्तेः पितृभिः सहितः सन् असुनीनि

माणानां विषयेषु नेतारं अस्मत्पित्रन्तरात्मानं एतां तन्वं एतद्देवताशरीरं यथावशं यथाकामं कल्पयस्व समर्थयस्व ग्रासयेत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

मैनमिति चतुर्दशार्चं षोडशं सूक्तं यमपुत्रस्य दमनस्यार्चं आदितोदश त्रिष्टुभः ततश्च-
तस्रोनुष्टुभः अग्निर्देवता । तथाचानुक्रान्तं—मैनं दमनआग्नेयं चतुरनुष्टुबन्तमिति । दीक्षितमरणे
आघाः पल्लवः शंसनीयाः । सूत्रितंच—मैनमग्नेविदहोमाभिशोचइति पदं पूपात्वेतद्व्यावयतुप-
विद्वानिति । दहमानस्यपेतस्योपस्थानेप्येताः शंसनीयाः ।

तत्र मथमा—

मैनमग्नेविदहोमाभिशोचोमास्यत्वचंचिक्षिपोमाशरीरम् ।

यदाश्रुतंरुणवोजातवेदोथेमैनंप्रहिणुतात्पितृभ्यः ॥ १ ॥

मा । ए॒नम् । अ॒ग्ने । वि । द॒हः । मा । अ॒ग्नि । शो॒चः । मा ।

अ॒स्य । त्वचं॑म् । चि॒क्षि॒पः । मा । शरी॑रम् । य॒दा । श्रु॒तम् । रु॒णवः ।

जा॒त॒श्वेदः॑ । अर्थ॑ । ई॒म् । ए॒नम् । प्र । हि॒णु॒तात् । पि॒तृ॒भ्यः ॥ १ ॥

हे अग्ने एनं पेतं माविदहः विशेषेण दग्धं भस्मीभूतं माकुरु माभिशोचः अभितः शोकेन संतापेन युक्तं माकुरु । अस्य त्वचं माचिक्षिपः इतस्ततोविक्षिप्तां माकुरु शरीरमपि विक्षिप्तं माकुरु । हे जातवेदः अग्ने यदा त्वं श्रुतं पक्वं सुदग्धं रुणवः करिष्यसि अथ तदानीं ईमेनं पेतं पितृभ्यः प्रहिणुतात् पितृसमीपे मेरय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

श्रुतंयदाकरंसिजातवेदोथेमैनंपरिदत्तात्पितृभ्यः ।

यदागच्छात्यसुनीतिमेतामथदिवानां वशनीर्जवाति ॥ २ ॥

श्रु॒तम् । य॒दा । करं॑सि । जा॒त॒श्वेदः॑ । अर्थ॑ । ई॒म् । ए॒नम् । परि॑ ।

द॒त्तात् । पि॒तृ॒भ्यः । य॒दा । ग॒च्छा॑ति । अ॒सु॒नी॒तिम् । ए॒ताम् ।

अर्थ॑ । दे॒वाना॑म् । व॒शा॒नीः । ज॒वा॒ति ॥ २ ॥

हे जातवेदः यदा प्रेतशरीरं शृतं पक्वं करसि करिष्यसि अथ ईतदानीमेवं एनं प्रेतं पितृभ्यः परिदत्तात् प्रयच्छ यदा अयं प्रेतः एतामग्निना कृतामसुनीतिं प्राणस्य नयनं प्राणप्रेरणं गच्छा-
ति गच्छति प्राप्नोति अथ तदानीमेव देवानां वाशनी देवानां वशं प्रापितो भवति भवति ॥२॥

अथ तृतीया—

सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वातं मात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।

अपोवागच्छ यद्वितत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः ॥ ३ ॥

सूर्यम् । चक्षुः । गच्छतु । वातम् । आत्मा । द्याम् । च । गच्छ ।

पृथिवीम् । च । धर्मणा । अपः । वा । गच्छ । यदि । तत्र ।

ते । हितम् । ओषधीषु । प्रति । तिष्ठ । शरीरैः ॥ ३ ॥

हे प्रेत ते त्वदीयं चक्षुरिन्द्रियं सूर्यं गच्छतु प्राप्नोतु आत्मा प्राणः वातं वासं वायुं गच्छतु अपिच त्वमपि धर्मणा सुकृतेन तत्फलं भोक्तुं द्यां च अत्र च शब्दो विकल्पार्थं द्युलोकं वा पृथिवीं च पृथिवीं वा गच्छ प्राप्नुहि अपोवान्तरिक्षलोकं गच्छ प्राप्नुहि यदि तत्रान्तरिक्षे हितं स्थापितं ते तव कर्मफलं ओषधीषु शरीरैः शरीरावयवैः प्रतितिष्ठ प्रतितिष्ठति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अजो भागस्नपसा तं तपस्व तं ते गोचिस्तपतु तं ते अर्चिः ।

यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदस्ताभिर्वहेनं सुकृतां मुलोकम् ॥ ४ ॥

अजः । भागः । तपसा । तम् । तपस्व । तम् । ते । शोचिः ।

तपतु । तम् । ते । अर्चिः । याः । ते । शिवाः तन्वः । जातवेदः ।

ताभिः । बह । एनम् । सुकृताम् । ऊँ इति । लोकम् ॥ ४ ॥

अजः जननरहितः शरीरेन्द्रियादिभागव्यतिरिक्तः अन्तरपुरुषलक्षणो यो भागोऽस्ति हे अग्ने ते त्वदीयेन तपसा तापनेन तं वादशं भागं तपस्य तमं कुरु तथा ते तव शोचिः शोकहेतुज्वालाविशेषः तं भागं तपतु संस्करोतु । अपिच ते तवाचिर्भासकः ज्वालाविशेषः तं भागं तपतु । तपः—

शोचिरर्चिःशब्दानां सन्तापतारतम्येनभेदः । जातवेदः ते तव यास्तन्वोमूर्तयः शिवाः सुखहे-
तवः ननु तापमदाः ताभिरनं तनूभिः प्रेतं सुकृतां शोभनकर्मकारिणां लोकं स्थानं वह प्रापय ।
उशब्दः पूरणः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अवसृजपुनरग्नेपितृभ्योयस्तुआहुतश्चरतिस्वधाभिः ।

आयुर्वसानुपवेतुशेषःसंगच्छतांतन्वाजातवेदः ॥ ५ ॥ २० ॥

अव । सृज । पुनः । अग्ने । पितृभ्यः । यः । ते । आहुतः । चरति ।
स्वधाभिः । आयुः । वसानः । उप । वेतु । शेषः ।

सम् । गच्छताम् । तन्वा । जातवेदः ॥ ५ ॥ २० ॥

हे अग्ने यः प्रेतः पुमान् ते तुभ्यं आहुतः चितौ मंत्रेण समर्पितः सन् स्वधाभिः स्वधा-
कारसमर्पितैरुदकादिभिः सह चरति तं प्रेतं पितृभ्यः पितृप्राप्त्यर्थं पुनरवसृज भूयः प्रेरय ।
अयं प्रेतआयुर्जीविनं वसानआच्छादयन् आयुषा युक्तइत्यर्थः । शेषः शिष्यमाणमस्थिलक्षणं-
यजनीयं शरीरं उपवेतु उपगच्छतु । हे जातवेदः तव प्रसादात् तन्वा शरीरेण संगच्छतां संग-
तोभवतु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ षष्ठी-

यत्तेरुष्णःशंकुनआंतुतोदपिपीलःसुर्पउतवांश्वापदः ।

अग्निष्टद्विश्वादगदंरुणोतुसोमश्चयोत्राह्मणांआविवेशं ॥ ६ ॥

यत् । ते । रुष्णः । शंकुनः । आहुतुतोदं । पिपीलः । सर्पः ।

उत् । वा । श्वापदः । अग्निः । तत् । विश्वः । अत् । अगदम् ।

रुणोतु । सोमः । च । यः । ब्राह्मणान् । आविवेशं ॥ ६ ॥

हे मृतशरीर ते तव संबन्धि यदंगं कृष्णः शकुनः काकाख्यः आतुतोद आङ्गीपदर्थे ईपत्तु-
न्नवान् तथा पिपीलः पिपीलिका वा सर्पोवा उतवा अपिवा श्वापदः श्वश्रृगालादिः एतेषामन्य-
तमोयदि तुन्नवानित्यर्थः विश्वाद् सर्वस्यात्ता अग्निः तत्तादृशमंगं अगदं कृणोतुदोपरहितं करोतु
संस्करोत्वित्यर्थः । तथा सोमश्च देवतारूपः ओषधिरूपोवा संस्करोतु यः सोमः ब्राह्मणान्
ऋत्विगादीन् आविवेश मविष्टवान् ॥ ६ ॥

अनुस्तरण्यावपया मेतस्य मुखमग्नेर्वर्मत्यनया प्रोर्णुयात् । सूत्रितंच—अनुस्तरण्यावपा-
मुत्खिद्य शिरोमुखं प्रच्छादयेदग्नेर्वर्मपरिगोभिर्व्ययस्वेतीति ।

सैषा सूक्ते सप्तमी—

अग्नेर्वर्मपरिगोभिर्व्ययस्वसंप्रोर्णुष्वपीवसांमेदसाच ।

नेत्वाधृष्णुर्हरसाजर्हपाणोदधृक्विधक्ष्यन्पर्यह्वयति ॥ ७ ॥

अग्नेः । वर्म । परि । गोभिः । व्ययस्व । सम् । प्र । ऊर्णुष्व । पीवसा
मेदसा । च । न । इत् । त्वा । धृष्णुः । हरसा । जर्हपाणः ।
दधृक् । विधक्ष्यन् । परिह्वयति ॥ ७ ॥

हे मेत अग्नेः स्वभूतं यर्म ज्वालालक्षणं कवचं गोभिः अनुस्तरणीगोचर्मणा परिव्ययस्व
परितः संवृणु । किंच पीवसा स्थूलेन मेदसा मांसेन च संसम्यक् प्रोर्णुष्व आच्छादय । एवंकृते
सति हरसा तेजसा धृष्णुर्धर्मणशीलः जर्हपाणः अत्यर्थं हृष्यन् दधृक् षुष्टः प्रगल्भः । ऋत्विगि-
त्यादिनादधृक्शब्दोनिपातितः । विधक्ष्यन् विविधं भस्मीकरिष्यन् एवंभूतोभिः त्वा त्वां मे-
त्पर्यस्वयते नैव सर्वतोविस्तारयति । अखेर्गत्यथाह्लिष्टद्यहागमः ॥ ७ ॥

इममग्नेचमसमित्यनया प्रणीतापणयनमनुमंत्रयते । सूत्रितंच—इममग्नेचमसंभाविजिह्वरइ-
ति प्रणीतापणयनमनुमंत्रयतइति ।

सैषाष्टमी—

इममग्नेचमसंभाविजिह्वरःप्रियोदेवानामुतसोम्यानाम् ।

एपयर्भमसोदेवपानस्तस्मिन्देवाअमृतामादयन्ते ॥ ८ ॥

इमम् । अग्ने । चमसम् । मा । वि । जिह्वरः । प्रियः । देवानाम् ।
 उत । सोम्यानाम् । एपः । यः । चमसः । देवऽपानः ।
 तस्मिन् । देवाः । अमृताः । मादयन्ते ॥ ८ ॥

हे अग्ने इमं चमसं प्रणीतापणयनं माविजिह्वरः माविचालीः । यश्चमसः देवानामिन्द्रा-
 दीनां प्रियः उतापिच सोम्यानां सोमार्हाणां पितृणां प्रियः । किंच यएपचमसः देवपानः देवाः
 पितृत्यस्मिन्निति देवपानस्थानीयोभवति तस्मिंश्चमसे अमृताः मरणवर्जितादेवाः पितरश्च मा-
 दयन्ते हव्यैः कव्यैश्च हृष्टाभवन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ऋव्यादमग्निप्रहिणोमिदूरं यमराज्ञोगच्छतुरिप्रवाहः ।
 इहैवायमितरोजातवेदादेवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् ॥ ९ ॥

ऋव्यऽदम् । अग्निम् । प्र । हिणोमि । दूरम् । यमराज्ञः ।
 गच्छतु । रिप्रऽवाहः । इह । एव । अयम् । इतरः । जातऽवेदाः ।
 देवेभ्यः । हव्यम् । वहतु । प्रऽजानन् ॥ ९ ॥

आहिताग्निमरणोएतदादिद्वेऋचावौपासनोद्वासने विनियुक्ते । तत्र प्रथमायाः पूर्वार्धेन दक्षि-
 णस्यां दिशि चतुष्पथादावौपासनार्ग्निं निरस्यति उत्तरेण शान्तिकर्मार्थमादत्ते । ऋव्यादं ऋव्य-
 मामिषं तस्यात्तारं तीव्रमग्निं दूरं विप्रकृष्टदेशे प्रहिणोमि प्रगमयामि । हि गतौ स्वादिः । रिप्रवा-
 हः रिषं पापं तस्यबोधा सोमिः यमराज्ञः यमोराजा येषां तान् यमराजकान् अन्यप्रदेशान्
 गच्छतु प्रामोतु । अथ शान्तिं कर्मार्थमुपासनः इतरः ऋव्यादादन्योजातवेदाः जातानां वेदिता
 जातधनोवा प्रजानन् सर्वैर्विज्ञायमानोयमग्निः इहैव देशे देवेभ्योदेवार्थं हव्यं हवनयोग्यं हविः
 वहतु प्रापयतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

योअग्निःऋव्यात्प्रविवेशवोगृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।
 तंहरामिपितृयज्ञार्थं देवं सधममिन्वात्परमेसुधस्थे ॥ १० ॥ २१ ॥

यः । अग्निः । ऋव्यऽअत् । प्रऽविवेशं । वः । गृहम् । इमम् । पश्यन् ।
 इतरम् । जातऽवैदसम् । तम् । हरामि । पितृऽयज्ञाय । देवम् ।
 सः । घर्मम् । इन्वात् । परमे । सधऽस्थे ॥ १० ॥ २१ ॥

यः ऋव्यादोग्निः षोयुष्माकं गृहिणां गृहं प्रविवेश प्रविष्टवान् तं ऋव्यादं देवं हरामि
 गृहाद्गृहिर्निष्क्रमयामीत्यर्थः । किमर्थं पितृयज्ञाय तदर्थं । किं कुर्वन् इममितरं तस्मादन्यं हव्यवाहं
 जातवेदसं पश्यन् पर्यालोचयन् तथासति ऋव्यात् ऋव्यादात्परोग्निः परमे उत्कृष्टे सधस्थे सह-
 स्थाने घर्मं यज्ञमिन्वात् प्रामोतु पितृभिर्घर्मपैः सहेतित्येषः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

महापितृयज्ञे वपट्कारक्रियायां योअग्निःऋव्यवाहनइत्येषा स्विष्टकृतोयाज्या । सूत्रितंच-
 योअग्निः ऋव्यवाहनस्त्वमशईळितइति संयाज्ये इति ।

सैषैकादशी-

योअग्निःऋव्यवाहनःपितृन्यक्षद्रतावृधः ।

प्रेदुह्व्यानिवोचतिदेवेभ्यश्चपितृभ्यआ ॥ ११ ॥

यः । अग्निः । ऋव्यऽवाहनः । पितृन् । यक्षत् । ऋतऽवृधः ।
 प्र । इत् । ऊँ इति । ह्व्यानि । वोचति । देवेभ्यः ।
 च । पितृभ्यः । आ ॥ ११ ॥

ऋव्यवाहनः ऋव्यस्य हविषोवोढायोग्निः पितृन् क्रतावृधः ऋतस्य यज्ञस्योदकस्य वा
 वर्धयितृन् सत्येन वृद्धान्वा देवान् एतत्पितृविशेषणं वा स्तुतान् यक्षत् यजति यजेतेति सिप्
 अडागमः । सोग्निः ह्व्यानि हवींषि पवोचतु पितृयज्ञे प्रब्रवीतु युष्मदर्थं मयानीतानीति । इदू-
 रणौ केभ्यः देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च । आकारः समुच्चये ॥ ११ ॥

महापितृयज्ञे उशान्तस्त्वेत्येषा सामिधेनी । सूच्यतेहि—उशान्तस्त्वानिधीमहीत्येतां त्रिरन-
 वानंताः सामिधेन्यइति ।

सैषा द्वादशी—

उशन्तस्त्वा निधीमद्युशन्तः समिधीमहि ।

उशन्तुशत आवहृपितृन् हृविपे अत्तवे ॥ १२ ॥

उशन्तः । त्वा । नि । धीमहि । उशन्तः । सम् । इधीमहि । उशन् ।

उशतः । आ । वहृ । पितृन् । हृविपे । अत्तवे ॥ १२ ॥

हे अग्ने उशन्तः कामयमानाः वयं त्वा त्वां निधीमहि कर्मांर्थं स्थापितवन्तः । उशन्तोवयं समिधीमहि संदीपयामः । त्वमपि उशन् कामयमानोहविरादिकं उशतः आगन्तुकामान् पितृन् अस्मिन्यज्ञे आवह हृविपे अस्मान्निः प्रत्तं हविः अत्तवे अत्तुं । अदेस्तुमर्थं तवेन प्रत्ययः क्रियाग्रहणं कर्तव्यमितिकर्मणः संपदानसंज्ञा ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यं त्वमग्ने समदहस्तमुनिर्वापय पुनः ।

क्रियां च त्ररोहतुपाकदूर्वाव्यल्कशा ॥ १३ ॥

यम् । त्वम् । अग्ने । समदहस्तम् । तम् । ऊँ इति । निः । वापय ।

पुनरिति । क्रियाम्बु । अत्र । रोहतु । पाकदूर्वा । विद्वल्कशा ॥ १३ ॥

हे अग्ने त्वं पितृदहनकाले यं देशं समदहः पुरा सम्यक्दग्धवानसि । तिष्ठिचोदात्तवतीति समोनिवातः । तमु तमेव पुनर्निर्वापय अत्रास्मिन्देशे क्रियां च क्रियत्प्रमाणमुदकं यस्मिन् तत्पुष्करिण्यादि रोहतु उत्पद्यतां । किंच व्यल्कशा विविधशाखा पाकदूर्वा परिपक्वदूर्वा च उत्पद्यतां ॥ १३ ॥

अस्थिसंचयने क्षीरोदकेन शमीशाखया त्रिः प्रसव्यं शमशानायतनं प्रोक्षति शीतिके-
शीतिकावतीत्यनया । स्रष्टितंच—क्षीरोदकेन शमीशाखया त्रिः प्रसव्यं परिव्रजन् प्रोक्षति शीतिके-
श्रीतिकावतीतीति ।

सैषा चतुर्दशी—

शीतिकेशीतिकावतिहृदिकेहृदिकावति ।

मण्डूक्यां सुसंगमह्रमं स्वर्गमिहर्षय ॥ १४ ॥ २२ ॥

शीतिके । शीतिकाध्वति । ङादिके । ङादिकाध्वति । मण्डूक्या ।
सु । सम् । ग॒मः । इ॒मम् । सु । अ॒ग्निम् । ह॒र्ष॒य ॥ १४ ॥ २२ ॥

हे शीतिके शैत्ययुक्ते हे शीतिकावति शीतिकाः शैत्ययुक्ताभोपधयस्ताभिस्तद्वति हे
ङ्गादिके आङ्गादयिन्नि हे आङ्गादिकावति आङ्गादकफलयुक्तैर्वृक्षैस्तद्वति हे पृथिवि मंडू-
क्या मंडूकस्त्रिया वृष्टिमियया सु सुष्टु संगमः संगच्छस्व । गमेर्लुङि व्यत्ययेन परस्मैपदं ततइ-
ममग्निं सु सुष्टु हर्षय ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

॥ इति दशमे मंडले प्रथमोऽनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयेऽनुवाके त्रयोदशसूक्तानि तत्र त्वष्टादुहित्रइत्येतच्चतुर्दशार्चं प्रथमं सूक्तं यमपुत्रोदे-
वश्रवानाम ऋषिः आदितोद्वादश त्रिष्टुभः त्रयोदशीचतुर्दश्यावनुष्टुभौ यद्वा त्रयोदशी पुरस्ता-
द्ब्रह्मती आदितोद्द्वयोः सरण्युर्देवता पूषात्वेतइत्याद्याश्रतस्रः पूषदेवत्याः सरस्वतीं देवयन्तइत्या-
द्यास्तिस्रः सरस्वतीदेवताकाः आपोअस्मानित्याद्याः पंचर्चोन्देवताकाः तत्र द्रप्सश्चस्कंदेत्या-
द्यास्तिस्रः सोमदेवत्यावा । तथाचानुक्रान्तं—त्वष्टादेवभवा द्वे सरण्यु देवते पौष्ण्यश्चतस्रः
सारस्वत्यस्तिस्रः पंचाप्योद्रप्सस्तिस्रः सौम्योवांत्ये अनुष्टुभावुपान्त्यापुरस्ताद्ब्रह्मतीवेति । गतः
सूक्तविनियोगः । अत्रेतिहासमाचक्षते—त्वष्टृनामकस्य देवस्य सरण्युस्त्रिशिराश्चेति स्त्रीपुंसात्मक-
मपत्यद्वयमभूत् ततस्त्वष्टा सरण्युनामिकां पुत्रीं विवस्वते प्रायच्छत् ततस्तस्यां विवस्वतः सका-
शात् यमयम्यौ विजज्ञाते ततः कदाचिदात्मसदृश्यादेवजनितायाः स्त्रियः समीपे तदपत्यद्वयं
निधाय स्वयमाश्वं रूपं कृत्वा उत्तराम् कुरून् प्रति जगाम । अथ विवस्वानेतां स्त्रियं सर-
ण्युमिति मन्वानामरंसीत् तस्यां मनुर्नाम राजर्षिरजायत । ततोविवस्वानेषा सरण्युर्न भवतीति
विज्ञाय स्वयमप्यश्वोभूत्वा तामश्वरूपिणीं प्रायासीत् ततः संक्रीडमानयोस्तयोः स्वभूतं रेतः
पृथिव्यां पपात् । अथ सागर्भकामभया तत्पतितं रेतः आजगौ ततः तस्याः सकाशात् नास-
त्योदस्रश्चेत्युभावश्विनावजायेतामिति ।

तत्र प्रथमा—

त्वष्टादुहित्रेवंहतुं कृणोतीतीदं विश्वं भुवनं समेति ।

यमस्य माता पर्षुह्यमानामहोजाया विवस्वतो ननाश ॥ ११॥

त्वष्टा । दुहिते । ब॒ह॒तुम् । कृ॒णो॒ति । इति । इ॒दम् । वि॒श्वम् ।
 भु॒वं॒नम् । स॒म् । ए॒ति । य॒मस्य॑ । मा॒ता । प॒रि॒ऽउ॒त्स॒माना॑ ।
 म॒हः । जा॒या । वि॒व॒स्वतः॑ । न॒ना॒श ॥ १ ॥

त्वष्टा एतन्नामकोदेवः दुहिते पष्ठचर्थे चतुर्थी दुहितुः सरण्युनामिकायाः बहंतुं बहनं
 विवाहं एधिवशोश्चतुरिति बहेश्चतुमत्ययः तं कृणोति करोतीति एतेन हेतुना इदं विश्वं सर्वं
 भुवनं भूतजातं समेति तं विवाहं समागमत्र पर्युत्समाना विवस्वता उद्बोद्धव्या यमस्य यम्याश्च
 माता महोमहतः विवस्वतोजाया भार्या सरण्युः ननाश उत्तरान् कुरुन् प्रतिनष्टा अगच्छ-
 दित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अ॒पा॒गू॒ह॒न्न॒मृ॒तां॒म॒र्त्ये॒भ्यः॑ कृ॒त्वी॒स॒व॒र्णाम॑द॒दुर्वि॒व॒स्व॒ते ।
 उ॒ता॒श्वि॒ना॒व॒भ॒र॒त् य॒त्तदा॑सी॒द॒ज॒हा॒दु॒द्दामि॑थु॒ना॒स॒र॒ण्यूः ॥ २ ॥

अ॒प । अ॒गू॒ह॒न् । अ॒मृ॒ताम् । म॒र्त्ये॒भ्यः । कृ॒त्वी । स॒व॒र्णाम् । अ॒द॒दुः ।
 वि॒व॒स्व॒ते । उ॒त । अ॒श्वि॒नौ । अ॒भ॒र॒त् । य॒त् । तत् । आ॒सी॒त् ।
 अ॒ज॒हा॒त् । ऊँ इति॑ । द्वा । मि॒थु॒ना । स॒र॒ण्यूः ॥ २ ॥

अमृतां मरणधर्मरहितां एतां सरण्युं मर्त्येभ्योमनुष्येभ्यः तदुत्पत्यर्थं अपागूहन् अप-
 गूहितवन्तः संवृतवन्तः देवाउपनीतवन्तइत्यर्थः । किंच सवर्णां सरण्युसदृशां अन्यां स्त्रियं कृत्वी
 कृत्वा तस्मै विवस्वते देवाअददुः प्रायच्छन् । उतापिच सा अश्वरूपिणी सरण्युः तदाश्विनाव-
 भरत् स्वोदरे गर्भभूती धारितवती यद्यदा तत्र जायापतिभ्यो अश्वरूपात्मना संभोगकाले रेतः
 पतितमासीत् तदा अश्विनौ जनयामासेत्यर्थः । तथा सरण्युः सरणवती एतन्नामिका द्वा मिथुना
 द्वौ मिथुनौ यममभ्यौ अजहात् त्यक्तवती जनितवतीत्यर्थः । यद्वा सरण्युः एतन्नामिका मध्य-
 स्थाना देवता मध्यममग्निं माध्यमिकां वाचं च उत्पादितवती ॥ २ ॥

दोक्षितमरणे पूषात्वेतइत्याद्याश्चतस्रः शंसनीयाः । सूत्रितंच— पूषात्वेतश्चावयतुप्रविद्वा-
 नितिचतस्रइति ।

तेषां सूक्तेवृत्तीया—

पूपात्वेतश्चर्यावयतुप्रविद्वाननष्टपशुर्भुवनस्यगोपाः ।
सत्त्वेतेभ्यःपरिददत्पितृभ्योऽग्निर्देवेभ्यःसुविदत्रियेभ्यः ॥ ३ ॥

पूपा । त्वा । इतः । च्यवयतु । प्र । विद्वान् । अनष्टपशुः ।
भुवनस्य । गोपाः । सः । त्वा । एतेभ्यः । परि । ददत् ।
पितृभ्यः । अग्निः । देवेभ्यः । सुविदत्रियेभ्यः ॥ ३ ॥

पूषा पोषयिता एतन्नामकोदेवः त्वा त्वां इतोस्माद्देशात् लोकात् प्रच्यावयतु प्रकर्षेणो-
त्तमलोकं गमयतु । कीदृशः विद्वान् अस्मद्भक्तत्वां विजानानः अनष्टपशुः अविनश्वरपशुयुक्तः
तस्मिन् सर्वेषावस्तिष्ठन्ति नतु नश्यन्तीत्यर्थः भुवनस्य भूतजातस्य गोपाः गोषापिता । किञ्च
प्रक्रमय्यसपूषा एतेभ्यः पितृभ्यः त्वा त्वां परिददत् परिप्रयच्छतु । तथा अग्निश्च सुविदत्रियेभ्यः
सुविदत्रं ज्ञानं धनं वा तदर्हाः सुविदत्रियाः छान्दसोषमत्ययः शोभनज्ञानेभ्यः सुघनेभ्योवा
देवेभ्यः त्वां प्रयच्छतु तेषां लोके स्थापयत्वित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आयुर्विश्वायुःपरिपासतित्वापूपात्वापातुप्रपथेपुरस्तात् ।
यत्रासतेसुकृतोयत्रतेयपुस्तत्रत्वादेवःसवितादधातु ॥ ४ ॥

आयुः । विश्वः आयुः । परि । पासति । त्वा । पूपा । त्वा । पातु ।
प्रपथे । पुरस्तात् । यत्र । आसते । सुकृतः । यत्र । ते ।
ययुः । तत्र । त्वा । देवः । सविता । दधातु ॥ ४ ॥

विश्वायुः सर्वान्नः सर्वत्रगमनशीलोवा आयुः वकारलोपश्छान्दसः वायुः यद्वा छन्दसी-
णइति उणूपत्यमे वृद्धौ च कृतायां रूपं । गन्त्वा वायुः त्वा त्वां परिपासति परिपातु पूषानुत्तया
परितोरक्षतु । पा रक्षणे लेटि सिप्यद्वागमः । प्रपथे प्रकृष्टे मार्गे स्वर्गे पुरस्तात् सर्वेषां प्रथममेव
वर्तमानः पूषा स्वपमेव त्वा त्वां प्रमितं यजमानं पातु रक्षतु । सुकृतः पुण्यकर्माणः यत्र य-

स्मिन्देशे आसते तिष्ठन्ति यत्र वा ते सुरुतः ययुः प्राप्ताः तत्र तस्मिन् स्थाने देवोदीप्यमानः
सविता सर्वस्य स्वस्वकर्मणि मेरुकः एतन्नामकोदेवः त्वा त्वां दधातु निदधातु ॥ ४ ॥

एकादशिनस्य पौष्णस्य पशोर्हविषः पूषेमाइत्यनुवाक्या । पूषेमाआशाअनुवेदसर्वाः शुकं-
तेअन्यघजतंमितिहि सूत्रितं ।

सैषा पञ्चमी-

पूषेमाआशाअनुवेदसर्वाःसोअस्माँअभयतमेननेपत् ।
स्वस्तिदाआघृणिःसर्ववीरोअप्रयुच्छन्पुरएतुप्रजानन् ॥ ५ ॥ २३ ॥

पूषा । इमाः । आशाः । अनु । वेद । सर्वाः । सः । अस्मान् ।
अभयतमेन । नेपत् । स्वस्तिः । दाः । आघृणिः । सर्ववीरः ।
अप्रयुच्छन् । पुरः । एतु । प्रजानन् ॥ ५ ॥ २३ ॥

पूषा देवः इमाः सर्वाआशाः प्राच्याद्यादिशः अनुवेद आनुपूर्वेण जानाति इमाः सुखेन
गंतव्याः असुखेनेति वा एवमनुक्रमेण जानातीत्यर्थः । एवं सति अस्मान्प्रमिते यजमानोब्रवी-
ति पुत्रमुखेन याजकमुखेन वा सपूषा अस्मान् अभयतमेन अत्यन्तं भयरहितेन मार्गेण नेपत्
नयतु । कथं स्वस्तिदाः कल्याणस्य दाता आघृणिः आगतदीप्तियुक्तः सर्ववीरः सर्वैःवीरैः कर्मणि
समर्थैः ऋत्विग्निरूपेतः अप्रयुच्छन् अप्रमाद्यन् प्रजानन् अस्माकं, फलाफले विजानानः
सन् पुरएतु अस्माकं पुरस्ताद्गच्छतु यथा अस्माकं भयं न भवति तथा गच्छत्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

एकादशिनस्य पौष्णस्य पशोः पुरोडाशस्य प्रपथेपथामिति याज्या । सूत्रितं च-
प्रपथेपथामजनिष्टपूषा पथस्थःपरिपतिवचस्येति ।

सैषा षष्ठी-

प्रपथेपथामजनिष्टपूषापप्रपथेदिवःप्रपथेपृथिव्याः ।
उमेअग्निप्रियतमेसुधस्थेआचपराचचरतिप्रजानन् ॥ ६ ॥

प्र॒द॒र्प॒थे । प॒थाम् । अ॒ज॒नि॒ष्ट । पू॒षा । प्र॒द॒र्प॒थे । दि॒वः । प्र॒द॒र्प॒थे ।
 पृ॒थि॒व्याः । उ॒भे इति । अ॒भि । प्रि॒य॒त॒मे इति प्रि॒य॒इ॒त॒मे ।
 स॒ध॒स्थे इति स॒ध॒इ॒स्थे । आ । च । परा॑ । च । च॒रति॑ । प्र॒ज॒ानन् ॥ ६ ॥

पथां अन्तरिक्षगमनहेतुभूतानां मार्गाणां मध्ये प्रपथे यः प्रकृष्टः पंथाजस्ति तत्र पूषा अजनिष्ट प्रादुरभूत् पुण्यकर्मणां सुगतिप्रापणार्थमवस्थितइतिभावः । तथा दिवोद्युलोकस्य च मार्गाणां मध्ये प्रपथे प्रकृष्टे मार्गे जातः तथा पृथिव्याः प्रपथे प्रकृष्टे मार्गे मनुष्याणां तत्तत्कर्मणि प्रवर्तनार्थं प्रादुर्भूतइत्यर्थः । सोमं पूषा प्रियतमे सर्वस्येष्टतमे सधस्थे सर्वेषां सहावस्थानभूते उभे यावापृथिव्यावभिलक्ष्य आचरति आभिमुख्येन चरति सुकृतिनां सुकृतफलप्रदर्शनायानुकूलं चरतीत्यर्थः । तथा पराचरति दुष्कर्मणां प्रतिकूलं गच्छति । किं कुर्वन् प्रजानन् अनेनेदं कर्म कृतं अस्य कर्मणइदं फलमिति अविशेषेण जानानः ॥ ६ ॥

व्यूहस्य दशरात्रस्य तृतीये छन्दोमे प्रउगे सारस्वतवृचस्य सरस्वतीदेवयन्तइत्येषा आधा । सून्यतेहि—प्रब्रह्माणोअंगिरसोनक्षत सरस्वतीदेवयन्तोहवन्तइति ।

सैषा सप्तमी—

सर॑स्वती॒देव॒यन्तो॒हवन्ते॒सर॑स्वतीम॒ध्वरे॒ताय॑मानि ।
 सर॑स्वती॒सुकृ॒तो॒अह्व॑यन्त॒सर॑स्वतीदा॒शुपे॒वार्य॑दात् ॥ ७ ॥

सर॑स्वतीम् । दे॒व॒इ॒यन्तः । हु॒वन्ते॑ । सर॑स्वतीम् । अ॒ध्वरे॑ ।
 ता॒य॑मानि । सर॑स्वतीम् । सु॒कृ॒तः । अ॒ह्व॑यन्त॒ ।
 सर॑स्वती । दा॒शुपे॑ । वार्य॑म् । दा॒त् ॥ ७ ॥

देवयन्तः देवान् यष्टुं स्तोतुं च कामयमानायजमानाः सरस्वतीं एतज्जाभिकं मध्यमस्थानदेवतां हवन्ते कर्मावयवत्वामाह्वयन्ति । तथा तायमाने स्तुतिभिर्हविर्भिश्च विस्तार्यमाणे अध्वरे यज्ञे सरस्वतीं यजन्तीति शेषः । सुकृतः पुण्यकर्माणः सरस्वतीं अह्वयन्त फलप्रदानाय अह्वयन्ते यतएवमतः कारणात् सरस्वती देवी दाशुपे हवींषि दत्तवते यजमानाय वार्यं वरणीयं कर्मफलं दात् प्रयच्छतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सरस्वति॒यासुरथं॑य॒याथस्व॒धाभिर्दे॑वि॒पितृ॑भिर्म॒दन्ती ।

आ॒सद्या॒स्मिन्वर्हि॑पि॒माद॑यस्वानमी॒वाइप॒आर्धे॑ह्य॒स्मे ॥ ८ ॥

सरस्वति । या । स॒इस॒थम् । य॒याथ॑ । स्व॒धाभिः॑ । दे॒वि । पि॒तृभिः॑ ।

म॒दन्ती । आ॒इस॒थम् । अ॒स्मिन् । वर्हि॑पि । मा॒दय॒स्व ।

अ॒नमी॒वाः । इ॒यः । आ । धे॒हि । अ॒स्मे इति॑ ॥ ८ ॥

हे सरस्वति हे देवि या त्वं सरथं पितृभिः सह समानेन रथेनयुक्तं यथा भवति तथा ययाय अस्मदीयं यज्ञं प्राप्नासि । किंकुर्वती पितृभिः सह स्वधाभिर्हविर्दक्षिणैरनैः मदन्तीमाघन्ती यज्ञं गच्छसीति संबन्धः । सा त्वं वर्हिपि अस्मिन् वेदिस्तरणे यज्ञे आसद्य उपविश्य मादयस्व हविर्भिस्तृष्ठा भव आत्मानं तर्पय वा । तवस्तृष्ठा सवो त्वं अनमीवाः अमीवा रोगः तद्वर्जितानि आरोग्यजननानि इषोन्नानि अस्मे अस्मभ्यमाधेहि पर्याप्तं प्रयच्छ ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

सरस्वती॑यांपित॒रोह॑वन्तेदक्षिणा॒यज्ञम॑भिनक्ष॒माणाः ।

स॒हस्रा॒र्धमि॒ळोअ॒न्नभा॒गंरा॒यस्यो॑प॒यज॑मानेषुधेहि ॥ ९ ॥

सरस्वतीम् । याम् । पि॒तरः॑ । ह॒वन्ते । द॒क्षिणा । य॒ज्ञम् ।

अ॒भिऽनक्ष॑माणाः । स॒हस्र॑इ॒अर्ध॑म् । इ॒ळः । अ॒न्नं । भा॒गम् ।

रा॒यः । पो॒षम् । यज॑मानेषु । धे॒हि ॥ ९ ॥

यां त्वां सरस्वतीं पितरोहवन्ते आहुयन्ति । कीदृशाः दक्षिणा । दक्षिणादाजितिआन् प्रत्ययः । दक्षिणतआगत्य यज्ञमभिनक्षमाणाः अभितोगच्छन्तोव्यामुवन्तः अत्रास्मिन् यज्ञे सहस्रार्धं बहुभिः पूजनीयं उपयोज्यं इळोन्नस्य भागं रायोधनस्य पोषं पुष्टिं च यजमानेषु त्वं धेहि स्थापय ॥ ९ ॥

अवभृथस्थाने आपोअस्मानित्येषा । सूत्रितंच—ततआचम्यापुवन्तआपोअस्मान्मातरः शुंधयन्त्विति । दशमेहनि वषामार्जनेत्येषा । सूत्रितंच— इदमापःभवहतेत्येतस्याःस्थानेआपोअस्मान्मातरः शुंधयन्त्विति ।

सैषा दशमी-

आपोऽस्मान्मातरःशुन्धयन्तुघृतेननोघृतष्वःपुनन्तु ।
विश्वंहिरिप्रं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यःशुचिरापूतः एमि ॥ १० ॥ २४ ॥

आपः । अस्मान् । मातरः । शुन्धयन्तु । घृतेन । नः । घृतष्वः ।
पुनन्तु । विश्वम् । हि । रिप्रम् । प्रवहन्ति । देवीः । उत् ।
इत् । आभ्यः । शुचिः । आ । पूतः । एमि ॥ १० ॥ २४ ॥

मातरः जगतोमातृस्थानीयाआपः अस्मान् शुन्धयन्तु मोक्षणेन शोधयन्तु । तथा घृ-
तष्वः घृतमुदकं तेनास्मान् पुनन्तीति तास्तथोकाआपः यद्वा घृतष्वः घृतं गव्यं तेन
पुनन्ति । तथा ब्राह्मणं घृतेननोघृतष्वः पुनन्तीति । तद्वैस्रुपूर्वयत्घृतेनपूयतेइति । ताआपः घृते-
न प्रत्यक्षेणोदकेन नोस्मान् पुनन्तु हि यस्मात् देवीर्देव्यः देवनशीलाआपः विश्वं सर्वं
रिप्रं पापं प्रवहन्ति पुरुषसकाशात् प्रगमयन्ति अपनयन्तीति यावत् । इत् अनन्तरं आभ्यः
अद्भ्यः धापूतः आभिमुल्येन शुद्धः सन् स्तोता अहं उदैमि उद्गच्छामि ऊर्ध्वं स्वर्गं
गच्छामीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

सुत्येहनि द्रप्सश्चस्कन्देत्यादिके द्वे विप्रुहोमार्थे । सूत्रितंच-द्रप्सश्चस्कन्देति द्वाभ्यां
विप्रुहोमौ हुत्वेति । स्कन्धविरभिमर्शनेपि द्रप्सइत्येषा । आहुतिर्वहिष्परिधि यदिस्कन्देत्तदा
आग्नीधः अनया जुहुयात् । स्कन्धमभिष्टशेदितिप्रकृत्य सूत्रितंच-द्रप्सश्चस्कन्देत्याहुतिश्चेद्-
हिष्परिध्याग्नीधपनां जुहुयादिति ।

सैषा एकादशी-

द्रप्सश्चस्कन्दप्रथमाँअनुद्युनिमंचयोनिमनुयश्चपूर्वः ।
समानंयोनिमनुंसंचरन्तंद्रप्संजुहोम्यनुंससहोत्राः ॥ ११ ॥

द्रप्सः । चस्कन्द । प्रथमान् । अनु । द्युन् । इमम् । च । योनिम् ।
अनु । यः । च । पूर्वः । समानम् । योनिम् । अनु । समश्चरन्तम् ।
द्रप्सम् । जुहोमि । अनु । सप्त । होत्राः ॥ ११ ॥

द्रप्सः अभिपूयमाणस्य सोमस्य रसः प्रथमान् पूर्वभाविनः पार्थिवान् लोकान् द्यून् दीप्य-
मानान् घुलोकांश्च अनुलक्षीकृत्य चस्कन्द स्कन्वान् गतवान् । तदेवाह इमं परिदृश्यमानं यो-
निं स्थानभूतं लोकं च यश्च अस्मात्पूर्वोस्ति तमनुगतवान् समानं साधारणं योनिं यावापृथिवी-
लक्षणं स्थानमनुसंचरन्तं सम्पग्गच्छन्तं द्रप्सं सोमरसं विम्लक्षणं सप्तहोत्राः सप्तसंख्याकाः
विपुड्ढोमस्य कर्तारः होतृप्रभृतयोवयं अनु आनुपूर्व्येण जुहोमि जुहुमः । यद्वा होत्राः सप्तहोतृभिः
क्रियमाणायागक्रिया होत्रास्ता अनु पश्चात् अध्वर्युरहं जुहोमि । यद्वा द्रप्सः द्रुतगामित्वात्
द्रप्सआदित्यउच्यते सआदित्यः पृथिवीं च दिवं च गच्छति समानं योनिमन्तरिक्षं लक्षीकृत्य
सम्पक् चरन्तं द्रप्समादित्यमुद्दिश्य सप्तहोत्राः सप्तसंख्याकादिशः यस्यां दिशिस्तुर्योवर्तते तद्ग्र-
तिरिक्ताः सप्तसंख्याकादिशः सप्त अनु पश्चाज्जुहोमि यत्रयत्र वर्तते तां तां दिशं द्रव्यत्वेन
प्रयच्छामि प्रतिष्ठापयामीत्यर्थः । अत्र वाजसनेपकं—असौवाआदित्योद्रप्सः सदिवंचपृथिवींच
स्कन्दतीमंचयोनिमनुयध्वपूर्वइति । इमंचलोकममुंचेत्येतत् समानं योनिमनुसंचरन्तमिति । समानं
होतृपर्वंतयोनिमनुसंचरन्ति । द्रप्सं जुहोम्यनुसप्तहोत्रादित्यसौवाआदित्योद्रप्सोदिशः सप्तहोत्राअमुं
तदादित्यं दिक्षुप्रतिष्ठापयतीति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

यस्तेद्रप्सःस्कन्दन्तियस्तेअंशुर्बाहुच्युतोधिपणांयाउपस्थात् ।
अध्वर्योर्वापरिवायःपवित्रात्ततेजुहोमिमनसावपट्कृतम् ॥ १२ ॥
यः । ते । द्रप्सः । स्कन्दति । यः । ते । अंशुः । बाहुच्युतः ।
धिपणायाः । उपस्थात् । अध्वर्योः । वा । परि । वा । यः ।
पवित्रात् । तम् । ते । जुहोमि । मनसा । वपट्कृतम् ॥ १२ ॥

हे सोम ते त्वदीयोयोद्रप्सोरसः स्कन्दति अधिषवणचर्मणोन्यत्र गच्छति यश्च ते त्वदी-
यः अंशुः रसादितरः सन् स्कन्दति बाहुच्युतः अध्वर्योर्बाहुस्यां प्रच्युतः सन् स्कन्दति यद्वा
बाहुवत् साधनभूताग्रावाणः तैः प्रच्युतोभिपुतः सन् धिपणायाः धिपणेत्यधिषवणफलकनाम
प्रत्येकविवक्षयैकवचनं अधिषवणफलकयोरुपस्थात् समीपस्थात् प्रदेशादन्यत्र गच्छति । त-
था अध्वर्योर्वा अभिषुण्वतोध्वर्योर्हस्तात् स्कन्दति वापिवा योरसः पवित्रादशापवित्रात् परि-
स्कन्दति तं सर्वं द्रप्सं ते त्वदीयं रसं मनसा अन्तःकरणेन स्तोत्रेण वा सह वपट्कृतं
वपट्कारेण स्वाहाकारेण कृतं जुहोमि अग्नौ प्रक्षिपामि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यस्तेद्रप्सःस्कन्नोयस्तेअंशुरवश्चयःपुरःस्रुचा ।

अयंदेवोबृहस्पतिःसंतंसिञ्चतुरार्धमे ॥ १३ ॥

यः । ते । द्रप्सः । स्कन्नः । यः । ते । अंशुः । अवः । च ।

यः । पुरः । स्रुचा । अयम् । देवः । बृहस्पतिः ।

सम् । तम् । सिञ्चतु । रार्धमे ॥ १३ ॥

हे सोम ते त्वदीयोमोद्गप्सोरसोन्यत्र स्कन्नोगतः यश्च ते त्वदीयः तव कारणभूवोऽशुः
लताखंडः रसादितरो भवति स्रुचा पात्रविशेषेण गृहीतः सोमः अवः अवस्तात् स्कन्दते परः
परस्ताद्वा अतिरिक्तो भवति तमिमं सोमं अयं बृहस्पतिरेतन्नामको देवः सांसिंचतु सम्यक् प्रक्षा-
रयतु । किमर्थं राधसे अस्माकं धनार्थं स्कन्नेहि सोमे प्रजापत्वादिकमपस्कन्नं भवति खलु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

पर्यस्वतीरोपधयःपर्यस्वन्मामकंवचः ।

अपांपर्यस्वदित्पयस्तेनमासहशुन्धत ॥ १४ ॥ २५ ॥

पर्यस्वतीः । ओपधयः । पर्यस्वत् । मामकम् । वचः । अपाम् ।

पर्यस्वत् । इत् । पर्यः । तेन । मा । सह । शुन्धत ॥ १४ ॥ २५ ॥

इयं प्रत्यक्षरुता हे आपः ओपधयः पर्यस्वत्यः वृष्टिलक्षणेनोदकेन सारवत्यो भवन्ति
मामकं मदीयं वचः वचनं वृष्टिप्रार्थनवचनं पर्यस्वत् सारवत् भवति किं बहुना यच्चेह किं-
चिदपामुदकानां पर्यः क्षीरवत् सारभूतं यदस्ति तत्सर्वं पर्यस्वत् सारवदेव तेनोदकसारेण सह
मा मां शुन्धत यूयं शोधयत । आपो अद्यान्वचारिपरसेनसप्तमस्महीतिनिगमान्तरं ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

परंष्ट्यो इति चतुर्दशर्चं द्वितीयं सूक्तं यमपुत्रस्य संकुलुकस्पर्धं एकादशी मस्तार-
पंक्तिः आयौ जागतौ ततो द्वौ गायत्रौ मस्तारपंक्तिः पुरत इति । त्रयोदशी जगती चतु-

दर्शी अनुष्टुप् शिष्टास्त्रिष्टुभः । तत्रादौ चतस्रोष्टत्युदेवत्याः पञ्चमी घाटदेवताका षष्ठी त्व-
ष्टुदेवत्या सप्तम्यायाः शिष्टाःपितृमेधाभिधायिन्यः अतस्तद्देवताकाः अन्त्या तु अनिरुक्तत्वात्,
प्राजापत्या वा । तथाचानुक्रान्तं—परंमृत्योः संकुसुकश्चतस्रोष्टत्युदेवताः पराधात्री परा त्वा-
ष्ट्री पराः पितृमेधाएकादशी प्रस्तारपंक्तिर्जगत्पुपान्त्यान्त्यानुष्टुप्प्राजापत्यावासानिरुक्तेति ।

तत्र प्रथमा—

परंमृत्योऽनुपरोहिपन्थांयस्तेस्वइतरोदेवयानात् ।
चक्षुष्मतेशृण्वतेतेब्रवीमिमानंःप्रजांरीरिषोमोतवीरान् ॥ १ ॥

परम् । मृत्यो इति । अनु । परां । इहि । पन्थाम् । यः । ते ।
स्वइतरोः । देवइयानात् । चक्षुष्मते । शृण्वते । ते । ब्रवीमि ।
मा । नः । प्रजाम् । रिरिषः । मा । उत । वीरान् ॥ १ ॥

हे मृत्यो सर्वेषां मारक एतन्नामक देव परमन्यं पन्थां पन्थानं अनु आनुपूर्व्ये-
ण परोहि पराङ्मुखो गच्छायजमानादितिशेषः । कोसौ पन्थाः ते तव स्वः स्वभूतः देवया-
नात् देवाअनेन मार्गेण गच्छन्तीति देवयानोदेवमार्गः तस्मादितरोयः पन्थाः तं प्रगच्छ ।
न केवलं मत्तः परागच्छ अपितु चक्षुष्मते दर्शनवते शृण्वते सर्वे अप्रतिहतसर्वेन्द्रिय-
विज्ञानायेत्यर्थः । ते तुभ्यं ब्रवीमि कथयामि नोस्माकं प्रजां दुहितृदौहित्रात्मिकां मा-
रिरिषः माहिंसीः । उतापिच वीरान् पुत्रपौत्रादीन् माहिंसीः मत्परागमनेन रक्षेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मृत्योःपदयोपयन्तोयदैतद्राधीयआयुःप्रतरंदधानाः ।
आप्यार्यमानाःप्रजयाधनेनशुद्धाःपूताभवतयज्ञियासः ॥ २ ॥

मृत्योः । पदम् । योपयन्तः । यत् । ऐत । द्राधीयः । आयुः ।
प्रतरम् । दधानाः । आप्यार्यमानाः । प्रजया । धनेन । शुद्धाः । पूताः । भवत । यज्ञियासः ॥ २ ॥

हे मृतस्य ज्ञातयः मृत्योः परागच्छतस्तस्य पदं पद्यतेस्मिन् इति पदं पितृयाणः तं योपयन्तः विमोहयन्तः परिवर्जयन्तः यद्यस्माद् एतदेव यानीयपथागतवन्तस्तस्माद् द्राघीयः दीर्घतरं आयुर्जीवनं प्रतरं प्रकृष्टतरमत्यर्थं दधानाः धारयन्तोभवथ। किंच हे यज्ञियासः यज्ञार्हा यज्ञसंपादिनोयजमानाः प्रजया पुत्रपौत्रादिकया धनेन गवाश्वादिनेन च आप्यायमानाः वर्तमानाः सन्तः शुद्धाः जन्मान्तरसंचितदुरितक्षयाद् शुद्धाभवत पूताः वर्तमानजन्मोपचितदुरितक्षयाच्च पूताभवत ॥ २ ॥

पैतृमेधिकेकर्मणि अमात्याः इमे जीवा विमृतैरिति सव्यावृत्तोवजन्ति । सूत्रितंच—इमे जीवा विमृतैरिति सव्यावृत्तोवजन्तीति ।

सैषा तृतीया—

इमे जीवा विमृतैरावृत्त्रन्मभूद्द्रादेव हूतिर्नो अद्य ।

प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ३ ॥

इमे । जीवाः । वि । मृतैः । आ । अवृत्त्रन् । अभूत् । भद्रा ।

देवहूतिः । नः । अद्या । प्राञ्चः । अगाम । नृतये । हसाय ।

द्राघीयः । आयुः । प्रतरम् । दधानाः ॥ ३ ॥

इमे जीवाः जीवन्तः पुरुषाः मृतैः पित्रादिभिस्तेभ्य इत्यर्थः व्यावृत्त्रन् व्यावृत्ताभवन्तु एते नन्निपन्तामिति भावः । किंच अद्यास्मिन् दिने नोस्माकं अशौचे विस्तृष्टे देवहूतिः देवानामाह्वानं यत्र सदेवहूतिः पितृमेधाख्योयज्ञः भद्रा कल्याणो भूद्भवतु । तत उत्तरं वयं प्राञ्चः प्राञ्चो अगम गच्छेम प्रत्यंच इति भावः नृतये नर्तनाय कर्मणि गात्रविक्षेपाय स्वकर्मानुष्ठानायेति भावः हसाय हसनाय पुत्रादिभिः सहक्रीडनाय । कीदृशावयं द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इमं जीवेभ्यः परिधिदधामि मैपां नुगादपरो अर्थमेतम् ।

शतं जीवन्तु शरदः पुरुचीरन्तर्मृत्युं दधतां पर्वतेन ॥ ४ ॥

इ॒मम् । जी॒वेभ्यः॑ । परि॒दधि॑म् । द॒धामि॑ । मा । ए॒षाम् । नु ।
गा॒त् । अप॑रः । अ॒र्थम् । ए॒तम् । श॒तम् । जी॒वन्तु॑ । श॒रदः॑ ।
पु॒रूचीः॑ । अ॒न्तः । मृ॒त्युम् । द॒धता॑म् । पर्व॑तेन ॥ ४ ॥

अनया जीवरक्षार्थं पापाणं परिधिरूपेण स्थापयन्ति । जीवेभ्यः जीवद्भ्यः पुत्रपौत्रादि-
भ्यः तेषां रक्षणार्थं इमं परिधिं मृत्योः परिधानभूतं पापाणं दधामि निदधामि ततएषां जीव-
तां मध्ये अपरोन्यः एनमिमं अर्थं अतैरिदं रूपं गन्तव्यं मरणात्स्वमार्गं नु क्षिप्रं मागात् माग-
च्छतु एतदर्थं परिधिं स्थापयामीतिसंबन्धः । किंच पुरूचीः बह्वृचनाः बहुगमनाः शतं शरदः
एतत्संख्याकान् वर्षान् जीवन्तु स्वस्वमाणान् धारयन्तु ! तथा पर्वतेन शिलोच्चयेन मृत्युं सर्वेषां
मारकमेतन्नामाकं अन्तर्दधतां अन्तर्हितं कुर्वन्तु यथा नागच्छति तथा कुर्वतामित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यथाहान्यनुपूर्वमवन्तीयथऋतवऋतुभिर्वान्तसाधु ।

यथानपूर्वमपरोजहात्येवाधातरायूपिकल्पयैषाम् ॥ ५ ॥ २६ ॥

यथा । अ॒हानि॑ । अ॒नु॒दृ॒पूर्वम् । भ॒वन्ति॑ । यथा । ऋ॒तवः॑ ।

ऋ॒तु॒भिः । य॒न्ति॑ । सा॒धु । यथा । न । पूर्॒वम् । अप॑रः । जहा॑ति ।

ए॒व । धा॒तः । आ॒यू॒षि॑ । क॒ल्प॒य॒ । ए॒षाम् ॥ ५ ॥ २६ ॥

यथा येन प्रकारेण अहानि 'अहोरात्रात्मकानि दिनानि अनुपूर्वं पूर्वमनुक्रमेण भवन्ति
परिवर्तन्ते यथा च ऋतवोवसन्तादयऋतुभिः सह साधु शोभनं अविपर्यासेन यन्ति गच्छन्ति
यथा च पूर्वं पूर्वकालीनं पितरं अपरः अर्वाकालीनः पुत्रो न जहाति न परित्यजति पूर्वमरणेन
एव एवं तेनैवोक्तप्रकारेण हे धातः सर्वेषां धारयितरेतन्नामक देव एषामस्मत्कुलीनानां जीवा-
नां आयुषि जीवनानि कल्पय समर्थय कुर्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी—

आरोहतायुर्जरसंवृणानाअनुपूर्वयतमानायतिष्ठ ।

इहत्वष्टासुजनिमासजोपादीर्घमायुःकरतिजीवसेवः ॥ ६ ॥

आ । रोहत् । आयुः । जरसम् । वृणानाः । अनुपूर्वम् । यतमानाः ।

यति । स्थ । इह । त्वष्टा । सुजनिम । सजोपाः ।

दीर्घम् । आयुः । करति । जीवसे । वः ॥ ६ ॥

हे मृतस्य स्वजनाः पुत्रपौत्रादयः जरसं जरां वृणानाः संभजमानायुयं आयुर्जीवनमा-
रोहत अधितिष्ठत अनुपूर्वं आनुपूर्व्येण अव्ययीभावः पूर्वोज्येष्ठः ज्येष्ठानुपूर्व्या यतमानाः प्रय-
त्नं कुर्वन्तोयुयं यतिस्थ यत्संख्याकाभवथ यच्छब्दाच्छान्दसोडतिः सुजनिमा शोभनजननः
त्वष्टा एतन्नामकोदेवः सजोपाभवद्भिः संगतः सन् इहास्मिन् कर्मणि प्रवृत्तानां द्योयुष्माकं
जीवसे जीवनाय दीर्घं प्रभूतमायुः करति करोतु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इमानारीरविधवाःसुपत्नीराञ्जनेनसर्पिपासंविशन्तु ।

अनश्रवोअनमीवाःसुरत्नाआरोहन्तुजनयोयोनिमग्ने ॥ ७ ॥

इमाः । नारीः । अविधवाः । सुपत्नीः । आञ्जनेन । सर्पिपा ।

सम् । विशन्तु । अनश्रवः । अनमीवाः । सुरत्नाः ।

आ । रोहन्तु । जनयः । योनिम् । अग्ने ॥ ७ ॥

अविधवाः धवः पतिः अविगतपतिकाः जीवद्भर्तृकाइत्यर्थः सुपत्नीः शोभनपतिकाः
इमानारीः नार्यः आञ्जनेन सर्वतोऽङ्गनसाधनेन सर्पिषा घृतेन अकनेत्राः सात्यः संविशन्तु स्व-
गृहान् प्रविशन्तु । तथा अनश्रवः अश्रुवर्जिताः अरुदत्यः अनमीवाः अमीवारोगस्तद्वर्जिताः
मानसदुःखवर्जिताइत्यर्थः सुरत्नाः शोभनधनसहिताः जनयः जनयन्त्यपत्यमितिजनयोभार्याः
ताअग्ने सर्वेषां प्रथमतएव योनिं गृहं आरोहन्तु आगच्छन्तु ॥ ७ ॥

देवरादिकः प्रेतपत्नीमुदीर्ष्वनारीत्यनयाभर्तृसकाशादुत्थापयेत् । सूत्रितंच—तामुत्थापये-
देवरःपतिस्थानीपोन्तेवासीजरदासोवोदीर्ष्वनार्यभिजीवलोकमिति ।

सैषाष्टमी—

उदीर्ष्वनार्यभिजीवलोकंगतासुमेतमुपशेषएहि ।

हस्तग्राभस्यदिधिपोस्तवेदंपत्युर्जनित्वमभिसंबभूथ ॥ ८ ॥

उत् । ईर्ष्व । नारि । अभि । जीवद्लोकम् । गतसुम् । एतम् ।

उप । शेष । आ । इहि । हस्तग्राभस्य । दिधिपोः । त्वं ।

इदम् । पत्युः । जनिद्वम् । अभि । सम् । वभूथ ॥ ८ ॥

हे नारि मृतस्य पत्नि जीवलोकं जीवानां पुत्रपौत्रादीनां लोकं स्थानं गृहमभिलक्ष्य
उदीर्ष्वं अस्मात् स्थानादुत्तिष्ठ । ईर गतौ आदादिकः । गतासुं अपक्रान्तप्राणं एतं पतिं उपशेषे
तस्य समीपे स्वपिपि तस्मात् त्वं एहि आगच्छ । यस्मात् त्वं हस्तग्राभस्य पाणिग्राहं कुर्वतः
दिधिपोः गर्भस्यनिधातुः तवास्य पत्युः संबन्धादागतं इदं जनित्वं जायात्वं अभिलक्ष्य संबभू-
थ संभूतासि अमुत्तरणनिश्चयं अकार्षीः तस्मादागच्छ ॥ ८ ॥

क्षत्रियस्य धनुर्हस्तादित्यनया धनुःभरेत् । सूत्रितंच—धनुर्हस्तादादानोमृतस्येतिधनु-
रिति ।

सैषा नवमी—

धनुर्हस्तादादानोमृतस्यास्मेक्षत्रायवर्चसेबलाय ।

अत्रैवत्वमिहवयंसुवीराविश्वास्पृधोअभिमातीर्जयेम ॥ ९ ॥

धनुः । हस्तात् । आददानः । मृतस्य । अस्मे इति । क्षत्राय ।

वर्चसे । बलाय । अत्र । एव । त्वम् । इह । वयम् । सुवीराः ।

विश्वाः । स्पृधः । अभिदमातीः । जयेम ॥ ९ ॥

मृतस्य क्षत्रियस्य हस्तात् धनुराददानः किमर्थं अस्मै अस्माकं क्षत्राय प्रजापालनस-
मर्थाय बलाय वर्चसे तेजसे बलाय सेनालक्षणाय च धनुरादानोहं ब्रवीमीति शेषः किमिति
त्वं अत्रैवास्मिन् स्थाने एव भव । वयं च इहास्मिन् लोके सुवोराः सुपुत्रयुक्ताभवन्तः वि-
श्वाः सर्वान् अभिमातीः अभिमन्यमानान् स्पृधः संघर्षयित्रीन् बाधकान् शत्रून् जयेम
सहेमेहि ॥ ९ ॥

दीक्षितमरणे उपसर्पमातरमित्याद्याश्चतस्रः शंसनीयाः । सूत्रितंच—उपसर्पमातरंभूमिमे-
तामित्चित्तस्रः सोमएकेऽथइति । उपसर्पेत्यनया संचितान्यस्थीनिगर्वेनिदध्युः ।

सैषा दशमी—

उपसर्पमातरंभूमिमेतामुरुव्यचंसंपृथिवीसुशेवाम् ।

ऊर्णम्रदायुवतिर्दक्षिणावतएपात्वापातुनिःकृतेरुपस्थात् ॥ १० ॥ २७ ॥

उप । सर्प । मातरंम् । भूमिम् । एताम् । उरुव्यचंसम् । पृथिवीम् ।

सुशेवाम् । ऊर्णम्रदाः । युवतिः । दक्षिणावते ।

एपा । त्वा । पातु । निःकृतेः । उपस्थात् ॥ १० ॥ २७ ॥

मातरं मातृभूतां भूमिं अस्माभिर्भूमौ निधीयमानस्त्वं उपसर्प उपगच्छ अनुप्रविशेत्यर्थः ।
कीदृशीं उरुव्यचंसं बहुव्याप्तिकां पृथिवीं विस्तीर्णां सुशेवां सुसुखां सर्वेषां सुखदात्रीमित्यर्थः
तामुपगच्छ । युवतिः यौवनान्विता स्त्रिरूपा इयं भूमिः दक्षिणावते ऋत्विग्णोदेयत्वेन धन-
वते यजमानाय ऊर्णम्रदाः ऊर्णैव ऊर्णास्तुकइव मृद्धी भवति सुकुमारा भवति न बाधयित्रीमि-
त्यर्थः । सैषा पृथिवी निःकृतेः मृत्युदेवतायाः उपस्थात् समीपस्थानात् त्वा त्वां अस्थिरूपं
यजमानं पातु रक्षतु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

सैषैकादशी—

उच्छृंक्षस्वपृथिविमानिबाधथाःसूपायनास्मैभवसूपवञ्चना ।

मातापुत्रंयथांसिचाम्भ्येनंभूमऊर्णहि ॥ ११ ॥

उत् । श्वञ्चस्व । पृथिवि । मा । नि । बाधयाः । सुहउपायना ।
 अस्मै । भव । सुहउपवञ्चना । माता । पुत्रम् । यथा ।
 सिचा । अग्नि । एनम् । भूमे । ऊर्णुहि ॥ ११ ॥

हे पृथिवि उच्छृंचस्व ऊर्ध्वं गतोच्छ्वासमेनं कुरु अधस्तान्मारुथाइत्यर्थः । किंच मा-
 निबाधयाः मा संपीडय । तथा अस्मै यजमानार्थं सृपायना शोभनोपगमना सृपचारिकाभवे-
 त्यर्थः । सूपवंचना उपवंचनं मलंभनं शोभनमलंभा सुप्रतिष्ठा भव । अपिच माता पुत्रमात्मीयं
 बाटकं सिचा वस्त्रातेन यथा आच्छादयति तद्वद् हे भूमे एनं अस्थिरूपं यजमानं अण्यु-
 णुहि आभिमुरत्येनाच्छादय ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उच्छृञ्चमानापृथिवीसुतिष्ठतुसहस्रंमितुपृहिश्रयन्ताम् ।
 तेगृहासोघृतश्रुतोभवन्तुविश्वाहास्मैशरणाःसन्वत्रं ॥ १२ ॥

उत्श्वञ्चमाना । पृथिवी । सु । तिष्ठतु । सहस्रम् । मितः । उप ।
 हि । श्रयन्ताम् । ते । गृहासः । घृतश्रुतः । भवन्तु ।
 विश्वाहा । अस्मै । शरणाः । सन्तु । अत्रं ॥ १२ ॥

पांसुभिः प्रच्छाद्य एतां पठन्ति उच्छृंचमानाअस्थिकुंभमवष्टय ऊर्ध्वं गच्छन्ती पृथि-
 वी सुतिष्ठतु प्रतिष्ठिता भवतु । किंच सहस्रं सहस्रसंख्याकाः मितः प्रक्षिप्ताः मिनेतेरौणादिके
 कर्मणि किपि तुगागमः ततो जस् यद्वा सहस्रं तृतीयार्थे प्रथमा मितइतिनिष्ठान्तं रूपं व्यत्य-
 येन बहुवचनस्य एकवचनं स्वरोवृपादित्वाद्द्रष्टव्यः सहस्रेण संमिताः बहुसंख्याकाः पार्थिवाः
 पांसवः उपश्रयन्तां एनमुपसेवन्तां संपरिवार्षतिष्ठन्वित्यर्थः । हिरवधारणे । तथा ते पांसवः
 अस्मै गृहासः गृहाभवन्तः घृतश्रुतः घृतस्योदकस्य सर्पिषोवा क्षारपितारोभवन्तु । अत्रास्मि-
 न् लोके विश्वाहा सर्वेष्वहःसु सर्वदास्मै अस्य शरणाः सन्तु आश्रयभूताभवन्तु ॥ १२ ॥

उत्तेस्तभामीति कपाटेनास्थीन्यपिदध्याद् । सूत्रितंच-उत्तेस्तभामीतिकपाटेनापिधायेति ।

सैषा त्रयोदशी-

उत्तैस्तभ्रामिपृथिवींत्वत्परीमंलोगंनिदधन्मोअहंरिपम् ।

एतांस्थूणांपितरोधारयन्तुतेत्रायमःसार्दनातेमिनोतु ॥ १३ ॥

उत् । ते । स्तभ्रामि । पृथिवीम् । त्वत् । परि । इमम् । लोगम् ।

निदधत् । मो इति । अहम् । रिपम् । एताम् । स्थूणांम् । पितरः ।

धारयन्तु । ते । अत्र । यमः । सर्दना । ते । मिनोतु ॥ १३ ॥

हे अस्थिकुंभ त्वत्परि परिशब्दयोगे पंचमी तवोपरि ते त्वदीयेन कपालेन पृथिवीमुत्-
स्तभ्रामि प्रतिबभ्रामि यथा पृथिवी तवोपरिमागच्छति तथापिदधामीत्यर्थः । इमं लोगं कपा-
ललक्षणं लोष्टं निदधत् उपरिस्थापयन्नहं मोरिषं माहिंसिषं । किंच एतां मया निहितां स्थूणां
ते त्वदीयां पृथिव्याधारयित्रीं कपाललक्षणां पितरोधारयन्तु निश्चलां कुर्वन्तु । ततः ते त्वदीये
अत्र अस्मिन् स्थाने यमः पितृपतिः सदना सदनानि स्थानानि मिनोतु परिच्छिनन्तु करो-
त्वित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

प्रतीचीनेमामहनीष्वाःपर्णमिवाद्दधुः ।

प्रतीचीजग्रभावाचमश्वरशानयायथा ॥ १४ ॥ २८ ॥

प्रतीचीने । माम् । अहनि । इष्वाः । पर्णमृद्द्व । आ । दधुः ।

प्रतीचीम् । जग्रभ् । वाचम् । अश्वम् । रशानया । यथा ॥ १४ ॥ २८ ॥

अनया प्रजापतिः प्रार्थयते हे प्रजापते प्रतीचीने प्रतिपूज्ये अहनि तदुपलक्षिते संवत्स-
रात्मके मां संकुसुमघाषिं आदधुः निहितवन्तः सर्वे देवाः । किमिव इष्वाः बाणस्य पर्णमिव
पक्षमिव पक्षं यथा बाणस्य मूले स्थापयन्ति तद्वत् जगन्मूले त्वयि मां स्थापितवन्तः अतोम-

दीपां प्रतीचीं पूज्यां वाचं स्तुतिरूपां जगृभ गृहाण । कथमित्युच्यते अश्वं आशुगामिनं हयं
रशनया रज्ज्वा यथा गृह्णन्ति तद्वत् कर्णाङ्गां मत्कृतां स्तुतिं गृहाणेत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्याश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥
इतिश्रीमद्वाजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके पठोध्यायः ॥ ६ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितं वेदा योवेदेभ्योखिलं जगत् । निर्भमे तमहं वेदेविद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

अष्टके सप्तमेषष्ठं व्याख्याय श्रुतिकोविदः । सायणार्थस्ततोऽध्यायं सप्तमं व्याचिकीर्षति ॥ २ ॥

अथ द्वादशानुवाकात्मकस्य दशममंडलस्य द्वितीयेनुवाके त्रयोदशसूक्तानि तत्र निवर्त-
ध्वमित्यष्टचै तृतीयं सूक्तं अस्य यमपुत्रोमथिताख्यऋषिः वरुणपुत्रोभृगुर्वाथवा भार्गवश्च्यवनः
पृथी गायत्री शिष्टानुष्टुभः इदं अब्देवताकं गोदेवताकं वा अग्नीषोमापुनर्वसू इत्यर्धचौग्नी-
षोमदेवताकः । तथाचानुक्रान्तं—निवर्तध्वमष्टौ मथितोभृगुर्नारुणिर्भार्गवश्च्यवनोवापं गव्यं वा-
नुष्टुभमग्नीषोमीयोद्वितीयोर्धचैः पृथी गायत्री । गतोविनियोगः ।

तत्र पथमा—

अम् निवर्तध्वंमानुगातास्मान्ति सपक्तेरेवतीः ।

अग्नीषोमापुनर्वसू अस्मे धारयतं रयिम् ॥ १ ॥

नि । वर्तध्वम् । मा । अनुं । गात् । अस्मान् । सिस्त् । रेवतीः ।
अग्नीषोमा । पुनर्वसू इति पुनःऽवसू । अस्मे इति ।
धारयत्म् । रयिम् ॥ १ ॥

हे गावः हे आपोवा यूयं निवर्तध्वं अस्मान् प्रतिआगच्छत मानुगात अस्मद्भितिरिकं
यजमानं मानुगच्छत । आगत्य च हेरेवतीः रेवत्यो धनवत्यः यूयं अस्मान् सपक्त सेचयत अ-
वगाहत गोदोहनस्नानपानादिद्वारेण सेवध्वमित्यर्थः । हे पुनर्वसू पुनःपुनर्वस्तारौ स्तोत्रुणां यष्टु-
णामाच्छादयितारौ अग्नीषोमा अग्नीषोमी एतन्नामकौ देवौ युवां अस्मे अस्मासु रयिं व्रीह्या-
दिलक्षणं धनं धारयतं स्थापयतं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पुनरेनानिवर्तयपुनरेनान्याकुरु । इन्द्रं ऽणानिपच्छत्वग्निरेनाउपाजंतु ॥ २ ॥

पुनः । एनाः । नि । वर्तय । पुनः । एनाः । नि । आ । कुरु ।
इन्द्रः । एनाः । नि । यच्छतु । अग्निः । एनाः । उपऽअर्जतु ॥ २ ॥

अत्र मंत्रद्रष्टा स्वात्मानं प्रति ब्रूते हे मदीयात्मन् त्वं एनाः एताः अन्यतोभिर्गन्त्रीः गाआपोवा पुनर्निवर्तय पुनःपुनर्मदभिमुखीकुरु । तदनंतरं एनाः एताः पुनः भूयोभूयः निष्कारु नियताः आत्मायत्ताः कुरु । किंच इन्द्रोपि तव सहायभूतः सन् एनाएताः नियच्छतु त्वदायत्ताः करोतु । अग्निश्च एनाएताः गाः आपोवा उपाजतु उपगमयतु उपक्षिपतुवा उपयोग्याः करोत्वित्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

पुनरेतानिर्वर्तन्तामस्मिन्पुष्यन्तुगोपतौ ।
इहैवाग्नेनिधारयेहतिष्ठतुयारयिः ॥ ३ ॥

पुनः । एताः । नि । वर्तन्ताम् । अस्मिन् । पुष्यन्तु । गोऽपतौ ।
इह । एव । अग्ने । नि । धारय । इह । तिष्ठतु । या । रयिः ॥ ३ ॥

एनाएताःइन्द्रयोगावः आपोवा पुनर्निवर्तन्तां भूयोभूयोमां प्रत्यागच्छन्तु आगत्य । च गोपतौ सास्त्रादिमतीनां धेनूनां वृष्टिलक्षणानामपां च पाठके अस्मिन्नीदृशे मयि पुष्यन्तु आत्मायत्तत्वेन स्थित्वा पुष्टाभवन्तु । पुष्टाः सवीस्ताः हे अग्ने त्वं इहैव अस्मिन्नेव मयि निधारय नियमेन स्यापय । या रयिः यदपि धीहादिकं धनमस्ति तदपि धनं गोसहितं इहास्मिन्नेव गोपतौ मयि तिष्ठतु निवसतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यन्त्रियानंन्ययनंसंज्ञानंयत्परायणम् ।
आवर्तनंनिवर्तनंयोगोपाअपितंह्रुवे ॥ ४ ॥

यत् । निऽयानंम् । निऽअयनंम् । समऽज्ञानंम् । यत् । पराऽअयनंम् ।
आऽवर्तनंम् । निऽवर्तनंम् । यः । गोपाः । अपि । तम् । ह्रुवे ॥ ४ ॥

नियानं अधिकरणे ल्युट् नियमेन यान्त्यागच्छन्ति गावोत्रेति नियानं गोष्टारब्धं स्थानं पदस्तीति शेषः । यच्छब्दयोगात्तच्छब्दोभ्याहर्तव्यः हुवइति क्रियापदं सर्वत्रानुपज्यते तत्स्थानं

हुवे आह्वयामि । आह्वानमभिमुखीकरणं तेन चात्र तत्पूर्विका प्रार्थना लक्ष्यते । गोसहितं गोष्ठं प्रार्थयइत्यर्थः । न्ययनं भावे ल्युट् नियमेन गृहं प्रति प्राप्तिलक्षणं गमनं यदस्ति तदपि प्रार्थये संज्ञानं गोभिः सह ऐकमत्यं यदस्ति तदपि प्रार्थये परायणं परागमनं वनं प्रति गवां चरणाय गमनं यदस्ति तदपि प्रार्थये आवर्तनं वनचारिणीभिर्गोभिः सह प्रवर्तनं यदस्ति तदपि प्रार्थये निवर्तनं वने चरित्वा गृहं प्रति यदागमनमस्ति तदपि प्रार्थये योपि गोपाः गवां पालको स्ति तमपि हुवे प्रार्थये सर्वगुणोपेतागाः प्रार्थयइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यउदानइव्ययनंयउदानट्परायणम् ।

आवर्तनंनिवर्तनमपिगोपानिवर्तताम् ॥ ५ ॥

यः । उ॒त्॒ऽआ॒न॒ट् । वि॒ऽअ॒य॒न॒म् । यः । उ॒त्॒ऽआ॒न॒ट् । प॒रा॒ऽअ॒य॒न॒म् ।
आ॒ऽव॒र्त॒न॒म् । नि॒ऽव॒र्त॒न॒म् । अ॒पि॒ । गो॒पाः । नि । व॒र्त॒ता॒म् ॥ ५ ॥

योगोपाः गोपालः व्ययनं नष्टानां गवां अन्वेषणार्थं विविधगमनं उदानट् व्याप्नोति अनुभवति यः परायणं परागमनं उदानट् व्याप्नोति वनं प्रति गवां चरणाय गमनमित्यर्थः यश्च आवर्तनं वनचारिणीभिर्गोभिः सह प्रवर्तनमनुभवति योपि गोपाः निवर्तनं गोभिः सह वनात् गृहं प्रति गमनमनुभवति सोपि गोपालः निवर्ततां गोभिः सह वनात् गृहं प्रति क्षेमेणागच्छतु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आनिवर्तनिवर्तयपुनर्नइन्द्रगादेहि । जीवाभिर्भुनजामहे ॥ ६ ॥

आ । नि॒ऽव॒र्त॒ । नि । व॒र्त॒य॒ । पु॒नः॒ । नुः॒ । इ॒न्द्र॒ । गाः॒ । दे॒हि॒ ।

जी॒वा॒भिः॒ । भु॒न॒जा॒म॒हे॒ ॥ ६ ॥

हे इन्द्र त्वं धानिवर्त धानिवर्तस्व अस्मदभिमुखोन्नव । ततः अन्यदोगच्छतीगांः निवर्तय अस्मदभिमुखीकुरु । एवं कृत्वा च हे इन्द्र त्वं पुनः पश्चात् नोस्मभ्यं गाः देहि प्रपच्छ । त्वपा दत्ताभिः जीवाभिः चिरंजीवतीभिः सर्वस्य जीवयित्रीभिर्वा गोभिः भुनजामहे वयं भुंजीमहि । यद्वा भुनिरत्रान्तर्भावितण्यर्थः देवपितृन् संभोजयेमहि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

परिवोविश्वतोदधउर्जाघृतेनपर्यसा ।

येदेवाःकेचयज्ञियास्तेरय्यासंसृजन्तुनः ॥ ७ ॥

परि । वः । विश्वतः । दधे । ऊर्जा । घृतेन । पर्यसा । ये । देवाः ।

के । च । यज्ञियाः । ते । रय्या । सम् । सृजन्तु । नः ॥ ७ ॥

हे देवाः विश्वतः सर्वतः स्थितान् बोधुप्मान् ऊर्जागोसंबन्धिना दधिलक्षणेनात्नेन घृते-
नाज्येन च पर्यसा क्षीरेण च परिदधे संधारयामि युष्मभ्यं हविर्द्वारेण प्रयच्छामि न केवलमा-
त्मानं पुष्णामीत्यर्थः । एतत् ज्ञात्वा ये के च देवाः यज्ञियायज्ञार्हाः सन्ति ते देवाः नोस्मान्
रय्या गोलक्षणेन धनेन संसृजन्तु संयोजयन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी

आनिवर्तनिवर्तयनिनिवर्तनिवर्तय ।

भूम्याश्चतस्रःप्रदिशस्ताभ्यएनानिवर्तय ॥ ८ ॥ १ ॥

आ । निवर्तन । वर्तय । नि । निवर्तन । वर्तय । भूम्याः । चतस्रः ।

प्रदिशः । ताभ्यः । एनाः । नि । वर्तय ॥ ८ ॥ १ ॥

मंत्रद्रष्टा ऋषिः स्वात्मानं गाश्च संबोध्याह हे मदीयात्मन् त्वं गाः आवर्तय आकारो-
प्यनेनापि संबध्यते मदभिमुखीं कुरु स्तुत्या यागेन च ताः प्रसाद्योपनमयेत्यर्थः । हे गावो-
यूयमपि प्रसाद्यमानाआनिवर्तन आनिवर्तध्वं आभिमुख्येनागच्छत । पुनरप्याह हे मदीयात्मन्
त्वं निवर्तय गोसंचरणस्थानादपगच्छन्तीर्गाः इतोभिर्गन्त्रीः कुरु । यूयमपि हे गावः निवर्त्यमा-
नाः सत्यः निवर्तन निवर्तध्वं । इदानीं स्वात्मागावश्च ऋषिं प्रति ब्रुवते हे ऋषे अहं कुतोगानिव-
र्तयामीति कुतोवयं निवर्तामहइत्यात्मना गोभिश्च पृष्ठः सन्नाह-भूम्याः पृथिव्याः
चतस्रः प्रदिशः चतुःसंख्यायुक्ताः प्रकृष्टायादिशः सन्ति ताभ्योदिग्भ्यः एनागाः निवर्तय
हे आत्मन् मदभिमुखीः कुरु । हे गावोयूयमपि ताभ्योदिग्भ्योनिवर्तध्वमिति सामर्थ्याल्लब्धं ।
यद्वा अद्वैतपक्षेपि सूक्तार्थो यथाघटते तथा योजना कर्तव्या ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पथमोवर्गः ॥ १ ॥

भद्रमिति दशर्चं चतुर्थं सूक्तं आद्याएकपदा दशाक्षरा विराट् अग्निमीळेभुजामित्येषा अनुष्टुप् नवमीविराट् दशमीत्रिष्टुप् मध्येषुद्गायत्र्यः इदमादीनां सप्तसुकानामिन्द्रपुत्रः मजा पतिपुत्रोवा विमदऋषिः वसुऋषिपुत्रोवसुऋदाख्योवा । इदमुत्तरं चाग्नेयं । तथाचानुक्रान्तं—सप्तो-
त्तराण्यैन्द्रोविमदः माजापत्योवा वासुऋषोवसुऋदा । भद्रं दशमेयंतुगायत्रमाद्यैकपदा पादएव वा शांत्यर्थः परानुष्टुबंत्येविराट्त्रिष्टुभाविमि । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

भद्रं नो अपिवातय मनः ॥ १ ॥

भद्रं नो अपिवातय मनः ॥ १ ॥

हे अग्ने त्वं नोस्माकं मनः भद्रं शुभयुक्तं अपिवातय अपिरत्रधात्वर्थानुवादी आगमय त्वत्संबन्धिस्तोत्रकरणे प्रेरयेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अग्निमीळेभुजां यविष्ठं शासामि त्रं दुर्धरीतुम् ।

यस्य धर्मन्त्स्वरेणीः सपर्यन्ति मातुरूधः ॥ २ ॥

अग्निम् । ईळे । भुजाम् । यविष्ठम् । शासा । मित्रम् । दुःधरीतुम् ।

यस्य । धर्मन् । स्वः । एनीः । सपर्यन्ति । मातुः । ऊर्धः ॥ २ ॥

भुजां हविर्भुजां देवानां मध्ये यविष्ठं अहन्यहनि अग्निहोत्रादिकर्मार्थं जापमानत्वादतिशयेन युवानं शासा अनुशासनेन मित्रं यस्मादिदं कर्तव्यं इदं न कर्तव्यमिति सर्वयनुशास्ति तस्मात् सर्वस्य मित्रभूतमित्यर्थः । दुर्धरीतुं दुर्धरणीयं संग्रामे शत्रुभिर्दुर्निवारणीयं एवंभूतमग्निं ईळे स्तौ-
मि । अपिच यस्याग्नेः धर्मन् धर्मणि अग्निहोत्रादिके कर्मणि स्वः छुलोकमादित्यं सर्वं देवजातं वा एनीः एन्यः प्रतिगंत्र्यः आहुतयः स्तुतयश्च सपर्यन्ति परिचरन्ति सेवन्ते । यद्वा स्वः सपर्यन्ती-
त्यनयोः सामानाधिकरण्यं अत्र स्वरित्ययं सर्वशब्दोनिपातः स्वः सर्वे देवाः एनीः आत्मनः प्रतिगंत्रीः आहुतीः स्तुतीश्च सपर्यन्ति सेवन्ते उपजीवन्तीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—दुभोपममेतद् मातुः गोरूधः क्षीरोपसंहारस्थानं प्रति यथा वत्सा उपजीवन्ति तद्वद् तमग्निमीळइति पूर्वेण सं-
बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यमासाकूपनीळंभासाकेतुंवर्धयन्ति ।
भ्राजतेश्रेणिदन् ॥ ३ ॥

यम् । आसा । कूपनीळम् । भासाकेतुम् ।
वर्धयन्ति । भ्राजते । श्रेणिदन् ॥ ३ ॥

स्तोतारोमष्टारश्च आसा स्तुतिहविलक्षणेनोपासनेन यमग्निं वर्धयन्ति कीदृशं कूपनीळं कर्मस्थानं कर्माधारमित्यर्थः भासाकेतुं ज्वालालक्षणज्ञापकं दीप्तिः कर्तारं यच्छब्दश्रुतेः तच्छब्दोऽप्याहार्यः सोमिः श्रेणिदन् श्रोत्रुष्योपष्टुष्यः अभीष्टफलसमूहप्रदः शत्रुष्योज्वालापंक्तिप्रदोवा एवंभूतः सन् भ्राजते भासते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अर्योविशांगानुरेतिप्रयदानंहृदिवोअन्तान् ।
कविरभ्रंदीद्यानः ॥ ४ ॥

अर्यः । विशाम् । गानुः । एति । प्र । यत् । आनट् । दिवः ।
अन्तान् । कविः । अभ्रम् । दीद्यानः ॥ ४ ॥

विशां यजमानमनुष्याणां अर्यो गन्तव्यः गानुर्गमनशीलोऽग्निर्दीद्यानो दीप्यमानः यद्यदा एति ऊर्ध्वं गच्छति तदा दिवोद्युलोकस्य अन्तान् पर्यन्तान् कविर्मेधावी सोमिः प्रानट् प्रकर्षेण व्याप्नोति अभ्रं मेघोपलक्षितमन्तरिक्षं च व्याप्नोति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

जुपह्व्यामानुपस्योर्ध्वस्तस्थाह्रुभ्वायज्ञे ।
मिन्वन्त्सद्व्रंपुरएति ॥ ५ ॥

जुपत् । ह्व्या । मानुपस्य । ऊर्ध्वः । तस्थौ । ऋभ्वा । यज्ञे ।
मिन्वन् । सव्रं । पुरः । एति ॥ ५ ॥

मानुषस्य यजमानस्य यज्ञे यजनीये यागे हव्या हव्यानि हवींषि णुपव सेवमानोग्निः
 ऋष्या उरुभूतः बहुज्वालोपेतऊर्ध्वः तस्थौ उत्तिष्ठति ऊर्ध्वं ज्वलतीत्यर्थः । अपिच योग्निः पुरः
 प्राग्वांशादारभ्य सप्त सदनं सौमिकीं वेदिं मन्वन् पुरः पुरस्ताव उत्तरवेदिशालामुखीयाव
 षणीयमानः सन् एति गच्छति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सहिक्षेमोहविर्यज्ञःश्रुष्टीदस्यगातुरेति ।
 अग्निदेवावाशीमन्तम् ॥ ६ ॥ २ ॥

सः । हि । क्षेमः । हविः । यज्ञः । श्रुष्टी । इत् । अस्य । गातुः ।
 एति । अग्निम् । देवाः । वाशीमन्तम् ॥ ६ ॥ २ ॥

यउक्तक्षणविशिष्टोग्निः हीत्येतदवधारणे सएवाग्निः क्षेमः कुशलहेतुः सर्वस्य परिपाल-
 नहेतुरित्यर्थः हविः पुरोडाशादिकं च सएव हविषः तन्निमित्तत्वात् यज्ञः यागोपिसएव तस्यापि
 तद्धेतुत्वात् । किंच श्रुष्टीव क्षिप्रमेव अस्याग्नेः गातुर्गमनशीलः अधिष्ठात्रात्मा एति देवानामाह्वानार्थं
 गच्छति । गत्वा च प्रत्यागच्छन्तं वाशीमन्तं स्तुतिलक्षणया वाचोपेतं अग्निं प्रतिदेवाः अपि-
 गच्छन्तीतिशेषः ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथ सप्तमी—

यज्ञासाहंदुर्वइपेग्निंपूर्वस्यशेवंस्य । अद्रेःसूनुमायुमाहुः ॥ ७ ॥

यज्ञश्सहम् । दुर्वः । इपे । अग्निम् । पूर्वस्य । शेवंस्य ।
 अद्रेः । सूनुम् । आयुम् । आहुः ॥ ७ ॥

अत्रैकवाक्यतायै यत्तच्छब्दावध्याहार्यौ । अपरोर्ध्वर्चः पूर्वं व्याख्येयः आयुं देवा-
 नामाह्वानार्थं इत्येन गन्तारं यमग्निं अद्रेः सज्जं अभ्यनः पुत्रं आहुः । त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्पर्णीत्ये-
 वमादयोमंत्राः वदन्ति । यज्ञसहं यागस्पृशोढारं धारयितारमित्यर्थः तमग्निं अभिलक्ष्य दुयः प-

रिचरणं इपे इच्छामि । किमर्थं पूर्वस्य अत्र पूर्वशब्दउत्कृष्टवाची उत्कृष्टस्य शेवस्य स्वर्गापवर्ग-
लक्षणसुखस्य मास्यर्थमिति शेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नरोयेकेचास्मदाविश्वेत्तेवामआस्युः । अग्निहविषावर्धन्तः ॥ ८ ॥

नरः । ये । के । च । अस्मत् । आ । विश्वा । इत् । ते । वामे ।
आ । स्युरिति स्युः । अग्निम् । हविषा । वर्धन्तः ॥ ८ ॥

नरोनेतारः ये के च ये केचित् पुत्रपौत्रादयः अस्मदस्माकं सन्ति आकारः पूरकः ते
पुत्रपौत्रादयः वामे वननीये संभजनीये विश्वेव विश्वस्मिन्नेव पश्वादिधने आस्युः आसमन्ता-
द्भवेयुः उपविशेशुरित्याशास्महे । किंकुर्वन्तः अग्निं अंगनादिगुणविशिष्टं देवं हविषा पुरोडाशा-
दिकेन वर्धन्तः वर्धयन्तः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ऋष्णःश्वेतोरूपोयामोअस्यब्रध्नऋज्रउतशोणोयशस्वान् ।
हिरण्यरूपंजनिताजजान ॥ ९ ॥

ऋष्णः । श्वेतः । अरूपः । यामः । अस्य । ब्रध्नः । ऋज्रः । उत ।
शोणः । यशस्वान् । हिरण्यरूपम् । जनिता । जजान् ॥ ९ ॥

अत्र यच्छब्दमध्याहृत्य योज्यं यामः याति गच्छत्यस्मिन्निति यामोरथः प्रजापतिना
निर्मितः कीदृशः ऋष्णः असितवर्णः श्वेतः सितवर्णः अरूपः आरोचमानः ब्रध्नोमहान् ऋज्रः
ऋजुगामी उतापिच शोणोरक्तवर्णः यशस्वान् कीर्तिमान् यद्वा यशइति धननाम हविर्लक्षणे-
न धनेन युक्तः हिरण्यरूपं सुवर्णसदृशं तं रथं अस्याग्नेरर्थाय जनिता सर्वस्य जगतोजनयि-
ता प्रजापतिः जजान जनयामास अस्मै दत्तवानित्यर्थः । कथमेकस्यैव रथस्य ऋष्णादिनाना-
रूपत्वं संभवतीति चेद् अग्नेः सामर्थ्यातिशयेन संभवतीत्यर्थः । यद्वा हिरण्यरूपमिति रथवा-
चिना शब्देन सह सामानाधिकरण्यात् ऋष्णादिशब्दाः द्वितीयान्तत्वेन योज्याः अत्र सर्वगु-
णोकरथवत्तयामिः स्तूपवदित्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

ए॒वाते॑अग्ने॒विम॒दोम॒नी॒पामूर्जो॑नपाद॒मृते॑भिःस॒जोपाः॑ ।

गिर॒आव॑क्षत्सु॒मती॑रि॒यान॒इप॒मूर्जसु॒क्षिति॑वि॒श्वमा॑भाः ॥ १० ॥ ३ ॥

ए॒व । ते । अ॒ग्ने । वि॒द॒म॒दः । म॒नी॒पाम् । ऊ॒र्जः । न॒पात् । अ॒मृते॑भिः ।

स॒द॒जोपाः॑ । गिरः । आ । व॒क्षत् । सु॒द॒म॒तीः । इ॒यानः॑ । इ॒पम् ।

ऊ॒र्जम् । सु॒द॒क्षि॒तिम् । वि॒श्वम् । आ । अ॒भा॒रि॒त्य॒भाः ॥ १० ॥ ३ ॥

एव एवमुक्तप्रकारेण हे ऊर्जो नपात् ओषधिवनस्पतिपितृभूतस्यान्नस्य पौत्र हे अग्ने अमृ-
तेभिः अमृतैर्हविर्लक्षणैरन्नैः सजोपाः संगतो विमदो नाम ऋषिः मनीषां मरुष्टां बुद्धिं कामयमा-
नः सन् ते तुभ्यं गिरः स्तुतिलक्षणावाचः आवक्षत् आभिमुख्येनोक्तवान् वक्तेश्छन्दसि लेटि
रूपं ततस्त्वं एतत् ज्ञात्वा सुमतीरियानः शोभनलक्षणबुद्धीस्त्वं गमयन् इपमन्नं ऊर्जं क्षीरादिकं
रसं च सुक्षितिं शोभननिवासं यद्वा क्षितयो मनुष्याः शोभनपुत्रपौत्रादिकं यत्किञ्चिद्देयमस्ति त-
द्विश्वं धनं च आभाः तस्मै विमदाय आहर देहि ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे तृतीयेवर्गः ॥ ३ ॥

आग्निं इत्यष्टर्चं पंचमं सूक्तं आस्तारपंक्तिच्छन्दस्कं आयौ द्वौ गायत्रौ पादौ ततो द्वौ
जागतौ सा आस्तारपंक्तिः ऋषिदेवते पूर्ववत् । तथा चानुक्तान्तं—आग्निनाद्यावास्तारपांक्तमिति ।
पृष्ठचस्य चतुर्थेऽहनि आग्निं स्ववृत्किभिरित्याज्यमिति । महाव्रते आग्निमारुते यावतीस्वृक्षु इत्वां
दं साम स्तुवीरन् तदानोमादितस्तावत्यक्चो नुरूपायाः सूवितंच—यदित्वांदं भूयसीषु चैव स्तु-
वीरन्नाग्निं स्ववृत्किभिरिति तावतीरनुरूपा इति ।

तत्र प्रथमा—

आग्निं स्ववृत्किभिर्होतारित्वाष्टणीमहे ।

य॒ज्ञाय॑स्ती॒र्णावा॑हि॒पे॒विवो॑मदेशि॒रि॒पाव॑कशो॒चिप॑विवक्षसे ॥ १ ॥

आ । अग्निम् । न । स्ववृत्किः । होतारम् । त्वा । वृणीमहे ।
 यज्ञाय । स्तीर्णवर्हिषे । वि । वः । मदे । शीरम् ।
 पावकशोचिपम् । विवक्षसे ॥ १ ॥

हे अग्ने वः तव स्वभूते विमदे एतदाख्ये ऋषौ मयि इयं स्तुतिः प्रवृत्तास्ति नेति संप्रत्य-
 र्थे अतोवयमिदानीं स्ववृत्किभिः स्वयं कृताभिः दोषवर्जिताभिः स्तुतिभिः होतारं देवानामाह्वा-
 तारं होमनिष्पादकं वा अग्निं त्वा त्वां आवृणीमहे आभिमुख्येन संभजामहे । किमर्थं स्तीर्णव-
 र्हिषे यज्ञाय तादर्थ्यं चतुर्थी यज्ञार्थं कीदृशं शीरं ओषध्यादिषु सर्वत्रानुशायिनं पावकशोचिपं
 शोधकदीप्तिं विवक्षसे महन्नामैतत् हे अग्ने त्वमपि महान् भवसि यद्वा विमदे यज्ञस्य संब-
 न्धिनः सोमस्य पानजन्यविविधमदार्थं त्वामावृणीमहइति योज्यं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

त्वामुतेस्त्वाभुवःशुभन्त्यश्वराधसः ।
 वेति त्वामुपसेचनी विवोमदृक् ऋजीतिरग्र आहुतिर्विवक्षसे ॥ २ ॥

त्वाम् । ऊँ इति । ते । सुह्रुवः । शुभन्ति । अश्वराधसः । वेति ।
 त्वाम् । उपसेचनी । वि । वः । मदे । ऋजीतिः ।
 अग्ने । आहुतिः । विवक्षसे ॥ २ ॥

स्वाभुवः स्वप्रकाशेन दीप्यमानाः अश्वराधसोऽग्न्यात्तधनाः ते यजमानाः हे अग्ने त्वामु-
 त्वामेव शुभन्ति शोभयन्ति यज्ञेहविर्भिर्दीपयन्तीत्यर्थः । किंच उपसेचनी तवोपरिक्षरणशीला
 ऋजीतिः ऋजुगामिनी हूयमाना आहुतिः हे अग्ने त्वां वेति गच्छति । किमर्थं वस्तव विमदे
 मदनमित्ते तृप्त्यर्थमित्यर्थः । किंच त्वमपि विवक्षसे महान् भवसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

त्वेधुर्माणं आसते जुह्विभिः सिञ्चतीरिव ।
 कृष्णारूपाण्यर्जुनाविवोमदे विश्वा अधिश्रियोधिपे विवक्षसे ॥ ३ ॥

त्वे इति । धर्माणः । आसते । जुहूभिः । सिञ्चतीःऽइव । रुष्णा ।
रूपार्णि । अर्जुना । वि । वुः । मदे । विश्वाः । अधि ।
श्रियः । धिये । विवक्षसे ॥ ३ ॥

धर्माणोयज्ञस्य धारयितारऋत्विजः जुहूभिः संपूर्णाहुतिभिर्होमपात्रैः त्वे त्वामेव आसते सेवन्ते । तत्रदृष्टान्तः—सिंचतीरिव वृष्टिलक्षणाः पृथिवीं सिंचत्यआवः अग्नीन् यथा स्वपितृत्वेन सेवन्ते तद्वत् । अग्नेरापइतिश्रुतेः । तस्यापां पितृत्वं । यद्वा जुहूभिः सिंचतीरिव सिच्यमानाआहु- तयइव धर्मणः त्वया धार्यमाणारश्मयः त्वे त्वयि आसते निवसन्ति । हे अग्ने त्वं रुष्णा रु- ष्णवर्णानि अर्जुना अर्जुनानि श्वेतवर्णानिज्वालान्तर्गतरूपाणि च विश्वाः सर्वाः श्रियः शोभा- अधिधिपे अधिकं यथा भवति तथा धारयसि किमर्थं वोयुष्माकं सर्वेषां देवानां विमदे वि- विधसोमपानजन्यमदार्थं यतएवमतः विवक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यमग्नेमन्यसेरयिसहसावन्नमर्त्यं ।
तमानोवाजंसातयेविवोमदेयज्ञेपुंचित्रमाभ्रराविवक्षसे ॥ ४ ॥
यम् । अग्ने । मन्यसे । रयिम् । सहसाऽवन् । अमर्त्यं ।
तम् आ । नः । वाजंऽसातये । वि । वुः । मदे । यज्ञेपुं ।
चित्रम् । आ । भ्रर । विवक्षसे ॥ ४ ॥

हे अमर्त्यं अमरणधर्मन् सहसावन् बलवन् एवंभूत हे अग्ने त्वं यं रयिं मन्यसे सर्वेषु धनेषु यद्धनं वरिष्ठमिति जानासि चित्रं चायनीयं रयिं नोस्माकं । वाजसातये अन्नटाभाय आभ्रर आहर प्रपच्छ । किमर्थं वोयुष्माकं सर्वेषां देवानां यज्ञेषु विमदे विविधसोमादिहवि- र्जन्यमदनिमित्ते यागेषु नानाप्रकारैर्हविर्भियुष्माकं तर्पणायेत्यर्थः । त्वमपि विवक्षसे महान् भ- वसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अग्निर्जातोअथर्वणाविदहिश्वानिकाव्या ।
भुवद्भूतोविस्वतोविवोमदेप्रियोयमस्पृकाम्योविवक्षसे ॥ ५ ॥१॥

अग्निः । जातः । अथर्वणा । विदत् । विश्वानि । काव्या ।
 भुवत् । दूतः । विवस्वतः । वि । वः । मदे । प्रियः ।
 यमस्य । काम्यः । विवक्षसे ॥ ५ ॥ ४ ॥

अथर्वणा एतन्नाम्ना ऋषिणा जातो जनितोऽग्निः कथमवगम्यते । त्वामग्नेषुष्करादध्यथर्वा-
 निरमन्थतेतिर्मंत्रान्तरात् । विश्वानि समस्तानि काव्या काव्यानि स्तोत्रकर्माणि विदत् वेत्ति
 विवस्वतोयजमानस्य दूतः देवानामाह्वानार्थं भुवत् भवति । किञ्च यमस्य संयन्तुः यजमानस्य
 प्रियः इष्टः सन् काम्यः कमनीयः प्रार्थनीयो भवतीत्यर्थः । शिष्टं स्पष्टं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथ षष्ठी-

त्वांयज्ञेष्वीळतेग्नेप्रयत्यध्वरे ।
 त्वं वसूनि काम्या विवो मदे विश्वा दधासि दाशुपे विवक्षसे ॥ ६ ॥
 त्वाम् । यज्ञेषु । ईळते । अग्ने । प्रयति । अध्वरे ।
 त्वम् । वसूनि । काम्याः ॥ वि । वः । मदे । विश्वा ।
 दधासि । दाशुपे । विवक्षसे ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वां प्रयति प्रकर्षेण गच्छति वर्तमाने अध्वरे यागे यज्ञेषु यजनीयेषु हविःषु
 आसन्नेषु ससु ईळते ऋत्विग्यजमानाः स्तुवन्ति । अपिच हे अग्ने त्वं विश्वा विश्वानि
 काम्या काम्यानि कमनीयानि वसूनि धनानि दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय विमदे सोमा-
 दिहविर्जन्यतस्यै सत्यां दधासि प्रयच्छसि अतः कारणाद्विवक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

त्वांयज्ञेष्वृत्विजं चारुमग्नेनिपेदिरे ।
 घृतप्रतीकं मनुषो विवो मदेशु क्रंचेतिष्ठमक्षसि विवक्षसे ॥ ७ ॥

त्वाम् । यज्ञेषु । ऋत्विजम् । चारुम् । अग्ने । नि । सेद्विरे ।
घृतप्रतीकम् । मनुषः । वि । वः । मदे । शुक्रम् ।
चेतिष्ठम् । अक्षदग्निः । विवक्षसे ॥ ७ ॥

हे अग्ने त्वां मनुषोमनुष्याः यजमानायज्ञेषु यागेषु निषेदिरे नियमेन स्थापयन्ति । कीदृशं ऋत्विजं होतृनामकं चारुं रमणीयं घृतप्रतीकं आज्याहुतिपूर्णमुखं शुक्रं ज्वलन्तं अक्षदग्नि-
व्याग्नेः तेजोभिः चेतिष्ठं अतिशयेन ज्ञातारं । किमर्थं विवोमदे तव सोमादिहविर्जन्यविविधघृ-
तस्य यस्मादेवं तस्माद्विवक्षसे महान् भवसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अग्नेशुक्लेणशोचिषोरुप्रथयसेवृहत् ।

अभिक्रन्दन्वृषायसेविवोमदेगर्भदधासिजामिपुविवक्षसे ॥८॥५॥

अग्ने । शुक्लेण । शोचिषा । उरु । प्रथयसे । वृहत् ।

अभिक्रन्दन् । वृषयसे । वि । वः । मदे । गर्भम् ।

दधासि । जामिपु । विवक्षसे ॥ ८ ॥ ५ ॥

हे अग्ने वृहत् महास्त्वं शुक्लेण दीप्तेन शोचिषा तेजसा उरु प्रथयसे विस्तीर्णं यथा भ-
वति तथा प्रख्यातोभवसि । किंच अभिक्रन्दन् आभिमुख्येत् युद्धार्थं शत्रूनाह्वयन् वृषायसे
वृषइवाचरसि युद्धकालेदर्पितवृषइव रोरुवद्भवसीत्यर्थः । त्वं माध्यमिकः सन् जामिपु भग्नि-
नीभूतास्वोपधीषु गर्भं वोजलक्षणं दधासि वृष्टिद्वारेण धारयसि । एकस्मात् प्रजापतेः सकाशात्
उद्भूतत्वादभ्योपध्योर्जामित्वं उपचयंते । कस्मिन् सति विवोमदे तव विविधसोमादिहविर्जन्य-
मदे संजाते सति । यस्मात् एवं ऊतवानसि तस्मात् त्वं विवक्षसे महान्भवसि विवक्षसइति
महन्नाम वक्तेर्वा सन्नन्तस्वरूपं इति ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

कुहेति पञ्चदशर्चं षष्ठं सूक्तं ऐन्द्रं पञ्चदशी त्रिष्टुप पञ्चमीसप्तमीनवम्यस्तिसोनुष्टुभः शि-
ष्टाः पुरस्ताद्दहत्यः आपद्वादकच्यष्टकवतीपुरस्ताद्दहती पूर्ववदपिः । तथाचानुक्तान्तं—कुहपंचो-

ना पुरस्ताद्वाहृतं त्रिष्टुबन्तं त्वंत्याचिदानस्त्वंनोनुष्टुभइति । चतुर्थेहनि निष्केवल्ये एतत्सूक्तं ।
सूत्रितंच—कुहश्रुतइन्द्रोयुध्मस्पतइति निष्केवल्यमिति ।

तत्र प्रथमा—

कुहंश्रुतइन्द्रःकस्मिन्नद्यजनेमित्रोनश्रूयते ।

ऋषीणांवायःक्षयेगुहांवाचर्कपेगिरा ॥ १ ॥

कुहं । श्रुतः । इन्द्रः । कस्मिन् । अद्य । जने । मित्रः । न । श्रूयते ।

ऋषीणाम् । वा । यः । क्षये । गुहां । वा । चर्कपे । गिरा ॥ १ ॥

अद्यास्मिन् दिने इन्द्रः कुह कुत्र स्थाने श्रुतो विश्रुतः प्रख्यातः कस्मिन् जने यजमाने
इज्यत्वेन स्तुत्यत्वेनावस्थितः श्रूयते प्रख्यायते । तत्रदृष्टान्तः—मित्रोन सूर्यइव सत्वेव वा तद्वत् ।
यइन्द्रऋषीणां भृग्वदीनां क्षये निवासे आश्रमे गुहावा गुहायामरण्ये वा गिरा स्तुतिटक्षणया
वाचा चर्कपे अत्यर्थमाकृष्यते अत्यर्थं स्तूयतइत्यर्थः । सइन्द्रः कुह श्रुतइति पूर्वेण संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इहश्रुतइन्द्रोअस्मेअद्यस्तवेववृज्जीर्चीपमः ।

मित्रोनयोजनेप्वायशश्चक्रेअसाम्या ॥ २ ॥

इह । श्रुतः । इन्द्रः । अस्मे इति । अद्य । स्तवे । वृज्जी । ऋचीपमः ।

मित्रः । न । यः । जनेषु । आ । यशः । चक्रे । असामि । आ ॥ २ ॥

इहास्मिन् यज्ञे इन्द्रः श्रुतः प्रख्यातः अद्यास्मिन् दिवसे अस्मे अस्माभिः स्तवे स्तूयते ।
कीदृशः वृज्जी वज्रवान् ऋचीपमः । यद्यावइन्द्रतेशतंशतंभूमीरुतस्युः नत्वावज्जित्प्यादिक्रया
स्तुत्या समानगुणइत्यर्थः । यइन्द्रः मित्रोन सूर्यइव स्निग्धइव वा जनेषु स्तोत्रेषु जनेषु यशः
अन्नं कीर्तिं च वा चक्रे करोति । कीदृशं असामि असाधारणं सइन्द्रः अस्माभिः स्तूयतइति
पूर्वेण संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

महोयस्पतिः शर्वसो असांम्यामहो नृम्णस्यं तूतुजिः ।

भर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ॥ ३ ॥

महः । यः । पतिः । शर्वसः । असांमि । आ । महः ।

नृम्णस्यं । तूतुजिः । भर्ता । वज्रस्य । धृष्णोः ।

पिता । पुत्रम् इव । प्रियम् ॥ ३ ॥

यइन्द्रः महोमहतः शर्वसो बलस्य पतिः ईश्वरः असांम्या आह् मयांशयां आसमातेः
अनन्तगुणइत्यर्थः महोमहतो नृम्णस्य धनस्य च तूतुजिः स्तोत्रग्यः प्रेरकः । किंच धृष्णोः
शत्रूणां धर्षकस्य वज्रस्य स्वकीयस्यायुधस्य भर्ता यइन्द्रोधारयिता सइन्द्रोस्मान्पात्विति शेषः ।
तत्रदृष्टान्तः—पिता पुत्रमिव प्रियं यथा पिता प्रियं ईप्सितं सुतं पाति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

युजानो अश्वावातस्य धुनी देवो देवस्य वज्रिव ।

स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानस्तोप्यध्वनः ॥ ४ ॥

युजानः । अश्वा । वातस्य । धुनी इति । देवः । देवस्यं । वज्रिवः ।

स्यन्ता । पथा । विरुक्मता । सृजानः । स्तोपि । अध्वनः ॥ ४ ॥

हे वज्रिवः वज्रवन्निन्द्र एकोमत्वर्थी योनुवादकः देवोद्योतमानस्त्वं देवस्य द्योतमानस्य
वातस्य वायोः धुनी प्रेरकौ वायोरपिशीघ्रगामिना कित्यर्थः अश्वा अश्वौ त्वदीयौ हरिनामकौ
युजानः स्वरथे संयोजयन् । कीदृशौ विरुक्मता विरोचनवता यथा मार्गेण स्यन्ता स्यन्तौ ग-
च्छन्तौ अध्वनः युद्धे गमनमार्गान् सृजानः उत्पादयन् स्तोपि सततं स्तूपसे ॥४॥

अथ पंचमी—

त्वंत्याचिद्वातस्याश्वागां कृञ्चात्मनवहृद्यै ।

ययोर्देवो नमर्त्यो यन्तानकिं विदाप्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥

त्वम् । त्या । चित् । वातस्थ । अर्था । आ । अगाः । ऋज्जा ।
 त्मनां । वहध्वै । ययोः । देवः । न । मर्त्यः । यन्ता ।
 नर्किः । विदाय्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥

यच्छब्दसंबन्धादुत्तरतोर्ध्वं पूर्वं व्याख्यायते—ययोस्त्वदीययोरश्वयोर्यन्ता नियन्ता नि-
 वारयिता देवो न देवानां मध्ये कश्चिदपि देवो नास्ति । नकिर्न कश्चिदपि विदाय्यः वेत्ता जवस्य
 बलस्येति वा शेषः । हे इन्द्र त्वं वातस्य वायोर्जवेन बलेन च युक्तौ ऋज्जा ऋजुगामिनौ त्या
 चित् तावपि अश्वात्त्वदीयावश्वौ त्मना आत्मनैव सारथिनिरपेक्षेणेत्यर्थः वहध्वै वहनार्थं अ-
 भिप्रेतदेशप्रापणायेत्यर्थः आगाः आभिमुख्येन गच्छसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथ षष्ठी—

अध्गमन्तोशनापृच्छतेवाकदर्थान्आगृहम् ।
 आजग्मथुःपराकाद्विवश्चग्मश्चमर्त्यम् ॥ ६ ॥

अध । गमन्ता । उशनां । पृच्छते । वाम् । कर्त्तुःअर्था ।
 नः । आ । गृहम् । आ । जग्मथुः । पराकात् । दिवः ।
 च । ग्मः । च । मर्त्यम् ॥ ६ ॥

अथाथ यज्ञसमाप्त्यनन्तरं उशना भागवक्रपिः हे इन्द्राग्नी गमन्ता स्वस्थानं प्रतिगच्छन्तौ
 वांयुवांसर्वोयजमानः पृच्छते पृच्छतिस्म । यद्वा उशनेति विभक्तिव्यत्ययः उशनसं इन्द्रस्य स-
 खिभूतं भागवं इन्द्रं च युवांसर्वोयजमानः पृच्छति । किं पृष्टवानिति उच्यते—युवां कदर्थं
 कदर्थं किंभयोजनवन्तौ सन्तौ नोस्मदीयं आकारः पतीत्यस्यार्थे गृहं प्रति पराकात् दूरनामै-
 तत्त दूरादाजग्मथुः आगतवन्तौ स्थः । तदेवोक्तं दिवश्च युतोकाच्च ग्मश्च भूलोकाच्च मर्त्यं मनु-
 ष्यं मां प्रत्यागतवन्तौ युवयोः कृतार्थत्वादन्नगमनमस्मदनुग्रहार्थमेव न स्वार्थमिति ब्रुवन्-
 नुव्रजतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आनंद्न्द्रपृक्षसेस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।

तत्त्वायाचामहेवःशुष्णंयद्ब्रह्ममानुषम् ॥ ७ ॥

आ । नः । इन्द्र । पृक्षसे । अस्माकम् । ब्रह्म । उत्क्षयतम् । तत् ।
त्वा । याचामहे । अवः । शुष्णम् । यत् । हन् । अमानुषम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं नदति तृतीयार्थे षष्ठी नोस्माभिः उद्यतं उत्क्षिप्तं दत्तमित्यर्थः । अस्माकम-
स्मदीयं ब्रह्म हवित्क्षेणमन्नं आङ्मर्यादायां आवृत्तेरित्यर्थः पृक्षसे आत्मना संपर्चय । पृक्षा-
संपर्के इति धातोरूपं आभक्षयेत्यर्थः । किंच वयमपि त्वा एवंभूतं त्वां तद यदुत्कृष्टमस्तीति
शेषः तत्तादृशमन्नं अवः तद्रक्षणं च याचामहे प्रार्थयामहे यथा यच्छुष्णं बलं अमानुषं म-
नुष्यादन्यं राक्षसादिकं हन् हन्ति तदुत्कृष्टं बलं च याचामहे । यद्वा हे इन्द्र त्वं शुष्णं एतन्ना-
मानं अमानुषं मनुष्यव्यतिरिक्तमसुरं हन् हतवानसि । हत्वा यद येन रक्षणेन त्रैलोक्यं पाल-
यितवानसि तदवः पालनमस्माकमपि भवेदिति त्वां याचामहे इति वाक्यार्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अक्रमादस्युरभि नो अमन्तुरन्यव्रतो अमानुषः ।

त्वन्तस्यामित्रहन्वधर्दासस्य दम्भय ॥ ८ ॥

अक्रमा । दस्युः । अभि । नः । अमन्तुः । अन्यव्रतः । अमानुषः ।
त्वम् । तस्य । अमित्रहन् । वधः । दासस्य । दम्भय ॥ ८ ॥

अक्रमां अविद्यमानयागादिकर्मां दस्युः उपक्षपयिता अभि आभिमुख्येन स्वरूपतो नो-
स्मान् अमन्तुः अज्ञाता यद्वा अत्रावेत्युपसर्गस्य वकारलोपोद्गम्यः अवमन्तुः अवमन्ता
अभिभविता अन्यव्रतः श्रुतिस्मृतिव्यतिरिक्तकर्मा अमानुषः मनुष्यसंभवहारादासः असुरम-
ल्लितिरित्यर्थः एवंभूतो योस्ति हे अमित्रहन् शत्रूणां हन्तरिन्द्र त्वं दासस्य उपक्षपयितव्यस्य
तस्य वधः हन्ता सन् दम्भय सं शत्रुं भिन्धि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

त्वंनइन्द्रशूरशूरैरुतत्वोतासोवर्हणा ।

पुरुत्रातेविपूर्योनवन्तक्षोणयोयथा ॥ ९ ॥

त्वम् । नः । इन्द्र । शूर । शूरैः । उत । त्वाऽऽऽतासः । वर्हणा ।

पुरुत्रा । ते । वि । पूर्यः । नवन्त । क्षोणयः । यथा ॥ ९ ॥

हे शूर विक्रान्तेन्द्र त्वं शूरैः भटैः मरुद्भिः सहितः सन् नोस्मान् पाहीति शेषः उत अपिच त्वोतासः त्वया रक्षितावयं वर्हणा परिवर्हणायां शत्रूणां हिंसायां समर्थाभवेम । किंच ते त्वदीया पूर्यः कामानां पूरणानि ईप्सितार्थप्रदानानि पुरुत्रा बहून् स्तोतृन् विनयन्त विविधं व्यामुवन्ति क्षोणयः मनुष्यनामैतत् मनुष्याः स्वकीयं स्वामिनं सेवार्थं यथाव्यामुवन्ति तद्वत् ॥९॥

अथ दशमी—

त्वंतान्दृत्रहृत्येचोदयोनृन्कापर्णेशूरवज्रिवः ।

गुहायदीकवीनांविशानक्षत्रशवसाम् ॥ १० ॥ ७ ॥

त्वम् । तान् । दृत्रहृत्ये । चोदयः । नृन् । कापर्णे । शूर ।

वज्रिवः । गुहा । यदि । कवीनाम् । विशाम् ।

नक्षत्रशवसाम् ॥ १० ॥ ७ ॥

हे वज्रिवः वज्रधर शूरेन्द्र त्वं कापर्णे असिः रुपाणः तेन कार्यं युद्धं कापर्णं तस्मिन्बृ-
हृत्ये शत्रुहननार्थं नृन् नरान् तान् प्रसिद्धान् मरुद्गणान् चोदयः चोदयसि मेरयसि यदि
यदा त्वं कवीनां मेधाविनां नक्षत्रशवसां देवान् प्रतिगच्छत् स्तोत्रबलानां विशां स्तोत्रजनानां
संबन्धीनि गुहा गुहानि गूढानि गुणैः संवृतानि स्तोत्राणि शृणोपीति शेषः तदापेरयसीति
पूर्वेणान्वयः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी—

मक्षूतातदन्द्रदानामंसआक्षाणेशूरवज्रिवः ।

यद्दशुष्णस्यदम्भयोजातंविश्वंसुपार्वसिः ॥ ११ ॥

मक्षु । ता । ते । इन्द्र । दानदंभसः । आक्षाण । शूर ।
वज्रिद्वः । यत् । ह । शुष्णस्य । दंभयः । जातम् ।
विश्वम् । स्यादंभः ॥ ११ ॥

हे शूर विक्रान्त वज्रिवः वज्रोपेतेन्द्र दानामसः दानकर्मणः स्तोतृभ्यः सततमभीष्टफल-
प्रदस्येत्यर्थः ते तव स्वभूतानि मक्षु क्षिप्राणि अविलंबितानि क्षिप्रकारणयुक्तानीत्यर्थः आ-
क्षाणे योद्धृभिर्व्याप्यमाने त्वय्यवस्थितानि ता तानि कर्माणि स्तोतारः स्तुवन्तीति शेषः स्या-
वभिः सह यातृभिर्मरुद्भिः सहितस्त्वं यद् यस्य प्रसिद्धस्य शुष्णस्यासुरस्य विश्वं जातं स-
र्वमपत्यजातं दंभयः अदंभयः हिंसितवानसि यद्वा एवमादीनि यानि खलु कर्माणि सन्ति ता-
नि स्तुवन्तीति पूर्वेण संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

माकुक्ष्यगिन्द्रशूरवस्वीरस्मेभूवन्नभिष्टयः ।
वयं वयन्त आसां सुभ्रे स्याम वज्रिवः ॥ १२ ॥

मा । अकुक्ष्यक् । इन्द्र । शूर । वस्वीः । अस्मे इति । भूवन् । अभिष्टयः
वयम्द्वयम् । ते । आसाम् । सुभ्रे । स्याम । वज्रिद्वः ॥ १२ ॥

हे शूर विक्रान्तेन्द्र अस्मे अस्माकं स्वभूताः वस्वीर्महत्यः अभिष्टयः आभिमुख्येष्टयः
इज्याः यद्वा आभिमुख्येच्छा अभीप्सितपार्थनाः कुक्ष्यक् कुत्सिताः विफलाइत्यर्थः मा भूवन् ।
किं तर्हि हे वज्रिवः वज्रिन्द्र ते तव प्रसादात् वयं वयमृत्विग्यजमामाः दिवंचनमतिवराप्रद-
र्शनार्थं आसामिज्यामिच्छानां वा संबन्धिनि सुभ्रे सुरते अवस्थिताः स्याम भवेम वयमभिष्टि-
जन्येन दृष्टादृष्टसुखेन युक्ताः शीघ्रं भवेमेत्याशास्महे इत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अस्मेतातइन्द्रसन्तुसत्याहिंसन्तीरुपस्पृशाः ।
विद्यामयासां भुजोधेनूनां वज्रिवः ॥ १३ ॥

अस्मे इति । ता । ते । इन्द्र । सन्तु । सत्या । अहिंसन्तीः । उपस्पृशाः ।
विद्याम् । यासाम् । भुजः । धेनूनाम् । न । वज्रिद्वः ॥ १३ ॥

हे इन्द्र ऋस्मे अस्माकं स्वभूताः ता सत्या इत्युभयत्र प्रथमावहुवचनस्यछान्दसआकारः
 सति निर्देशस्याविशेषणत्वात् तास्तादृश्यः उपस्पृशः त्वामुपगम्य स्पृशन्तीत्युपस्पृशः स्तुतयः
 ते तव प्रसादात् सत्या सत्याः सन्तु यथार्था भवन्तु तव सद्गुणग्राहिण्यइत्यर्थः । अपिच अहिंसन्तीः
 त्वां अहिंसत्यश्च भवन्तु सतिस्तुतित्वाद्गुणयन्त्यश्च भवन्त्वित्यर्थः । हे वज्रिव इन्द्र यासां स्तुती-
 नां संबन्धेन भुजोदृष्टादृष्टान् भोगान् विद्याम् वयं लभेमहि । तत्र दृष्टान्तः—धेनूनां न गवां
 क्षीरादिभोगान् यथा गोस्वामी लभते तद्वत् । ताः सत्याभवन्त्विति पूर्वेणान्वयः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अहस्तापदपदीवर्धतक्षाःशचीभिर्वेद्यानाम् ।

शुष्णं परिप्रदक्षिणिद्विश्वायवेनिशिश्नथः ॥ १४ ॥

अहस्ता । यत् । अपदी । वर्धत । क्षाः । शचीभिः । वेद्यानाम् ।

शुष्णम् । परि । प्रदक्षिणित् । विश्वऽआयवे । नि । शिश्नथः ॥ १४ ॥

हे इन्द्र यद्यदा क्षाः भूमिः अहस्ता पाणिरहिता अपदी चरणवर्जिता च अमनुष्यकर्मके-
 त्यर्थः वेद्यानां स्तोत्रयोग्यानां त्वत्प्रभृतीनां देवानां संबन्धिभिः शचीभिः कर्मभिर्वर्धत अवर्ध-
 त धनधान्यादिभिः समृद्धेत्यर्थः । तदा त्वं परिप्रदक्षिणित् एवंभूतां पृथिवीं परिवेष्ट्य प्रदक्षिणं
 यथा भवति तथा स्थितं शुष्णमसुरं विश्वायवे तादृश्यं चतुर्थी सर्वत्रापविहतगामिनः एतदाख्य-
 स्य और्वशेषराक्षोर्थाय विशिश्नथः नितरां ताडितवानसि । यद्वा यदा शुष्णस्याच्छादनार्थं ह-
 स्तपादवर्जिता काचिद् पृथिवी वेदितव्यानामसुराणां मायारूपैः कर्मभिः शुष्णं असुरं वेष्ट्य
 प्रदक्षिणं यथा भवति तथावस्त्यितावर्धत तदानीं तां मायोत्पादितां पृथिवीं विश्वायवे सर्व-
 व्यापकस्य मरुद्गणस्य प्रवेशनार्थं निशिश्नथः नितरां हतवानसि ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

पिवापिवेदिन्द्रशूरसोममारिपण्योवसवानुवसुःसन् ।

उतत्रायस्वगृणतोमयोनोमहर्ध्वरायोरेवतस्क्रधीनः ॥ १५ ॥ ८ ॥

पिबेदपिव । इत् । इन्द्र । शूर । सोमम् । मा । रिषण्यः ।
 वसवान् । वसुं । सन् । उत । त्रायस्व । गृणतः । मघोनः ।
 महः । च । रायः । रेवतः । कृधि । नः ॥ १५ ॥ ८ ॥

पिबपिबेति वीप्सा अतित्वराप्रदर्शनार्थं हे शूर वीरेन्द्र त्वं अभिषुतं सोमं शीघ्रं पिव
 यागकालातिपातोयावन्न भवति तावच्छीघ्रं सोमं पिबेत्यर्थः । इदितिपूरणः । हे वसवान् वसुतां
 धनानामानेतस्त्वं वसुः प्रशस्तः सन् मारिषण्यः यागकालातिक्रमजातेन दोषेण अस्मान्मार्हि-
 सीः प्रशस्तस्य तव कर्मवैगुण्येन हिंसितुमयुक्तमित्यर्थः । उतापिच हे इन्द्र त्वं गृणतस्त्वां
 स्तुवतः स्तोतृन् मघोनः हविलक्षणधनवतोयजमानांश्च त्रायस्व प्रमादजनितकर्मवैगुण्यदोषात्
 पालयस्व । किञ्च महश्चरायइत्युभयत्र तृतीयार्थे षष्ठी महोमहता रायोधनेन च नोस्मान् रेवतः
 कृधि धनवतः कुरु ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

यजामहइति सप्तमं सप्तमं सूक्तं प्रथमासप्तम्यौ त्रिष्टुभौ पंचम्यभिसारिणी द्विदशकवती
 द्विद्वादशकवतीत्यभिसारिणीत्युच्यते शिष्टाश्चतस्रोजगत्यः पूर्ववदपिदेवते । तथाचानुक्रान्तं—य-
 जामहेसप्ताद्यन्त्येत्रिष्टुभौ पंचम्यभिसारिणीति । चतुर्थेहनि माध्यन्दिनसवने तृतीयापंचम्योराव-
 र्त्तनेन त्रीन् तृचान् होत्रकाएकैकं तृचमावपेरन् । सूत्रितंच—यजामहइन्द्रं वज्रदक्षिणमिति
 द्वितीयानेवमेवेति ।

तत्र प्रथमा—

यजामहइन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां रुथ्यां विव्रतानाम् ।
 प्रश्मश्रुदोधुवदूर्ध्वथाभूद्विसेनाभिर्दयमानो विराधसा ॥ १ ॥

यजामहे । इन्द्रम् । वज्रदक्षिणम् । हरीणाम् । रुथ्यम् ।
 विव्रतानाम् । प्र । श्मश्रु । दोधुवत् । ऊर्ध्वस्था । भूत् । वि ।
 सेनाभिः । दयमानः । वि । राधसा ॥ १ ॥

वयमिन्द्रं यजामहे सोमलक्षणैर्हविर्भिः पूजयामः । कीदृशं वज्रदक्षिणं शत्रुवधाय स-
ततं वज्रोदक्षिणहस्ते यस्य तं विव्रतानां रथवहनादिविविधकर्मणां हरीणां एतत्संसकानाम-
श्वानां रथ्यं आनेतारं सइन्द्रः सोमपानानन्तरं श्मश्रु स्वकीयानि श्मश्रूणि दोधुवत् पुनः पुन-
धुन्वानः सन् ऊर्ध्वथा ऊर्ध्वं प्रभूत् प्रादुरभूत् । किञ्च सेनाभिः मरुदादिस्वकीयैः सैन्यैः विदय-
मानः विविधं शत्रून् हिंसन् राधसा द्वितीयार्थेदृतीया राधोधनं वीत्युपसर्गश्रुतेयोग्यक्रियाध्या-
हारः विविधं स्तोत्रश्रयोददाति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

हरीन्वस्ययावनेविदेवस्विन्द्रोमघैर्मघवाष्टत्रहामुवत् ।
ऋमुर्वाजंऋभुक्षाःपत्यतेशवोर्वक्ष्णौमिदासस्यनामचित् ॥ २ ॥

हरी इति । नु । अस्य । या । वने । विदे । वसुं । इन्द्रः । मघैः ।
मघऽर्वा । ष्टत्रऽहा । मुवत् । ऋभुः । वाजः । ऋभुक्षाः ।
पत्यते । शवः । अर्व । क्ष्णौमि । दासस्य । नाम । चित् ॥ २ ॥

अस्येन्द्रस्य संबन्धिनौ या यौ हरी अश्वौ वने वन्यन्ते संभज्यन्तेस्मिन् देवाइति
वनं यज्ञः अरण्यं वा तस्मिन् वसु ऋजीकलक्षणं धनं यवसलक्षणं वा नु क्षिप्रं विदे विन्देते ल-
भेते । यद्वा यौ हरी अस्येन्द्रस्य वने संभजनार्थं वसुवसुनोलाभाय क्षिप्रं भवतइतिशेषः ता-
स्यां हरिष्यां मघैः धनैः मघवाधनवानिन्द्रः वृत्रहा वृत्राख्यासुरस्य मेघस्य वा हन्ता भुवत्
भवति । अपिच ऋभुः दीप्तः वाजोबलवान् ऋभुक्षाः महानिन्द्रः शवः शवसोबलस्य धनस्य
वा पत्यते ईष्टे । यद्वा शत्रूणां बलं प्रतिपत्यते पद्यतेगच्छति अहमपि तस्य प्रसादात् दासस्य
उपक्षपयितव्यस्य शत्रोः नामचित् नम्यतेऽनेनेतिनाम शिरः तदपि अवक्ष्णौमि अवहन्मि
किमुतान्यदंगं अथवा नामधेयमपि नाशयामि किमुत शत्रुं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यदावञ्छिंरिण्यमिदयारथंहरीयमस्यवहंतोविसूरिभिः ।
आतिष्ठतिमघवासनंश्रुतइन्द्रोवाजस्यदीर्घश्रवंसस्पतिः ॥ ३ ॥

यदा । वज्रम् । हिरण्यम् । इत् । अथ । रथम् । हरी इति ।
यम् । अस्य । वहतः । वि । सूरिभिः । आ । तिष्ठति ।
मघवा । सनश्श्रुतः । इन्द्रः । वाजस्य । दीर्घश्रवसः । पतिः ॥ ३ ॥

यदा इन्द्रो हिरण्यं हितरमणीयं वज्रं स्वकीयमायुधं शत्रुहनाय गृह्णातीति शेषः । इदिति पूरणः । अथ तदानीं अस्मिन्दस्य हरी अश्वौ यं रथं विवहतः गन्तुप्रदेशं विशेषेण प्रापयतः मघवा धनवानिन्द्रः सूरिभिः स्तोत्रभिः कुत्सादिभिः सह तं रथमातिष्ठति आरोहति । कीदृशः सनश्श्रुतः चिरपत्न्यातः जगति स्वभावतएव विख्यातइत्यर्थः । दीर्घश्रवसः बहुकीर्तिः वाजस्यान्नस्य पतिः स्वामी एवंभूतइन्द्रस्ते रथमारोहतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

सोचिन्नुवृष्टिर्यूथ्याऽस्वासचाँइन्द्रःश्मश्रूणिहरिताभिपुष्णुते ।
अववेतिसुक्षयंसुतेमधुदिङ्मनोतिवातोयथावनम् ॥ ४ ॥

सो इति । चित् । नु । वृष्टिः । यूथ्या । स्वा । सचा । इन्द्रः ।
श्मश्रूणि । हरिता । अभि । पुष्णुते । अव । वेति । सुक्षयम् ।
सुते । मधु । उत् । इत् । धूनोति । वातः । यथा । वनम् ॥ ४ ॥

तच्छब्दश्रुतेर्यच्छब्दोऽध्याहर्तव्यः या महती वृष्टिरस्ति सो सा वृष्टिः नु क्षिप्रं चिदित्युप-
मार्थे यथा सर्वं सिंचति तथा इन्द्रः स्वा स्वानि यूथ्या यूथ्यानि मरुदादिगणलक्षणानि सचा
सह स्वानि श्मश्रूणि च हरिता हरिद्वर्णेन सोमेन च अभिपुष्णुते । पुष्षुष स्नेहनसेचनपूरणे-
ष्वितिधातुः आभिमुख्येनस्थित्वा क्षिप्रं सिंचति सोमं पापयति पिबति चेत्यर्थः । अपिच
सुक्षयं शोभनं यज्ञगृहं अववेति अभिगच्छति गत्वा च सुते सोमेभिपुते सति मधु मधुरसो-
पेतं सोमं पीत्वा मत्तः सन्नितिशेषः उदिङ्मनोति स्वशरीरमुत्कंपयति । तत्र दृष्टान्तः—वातोवायुः
यथा वनं वृक्षसमूहं उत्कंपयति तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

योवाचाविवाचोमृधवाचःपुरूसहसाशिवाजुषानं ।
तत्तदिदस्यपौंस्यंगृणीमसिपितेव्यस्तविर्पीवाहृधेशवः ॥ ५ ॥

यः । वाचा । विद्वाचः । मृध्रश्वाचः । पुरु । सहस्रा । अशिवा ।
जघान । तत्तदन्त । इत् । अस्य । पौंस्यम् । गृणीमसि ।
पिताइव । यः । तर्विपोम् । वृधे । शर्वः ॥ ५ ॥

यइन्द्रः वाचा वाङ्मत्रेणैव विवाचः विविधवाचः स्वशत्रून् मृध्रवाचः हिंसितवाचः कृत्वे-
तिशेषः पुरु पुरुणि बहूनि अशिवा अशिवान्मृत्सकराणि दुःस्कराणीत्यर्थः सहस्रा शत्रूणां
सहस्राणि जघान हन्ति अपिच यश्चेन्द्रः पितेव यथापिता पुत्रस्य तर्विपीं बलं अन्नमदानैर्बृ-
धे वर्धयति तथा वृष्टिद्वारेण सर्वस्य जगतः शवोबलं बृधे वर्धयति । अस्पेन्द्रस्य तत्तदिव
तत्तदेव पौंस्यं बलं गृणीमसि वयं स्तुमः । इन्द्रोयेन येन बलेन शत्रून् हन्ति तस्य तत्तदन्तं वयं
स्तुमइत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

स्तोमं तइन्द्रविमंदा अजीजनन् अपूर्व्यं पुरुतमं सुदानवे ।
विद्वाह्यस्य भोजनमिनस्य यदा पशुं न गोपाः करामहे ॥ ६ ॥
स्तोमम् । ते । इन्द्र । विद्मदाः । अजीजनन् । अपूर्व्यम् ।
पुरुतमम् । सुदानवे । विद्म । हि । अस्य । भोजनम् ।
इनस्य । यत् । आ । पशुम् । न । गोपाः । करामहे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तुभ्यं सुदानवे शोभनदानस्पर्थाय विमदा विमदानामानोवयं स्तोमं स्तोत्र-
विशेषं अजीजनन् जनितवन्तः कृतवन्तइत्यर्थः । अत्र पूर्वोत्तरयोरेकवाक्ययोः पुरुपव्यत्ययः । की-
दृशं अपूर्व्यं अपूर्वं अन्यैः पूर्वमकृतं उत्कृष्टमित्यर्थः । पुरुतमं बहुतमं नानाप्रकारोपेतमित्यर्थः । हि
यस्मात्कारणात् हे इन्द्र इनस्येश्वरस्य अस्य ईदृशस्य तव यद्भोजनं धनमस्ति तत् विद्म वयं
जानीमः । तस्मात्कारणात् त्वदीयं तदन्नं आकरामहे वयं अस्मदभिमुखं कुर्महे । तत्र दृष्टान्तः-
पशुं न गोपाः यथा गोपालः धेनुमाह्वयन् स्वस्याभिमुखीं करोति तद्वत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

माकिर्ननुनासुरव्यावियौ पुस्तवं चेन्द्रविमदस्य चक्रपैः ।
विद्वाहिते प्रमाते देवं जामिवदुस्मेते सन्तु सुरव्याशिवांनि ॥ ७ ॥ ९ ॥

मार्किः । नः । एना । सख्या । वि । यौपुः । तव । च । इन्द्र ।
 विदमदस्य । च । ऋषेः । विद्म । हि । ते । प्रदमतिम् । देव ।
 जामिदवत् । अस्मे इति । ते । सन्तु । सख्या । शिवानि ॥७॥९॥

हे इन्द्र ते तव च विमदस्य ऋषेर्मम च नः अस्मदोद्वयोश्चेतिद्वयोर्बहुवचनं आवयोः एना
 एनानि सख्या सख्यानि स्तुत्यस्तोतृत्वेन यद्व्ययदृष्टत्वेन च सखिकर्माणि मार्किर्विद्यौपुः केचिद-
 पि न विश्वथयेयुः । अपिच हि यस्मात्कारणात् हे देव द्योतमानेन्द्र ते तव प्रममिं प्रकृष्टममिति
 अनुग्राहिकां बुद्धिं विद्म जानीमः । तत्र दृष्टान्तः—जामिदव यथा भ्राता स्वभगिन्या स्नेहयुक्तां
 मतिं जानाति तद्वत् तस्मात्कारणात् अस्मे अस्माकं ते तव च सख्या सख्यानि शिवानि सन्तु
 मंगलानि भवन्तु अनपायानीत्यर्थः ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

इन्द्रसोममिति षड्भुजमष्टमं सूक्तं चतुर्थ्याद्यास्तिस्रोनुष्टुभोऽश्विदेवत्याः आदितस्त्रिष्टुप्ः
 आस्तारपंक्तिच्छन्दकाः । आदितोद्वौ गायत्रौ ततोद्वौ जागतौ सा आस्तारपंक्तिः । ऋषिः पूर्ववत् ।
 तथाचानुक्रान्तं—इन्द्रसोमपळास्तारपांकंत्वाश्विन्योन्त्यास्तिस्रोनुष्टुभइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रसोममिमांषिवमधुमन्तंचमूसुतम् ।
 अस्मेरर्धनिधारयविवोमदेसहस्रिणंपुरुवसोविवक्षसे ॥ १ ॥
 इन्द्र । सोमम् । इमम् । पिव । मधुमन्तम् । चम् । सुतम् । इति । सुतम् ।
 अस्मे इति । र्धियम् । नि । धारय । वि । वः । मदे । सहस्रिणम् ।
 पुरुवसो इति । पुरुवसो । विवक्षसे ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं इममोदृशं सोमं पिव । कीदृशं मधुमन्तं मधुररसोपेतं चम् चन्वोः अधिषव-
 णफलकयोः सुतमभिपुत्रं तदनन्तरं पुरुवसो बहुधन हे इन्द्र वः तव विमदे विशेषेण सोमजन्य-
 मदे सति अस्मे अस्मासु र्षिं धनं निधारय नितरा स्थापय । कीदृशं सहस्रिणं सहस्रसं-

ख्यायुक्तं प्रभूतमित्यर्थः । त्वया दत्तेन धनेन यस्माद्वयं पुनरपि त्वदर्थं यागं कुर्मः तस्मादस्मात्तु धनं निधेहीत्यर्थः । अतः कारणाद्विवक्षसे महन्नाभैतत् त्वं महान् भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वांयज्ञेभिर्ऋक्थैरुपह्वयेभिरीमहे ।

शचीपतेशचीनांविबोमदेऽश्रेष्ठंनोधेहि वार्यं विवक्षसे ॥ २ ॥

त्वाम् । यज्ञेभिः । उक्थैः । उप । ह्वयेभिः । ईमहे । शचीपते ।

शचीनाम् । वि । वः । मदे । श्रेष्ठम् । नः ।

धेहि । वार्यम् । विवक्षसे ॥ २ ॥

हे इन्द्र वयं यज्ञेभिर्यज्ञैः सोमयागादिभिः उक्थैः शस्त्रलक्षणैः स्तोत्रैः ह्वयेभिर्ह्वयैः पुरोडाशादिभिश्च उपेत्युपसर्गश्रुतेर्योग्यपदाध्याहारः त्वामुपेत्य ईमहे अभिलषितं धनं याचामहे । अतः हे शचीपते कर्मणां पालक यतः त्वं केषांचित्कर्मणां पालकोभवसि इति न किंतु शचीनां सर्वेषां कर्मणां पालकोभवसीत्यर्थः । एवं याचितस्त्वं नोस्मभ्यं वार्यं वरणीयं श्रेष्ठं प्रशस्यतमं पश्वादिधनं धेहि देहि । शिष्टं स्पष्टं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यस्पतिर्वार्याणामसिरधस्यंचोदिता ।

इन्द्रस्तोतृणामविताविबोमदेऽहिपोनःपाह्यंहसोविवक्षसे ॥ ३ ॥

यः । पतिः । वार्याणाम् । असि । रधस्यं । चोदिता ।

इन्द्रं । स्तोतृणाम् । अविता । वि । वः । मदे । द्विपः ।

नः । पाहि । अंहसः । विवक्षसे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र यस्त्वं वार्याणां वरणीयानां धनानां पतिरसि स्वामी भवसि । रधस्य राधकस्य स्तोतृश्रोदिता धनदानेन कर्मसु नियोक्ता च भवसि । किंच हे इन्द्र यस्त्वं स्तोतृणां अविता रक्षकोसि सत्त्वं विबोमदे तव विविधे सोमजन्यमदे सति द्विपोद्वेष्टुः सकाशात् नोस्मान् पाहि रक्ष अंहसः पापाच्च रक्ष । कस्मादेवमुच्यसे यस्मात्त्वं विवक्षसे महान् भवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

युवंशंक्रामायाविनासमीचीनिरमन्थतम् ।

विमदेनयदीळितानासत्यानिरमन्थतम् ॥ ४ ॥

युवम् । शंक्रा । मायाविना । समीची इति सम्ईची । निः ।

अमन्थतम् । विमदेन । यत् । ईळिता ।

नासत्या । निःऽअमन्थतम् ॥ ४ ॥

हे शका शकौ शत्रुवधादिकर्मसु समर्थौ हे अश्विनौ मायाविना मायाविनौ प्रज्ञावंतौ शत्रुवंचनकुशलौ वा युवं युवां समीची परस्परं संगतौ निरमन्थतं अग्निं निरमन्धीतं । अश्वि-
नावध्वर्युइतिब्राह्मणोक्तत्वात् । अग्निमन्थनमप्यश्विनोरुपपन्नमिति । कदाश्विनौ निर्मथितवन्तौ
उच्यते--यद्यदा नासत्या नासत्यौ युवां विमदेन मया ईळिता ईळितौ स्तुतौ निरमन्थतं निरम-
न्धीतं तदानीं युवां परस्परं संगतौ निर्मथितवन्तौ स्थइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

विश्वेदेवार्कपन्तसमीच्योर्निष्पतन्त्योः ।

नासत्यावब्रुवन्देवाःपुनरावहतादिति ॥ ५ ॥

विश्वे । देवाः । अकृपन्त । सम्ईच्योः । निःऽपतन्त्योः । नासत्यौ ।

अब्रुवन् । देवाः । पुनः । आ । वहतात् । इति ॥ ५ ॥

हे अश्विनौ युवाभ्यां अग्निमन्थनकाले प्रेर्यमाणयोः समीच्योः परस्परेण संयुक्तयोरर-
ण्योर्निष्पतन्त्योः विस्फूर्तिगान्निर्गमयन्त्योः सत्योः विश्वे सर्वे इन्द्रादयोदेवाः अकृपन्त युवामस्तु-
वन् । किंच देवाः नासत्यावश्विनौ युवामब्रुवन् अवोचन् । किमिति पुनरावहतादिति पुनः
पुनः इदृशानि जगत्स्थितिहेतुभूतानि कर्माणि युवामाभिमुख्येन स्थित्वावहतां यद्वा युवा-
भ्यामुत्पाद्यमानः पुनश्चायमग्निः अस्मदीयानि हवींषि आवहत्विति देवानासत्यावब्रुवन् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

मधुमन्मेपरायणंमधुमत्पुनरायनम् ।

तानोदिवादेवतयायुवंमधुमतस्कृतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

मधुमत् । मे । पराअयनम् । मधुमत् । पुनः । आअयनम् ।

ता । नः । देवा । देवतया । युवम् । मधुमत्तः । कृतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

हे अश्विनौ मे मदीयं परायणं गृहात्परागमनं मधुमत अत्र रसविशेषवाचिना मधुशब्दे-
न तद्गता प्रीतिर्लक्ष्यते युवयोः प्रसादात्प्रीतियुक्तं भवत्वितिशेषः । पुनः आयनं गृहं प्रत्यागम-
नं मधुमत्प्रीतियुक्तं भवतु । अपिच हे देवा देवौ द्योतमानौ ता तौ युवं युवां नोस्मात् मधुमतः
प्रीतियुक्तान् कृतं कुरुतं । केनेति उच्यते-देवतया देवत्वेन अणिमादिदेवतैश्वर्ययोगेने-
त्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

भद्रमित्येकादशर्चं नवमं सूक्तं तुहादिपरिभाषयेदमप्यास्तारपाङ्कं सोमदेवताकं ऋषिश्चा-
न्यस्मादितिपरिभाषया प्राजापत्येन्द्रोवा विमदोवा वसुक्रोवसुखुद्धा ऋषिः । तथाचानुक्रान्तम-
भद्रमेकादशसौम्यमिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

भद्रंनोअर्पिवातयमनोदक्षमुतक्रतुम् ।

अधातेसख्येअन्धंसोविबोमदेरणन्गावोनयवंसेविवक्षसे ॥ १ ॥

भद्रम् । नः । अर्पि । वातय । मनः । दक्षम् । उत ।

क्रतुम् । अध । ते । सख्ये । अंधंसः । वि । वः । मदे ।

रणान् । गावः । न । यवंसे । विवक्षसे ॥ १ ॥

हे सोम त्वं नोस्मदीयं मनः भद्रं कल्प्याणं वातय ममय अस्माकं मनः शुभसंकल्पं
कुर्वित्यर्थः । तथा दक्षमुत दक्षमपि दक्षवृद्धौ वृद्धं सर्वग्यापिनं अन्तरात्मानमपि भद्रं शुभका-
रिलक्षणं प्रापय अस्माकमन्तरात्मानं शुभकारिणं कुर्वित्यर्थः । उत अपिच क्रतुं प्रज्ञानं भद्रं

शुभाध्यवसायलक्षणं प्रापय शुभाध्यवसायिन कुर्वित्यर्थः । अध अथ स्तोतारः ते तव सख्ये स्तुत्यस्तोतृत्वैज्ययष्टृत्वलक्षणे सत्त्विकर्मणि रणन् रमंता । तत्र दृष्टांतः—गावोन यवसे । यथा धेनवोघासे रमते मीतिं कुर्वति तद्वत् । कस्मिन् सति अन्धसः सोमाख्यस्यान्नस्य संबन्धिनि वः तव विमदे विविधसोमजन्यमदनिमित्ते सति । कस्मादेवं यस्माद्विवक्षसे महान् भवसि ॥१॥

अथ द्वितीया—

हृदिस्पृशंस्तआसतेविश्वेषुसोमधामंसु ।

अधाकामाऽइमेममविवोमदेवितिष्ठन्तेवसुयवोविवक्षसे ॥ २ ॥

हृदिस्पृशः । ते । आसते । विश्वेषु । सोम । धामंसु ।

अध । कामाः । इमे । मम । वि । वः । मदे ।

वि । तिष्ठन्ते । वसुयवः । विवक्षसे ॥ २ ॥

हे सोम ते तव हृदिस्पृशः स्तुतिभिः हृदयं स्पृशंतकृत्विजः विश्वेषु धामसु सर्वेषु स्थानेषु आसते त्वां स्तुवंतस्तिष्ठन्ति । अध अथ इमे ईदृग्भूताः कामा, अभिलाषा, विवोमदे तव सोमपानजन्यविविधे मदनिमित्ते सति सोमयागार्थमित्यर्थः । वसुयवोवसुकामाः धनमिच्छन्तः मम हृद्यादितिशेष वितिष्ठन्ते उत्तिष्ठन्ति । कस्मादेवं यस्माद्विवक्षसे महान् भवसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उतव्रतानिसोमतेप्राहंमिनामिपाक्या ।

अधापितेवंसूनवोविवोमदेमृळानोअभिचिह्नुधाद्विवक्षसे ॥ ३ ॥

उत । व्रतानि । सोम । ते । प्र । अहम् । मिनामि । पाक्या ।

अध । पिताऽइव । सूनवै । वि । वः । मदे । मृळ ।

नः । अभि । चित् । वधात् । विवक्षसे ॥ ३ ॥

उतापिच हे सोम अहं ते तुभ्यं व्रतानि यागादिकर्माणि पाक्या परिपक्या सर्वार्थदर्शिन्या प्रज्ञया । यद्वा पाक्येति व्रतविशेषणमेतत् पाक्यानि परिपक्यानि परिनिष्ठितानीत्यर्थः । प्रमिनामि प्रहिनस्मि प्रकर्षेण करोमीत्यर्थः । अधाय यागानंतरं विवोमदे तव विविधे मदे सति नोस्मान् मृळ सुखय अभिचिद्वधाव आभिमुख्येन स्थित्वा शञ्चादिवधाञ्च अस्मान् पालयेतिशेषः । तत्र दृष्टान्तः—पिते वसूनवे । यथा पिता पुत्रार्थं सुखयति सर्वस्मात् पुत्रमेव पालयति तद्वत् । यस्मात्सुख्यमानः पाल्यमानश्चाहं युष्मदर्थं पुनःपुनः सोमयागं करोमि तस्मान्मां सुखय पालय चेत्यर्थः । कस्मादेवमुच्यसे यस्मात्त्वं विवक्षसे महान् भवसि महान्तश्च भक्तान् सुखयन्ति पालयन्ति चेति यावत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

समुप्रयन्ति धीतयः सर्गासोवताँइव ।

ऋतुनः सोमजीवसे विवोमदे धारया चमसाँइव विवक्षसे ॥ ४ ॥

सम् । ऊँ इति । प्र । यन्ति । धीतयः । सर्गासः । अवतान्इव ।

ऋतुम् । नः । सोम । जीवसे । वि । वः । मदे ।

धारय । चमसान्इव । विवक्षसे ॥ ४ ॥

हे सोम धीतयः देवतागुणान् दधति गृह्णन्तीति धीतयः स्तुतयः अस्मदीयाः समु संभूयैव प्रयन्ति । प्रकृष्टया गत्या त्वां गच्छन्ति तत्र दृष्टान्तः—सर्गासोवतानिव विसृज्यन्ते उदकपानार्थमिति सर्गासोसंघाः यत्रस्थावटसंघावा ते यथा उदकपानार्थमादानार्थं वा अवतान् कूपनामैतत् कूपान् प्रतिगच्छन्ति तद्वत् त्वमप्येतत् ज्ञात्वा ऋतुं यागादिकं कर्म प्रज्ञां वा नोस्माकं जीवसे चिरंजीवनाय धारय महतादरेण स्थापय । तत्र दृष्टान्तः—चमसानिव यथा वस्तव विमदे विविधसोमजन्यमदेकर्तव्यत्वेन निमित्तभूते सति अध्वर्युर्हेविधाने महता यत्नेन चमसान् सोमपात्राणिस्थापयति तद्वत् कस्मादेवमुच्यसे यस्मात्त्वं विवक्षसे महान् भवसि । यद्वा धीतयः अंगुलिनामैतत् धयन्ति पिबन्त्याभिरिति धीतयो ह्युच्यते हे सोम त्वां समुप्रयन्ति सहैव प्रकर्षेण त्वां प्राप्नुवन्ति । किमिव अवतानिव जलोद्धरणार्थं विसृज्यन्तइति सर्गाः रज्जवः यथा कूपान्प्रति गच्छन्ति तद्वत् । ततस्त्वं नोस्माकं जीवसे चिरं जीवनाय ऋतुं कर्म धारय यथा संपूर्णं भवति तथा पूरय । किमिव यथा चमसान् स्वयं पूरयसि तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

तवत्येसोमशक्तिभिर्निकामासोव्यृण्विरे ।

गृत्संस्यधीरांस्त्वसेविवोमदेव्रजंगोमन्तमश्विनंविर्वक्षसे ॥ ५ ॥ ११ ॥

तवं । त्ये । सोम । शक्तिः । निःकामासः । वि । व्यृण्विरे ।

गृत्संस्य । धीराः । त्वसः । वि । वृः । मदे । व्रजम् ।

गोमन्तम् । अश्विनम् । विर्वक्षसे ॥ ५ ॥ ११ ॥

निकामासः दृष्टादृष्टफले नियतकामाः त्ये ते प्रसिद्धाधीरा मेधाविनःकृत्विजः शक्ति-
भिर्यागादिकर्मभिः सह हे सोम गृत्संस्य मेधाविनः त्वसः महत्स्त्व व्यृण्विरे विविधाः
स्तुतीर्गमयन्ति प्रापयन्ति कुर्वन्तीत्यर्थः । अतः कारणात् विवोमदे तव सोमपानजन्यविविधमद-
निमित्तभूते सति अस्मभ्यं गोमन्तं गोसहितं अश्विनं अश्वसहितं व्रजं गोष्ठं सामर्थ्यान्मन्दुरा
लभ्यते मन्दुरां च देहीतिशेषः । कस्मादेवमुच्यसे यस्माद्विवक्षसे महान् भवसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी-

पशुनःसोमरक्षसिपुरुत्राविष्टितंजगत् ।

समाकृणोपिजीवसेविवोमदेविश्वसंपश्यन्भुवनाविर्वक्षसे ॥ ६ ॥

पशुम् । नः । सोम । रक्षसि । पुरुत्रा । विःस्थितम् । जगत् ।

सम्ऽआकृणोपि । जीवसे । वि । वृः । मदे । विश्वा ।

सम्ऽपश्यन् । भुवना । विर्वक्षसे ॥ ६ ॥

हे सोम त्वं नोस्मदीयं पशुं देवयागार्थमुपाकृतं रक्षसि पालयसि न केवलं पशुं किंतु
पुरुत्रा बहुधा विष्टितं सुरनरतिर्यग्योन्यादिभावेनावस्थितं जगच्च रक्षसि । किंच सत्त्वं समाकृ-
णोपि जगतोवृत्तिं सम्यगाकरोषीत्यर्थः । किमर्थं जीवसे जीवनार्थं । किं कुर्वन् विश्वा भुवना
विश्वानि भुवनानि भूतजातानि संपश्यन् । किमर्थमेतदादिकं सर्वं करोषि । उच्यते-विवो
मदे युष्माकंसर्वेषां देवानां विविधहविर्जन्यतृप्पयर्थं । उक्तं हि- इतःपदानमुत्तदेवाउपजीव-

न्यमुतः प्रदानंमनुष्याउपजीवन्तीति । अतएव त्वं विवक्षसे महन् भवसि महतामेतत्सर्वमु-
चितमित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वंनःसोमविश्वतोंगोपाअदाभ्योभव ।

सेधराजन्नपस्त्रिधोविवोमदेमानोदुःशंसंईशताविवक्षसे ॥ ७ ॥

त्वम् । नः । सोम । विश्वतः । गोपाः । अदाभ्यः । ञ्व । सेध ।

राजन् । अप । स्त्रिधः । वि । वः । मदे । मा । नः । दुःशंसः ।

ईशत । विवक्षसे ॥ ७ ॥

हे सोम अदाभ्यः केनाप्यर्हिस्त्वत्वं विश्वतः सर्वतः नोस्माकं गोपाः रक्षिता ञ्व । अ-
पिच हे राजन् राजमान सोम त्वं स्त्रिधः अस्माकमुपक्षपयितृन् अपसेध अस्मत्तः अपगमय
अपजहि च नोस्माकं दुःशंसः विद्यमानानां अविद्यमानानां कर्मणां शंसिता प्रख्यापयिता
माईशत ईशिता माभूत् तव प्रसादादस्माकमपवका कश्चिदपि माभूदित्यर्थः । किमर्थमेतत्सर्वपा-
थ्यसे विवोमदे तव विविधसोमादिहविर्जन्यत्पर्यर्थ । अतोविवक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वंनःसोमसुक्रतुर्वयोधेयायजागृहि ।

क्षेत्रवित्तरोमनुपोविवोमदेद्रुहोनःपाह्यंहसोविवक्षसे ॥ ८ ॥

त्वम् । नः । सोम । सुःक्रतुः । वयः । धेयाय । जागृहि ।

क्षेत्रवित्तरः । मनुपः । वि । वः । मदे । द्रुहः । नः । पाहि ।

अंहसः । विवक्षसे ॥ ८ ॥

हे सोम सुक्रतुः शोभनपत्तः क्षेत्रवित्तरः क्षेत्रस्यातिशयेन लंभकः त्वं नोस्माकं वयो-
धेयाय अन्नदानाय जागृहि । किंच द्रुहः द्रोग्धुः मनुपोमनुष्याच्छत्रोः सकाशान्नोस्मान्पाहिर-
क्ष अंहसः पापाच्च नोस्मान्पाहि । किमर्थं विवोमदे तव सोमादिहविर्जन्यत्पर्यमित्यर्थः । वि-
वक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ८ ॥

अथैकादशी—

अयंविप्रायदाशुपेवाजाँइयर्तिगोमतः ।

अयंसप्तभ्यआवरंविबोमदेप्रान्धंश्रोणंचतारिपद्विवक्षसे ॥ ११ ॥ १२ ॥

अयम् । विप्राय । दाशुपे । वाजान् । इयर्ति । गोऽमतः ।

अयम् । सप्तभ्यः । आ । वरंम् । वि । वः । मदे । प्र । अन्धम् ।

श्रोणम् । च । तारिपत् । विवक्षसे ॥ ११ ॥ १२ ॥

अयं सोमः विप्राय मेधाविने दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय गोमतः पशुयुक्तानि वाजान्
अन्नानि इयर्ति प्रेरयति प्रयच्छतीत्यर्थः । किंच अयमेव सोमः सप्तभ्यः होत्राभ्यः वरं वरणीयं
धनं आपयच्छति अन्धं नेत्रहीनं दीर्घतमसृष्टिं चक्षुःप्रदानेन श्रोणं च पंगुं परावृजसृष्टिं
चरणप्रदानेन एवमुभावृषी पतारिपत् प्रकर्षेण वर्धितवान् शिष्टं स्पष्टम् ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

महीति नवर्चं दशमं सूक्तं आनुष्टुभं पूषदेवताकं आद्याचतुर्थ्यै तूष्णिहौ ऋषिः पूर्ववत्
तथाचानुक्रान्तम्—प्रहिनवपौष्णमानुष्टुभमाद्याचतुर्थ्याउष्णिहाविति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रह्यच्छामनीपाःस्पर्हायन्तिनियुतः ।

प्रदस्नानियुद्रथःपूपाअविष्टुमाहिनः ॥ १ ॥

प्र । हि । अच्छ । मनीपाः । स्पर्हाः । यन्ति । निद्युतः ।

प्र । दस्ना । नियुत्स्रथः । पूपा । अविष्टु । माहिनः ॥ १ ॥

हि यस्मात्कारणात् मनीपाः अस्मदीयाः स्तुतिलक्षणावाचः अच्छ गुणग्रहणद्वारेण पू-
षणमग्निमाहुं प्रयन्ति प्रकर्षेण गच्छन्ति । कीदृश्यः स्पर्हाः सर्वगुणोपेतत्वात् स्पृहणीयाः नियु-
तः नियमनाद्वा नियोजनाद्वेत्येतद्रूपं अस्माभिर्नियमितावानियुतावा उच्चारिताइत्यर्थः एतद्
ज्ञात्वा उपकारस्य प्रत्युपकारं कर्तुं दस्ना दर्शनीयः नियुद्रथः गमनाय सर्वदानियुतरथोनियु-
क्तरथोवा माहिनः महान् पूपा देवः प्राविष्टु अस्मान्प्रकर्षेणरक्षतु । यद्वा दस्ना दंसयितारौ कर्म-
णामुपक्षपयितारौ परिसमापयितारावित्यर्थः एवं भूतौ पत्रोयजमानौ पूषा रक्षत्विति योज्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्यत्यन्महित्वंवाताप्यमयंजनः ।

विप्रआवंसद्दीतिभिश्चिकेतसुष्टुतीनाम् ॥ २ ॥

यस्य । त्यत् । म॒हित्वम् । वा॒ताप्यम् । अ॒यम् । ज॒नः ।

विप्रः । आ । वं॒सत् । धी॒ति॒भिः । चि॒के॒त । सु॒ष्टु॒ती॒नाम् ॥ २ ॥

विप्रोमेधावी अयं यजमानजनः यस्य पूष्णः संबन्धि त्यत्तद् प्रसिद्धं महित्वं महत्वं वा-
ताप्यं मण्डले संभृतं परिपक्वमुदकंधीतिभिः यागादिकर्मभिः आवंसत् संभजते सदेवः सुष्टुती-
नां तदीयाः शोभनाः स्तुतीः चिकेत जानातु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सर्वेदसुष्टुतीनामिन्दुर्नपूपावृषा ।

अभिप्सुरःप्रुपायतिव्रजंनआप्रुपायति ॥ ३ ॥

सः । वे॒द । सु॒ष्टु॒ती॒नाम् । इ॒न्दुः । न । पू॒षा । वृ॒षा ।

अ॒भि । प्सु॒रः । प्रु॒पा॒य॒ति । व्र॒जम् । नः । आ । प्रु॒पा॒य॒ति ॥ ३ ॥

यजकगुणः सपूषा सुष्टुतीनां शोभनस्तोत्राणां स्वरूपमितिशेषः वेद जानाति अपिच
इन्दुर्न सोमइव तथा अयं पूषा वृषा कामानां वर्षिता भवति।प्सुरः रूपवान् सन् अभि अस्मा-
नभिलक्ष्य प्रुपायति सिंचति । तथा नोस्माकं व्रजं गोष्ठं च आप्रुपायति आभिमुख्येन सिंचति
अस्मक्यं हिरण्यपश्वादिकं ददातीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मंसीमहित्वावयमस्माकंदेवपूपन् ।

मतीनांचसार्धनंविप्राणांचाधुवम् ॥ ४ ॥

मं॒सी॒मा॒हि॒त्वा॒व॒य॒म् । अ॒स्मा॒कं॒म् । दे॒व॒म् । पू॒ष॒न् ।

म॒ती॒ना॒म् । च॒ । सा॒र्ध॒न॒म् । वि॒प्रा॒णा॒म् । च॒ । आ॒धु॒व॒म् ॥ ४ ॥

हेदेव योतमान पूषन् वयं स्तोतारः त्वा त्वां मंसीमहि स्तुमः । कीदृशं अस्माकं अस्मदी-
यानां मतीनां च अभिलषितानां च साधनं साधयितारं विप्राणां च मेधाविनामपि आधवं
परिचर्याद्वारेण कंषयितारं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रत्यर्धिर्यज्ञानामश्वहयोरथानाम् ।

ऋषिः सयोमनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सखः ॥ ५ ॥ १३ ॥

प्रतिऽअर्धिः । यज्ञानाम् । अश्वहयः । रथानाम् ।

ऋषिः । सः । यः । मनुःऽहितः । विप्रस्य । यवयत्सखः ॥५॥१३॥

ऋषिः सर्वस्य द्रष्टा सपूषा यज्ञानां प्रत्यर्धिः अर्धभाक् रथानां संबन्धिभिः अश्वहयः ह-
यतिर्गतिकर्मा अश्वैर्गमनशीलो भवति अश्वयुक्तेन रथेन सदागन्तेत्यर्थः । मनुर्हितः मनुष्यहि-
तोयः विप्रस्य मेधाविनः स्तोतुः यावयत्सखः शत्रूणां पृथक्कर्ता सखा भवति सइति पूर्वेण
संबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षष्ठी—

आधीपमाणायाः पतिः शुचायांश्च शुचस्य च ।

वासोवायोर्वीनामावासांसि मर्मजत् ॥ ६ ॥

आऽधीपमाणायाः । पतिः । शुचायाः । च । शुचस्य । च ।

वासऽवायः । अवीनाम् । आ । वासांसि । मर्मजत् ॥ ६ ॥

आधीपमाणाया आत्मार्यं धीयमानायाः शुचायाश्च दीवायाः अजायाश्च पतिः स्वामी
न केवलं स्त्रीमात्रस्य किंतु शुचस्य दीवस्य पुंपशोश्च पतिरित्यर्थः एवंभूतः पूषा देवः अवी-
नामूरणानां संबन्धिरोमभिः वासोवायः दशापवित्रादीनि वस्त्राणि प्रेरयन् वासांसि रजक-
शोष्यानि तानि वस्त्राणि आमर्मजत् आसमंवात्पकाशोष्णाभ्यां शोधयन् भवति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

इ॒नोवाजा॑नां॒पति॑रि॒नःपु॑ष्टी॒नांसखा॑ ।

प्रश्म॑श्रु॒ह॒र्य॒तो॒दृ॒धो॒द्वि॒वृ॒था॒यो॒अदा॑भ्यः ॥ ७ ॥

इ॒नः । वाजा॑नाम् । पतिः । इ॒नः । पु॑ष्टी॒नाम् । सखा॑ । प्र । श्मश्रु॑ ।

ह॒र्य॒तः । दू॒धो॒त् । वि । वृ॒था । यः । अदा॑भ्यः ॥ ७ ॥

इन्द्रेश्वरः पूषा वाजानां हविरादीनां सर्वेषामन्धानां पतिः स्वामी इन्द्रः प्रभुः पुष्टीनां सर्वेषां प्राणिनां स्वभूतानां पोषकाणां करणे सखा मित्रभूतः सर्वस्योपकारित्वात् । किञ्च हर्यतः कामयमानस्य यजमानस्य स्वभूतं सोमं पिबन्निति शेषः । श्मश्रु श्मश्रुणि वृथा अनायासेन प्रयत्नेन प्रविदूधेत् प्रकर्षेण विविधं कंपयति । यः पूषा अदाभ्यः शत्रुभिरहिंस्यः स इति पूर्वेषु संबन्धः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

आ॒ते॒रथ॑स्य॒पूप॑न्न॒जाधु॑रं॒वृ॒त्युः ।

वि॒श्व॑स्या॒र्धि॒नः॒सखा॑स॒नो॒जा॒अन॑प॒च्युतः॑ ॥ ८ ॥

आ । ते । रथ॑स्य । पू॒प॒न् । अ॒जाः । धु॑रं । वृ॒त्युः । वि॒श्व॑स्य ।

अ॒र्धि॒नः । सखा॑ । स॒नः॒इजाः । अन॑प॒च्युतः॑ ॥ ८ ॥

हे पूषन् देव ते त्वदीयस्य रथस्य धुरं अजावाहनत्वेन आवृत्युः आवर्षयन्ति आवहन्तोत्यर्थः । यत्त्वं विश्वस्य सर्वस्यार्धिनोपाचकस्य अभिलषितार्थमदायुत्नात् उक्त्वा वृत्तिभूतः सनोजाः चिरजातः अनपच्युतः स्वाधिकारादनुपगतः तस्य वे रथमिति संबन्धः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अ॒स्माक॑मूर्जा॒रथ॑पूषा॒अवि॑ष्टु॒माहि॑नः ।

भुव॑द्वाजा॒नां॒दृ॒ध॒इ॒म॒नः॑शृ॒णव॑द्व॒र्वम् ॥ ९ ॥ १२ ॥

अ॒स्माक॑म् । ऊ॒र्जा । रथ॑म् । पूषा । अ॒वि॒ष्टु । माहि॑नः । दृ॒व॑न्तः

वाजा॑नाम् । दृ॒धः । इ॒म॒नः । शृ॒णव॑न्तः । दृ॒र्वम् ॥ ९ ॥ १२ ॥

माहिनोमहान् पूषा अस्माकं स्वभूतं रथं ऊर्जां वलेनानेन वा अविष्टु अवतु रक्षतु ।
किंच वाजानामन्जानां वृधोवर्धकोभुवव भवतु नोस्मदीयं इममीदृग्भूतं हवमाह्वानं शृणव-
व शृणोतु ॥ ९ ॥

इति सप्तमस्य सप्तमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

असत्सुमइति चतुर्विंशत्यृचमेकादशं सूक्तं इन्द्रपुत्रस्य वसुक्त्स्यापि त्रैष्टुभमैन्द्रं तथा
चानुक्रान्तं—असत्सुचतुर्विंशतिरैन्द्रोवसुक्त्सुइति । महाव्रते मरुत्वतीयशास्त्रे एतत्सूक्तम् । तथैव-
पञ्चमारण्यके सूत्रितञ्च—असत्सुमेजरित.साभिवेगःपिवासोममभियमुग्रतर्दइति ।

तत्र प्रथमा—

असत्सुमेजरितःसाभिवेगोयत्सुन्वतेयजमानायशिक्षम् ।

अनाशीर्दामहमस्मिप्रहन्तासत्यध्वृतं वृजिनायन्तमाभुम् ॥ १ ॥

असत् । सु । मे । जरितरिति । सः । अग्निःश्वेगः । यत् । सुन्वते ।

यजमानाय । शिक्षम् । अनाशीःऽदाम् । अहम् । अस्मि ।

प्रहन्ता । सत्यःध्वृतम् । वृजिनःयन्तम् । आभुम् ॥ १ ॥

वासुक्तेषु सूक्तेषु बाहुल्येनेन्द्रः स्तूयते इदानीमिन्द्रोवसुक्त्सु स्तोतुमुग्रतं पुत्रं संबोध्य
स्वसामर्थ्यं कथयति । येन विज्ञातदेवतारूप.सन् सुखेन स्तोष्यतीति यद्वा कार्यकारणयोरेक-
त्वोपचारात् । आत्मावैपुत्रनामासीतिवचनात् । इन्द्ररूपेणावस्थितोवसुक्त्सु आत्मानं स्तौति क्वचिद्
क्वचिदिन्द्रं चेति । हे जरितः स्तोतः मे मम सुशोभनः सवाटशः अभिवेगः अभिगमनं मनसो-
वृत्तिविशेषः असत् अस्ति विद्यते यत् येनाभिवेगेन सुन्वते मदर्थं सोमाभिपवं कुर्वते यजमा-
नाय यज्जने शिक्षं अभिलषितमर्थं ददामि । किंच अहं अनाशीर्दा आशीरन्यत्र प्रार्थना इह
सामर्थ्यात्प्राथर्यमानं हविरुच्यते तत् महं अद्दत्तं जनं यद्वा आशीरिति सोमाश्रयणं दध्मुच्यते
तस्यादातारं असीमयाजिनमित्यर्थः । प्रहन्तास्मि प्रकर्षेण हिंसिता भवामि । कीदृशं सत्यध्वृतं
सत्यस्य हिंसक अनृतवादिनं चेत्यर्थः वृजिनायन्तं पापं कर्तुमिच्छन्तं आभुं व्याप्तवन्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यदीदृहंयुधयेसन्नयान्यदेवयून्तन्वाशशुंजानान् ।
अमातेतुम्रंष्टपभंपचानितीवंसुतंपञ्चदशानिर्पिञ्चम् ॥ २ ॥

यदि । इत् । अहम् । युधये । सम्दनयानि । अदेवयून् । तन्वा ।
शशुंजानान् । अमा । ते । तुम्रम् । ष्टपम् । पचानि ।
तीव्रम् । सुतम् । पञ्चदशम् । नि । सिञ्चम् ॥ २ ॥

यदाहमित् अहमेव युधये युद्धार्थं अदेवयून् नदेवान्पटुमिच्छतः अयञ्जनः संनयानि संगमयानि । कीदृशान् तन्वा स्वशरीरेणशशुंजानान् आत्मंभरित्वात् पुष्टिदक्षणाया दीप्त्या युक्तान् पुष्टानित्यर्थः तदा हे इन्द्र अहं अमा ऋत्विगादिभिः सहितः ते तुम्रं तुम्रं प्रेरकं वटिनं पीवानमित्यर्थः ष्टपभं सेचनसमर्थं पुंपरुं पचानि । किञ्च तीव्रं मदकरं रसं सुतं अभिपुत्रं पञ्चदशं प्रतिपत्प्रभृतिपञ्चदशसंख्याकास्तु विधिषु शुक्लपक्षेपकोचरवृद्ध्यापणानि जायन्ते लष्पपक्षेव तद्वन्निहीयन्ते एवंभूतत्वात् पञ्चदशः सोमउच्यते तं यद्वा त्रिवृत्पञ्चदशस्तोमोपेवं माष्यंदिनमवनिमित्यर्थः निर्पिञ्चं दशापवित्रेणकलशे चमसपात्रे अग्नौ च सिंचामि प्रक्षिपामीत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

नाहंतंवेदयदतिव्रवीत्यदेवयून्समरणेजघन्वान् ।
यदावाख्यंतसमरणमृषावदादिहमेष्टपभाप्रवृन्ति ॥ ३ ॥

न । अहम् । तम् । वेद । यः । इति । व्रवीति । अदेवयून् ।
सम्दनरणे । जघन्वान् । यदा । अवदंख्यन्त । समः अरणम् ।
ऋषावत् । आत् । इत् । ह । मे । ष्टपम् । प्र । वृन्ति ॥ ३ ॥

योजनः अदेवयून् देवान्कामयमानान् देवद्विभोगकृद्भृत् इत्यने संश्राने वन्द्य
अहं हृत्पयानिति व्रवीति वदति तं तादृशं मश्रितिकं नं प्रहं न वेद न इन्द्र
मतोन्मः संश्राने शशुणां हन्ता नास्तीत्यर्थः । किञ्च यदा वस्तिन् काष्ठे वृन्तं
अवाख्यत् अवाकृतं न्यक्तमहं परपामि । कीदृशं वृत्तत् इन्द्रः इन्द्रं परस्तरं दित्

त्यंतकूरमित्यर्थः । आत् तदानीं मे मम स्वभूतानि वृषभा वृषभकर्माणि दर्पतोवृषभस्येव वि-
क्रांतकर्माणि प्रव्रुवन्ति विद्वज्जनाइतिशेषः इद्धेतीमौ पदपूरणौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यदज्ञातेपुवृजनेष्व्वासंविश्वेसुतोमघवानोमआसन् ।
जिनामिवेक्षेमआसन्तमाभुंप्रतंक्षिणांपर्वतेपादगृह्यं ॥ ४ ॥

यत् । अज्ञातेषु । वृजनेषु । आसम् । विश्वे । सुतः । मघवानः ।
मे । आसन् । जिनामि । वा । इत् । क्षेमे । आ । सन्तम् । आभुम् ।
प्र । तम् । क्षिणाम् । पर्वते । पादगृह्यं ॥ ४ ॥

यद्यदा अज्ञातेषु शरोरवस्त्रास्त्रबलादिभिः अपरिज्ञातेषु वृजनेषु संग्रामेषु आसं अहं यु-
द्धार्थमुपविशामि तदा विश्वे सर्वे मघवानो हविल्लक्षणतपोलक्षणधनवन्तऋषयः सतः एवं व-
र्तमानस्य मे ममेन्द्रस्य समीपे आसन् उपविशन्ति मम वीर्यवृद्ध्यर्थं मां स्तुवन्तस्तिष्ठन्तीत्यर्थः ।
अपिच क्षेमे जगत्पालने निमित्ते आसंतं आकारोभीत्यस्यार्थं वर्तते सर्वमभितः संतं आभुं म-
हान्तं शत्रुं जिनामि वा विनाशयाम्येव नात्र विनाशे संशयः इदितिपूरणः । तं महान्तं शत्रुं
पादगृह्य पादौ गृह्यत्वा पर्वते गिरौ प्रदक्षिणां प्रहितवानस्मि प्रक्षिपामि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

नवाउमांवृजनेवारयन्तेनपर्वतासोयदहंमनस्ये ।
ममस्वनात्कंधुकर्णोभयात्एवेदनुद्यूक्किरणःसमेजात् ॥ ५ ॥ १५ ॥
न । वै । उँ इति । माम् । वृजने । वारयन्ते । न । पर्वतासः । यत् ।
अहम् । मनस्ये । मम । स्वनात् । कंधुकर्णः । भयात् । एव । इत् ।
अनु । द्यून् । किरणः । सम् । एजात् ॥ ५ ॥ १५ ॥

वैउ इत्येतैव वृजने संग्रामे मां युद्धार्थमुपस्थितं संतं न वारयन्ते केचिन्निवारयितुं सम-
र्थान् भवन्ति अहं यत्कर्म मनस्ये मनसा कर्तुमिच्छामि पर्वतासः अतितरणक्षमाहिमवदादयो-
गिरयः तत्कर्म मनसा सोढुं न शक्नुवन्तीत्यर्थः । किञ्च ममेन्द्रस्य स्वनात् शब्दादेव कंधुक-

र्षोनामासुरः यद्वा कृधुकर्णोह्रस्वकर्णः मंदश्रवणेन्द्रियोवधिरः स्थावरपिपीलिकादिरपि भ्रयाते
चिभेति । अपिच एवेव एवमेव कृधुकर्णवद अनुद्यन् प्रतिदिनमित्यर्थः किरणः अन्तर्णीवम-
त्वर्थमेतत् किरणवान्निभवानादित्यः समेजात् सन्त्यक् कंषते चलति नियमेन प्रयातीत्यर्थः ॥५॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी—

दर्शन्वत्रंशृतपौंअनिन्द्रान्वाहुक्षदःशरवेपत्यमानान् ।

घृपुंवायेनिनिदुःसखायमध्युन्वेषुपवयोववृत्युः ॥ ६ ॥

दर्शन् । नु । अत्रं । शृतपान् । अनिन्द्रान् । वाहुक्षदः ।

शरवे । पत्यमानान् । घृपुम् । वा । ये । निनिदुः । सखायम् ।

अधि । ऊँ इति । नु । एषु । पवयः । ववृत्युः ॥ ६ ॥

अत्रास्मिन्जगति शृतपान् शृतानि पक्वानि सोमादिहवींष्यपहत्य पिषतः अनिन्द्रान् इ-
न्द्रेण मया वर्जितान् वाहुक्षदः वाहुभिर्यजमानान् शकलीकुर्वतः शरवे हिंसार्थं पत्यमानान्
अभिपततोऽसुरादीन् नु क्षिप्रं दर्शं अहमिन्द्रः पश्यामि एवं भूतेष्वेषु अधि उपरि पवयोमदी-
यान्यायुधानि ववृत्युः वर्तन्ते । वाशब्दः समुच्चये । घृपुं महान्तं च सखायं सखिवत्पियं हितस्य
कर्तारं मां ये निनिदुः निंदन्ति उदिति समुच्चये एषु चोपरिमदीयान्यायुधानि नु क्षिप्रं वर्तन्ते ॥६॥

अथ सप्तमी—

अभ्रुवौक्षीर्व्युंआयुरानद्दर्पन्नुपूर्वोअपरोनुदर्पत् ।

द्वेष्वस्तेपरितंनभूतोयोअस्यपारेरजसोविवेपं ॥ ७ ॥

अभ्रुः । ऊँ इति । औक्षीः । वि । ऊँ इति । आयुः । आनुद् ।

दर्पत् । नु । पूर्वः । अपरः । नु । दर्पत् । द्वे इति । प्वस्ते इति ।

परि । तम् । न । भ्रूतः । यः । अस्य । पारे । रजसः । विवेपं ॥७ ॥

अत्र मध्यमपुरुषेणेन्द्रस्योच्यमानत्वात् वसुऋइन्द्रं स्तौति । उदित्यवधारणे । हे इन्द्र अभूः त्वमेव प्रादुर्भवसि औक्षीः कालेकाले त्वमेव पृथिवीं सिञ्चसि नान्यइत्यर्थः आनडित्यादौ सर्वत्र परोक्षनिर्देशे प्रत्यक्षीकरणार्थं मध्यमपुरुषेण प्रकृतत्वादेकवाक्यतायै युष्मच्छब्दसमानार्थोभवच्छब्दोऽध्याहर्तव्यः विइति वैविधये । उ इति वार्थे । आयुर्जीवितमुच्यते । इन्द्रोभवान्विविधमायुश्च आनट् व्याप्नोति आभूतसंज्ञवाजीवतीत्यर्थः । किञ्च पूर्वं पुरातनोभवानिन्द्रः नु क्षिप्रं दर्पव हृदिदारणे सिद्धहुलं लेटि वज्रेण शत्रून् विदारयति अपरोन्यः शत्रुर्नुदर्पव नु इति निषेधार्थेभवन्तमिन्द्रं नविदारयति भवानेव सर्वं शत्रुजातं हिनस्तीत्यर्थः । अपिच योभवानिन्द्रः अस्पेदशस्य रजसोलोकस्य त्रैलोक्यस्येत्यर्थः पारे परतः परमसूक्ष्मवायुरूपेण सृष्टिकारणात्मना स्थित्वेत्यर्थः विवेप सर्वतोऽप्याप्नोति तमिन्द्रं द्वेइति सामर्थ्यात् धावापृथिव्यौ न परिभूतः नपरिभवतः अभिभवितुं न शक्नुवइत्यर्थः । कीदृशयौ पवस्तेपवतिर्गतिकर्मा अस्मादौणादिकोस्तप्रत्ययः अतः अजाघतटाविति टापि कृते प्रथमाद्विवचने चैतद्रुपं भवति महत्त्वेन सर्वस्याभिभवनाय गत्रयौ यद्वा सर्वस्य प्रकर्षेणाच्छादयिष्यौ रेफलोपश्छान्दसः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

गावो॒यवं॒प्रयु॑ता॒अ॒र्यो॑अ॒क्षन्ता॑अ॒पश्यं॑स॒हगो॑पा॒श्चर॑न्तीः ।

हवा॒इद॒र्यो॑अ॒भितः॒समा॑य॒न्कि॒र्यदा॑सुः॒स्वप॑तिश्छन्दयाते ॥ ८ ॥

गावः । यवंम् । प्रयुताः । अर्यः । अक्षन् । ताः । अपश्यम् ।

सहस्रगोपाः । चरन्तीः । हवाः । इत् । अर्यः । अभितः । सम् ।

आयन् । किर्यत् । आसु । स्वपतिः । छन्दयाते ॥ ८ ॥

गावोऽधेनवः प्रयुताः प्रकर्षेण मिश्रिताः परस्परेण सहभूताः यवं मद्दृष्टिजनितयवादि घासं अक्षन् अदंति भक्षयन्ति अर्यः सर्वस्य स्वाम्यहं तागाः अपश्यं पश्यामि । कीदृशीः सहगोपाः पशुपालकेन सहिताः चरन्तीः घासं भक्षयन्तीः एवंभूतास्ताः परया प्रीत्या पश्यामीत्यर्थः । किञ्च हवाः वाहनदोहनार्थमाह्वानार्हाः गावः अर्यः द्वितीयार्थे प्रथमा अर्यं स्वामिनं प्रति अभितः सर्वतः समायन् समित्येकोभावे एकीभूय आगच्छन्ति । इदितिपूरणः । आगतास्वासु गोषु स्वपतिः स्वानां गवां स्वामी किर्यत् क्षीरं छन्दयाते दोग्धुं कामयते मदर्थं दोग्धीरित्यर्थः । गावआशिरं दुहे इतिवचनात् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

संपद्वयं यवसादोजनानामहंप्रवादं उर्वज्जे अन्तः ।

अत्रायुक्तो वसातारमिच्छादथो अयुक्तं युनजद्ववन्वान् ॥ ९ ॥

सम् । यत् । वयम् । यवसः अदः । जनानाम् । अहम् । यवः अदः ।

उरुः अज्जे । अन्तरिति । अत्र । युक्तः । अयुः सातारम् । इच्छात् ।

अथो इति । अयुक्तम् । युनजत् । ववन्वान् ॥ ९ ॥

अनया ऋषिरिन्द्रमसादलब्धं स्वस्य सार्वीत्म्यं प्रकाशयति । जनानां लोकानां मध्ये ये यवसादः तृणस्यात्तारः पशवः ते वयमिति संसम्पक् जानीहि उपसर्गश्रुतेयोग्यक्रियाध्याहारः । ये च यवादः यवोपलक्षितस्यान्नस्यात्तारो मनुष्यास्तेपि वयमिति संजानीहि । वस्तुवस्तु उर्वज्जे विस्तीर्णे अजिरंगणे हादाकाशरूपे यव अंतः अंतर्यामित्त्वं ब्रह्म तदहमस्मि अत्रास्मिन् हादाकाशे युक्तः समाहितो भवानिन्द्रः अवसातारं आत्मनः संभकारं इच्छात् इच्छति आत्मसाक्षात्कर्तुं । अथो अपिच अयुक्तं अयोगिनं ववन्वान् द्वितीयार्थे प्रथमा ववन्वतं अतिशयेन विषयान् सेवमानं पुरुषं युनजत् युनक्ति संसारे शापानुग्रहसमर्थो भवद्भूपो हमेवास्मीति भावः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अत्रेदुमे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्चतुष्पात्संस्तृजानि ।

स्त्रीभिर्यो अत्रृषणं पृतन्यादयुद्धो अस्य विमंजानि वेदः ॥ १० ॥ १६ ॥

अत्रं । इत् । ऊँ इति । मे । मंससे । सत्यम् । उक्तम् । द्विष्पात् ।

च । यत् । चतुःष्पात् । सम्स्तृजानि । स्त्रीभिः । यः । अत्रं ।

रृषणम् । पृतन्यात् । अयुद्धः । अस्य । वि । भजानि । वेदः ॥ १० ॥ १६ ॥

मे मम अत्रास्मिन्स्तोत्रे उक्तं मया कथितं सत्यमिव यथा भूतमेव मंससे त्वं जानीहि अर्थवादरूपेणैतदभ्यारोपितमित्यर्थः । इति पूरणः । किञ्च द्विपाच्च मनुष्यादिकं च चतुष्पाच्च पशवादिकं च यत्स्थावरजंगमात्मकं जगत्संस्तृजानि अहमुत्पादयामीति अत्रास्मिन्नगति

स्त्रीभिः स्त्रीसदृशैर्वलादिहानैः पुरुषैः सह यः शूरमन्योजनः वृषणंअभिलषितस्य वर्षितारं मां परित्यज्येति शेषः । पृतन्याय युद्धं कर्तुमिच्छति अहं अस्येदृशस्य स्वभूत वेदोधनं अयुद्धः तेन पुरुषेणायोद्धासन् वलादपहत्य विभजानि स्तोतृभ्योयद्भूभ्यश्च ददामीत्यर्थः ॥१०॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी—

यस्यांनक्षादुहिताजात्वासकस्ताँविद्वाँअभिमन्यातेअन्धाम् ।
कृतरोमेनिप्रतितंमुचातेयईवहति यईवावरेयात् ॥ ११ ॥

यस्य । अन्क्षा । दुहिता । जातु । आसं । कः । ताम् । विद्वान् ।
अभि । मन्याते । अन्धाम् । कृतरः । मेनिम् । प्रति । तम् ।
मुचाते । यः । ईम् । वहति । यः । ईम् । वा । वरेइयात् ॥ ११ ॥

यस्येन्द्रस्य मम कारणरूपेणावस्थितस्य अनक्षा अक्षिर्वर्जिता दर्शनहीना अचेतनेत्यर्थः दुहिता प्रकृत्याख्या जातु कदाचिद् आस अस्येतेर्गत्यर्थस्य लिटि रूपं सामर्थ्यात् महाप्रलये मय्येव लीना सती सर्वत्र वर्तते । ता प्रकृति विद्वान् मय्येव लीनां जानन् मत्तोऽन्योदेवः कोभवति न कोपीत्यर्थः । अपिच अंधां दर्शनहीनामचेतनां तां अभिमन्याते आत्मन्याश्रयप्रदानेन को-देवोभिपूजयति यद्वा क्षीरोदकवत् घटाकाशवच्च मया सहैकीभूतां ता आभिमुख्येन कोजाना-ति अहमेव सर्वज्ञः स्वात्म-याश्रयप्रदानेनाभिपूजयामि मया सहैकीभूता ता तत्त्वतोहमेव जानामि नान्यइति । किञ्च कृतरोदेवः मेनि वज्रं तं प्रसिद्धं वृत्रादिशत्रुप्रतिमुचाते मुंचति स्वयमेव प्रश्नमुत्थाप्येदानीं प्रतिब्रूते योदेवईमेनं शत्रुं वहाते वहति अपिवा यईमेनं वरेयात् वारयितुमि-च्छति सचाहमेव नान्योमत्सदृशोस्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

कियंतीयोपामर्युतोवधूयोपरिप्रीतापन्यसावार्येण ।

भद्रावधूर्भवतियत्सुपेशांस्वयंसामिंत्रंवनुतेजनैचित् ॥ १२ ॥

किर्यती । योपां । मर्यतः । वधूद्योः । परिऽप्रीता । पन्यसा ।
 वार्येण । भद्रा । वधूः । भवति । यत् । सुष्टपेशाः । स्वयं । सा ।
 मित्रम् । वनुते । जने । चित् ॥ १२ ॥

कियती किं परिमाणा योपा स्त्रीजातिः मर्यतोमनुष्यसंबन्धिनोभोगानाचरतः वधूयोः
 स्त्रीकामस्य सर्वात्मकस्यान्तर्यामिरूपेणावस्थितस्येन्द्रस्य परिप्रीता अनुरक्ता वशवार्तिनीत्यर्थः ।
 कीदृशस्य वार्येण वरणीयेन पन्यसा स्तोत्रेण स्तुतस्य सतइतिशेषः । अपिच यत् या वधूः भद्रा
 कल्याणी सुपेशाः शोभनरूपा च भवति सा द्रौपदीदमयन्त्यादिका वधूः स्वयमात्मनैव जने
 चिद जनमध्येवस्थितमपि मित्रं प्रियमर्जुननलादिकं पतिं वनुते याचते स्वयंवरधर्मेण प्रार्थयते
 सच प्रीयमाणोवरजनोहमेवेत्यभिप्रायः । रूपंरूपप्रतिरूपोवभूवेतिर्मन्त्रालिंगात्सर्वात्मकत्वा-
 दिति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

पत्तोर्जगारप्रत्यञ्चमत्तिशीर्ष्णाशिरःप्रतिदधौवरुथम् ।
 आसीनऊर्ध्वामुपसिक्षिणातिन्यङ्कुत्तानामन्वेतिभूमिम् ॥ १३ ॥
 पत्तः । जगार । प्रत्यञ्चम् । अत्ति । शीर्ष्णा । शिरः । प्रति ।
 दधौ । वरुथम् । आसीनः । ऊर्ध्वाम् । उपसिं । क्षिणाति ।
 न्यङ्कु । उत्तानाम् । अनुं । एति । भूमिम् ॥ १३ ॥

अत्रादित्यात्मनेन्द्रः स्तुयतेतदंशत्वाद् आदित्यरूपीन्द्रः पत्तः रश्म्याख्यैः पादैः जगार
 वृष्टिलक्षणमुदकं गिरति गृह्णाति वा । गृहीत्वा च प्रत्यञ्चं आत्मानं प्रतिगतमुदकमत्ति भक्षयति
 मण्डले अवस्थापयतीत्यर्थः । तदन्तरं वरुथं वरणीयं वृष्टिलक्षणमुदकं शीर्ष्णां शिरःस्थानी-
 येन रश्मिजालेन शिरः सर्वस्य लोकस्य मस्तकं प्रतिदधौ दधाति प्रतिक्षिपतीत्यर्थः । किञ्च उप-
 सि उपस्थे स्वसमीपस्थाने मण्डले आसीनउपविष्टः सन् ऊर्ध्वामुद्रतां स्वदीर्घिं क्षिणाति हिन-
 स्ति आलोककरणाय प्रक्षिपतीत्यर्थः न्यङ्कु रश्मिसमूहरूपेण नीचैरञ्चिता गन्ता सन् उत्तानां वि-
 स्तृतां भूमिं अन्वेति अनुगच्छति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

बृहन्नच्छायोअपलाशोअर्वातस्थौमाताविपितोअत्तिगर्भः ।
अन्यस्यावत्संरिहतीमिमायकयाभुवानिदधेधेनुरूधः ॥ १४ ॥

बृहन् । अच्छायः । अपलाशः । अर्वा । तस्थौ । माता ।
विदक्षितः । अत्ति । गर्भः । अन्यस्याः । वत्सम् । रिहती ।
मिमाय । कया । भुवा । नि । दधे । धेनुः । ऊधः ॥ १४ ॥

बृहन्ः अनयादित्यात्मानमिन्द्रं स्तौति । बृहन्महानादित्यः अच्छायः छायावर्जितः त-
मोरहितइत्यर्थः अपलाशः पर्णरहितः पराशदनवर्जितोविनाशरहितइत्यर्थः । अर्वा सततगामी
तस्थौ तिष्ठति । किञ्च माता वृष्टिप्रदानद्वारेण सर्वस्य जगतोनिर्माता विपितोविमुक्तः निरालम्ब-
नइत्यर्थः गर्भः ब्रैलोक्यस्य गर्भभूतः आदित्यात्मेन्द्रः अत्ति हवींषि भक्षयति । यद्वा अनेन विना
शः लक्ष्यते पापानि नाशयति किं अन्यस्याः अदित्याख्यायादेवमातुः वत्समपत्यभूतं आदित्यं
रिहती आस्वादयन्ती उपजीवन्ती वर्धयन्ती मिमाय निर्मिमीते पूर्वस्यां दिश्यहन्यहनि उत्पाद-
यतीत्यर्थः । कया भुवा केन भावेनाभिप्रायेण भक्त्या भवेन चेत्यर्थः धेनुर्घोः तं उदकस्याधा-
रत्वात् क्षरित्वाच्च ऊधःस्थानीयमादित्यं निदधे स्थापयति यद्वा धेनुर्घोः ऊधोयथा तद्वदा-
दित्यं घोर्धारयति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

सप्तवीरासोअधरादुदायन्नृष्टोत्तरात्तात्समजग्मिरन्ते ।
नवपश्वातास्थिविमन्तआयुन्दशप्राक्सानुवितिरन्त्यश्रः ॥ १५ ॥ १७ ॥

सप्त । वीरासः । अधरात् । उत् । आयुन् । अष्ट । उत्तरात्तात् ।
सम् । अजग्मिरन् । ते । नव । पश्वातात् । स्थिविदमन्तः ।
आयुन् । दश । प्राक् । सानु । वि । तिरन्ति । अश्रः ॥ १५ ॥ १७ ॥

अनयेन्द्रः प्रजापतिरूपेण स्तूयते सप्त सप्तसंख्याकाः वीरासः प्रजापतेः पुत्राविश्वामि-
त्रादयः अधरात् प्रजापतेरधः कायादुदायन् उत्पन्नावभूवुः अष्ट अष्टसंख्याकास्ते पसिद्धाः
वालखिल्यादयः उत्तरात्ताव उत्तरात्कायप्रदेशात् सप्तजग्मिरन् संजज्ञिरे । स्थिविमन्तः स्था-
नवन्तः नव नवसंख्याकाभृगवः पश्चात्ताव पृष्ठतः आयन् आगताउत्पन्नाइत्यर्थः । तथा दश
दशसंख्याकाअङ्घ्रिरसः प्राक् अग्रतउत्पन्नाः सन्तः अश्रः अशनवतोयुलोकस्य सानु उन्नतप-
देशं वितिरन्ति वर्धयन्ति । अपरआह सप्तसंख्योपेतावीरामरुतः अधरात् इन्द्रस्य दक्षिणभागात्
उदगमन् अष्टसंख्याकास्ते मरुतः उत्तरभागात्संगच्छन्ते स्थानवन्तो नवसंख्याकास्ते मरुतः
पृष्ठभागादागच्छन्ति दशसंख्याकास्ते अश्रः अशनवन्तइन्द्रस्य प्राक्प्रदेशस्थिताः समुच्छ्रित-
मुदकं तेजोवा वितरन्ति मरुतः प्रतिदिशमवस्थाय इन्द्रस्य सहायं कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षोडशी-

दशानामेकंकपिलंसमानंतंहिन्वन्तिऋतवेपार्याय ।

गर्भमातासुधितंवक्षणास्त्वेनन्तंतुपयन्तीविभर्ति ॥ १६ ॥

दशानाम् । एकम् । कपिलम् । समानम् । तम् । हिन्वन्ति ।

ऋतवे । पार्याय । गर्भम् । माता । सुधितम् । वक्षणासु ।

अवेनन्तम् । तुपयन्ती । विभर्ति ॥ १६ ॥

दशानां दशसंख्याकानां पूर्वोक्तानामेवाङ्घ्रिरसां मध्ये एकं मुख्यं कपिलं एतन्नामानं वं
पसिद्धमृषिं कीदृशं समानं सदृशं केन सामर्थ्यात्प्रजापतिना हिन्वन्ति अवशिष्टाअङ्घ्रिरसः प्रे-
रयन्ति । किमर्थं ऋतवे यज्ञादिजगत्प्रवर्तनकर्मणे यद्वा सम्पक् ज्ञानदक्षणप्रज्ञानाय । कोदृशाय
पार्याय परिसमापयितव्याय प्रणेत्व्याय वा यज्ञादिकर्मणोपदेशनायेत्यर्थः माता प्रकृत्याख्या च
वक्षणासु वक्षणाइति नद्यउच्यन्ते ताभिश्चात्रापौदक्ष्यन्ते प्रकृतिस्थासु सक्षमास्वप्सु सुधितं
सुहितं प्रजापतिना स्थापितमित्यर्थः अवेनन्तं वेनतिः कान्तिकर्मा गतिनिवासमकामयमानं
तादृशं प्रजापतेः गर्भं तुपयन्ती तुप्यंती सम्पक् ज्ञानान्युपदेष्टुं योग्योपमिति पीता सती विभ-
र्ति प्रजापतेर्नियोगाद्धारयति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

पीवानंमेपमपचन्तवीरान्युंसाअक्षाअनुदीवआसन् ।
द्वाधनुंबृहतीमुप्स्व१न्तःपवित्रं वन्ताचरतःपुनन्ता ॥ १७ ॥

पीवानम् । मेपम् । अपचन्त । वीराः । निःसंज्ञाः । अक्षाः । अनुं ।
दीवे । आसन् । द्वा । धनुंम् । बृहतीम् । अप्सु । अन्तरिति ।
पवित्रं वन्ता । चरतः । पुनन्ता ॥ १७ ॥

वीराः प्रजापतेः पुत्राः अद्विरसः पीवान स्थूलं भेदोमांसादियुक्तमित्यर्थः मेपं अजं अप-
चन्त प्रजापतिरूपस्थेन्द्रस्यार्थाय पक्वन्तोभवन् पशुयागं कुर्वन्तइत्यर्थः । किञ्च तुषोपममेतत् ।
यथा देवानां अक्षाः दीवे देवने रमणस्थाने न्युक्ताः निक्षिप्ताः सन्तः अन्वासन् संकीडमान-
योर्द्वयोरेकतरस्यानुगताभवन्ति तथा सर्वेद्विरसः प्रजापतेरनुगताभवन्ति । द्वा अद्विरसा मध्ये
द्वावद्विरसौ धनुं धनुशब्दोत्र धनुशब्दपर्यायोधनपर्यायोवा धनुर्यथा वधसाधनं तथा अज्ञा-
नादिवधसाधनं धनवद मोतिकरं वा कपिलमित्यर्थः बृहतीं प्रजापतेराज्ञयावर्षयित्रीं प्रकृतिं
अप्सु अन्तः प्रकृतिस्थानां सूक्ष्माणामुदकानां मध्ये चरतः प्रजापत्यादेशादाराधयतः । की-
दृशौ पवित्रवन्ता पवित्रवन्तौ मद्यः पवित्रमुच्यते ध्यानसाधनप्रणवमद्यवन्तौ पुनंवा पुनन्तौ
शुद्धौ प्रणवध्यानेनात्मानं संस्कुर्वतावित्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

विक्रोशानासोविष्वंचआयन्पचातिनेमोनुहिपक्षंर्धः ।
अयंमेदेवसवितातदाहृद्वन्नइहंनवत्सर्पिरंन्नः ॥ १८ ॥

वि । क्रोशानासः । विष्वञ्चः । आयन् । पचाति । नेमः । नृहि ।
पक्षं । अर्धः । अयम् । मे । देवः । सविता । तत् । आहृ ।
हृद्वर्धः । इत् । वनवत् । सर्पि इर्धः ॥ १८ ॥

विक्रोशनासः विविधं प्रजापतिपितरमाह्वयन्तः विष्वञ्चः नानामतयोनानापूजनावा सर्वे-
द्विरसआयन् आगच्छन् प्रजापतेः सकाशादुत्पन्नाइत्यर्थः । उत्पद्यमानो नेमः अर्धः अद्विरसां
मध्ये एकोभागः पचाति प्रजापत्यर्थं हवींषि पचति अर्धः अपरोभागः नहि पक्षत् नहि पचति ।
एतत्सर्वं कथमज्ञायि उच्यते—अयमीदृशोदेवः द्योतमानः सविवा सर्वस्य मेरकः आदित्योवा प्र-
जापतिर्वा मे महं तत्सर्वं यथोक्तमाह । किञ्च सर्पिरञ्जः घृतौदनः द्रुञ्जः इव दावोदनोऽग्निरपि व-
नवत् हविर्द्वारेण प्रजापतिं वनति संभजते ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

अपश्यं ग्रामं वहमानमारात् चक्रयास्वधया वर्तमानम् ।
सिपत्तयुर्यः प्रयुगाजनानांसुद्यः शिश्राप्रमिन्नानो नवीयान् ॥ १९ ॥

अपश्यम् । ग्रामम् । वहमानम् । आरात् । अचक्रया । स्वधया ।
वर्तमानम् । सिपत्ति । अर्यः । प्र । युगा । जनानाम् ।
सुद्यः । शिश्रा । प्रमिन्नानः । नवीयान् ॥ १९ ॥

अपश्यं वसुकोहं प्रजापतिरूपमिन्द्रं सम्यक् ज्ञानेन दृष्टवानस्मि । कीदृशं ग्रामं भूतसंघं वह-
मानं वाहयन्तं सृजन्तमित्यर्थः । कुतः आरात् दूरात् उपादानकारणात् पल्लितइत्यर्थः । अचक्र-
या चक्रवर्जितया रथहीनया स्वधया स्वयमात्मानं धारयन्त्या सेनया वर्तमानमागच्छन्तं एवं-
भूतमपश्यमित्यर्थः । किञ्च अर्यः सर्वस्य स्वामीन्द्रः जनानां यजमानानां कार्यत्वेन संवधि-
युगा युग्मानि यत्नकालविशेषान् प्रतिपत्ति प्रकर्षेण सेवते । कीदृशः सद्यस्तदानीमेव शिश्रा
शिश्रानि शिश्रं श्रथतेरितिर्वचनात् अथितृणि ताडयितृणि राक्षसादिवृन्दानि प्रमिन्नानः प्र-
कर्षेण हिंसन् नवीयान् शरीरेण च बलपौरुषनयनादिभिश्च नवतरः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मोपुप्रसंधीर्मुहुर्निर्ममन्धि ।
आपश्चिदस्य विनशन्त्यर्थं सूरश्चमर्कउपरोत्रभूवान् ॥ २० ॥ १८ ॥

एतौ । मे । गावौ । प्र॒ष्टम॒रस्य॑ । यु॒क्तौ । मो इति॑ । सु । प्र । से॒धीः ।
मु॒हुः । इत् । म॒मन्धि॑ । आपः । चि॒त् । अ॒स्य । वि । न॒श॒न्ति॑ ।
अ॒र्थम् । सूरः । च । म॒र्कः । उप॒रः । व॒भू॒वान् ॥ २० ॥ १८ ॥

कार्यकारणयोरुपचारात् आत्मावैपुत्रनामासीतिवचनात् चेन्द्ररूपेणावस्थितस्य प्रमर-
स्य प्रकर्षेण शत्रूणां मारयितुः मे मम स्वभूतौ एतावेतादृशौ युक्तौ सुष्ठुपूजितौ गावौ शत्रून्
यज्ञांश्च पतिगन्तारौ हरी मोमसेधीः स्तुत्युपसंहारकरणेन अस्मद्यज्ञात् मागमय । किं तर्हिमुहु-
रित् मुहुर्मुहुः ममन्धि पुनःपुनः स्तुहि ममात्मन्नित्यर्थः । आपश्चिद्दृष्टिलक्षणान्युदकान्यपि अ-
स्येन्द्रस्यार्थं गतिं विनशन्ति विनशतिर्व्याप्तिकर्मा व्याप्नुवन्ति । तथा सूरश्च सूर्यश्च व्याप्नोति ।
कीदृशः मर्कः मार्जयिता सर्वस्य शोधयिता उपरः मेघसदृशः वभूवान् भवन् मेघवच्छी-
घगतिः सन्नित्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकविंशी-

अ॒य॒योव॒ज्रः॑पुरु॒धावि॒वृत्तो॒वः॑सूर्य॒स्यवृ॒हतः॑पुरी॒पात् ।
श्र॒व॒इ॒दे॒नाप॒रोअ॒न्यद॑स्ति॒तद॑व्य॒धीज॒रि॒माणं॑स्तर॒न्ति ॥ २१ ॥

अ॒यम् । यः । व॒ज्रः । पुरु॒धा । वि॒वृत्तः । अ॒वः । सूर्य॑स्य । वृ॒हतः ।
पुरी॒पात् । श्र॒वः । इत् । ए॒ना । प॒रः । अ॒न्यत् । अ॒स्ति ।
तत् । अ॒व्य॒धीः । ज॒रि॒माणः । त॒र॒न्ति ॥ २१ ॥

योयं वज्रइन्द्रस्य स्वभूतः सूर्यस्यादित्यस्य वृहतोमहतःपुरीपात् पूरकात् मण्डलात् अवः
अवस्तात् अधोभागे स्थितेषु पुरुधा बहुप्रकारेण विवृत्तः वृष्ट्यर्थं प्रवृत्तः पतितः इच्छब्दोप्य-
र्थं तच्छब्दश्रुतेर्यच्छब्दोध्याहार्यः परः परस्तात् अन्तरिक्षलोकस्योपरिस्थिते सूर्यमण्डले स्थितं
एना एनत् श्रवइत्यन्ननाम तच्चेतुत्वात् उदकं श्रवइत्युच्यते यद्यप्युदकं मेघोदरगतादुदकादन्यद-
प्यस्ति अव्यधी व्यधारहिताः जरिमाणः स्तोतारोमरुदादयः तच्चादृशमुदकं तरन्ति अन्तरि-
क्षलोकं प्रत्यवतारयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

वृक्षेष्टक्षेत्रेनियतामीमयद्वौःस्ततोवयःप्रपतान्पुरुपादः ।
अथेदंविश्वंभुवनंभयातइन्द्रायसुन्वदप्येचशिक्षत् ॥ २२ ॥

वृक्षेष्टक्षेत्रे । निद्यता । मीमयत् । गौः । ततः । वयः । प्र । पतान् ।
पुरुपदः । अथ । इदम् । विश्वम् । भुवनम् । भयाते ।
इन्द्राय । सुन्वत् । ऋपये । च । शिक्षत् ॥ २२ ॥

वृक्षेष्टक्षेत्रे सर्वस्मिन्वृक्षमये धनुषि नियता संबद्धा गौः गोसंबन्धिनी स्नायुमती मौर्वी मी-
मयत् मीमयतिः शब्दकर्मा आलुष्यमाणा सती शब्दं करोति । ततस्तस्मान्धनुषः पुरुपादः शत्रु-
जनानामत्तारोमारयितारइत्यर्थः वयः पक्षिसदृशाः गन्तारोवाणाः प्रपतान् शत्रून्प्रति प्रपतन्ति ।
अथ तदानीं इन्द्रायेन्द्रार्थं सुन्वत् सोमयागं कुर्वत् ऋपये च शिक्षत् कर्मणां द्रष्टेऋत्विजे च
संपूर्णां दक्षिणां दददपि इदमीदृशं विश्वं समस्तं भुवनं भूतजातं भयाते इन्द्राद्विभेति अन्य-
त्किमुतेत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

देवानां मानेप्रथमाअतिष्ठन्कृन्तत्रादिपामुपराउदापन् ।
त्रयस्तपन्तिपृथिवीमनूपाद्वावृकंवहतःपुरीपम् ॥ २३ ॥

देवानां । माने । प्रथमाः । अतिष्ठन् । कृन्तत्रात् । एषाम् ।
उपराः । उत् । आयन् । त्रयः । तपन्ति । पृथिवीम् ।
अनूपाः । द्वा । वृकम् । वहतः । पुरीपम् ॥ २३ ॥

देवानां सर्वेषां माने निर्माणे सृष्टिकाले इत्यर्थः जगत्स्थितिहेतुभूवरसानुप्रदानकर्मणि
स्रष्टव्यत्वेन प्रथमा अतिष्ठन् इन्द्रादेशादेते पूर्वे स्थिताः ऋषे मेधाः कुतपतद्वगम्यते परस्ति-
न्यादे तेषामनुकथनात् । उक्तं हि—मेधापवमाध्यमिकादेवगणाह्वि । एषामेवं भूवानां मेधं

छंतत्राद् छेदनाद् उपराः मेघनामैतद् तत्रस्था आपउच्यन्ते मेघस्थाआपः उदायन् उत्पन्नाः
 वृष्टिभावेन भूपौ निपातिताइत्यर्थः । पातितास्वप्सु इन्द्रस्याज्ञया पर्जन्योवापुरादित्यइत्येते त्रयो-
 देवाः पृथिवीं भूमिं तत्रस्थाओषधीरित्यर्थः तपन्ति वृष्टिशीतोष्णैः सन्तापयन्ति पाचयन्ती-
 त्यर्थः । कोटशाः अनूषाः वर्षादीनामानुपूर्व्येण व्याप्सारः प्रभावयितारः प्रक्षेप्सारइत्यर्थः द्वा
 द्वौ वाय्वादित्यौ पाचितास्वोषधीषु स्थितं पुरीषं सर्वस्य पालयितृ प्रीणयितृ वा वृवूकं उदकं
 आदित्यमण्डलं प्रति वहत वायुः शोषयन् आदित्योरश्मिभिराददानइत्यर्थः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

सातेज्जीवातुरुततस्यविद्धिमास्मैतादृगर्पगूहःसमर्थे ।

आविःस्वःऋणुतेगूहतेवुससपादुरस्यनिर्णिजोनमुच्यते ॥ २४ ॥ १९ ॥

सा । ते । जीवातुः । उत । तस्य । विद्धि । मा । स्म । एतादृक् ।

अर्प । गूहः । सुमर्थे । आविः । स्वः । रितस्वः । ऋणुते । गूहते ।

वुसम् । सः । पादुः । अस्य । निर्निजः । न । मुच्यते ॥ २४ ॥ १९ ॥

अत्रान्तरात्मनेन्द्रः स्तूयते । हे अन्तरात्मन् ते तव सा तादृशी आदित्यात्मिका देवता
 जीवातुः जीविका जीवनहेतुः उतापि च तस्यादित्यस्य च एतादृक् ईदृशं स्वस्वर्षं समर्थं संग्रा-
 मवाची समर्थशब्दोअत्र यज्ञवाची यज्ञे विद्धि जानीहि स्तुत्यत्वेनेतिशेषः । मास्मापगूहः मा
 त्वत्त्वपवृणोः । किञ्च निर्निजः सर्वस्य शोधयितुरस्यादित्यस्य सपादुः तच्च पादनं गमनं र-
 श्मिद्वारेण गत्वा स्वः सर्वं त्रैलोक्यं आविष्कणुते प्रकाशीकरोति । वुसमुदकं गूहते संवृणोति
 आदत्ते इत्यर्थः । अस्मै प्रयोजनद्वयायादित्येन निर्वेदनात् श्रेमेणवा गमनं न मुच्यते नकदा-
 चित्परित्यज्यतइत्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

विश्वोहीति द्वादशर्चं द्वादशं सूक्तं वैदुर्भं इन्द्ररसुकयोः पितापुत्रयोः संवादोत्रक्रि-
 यते । पुरा वसुके यज्ञं कुर्वाणे सति इन्द्रः प्रच्छन्नरूपआजगाम तं वसुकपत्नीन्द्रागमनकां-
 क्षिणी विप्रकृष्टमिवापया अस्तीत् । अतस्तस्याः साक्रपिरिन्द्रोदेवता । अथ तस्याः प्रीत्यै वसु-

केण सहेन्द्रः संवादमकरोव द्वितीयादियुजः चतुर्थीरहिताः पञ्चर्चइन्द्रवाक्यानि । अतस्तासां सक्रपिः । यद्यप्यासु वसुकः संवोध्वादेवता तथापि तारुचः ऐन्द्रे कर्मणि विनियोक्तव्याः इन्द्रलिंगसद्भावात् । चतुर्थीसहिताः शिष्टाः तृतीयाद्यावसुकवाक्यानि । अतः सक्रपिः तासा-
मिन्द्रेदेवता । तथाचानुक्रान्तम्—विश्वोहिद्वाद्देशेन्द्रवसुकयोः संवादऐन्द्रः सूक्तस्य प्रथमये-
न्द्रस्य स्रुवा परोक्षवदिन्द्रमाहेन्द्रस्य युजः शेषाकृपेश्चतुर्थीति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

विश्वो॒द्यं॒॑न्यो॒अ॒रि॒रा॒ज॒गाम॑ममेदहः॒श्वशु॒रो॒नाज॑गाम ।

ज॒क्षी॒याद्धाना॑उ॒तसो॑मं॒पपी॑यात्स्वा॒शितः॑ पु॒न॒र॒स्तं॑जगायात् ॥ १ ॥

विश्वः । हि । अन्यः । अरिः । आ॒इज॒गाम॑ । मम । इत् । अहं ।

श्वशुरः । न । आ । ज॒गाम॑ । ज॒क्षी॒यात् । धानाः । उ॒त । सोमं॑ ।

प॒पी॒यात् । सु॒आशितः॑ । पु॒नः॑ । अस्तं॑ । ज॒गा॒यात् ॥ १ ॥

अनया वसुकपत्नीन्द्रं स्तौति—अन्यइन्द्रव्यतिरिक्तः अरिः अर्यः ईश्वरः विश्वोहि सर्व-
एव देवगणआजगाम अस्मद्यत्तं प्रत्याययौ । इदित्यवधारणे अहेत्यद्भुते । सर्वदेवगणे आ-
गते सति ममैव श्वशुरः इन्द्रोनाजगाम सइन्द्रोयद्यामच्छेत्तर्हि धानाः भृष्टयवान् जक्षीयात्
भक्षयेत् । उतापिच सोममभिपुतं पपीयात् ततः स्वाशितः सुष्टु भुक्तः तप्तः सन् पुनर्भूयः अस्तं
स्वगृहं प्रति जगायात् गच्छेत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सरोरु॑वद्वृ॒षभ॑स्ति॒ग्मशृ॑ङ्गोव॒र्ष्मन्त॑स्थौ॒वरि॑म॒न्त्रा॒पृथि॑व्याः ।

विश्वे॑व्नेन॒वृज॑ने॒पुपामि॑यो॒मेकु॑क्षीसु॒तसो॑मः॒पृणा॑र्ति ॥ २ ॥

सः । रो॒रु॒वत् । वृ॒षभः॑ । ति॒ग्मशृ॑ङ्गः । व॒र्ष्मन् । त॒स्थौ । वरि॑मन् ।

आ । पृथि॑व्याः । विश्वे॑पु । ए॒नम् । वृ॒जने॑पु । पा॒मि । यः ।

मे । कु॒क्षी इति॑ । सु॒तसो॑मः । पृ॒णा॒र्ति ॥ २ ॥

वृषभः कामानां वरिषा विग्मशृगः तोक्ष्णरश्मिः सद्बन्द्रोहं पृथिव्याअन्तरिक्षस्य वर्ष्मन्
 वर्ष्मनि वर्ष्मन्शब्दउज्जतवचनः स्थिरवचनोवा एवंभूते वरिमन् विस्तीर्णे मदेशे रोरुवत् भृशं
 शब्दायमानः सन् आतस्थौ आतिष्ठामि । एवंभूतोहं विश्वेषु सर्वेषु वृजनेषु संग्रामेषु एनमीदृशं
 वसुक्कं यजमानं पामि रक्षामि योयजमानः सुतसोमः अभिपुतसोमः मे मम कुक्षी उभौ पा-
 र्श्वौ पृणाति सोमरसपुरोडाशादिहविर्भिः पूरयति ईदृशं रक्षामीति संबंधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अद्रिणातेमन्दिनइन्द्रतूयान्तुस्वन्तिसोमान्पिबसित्वमेपाम् ।
 पचन्तितेवृषभाँअत्सितेपाँपृक्षेणयन्मघवन्हूयमानः ॥ ३ ॥

अद्रिणा । ते । मन्दिनः । इन्द्र । तूयान् । सुन्वन्ति । सोमान् ।
 पिबसि । त्वम् । एपाम् । पचन्ति । ते । वृषभान् । अत्सि ।
 तेपाम् । पृक्षेण । यत् । मघवन् । हूयमानः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते त्वदर्थं मन्दिनः मादपितृन् तूयान् अविर्लंबितान् सोमान् अद्रिणा अभिप-
 वमाणा सुन्वन्ति यजमानाअभिपुण्वन्ति । एपामस्मदादियजमानानां संबंधीन् सोमान् त्वं पि-
 बसि । किञ्च ते त्वदर्थं वृषभान् पशून् ये यजमानाः पचन्ति तेपा सर्वाधि हविर्भूतान् अत्सि
 भक्षयसि । हे मघवन् धनवन्निन्द्र त्वं यत् यदा पृक्षेण हविर्भूतेनाग्नेन निर्मितेन हूयमानः
 यजमानैर्हूयसे तदेति पूर्वेण संबंधः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इदंसुभैजरितुराचिकिद्धिप्रतीपंशापँनद्योवहन्ति ।
 लोपाशासिंहंप्रत्यश्चमत्साकोषावराहंनिरंतक्तकक्षात् ॥ ४ ॥

इदम् । सु । मे । जरितुः । आ । चिकिद्धि । प्रतिईदम् । शापम् ।
 नद्यः । वहन्ति । लोपाशाः । सिंहम् । प्रत्यश्चम् । अत्साः ।
 कोषा । वराहम् । निः । अत्क्ता । कक्षात् ॥ ४ ॥

हे जरितः शत्रूणां जरयितरिन्द्र त्वं मे मम सुशोभनमपि इदमीदृशं त्वयं सामर्थ्यं आ-
चिकिद्धि आसमंताजानीहि । कीदृशं नद्योगंगाद्याः सरितः प्रतीपं प्रतिकूलं शापं उदकं वह-
न्ति । अपिच लोपाशः लुप्यमानं वृणमश्नातीति लोपाशोभृगः मया प्रेषितः सन् प्रत्यञ्चं आ-
त्मानं प्रतिगच्छन्तं सिंहं अत्साः अत्सात् आभिमुख्येन गच्छति । तथा क्रोष्टा शृगालः वराहं
बटवन्तमपि सूकरं कक्षात् अभिगहनदेशान्निरतक निर्गमयति एतदपि सर्वं सामर्थ्यं त्वत्पुत्रे
मयि त्वत्प्रसादाद्भवमपि जानीहीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

कथात एतद्दहमाचिकेतं गृत्सस्य पाकस्तवसो मनीपाम् ।
त्वनो विद्वाँ ऋतुथा विवोचो यमर्धन्ते मघवन्क्षेम्याधूः ॥ ५ ॥

कथा । ते । एतत् । अहम् । आ । चिकेतम् । गृत्सस्य । पाकः ।
तवसः । मनीपाम् । त्वम् । नः । विद्वान् । ऋतुथा । वि ।
वोचः । यम् । अर्धम् । ते । मघवन् । क्षेम्या । धूः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र पाकः पक्वव्यपत्तोहं गृत्सस्य मेधाविनस्तवसो वृद्धस्य ते तव मनीषां स्तुतिं कर्तु-
मिति शेषः एतदीदृशं त्वदीयं सामर्थ्यं कथा कथं केन प्रकारेण आचिकेतं आसमंताजानामि ।
त्वदुपदेशं विना न जानामीत्यर्थः । तस्मात्कारणात् विद्वान्सर्वज्ञस्त्वमेव नोऽस्मभ्यं ऋतुथा काले
विवोचः विशेषेण ब्रूहि । हे मघवन् धनवन्निन्द्र ते तव अर्धं यं स्तुत्यवयवं वयं कुर्मः सा स्तुतिः
क्षेम्या क्षेमेभवा क्लेशरहिता वोढुं शक्या भूरस्ति यस्मात् अतः स्तुत्यवयवमेव वयमक्लेशेन क-
र्तुं न शक्नुमः अस्माकं मंदबुद्धित्वात् । तस्मात्त्वमेवाऽस्मभ्यं स्वसामर्थ्यं स्तुतिप्रकारं च पुनरपि
कथयेत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

एवाहिमान्तवसं वर्धयन्ति दिवश्चिन्मेवृहत्त उत्तराधूः ।
पुरुसहस्रानि शिशामिसाकमंशत्रुहिमाजनिताज्जानं ॥ ६ ॥ २० ॥

एव । हि । माम् । तवसम् । वर्धयन्ति । दिवः । चित् । मे ।
 बृहत्तः । उत्ततरा । धूः । पुरु । सहस्रा । नि । शिशामि ।
 साकम् । अशत्रुम् । हि । मा । जनिता । जजान् ॥ ६ ॥ २० ॥

हि यस्मात्कारणात् एव एवमुक्तप्रकारेण तवसं प्रवृद्धं मां स्तोतारः स्तुतिभिः स्तुवन्तः
 वीर्येण वर्धयन्ति तस्मात्कारणात् बृहतोमहतो मे ममेन्द्रस्य दिवश्चित् ध्रुलोकादपि धूः स्तुतिः उ-
 त्तरा उद्गततरा अधिकतरा । किञ्च पुरु पुरुणि बहूनि मे सहस्रा शत्रूणां सहस्राणि साकं युगप-
 त् निशिशामि तनूकरोमि हिनस्मीत्यर्थः । हि यस्मात्कारणात् जनिता सर्वस्य जनयिता प्रजाप-
 तिः मा मां इन्द्रं अशत्रुं अविद्यमानशत्रुं जजान जनितावान् ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ सप्तमी—

एवाहिमांतवसंजज्जुरुग्रं कर्मन्कर्मन्ष्टर्पणमिन्द्रदेवाः ।
 वर्धीष्ट्रं वज्रेण मन्दसानोपव्रजं महिना दाशुपे वम् ॥ ७ ॥

एव । हि । माम् । तवसम् । जज्जुः । उग्रम् । कर्मन्कर्मन् ।
 ष्टर्पणम् । इन्द्र । देवाः । वर्धीम् । ष्ट्रम् । वज्रेण । मन्दसानः ।
 अपं । व्रजम् । महिना । दाशुपे । वम् ॥ ७ ॥

हि यस्मात्कारणात् एव एवमनेनोक्तप्रकारेण हे इन्द्र देवाः मरुदादयः ऋत्विग्यजमानावा
 तवसं महान्तं त्वत्पुत्रं त्वद्रूपनिरूपणावस्थितं संतं वसुकं मां कर्मन्कर्मन् वृत्रवधाग्निहोत्रादौ
 सर्वस्मिन्कर्मणि उग्रं शूरमसहं वा वृषणं वार्षितारं हविषां दातारं जज्जुः जानन्ति । अतः मन्द-
 सानोमोदमानोहं वज्रेणायुधेन वृत्रं मेघमसुरं वावर्धीं अवधिषं । किञ्च दाशुपे हविर्दत्तवते
 यजमानाय वृष्टिप्रदानार्थं महिना महत्त्वेन व्रजं मेघसमूहं अपवं अपावं अपावृणोमि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

देवासं आयन्परशूरं विश्वन्वाष्ट्रन्तो अग्निविद्धिरायन् ।
 निसृष्टं दधतो वृक्षणां सुयत्रा कर्पाटमनुतद्दहन्ति ॥ ८ ॥

देवासः । आयन् । परशून् । अविभन् । वना । वृश्चन्तः ।
अभि । विट्भ्रिः । आयन् । नि । सुद्धम् । दधतः । वृक्षणांसु ।
यत्र । कृपीटम् । अर्नु । तत् । दहन्ति ॥ ८ ॥

देवासोदेवासः इन्द्रेण चोदिताः सन्तः आयन् गच्छन्ति मेघवधार्थं परशून् वज्रान् अ-
विभन् धारयन्ति तदनंतरं विट्भिः मरुदादिमजाभिः सहितावृश्चन्तः मेघान् छिन्दन्तः वना वनानि
वृष्टिलक्षणांयुदकानि अश्यायन् आभिमुख्येन गच्छन्ति । ततः सुद्वं शोभनद्रवणं वृष्ट्युदकं व-
क्षणास्तु नदीषु निदधतः नियमेन स्थापयन्तः यत्र यस्मिन्मेघजाते कृपीटं उदकनाभैतत् निगूढं
मुदकं तिष्ठति तदमे देवाः तन्मेघजातं अनुलक्षीकृत्य दहन्ति उदकनिर्गमनार्थं शोषयन्ति ॥८॥

अथ नवमी-

शशःक्षुरंप्रत्यञ्जगाराद्रिलोगेनव्यभेदमारात् ।
बृहन्तंचित्कृतेरन्धयानिवर्ष्यहृत्सोष्टपभंशशुवानः ॥ ९ ॥
शशः । क्षुरम् । प्रत्यञ्चम् । जगार । अद्रिम् । लोगेन । वि ।
अभेदम् । आरात् । बृहन्तम् । चित् । कृहते । रन्धयानि ।
वर्ष्यत् । वत्सः । ष्टपभम् । शशुवानः ॥ ९ ॥

वस्तुकइन्द्रमति ब्रूते-शशः एतत्संज्ञितोमया प्रेरितोभृगुविशेषः प्रत्यञ्चं वधायात्मानं
मतिगच्छन्तं क्षुरं क्षुरवन्तं दृढदीर्घतीक्ष्णनखं सिंहव्याधादिकं बलवत्कूरभृगमित्यर्थः जगार
गिरति गृह्णाति वा । किञ्च लोगेन लोष्टेन अद्रिं हिमवदादिकं पर्वतं आराद्गिरस्थितमपि व्यभेदं
अहं भिनन्मि । बृहन्तं चित् महान्तमपि हस्त्यादिकं कृहते ह्रस्वकाय अल्पाय शशकादिकाय रं-
धयानि वशंगमयानि । शशुवानः वीर्येण वर्षमानोवत्सः ष्टपभं महोक्षं वयत्पुद्गाय गच्छति ।
हे इन्द्र एतदपि सर्वं त्वत्पसादादहं करोमीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

सुपर्णइत्यानखमासिपायावर्द्धःपरिपदनसिंहः ।
निरुद्धश्चिन्महिपस्तर्प्यावांगोधातस्माअयथैकपदेतत् ॥१०॥

सुष्टुपर्णः । इत्था । नखम् । आ । सिंसाय । अवंरुद्धः । परिष्टपदम् ।
 न । सिंहः । निष्टरुद्धः । चित् । महिषः । तर्ष्याश्वान् ।
 गोधा । तस्मै । अयथम् । कर्पत् । एतत् ॥ १० ॥

सुष्टुपर्णः पक्षिरूपा गायत्री इत्था अमुञ्च चुल्लोके नखमात्मीयं आसिपाय सोमाहरणकाले
 इन्द्रार्थमावबन्ध इन्द्रस्य प्रसादात् दिवि पदं न्यस्तवतीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—अवरुद्धः पंजरेणा-
 वृतः परिवेष्टितः सिंहः परिपदं न यथा करस्योपरि सर्वतः पादमववध्नाति । किञ्च चिदित्युपमार्थं
 यथा केनापि बद्धपादोनिरुद्धोमहिषः तर्ष्याश्वान् उदकाभावे तृपावान्भवति एवमिन्द्रः सोमाह-
 रणात्पूर्वं सोमाभावे तृपितवानितिशेषः । तस्मै तादर्थ्ये चतुर्थी तादृशस्य तृपितस्येन्द्रस्यार्थं गोधा
 गमयतिवर्णानिति गौर्वाक् तत्र निधीयमानत्वाद्गायत्री गोधा । यद्वा गुधिर्निष्कर्षणार्थः निष्क-
 ष्यसोमाहरणात् गोधा गायत्री अयथं अयत्नेन लीलयेत्यर्थः एतत्सोमजातं कर्पत् आलुष्टवती
 दिवः सकाशादाहतवतीत्यर्थः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

तेभ्योगोधाअयथंकर्पदेतद्येब्रह्मणःप्रतिपीयन्त्यन्नैः ।
 सिमउक्षणोवसृष्टाँअदन्तिस्वयंवलानितन्वःशृणानाः ॥ ११ ॥

तेभ्यः । गोधाः । अयथम् । कर्पत् । एतत् । ये । ब्रह्मणः ।
 प्रतिष्टपीयन्ति । अन्नैः । सिमः । उक्षणः । असृष्टान् ।
 अदन्ति । स्वयम् । वलानि । तन्वः । शृणानाः ॥ ११ ॥

ये मरुदादिदेवगणाः ब्रह्मणः परिवृढस्येन्द्रस्य स्वभूतैरन्नैः सोमाख्यैः तृपाः सन्तः इति
 शेषः प्रतिपीयन्ति । पीयतिर्हिंसाकर्मा इन्द्रादेशाद्धिसकाम्प्रतिहिंसन्ति । तेभ्यः तेषां देवगणाना-
 मर्थाय गोधाः पूर्वाका गायत्री अयथं अनायासेन एतत्सोमजातं कर्पदालुष्टवती । किञ्च सिमः
 सिमान् श्रेष्ठान् यद्वा सिमशब्दः सर्वशब्दपर्यायः सर्वानुक्षणः सिञ्चतः अवसृष्टान् इन्द्रेण निस्सृष्टान्
 अनुज्ञावान् हविर्भूतान् सोमान् यत्नेष्वदन्ति । किं कुर्वन्तः स्वयमात्मनैव वलानि शत्रूणां सेन्या-
 नि तन्वः शरीराणि च शृणानाः हिंसन्तः गायत्रीन्द्रादेशाद्देवेभ्यः सोममाहतवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

एतेशमीभिःसुशमीअभूवन्येहिन्विरेतन्वःसोमउक्थैः ।

नृवद्वदन्नुपनोमाहिवाजान्दिविश्रवोदधिपेनामवीरः ॥१२॥२१॥

एते । शमीभिः । सुशमी । अभूवन् । ये । हिन्विरे । तन्वः । सोमे ।

उक्थैः । नृवत् । वदन् । उप । नः । माहि । वाजान् ।

दिवि । श्रवः । दधिपे । नाम । वीरः ॥ १२ ॥ २१ ॥

ये देवर्ष्यादयः तन्वः शरीराणि सोमे सोमयागे उक्थैः शस्त्रैः हिन्विरे वर्धयन्ति । एते देवादयः इन्द्रादेशात्सोमे आहूते सति शमीभिः सोमयागकर्मभिः सुशमी सुकर्माणः अभूवन् । नृवत् मनुष्यवद्वदन् इदं युष्मभ्यं मया दत्तमिति व्यक्तां वाचमुच्चारयन् नोस्मभ्यमुपमाहि उपगम्य वाजान्नानि बलानि वा हे इन्द्र त्वं देहीतिशेषः । अतःकारणात् वीरः दानशूरस्त्वं दिवि द्युलोके श्रवः दानपतिरितिकीर्तितं नाम नामधेयं दधिपे धारयसि ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

वनेवेत्पृथ्वी त्रयोदशं सूक्तं वसुकस्यापि वैष्टुभमैन्द्रं अनुक्रान्तंच-वनेनाष्टाविति । चतुर्थेहनि स्तोमवृद्धौ ब्राह्मणाच्छंसिनएतत्सूक्तमावापार्थं । सूत्रितञ्च-स्तोमेवर्धमानेकोअघनर्योवनेनवायइति । महाव्रते निष्केवल्येप्येतत्सूक्तं । सूत्रितंच-प्रवोमहेमन्दमानायांघसइतिनिविद्धानंवनेनवायोन्वधापिचाकन्निति ।

तत्र प्रथमा-

वनेनवायोन्वधापिचाकञ्छुचिर्वास्तोमोभुरणावजीगः ।

यस्येदिन्द्रःपुरुदिनेपुहोतानृणांनर्यो नृतमःक्षपावान् ॥ १ ॥

वने । न । वा । यः । नि । अधायि । चाकन् । शुचिः । वाम् ।

स्तोमः । भुरणौ । अजिगरिति । यस्यं । इत् । इन्द्रः । पुरुदिनेपु ।

होता । नृणाम् । नर्यः । नृतमः । क्षपावान् ॥ १ ॥

वनेनवायोन्यधापीति वने नवनइव वृक्ष इव शकुनिः स्वे नीडे वायमात्मीयं पुत्रं न्यधा-
यि निदधाति शशुकमजातपक्षं सयथा तत्र निहितः चाकन् भयादिशोनिरीक्षमाणआसी-
त् । अथवा कामयमानस्तदुत्सुकमनाआसीत् एवमयमस्यासु वृक्षस्पनीडभूतेषु शकुनिपुत्रभूतः
शुचिर्व्यपगतसर्वदोषः वां युवयोः स्वभूतः स्तोमः हे भुरगौ भर्तारावश्विनौ शीघ्रौ वा भुर-
ण्युरिति क्षिप्रनामेति । किञ्च यस्य स्तोमस्य पुरुदिनेषु बहुष्वहःसु इन्द्रो होता इन्द्रो-
प्याह्वाता भवति ममायं स्तोमः स्यादिति । किंलक्षणः पुनरिन्द्रआह्वाता योनृणां
मनुष्याणां नृतमः मनुष्याणामपि मनुष्यतमः शूराणामपि मध्ये शूरतमइत्यर्थः ।
नर्यश्च नृशयोहितोयः क्षपावांश्च रात्रिपर्यायेषु सोमभागः एवं गुणयुक्तेन यः स्तोमः इन्द्रेणापि
प्राथ्यतेस्मासु वर्तमानः सयुवां प्रत्यजीगः नित्यकालमेव गच्छतोत्यर्थः । एवं तावदेतामृचमा-
श्विनीमितिकृत्वा व्याचक्षते । तदसाधु । ऐन्द्रेहि सूक्ते प्रथमैवेयं भवति तच्च पुनः पृष्ठचस्य पष्ठे-
हनि स्तोमे वर्धमाने माध्यन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिनः शस्त्रे विनियुज्यते । हे भुरगौ भर्तारौ
देवानां पत्नी यएपस्तोमोस्मासु निहितः शुचिर्व्यपगतदोषः शकुनिपुत्रइव वने वनावयवे वृक्षे
चाकन्पश्यन्निव कामयमानइव वा इन्द्रमास्ते यस्य स्तोमस्य किमिति यस्येन्द्रः पुरुदिनेषु बहु-
ष्वहःसु आह्वाताभूत् । अपिनाम मामनेन स्तोमेन स्तुयुरिति । किंलक्षणः पुनराह्वाता यस्येन्द्रिन्द्र-
इति नृणां नृतमः नर्यश्च क्षपावांश्च समानमेतत्पूर्वेणार्थेन । यमेवं इन्द्रः प्रार्थयते सएपस्तोमः तं
प्रत्यजीगः गच्छतोत्यर्थः । अथवा सएपः स्तोमोस्माभिरुदीर्यमाणरतस्येन्द्रस्य गुणान् गृह्णातीति
स्यात् जिगर्तिर्गृह्णातिकर्मेतिसुकं एवमत्र चाकन्नित्यस्य पश्यन्निति वा कामयमानइतिवेत्येतौ
विपरिणामौ उपपद्येते शब्दसारूप्यादर्थाविरोधाच्च । एतस्मिन्निगमे पदविभागगतः कश्चिद्विचारो
स्ति तमाह भाष्यकारः—वेति च यइतिच । चकारशाकल्पइति वा इति यइति च पदे चकारशा-
कल्पः पदकारः । तदेतद्विचार्यमाणं न साधु भवति । किं कारणं उदात्तत्वेवमारुघ्यातमभविव्यव्य
एवमेतस्मिन्पदद्वये सति यदेतदारुघ्यातमधापीतिपदं उदात्तमभविव्यव्य यद्वृत्तात्परस्य नित्यमा-
रुघ्यातस्य निघातोऽन भवतीति लक्षणविदोमन्यन्ते । नचेदमुदात्तं तस्माद्यइति नेदं यद्वृत्तं किंताह
वायइत्येकमेवपदं । किञ्च असुसमाप्तश्च अर्यः अपुष्कलः एवमेतस्मिन्पदद्वये सति मन्त्रस्यार्थः
असुसमाप्तो भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रतेअस्याउपसः प्रापरस्यानृतौस्यामनृतमस्यनृणाम् ।

अनुत्रिशोकं शतमावहन्नुत्सेनुरथोयो असत्ससवान् ॥ २ ॥

प्र । ते । अस्याः । उपसः । प्र । अपरस्याः । नृतौ । स्याम् ।
 नृतमस्य । नृणाम् । अनु । त्रिंशोकः । शतम् । आ । अवहत् ।
 नृन् । कुत्सेन । रथः । यः । असत् । समुद्वान् ॥ २ ॥

अस्यावतेमानायाः ईदृश्याउपसः नृतौ नृनये नयने प्रापणे उदयकाले इत्यर्थः नृणां नेतृ-
 णां मध्ये नृतमस्य अतिशयेन नेतुस्ते तवेन्द्रस्य स्तुत्या यागेन च प्रस्याम वयं प्रकृष्टाभवेम ।
 तथा हे इन्द्र अपरस्या आगामिन्याश्चोपसः नृतौ प्रापणे तव स्तुत्या यागेन च वयं प्रकृष्टाभ-
 वेमेत्याशास्महे । किञ्च त्रिशोकोनामकपिः हे इन्द्र त्वामाराध्य त्वत्प्रसादात् शवं बहून् अनु-
 अनुचरभूतान् नृन् मनुष्यानावहत् प्रापितवान् लब्धवानित्यर्थः । तथा तव कुत्सस्य च सप्तवान्
 सनिता युगपदेव संभक्ता योरथः असत् अस्ति तं रथं कुत्सो लब्धवानितिशेषः । तथाच
 मन्वान्तरे श्रूयते—यासिकुत्सेनसरथमवस्युरिति । यस्मादेवं तस्मात् त्वत्प्रसादादयं प्रकृष्टाभवे-
 मेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

कस्तेमदंइन्द्ररन्त्यांभूदुरोगिरोअभ्युग्रोविधाव ।
 कद्वाहोअर्वागुपमानीपाआत्वाशक्यामुपमंराधोअन्धैः ॥ ३ ॥

कः । ते । मदः । इन्द्र । रन्त्यः । भूत् । दुरः । गिरः । अग्नि । उग्रः ।
 वि । धाव । कत् । वाहः । अर्वाक् । उप । मा । मनीषा । आ ।
 त्वा । शक्याम् । उपमम् । राधः । अन्धैः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते तव ईषन्मध्यमोत्तमानां सोमजन्यानां मदानां मध्ये कोमदः रन्त्योरमपिता
 प्रीतिकरोभूत् भवति त्वत्प्रीतिकरमदयोग्यसोमदानाभिप्रायेणायं प्रभः । उग्रः ओजस्वी त्वं दुरः
 यज्ञगृहद्वाराणि गिरः स्तुतिलक्षणावाचश्च अभिविधाव अश्यागच्छ । किञ्च कत् कदा वाहः इ-
 न्द्रं प्रत्युसतइति वाहः सोमउच्यते एवं भूतः अर्वाक् त्वत्प्रसादात्फलदानायास्मदभिमुखोभवि-

प्यतीतिशेषः । अपिच कदा मनीषा सर्वार्थदर्शनापज्ञा सर्वगुणग्राहिणीस्तुतिर्वा मा मां त्वत्पसा-
दादुपगमिष्यतीतिशेषः । कदा हे इन्द्र त्वा त्वां आइत्युपसर्गश्रुतेर्पोष्यपदाध्याहारः आराध्य व-
यं अन्नैः सह राधोधनं उपमं मत्समीपं शक्यां शकिरत्र गत्यर्थोन्तर्भावितण्यर्थः संगमयेयं ॥३॥

अथ चतुर्थी-

कदुद्युम्नमिन्द्रत्वावतो नृन्कयाधियाकरसे कन्न आगन् ।
मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अन्नैः समस्य यदसन्मनीषाः ॥ ४ ॥

कत् । ऊँ इति । युम्नम् । इन्द्र । त्वाष्टवंतः । नृन् । कया ।
धिया । करसे । कत् । नः । आ । अगन् । मित्र । न । सत्यः ।
उरुङ्गाय । भृत्यै । अन्नैः । समस्य । यत् । असन् । मनीषाः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वं कदु कदा वा द्युम्नं हविलेक्षणमस्मदीयमन्नं भुक्त्वेतिशेषः कया धिया के-
न कर्मणा नृन् नेतृन्स्मान् त्वावतः त्वत्सदृशान्करसे करिष्यसि । कत् कदा नोस्मान्पति आगन्
आगमिष्यसि । सत्यः अनवद्यइत्यर्थः मित्रो न सत्वेव तथा हे उरुगाय बहुकीर्तिं इन्द्र त्वं भृत्यै
भरणाय पोषणाय भवसीति शेषः । यद्यदा समस्य अस्मदादिकस्य सर्वस्य जगतः अन्ने जग-
त्स्थितिनिमित्ते आहारे मनीषाः अत्राभिलषणाबुद्धयः असन् भवेयुः तदा सर्वस्य पोषणाय
त्वं भवसीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्रेरयसूरो अर्थेन पारये अस्य कामं जनिधा इव गमन् ।
गिरश्च ये ते तु विजात पूर्वी नर इन्द्र प्रति शिक्षन्त्यन्नैः ॥ ५ ॥ २२ ॥

प्र । इरय । सूरः । अर्थम् । न । पारम् । ये । अस्य । कामम् ।
जनिधाः इव । गमन् । गिरः । च । ये । ते । तुविज्ञात् । पूर्वीः ।
नरः । इन्द्र । प्रति शिक्षन्ति । अन्नैः ॥ ५ ॥ २२ ॥

सूरः सूर्यः अर्थेन यथा अतीरं गन्तारं योगिनमनुगृह्णन् पारं संसारस्यान्तमपवर्गं ग-
मयति तथा हे इन्द्र त्वं यजमानान् संसारस्यान्तं प्रेरय गमय ये अस्मदादयोयजमानाः अ-
स्य सधेन्द्रस्य कामं सोमपानेच्छां गमन् गमिरत्र विपूर्वेन्तर्भावितण्यर्थश्च द्रष्टव्यः विगमयन्ति
महता सोमपानेनापनयन्ति । तत्र दृष्टान्तः—जनिधाइव जनीनां जायानां संभोगकाले शय्यासु
धारयितारः पतयोयथा प्रभूतसंभोगप्रदानेन मैथुनेच्छामपनयन्ति तद्वत् । किञ्च नरोनेतारोस्म-
दादयोये यजमानाः हे तुविजात बहुरूप रूपंरूपंपतिरूपोवभूवैति वचनात् । सर्वात्मनिन्द्र
ते तुभ्यं पूर्वीः अनादिकालप्रवृत्तागिरश्च स्तुतिलक्षणावाचश्च अन्नैः पुरोडाशादिहविर्भिः सह
प्रतिशिक्षन्ति प्रतिकालं प्रयच्छन्ति तानस्मदादीन्यजमानान् पारं गमयेति पूर्वेण संबंधः ॥५॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे द्वाविंशोवर्गः ॥२२॥

अथ षष्ठी—

मात्रेनुतेसुमितेइन्द्रपूर्वीद्यौर्मज्जनापृथिवीकाव्येन ।

वरायतेघृतवन्तःसुतासःस्वाद्यन्भवन्तुपीतयेमधूनि ॥ ६ ॥

मात्रे इति । नु । ते । सुमिते इति सुमिते । इन्द्र । पूर्वी इति । द्यौः

मज्जना । पृथिवी । काव्येन । वराय । ते । घृतवन्तः । सुतासः ।

स्वाद्यन् । भवन्तु । पीतये । मधूनि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तव स्वभूतेन मज्जना शत्रूणां मज्जकेन काव्येन कर्मणा द्यौः पृथिवी वावापृ-
थिव्यौ नु क्षिप्रं सुमिते निर्मिते । कीदृशद्यौ मात्रे निर्मान्यौ पूर्वी पूर्व्यौ महत्यौ । यस्मादीदृशेन
महत्त्वेन युक्तः तस्मात् घृतवन्तः अभिमुखत्वात् त्वां क्षरंतः दीप्तिमन्तोवा सुसंस्कृतत्वात् । यद्वा
आज्यसंयुक्तावा सुतासः अभिपुताः सोमाः वराय श्रेष्ठाय ते तुभ्यमिन्द्राय स्वाद्यन् स्वाद्यानः
स्वादिष्टाः भवन्तु अस्माभिर्दत्ताः सन्तु । किमर्थं पीतये पानाय मधूनि मधुररसात्मकानि पुरो-
डाशादीन्यन्नानि हवींषि भक्षणार्थं दत्तानि भवन्तु ॥ ६॥

अथ द्वितीया—

अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूताच्छापइतोशतीरुशन्तः ।

अवयाश्चष्टे अरुणः सुपर्णस्तमास्यध्वमूर्मिमद्यासुहस्ताः ॥ २ ॥

अध्वर्यवः । हविष्मन्तः । हि । भूत । अच्छ । अपः । इत् ।

उशतीः । उशन्तः । अव । याः । चष्टे । अरुणः । सुपर्णः । तम् ।

आ । अस्यध्वम् । ऊर्मिम् । अद्य । सुहस्ताः ॥ २ ॥

हे अध्वर्यवः यूयं हविष्मन्तो हि अभिपोतव्येन सोमलक्षणेन हविषा युकाः खलु भूत भवत । किञ्च हे उशन्तः सोमाभिपवं कर्तुं कामयमानाः अध्वर्यवो यूयं उशतीः सोमाभिषवांगभावमभिलषन्तीः एकधनालक्षणा अपः अच्छाभिमुख्येन इत गच्छत । अरुणः रक्तवर्णः सुपर्णः सुपतनः सोमः अवाधस्ताव अन्तरिक्षे याः मेघान्तरगताः अपः चष्टे पश्यति । हे सुहस्ताः सोमाभिषवादिशोभनकर्मकारित्वासुवर्णमयपवित्राघलंढताः । यद्वा शोभनहस्ताहे अध्वर्यवो यूयं अयेदानीं तं तादृशं ऊर्मिं सोमसंघातं ताभिरद्रिः सह आ अस्यध्वं आभिमुख्येन स्थित्वा महतादरेण दशापवित्रे शोधनार्थं प्रक्षिपत ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अध्वर्यवोपइतासमुद्रमपांनपांतं हविषायजध्वम् ।

सवोदददूर्मिमद्यासुपूतंतस्मै सोमं मधुमन्तं सुनोत ॥ ३ ॥

अध्वर्यवः । अपः । इत् । समुद्रम् । अपाम् । नपांतम् ।

हविषा । यजध्वम् । सः । वः । ददत् । ऊर्मिम् । अद्य ।

सुपूतम् । तस्मै । सोमम् । मधुमन्तम् । सुनोत ॥ ३ ॥

हे अध्वर्यवो यूयं अपः एकधनलक्षणा-युदकान्याहर्तुमिति शेषः समुद्रं उदधिस्थानीयं जलाशयं इत गच्छत । इदानीं उत्तरोर्ध्वं व्याख्यायते—पश्चाद्द्वितीयः पादः आर्यिकोयं क्रमः

१ अच्छाभिमुख्येन इत ताआनेतु गच्छत यतः अरुणवर्णः शोभनपतनः सोमः अवयाः त्प्रानिकामाअपः ।

अघेदानीं सोपानपाव वः जलाशयं प्रति गतेऽयोर्युष्मस्यं सुपूतं सुशुद्धं ऊर्मिं जलसमूहं द-
दत् ददातु यूयमपि तेन समूहेन तस्मै अपानपाते मधुमन्तं मधुरस्वादूपेतं सोमं सुनोत अभिपु-
णुत अभिपुतेन सोमाख्येन हविषा अपानपातं वृष्टिकर्मण्यधिकृतं देवं यजध्वं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

योअनिध्मोदीदयदत्स्वः१न्तर्यविप्रांसईळतेअध्वरेपुं ।
अपान्नपान्मधुमतीरपोदायाभिरिन्द्रोवावृधेवीर्याय ॥ ४ ॥

यः । अनिध्मः । दीदयत् । अप्त्सु । अन्तः । यम् । विप्रांसः ।
ईळते । अध्वरेपुं । अपाम् । नपात् । मधुमतीः । अपः ।
दाः । याभिः । इन्द्रः । वृधे । वीर्याय ॥ ४ ॥

उत्तरार्धस्य प्रत्यक्षरुतत्वादेकवाक्यतायै युष्मच्छब्देन समानार्थोभिवच्छब्दः प्रथमार्धे
आहार्यः योभवानपान्नपाव अप्त्सु अन्तः अपां मध्ये मेघस्थाने अनिध्मः काष्ठवर्जितः सन्
दीदयत् दीप्यते विप्रासोमेधाविनःकृत्विग्मजमानाअध्वरेषु यागेषु यं भवन्तं ईळते स्तुवन्ति । हे
अपान्नपाव सत्वं मधुमतीः मधुररसयुक्ताः अपोवृष्टिलक्षणादाः अस्मस्यं देहि याभिर्वसतीवर्यै-
कधनारूपाभिः सोमेन श्रुताभिरिन्द्रः इन्द्रः वीर्याय वृत्रवधादिशूरकर्मणेववृधे वर्धते ताअपोदे-
हीति संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

याभिःसोमोमोदतेहर्षतेचकल्याणीभिर्युवतिभिर्नमर्यः ।
ताअध्वर्योअपोअच्छापरेंहियदांसिञ्चाओषधीभिःपुनीतात् ॥ ५ ॥ २४ ॥

याभिः । सोमः । मोदते । हर्षते । च । कल्याणीभिः । युवतिभिः ।
न । मर्यः । ताः । अध्वर्यो इति । अपः । अच्छ । परां । इहि ।
यत् । आसिञ्चाः । ओषधीभिः । पुनीतात् ॥ ५ ॥ २४ ॥

अभिपुतः सोमः याभिर्वसतीवर्यैकधनारूपाभिरिन्द्रः सह मोदते मुदितोभवति हर्षते च
पुनरुक्तिरादरार्था अत्यर्थं हृष्यतीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—कल्याणीभिः कमनीयाभिर्युवतिभिस्त-
रुणीभिः सह मर्यां यथा मनुष्योमोदते तद्वत् । हे अध्वर्यो त्वं तास्तादृशीरपः अच्छाभिप्राप्तुं

परेहि जलाशयं प्रति गच्छ । किञ्च यद्यदा आहताभिस्ताभिः आसिंचाः आसमन्तात्सोमा-
न्तिञ्चसि तदा ओषधीभिः सोमैः सह अपश्च पुनीतात् दशापवित्रेण पुनीहि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी-

एवेद्यूनैयुवतयो नमन्तयदीमुशान्नुशतीरित्यच्छ ।
संजानते मनसा संचिकित्रे ध्वर्यवो धिपणापश्च देवीः ॥ ६ ॥

एव । इत् । यूने । युवतर्यः । नमन्त । यत् । ईम् । उशान् ।
उशतीः । एति । अच्छ । सम् । जानते । मनसा । सम् । चिकित्रे ।
अध्वर्यवः । धिपणा । आपः । च । देवीः ॥ ६ ॥

युवतयस्तरुण्यः स्त्रियः यूने तरुणाय नमंत यथा प्रह्वीभवन्ति एव एवं वसतीवर्येकध-
नाख्याआपः सोमाय प्रह्वीभवन्ति । यद्वा युवतयः सोमेन सह मिश्रयिष्यः आपः यूने अभिष-
वादिकर्मणा आत्मना सह मिश्रयिष्ये कर्त्रे अध्वर्यवे नमन्त प्रह्वीभवन्त्येव । इदितिपूरणः ।
कदा यद्यदा उशान् अभिषवार्थं वसतीवरीः कामयमानः सोमः सोमाभिषयं कर्तुं कामयमानो-
ध्वर्युवां उशतीः सोमेन सह मिश्रीभावमभिषवादिकर्मगभावं च कामयमानाः ईमेनापः अ-
च्छ प्राप्तुं एति गच्छति तदा उपनमन्ते अध्वर्यवः धिपणा तदीया स्तुतिस्तक्षणा वाक्य देवीर्दे-
व्यः अपः आपश्च मनसा विशिष्टया बुद्ध्या संजानते सम्यक् जानन्ति संचिकित्रे स्वं स्वमधि-
कारं परस्परोपकारं च चक्षुषा सम्यक् पश्यन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

योवोवृताभ्यो अरुणोदुलोकयोवोमृह्या अभिशस्तेरमुञ्चत् ।
तस्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मिदेवमादंनं प्रहिणोतनापः ॥ ७ ॥

यः । वः । वृताभ्यः । अरुणोत् । ऊँ इति । लोकम् । यः । वः ।
मृह्याः । अभिशस्तेः । अमुञ्चत् । तस्मै । इन्द्राय । मधुमन्तम् ।
ऊर्मिम् । देवमादंनम् । प्र । हिणोतन् । आपः ॥ ७ ॥

यइन्द्रः वृताभ्यः मेधैरावृताभ्यः परिवेष्टिताभ्यः वीयुष्मभ्यं अद्भ्यः लोकं मेघोदरान्निर्ग-
मनमार्गं अरुणोदकरोत् । उदितिपूरणः । किञ्च यः वीयुष्मान् महां महत्याः अभिशस्तेर्मेघप-
रिवेष्टनाभिर्हिंसनात् अमुंचत् मोचितवान् । हे आपः यूयं तस्मै तादृशायेन्द्राय मधुमन्तं मधुर-
स्वादयुक्तं देवमादनं इन्द्रादिदेवानां सोमेन सह मिश्रीभूय वर्षयितारं ऊर्मिं अप्संघातं प्रहिणो-
तन अस्मद्यज्ञं पतिगमयत सोमाभिषवकर्मणिभावाय प्रस्थापयत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

प्रास्मैहिनोत् मधुमन्तमूर्मिगर्भो योवः सिन्धवो मध्वउत्सः ।
घृतपृष्ठमीड्यं मध्वरेष्वपरेवतीः शृणुता हवमे ॥ ८ ॥

प्र । अस्मै । हिनोत् । मधुमन्तम् । ऊर्मिम् । गर्भः । यः । वः ।
सिन्धवः । मध्वः । उत्सः । घृतपृष्ठम् । ईड्यम् । अध्वरेषु ।
आपः । रेवतीः । शृणुत । हवम् । मे ॥ ८ ॥

अत्र यच्छब्दसंबंधात् द्वितीयः पादः पूर्वं व्याख्येयः हे सिन्धवः स्पन्दनशीलाः आपः
वीयुष्माकं योगर्भः मध्वोमधुररसस्य उत्सउत्स्यन्दनः प्रसवणः यच्छब्दयोगात्तच्छब्दोध्याहार्यः
तं मधुमन्तं मधुररसोपेतं ऊर्मिमत्संघातं सारमित्यर्थः अस्मै अस्पेन्द्रस्यार्थाय प्रहिणोत प्र-
हिणुत प्रगमयत । कीदृशं अध्वरेषु यज्ञेषु घृतपृष्ठं घृतमाग्यं पृष्ठे यस्य तं पश्चाद्घृतपातिनमि-
त्यर्थः । ईड्यं स्तुत्यं । किञ्च हे आपः यूयं रेवतीः रेवत्यः अस्मभ्यं यानि धनानि दातव्या-
नि तैर्धनवत्यः मे मदीयं हवमाह्वानं शृणुत ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तंसिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूर्मिप्रहेतुयउभे इर्यति ।
मदच्युतमौशाननभोजापरित्रिततुं विचरन्तमुत्सम् ॥ ९ ॥

तम् । सिन्धवः । मत्सरम् । इन्द्रपानम् । ऊर्मिम् । प्र । हेतु ।
यः । उभे इति । इर्यति । मदच्युतम् । औशानम् । नृभः इजाम् ।
परि । त्रिस्तनुम् । विचरन्तम् । उत्सम् ॥ ९ ॥

हे सिन्धवः स्यन्दनशीला आपः योयुष्मदीयः सारभूतः समूहः उभे अस्मक्यं दृष्टादृष्ट-
फले दाता सन्न इयति कर्मागभाव प्रतिपद्यते मत्सरं मादयितारं इन्द्रादिदेवानां तर्पयितारं इन्द्र-
पानं देवानां प्रमुखेनेन्द्रेण पानीयं तादृशं ऊर्मिमुदकसमूहं प्रहेत प्रगमयत अस्मघज्ञं प्रति
प्रेरयत । कीदृशं मदच्युतं मदस्य च्यावकं औशानं सोमेन सह मिश्रीभावं कामयमानं न-
भ्रोजां नभस्यन्तरिक्षे वृष्टिरूपेण जातं परि सर्वतः त्रितंतुं त्रयाणां लोकानां तनितारं विस्वार-
यितारं विचरन्तं यज्ञपात्रेषु गच्छन्तं उत्सं उत्स्यन्दनं तर्पयितारं देवान्प्रतिऊर्ध्वं गन्तारमि-
मित्यर्थः ॥ ९ ॥

अपोनन्नीये एकधनास्वावृत्तासु आववृत्तीरित्येषा । सूत्रितञ्च—आववृत्तीरधनुद्विधारा-
इत्यावृत्तास्वेकधनास्विति । तत्रैव हिनोतानइत्येषा । सूत्रं पूर्वमुदाहृतं ।

तत्रैषा सूक्ते दशमी—

आववृत्तीरधनुद्विधारांगोपुयुधोननियवंचरन्तीः ।

ऋपेजनित्रीभुवनस्यपत्नीरपोवन्दस्वस्तृधःसयोनीः ॥ १० ॥ २५ ॥

आववृत्तीः । अध । नु । द्विधाराः । गोपुयुधः । न ।

निवचयम् । चरन्तीः । ऋपे । जनित्रीः । भुवनस्य । पत्नीः ।

अपः । वन्दस्व । स्तृधः । सयोनीः ॥ १० ॥ २५ ॥

अधाधानन्तरं गोषु युधोन गोषु निमित्तभूतासु मधैः सह युञ्जतइति गोपुयुदिन्द्रः त-
स्य यथा वृष्टिलक्षणा आपः द्विधाराः द्विशब्देनेकत्ववाची अनेकधाराः अपर्यन्तधाराइत्यर्थः
अस्माकमप्येवं स्थिताः आववृत्तीः आवृत्ताः नियवं सोमं प्रतिनियतं यवं मिश्रीभावं चर-
न्तीः गच्छन्तीः भुवनस्य लोकस्य जनित्रीः जनयित्रीः पत्नीः पालयित्रीश्च सवृधः सह सो-
मस्य वर्धयित्रीः सयोनीः सोमेन सह समानस्थानाः हे ऋपे मदीयान्तरात्मन् अध्वर्यो वा
त्वं एवंभूता अपः नु क्षिपं वन्दस्व स्तुहीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पञ्चविंशोऽवर्गः ॥ २५ ॥

अथैकादशी—

हिनोतानोअध्वरदेवयज्याहिनोतब्रह्मसनयेधनानाम् ।
ऋतस्ययोगेविष्यध्वमूर्धःश्रुष्टीवरीभूतनास्मभ्यमापः ॥ ११ ॥

हिनोत । नः । अध्वरम् । देवयज्या । हिनोत । ब्रह्म । सनये ।
धनानाम् । ऋतस्य । योगे । वि । स्यध्वम् । ऊर्धः ।
श्रुष्टीऽवरीः । भूतन् । अस्मभ्यम् । आपः ॥ ११ ॥

हे ऋत्विजः हिनोत प्रहिणुत प्रगमयत पोत्सर्पयत नोत्साकं एतमध्वरं यज्ञं देवयज्या
देवयज्यायै देवयजनार्थं । किञ्च प्रहिणुतब्रह्मस्तुत्याख्यं यथाशास्त्रक्रमेण सनये लब्धयेस्माकं
धनानां किञ्च ऋतस्य यज्ञस्य योगे संयोगे यदेतदूर्ध्वरिव सोमपूर्णमधिषवणचर्म वर्तते । अथवा
सोमसंबद्धशकटं योगः तद्धि तर्हि युज्यते तेनाधिषवणचर्मोभसोधस्तादवस्थितेनेति म-
न्यमानोनिरुक्तकारोब्रवीति याज्ञेशकटंइति । यदेतद्यज्ञशकटस्याधस्तादुपरिवाधिषवणचर्मैतद्वि-
ष्यध्वं विमुंचध्वं ग्रहचमसस्थाल्यादिषु योनिपेकः सोमस्य एतद्विमोचनमधिषवणचर्मो-
धसः तद्धिसोमउत्सिध्यमाने श्लथीभवति । यथेतरं गोरूधोदुह्यमानायां गवि एवमृत्विजउ-
क्त्वाधुनैवसोमसंमिश्राअपोब्रवीति मूयमपि हे आपः एभिन्नैत्विग्भिरुत्सिध्यमानाः श्रुष्टीवरीः
सुखवत्योभूतान भवतास्मभ्यम् । एवमत्र प्रशब्देनार्थस्य सुतरां प्रकटनाभवतीति भाष्यकारेण
प्रशब्दोभ्याहृतः प्रहिणुतेति अध्वरमित्यनेनसंबंधाव हिनोतेर्गत्यर्थत्वमुपपद्यते । एतस्याऋचो-
व्याख्यानं निरुक्तटीकायाज्जृत्तं ॥ ११ ॥

प्रातरनुवाकस्यापोरेवतीरित्येषा प्रतिपद्य । सन्वितंच—आपोरेवतीःक्षयथाहिवस्व उपपद्य-
न्तइतिस्त्वे इति ।

तत्रैषा द्वादशी—

आपोरेवतीःक्षयथाहिवस्वःऋतुंचभद्रंविभ्रुथामृतञ्च ।
रायश्चस्थस्वपत्यस्यपत्नीःसरस्वतीतद्वृणुतेवयोधात् ॥ १२ ॥

आपः । रेवतीः । क्षयथ । हि । वस्वः । ऋतुम् । च । भद्रम् ।
 विभ्रुथ । अमृतम् । च । रायः । च । स्थ । सुष्टुअपत्यस्य ।
 पत्नीः । सरस्वती । तत् । गृणते । वयः । धात् ॥ १२ ॥

हे आपः रेवतीः रेवत्यो धनवतयोयुयं वस्वः वसुनोधनस्य क्षयथ हि ईंशिध्वे खलु । किञ्च
 भद्रं भजनीयं ऋतुं च सोमयागादिलक्षणं कर्म च अमृतं च अमृतममरणरूपं तज्जन्यफलं च
 विभ्रुथ धारयथ पुष्णीथ वा । तथा रायश्च धनस्य च स्वपत्यस्य शोभनपुत्रस्य च पत्नीः पत्यः
 पालयिष्यः स्य भवथ । तथा सरस्वती तदभिमानिनी देवता गृणते स्तुवते मह्यं तदिदं सर्वं
 वयोन्नलक्षणं धनं धात् वधात् ॥ १२ ॥

अपोनर्त्रीये प्रतिपदापहत्येया । सूत्रितंच—प्रतिपदापोअट्श्रमायतीरितिपतिदृश्यमानास्विति ।

तत्रैषा त्रयोदशी—

प्रतिपदापोअट्श्रमायतीघृतंपयांसिविभ्रतीर्मधूनि ।
 अध्वर्युभिर्मनसासंविदानाइन्द्रायसोमंसुपुतंभरन्तीः ॥ १३ ॥
 प्रति । यत् । आपः । अट्श्रम् । आइयतीः । घृतम् । पयांसि ।
 विभ्रतीः । मधूनि । अध्वर्युभिः । मनसा । समइविदानाः ।
 इन्द्राय । सोमम् । सुष्टुसुतम् । भरन्तीः ॥ १३ ॥

हे आपः आयतीः अस्मघ्नं प्रत्यागच्छन्तीः यद् सुपांसुलुगितिविभ्रकेलुक् याः युष्माव
 पत्यदृशं प्रतिपश्यामि घृतं सोमसंसुष्टमाज्यं मधूनि मधुसदृशानि शृष्टरसानि पयांस्युदकानि
 संभूय विभ्रतीः यागकाले धारयन्तीः तथा अध्वर्युभिः मनसा अन्तःकरणेन संविदानाः सं-
 भाषमाणाः । किञ्च इन्द्रायेन्द्रार्थं सुपुतं सुष्टु सुतं सोमं भरन्तीः धारयन्तीः एवं भूतास्ताः युष्मा-
 न्तोभीतिशेषः ॥ १३ ॥

अपोनर्त्रीये एमाअग्निति द्वे । सूत्रितंच—एमाअग्नेवतीर्जीवधन्याइति द्वे सन्नासृत्तर-
 यापरिधापेति ।

सैषा चतुर्दशी-

एमाअग्मन्नेवतीर्जीवधन्याअध्वर्यवःसादयतासखायः ।
निवर्हिषिधत्तनसोम्यासोपांनघ्नासंविदानासंज्ञाः ॥ १४ ॥

आ । इमाः । अग्मन् । रेवतीः । जीवधन्याः । अध्वर्यवः ।
सादयत । सखायः । नि । वर्हिषि । धत्तन । सोम्यासः ।
अपाम् । नघ्ना । सम्द्विदानासः । एनाः ॥ १४ ॥

रेवतीरेवत्योधनवत्यः जीवधन्याः जीवानां पाययित्यः प्रीणयित्योवा इमाईदृग्भूताआपः
आग्मन् अस्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छन् एतज्ज्ञात्वा हे सखायः सखिभूताहे अध्वर्यवः यूषं अपांनघ्ना
वृष्टिकर्मत्वधिकृतेन देवेन सह संविदानासः संविदानाः संमंत्रयमाणाः एनाः एताअपः सादयत
स्थापयत । कुत्र सादयामीति उच्यते-सोम्यासः सोमसंपादिनः अध्वर्यवोयूषं बर्हिषि वेद्या-
मास्तीर्णे कुशमये निधत्तन नियमेन स्थापयत ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

आग्मन्नापंउशतीवर्हिरेदंन्यध्वरेअंसदन्देवयन्तीः ।
अध्वर्यवःसुनुतेन्द्रायसोममभूदुवःसुशाकदिवयज्या ॥ १५ ॥ २६ ॥

आ । अग्मन् । आपः । उशतीः । बर्हिः । आ । इदम् । नि ।
अध्वरे । असदन् । देवदयन्तीः । अध्वर्यवः । सुनुत । इन्द्राय ।
सोमम् । अर्चूत् । ॐ इति । वः । सुशका । देवदयज्या ॥ १५ ॥ २६ ॥

आपः वसतीवर्येकधनाख्याः इदं ईदृशं बर्हिर्विदिस्तरणं उशतीरुशत्यः कामयमाना आ-
ग्मन् आआगच्छन् अस्मद्यज्ञं प्रति आगत्य च अध्वरे अस्मदीये यज्ञे देवयन्तीः देवान्कामयमा-
नाः तर्पयितुमिच्छन्त्यइत्यर्थः न्यसदन् निषीदन् एतज्ज्ञात्वा हे अध्वर्यवः यूषं इन्द्रायेन्द्रार्थं

सोमं सुनुतं अभिपुणुत इदानीमपां प्रसादात् वीयुष्माकं देवयज्या देवानिन्द्रादीनुद्दिश्य क्रिय-
माणा यागक्रिया सुशका सुष्टु कर्तुं शक्या अभूदासीदेव ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

आनइत्येकादशर्चं द्वितीयं सूक्तं कवपस्यार्पं त्रैष्टुभं वैश्वदेवं अनुक्रान्तञ्च—आनए-
कादशवैश्वदेवमिति गतः सूक्तविनियोगः । एकादशिनस्य वैश्वदेवस्य पशोः पुरोडाशस्यानइ-
त्येवानुवाक्या सूत्रितञ्च—विश्वेअद्यमरुतोविश्वऊत्यानोदेवानामुपवेतुशंसइति ।

तत्र प्रथमा—

आनोदेवानामुपवेतुशंसोविश्वेभिस्तुरैरवसेयजत्रः ।
तेभिर्वयंसुपखायोभवेमतरन्तोविश्वाद्दुरितास्याम ॥ १ ॥
आ । नः । देवानाम् । उपं । वेतु । शंसः । विश्वेभिः । तुरैः ।
अवसे । यजत्रः । तेभिः । वयम् । सुऽसखायः । भवेम् ।
तरन्तः । विश्वा । दुःऽदुता । स्याम् ॥ १ ॥

देवानां स्तोतृणा नोस्माकं शंसः स्तोतव्यः यज्ञोयष्टव्यः एवभूतः इन्द्रः तुरैः त्वरण-
शीलैः विश्वेभिः सर्वैर्मरुद्भिः सह अवसे अस्मद्यज्ञरक्षणार्थं आउपवेतु उपागच्छतु । वयमपि
वेभिस्त्वैः सह सुसखायः शोभनसखायः स्याम भवेम । किञ्च विश्वा दुरिता विश्वानि दुरिता-
नि पापानि तरन्तः स्याम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिचिन्मर्तोद्रविणममन्यादृतस्यंप्रथानमसाविवासेत् ।
उतस्वेनऋतुनासंवदेत्श्रेयांसिदक्षमनसाजगृभ्यात् ॥ २ ॥
परि । चित् । मर्तः । द्रविणम् । ममन्यात् । ऋतस्यं । प्रथा । नमसा ।
आ । विवासेत् । उत । स्वेन । ऋतुना । सम् । वदेत् ।
श्रेयांसम् । दक्षम् । मनसा । जगृभ्यात् ॥ २ ॥

मर्तोमिनुष्योयजमानः परिचित्सर्वतः द्रविणं विश्वेषां देवानां यागार्थं धनं मन्यात् मन्यात् मन्यतिः कान्तिकर्मा कामयेत लब्धुमिच्छेत् धनं लब्ध्वा च क्रतस्य यज्ञस्य पथा मार्गेण नमसा हविराख्येनाग्नेन आविवासेत् परिचरेत् । उतापि च स्वनात्मीयेन क्रतुना प्रज्ञानेन मनसेत्यर्थः संवदेत संवादोत्र सम्यग्ध्यानमुच्यते हविर्गृहीत्वा वषट्करिष्यन् विश्वान्देवान्मनसा ध्यायेदित्यर्थः । विश्वेषां देवानां यागानन्तरं च तत्प्रसादात् श्रेयांसमतिशयेन प्रशस्यमानानं दक्षं प्रवृद्धं सर्वव्यापिनं मनसा ध्यानसाधनेनान्तःकरणेन जगृह्यात् गृह्णीयात् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अधाधिधीतिरसंसृग्रमंशास्तीर्थेनदस्ममुपयन्त्यूमाः ।

अभ्यांश्मसुवितस्यंशूपंनवेदसोअमृतानामभूम ॥ ३ ॥

अधाधि । धीतिः । असंसृग्रम् । अंशाः । तीर्थे । न । दस्मम् ।

उपं । युन्ति । ऊमाः । अग्नि । आनश्मम् । सुवितस्यं ।

शूपम् । नवेदसः । अमृतानाम् । अभूम ॥ ३ ॥

धीतिः देवयागक्रिया अधाधि निहिता स्थापिता अस्माभिः प्रवर्तितेत्यर्थः तदनन्तरं ऊमाः अघितारः तर्पयितारः अंशाः अस्माभिर्दत्ताः हविर्भागाः दस्यं दर्शनीयं शत्रूणामुपक्षययितारं वा असंसृग्रं असमानसृष्टिं उग्रजन्मानमित्यर्थः एवंभूतं देवसंघं उपयन्ति उपगच्छन्तु । तत्र दृष्टान्तः— तीर्थे न यथा गंगादितीर्थे तर्पणमुखेन विसृष्टाअपामंशादेवसंघमुपगच्छन्ति तद्वत् । तदनन्तरं वयं सुवितस्य सुइतस्य सुष्टु प्राप्तस्य स्वर्गादिकस्य शूपं सुखं अभ्यांश्म अभिप्राप्तवाम । किञ्च वयं अमृतानां देवानां नवेदसो नवेदयेतस्मिन्नर्थे नवेदः शब्देन भ्राणन्पान् नवेदाइति निपातितः न न वेत्तारः वेत्तारएव स्वरूपतोज्ञातारएवेत्यर्थः अभूम भवेमेत्याशास्महे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नित्यंश्चाकन्यात्स्वपन्तिर्दमूनायस्माउदेवःसविताज्जान ।

* भगोवागोभिर्यमेमनज्यात्सोअस्मैचारुंश्छदयदुतस्यात् ॥ ४ ॥

नित्यः । चाकन्यात् । स्वष्टपतिः । दमूनाः । यस्मै । ॐ इति । देवः ।
सविता । जजान । भर्गः । त्वा । गोभिः । अर्यमा । ईम् ।
अनज्यात् । सः । अस्मै । चारुः । छदयत् । उत । स्यात् ॥ ४ ॥

नित्यः कल्पावस्थायी प्रजापतिः चाकन्यात् तस्मै दृष्टादृष्टफलं चाकनतु कामयतां ।
कीदृशः स्वपतिः स्वीयानां प्रजानां स्वामी धनपतिर्वा दमूनाः दानपनाः । कस्मै कामयता-
मिति उच्यते । उ अपिच यस्मै यजमानाय मह्यं सविता सर्वस्य प्रेरकोदेवः जजान जनित-
वान् दृष्टादृष्टफलं दत्तवानित्यर्थः । वाशब्दः समुच्चये । तथा भगोदेवश्च गोभिरस्मदीयाभिः
स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः अर्यमादेवश्च ईमीदृग्भूतं दृष्टादृष्टफलं अनज्यात् व्यक्तीकुर्यात् दद्यादित्य-
र्थः । उतापिच स्यात् अन्योपि योदेवगणोस्ति चारुः रमणीयः सोपिदेवगणः अस्मै यजमा-
नाय मह्यं छदयत् दृष्टादृष्टफलं दातुं कामयतामित्येतदाशास्महे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इयंसाभूयाउपसांमिवक्षायद्धक्षुमन्तुःशर्वसासुमायन् ।
अस्यस्तुतिर्जरितुर्भिक्षमाणाआनःशग्मासुउपयन्तुवाजाः ॥५॥२७॥

इयम् । सा । भूयाः । उपसांम्इव । क्षाः । यत् । ह । क्षुमन्तः ।
शर्वसा । सुम्इआयन् । अस्य । स्तुतिम् । जरितुः । भिक्षमाणाः ।
आ । नः । शग्मासः । उप । यन्तु । वाजाः ॥ ५ ॥ २७ ॥

क्षुमन्तः क्षुशब्दोन्नवाची शब्दवाची वा अन्नवन्तः स्तुतिमन्तः कीर्तिमन्तोवेत्यर्थः एवं-
भूवाः देवाः शर्वसा बलेन यद् यामस्मदीया स्तुतिं प्रतिसमायन् समागच्छन्संप्राप्ताः सेषं स्तु-
तिर्देवानां प्राप्याभूयाः भूयात् भवतु उपसांमिवक्षाः यथा पृथिवी उपसां व्याप्ता सर्वेषां प्रा-
प्या भवति तद्वत् । किञ्च जरितुः स्तोत्रस्य मम स्तुतिं भिक्षमाणाः याचमानाः शग्मासः
शग्ममिति सुखनाम सुखाः सुखकराः वाजाः सुधन्वनः पुत्राः त्रयोप्यृधुर्विश्वावाजंइत्येते नो-
स्मानाभिमुत्थेन उपयन्तु उपगच्छन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षष्ठी—

अस्येदेपासुमतिःपप्रथानाभवंत्पूर्व्याभूमनागौः ।

अस्यसनीळाअसुरस्ययोनौसमानआभरणेविभ्रमाणाः ॥ ६ ॥

अस्य । इत् । एपा । सुदमतिः । पप्रथाना । अभवंत् । पूर्व्या ।

भूमना । गौः । अस्य । सनीळाः । असुरस्य । योनौ ।

समाने । आ । भरणे । विभ्रमाणाः ॥ ६ ॥

इव इदानीं अस्य देवगणस्य संबन्धिनी एषा सुमतिः सुष्टु स्तुतिः पप्रथाना भवत् वि-
स्तीर्यमाणाभूत् अस्माभिः क्रियमाणाइत्यर्थः । कीदृशी पूर्व्या पूर्वकालीना भूमना भूम्ना बहु-
त्वेन युक्तेशेषः सर्वदेवसंबन्धित्वात् भृशं जातेत्यर्थः गौः देवान्प्रति गन्त्री एतज्ज्ञात्वा सर्वे दे-
वाअसुरस्य प्रजारूपत्रलवतः अस्य मम संबन्धिनि समाने सर्वदेवसाधारणे भरणे सर्वेषां देवानां
पुष्टिकरणे योनौ यज्ञाख्ये स्थाने सनीळाः समानस्थानाः विभ्रमाणाः अस्मदर्थं दृष्टादृष्टफलं
धारयन्तः आगच्छन्त्विति शेषः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

किंस्त्रिद्वनंकउसवृक्षआसयतोद्यावापृथिवीनिष्टतक्षुः ।

सन्तस्थानेअजरेइतऊतीअहानिपूर्वीरुपसौजरन्त ॥ ७ ॥

किम् । स्त्रित् । वनम् । कः । ऊँ इति । सः । वृक्षः । आस । यतः ।

द्यावापृथिवी इति । निःऽततक्षुः । सन्तस्थाने इति सम्प्रतस्थाने ।

अजरे इति । इतऊती इतीतःऽऊती । अहानि ।

पूर्वीः । उपसः । जरन्त ॥ ७ ॥

यतः यस्माद्दृक्षात् द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ निष्टतक्षुः देवाः निःशेषेण लववन्तः स-
त्तादृशोवृक्षः कउ आस कीदृग्वा बभूव तदुत्पादकं वनमरण्यं किंस्त्रिव सन्तस्थाने सम्भक्त् ति-
ष्ठन्त्यौ अजरे जरावर्जिते इतऊती इतः एतेभ्योदेवेभ्योरक्षणं ययोस्ते । किञ्च अहानि सर्वाणि
दिनानि पूर्वाविह्वीरुपसश्च देवाः निष्टतक्षुः एवंभूतान्देवान् जरन्तः स्तोतारः स्तुवन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नैतावदेनापुरोअन्यदस्त्युक्षासद्यावापृथिवीविभर्ति ।
त्वचंपवित्रंरुणुतस्वधावान्यदींसूर्यंनहरितोवहन्ति ॥ ८ ॥

न । एतावत् । एना । पुरः । अन्यत् । अस्ति । उक्षासः ।
द्यावापृथिवी इति । विभर्ति । त्वचम् । पवित्रम् । रुणुत ।
स्वधावान् । यत् । ईम् । सूर्यम् । न । हरितः । वहन्ति ॥ ८ ॥

द्यावापृथिव्योः निर्माणरूपं एतावद्देवजातं सामर्थ्येन युक्तं इति न अपितु एना एतेभ्योदे-
वेभ्यः परः उत्कृष्टः अन्यदन्योहिरण्यगर्भोस्ति उक्षा सेका प्रजानां स्रष्टेत्यर्थः हिरण्यगर्भः
परमसूक्ष्मोवायुरूपोलिङ्गात्मापः पविश्य द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ विभर्ति धारयति । किञ्च
स्वधावान् बलवान् अन्नवान्वा सहिरण्यगर्भः पवित्र पवित्रमयं त्वचं आत्मीयं शरीरं दीप्तं मध्वं
वा रुणुत करोति । कदेति उच्यते—यद्यदा ईमिमां त्वचं हरितोश्वाः सूर्यं न वहन्ति न
प्रापयन्ति तदेति सृष्टेः प्रागित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

स्तेगोनक्षामत्येनिपृथ्वीमिहंनवातोविहंवात्तिभूमं ।
मित्रोयत्रवरुणोअज्यमानोअग्निर्वनेनव्यसृष्टशोकं ॥ ९ ॥

स्तेगः । न । क्षाम् । अति । एति । पृथ्वीम् । मिहम् । न । वातः ।
वि । हवात्ति । भूमं । मित्रः । यत्र । वरुणः । अज्यमानः ।
अग्निः । वने । न । वि । असृष्ट । शोकं ॥ ९ ॥

स्तेगः स्तै ह्ये शब्दसंघातयोः रश्मिसंघातोआदित्यः पृथ्वीं विस्तीर्णां क्षां भूमिं तेजसा
नात्येति नातिगच्छति मर्यादया तिष्ठतीत्येवमादित्यः स्तूयते वातोवायुरपि स्वसृ भूम भूमिं मिहं
वृष्टिं न विवाति समर्थोपि सन् विविधं न गमयति भूमिं प्रति सावशेषमेव वर्षतीति वातः स्तूयते
यत्र यस्मिन्प्रजापतौ मित्रोदेवः अज्यमानोव्यज्यमानः व्यक्तीभवन्नुत्पाद्यमानइत्यर्थः शोकं
स्वदीप्तिं व्यसृष्ट विसृजति सर्वतोविक्षिपति । तथा वरुणश्च व्यक्तीभवन्स्वदीप्तिं विक्षिपति । तत्र

दृष्टान्तः—अग्निर्दवानलः वने न यथा वृक्षसंघाते स्वदीप्तिं सर्वतोविस्तृजति तद्वत् तादृशं प्रजाप-
तिं स्तौमीति शेषः ॥ ९ ॥ .

अथ दशमी—

स्त॒रीर्य॑त्सू॒तस॒द्योअ॒ज्यमा॑ना॒व्यथि॑रव्य॒थीः कृ॑णु॒तस्व॑गो॒पा ।
पु॒त्रोय॑त्पूर्वः॒ पि॒त्रोर्ज॑नि॒ष्टश॒म्यांगौ॑र्ज॒गार॑य॒द्दृष्ट॑च्छान् ॥ १० ॥

स्त॒रीः । यत् । सू॒त । स॒द्यः । अ॒ज्यमा॑ना । व्यथिः । अ॒व्यथीः ।
कृ॒णु॒त । स्व॒गो॒पा । पु॒त्रः । यत् । पूर्बः । पि॒त्रोः । ज॒नि॒ष्ट ।
श॒म्याम् । गौः । ज॒गार॑ । यत् । ह । पृ॒च्छान् ॥ १० ॥

अरण्याकारभूतां शमीं गोत्वेन निरूपयति स्तरीर्निवृत्तमसवागौः सद्यः शीघ्रं अज्यमा-
ना निषिच्यमानरेतस्कासती यद्यदा सूत वत्सं प्रसृते तदा व्यथिर्दुःखानां बाधयित्रो स्वगोपा
स्वायत्तगोवृका स्वभूतरक्षणा वा सती सा गौः अव्यथीः व्यथारहिताः प्रजाः कृणुत करोति ।
यदा शमी पुत्रस्थानीयमश्वत्थं प्रसृते तदानीमरण्याहरणाय तादृशमश्वत्थमन्विष्यतामृत्विजां
अश्वत्थस्य जनयित्रो शमी सुखहेतुर्भवतीत्यर्थः । शमीगर्भादश्वत्थादरणीआहर्तव्ये । श्रूयतेहि—
शमीगर्भादग्निं मधन्तीति । अपिच पूर्वः पुरातनः पुत्रः पुत्रान्नोरकाञ्चाता यद्वा पुत्रस्थानीयोभिः
पित्रोर्जनयित्रोररण्योः सकाशाद्यद्यदा जनिष्टमश्वत्थेन प्रादुर्भवति तदानीं गौः पृथिवीतयोरर-
ण्योर्मातृभूतां शम्यां अश्वत्थगर्भां तां शमीं सुपांसुलुगितिसुपोड्यादेशः जगार उद्विरति य-
द्द यां खलु शमीं पृच्छान् ऋत्विजः पृच्छन्ति ज्ञीप्सन्ति गवेपयन्ति ॥ १० ॥

अथैकादशी—

उ॒तक॑र्ष्व॒नृप॑दः॒ पु॒त्रमा॑हु॒रु॒तश्या॑वो॒धन॒माद॑त्तवा॒जी ।
प्र॒कृ॒ष्णा॒य॒रु॒शं॑द॒पि॒न्व॒तोर्ध॑र्कृतम॒त्र॒नकि॑र॒स्माअ॒पी॒पेत् ॥ ११ ॥ २ ८ ॥

उ॒त । क॑र्ष्व॒म् । । नृ॒ऽस॑दः । पु॒त्रम् । आ॒हुः । उ॒त । श्या॑वः । ध॒नेम् ।
आ । अ॒दत्त॑ । वा॒जी । प्र । कृ॒ष्णाय॑ । रु॒शत् । अ॒पि॒न्व॒त् ।
ऊ॒र्धः । ऋ॒तम् । अ॒त्रं । न॒किः । अ॒स्मै । अ॒पी॒पेत् ॥ ११ ॥ २८ ॥

उतापिच कण्वघ्रापि नृपदः पुत्रमाहुः वेदवादिनोवदन्ति । उतापिच वाजी हविलक्षणान्वा-
 न्कण्वः श्यामः श्यामवर्णः सन्नस्मादग्नेः सकाशात् धनमादत्त अगृह्णात् । कृष्णाय श्यामवर्णाय
 नार्पदाय कण्वाय अग्निरूधः रुशत् रोचमानं रूपं प्रापिन्वत प्रासिञ्चत् । अत्रेत्यं अग्निव्य-
 तिरिक्तः कश्चिदपि देवः अस्मै कण्वाय ऋतं यज्ञं नकिरपीषेत् नावर्धत । युवं श्यावायरुशती
 मदत्तमित्युक्तं ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

प्रसृग्मन्तेति नवर्चं तृतीयं सूक्तं आदितः पञ्चजगत्यः चतस्रस्त्रिष्टुभः पूर्ववदपिदेवते ।
 तथाचानुक्रान्तम्—प्रसृग्मन्तानव पञ्चाद्याजगत्यइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसृग्मन्ताधियसानस्यसूक्ष्णिवरेभिर्वराँअभिषुप्रसीदतः ।

अस्माकमिन्द्रंउभयँजुजोपतियत्सोम्यस्यान्धसोबुवोधति ॥ १ ॥

प्र । सु । ग्मन्ता । धियसानस्य । सूक्ष्णि । वरेभिः । वरान् । अभि ।

सु । प्रसीदतः । अस्माकम् । इन्द्रः । उभयम् । जुजोपति ।

यत् । सोम्यस्य । अन्धसः । बुवोधति ॥ १ ॥

इन्द्रः स्वभूतौ हरी धियसानस्य इन्द्रागमनं चिन्तयतोयजमानस्य मनः संबन्धिनिसूक्ष्णि
 सेवार्पा मद्गुणके सेव्ये यज्ञेनिमित्तेगमन्ता आगच्छन्तौ सु सुष्टु प्रेरयति ततः सइन्द्रः वरेभिर्व-
 रणायैर्मागैः प्रसीदतः हविरासादयतोयजमानस्य वरानुत्कृष्टान् हविर्विशेषान्स्तुतिविशेषांश्वा-
 भिलक्षीकृत्य सुष्टु आगच्छतु सइन्द्रआगतः सन् अस्माकं स्वभूतं उभयं हविश्च स्तुतिश्चैतद्वयं
 जुजोपति सेवतां भक्षयतु शृणोतु चेत्यर्थः । यद्यदा सोम्यस्य सोमसंपादिनोमम अन्धसः अन्ध-
 रूपस्य सोमस्य रसमितिशेषः बुवोधति बुध्यते जिह्वया विजानाति सोमं पिबतीत्यर्थः सदा
 जुजोपतीति पूर्वेण संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वीन्द्रयासिद्विद्यानिरोचनाविपार्थिवानिरजंसापुरुष्टुत ।

येत्वावदन्तिमुद्गरध्वराँउपतेसुबन्वन्तुवग्वनाँअराधसः ॥ २ ॥

वि । इन्द्र । यासि । दिव्यानि । रोचना । वि । पार्थिवानि । रजसा ।
 पुरुष्टुत । ये । त्वा । वहन्ति । मुहुः । अध्वरान् । उप ।
 ते । सु । वन्वन्तु । वव्वनान् । अराधसः ॥ २ ॥

हे इन्द्र दिव्यानि दिविभवानि रोचना रोचनानिदीप्तिस्वभावकानि ज्योतीषि यद्वा दिव्यान्
 लोकान्वियासि व्यामोपि हेपुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र पार्थिवानि पृथिव्यां भवानि रजसा आत्मीये-
 न ज्योतिषा विद्युलक्षणेन यद्वा रजःशब्दाच्छसआकारः पार्थिवान् लोकान् व्यामोपि येत्वदी-
 याअश्वाः मुहुः पुनःपुनः अध्वरानस्मदीयान्यज्ञान्प्रति त्वा त्वां उपावहन्ति समीपे प्रापयन्ति ।
 तेष्व्वाः वग्वनान् वचनेन स्तुत्या संभजमानान् अराधसः धनरहितानस्मान् सुप्तु धन्वन्तु धनम-
 दानार्थं संभजन्तां ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तदिन्मेछन्त्सद्वपुष्वपुष्टरपुत्रोयज्जानपित्रोर्धीयति ।

जायापतिवहतिवयुनासुमत्पुंसइन्द्रोवहतुःपरिष्कृतः ॥ ३ ॥

तत् । इत् । मे । छन्त्सत् । वपुषः । वपुःऽतरम् । पुत्रः । यत् ।

जानम् । पित्रोः । अधिर्द्ध्यति । जाया । पतिम् । वहति ।

वयुना । सुष्टमत् । पुंसः । इत् । भद्रः । वहतुः । परिष्कृतः ॥ ३ ॥

वपुषः वपुर्त्सं तद्वान् उक्षयते वष्पुमतोपि वपुष्टरं रूपवत्तरं अत्यन्तं सुत्सं तत्र यज्ञ-
 कर्म मे मह्यं छन्त्सत् इन्द्रः कामयतां यद्यदा पुत्रः जानं जन्म आत्मनउत्पत्तिं पित्रोर्मातापि-
 त्रोः सकाशादधीयति संकीर्तनद्वारेणाधिगच्छति सुत्रस्रण्याह्वानकाले अमुकशर्मणः पुत्रोयज-
 तइत्यात्मनोजन्मसंकीर्तयति यद्वा यजननादागतं धनं पित्रोः सकाशात्पुत्रःअधिगच्छति तदेव
 महामिच्छतु जाया पत्नी पतिं यजमानं सुमत् कल्याणेन वयुना वाम्युपेण शब्देन वहति आ-
 त्मसमीपं प्रापयति भद्रोभजनीयः परिष्कृतः संस्कृतः पुंसइव पुंसः पत्युरेवार्थं वहतुर्जायायै म-
 दातव्यः । तदुक्तं सुभद्रमर्थभोजनंविभार्पिर्देति । यद्वा पुंसः अतिशूरस्येन्द्रस्यार्थाय भद्रः भज-
 नीयः वहतुर्वहनशीलोदेवान्प्रति सप्तोमः परिष्कृतः संस्कृतोभवति तदेन्द्रः कामयतामित्यर्थः ॥३ ॥

अथ चतुर्थी

तदित्सुधस्थंमभिचारुदीधयुगावोयच्छासन्वहतुंनधेनवः ।
मातायन्मन्तुंयुथस्यंपूर्व्याभिवाणस्यंसप्तधातुरिजनः ॥ ४ ॥

तत् । इत् । सुधऽस्थम् । अ॒भि । चारुं । दी॒ध॒यु । गा॒वः ।
यत् । शासन् । व॒हतुम् । न । धे॒न॒वः । मा॒ता । यत् । मन्तुः । यु॒थ॒स्यं ।
पू॒र्व्या । अ॒भि । वा॒ण॒स्यं । स॒प्त॒धा॒तुः । इत् । ज॒नः ॥ ४ ॥

तदित् तदेव सधस्थं सहतिष्ठन्त्यत्रेति सधस्थं स्थानं यज्ञाख्यं चारु शोभनं अभिदीध-
य हे इन्द्र अभितो दीप्यस्व यद्यत्र गावः स्तुतिरक्षणवाचः इन्द्र आगच्छ हरिव आगच्छे-
रयेवमाद्याः शासन् अस्मद्यज्ञंप्रति त्वदागमनमाशासते । तत्र दृष्टान्तः—वहतुंन यथा धेनवो नव-
मसृतागावः प्रापणसाधनं गृहं आशासते तद्वत् । यतः आगत्य प्रकाशयेत्यत्र कारणमाह—यद्य-
स्मात् मन्तुः मन्यतिरर्चतिकर्मा अर्चकस्य मम स्वभूता माता देवतागणानां निष्पादयित्री स्तु-
तिर्युथस्य यद्वस्तोत्तृगणस्य पूर्व्यां प्रथमभागिनी खलु यस्माच्चसप्तधातुः धार्यन्ते क्रियन्ते क-
र्माण्येभिरिति धातवश्छदांसि ऋतवो वा सप्तछन्दस्कः सप्तर्तुकः सप्तहोत्रात्मकोवायं जनः वा-
णस्यस्तुतिशब्दस्य अभिकर्ता खलु तस्माच्छीघ्रमागच्छेति भावः । यद्वा यत्कल्याणं तदेव
स्थानमस्माकमभिधारय प्रयच्छ यस्मिन्स्थाने धेनवः पयः प्रदानेन प्रीणयिष्योगावः वहतुं
जसते पुरुषोनेनेति वहतुरन्नं पयोधृतादि तच्च शासति नः संपत्यर्थे इदानीं प्रयच्छन्ति तथा
यस्मिन्मन्तुः मन्तव्यापूजनीयापुत्रसमूहस्य माताभिगच्छति वाणस्य वाद्यस्य सप्तधातुः निष्पादा-
दिसप्तस्वरोपेतो जनः अभिगच्छति तद्वत् तदुणोपेतं प्रयच्छेति भावः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रवोच्छारिरिचेदेव्युष्पदमेकोरुद्रेभिर्घानितुर्वणिः ।
जरावायेष्वमृतेपुदावनेपरिवृत्तेभ्यःसिञ्चतामधुं ॥ ५ ॥ २९ ॥

प्र । वः । अ॒च्छ । रि॒रि॒चे । दे॒व्युऽयुः । प॒द॒म् । ए॒कः । रु॒द्रे॒भिः ।
या॒ति । तु॒र्व॒णिः । ज॒रा । वा । ये॒षु । अ॒मृ॒ते॒षु । दा॒व॒ने ।
पा॒रि । वः । ऊ॒मे॒भ्यः । सि॒ञ्च॒तु । म॒धुं ॥ ५ ॥ २९ ॥

हे यजमानाः देवयुः देवान्कामयमानो होता वो युष्माकं पदमच्छस्थानं प्रति परिरिचे अतिरिक्तोभूत् अन्यहोतृभ्यःसकाशात् एकः मुख्यः इन्द्रः रुद्रेभिः रुद्रपुत्रैर्मरुद्भिः सह तुर्वणिः क्षिप्रगामीसन् याति गच्छति युष्मदीयं यज्ञं जरावा वाशब्दोप्यर्थे स्तुतिरपि एष्वमृतेषु मरण-धर्मरहितेषु देवेषु दावने धनप्रदानाय समर्था भवति तस्मात् वो यूयं छान्दसोवसादेशः ऊमे-भ्यो रक्षितृभ्यो देवेभ्यः मधु मदकरं सोमं अद्भिः परिषिञ्चत ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठो-

निधीयमानमपंगूह्ममप्सुप्रमेदेवानामितपाउवाच ।

इन्द्रोविद्वान् अनुहित्वा च चक्षतेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥ ६ ॥

निधीयमानम् । अपंगूह्मम् । अप्सु । प्र । मे । देवानाम् ।

व्रतपाः । उवाच । इन्द्रः । विद्वान् । अनु । हि । त्वा ।

चक्षते । तेन । अहम् । अग्ने । अनुशिष्टः । आ । अगाम् ॥ ६ ॥

कुरुश्रवणस्य यज्ञे निधीयमानोऽग्निरभिधीयते निधीयमानं अध्वर्युणा हवनीयेभ्यो अप्सु मातृभूतासु अपगूह्मं अन्तर्हितं देवानां व्रतपाः कर्मणोरक्षकः इन्द्रः मे मह्यं प्रोवाच प्रा-वादीत् हे अग्ने विद्वान् जानानइन्द्रः स्वाधिकारमस्मद्भक्तवां वा त्वा त्वां अनुहि चक्ष अनु-गतः पश्चाद्दर्श तेनेन्द्रेणानुशिष्टोहं अनेन पथा त्वया स्वर्गो गन्तव्यइत्येवमुपदिष्टः सन् आगाम् आभिमुख्येन स्वर्गं गच्छेयं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अक्षेत्रवित्क्षेत्रविदं ह्यप्राट्सप्रैतिक्षेत्रविदानुशिष्टः ।

एतद्वै भद्रमनुशासनस्योत्स्रुतां विन्दत्यञ्जसीनाम् ॥ ७ ॥

अक्षेत्रवित् । क्षेत्रविदम् । हि । अप्राट् । सः । प्र । एति ।

क्षेत्रविदा । अनुशिष्टः । एतत् । वै । भद्रम् । अनुशासनस्य ।

उत् । स्रुतिम् । विन्दति । अञ्जसीनाम् ॥ ७ ॥

सेयमनुशासनस्तुतिः प्रासंगिकी अक्षेत्रविद् क्षिनिवासगत्योः क्षीयते गम्यतेनेनेति क्षेत्रं
पंथाः पंथानमजाननुरूपः क्षेत्रविदं क्षेत्रज्ञं पुरुषं अप्राट् पृष्टवान् सक्षेत्रविदा पथिज्ञेन तेनानु-
शास्रः मदर्शितमार्गः सन्धैति स्वाभिलषितदेशं गच्छति अनुशासनस्यस्वर्गोपदेशरूपस्य एतद्वै
एतत्खलु भद्रं भजनीयं कल्याणकरं किंतव् । उतापिच अञ्जसीनां ऋजुना मार्गेण गन्तव्यानां
अपां स्रुतिं मार्गं पिपासितः सन्विन्दति लभते । यद्वा अञ्जसीनामिति स्रुवेर्विशेषणं ऋजुमकु-
टिलं अप्रयासेन गन्तव्यमार्गं लभते खलु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अ॒द्येदु॒प्राणी॒दम॑मन्नि॒माहा॒पी॒वृ॒तोअ॒ध॒यन्मा॒तुरु॒धः ।

ए॒मे॒नमा॒प॒ज॒रि॒मा॒यु॒वा॒न॒महे॒ळ॒न्वसुः॑सु॒मना॑व॒भूव ॥ ८ ॥

अ॒द्य । इ॒त् । ऊँ॑ इति॑ । प्र । आ॒नी॒त् । अ॒म॒म॒न् । इ॒मा । अ॒हा ।

अ॒पि॑ष्ट॒तः । अ॒ध॒य॒त् । मा॒तुः । ऊ॒धः । आ । ई॒म् । ए॒न॒म् । आ॒प॒ ।

ज॒रि॒मा । यु॒वा॒न॒म् । अहे॑ळ॒न् । व॒सुः । सु॒ष्ट॒मनाः॑ । व॒भू॒व ॥ ८ ॥

अयमग्निः अद्येद अद्यैवास्मिन्दिने प्राणीत् मन्थनेन चेष्टितोभवत् । श्वसप्राणने अनचे-
विधातुः । तदानीमेव इमा इमानि अहा अहानि सौमिकानि अममन् नेतुममन्यत मनज्ञाने व्य-
त्ययेन श्लुः तिडउत्तरत्वादिधातः । अपिच अपीवृतः तेजोभिः परिवृतः सन् मातुः पृथिव्याः
ऊधः सारभूतं सोमादिकं हविरधयत् पिबति तथा युवानं नित्यतरुणं देवानां हविषा पिश्रयन्तं
वा एनमग्निं जरिमा जरतिः स्तुतिकर्मा तस्मादौणदिकइमनिच् । स्तोत्रभिः क्रियमाणा स्तु-
तिरापआभिमुख्येन चामोति ईमिति पूरणः । ततः अहेळन् अकृध्मन् स्तोतृन्प्रति वसुः वास-
यिषा सर्वेषां धनदानेनाच्छादयिता तेजोभिः शत्रूणां वा वसुमान्वा अग्निः सुमनाः शो-
भनमनस्कोवभूव ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ए॒तानि॑सु॒द्राकं॑लशक्रियाम॒कुरु॑श्रवण॒दद॑तोम॒धानि॑ ।

वा॒न॒इ॒हो॑म॒घवा॒नः॒सोअ॑स्त्वयंच॒सोमो॑हृ॒दियं॑वि॒सर्गि॑ ॥ ९ ॥ ३० ॥

एतानि । भद्रा । कलश । क्रियाम् । कुरुश्रवण । दर्दतः । मघानि ।
 दानः । इत् । वः । मघवानः । सः । अस्तु । अयम् । च ।
 सोमः । हृदि । यम् । विभर्मि ॥ ९ ॥ ३० ॥

हे कलश कलावन सर्वकलापरिपूर्णं यद्वा लुप्तमत्वर्थीयः द्रोणकलशवन हे कुरुश्रवण
 कुरवऋत्विजः तेषां स्वभूतानां स्तुवीनां श्रोतः हेइन्द्र मघानि धनानि स्तोत्रभ्योयष्ट्यश्च द-
 दतः प्रयच्छतस्तवेन्द्रस्यार्थं एतानि भद्रा भजनीयानि हवींषि स्तोत्राणि च क्रियाम विधेयास्म
 करोतेराशीर्लिङ्गि रिङ्शयग्लिङ्गिक्विति रिङादेशः । अथ स्तोत्रन्मत्याह हेमघवानः मंहनीयस्तो-
 ष्वरूपधनवन्तः वीयुष्माकं सइन्द्रः दानइत् धनादेर्दावैवास्तु भवतु अयंच यज्ञेस्थितः सोमोदा-
 तास्तु हृदि हृदये आत्मीये यं पीतं सोमं विभर्मि धारयामि इभ्रञ्धारणपोषणयोः जौहोत्या-
 दिकः भृजामिदित्यभ्यासस्येत्वं ययोगादनिघातः यद्वा हेकलश कुलजात हे कुरुश्रवण एतन्ना-
 मक असदस्योः पुत्र राजन् ऋत्विग्भ्योघनानि प्रयच्छतस्तवार्थं वयं कर्माणि क्रियामहे मघ-
 वानः कुरुश्रवणाः पूजायां बहुवचनं पदं यागकर्म कुर्वाणस्य तव इन्द्रोदाता भवतु अयं सोम-
 ष्व धनानि प्रयच्छतु ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गपर्वतकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
 यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितं वेदा योवेदेऽप्योखिलं जगत् । निर्भमे तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

अथसप्तमेष्टमोऽध्यायआरभ्यते । तत्र प्रमेति नवचं चतुर्थं सूक्तं ऐतृषस्य कवपस्यापि
आद्या त्रिष्टुप् साच वैश्वदेवी द्वितीया वृत्तये बृहतीसतोबृहत्पौ ऐन्द्रौ पराः षड्गायत्र्यः
कुरुश्रवणमावृणीति द्वाभ्यां त्रसदस्युपुत्रस्य कुरुश्रवणनाम्नोराज्ञोदानं तुष्टाव अतस्वदेवताके
अथ यस्य प्रस्वादसद्वत्यादिभिश्चतस्रभिः मित्रातिथिनाञ्चि राक्षि परलोकं गते शोकाभिभूतं
तस्य पुत्रं उपमश्रवोनामानं कवपऋषिः स्नेहवशादवगत्यविगतशोक्मकरोत् अतस्तासां तद्देव-
तात्वं । तथाचामुक्तान्तं—प्रमाद्यावैश्वदेव्यैन्द्रः प्रगाथः परागायत्र्यो द्वे कुरुश्रवणस्य त्रसदस्यव-
स्य दानस्तुतिः पराभिष्टैते मित्रातिथौ राक्षि तस्नेहादृषिरुपमश्रवसं पुत्रमस्य व्यशोकयदिति ।
गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ प्रमायुयुञ्जेप्रयुजोजनानांवहामिस्मपूपणमन्तरेण ।

विश्वेदेवासोअधमामरक्षन्दुःशासुरागादितिघोषआसीत् ॥ १ ॥

प्र । मा । युयुञ्जे । प्रयुजः । जनानाम् । वहामि । स्म । पूषणम् ।

अन्तरेण । विश्वे । देवासः । अधम् । माम् । अरक्षन् । दुःशासुः ।

आ । अगात् । इति । घोषः । आसीत् ॥ १ ॥

जनानां यजमानानां प्रयुजः प्रयोकारोदेवाः मा मां कवपमृषिं प्रयुयुञ्जे कुरुश्रवणं प्रवि-
युक्त्वन्तः अन्तरेण मार्गं पूषणं देवमध्वनां पतिं सखायमहं वहामिस्म उद्वानस्मि । तथाच
श्रूयते—ऐन्द्राग्नेकादशकपालंनिर्वपेत् जनतामेप्यन्नित्युपक्रम्य पौष्पंचरुमनुनिर्वपेदिति । अ-
धमथ मार्गं विश्वेदेवासः विश्वेदेवामां कवपमरक्षन् रक्षितवतः दुःशासुः केनापि दुःशासनोप-
मृषिः आगादागच्छतीति घोषः शब्दश्च मार्गआसीद्भवत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

संमातपन्त्यभितःसपत्नीरिवपशवः ।

निवाधतेअमतिर्नग्नताजसुर्वेर्वेवीयतेमतिः ॥ २ ॥

सम् । मा । त्पन्ति । अभितः । सपत्नीःऽइव । पशवः ।

नि । वाधते । अमतिः । नग्नता । जसुः । वेः । न । वेवीयते । मतिः ॥ २ ॥

मा मां देवतामसादरहितं कवपं पशवः पार्श्वस्थीनि अन्नाभावादौर्बल्यात् कुशयनाच्च सपत्नीरिव यथासपत्न्यः तद्वदभितउभयतः संतपन्ति दुःखयन्तीत्यर्थः । किंच अमतिर्दारिद्र्यादागता दुर्मतिः स्वार्थविषया सा निवाधते मां पीडयति वस्त्राभावादागता नग्नता च मां निवाधते षसुः अशनाभावादागतउपक्षयोपि मां निवाधते । किंच वेर्ने यथा पक्षिणोमतिः शाकुनिकव्याधभयात् कंपयते तथा मे मतिः शत्रोर्वेवीयते भृशं कंपयते ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

मूषोनशिश्राव्यदन्तिमाध्यःस्तोतारंतेशतक्रतो ।

स्रक्तसुनोमघवन्निन्द्रमृळयाधापितेर्वनोभव ॥ ३ ॥

मूपः । न । शिश्रा । वि । अदन्ति । मा । आऽध्यः । स्तोतारम् । ते ।

शतक्रतो इति शतऽक्रतो । स्रक्त । सु । नः ।

मघऽवन् । इन्द्र । मृळय । अध । पिताऽइव । नः । भव ॥ ३ ॥

हे शतक्रतो बहुकर्मन् मघवन्निद्र ते तव स्तोतारं मा मां कवपं आध्यःआधयः मूषोन यथा मूषिकाः शिश्रा स्नातानि सूत्राण्यभन्ति तथा व्यदन्ति विविधमदन्ति । तथाच यास्कः--संतपन्तिमामभितः सपत्न्यइवेमाः पशवः कूपपशवोमूषिकाइवास्नातानि सूत्राणि व्यदन्ति स्वांगान्निधानं वास्यात् शिश्रानि व्यदन्तीति वा संतपन्ति माध्यः कामाईति । तथा च सति हे इन्द्र नोस्मान्स्रक्तसुमृळयाभीष्टप्रदानेन सम्यक् सुखम् अध अथ नोस्माकं पितेव यथा पिता तद्द्रक्षिता भव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कुरुश्रवणमावृणिराजानंत्रासदस्यवम् । मंहिष्ठंवाघतामृषिः ॥४॥

कुरुश्रवणम् । अवृणि । राजानम् । त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठम् ।
वाघताम् । ऋषिः ॥ ४ ॥

ऋषिरतीन्द्रियार्थद्रष्टा कवपोहं त्रासदस्यवं त्रासदस्योः पुत्रं मंहिष्ठं धनानामतिशयेन दा-
तारं कुरुश्रवणं कुरुवृणिवृजः तदीयानां स्तुवीनां श्रोतारं कुरुश्रवणं तन्नामकं राजानं वाघतां
ऋषिजामथाय अवृणि धनानि मारथये ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यस्यमाहरितोरथेत्तिस्रोवहन्तिसाधुया । स्तवैसहस्रदक्षिणे ॥५॥१॥

यस्य । मा । हरितः । रथे । तिस्रः । वहन्ति । साधुया ।
स्तवै । सहस्रदक्षिणे ॥ ५ ॥ १ ॥

यस्य कुरुश्रवणाख्यस्य राज्ञः स्वभूतास्त्रिस्रोहरितः त्रयोश्वा रथे प्रस्थितं मा मां कपवं
साधुया साधुवहन्ति कुरुश्रवणं राजानमहं सहस्रदक्षिणेस्मिन् यागे स्तवै स्तौमि प्रष्टिवाहिनं
रथं च परिगृह्य ऋषिराशास्ते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अतःपरं यस्येत्यादिकेन सूक्तशेषेण मित्रातिथौ राक्षि मृते तत्पुत्रस्योपमश्रवसः समोपमामत्य
कवषः स्नेहाद् शोकं निवारयति ।

अथ षष्ठी—

यस्यप्रस्वादसो गिरउपमश्रवसःपितुः । क्षेत्रनरुण्वमूचुपे ॥ ६॥

यस्य । प्रस्वादसः । गिरः । उपमश्रवसः । पितुः । क्षेत्रम् ।
न । रुण्वम् । ऊचुपे ॥ ६ ॥

हे राजन् उपमश्रवसस्तव पितुर्यस्य मित्रातिथेर्गिरोवाचः प्रत्वादसः प्रकर्षेण स्वादपि-
च्यः । तत्र दृष्टान्तः—ऋचुपे सेवमानाय दरिद्राय दानार्थं प्रकल्पितं रण्वं रमणीयं क्षेत्रं न यथा
क्षेत्रं स्वदयितुं तद्वदित्यर्थः । उत्तरत्र संबंधः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अर्धपुत्रोपमश्रवो न पांन्मित्रातिथेरिहि । पितुष्टे अस्मि वन्दिता ॥ ७ ॥

अर्ध । पुत्र । उपमश्रवः । नपात् । मित्रातिथेः । इहि ।

पितुः । ते । अस्मि । वन्दिता ॥ ७ ॥

हे पुत्रोपमश्रवः मित्रातिथेर्नपाव पुत्रः त्वं अधीहि मत्समीपमागच्छ ते तव पितुस्तस्य
मित्रातिथेरहं वन्दिता स्तोतास्मि एतव ज्ञात्वा शोकं मा कुरु यद्येयं द्रव्यमस्ति तत्सर्वं मह्यं
देहि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यदीशीयामृतानामुत्तवामर्त्यानाम् । जीवेदिन्मघवामम ॥ ८ ॥

यत् । ईशीय । अमृतानाम् । उत्तवाम् । मर्त्यानाम् । जीवेत् ।

इत् । मघवाम् । मम ॥ ८ ॥

उतापिच यद्यमृतानां देवानां मर्त्यानां मनुष्याणां वा मरणहेतूनामीशीय अहमीश्वरः स्यां
तर्हि मम कवपस्य याज्योमघवा धनवान्मित्रातिथीराजा जीवेत् प्राणान् धारयेत् । तथाच
नाहं मरणहेतुरीश्वरस्तस्माद्यं राजा मृतइत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

न देवानामर्तिव्रतं शतात्मा च न जीवति । तथा युजाविराद्यते ॥ ९ ॥ २ ॥

न । देवानाम् । अर्ति । व्रतम् । शतात्मा । चन । जीवति ।

तथा । युजा । वि । व्रते ॥ ९ ॥ २ ॥

देवानां व्रह्मादीनां व्रतं मर्यादालक्षणं कर्म अतिक्रम्य शतात्मा च न शतवत्सरः कश्चन न जीवति । तथा युजा सहायादिना विववृते विववर्तते विमुक्तो भवति इति ज्ञात्वा शोकं मा कुर्वित्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

प्रावेपाइति चतुर्दशर्चं पंचमं सूक्तं पेलूपस्य कवपस्यार्षं भूजवतः पुत्रस्याक्षाख्यस्य वा । सप्तमी जगती शिष्टास्त्रयोदशत्रिष्टुभः अत्र द्वादशयक्षान् स्तौति नवम्याद्या चातस्तास्तद्देवत्याः सप्तमी त्रयोदशी च छर्षिस्तौति अतस्तयोः सा देवता एवं पंच गताः । शिष्टाभिर्नवभिः कितवोक्षाथ निधंते अतस्ता अपि तद्देवत्याः । तथाचानुक्रांतं—प्रावेपाः पळूना मौजवान्वाक्षोक्षछ-
षिप्रशंसा चाक्षकितवर्निदा च सप्तमी जगतीति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रावेपामावृहतोमादयन्तिप्रवातेजाइरिणेवर्तमानाः ।

सोमस्येवमौजवतस्यभक्षोविभीदकोजागृविर्मह्यमच्छान् ॥ १ ॥

प्रावेपाः । मा । वृहतः । मादयन्ति । प्रवातेऽजाः । इरिणे ।

वर्तमानाः । सोमस्येव । मौजवतस्य । भक्षः । विभीदकः ।

जागृविः । मह्यम् । अच्छान् ॥ १ ॥

वृहतोमहतोविभीतकस्य फलत्वेन संबंधिनः प्रवातेजाः प्रवणे देशे जाताः इरिणे आ-
स्कारे वर्तमानाः प्रवर्तमानाः प्रावेपाः प्रवेपिनः कंपनशीलाः अक्षाः मा मां मादयन्ति हर्षयन्ति ।
किंच जागृविः जयपराजययोर्हर्षशोकाभ्यां कितवानां जागरणस्य कर्ता विभीदकोविभीतक-

१ दिशोभ्यय-राजाभूदिति पचाक्षान्मयच्छति एते वै सर्वे याः । अपराजायिनमेवैनकरो-
ति । अक्षाः कपर्दकाः । सुवर्णनिर्मितविभीतकफलानि सौवर्णानीत्येके । तेचाक्षाः द्यूतस्थाने नि-
षपनीयाः । तथाचापस्तवेन दांशत—अक्षावापोधिदेवनमुद्धृत्यात्रोदयाक्षान्निर्वपेत्सौवर्णीन्परःशता-
न्परःसहस्रान्वेति । तेभ्यःपचाक्षानुद्धृतजितवानयराजेत्याभिप्रायेण तस्मै राज्ञे दद्यात् एतएवपचा-
क्षा अयाः सर्वे सपद्यते अयशब्दोक्षवाची पचदिग्वर्त्यक्षाभिप्रायेण पचाक्षणां दत्तत्वान् राशि-
स्थाः सर्वेपचाक्षान्भवति तथासत्येन यजमान अपराजायिन कदाचिदपि पराजयरहितमेव
करोति ।

विकाराक्षोमसं मां अच्छान् अचच्छदत् अत्यर्थं मादयति । तत्र दृष्टांतः—सोमस्येव यथा सोमस्य मौजवतस्य मुजवति पर्वते जातोमौजवतस्तस्य तत्र सुत्तमः सोमोजायते । भक्षः पानं यजमानान् देवांश्च मादयति तद्ददित्यर्थः । तथाच यास्कः—प्रवेपिणोमामहतोविभीतकस्य फलानिमादयंति प्रवातेजाः प्रवणेजा इरिणे वर्तमानाइरिणं निक्कणं ऋणातेरपार्णं भवत्यपरताअस्मादोपधयइति वासोमस्येव मौजवतस्य भक्षोमौजवतोमुजवति जातोमूजवान् पर्वतोमुजवान् मुंजो-विमुंचतीपीकामिपीकैपतेर्गतिकर्मणइयमपीतरेपीकैतस्मादेवविभीतकोविभेदनात् जागृविजां-गरणात् मह्यमवच्छददिति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नमामिमेथनजिहीळएपाशिवासरिवभ्यउतमह्यमासीत् ।
अक्षस्याहमेकपरस्यहेतोर्नुव्रतामपजायामरोधम् ॥ २ ॥

न । मा । मिमेथ । न । जिहीळे । एपा । शिवा । सरिवभ्यः ।
उत । मह्यम् । आसीत् । अक्षस्य । अहम् । एकपरस्य ।
हेतोः । अनुव्रताम् । अप । जायाम् । अरोधम् ॥ २ ॥

एपास्मदीया जाया मा मां कितवं नमिमेथ नच चुक्रोध न जिहीळे नच उज्वितवती सखिभ्योस्मदीयेभ्यः कितवेभ्यः शिवा सुखकर्मासीद्भूत् । उतापिच मसं शिवासीत् इत्यमनु-व्रतामनुकृतां जायां एकपरस्य एकः परः प्रधानं यस्य तस्याक्षस्य हेतोः कारणादहमपारोधं प-रित्यक्तवानस्मीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

हेष्टिश्चश्रूरपजायारुणाङ्घ्रिननायितोविन्दतेमर्हितारम् ।
अश्वस्येवजरतोवरुयस्पनाहंविन्दामिकितवस्पमोगम् ॥ ३ ॥

द्वेष्टि । श्वश्रूः । अपं । जाया । रुणद्धि । न । नाथितः ।
विन्दते । मर्हितारम् । अश्वस्यइव । जरतः । वरुयस्य । न ।
अहम् । विन्दामि । कितवस्यं । भोगम् ॥ ३ ॥

श्वश्रूजायामाता गृहगतं कितवं द्वेष्टि निन्दतीत्यर्थः । किंच जाया भायांपरुणद्धि निरु-
णद्धि । अपिच नाथितोयाचमानः कितवः धनं मर्हितारं धनदानेन सुखयितारं नविन्दते न लभ-
ते । इत्थं बुद्ध्याविष्टतात्मानाहं जरतोवृद्धस्य वरुयस्य वरुणं मूल्यं तदर्हस्याश्वस्येव कितवस्य
भोगं न विंदामि न लभे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अन्येजायांपरिमृशन्त्यस्ययस्यागृधद्वेदनेवाज्यंक्षः ।
पितामाताभ्रातरएनमाहुर्नजानीमोनयतावद्धमेतम् ॥ ४ ॥
अन्ये । जायाम् । परिं । मृशन्ति । अस्य । यस्यं । अगृधत् ।
वेदने । वाजी । अक्षः । पिता । माता । भ्रातरः । एनम् । आहुः ।
न । जानीमः । नयत । वद्धम् । एतम् ॥ ४ ॥

यस्य कितवस्य वेदने धने वाजी बलवान् अक्षोदेवोऽगृधत् अभिकांक्षां करोति तस्मा-
स्य कितवस्य जायां भायांन्ये प्रतिमितवाः परिमृशन्ति वस्त्रकेशाद्याकर्षणेन संस्पृशन्ति । किंच
पिता माता जननी च भ्रातरः सहोदराश्चैनं कितवमाहुः वदन्ति न वयमस्मदीयं एनं जानीमः
रक्ष्वा बद्धमेतं कितवं हे कितवायूयं नयत यथेष्टदेशं प्रापयेतेति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यवादीध्येनद्विपाण्येसि.परायन्भ्रोवहीयेसखिभ्यः ।
न्युत्साश्वभ्रवोवाचमर्कन्तैएमीदेपांनिष्कृतंजारिणीव ॥ ५ ॥ ३ ॥
यत् । आऽदीध्ये । न । द्विपाणि । एभिः । परायत्ऽभ्यः ।
अवं । हीये । सखिऽभ्यः निऽउत्साः । च । वभवं । वाचम् ।
अर्कत । एभि । इत् । एषाम् । निऽऽकृतम् । जारिणीऽइव ॥ ५ ॥ ३ ॥

यद्यदाहमादीष्ये ध्यायामि तदानीं एभिरक्षैः न दविपाणि न दूपये न परितपामि यद्वा न दविपाणि न देविष्याणीत्यर्थः । न द्वेषये परायद्भ्यः स्वयमेव परागच्छद्भ्यः सखिभ्यः सखिभूतेभ्यः कितवेभ्योवहोये अवहितोभवामि नाहं प्रथममक्षान् विसृजामीति । किंच बभ्रवोवद्भ्रुवर्णा-
अक्षाः न्युक्ताः कितवैरवक्षिप्ताः संतोवाचमकृत शब्दं कुर्वन्ति तदा संकल्पं परित्यज्य अक्षव्य-
सनेनाभिभूयमानोहमेवामक्षाणां निष्कृतं स्थानं जारिणीव यथा कामव्यसनेनाभिभूयमाना
स्वैरिणी संकेतस्थानं याति तद्वदेमीव गच्छाम्येव ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी-

सुभामेतिकितवःपृच्छमानोजेप्यामीतितन्वाःशुशुजानः ।
अक्षासोअस्यवितिरन्तिकामंप्रतिदीत्रेदधतआकृतानि ॥ ६ ॥

सुभाम् । एति । कितवः । पृच्छमानः । जेप्यामि । इति ।
तन्वा । शुशुजानः । अक्षासः । अस्य । वि । तिरन्ति । कामम् ।
प्रतिदीत्रे । दधतः । आ । कृतानि ॥ ६ ॥

तन्वा शरीरेण शुशुजानः शोशुचानोदीप्यमानः कितवः कोवास्ति धनिकः तं जेप्यामी-
ति पृच्छमानः पृच्छन् सुभां कितवसंबंधिनीमेति गच्छति तत्र प्रतिदीत्रे प्रतिदेवित्रे कितवाप
कृतानि देवनोपयुक्तानि कर्माण्यादधतोजयार्थमाभिमुख्येन मयां दया वा दधतोस्य कितवस्य
काममिच्छामक्षासोक्षाः वितिरन्ति वधयन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अक्षासइदंकुशिनोनितोदिनोनिरुत्वान्स्तपनास्तापयिष्णवः ।
कुमारदेप्याजयंतःपुनर्हणोमध्वासंपृक्ताःकितवस्यवर्हणां ॥ ७ ॥

अक्षासः । इत् । अंकुशिनः । निहतोदिनः । निःकृत्वानः ।
तपनाः । तापयिष्णवः । कुमारदेष्णाः । जयतः । पुनःहर्णः ।
मध्वा । समःपृक्ताः । कितवस्य । वर्हणा ॥ ७ ॥

अक्षासइव अक्षाएव अंकुशिर्नोकुशवतो नितोदिनो नितोदितवंतश्च पुरुषे च रूपौ प्रवर्तमाने
निःकृत्वानः पराजये निकर्तनशीलाः छेत्तारोवा तपनाः पराजये कितवस्य संतापकाः तापयिष्ण-
वः सर्वस्वहारकत्वेन कुटुंबस्य संतापनशीलाश्च भवंति । किंच जयतः कितवस्य कुमारदे-
ष्णाधनदानेन धन्यतां लभ्यंतः कुमाराणां दातारो भवंति । अपिच मध्वा मधुना संपृक्ताः प्र-
तिकितवेन वर्हणा परिवृद्धेन सर्वस्वहरणेन कितवस्य पुनर्हणः पुनर्हंतारो भवंति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्रिपञ्चाशः क्रीळति व्रातं एषा देव इव सविता सत्यधर्मा ।
उग्रस्य चिन्मन्यवे नानमन्ते राजा चिदेभ्यो नम इत्कृणोति ॥ ८ ॥
त्रिपञ्चाशः । क्रीळति । व्रातः । एषाम् । देवः इव ।
सविता । सत्यधर्मा । उग्रस्य । चित् । मन्यवे । न । नमन्ते ।
राजा । चित् । एभ्यः । नमः । इत् । कृणोति ॥ ८ ॥

एषामक्षाणां त्रिपञ्चाशः त्र्यधिकपञ्चाशत्संख्याको व्रातः संघः क्रीळति अस्फारे विहरति
अक्षिकाः प्रायेण तावद्भिरक्षैर्दीव्यंति हि । तत्र दृष्टांतः—सत्यधर्मा सविता सर्वस्य जगतः प्रेरकः
स्यो देव इव यथा सविता देवो जगति विहरति तद्वदक्षाणां संघास्फारे विहरतीत्यर्थः । किंच
उग्रस्य चित् क्रूरस्यापि मन्यवे क्रोधाय एते अक्षाः न नमते न प्रह्वी भवंति न वशे वर्तते तं
नमयंतीत्यर्थः । राजा चित् जगत ईश्वरोपि एभ्यो नम इव नमस्कारमेव देवनवेल्यायां कृणोति ना-
वज्ञां करोतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

नीचावर्तन्त उपरिस्फुरन्त्यहस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते ।
दिव्या अङ्गारा इरिणे न्युंसा शीता सन्तो हृदयं निर्दहन्ति ॥ ९ ॥

नीचा । वर्तन्ते । उपरि । स्फुरन्ति । अहस्तासः । हस्तद्वन्तम् ।
सहन्ते । दिव्याः । अङ्गाराः । इरिणे । निःसृताः । शीताः ।
सन्तः । हृदयम् । निः । दहन्ति ॥ ९ ॥

अपि चैते अक्षाः नीचा नीचीनस्थले वर्तते तथाप्युपरि पराजयाद्गीतानां घृतकराणां कितवानां हृदयस्योपरिस्फुरन्ति अहस्तासोहस्तरहिताअप्यक्षाः हस्तवंतं घृतकरं कितवं सहन्ते पराजयकरणेन अभिभवन्ति । दिव्यादिविभवाअपकृताः अंगाराः अंगारसदृशाः अक्षाः इरिणे इंधनरहिते आस्फारे न्युताः शीताः शीतस्पर्शाः संतोपि हृदयं कितवानामंतःकरणं निर्दहन्ति पराजयजनितसंतापेन भस्मीकुर्यन्ति ॥ ९॥

अथ दशमी—

जायात्तप्यते कितवस्य हीनामाता पुत्रस्य चरतः क्वचित् ।
ऋणावाविभ्यद्धनमिच्छमाने अन्येषामस्तमुपनक्तमेति ॥ १० ॥ ४ ॥

जाया । तप्यते । कितवस्य । हीना । माता । पुत्रस्य । चरतः ।
क्व । स्चित् । ऋणावा । विभ्यत् । धनम् । इच्छमानः । अन्येषाम् ।
अस्तम् । उप । नक्तम् । एति ॥ १० ॥ ४ ॥

क्वचित् कापि चरतो निर्बंदाद्दृच्छतः कितवस्य जाया माया हीना परित्यक्ता सती तप्यते वियोगसंतापेन संतप्ता भवति माता जनन्यपि पुत्रस्यापि कापि चरतः कितवस्य संबंधाद्धीना तप्यते पुत्रशोकेन संतप्ता भवति । ऋणावा अक्षपराजयाद् ऋणवान् कितवः सर्वतोविभ्यत् धनं स्तेयजनितं इच्छमानः कामयमानः अन्येषां ब्राह्मणादीनां अस्तं गृहं । अस्तं पुत्रस्यमिति गृहनामसु पाठाद् । नक्तं रात्रावुपैति चौर्यार्थमुपगच्छति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्तादमे चतुर्थोऽवगमः ॥ ४ ॥

अथैकादशी-

द्विषं दृष्ट्वाय कितवं ततापान्ये पाजायां सुकृतं च योनिम् ।
पूर्वाह्णे अश्वान्युयुजे हि वभ्रून्सो अग्नेरन्ते वृपलः पपाद ॥ ११ ॥

द्विषंम् । दृष्ट्वायं । कितवम् । तताप । अन्येषाम् । जायाम् ।
सुकृतम् । च । योनिम् । पूर्वाह्णे । अश्वान् । युयुजे । हि ।
वभ्रून् । सः । अग्नेः । अन्ते । वृपलः । पपाद ॥ ११ ॥

कितवं कितवोविभक्तिव्यत्ययः अन्येषां स्वव्यतिरिक्तानां पुरुषाणां जायां जायाभूतां
द्विषं नारीं सुखेन वर्तमानां सुकृतं सुष्ठु कृतं योनिं गृहं दृष्ट्वा मन्वाया दुःस्विता गृहं चासंस्कृ-
तमिति ज्ञात्वा तताप तप्यते पुनः पूर्वाह्णे मातःकाले वभ्रून् वभ्रूवर्णानश्वान् व्यापकानक्षान् युयु-
जे युनक्ति पुनश्च वृपलोवृपलकर्मा स कितवोरात्रावग्नेरन्ते समीपे पपाद शीतार्तः सन् शेते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यो वः सेनानी महतो गणस्य राजा व्रातस्य प्रथमो वभ्रूव ।
तस्मै रुणोमि न धनारुणध्मि दशाहं प्राचींस्तद्व्रतं वदामि ॥ १२ ॥

यः । वः । सेनाऽनीः । महतः । गणस्य । राजा । व्रातस्य ।
प्रथमः । वभ्रूव । तस्मै । रुणोमि । न । धना । रुणध्मि । दशा ।
अहम् । प्राचीः । तत् । ऋतम् । वदामि ॥ १२ ॥

हे अक्षावो युष्माकं महतो गणस्य संघस्य योक्षः सेनानीनेता वभ्रूव भवति व्रातस्य
च गणव्रातयोरल्पो भेदः राजेश्वरः प्रथमो मुखपो वभ्रूव तस्मा अक्षाय रुणोम्यहं अंजलिं करोमि
अतः परं धना धनान्यक्षार्थं अहं न रुणध्मि न संपादयामीत्यर्थः । एतदेव दर्शयति—अहं दशासं-
ख्याका अंगुलीः प्राचीः प्राङ्मुखीः करोमि तदेतदहं ऋतं सत्यमेव वदामि नानृतं ब्रवीमी-
त्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

अक्षैर्मादीव्यः कृपिमित्कृपस्ववित्तेरमस्वबहुमन्यमानः ।
तत्रगावः कितवतत्रजायातन्मेविचष्टेसवितायमर्यः ॥ १३ ॥

अक्षैः । मा । दीव्यः । कृपिम् । इत् । कृपस्व । वित्ते । रमस्व ।
बहु । मन्यमानः । तत्र । गावः । कितव । तत्र । जाया ।
तत् । मे । वि । चष्टे । सविता । अयम् । अर्यः ॥ १३ ॥

हे कितव बहुमन्यमानोमद्वचने विश्वासं कुर्वन् त्वमक्षैर्मा दीव्योद्युतं मा कुरु । कृपिमिद्
कृपिमेव कृपस्व कुरु । वित्तेकृप्या संपादिते धने रमस्व रतिं कुरु । तत्र कृपौ गावो भवन्ति तत्र
जाया भवति तदेव धर्मरहस्यं श्रुतिस्पृतिकर्ता सविता सर्वस्य मेरकोपं दृष्टिगोचरोऽर्प्यं श्व-
रोमे मह्यं विचष्टे विविधमाख्यातवान् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

मित्रं कृणुध्वं खलु मृळतानोमानो घोरेण चरता भिधृष्णु ।
निवो नु मन्युर्विशतामरातिरन्यो व भ्रूणां प्रसितौ न्वस्तु ॥ १४ ॥ ५१ ॥

मित्रम् । कृणुध्वम् । खलु । मृळत । नः । मा । नः । घोरेण ।
चरत् । अभि । धृष्णु । नि । वः । नु । मन्युः । विशताम् ।
अरातिः । अन्यः । वभ्रूणाम् । प्रसितौ । नु । अस्तु ॥ १४ ॥ ५१ ॥

हे अक्षाः यूयं मित्रं कृणुध्वं अस्मास्तु मैत्रीं कुरुत सत्विति पूरणः । नोस्मान्मृळत ह्यस-
यत् च नोस्मान् धृष्णु धृष्णुना तृतीयार्थे प्रथमा घोरेणाससेन माभिचरत मागच्छत । किंच वीयु-
ष्पाकं मन्युः क्रोधः अरातिः अस्माकं शत्रुः नुक्षिपं निविशतां अस्मच्छत्रुपु विष्टतु नोस्माकं अ-
न्यः शत्रुः कश्चिद्वभ्रूणां वध्रुवर्णानां युष्पाकं प्रसितौ दृढबंधने नु क्षिपमस्तु भवतु ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अबुध्रमिति चतुर्दशर्चं पठं सूक्तं धनाकपुत्रस्य लुशस्यार्प इदमुत्तरं च वैश्वदेवं त्रयोदशी-
चतुर्दशौ त्रिष्टुभौ शिष्टाद्वादश जगत्यः । तथाचानुक्रांतं—अबुध्रं लुशोधानाको वैश्वदेवं तु
द्वित्रिष्टुवंतं त्विति । गतः सूक्तविनियोगः । एकादशिनस्य वैश्वदेवस्य पशोर्वपायागस्यानुवाक्या
विश्वेअद्येत्येषा । सूत्रितंच—विश्वेअद्यमरुतो विश्वऊत्यानो देवानामुपवेतुशंसइति ।

तत्र प्रथमा—

अबुध्रमुत्यइन्द्रवन्तो अग्रयोज्योतिर्भरन्त उपसोव्युष्टिषु ।
महीद्यावापृथिवीचेततामपोद्यादेवानामवआवृणीमहे ॥ १ ॥

अबुध्रम् । ऊँ इति । त्ये । इन्द्रवन्तः । अग्रयः । ज्योतिः ।
भरन्तः । उपसः । विष्टुष्टिषु । मही इति । द्यावापृथिवी इति ।
चेतताम् । अपः । अद्य । देवानाम् । अवः । आ । वृणीमहे ॥ १ ॥

इन्द्रवन्तोपष्टव्यत्वेनेन्द्रसंबन्धिनः त्ये ते अमी आहवनोयादयोग्नयः उपसोव्युष्टिषु व्युच्छनेषु
तमसां विवसनकालेषु ज्योतिः तेजोभरन्तो धारयंतः अबुध्रं प्रबुद्धा आसन् । मही महत्यौ द्या-
वापृथिव्यौ अपः कर्म अपः अग्रइतिकर्मनामसुपाठात् । चेततां जानीतां अद्यास्मिन्नहनि दे-
वानामिन्द्रादीनां अवोरक्षण वयमावृणीमहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दिवस्पृथिव्योरवआवृणीमहे मातृन्त्सिन्धुन्पर्वताच्छर्यणावतः ।
अनागास्त्वंसूर्यमुपासमीमहे ऋद्रसोमः सुवानो अद्याकृणोतुनः ॥ २ ॥

दिवःपृथिव्योः । अवः । आ । वृणीमहे । मातृन् । सिन्धून् ।
पर्वतान् । शर्यणावतः । अनागाः षत्वम् । सूर्यम् । उपसम् ।
इमहे । ऋद्रम् । सोमः । सुवानः । अद्य । कृणोतु । नः ॥ २ ॥

दिवःपृथिव्योः द्यावापृथिव्योः कार्येण संबन्धि अवोरक्षणं वयमावृणीमहे । किंच
मातृन् लोकस्य निर्मातृन् सिन्धून् शर्यणावतः सरसः संबन्धिनः पर्वतान् शिलोच्चयाश्च तथा

सूर्यमुपसं च अनागास्त्वं कर्मवैगुण्यजनितपापराहित्यमीमहे वयं याचामहे । किंच अद्यास्मिन्न-
हनि नोस्मकं सुवानोभिपूयमाणः सोमोभद्रं कल्याणं कृणोतु करोतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

द्यावानोअद्यपृथिवीअनांगसोमहीत्रायेथांसुवितायमातरां ।
उपाउच्छन्त्यर्पवाधतामघंस्वस्त्यग्निंसमिधानमीमहे ॥ ३ ॥

द्यावां । नः । अद्य । पृथिवी इति । अनांगसः । मही इति । त्रायेथाम् ।
सुवितायं । मातरां । उपाः । उच्छन्ती । अर्पं । वाधताम् । अघम् ।
स्वस्ति । अग्निम् । समुद्भुधानम् । ईमहे ॥ ३ ॥

मही मह्यौ मातरा मातरौ सर्वस्य मातृभूते द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ अद्यास्मिन्न-
हनि अनागसोपराधरहितान् नोस्मान् सुविताय सुखाय त्रायेतां रक्षतां । किंच उच्छंती तमां-
सि विवासयंती उपाः अस्माकमघं पापमपवाधतां अपनयतु अपिच समिधानं सम्यक् दीप्य-
मानमग्निं स्वस्ति सर्वप्रकाराविनाशमीमहे वयं याचामहे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

द्वयंउस्त्राप्रथमासुदेव्यंरेवत्सनिभ्येरेवतीव्युच्छतु ।
आरेमन्युंदुर्विदत्रस्यधीमहिस्वस्त्यग्निंसमिधानमीमहे ॥ ४ ॥

द्वयम् । नः । उस्त्रा । प्रथमा । सुदेव्यम् । रेवत् । सनिभ्यः ।
रेवती । वि । उच्छतु । आरे । मन्युम् । दुःद्विदत्रस्य ।
धीमहि । स्वस्ति । अग्निम् । समुद्भुधानम् । ईमहे ॥ ४ ॥

रेवती धनवती पथमा मुख्या इयं उस्त्रा पापानामुत्तारिणी उपाः सुदेव्यं शोभनदेवाहं
रेवद्धनवत् प्रधानकालयागत्वं सनिभ्योभजमानेभ्योनोस्मभ्यं प्रयच्छंती व्युच्छतु तमांसि वि-
वासयतु । किंच दुर्विदत्रस्य दुर्धनस्य पुरुषस्य मन्युं क्रोधं आरे दूरे धीमहि निधीमहि । स्व-
स्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्रयाःसिस्रतेसूर्यस्यरश्मिज्योतिर्भरन्तीरुपसोव्युष्टिषु ।
भद्रानोअद्यश्रवसेव्युच्छतस्वस्त्यग्निंसमिधानमीमहे ॥५॥६॥

प्र । याः । सिस्रते । सूर्यस्य । रश्मिः । ज्योतिः । भरन्तीः । उपसः ।
विऽउष्टिषु । भद्राः । नः । अद्य । श्रवसे । वि । उच्छत । स्वस्ति ।
अग्निम् । समऽइधानम् । ईमहे ॥ ५ ॥ ६ ॥

याउपसः सूर्यस्य रश्मिभिः किरणैः प्रसिस्रते संगच्छंते व्युष्टिषु व्युच्छनेषु तमसां वि-
वासनकाशेषु ज्योतिरात्मीयं तेजोभरन्तीः भरन्ति च तायूर्यं नोस्माकमद्यात्मिन्नहनि श्रवसे अ-
न्नाय भद्रा भजनीया भवद व्युच्छत तमांसि विवासयत च । सिद्धमन्यद ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथ षष्ठी-

अनमीवाउपसआचरन्तुउदग्रयोजिहताज्योतिपाबृहत् ।
आयुक्षातामश्विनातूतुजिरथस्वस्त्यग्निंसमिधानमीमहे ॥६॥

अनमीवाः । उपसः । आ । चरन्तु । नः । उत् । अग्रयः । जिहताम् ।
ज्योतिपा । बृहत् । आयुक्षाताम् । अश्विना । तूतुजिम् । रथम् ।
स्वस्ति । अग्निम् । समऽइधानम् । ईमहे ॥ ६ ॥

अनमीवारोगरहिवाः उपसोनोस्मानाचरंतु आगच्छंतु बृहत् बृहत्वा महत्वा ज्योतिपा ते-
जसा युक्ताअग्रयोप्युजिहत्वा उदग्रच्छंतु अश्विना अश्विनावपि तूतुजिं क्षिप्रगामिनं रथमायु-
क्षातां अस्मान् प्रत्यागंतुं रासभाभ्यां युक्तां हरित्वादित्यस्य रासभावश्विनोरिति । पाठात् ।
सिद्धमन्यद ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

श्रेष्ठं नो अद्य संवित् वरेण्यं भागमासु वसहिरं रत्नधा असि ।
रायोजनित्रीं धिपणां मुपब्रुवे स्वस्त्यं अग्निं समिधानमीमहे ॥ ७ ॥

श्रेष्ठम् । नः । अद्य । संवित् । वरेण्यम् । भागम् । आ । सुव । सः ।
हि । रत्नधाः । असि । रायः । जनित्रीम् । धिपणांम् । उप ।
ब्रुवे । स्वस्ति । अग्निम् । सम् इधानम् । ईमहे ॥ ७ ॥

हे संवितस्त्वं अद्यास्मिन्नहनि नोस्मभ्यं वरेण्यं वरणीयं श्रेष्ठं पशस्यतमं भागं भजनीयं धनं आसुव प्रेरय देहीत्यर्थः । हि यस्मात् प्रार्थितस्त्वं रत्नधाः श्रेष्ठानां धनानां संविभक्ताऽसि भवसि । तथाच निगमांतरं—विभक्तारं हवामहे वसोधिप्रस्यराधसः । सवितारं नृचक्षसमिति । रायो धनस्य जनित्रीं धिपणां सर्वदेवस्तुतिरूपां वाचमुपब्रुवे अहमुपब्रुवामि । यद्वा धिपणां देवीं उपब्रुवे उपस्तौमीत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

पिपर्तुमा तद्दत्तस्य प्रवाचनं देवानां मनुष्याः अमन्महि ।
विश्वा इदुस्त्रास्पृष्टेति सूर्यः स्वस्त्यं अग्निं समिधानमीमहे ॥ ८ ॥

पिपर्तु । मा । तत् । दत्तस्य । प्रवाचनम् । देवानांम् । यत् ।
मनुष्याः । अमन्महि । विश्वाः । इत् । उस्त्राः । स्पृष्ट् । उत् ।
एति । सूर्यः । स्वस्ति । अग्निम् । सम् इधानम् । ईमहे ॥ ८ ॥

यद्दत्तस्य यद्दत्तस्य सत्यस्य वा संबन्धि देवानां प्रवाचनं प्रकर्षेण गुणानां कथनं स्तोत्रं मनुष्यावयममन्महि कर्तुं जानीमः तत्प्रवाचनं मा मां पिपर्तुं पाठयतु । किंच सूर्यो विश्वाः सर्वाः उस्त्राः उपसः स्पृष्ट् स्पृशन्नवगच्छन् वोदेति उदेतु । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अद्वेषोअद्यवर्हिपस्तरिंमणिग्राव्णांयोगेमन्मनःसाधेईमहे ।
आदित्यानांशर्मणिस्थाभुरण्यसिस्वस्त्यं१ग्रिसंमिधानमीमहे ॥ ९ ॥

अद्वेषः । अद्य । वर्हिपः । स्तरीमणि । ग्राव्णाम् । योगे ।
मन्मनः । साधे । ईमहे । आदित्यानाम् । शर्मणि । स्थाः ।
भुरण्यसि । स्वस्ति । अग्रिम् । समुद्भुधानम् । ईमहे ॥ ९ ॥

अद्यास्मिन्नहनि वर्हिपस्तरिंमणि वेद्यां स्तरणे मन्मनोमननीयस्याभीष्टस्य फलस्य सा-
धे साधके ग्राव्णामभिषवपाषाणानां योगे सोमेन सह संयोगे च सत्यद्वेषोद्वेषवर्जितानादित्या-
नीमहे वयमभोधं याचामहे । हे स्तोतस्त्वं तेषामादित्यानां देवानां शर्मणि सुखे स्थाने वा
स्थास्तिष्ठ भुरण्यसि कर्तव्यानि कर्माणि विभार्पि गच्छसि । सिद्धमन्यव ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

आनोवर्हिःसधमादेवृहदिविदेवाँईळेसादयांसप्तहोतृन् ।
इन्द्रमित्रवरुणंसातयेभगंस्वस्त्यं१ग्रिसंमिधानमीमहे ॥ १० ॥ ७ ॥

आ । नः । वर्हिः । सधमादे । वृहत् । दिवि । देवान् । ईळे ।
सादयं । सप्त । होतृन् । इन्द्रम् । मित्रम् । वरुणम् । सातये ।
भगम् । स्वस्ति । अग्रिम् । समुद्भुधानम् । ईमहे ॥ १० ॥ ७ ॥

नोस्माकं वृहत् वृहति महति दिवि दीप्ति सधमादे सह मायति देवायत्र तस्मिन् वर्हिर्व
हिपि यन्ने सप्त सप्तसंख्याकान् होतृन् वपत्कर्तृन् इन्द्रमिन्द्रं च भगं च देवानितरानपि यष्टव्यान् दे-
वान् हे अग्ने त्वमासादय । अग्रेराभिमुख्यकरणमिहाद्यदैव्यंजनं वर्हिंरासादयावसोइत्येवमादि-
मंत्रैरवगम्यते । तत्र त्वदासादिवांस्तानिद्रादीन् देवानहं सातये धनलाभाय ईळे स्तौमि । सि-
द्धमन्यव ॥ १० ॥

इति सप्तमस्याष्टमे सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी-

तआदित्याआगतासर्वतातयेवृधेनोयज्ञमवतासजोपसः ।
वृहस्पतिंपूपणंमश्विनाभगंस्वस्त्यंअग्निंसमिधानमीमहे ॥११॥

ते । आदित्याः । आ । गतु । सर्वतातये । वृधे । नः । यज्ञम् ।
अवत । सृजोपसः । वृहस्पतिम् । पूपणम् । अश्विना ।
भगम् । स्वस्ति । अग्निम् । समृद्धधानम् । ईमहे ॥ ११ ॥

हे आदित्याः येस्माभिराहूताः ते यूयं सर्वतातये यज्ञार्थमागतागच्छत । आगत्य च हे सजोपसः संगतायूयं नोस्माकं वृधे वर्धनाय यज्ञं प्रति अवत रक्षत । ययं च वृहस्पतिं पूपणं चाश्विनाश्विनौ च भगं भगारख्यं देवं च समिधानं सम्यक् दीप्तमग्निं च स्वस्ति सर्वप्रकाराविनाशमीमहे याचामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तन्नोदेवायच्छतसुप्रवाचनंछर्दिरादित्याःसुभरंनृपाय्यम् ।
पश्वेतोकायतनयायजीवसेस्वस्त्यंअग्निंसमिधानमीमहे ॥१२॥

तत् । नः । देवाः । यच्छत । सुप्रवाचनम् । छर्दिः । आदित्याः ।
सुभरम् । नृपाय्यम् । पश्वे । तोकाय । तनयाय । जीवसे ।
स्वस्ति । अग्निम् । समृद्धधानम् । ईमहे ॥ १२ ॥

हे आदित्यादेवाः यूयं सुप्रवाचनं अत्यंतं प्रशस्तं सुभरं सुसृष्टं नृपाय्यं नृणां रक्षकं तदस्मद्भिलषितं छर्दिर्गृहं नोस्माकं पश्वे पशवे तोकाय पुत्राय तनयाय पौत्राय च जीवसे जीवनार्थं यच्छत दत्त । सिद्धमन्यत् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

विश्वेअद्यमस्तुविश्वंऊतीविश्वेभवन्त्वग्रयःसमिद्धाः ।
विश्वेनोदेवाअवत्सागमन्तुविश्वंमस्तुद्रविणंवाजोअस्मे ॥१३॥

विश्वे । अ॒य । म॒रुतः । विश्वे । ऊ॒ती । विश्वे । भ॒वन्तु । अ॒ग्नयः ।
सम॒इन्द्राः । विश्वे । नः । दे॒वाः । अ॒वसा । आ । ग॒मन्तु ।
विश्व॑म् । अ॒स्तु । द्र॒विणम् । वा॒जः । अ॒स्मे इति ॥ १३ ॥

अद्यास्मिन्नहनि प्रधानयामदिवसे विश्वे सर्वे मरुतोविश्वे सर्वे मरुद्गणसहचरितारुद्राद-
योदेवाश्चोती ऊत्यै रक्षणाय भवन्तु अपिच विश्वे सर्वे अग्नयः आहवनीयादयः समिद्धाः सं-
दीप्ताः भवन्तु । अपिच विश्वे सर्वे इंद्रादयोदेवानोस्माकमवसा रक्षणेनागमन्तु आमच्छन्तु किं-
चास्मे अस्मात्तु विश्वं सर्वं द्रविणं धनं वाजोन्नं चास्तु भवतु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

य॒दे॒वा॒सो॒व॒थ॒वा॒ज॒सा॒तौ॒यं॒त्राय॑ध्वे॒यं॒पि॒पृ॒था॒त्यं॒हः ।
यो॒वो॒गो॒पी॒थे॒न॒भ॒य॒स्य॒वे॒द॒ते॒स्या॑म॒दे॒व॒वी॒त॒ये॒तुरा॑सः ॥ १४ ॥ ८ ॥
यम् । दे॒वा॒सः । अ॒व॒थ । वा॒ज॒ऽसा॒तौ । यम् । त्राय॑ध्वे । यम् ।
पि॒पृ॒थ । अ॒ति । अं॒हः । यः । वः । गो॒ऽपी॒थे । न । ज॒य॒स्यं ।
वे॒द । ते । स्या॑म् । दे॒व॒ऽवी॒त॒ये । तुरा॑सः ॥ १४ ॥ ८ ॥

हे तुरासोभीष्टमदानेक्षिप्रादेवासोदेवाः यूयं वाजसातौ संग्रामे यं मनुष्यमवथ रक्षथ यं
च त्रायध्वे शत्रोः पालयथ यं चाहः पापमत्यतिनीय पिपृथ कामैः पूरयथ । यश्चापि मनु-
ष्योवोयुष्माकं कार्यत्वेन संबन्धिनि गोपीथे रक्षणे भयस्य भयं न वेद न जानाति ते सर्वे
वयं देववीतये यज्ञार्थं स्याम भवेम ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

उपासानकेति चतुर्दशर्चं सप्तमं सूक्तं धानाकस्य लुशस्यार्पं आदितोद्वादशजगत्यः त-
तोद्दे त्रिष्टुभौ विश्वेदेवादेवता । पूर्वसूक्ते वैश्वदेवं तु द्वित्रिष्टुवंतं त्वित्युक्तत्वात् । उपासानके-
त्यनुक्रांतं आभिष्टविके पष्ठेहनि वैश्वदेवे इदं वैश्वदेवनिविद्धानं । सूत्रितंच-कतरापूर्वोपा-
सानकेति वैश्वमिति ।

तत्र प्रथमा—

उपासानक्तावृहतीसुपेशंसाद्यावाक्षामावरुणोमित्रोअर्यमा ।
इन्द्रंहुवेमरुतःपर्वताअपआदित्यान्द्यावापृथिवीअपःस्वः ॥ १ ॥

उपसानक्ता । वृहती इति । सुपेशंसा । द्यावाक्षामा ।
वरुणः । मित्रः । अर्यमा । इन्द्रम् । हुवे । मरुतः । पर्वतान् ।
अपः । आदित्यान् । द्यावापृथिवी इति । अपः । स्व१रिति स्वः ॥ १ ॥

वृहती वृहत्यौ महत्यौ सुपेशसा सुरूपे उपासानक्ता रात्र्युपसौ द्यावाक्षामा द्यावापृथि-
व्यौ च वरुणोमित्रो मित्रावरुणौ चार्यमा च यत्र विहितादेवास्तानेतानिन्द्रं मरुतश्च पर्वताश्च
अपउदकानिचादित्याश्च द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ च पुनर्द्यावापृथिव्योर्महणमादरार्थं ध-
प्रोतरिक्षं च स्वः स्वर्गं च यष्टव्यं देवजातं हुवे ह्वयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

द्यौश्चनःपृथिवीचप्रचेतसऋतावरीरक्षतामंहंसोरिपः ।
मादुर्विदत्रानिऋतिर्नईशततदेवानामवोअद्याष्टणीमहे ॥ २ ॥

द्यौः । च । नः । पृथिवी । च । प्रचेतसा । ऋतावरी इत्युतध्वरी ।
रक्षताम् । अंहंसः । रिपः । मा । दुःखिदत्रा । निःऋतिः । नः ।
ईशत । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । दृणांमहे ॥ २ ॥

प्रचेतसा सुबुद्धी ऋतावरी यज्ञवत्यौ सत्पवत्यौ च द्यौश्चपृथिवी च द्यावापृथिव्याबुभे
नोस्मान् रिपोहिंसकादंहंसः पापाच्च रक्षता । किंच दुर्विदत्रा क्रुत्सितज्ञाना निऋतिः मृत्युदेवता
नोस्माकं माईशत ईश्वरी माभूत् । किंच वयं देवानां संबन्धि तदुत्साधारणं अवोरक्षणमद्यास्मि-
न्नहनि प्रधानयागदिवसे वृणीमहे प्रार्थयामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विश्वस्मान्नोअदितिःपात्वंहंसोमातामित्रस्यवरुणस्यरेवतः ।
स्वर्वज्योतिरवृकंनशीमहितद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ३ ॥

विश्वस्मात् । नः । अदितिः । पात्तु । अंहंसः । माता । मित्रस्य ।
वरुणस्य । रेवतः । स्वःऽवत् । ज्योतिः । अवृकम् । नशीमहि ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ३ ॥

रेवतोधनवतोमित्रस्य वरुणस्य च धनवतोर्मित्रावरुणयोर्माता जनन्यदिर्दिवी नोस्मान्
विश्वस्मात्सर्वस्मादंहंसः पापात्वात् रक्षतु । किंच वयमवृकं बाधकरहितं स्वर्वत् सर्वं ज्योतिस्ते-
जोनशीमहि नशिः पलायनकर्मा पलायनं च शीघ्रगमनं शीघ्रं प्राप्नुमइत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥३॥

अथ चतुर्थी—

यावावदन्नप्रक्षांसिसेधतुदुःस्वभ्यंनिर्कृतिंविश्वमत्रिणम् ।
आदित्यंशर्ममरुतांमशीमहितद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ४ ॥
यावा । वदन् । अप । रक्षांसि । सेधतु । दुःस्वभ्यम् । निःऽकृतिम् ।
विश्वम् । अत्रिणम् । आदित्यम् । शर्म । मरुताम् । अशीमहि ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ४ ॥

यावाभिषवपापाणोवदन्नभिषववेलायां शब्दं कुर्वन् रक्षांसि यागविघ्नकारीण्यपसेधतु
विनिवारयतु दुःस्वभ्यं दुःस्वमप्रभवमस्मद्गोपमनिष्टं चापसेधतु निर्कृतिं शृत्युदेवतांचापसेधतु
अत्रिणं अदनशीलंविश्वं सर्वं पिशाचादिकं चापसेधतु एवं निर्विघ्नेन निष्पन्ने यागे वयमादि-
त्यमादित्यानां संबंधि मरुतां च संबंधि शर्म सुखं अशीमहि प्राप्नुयाम । सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

एन्द्रोवर्हिःसीदंतुपिन्वतामिळावृहस्पतिःसामंभिर्ऋकोअर्चतु ।
सुप्रकेतंजीवमेमन्मधीमहितद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥५॥१॥

आ । इन्द्रः । वृर्हिः । सीदतु । पिन्वताम् । इळा । बृहस्पतिः ।
सामंशभिः । ऋकः । अर्चनु । सुष्टप्रकेतम् । जीवसे । मन्म । धीमहि ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ५ ॥ ९ ॥

इन्द्रोर्वाहिरासीदतु इळामाध्यमिका स्तनयिल्लक्षणा वागपि पिन्वतां प्रीणयतु । किंतु सामभिर्गायमाने ऋकः स्तुतिमान् बृहस्पतिरप्यर्चतु अस्मान् पूजयतु । किंच वयं सुप्रकेतं सुप्रज्ञानं मन्म मननीयं धनं स्तोत्रं वा धीमहि निधीमहि जीवसे जीवनाय । सिद्धमन्यत ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे नवमोऽर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

दिविस्पृशं यज्ञमुस्माकंमश्विनाजीराध्वरंरुणुतंसुम्नमिष्टये ।
प्राचीनरश्मिमाहुंतघृतेनतद्देवानामवोअद्याष्टणीमहे ॥ ६ ॥
दिविस्पृशाम् । यज्ञम् । अस्माकम् । अश्विना । जीरशध्वरम् ।
रुणुतम् । सुम्नम् । इष्टये । प्राचीनरश्मिम् । आहुतम् ।
घृतेन । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां नोस्माकं यज्ञं दिविस्पृशं दिविस्पृशरं गंतारं रुणुतं कुरुतं तथा । जीराध्वरं क्षिप्रं हिंसारहितं च यज्ञं नोस्माकं रुणुतं इष्टयेभिलपितसिद्ध्यर्थं सुम्नं सुखं च कुरुतं । किंच घृतेनाज्येनाहुतमग्निं प्राचीनरश्मिं देवाभिमुखं कुरुतमित्यर्थः । सिद्धमन्यत ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

उपह्वयेसुह्वंमारुतंगुणंपावकमृष्वंसख्यायंशंभुवंम् ।
रायस्पोपंसौश्रवसायंधीमहितद्देवानामवोअद्याष्टणीमहे ॥ ७ ॥
उप । ह्वये । सुह्वंम् । मारुतम् । गुणम् । पावकम् । ऋष्वम् ।
सख्यायं । शम्भुवंम् । रायः । पोपंम् । सौश्रवसायं । धीमहि ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ७ ॥

सुहृषं स्वाह्वानं पावकं शोधकं ऋष्वं दर्शनीयं शंभवं सुखस्य भावयितारं रायोधनस्य पोषं पोषकं मारुतं मरुतां संबधिनं गणं संघं सख्याय सखिभावायोपह्वये उपगम्य ह्वयामि भागतं गणं सौश्रवसाय शोभनान्नवत्वाय सुयशस्त्वाय वा वय धीमहि बुद्धौ निधीमहि । सिद्धमन्यद् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अपापेरुंजीवधन्यंभरामहेदेवाव्यंसुहृवमध्वग्श्रियम् ।
सुरश्मिसोममिन्द्रियंयमीमहितदेवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ८ ॥

अपाम् । पेरुम् । जीवधन्यम् । भरामहे । देवऽअव्यम् । सुहृवम् ।
अध्वग्श्रियम् । सुश्मिम् । सोमम् । इन्द्रियम् । यमीमहि ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ८ ॥

अपामुद्रकानां पेरुं पालकं जीवधन्यं धन्याजीवायस्मिन्नसौ जीवधन्यः तं देवाव्यं देवानां तपकं सुहृषं शोभनाह्वान शोभनस्तुतिं वा अध्वरश्रिय सुरश्मि शोभनांशुं सोमं भरामहे धारयामः पत्नीशालावोहविधोनं प्रति पापयामोवा भृतं तं सोममिन्द्रिय धीर्यं यमीमहि वयं याचामहे । सिद्धमन्यद् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

सनेमत्सुसनितांसनित्वंभिर्व्यंजीवाजीवपुत्राअनागसः ।
ब्रह्मद्विपोविष्वगेनोभरेरत्तदेवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ९ ॥

सनेमं । तत् । सुसनितां । सनित्वंऽभिः । वयम् । जीवाः ।
जीवधपुत्राः । अनागसः । ब्रह्मद्विपः । विष्वक् । एनः ।
भरेरत् । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ९ ॥

जीवाजीवतो जीवपुत्रा जीवनवत्पुत्राश्चानागसोपराधवर्जिताश्च वयं धानाका लुशाः सनि-
त्वभिः संभक्तृभिः पुत्रपौत्रादिभिः सह सुसनिता शोभनेन भजनेन तद्देवजातं सनेम स्तुत्या
हविःप्रदानेन च संभजेमहि । किंच ब्रह्मद्विषोत्राह्नपानामस्माकं द्वेष्टारोविष्वक् नानागच्छेदने-
स्मदीयं पापं भरेरत आत्मनि धारयंतु पोषयंतु । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

येस्थामनोर्युज्ञियास्तेशृणोतनुयद्वोदेवाईर्महेतद्वधातन ।
जैत्रं क्रतुरयिमद्वीरवद्यशस्तद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ १० ॥ १० ॥

ये । स्थ । मनोः । युज्ञियाः । ते । शृणोतनु । यत् । वः । देवाः ।
ईर्महे । तत् । द्धातनु । जैत्रम् । क्रतुं । रयिश्मत् । वीरवत् ।
यशः । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ १० ॥ १० ॥

हे देवा ये यूयं मनोर्मानुष्यस्य यज्ञियायज्ञार्हाः स्थ भवथ ते यूयं शृणोतनास्मदीयां
स्तुतिं शृणुत । किंच हे देवावोयुष्मान् यदधीष्टमीमहे याचामहे तत् जैत्रं जयशीलं क्रतुं महानं
रयिमत् धनवत् वीरवत् पुत्राद्युपेतं यशश्च ददातनास्मभ्यं प्रयच्छत । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

इति सप्तमस्याष्टमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

महद्वद्यमहतामावृणीमहेवोदेवानावृहतामनर्वणाम् ।
यथावसुवीरजातं नशांमहेतद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ११ ॥

महत् । अद्य । महताम् । आ । वृणीमहे । अवः । देवानाम् ।
वुहताम् । अनर्वणाम् । यथा । वसुं । वीरजातम् । नशांमहे ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ११ ॥

अथास्मिन्नहनि महतां श्रेष्ठानां बृहतां वृद्धानां अनर्षणां अपतिमतानदिवानामिन्द्रादी-
नां सवधि महदधिकं अवोरक्षणमावृणीमहे प्रार्थयामहे । किञ्च वयं यथा वसु धनं वीरजातं
अपत्यजातं च नशामहे प्राप्नुयाम तथा ते देवाः कुर्वत्वितिशेषः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

महोअग्ने समिधानस्यशर्मण्यनांगामित्रेवरुणेस्वस्तये ।
श्रेष्ठेस्यामसवितुःसर्वीमनितद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ १२ ॥

महः । अग्नेः । सम्पद्धानस्य । शर्मणि । अनांगाः ।
मित्रे । वरुणे । स्वस्तये । श्रेष्ठे । स्याम । सवितुः ।
सर्वीमनि । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ १२ ॥

समिधानस्य समिध्यमानस्य महोमहतोग्नेः शर्मणि सुखे वयं स्याम भवेम । किञ्च वयम-
नागाअनागसोवचनव्यत्ययः स्याम । अपिच मित्रे वरुणे मित्रावरुणयोः पष्ठचर्थे सप्तमी सवि-
तुश्च श्रेष्ठेऽतिप्रशस्ये सवीमनि प्रसवे स्वस्तये सर्वप्रकाराविनाशाय स्याम । सिद्धमन्यत् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी--

येसवितुःसत्यसवस्यविश्वेमित्रस्यव्रतेवरुणस्यदेवाः ।
तेसौभगंवीरवद्गोमदमोदधातनद्रविणंचित्रमस्मे ॥ १३ ॥

ये । सवितुः । सत्यसवस्य । विश्वे । मित्रस्य । व्रते ।
वरुणस्य । देवाः । ते । सौभगम् । वीरवत् । गोमत् । अमः ।
दधातन । द्रविणम् । चित्रम् । अस्मे इति ॥ १३ ॥

ये विश्वेदेवाः सत्यसवस्य सत्यप्रसवस्य सवितुर्मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोश्च व्रते
प्रसवस्ये कर्मणि भवति ते यूयं सौभगं सौभाग्यं वीरवत्पुत्राद्युपेतं गोमत् गोयुक्तं चित्रं पू-
जनीयं द्रविणं धनं चापः कर्म चास्मे मह्यं दधातन प्रयच्छत ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

स॒वि॒ताप॒श्वाता॑त्स॒वि॒तापु॒रस्ता॑त्स॒वि॒तोत्त॒रात्ता॑त्स॒वि॒ताध॒रात्ता॑त् ।
स॒वि॒तानः॑सुवतुस॒र्वता॑ति॒सवि॒तानो॑रासता॑दी॒र्घमा॑युः ॥ १४ ॥ ११ ॥

स॒वि॒ता । प॒श्वाता॑त् । स॒वि॒ता । पु॒रस्ता॑त् । स॒वि॒ता । उ॒त्त॒रात्ता॑त् ।
स॒वि॒ता । अ॒ध॒रात्ता॑त् । स॒वि॒ता । नः । सुव॒तु । स॒र्व॒ता॑तिम् ।
स॒वि॒ता । नः । रा॒सता॑म् । दी॒र्घम् । आ॒युः ॥ १४ ॥ ११ ॥

पश्वातात् पश्चिमतः स्थितः सविता पुरस्तात् पूर्वतश्चस्थितः सविता उत्तरात्तात् उत्तर-
तः स्थितश्च अधरात्तात् दक्षिणतश्च स्थितः सविता नोस्माकं सर्वतातिं सर्वमभिलषितं धना-
दिकं सुवतु भेरयतु । किंच सवितैव नोस्मभ्यं दीर्घं बहुकालीनं आयुः रासतां ददातु बहुधा
सवितृपदग्रहणमत्यन्तमादरार्थं ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

नमोमित्रस्येति द्वादशचंभष्टमं सूक्तं अभितपानाम सूर्यपुत्रऋषिः इदमादीनि पंचसूक्ता-
नि जागतानि अस्य सूक्तस्य दशमी त्रिष्टुप् सूर्योदेवता । तथा चानुक्रांतं-नमोद्वादश सौ-
र्योभितपाः सौर्यं जागतं वै त्रिष्टुप् दशमीति । आश्विनशस्त्रे सूर्योदयादूर्ध्वं सौर्यकांडे एतत्सू-
क्तं । सूत्रितंच-चित्रं देवानां नमोमित्रस्येति । विपुवति निष्केवल्ये आद्यस्त्वचो नुरूपः । सूत्रितंच-
विभ्राट् नृहवपित्रतुसोम्यमधु नमोमित्रस्यवरुणस्यचक्षसइति स्तोत्रियानुरूपाविति । स्वपंतमभ्य-
स्तमयेसति रात्रिशेषं स्थित्वा प्रातर्येनसूर्यज्योतिषेत्यादिभिः सूर्यउपस्थेयः । सूत्रितंच-अ-
व्याधितं चेत्स्वपंतमादित्योभ्यस्तमियाद्वाग्यतोनुपविशन् रात्रिशेषं भूत्वा येनसूर्यज्योतिषावाप-
सेतमइति पंचभिरादित्यमुपतिष्ठेत् । स्वपंतमभ्युदिते यस्यते विश्वेत्पादिभिश्चतसृभिः सूर्यउप-
स्थेयः । सूत्रितंच-अभ्युदियाच्चेदकर्मभ्रांतमनभिरूपेण कर्मणा वाग्यतइति समानमुत्तरा-
भिश्चतसृभिरुपस्थानमिति । एकादशिनस्य सौर्यस्य पशोर्हविषोपाग्या । सूत्रितंच-शन्नोभ्र-
चक्षसाशन्नोअद्वाऽऽवायोभूपशुचिपा उपनइति । होत्रकाणांशकृत्वाधाने यद्दोदेवाइत्येपा । विवा-
हेकन्यारोदनीये जीवंरुदंतोत्येपा जप्या ।

तत्र प्रथमा—

नमोमि॒त्रस्य॒वरु॑णस्य॒चक्ष॑सेम॒होदे॒वाय॒तद्दृ॑तंस॒पर्य॑त ।
दूरे॒दृशे॑दे॒वजा॑ताय॒केत॑वे॒दिव॑स्पृ॒त्राय॒सूर्या॑य॒शंस॑त ॥ १ ॥

नमः । मि॒त्रस्य॑ । वरु॑णस्य । चक्ष॑से । म॒हः । दे॒वाय॑ । तत् ।
ऋ॒तम् । स॒पर्य॑त । दूरे॒दृशे॑ । दे॒वजा॑ताय । के॒तवे॑ ।
दि॒वः । पु॒त्राय॑ । सू॒र्याय॑ । शंस॑त ॥ १ ॥

हे ऋत्विजोयुयं मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोश्चक्षसे द्रष्ट्रे महोमहते देवाय द्योतमाना-
य दूरेदृशे दूरेसंतमपि पश्यते देवजाताय देवेषु जाताय देवार्थं उत्पन्नायकेतवे विश्वस्य प्रज्ञाप-
काय दिवः पुत्राय पुत्रभूताय दिविजायमानत्वात् तत्पुत्रत्वव्यपदेशः सूर्याय सूर्यार्थं नमः कृत्वा
तद्विहितं ऋतं यागादिलक्षणं कर्म सपर्यत पूजयत शंसत स्तुतिमपि कुरुत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सामा॑स॒त्योक्तिः॑ परि॒पातु॑वि॒श्वतो॒द्यावा॑च॒यत्र॑त॒तनु॑न्न॒हानि॑च ।
वि॒श्वंम॒न्यंनि॑वि॒शते॒यदे॑ज॒तिवि॒श्वाहा॑पो॒विश्वा॑हो॒देति॑सूर्यः ॥ २ ॥

सा । मा॒ । स॒त्यऽउ॑क्तिः । परि॑ । पा॒तु॒ । वि॒श्वतः॑ । द्यावा॑ । च॒ । यत्र॑ ।
त॒तने॑न् । अ॒हानि॑ । च॒ । वि॒श्वम् । अ॒न्यत् । नि॑ । वि॒श॒ते॒ । यत् ।
ए॒जति॑ । वि॒श्वाहा॑ । आ॒पः । वि॒श्वाहा॑ । उ॒त् । ए॒ति॒ । सूर्यः॑ ॥ २ ॥

सा सत्योक्तिः तत्सत्यवचनं मा मां विश्वतः सर्वतः परिपातु परिरक्षतु । यया सत्योक्त्या
यत्र यस्मिन् देशे द्यावाच द्यावापृथिव्यावहानि रात्रयश्च ततनन् अतन्वन् तत्र विश्वं सर्वमन्यद्
भूतजातं निविशते विश्राम्यति यदेतद्भूतजातमेजति कंपते विश्वाहा सर्वदा आपश्च स्यंदते वि-
श्वाहा सर्वदा सूर्यं भोदेति सा सत्योक्तिर्मा परिपात्वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

नतेअदेवःप्रदिवोनिवासतेयदेतशोभिःपतरैरथर्यसि ।
 प्राचीनमन्यदनुवर्ततेरजउदन्येनज्योतिपायासिसूर्य ॥ ३ ॥
 न । ते । अदेवः । प्रदिवः । नि । वासते । यत् । एतशोभिः ।
 पतरैः । रथर्यसि । प्राचीनम् । अन्यत् । अनु । वर्तते । रजः ।
 उत् । अन्येन । ज्योतिपा । यासि । सूर्य ॥ ३ ॥

हे सूर्य ते तव समीपे प्रदिवः प्रव्रः पुरातनः कश्चिददेवोसुरोराक्षसोवा न निवासते न निवसति । कदेऽप्यतआह यद्यदा त्वं पतरैर्गमनशीलैरेतशोभिः अश्वैः रथर्यसि रथं कामपसे योक्तुं । किंच प्राचीनमन्यत् त्वदीयं ज्योतिः रजउदकमनुवर्तते अन्येन तेन ज्योतिपा उपासि उदेषि । यद्वा प्राचीनमन्यद्रजश्रंद्राख्यं ज्योतिस्त्वामनुवर्तते तवस्त्वमन्येन ज्योतिपा सहोदेषीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

येनसूर्यज्योतिपावार्धसेतमोजगच्चविश्वमुदियर्षिभानुना ।
 तेनास्मद्विश्वामनिरामनाहुतिमपामीवामपदुःस्वम्यसुव ॥ ४ ॥
 येन । सूर्य । ज्योतिपा । वार्धसे । तमः । जगत् । च । विश्वम् ।
 उद्दुःस्वम्यसुव । भानुना । तेन । अस्मत् । विश्वाम् । अनिराम् ।
 अनाहुतिम् । अप । अमीवाम् । अप । दुःस्वम्यम् । सुव ॥ ४ ॥

हे सूर्य त्वं येन ज्योतिपा तेजसा तमोवकारं चापसे निवारयसि येन च भानुना वेजसा विश्वं सर्वं जगज्जगममुदियर्षि उद्गमयसि तेन ज्योतिपास्मदस्मचोविश्वं सर्वापनिरां अनाभावं अनाहुतिं अहोमं चापीवां रोगजातं चापसुव अपगमय दुःस्वम्यं दुःस्वममभवमरिष्टं चापसुव ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रतमर्हेळ्यन्नुच्चरसि स्वधा अनु ।
यद्यत्वासूर्योपव्रवामहे तन्नो देवा अनुमंसीरत् क्रतुम् ॥ ५ ॥

विश्वस्य । हि । प्र॒ष्ट॒पितः । रक्ष॑सि । व्र॒तम् । अ॒र्हे॒ळ्यन् ।
उत्त॑च्चरसि । स्व॒धाः । अनु॑ । यत् । अ॒द्य । त्वा । सूर्य॑ । उ॒प॒व्र॒वाम॑हे ।
तत् । नः । दे॒वाः । अनु॑ । मं॒सी॒रत् । क्र॒तुम् ॥ ५ ॥

हे सूर्य प्रेषितः प्रेरितः त्वमहेळ्यन् अकुध्यन् विश्वस्य सर्वस्य यजमानस्य व्रतं कर्म रक्षसि हि यत्तविध्वंसकेऽप्योराक्षसेऽप्यः पालयसि । स्वधाहवींष्यनु उच्चरसि उद्गच्छसि च प्रातर्होमे निवृत्ते सति पश्चादुद्गच्छसीत्यर्थः । तथाच यद्यदाद्यास्मिन्नहनि त्वा त्वा उपव्रवामहे उपब्रूमः तदानोस्माकं तं क्रतुं तत्कर्म देवा इन्द्रादयो नुमंसीरत् अनुमन्यंतां ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

तन्नोद्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हववचः ।
माशूनेभूमसूर्यस्य संदृशि भद्रं जीवन्तो जरणामंशीमहि ॥ ६ ॥ १२ ॥
तम् । नः । द्यावा॑पृथि॒वी इति॑ । तत् । नः । आ॒र्षः । इन्द्रः॑ । शृ॒ण्वन्तु॑ ।
म॒रुतः॑ । ह॒वम् । व॒चः । मा । शू॒ने । भू॒म् । सूर्य॑स्य । स॒म॒दृशि॑ ।
भ॒द्रम् । जी॒वन्तः॑ । ज॒रणाम् । अ॒शीम॑हि ॥ ६ ॥ १२ ॥

द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ आपश्च इन्द्रश्च मरुतश्च नोस्माकं तं हवमाह्वानं नोस्माकं तद्वचः स्तुतिरूपं वाक्यं च न इति द्विरुक्तिरादरार्थां शृण्वंतु । किंच वयं सूर्यस्य संदृशि संदर्शने शूने पवृद्धाय दुःखाय माभूम मेव भवेम किंतु जीवन्तः चिरं प्राणान्न धारयंतो वयं भद्रं कल्याणं जरणां वृद्धत्वममरत्वं चाशीमहि प्रामुष्याम ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथ सप्तमी-

विश्वाहात्वासुमनसःसुचक्षसःप्रजावन्तोअनमीवाअनागसः ।
उद्यन्तंत्वामित्रमहोदिवेदिवेज्योग्जीवाःप्रतिपश्येमसूर्य ॥ ७ ॥

विश्वाहा । त्वा । सुमनसः । सुचक्षसः । प्रजावन्तः ।
अनमीवाः । अनागसः । उद्यन्तम् । त्वा । मित्रमहः ।
दिवेदिवे । ज्योक् । जीवाः । प्रति । पश्येम । सूर्य ॥ ७ ॥

हे सूर्य त्वा त्वां सुमनसः प्रीतियुक्तमनस्काः सुचक्षसः सुदर्शनाः प्रजावन्तः पुत्राद्युपेताः
अनमीवाः रोगरहिताः अनागसः अपराधवर्जिताश्च वयं विश्वाहा सर्वदा यजेमेति शेषः । किं-
च हे मित्रमहः मित्राणां पूजयितः सूर्यं दिवेदिवे प्रतिदिनं उद्यन्तमुदयं प्राप्नुवंतं त्वा त्वां ज्योक्
चिरं जीवा जीवन्तोवयं प्रतिपश्येम ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

महिज्योतिर्विश्रतंत्वाविचक्षणभास्वन्तंचक्षुपंचक्षुपेमयः ।
आरोहन्तंबृहतःपाजसस्परिव्यंजीवाःप्रतिपश्येमसूर्य ॥ ८ ॥

महि । ज्योतिः । विश्रतम् । त्वा । विचक्षण । भास्वन्तम् ।
चक्षुपेचक्षुपे । मयः । आरोहन्तम् । बृहतः । पाजसः ।
परि । व्यम् । जीवाः । प्रति । पश्येम । सूर्य ॥ ८ ॥

हे विचक्षण विद्वष्टः सूर्यं महि महत् ज्योतिस्तेजोविभ्रतं धारयन्तं भास्वंतं दीप्तिमन्तं चक्षु-
पेचक्षुपे सर्वेषां द्रष्टृणां चक्षुपे मयः सुखकरं बृहतोमहतः पाजसोबलवतः परिमहतोबलवतः सा-
मुद्रस्योदकस्योपरीत्यर्थः । आरोहन्तं त्वा त्वां जीवाश्चिरं जीवन्तोवयं प्रति प्रतिदिनं पश्येम ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

यस्यतेविश्वाभुवनानिकेतुनाप्रचेरतेनिचविशन्तेअक्तुभिः ।
अनागास्त्वेनहरिकेशसूर्याद्वाहानोवस्यसावस्यसोदिहि ॥ ९ ॥

यस्य । ते । विश्वा । भुवनानि । केतुना । प्र । च । ईरते । नि ।
 च । विशन्ते । अक्कुक्षिभिः । अनागाःस्त्वेन । हरिकेश ।
 सूर्य । अह्नाऽअह्ना । नः । वस्यसाऽवस्यसा । उत् । इहि ॥ ९ ॥

हे हरिकेश हरितवर्णकेश सूर्य यस्य ते तव केतुना प्रज्ञानेन विश्वा विश्वानि भुवना-
 नि भूतजातानि प्रवेरते प्रकवेण गच्छन्ति अक्कुक्षिः रात्रिभिः निविशते च विश्राम्यन्ति च स्व-
 पतीत्यर्थः । सत्त्वं नोस्माकं अनागास्त्वेन अपराधवर्जितत्वेन वस्यसावस्यसा अत्यंतश्रेयस्करेण
 वसुमचरेण वा अह्नाह्ना तेनतेन दिवसेनोदिहि उद्गच्छ ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

शंनो भव चक्षसा शंनो अह्ना शंभानुना शं हिमा शं घृणेन ।
 यथा शमध्वञ्छमसं दुरोणे तत्सूर्यं द्रविणं धेहि चित्रम् ॥ १० ॥

शम् । नः । भव । चक्षसा । शम् । नः । अह्ना । शम् । भानुना ।
 शम् । हिमा । शम् । घृणेन । यथा । शम् । अध्वन् । शम् । असत्
 दुरोणे । तत् । सूर्य । द्रविणम् । धेहि । चित्रम् ॥ १० ॥

हे सूर्य त्वं चक्षसा तेजसा नोस्माकं शं सुखकरो भव अह्ना दिवसेन शं सुखकरो नो-
 स्माकं भव भानुना रश्मिना च शं भवास्माकं सुखकरो भव । हिमा शैत्येन च शं भव घृणेन
 औष्येन च शं करो भव । यथा यादृशेन नोस्माकमध्वन् अध्वनि मार्गं शं भवति दुरोणे गृहे
 च शं सुखमसद्भवति तच्चित्रं पूजनीयं द्रविणं धनं धेह्यस्मभ्यं प्रयच्छ ॥ १० ॥

अथैकादशी-

अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्मयच्छ तद्विपदे चतुष्पदे ।
 अदत्पिवं दुर्जयमानुमा शितं तदस्मेशं योरं रपोदधातन ॥ ११ ॥

अस्माकंम् । देवाः । उभयाय । जन्मने । शर्म । यच्छत । द्विःपदे ।
चतुःऽपदे । अदत् । पिवत् । ऊर्जयमानम् । आशितम् ।
तत् । अस्मे इति । शम् । योः । अरपः । दधातन ॥ ११ ॥

हे देवाः सूर्येणाभ्यनुज्ञातायुषमस्माकं द्विपदे मनुष्यात्मकाय चतुष्पदे पश्वात्मकाय चो-
भयाय उभयविधाय जन्मने भूतजाताय शर्म सुखं यच्छत दत्त । किञ्च यथास्मत्पुत्रादिकं भ-
द्व भक्षणीयं भक्षयत् पिवत् पानीयं पिवच्च ऊर्जयमानं बलवंतमिवात्मानमाचरदाशितं सुहितं
च भवति तथा अस्मे अस्माकं तत् शं रोगशांतिनिमित्तकं सुखं योर्विषययोगजनितं सुखं च
भरपः अपापं च दधातन प्रयच्छत ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यद्देवाश्चक्रमजिह्वयांगुरुमनसोवाप्रयुतीदेवहेळनम् ।
अरावायोर्नोअभिदुच्छुनायतेतस्मिन्तदेनोवसवोनिधेतन ॥ १२ ॥ १३ ॥

यत् । वः । देवाः । चक्रम् । जिह्वया । गुरु । मनसः । वा । प्रयुती ।
देवहेळनम् । अरावा । यः । नः । अभि । दुच्छुनुद्यते ।
तस्मिन् । तत् । एनः । वसवः । नि । धेतन ॥ १२ ॥ १३ ॥

हे वसवोवासयितारोदेवाः वीयुष्माकं वयं जिह्वया वाचा मनसः प्रयुती प्रयुत्या प्रयोगे-
ण उरु महदेवहेळनं देवक्रोधनं च यदेनश्चक्रम अकार्षं योस्मच्छत्रुर्नोस्मानभिप्रति अरावा
गमनवान् भूत्वादुच्छुनायते पापान्याचरति अस्मानुद्वेजयति वा तस्मिन्नस्मच्छत्रौ तदेनोस्माभिः
कृतं पापं निधेतन सूर्यस्याज्ञया निधत्त स्थापयतेत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अस्मिन्नइति पञ्चमं नवमं सूक्तं जागतमैन्द्रं मुष्कविशिष्टद्वैन्द्राख्यऋषिः । तथाचानुक्रांतं-
अस्मिन्नः पञ्चमुष्कवानिन्द्रइति । गतोविनियोगः । अपरे तु वांडचशाट्यायनकाअस्य सूक्तस्य
मुष्कवानिन्द्रोदेवता लुशऋषिरितिवर्णयति ।

तत्र प्रथमा—

अस्मिन्नइन्द्रपृत्सुतौ यशस्वति शिमीवति क्रन्दसि प्रावसातये ।
यत्र गोपाता धृपितेषु खादिषु विष्वक्पतन्ति दिद्यवो नृपात्स्ये ॥ १ ॥

अस्मिन् । नः । इन्द्र । पृत्सुतौ । यशस्वति । शिमीवति ।
क्रन्दसि । प्र । अव । सातये । यत्र । गोऽसाता । धृपितेषु ।
खादिषु । विष्वक् । पतन्ति । दिद्यवः । नृऽस्ये ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं यशस्वति कीर्तिमति शिमीवति परस्परमहारत्क्षणकर्मवति अस्मिन्नुपस्थिते
पृत्सुतौ संग्रामे क्रन्दसि सिंहनादं करोषि । सातये धनलाभाय प्राव नः अस्मान् परक्षसि च ।
कस्मिन्नित्यत्राह यत्र यस्मिन् गोपाता गोसातौ लब्धपशुके नृपासे नृणामभिभावुके च संग्रामे
खादिषु परस्परत्वादकेषु च योद्धृषु धृपितेषु धृष्टेषु सत्सु दिद्यवः आयुधानि विष्वक् सर्वतःपतन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सनक्षुमन्तंसदने व्यूर्णुहि गोअर्णसं रयिर्मिन्द्रश्रवाद्यम् ।
स्यामंते जयत शक्रमेदिनो यथा वयमुश्मसितदंसो रुधि ॥ २ ॥

सः । नः । क्षुमन्तम् । सदने । वि । ऊर्णुहि । गोऽअर्णसम् ।
रयिम् । इन्द्र । श्रवाद्यम् । स्यामं । ते । जयतः । शक्र । मेदिनः ।
यथा । वयम् । उश्मसि । तत् । वसो इति । रुधि ॥ २ ॥

हे इन्द्र ससर्वांगुग्रहकत्वेन प्रसिद्धः त्वं नोस्माकं सदने गृहे क्षुमंतं अन्ववंतं शब्दवंतं वा
गोअर्णसं गावोर्णउदकमिव प्रवृद्धायस्मिन् तं श्रवाद्यं श्रवणीयं रयिधनं व्यूर्णुहि विविधमा-
च्छादय । किंच हे वसो वासक शक्रेन्द्र जयतः शत्रुं ते तव प्रसादात् वयं मेदिनोमेदना युक्ताः
बलवंतः स्थाप भवेम । किंवहूत्तया यथा यत् वयमुश्मसि कामयामहे तत्सर्वं रुधि कुरु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यो नो दास आर्यो वा पुरुषु ता देव इन्द्र युधये चिकेतति ।
अस्माभिः ष्टे सुपहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान्वनुयामसंगमे ॥ ३ ॥

यः । नः । दासः । आर्यः । वा । पुरुःस्तुत् । अदेवः । इन्द्र ।
युधये । चिकेतति । अस्माभिः । ते । सुःसहाः । सन्तु ।
शत्रवः । त्वया । वयम् । तान् । वनुयाम् । समःसंगमे ॥ ३ ॥

हे पुरुषुत बहुस्तुतेन्द्र योदासः कर्मकरः शूद्रः आर्यस्त्रैवर्णिको वा देवश्चान्योसुरो वा नो-
स्मान् युधये युद्धाय चिकेतति जानाति ते सर्वे शत्रवोस्मदरयस्ते तव प्रसादादस्माभिः सुसहाः
स्वभिभवाः संतु भवतु। किंच वयं त्वया सहायेन तान् शत्रून् संगमे संग्रामे वनुयाम हन्याम॥३॥

अथ चतुर्थी—

यो दभ्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्निर्या अभीके वरिवो विन्वृपात्ये ।
तं विस्वादे सस्त्रि मद्य श्रुतं नरं मर्वाञ्च मिन्द्रमवसे करामहे ॥ ४ ॥

यः । दभ्रेभिः । हव्यः । यः । च । भूरिःभिः । यः । अभीके ।
वरिवःऽवित् । नृःसस्ये । तम् । विःस्वादे । सस्त्रिम् । अद्य ।
श्रुतम् । नरम् । अर्वाञ्चम् । इन्द्रम् । अवसे । करामहे ॥ ४ ॥

नृसस्ये नृणामभिभावुके विस्वादे विशेषण भक्षके अभीके संग्रामे वरिवोविद धनस्य
संभकोयद्वेदोदभ्रेभिः स्वल्पैर्हव्योहातव्योयश्च भूरिभिः बहुभिः हव्यः तं सस्त्रि शक्तिं श्रुतं सर्वत्र
विख्यातं नरंनेतारमिन्द्रं अयास्मिन्नहनि अवसेस्मद्रक्षणाय अर्वाचमस्मदभिमुखं करामहे कर्मः॥४॥

अथ पञ्चमी—

स्रष्टृजं हित्वामहमिन्द्रशुश्रवानानुदंष्ट्रपत्नरध्रचोदनम् ।
प्रमुञ्चस्वपरिकुत्सादिहागं हि किमुत्वावान्मुष्कयोर्वृद्धासते ॥५॥१४॥

स्वष्टृजम् । हि । त्वाम् । अहम् । इन्द्र । शुश्रवं । अननुष्टम् ।
 वृषभ । रध्रष्टचोदनम् । प्र । मुञ्चस्व । परि । कुत्सात् । इह । आ ।
 गृहि । किम् । ऊँ इति । त्वाऽवान् । मुष्कयोः । वृद्धः । आसते ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे वृषभ कामानां वर्षकेंद्र स्ववृजं स्वयमेव छेतारं अननुष्टं अनपेक्षितवलानुपदानं रध-
 चोदनं राधकस्य चोदकं प्रेरकं त्वामहं लुशः शुश्रव अश्रौषं हि यस्मात्तस्मात् प्रमुञ्चस्व कुत्से-
 न वाधिशतेनांडयोर्वद्धमात्मानं बंधनाद्विमुञ्च । अथ परि सर्वतः परिवृतस्त्वं कुत्सात् कुत्सा-
 स्तयादृषेः इहास्मद्योगे आगहागच्छ किमु त्वावान् त्वत्सदृशोन्यः कश्चिन्मुष्कयोर्वद्धआसते न
 कोप्येवाट्टशोर्निलंजः त्वचोन्योस्तीत्यभिप्रायः । तत्र शाट्ट्यायनकं कुत्सश्चलुशश्चेंद्रं व्यह्वयेतां
 सकुत्सस्याहवमागच्छत् तंशतेनवाधिभिरांडयोरवध्नात् लुशोऽभ्यवदत् स्ववृजं हित्वामहमिन्द्रशुश्र-
 वानानुष्टं वृषभरध्रचोदनं प्रमुञ्चस्व परिकुत्सादिहागृहि किमुत्वावान्मुष्कयोर्वद्धआसतइति । ताः स-
 र्वाः संलुप्यलुशमभिप्रादुद्धवदिति । छंदोगब्राह्मणमपि कुत्सश्च लुशश्च युगपदिन्द्रमाहूतवंतौ स्व-
 स्वंयज्ञं प्रत्यंगभावाय सखित्वादिन्द्रः कुत्सं प्रतिजगाम तं तु गतं वशित्वात् कुत्सोवधिशतेनांड-
 योरवध्नादिति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

योवामिति चतुर्दशं दशमं सूक्तं कक्षीवतोदुहिताघोपानाम ब्रह्मवादिनी ऋषिः अंत्या-
 त्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः अश्विनौ देवता । तथाचानुक्तांतं—योवांपळूना काक्षीवतीघोपाश्विनं हि
 त्रिष्टुवंतमिति । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोर्जांगतेछंदसि इदमादीनि त्रीणि सूक्तानि । सूत्रितंच-
 योवांपरिज्मेति त्रीणि विश्विनोअयेति ।

तत्र प्रथमा—

योवांपरिज्मासुष्टदंश्विनारथोदोपामुपासोहव्योहविष्मता ।
 शश्वत्तमासस्तमुवाभिमिदं वयंपितुर्नानामसुहवंहवामहे ॥ १ ॥

यः । वाम् । परिऽज्मा । सुष्टदत् । अश्विना । रथः । दोपाम् ।
 उपसः । हव्यः । हविष्मता । शश्वत्तमासः । तम् । ऊँ इति ।
 वाम् । इदम् । वयम् । पितुः । न । नाम । सुहवंम् । हवामहे ॥ १ ॥

हे अश्विनाश्विनौ वां युवयोः परिज्मापरितोगंतासुवृत् सुष्ठु वर्तमानोयोरथोदोपां राधिं
उपसश्र्व अहोरात्रयोरित्यर्थः हविष्मता यजमानेन हव्योह्रातव्यः वां युवयोः स्वभूर्त् सुहृक्
शोभनाह्वानं तमु तमेव रथं शश्वत्तमासोविशयेन चिरंतनावयं पितुर्न यथा पितुरिदं नामा त-
था हवामहे ह्वयाम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

चोदयंतं सूनुताः पिन्वतं धियुत्पुंरंधीरीरयतंतदुंश्मसि ।

यशसं भागं कृणुतन्नो अश्विना सोमं न चारुं मघवत्सु नस्कृतम् ॥ २ ॥

चोदयंतम् । सूनुताः । पिन्वतम् । धियः । उत् । पुंरंधीः । ईरयतम् ।

तत् । उंश्मसि । यशसम् । भागम् । कृणुतम् । नः । अश्विना ।

सोमम् । न । चारुम् । मघवत्सु । नः । कृतम् ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां सूनुतावाचउपसोवा चोदयतं मेरयतं अस्माकं धियः क-
र्माणि च पिन्वतं पूरयतं पुंरंधीर्वहीः प्रज्ञाश्रोदीरयतं उद्वमयतेमेरयतंउत्पादयतमित्यर्थः । तदेव-
द्ययमुश्मसि वयं कामयामहे । किंच नोस्माकं यशसं यशस्विनं भागं भजनीयं धनादिकं कृणुतं
कुरुतं । चारुं कल्याणं सोमं न सोपमिव नोस्मान्मघवत्सु धनवत्सु कृतं कुरुतं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अमाजुरंश्चिद्भवथोयुवंभगोनाशोश्चिदवितारापमस्यंचित् ।

अन्धस्यंचिन्नासत्याकृशस्यंचियुवामिदाहुर्भिपजाकृतस्यंचित् ॥ ३ ॥

अमाऽजुरः । चित् । भवथः । युवम् । भगः । अनाशोः । चित् ।

अवितारा । अपमस्यं । चित् । अन्धस्यं । चित् । नासत्या ।

कृशस्यं । चित् । युवाम् । इत् । आहुः । भिपजा । कृतस्यं । चित् ॥ ३ ॥

हे नासत्या नासत्यौ युवं युवां अमाजुरश्वित् पितृगृहे जूर्यन्त्याअपि दुर्भगायाघोषायाः
 भ्रगोभवथः शोभनरूपेणात्मानं परिणमय्य पतिं दत्तवंतौ स्थइत्यर्थः । तथा च निगमांतरं—
 घोषायैचित्पितृपदेदुरोणेपतिंजूर्यन्त्याअश्विनावदत्तमिति । अनाशोश्वित् अनशनस्याप्यवितारा
 रक्षितारौ युवां भवथः अपमस्य चित् जात्यादिनिष्ठस्यापि रक्षितारौ भवथः अंधस्य
 चित् चक्षुर्विकलस्यापि रक्षितारौ भवथः कृशस्य चित् दुर्बलस्यापि रक्षितारौ भवथः । किंच
 युवामिदं युवामेव ऋतस्यचित् यज्ञस्यापि भिषजा भिषजौ वैद्यावाहुर्विद्वांसः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

युवंच्यवानंसनयंयथारथंपुनर्युवानंचरथायतक्षथुः ।
 निद्यौग्यमूहथुरुद्भ्यस्परिविश्वेत्तावांसवनेपुप्रवाच्या ॥ ४ ॥

युवम् । च्यवानम् । सनयम् । यथा । रथम् । पुनः । युवानम् ।
 चरथाय । तक्षथुः । निः । तौग्यम् । ऊहथुः । अत्द्भ्यः । परि ।
 विश्वा । इत् । ता । वाम् । सवनेषु । प्रवाच्या ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ युवं युवां सनयं पुराणं च्यवानमृषिं यथा रथं जीर्णरथमिव पुनर्युवानं त-
 र्णं चरथाय चरणार्थं तक्षथुः ततक्षथुः अकुरुतमित्यर्थः । तथाचयास्कः—युवां च्यवनं सनयं
 पुराणं यथारथं पुनर्युवानं चरणाय तक्षथुर्युवा प्रथौति कर्माणितक्षतिः करोतिकर्मेति । किंच युवां
 तौग्यं तुग्रपुत्रं भुज्युमद्भ्यः परि समुद्रस्योपरि निरूहथुः । किंच वां युवयोर्विश्वा विश्वानि ता
 तानि कर्माणि सवनेषु यज्ञेषु प्रवाच्या प्रवाच्यानि प्रकर्षेण वक्तव्यानि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

पुराणावांवीर्यां प्रब्रवाजनेथोहासथुर्भिषजामयोभुवा ।
 तावानुनव्याववसेकरामहेयं नासत्याश्रदरिथथादधत् ॥५॥१५॥

पुराणा । वाम् । वीर्या । प्र । ब्रव । जने । अथो इति । ह । आसथुः ।
 भिपजा । मयःऽभुवा । ता । वाम् । नु । नव्यौ । अवसे । करामहे ।
 अयम् । नासत्या । यत् । अरिः । यथा । दधत् ॥ ५ ॥ १५ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोः पुराणा पुराणानि वीर्या वीर्याणि जने लोके प्रवव प्रववीमि ।
 अथो अपिच हे नासत्या नासत्यौ युवां मयोभुवा सुखस्य भावयितारौ भिपजा भिपजौ वैद्यौ
 आसथुः वभूवथुः ता तौ वां युवामवसे रक्षणाय नव्यौ स्तुत्यौ नु क्षिप्रं करामहे कुर्मः अयम-
 रिर्गता पतिः यजमानोयथा श्रद्धधत् श्रद्धध्यादिति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी-

इयंवांमहेशृणुतंमैअश्विनापुत्रायैवपितरामर्ह्यंशिक्षतम् ।
 अनापिरज्ञांसजात्यामतिःपुरातस्याअभिशांस्तेस्वस्पृतम् ॥ ६ ॥

इयम् । वाम् । अहे । शृणुतम् । मे । अश्विना । पुत्रायऽइव ।
 पितरा । मर्ह्यम् । शिक्षतम् । अनापिः । अज्ञाः । असजात्या ।
 अमतिः । पुरा । तस्याः । अभिशंस्तेः । अव । स्पृतम् ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वां युवामियं घोषाहं अहे आह्वयामि मे मम संवन्धिनमिममाह्वान
 शृणुतं श्रुत्वा चाह्वानं मह्यं पुत्रायैव यथा पुत्राय पितरा मातापितरौ तद्वत् शिक्षतं धनं दत्तं
 अनापिरवंधुरज्ञा अरुतज्ञा असजात्या अमतिः अश्रद्धेया चाभिशास्तिः मामागच्छति तस्याः
 अभिशस्तेः पुरा प्रागेव अवस्पृतं मामवपारयत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

युवरंथेनविमुदायशुन्ध्युवंन्धूह्युःपुरुमित्रस्ययोपंगाम् ।
 युवंहवंवधिमत्याअंगच्छतंयुवंसुपुतिचक्रथुःपुरन्धये ॥ ७ ॥

युवम् । रथेन । वि॒ष्टम॒दाय॑ । शु॒न्ध्यु॒वंम् । नि । ऊ॒ह॒थुः ।
 पुरु॒ष्टमि॒त्रस्य॑ । योष॑णाम् । यु॒वम् । ह॒र्वम् । व॒ध्रि॒ष्टम॒त्याः ।
 अ॒ग॒च्छ॒तम् । यु॒वम् । सु॒ष्टसु॑तिम् । च॒क्र॒थुः । पु॒रंम॑द्धये ॥ ७ ॥

हे अश्विनौ युवं युवां पुरुमित्रस्य पुरुमित्रनामधेयस्य योषणां दुहितरं शुंध्युवं नाम जापां विमदाय विमदनामधेयाम ऋपये रथेन स्वसेनापरिचृतेन रथेन न्यूहथुः प्रापयतं विमदस्य गृहं नीतवन्तौ स्यद्दत्तार्थः । तथाचनिगमांतरं—यावर्भगायविमदायजायासेनाजुवान्यूहतरथेनेति । किंच युवं युवां वधिमत्याः संग्रामे शत्रुभिः छिन्नहस्तायाहवमाह्वानमगच्छतं आगत्य तस्यै हिरण्यमयं हस्तं प्रयच्छतं । तथाचनिगमांतरं—अजोहवोन्नासत्याकरावांमहेयामप्युरुभुजापुरंधिः । श्रुतंतच्छासुरिववधिमत्याहिरण्यहस्तमश्विनावदत्तमिति । किंच युवं युवां पुरंधये बहुप्रज्ञायै वधिमत्यै सुपुतिं ह्यप्रसवं शोभनमैश्वर्यं वा चक्रथुः कृतवन्तौस्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यु॒वंवि॒प्रस्य॑ज॒र॒णामु॑पे॒युपः॑पु॒नःक॒लेर॑रु॒णु॒तंयु॒वद्वयः॑ ।
 यु॒वंव॑न्दनमृ॒श॒दादु॒दू॒पथु॑र्यु॒वंस॒द्योवि॒श्रप॒त्नामे॑त॒वेक॒थः ॥ ८ ॥

युवम् । वि॒प्रस्य॑ । ज॒र॒णाम् । उ॒प॒ष्टु॒युपः॑ । पु॒न॒रिति॑ । क॒लेः ।
 अ॒रु॒णु॒तम् । यु॒वत् । व॒र्यः । यु॒वम् । व॑न्दनम् । ऋ॒श॒ष्टदा॑त् । उ॒त् ।
 ऊ॒प॒थुः । यु॒वम् । स॒द्यः । वि॒श्रप॒त्नाम् । ए॒त॒वे । क॒थः ॥ ८ ॥

हे^१ अश्विनौ युवं युवां विप्रस्य मेधाविनः जरणां जरां उपेयुपः उपगतवतः कलेः कलिनामधेयस्य ऋपेः वयः पुनरपि युवत् युवत्वयुक्तं अरुणुतं अकुरुतं । तथाचनिगमांतरं—कलियाभिर्विषजानिन्दुवस्यथइति । किंच युवं युवां वन्दनं जायावियोगसंतापेन कूप-

१ ऋ० स०१.८.८.१ । २ ऋ०स०१.८.१०.१ । ३ हे अश्विनौ युव युवांजरणां जरां उपेयुपः उपेतस्य विप्रस्य पुत्रादिभिः परित्यक्तस्य ध्यवनाख्यस्य ऋपेः कले.कलेवरस्य युवत् युवासरस्य वयः अरुणुत अकुरुत तथाचनिगमातर—जुजुष्योनासन्थोतवामिनामुचतद्रापिमिवच्यवानात् । मातिरतजहितस्यायुदेसादित्पतिमरुणुतकनीनामिति । ४ ऋ०स०१.७.३५.१ ।

पतितं वंदनाख्यमृषिमृशयदाव कृपादुदुपथुः उदैरयतं । तथाचनिगमांतरं—उद्वंदनमैरयतंस्वहृ-
शइति । किंच युवं युवां विशपलां खेलस्य राज्ञः सेनायां योधीविशपलानाम काचिव स्त्री तां संग्रामे
शत्रुभिः छिन्नजंघांसद्यस्तदैव एतवे गमनाय कथः अकुरुतं । तथाचनिगमांतरं—चरित्रं हिवेरिवा-
च्छेदिपणंभाजाखेलस्यपरितक्म्यायां । सद्योजंघामायसीं विशपलायै धनेहितेसर्तवेप्रत्यधत्तमिति ॥८॥

अथ नवमी-

युवंहरेभं वृषणा गुहा हितमुदैरयतं मृवांसं मश्विना ।

युवमृवीसं मुततसमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवधये ॥ ९ ॥

युवम् । हृ । रेभम् । वृषणा । गुहा । हितम् । उत । ऐरयत्म् ।

मृवांसम् । अश्विना । युवम् । ऋवीसम् । उत । तप्तम् ।

अत्रये । ओमन्वन्तम् । चक्रथुः । सप्तवधये ॥ ९ ॥

हे वृषणा वरिषतारावश्विना अश्विनौ युवं युवां गुहा गुहायां हितं असुरैर्निहितं मृवांसं-
सं धियमाणं रेभं रेभाख्यमृषिं उदैरयतं उत्तारितवंतौ स्थः । तथाचनिगमांतरं--दशरात्रीरशिषे-
नानवद्यूनवनद्धंश्रथितमप्स्वंतः । विप्रतरंभमुदनिमवृक्तमुन्निन्यथुःसोमपिवसुवेणेति । उत किंच
युवं युवां तप्तमृवीसं अग्निकुंडं अत्रये अत्रेरथाय ओमन्वन्तं अवनवंतं चक्रथुः वृष्ट्या विशम-
प्य शीतं कृतवंतौ स्थइत्यर्थः । तथाचनिगमांतरं--हिमेनाग्निं सप्तवारयेथांपितुमतीमूर्जमस्माअध-
त्तं । ऋवीसेअत्रिमश्विनावनोतमुन्निन्यथुःसर्वगणंस्वस्तीति । किंच युवां सप्तवधये अश्वमेधेन
राज्ञा केनचिदपराधेन काप्रमयमंजूषायां निहितस्य सप्तवधिन्यामधेयस्य ऋषेरथाय चक्रथुः मं-
जूषोद्घाटनं कृतवंतौ स्थइत्यर्थः । तथाचनिगमांतरं--विजिह्वीष्ववनस्पतेयोनिःसूप्यंत्याइव ।
श्रुतमेअश्विनाहवंसप्तवधिंचमंचतमिति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

युवंश्वेतपेदेवेश्विनाश्वंनवभिर्वाजैर्नवतीचवाजिनम् ।
चर्कृत्यंददधुर्द्रावयत्सखंभगंननृभ्योहृव्यंमयोभुवंम् ॥ १० ॥ १६ ॥

युवम् । श्वेतम् । पेदेवै । अश्विना । अश्वंम् । नवऽभिः । वाजैः ।
नवती । च । वाजिनम् । चर्कृत्यंम् । ददधुः । द्रवयत्सखम् ।
भगम् । न । नृभ्यः । हृव्यंम् । मयःऽभुवंम् ॥ १० ॥ १६ ॥

हे अश्विनाश्विनौ युवं युवां पेदेवे पेदुनामधेयाय रात्रे श्वेतं श्वेतवर्णं वाजिनं वलिनं
नवभिर्नवती नवत्या चाश्वैः सहितं चर्कृत्यं संग्रामाणां अत्यर्थं कर्तारं शत्रूणां जेतारं वा द्रव-
यत्सखंशत्रुसखानां द्रावयितारं हृव्यं ह्यातव्यं मयोभुवं सुखस्य भावयितारं अश्वं नृभ्योमनु-
ष्येभ्योभगं न भजनीयं धनमिव ददधुः प्रायच्छतं ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी-

नतरांजानावदितेकुतश्चननांहोअश्रोतिदुरितंनकिर्भयम् ।
यमश्विनासुहवारुद्रवर्तनीपुरोरथंरुणुथःपत्न्यांसह ॥ ११ ॥

न । तम् । राजानौ । अदिते । कुतः । चन । न । अंहः । अश्रोति ।
दुःऽदुत्तम् । नकिः । भयम् । यम् । अश्विना । सुहवा । रुद्रवर्तनी
दति रुद्रवर्तनी । पुरःऽरथम् । रुणुथः । पत्न्यां । सह ॥ ११ ॥

हे राजानावीश्वरौ अदिते अदीनौ सुहवा स्वाह्वानौ रुद्रवर्तनी स्तोत्रयुक्तमार्गौ हे अ-
श्विना अश्विनौ युवां यं जनं पुरोरथं अग्रतोरथं पत्न्या सह स्वयंवरे रुणुथः कुरुथः तंजनं
कुतश्चन कुवोपि अंहः पापं नाश्रोति नव्यामोति दुरितं दुर्गतिरपिनाश्रोति नकिः नच भयं प्रा-
प्नोति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

आतेनयातमनसोजवीयसारथ्यंवामृभवश्चक्रुश्चिना ।

यस्ययोगेदुहिताजायतेदिवउभेअहनीसुदिनेविवस्वतः ॥ १२ ॥

आ । तेन । यातम् । मनसः । जवीयसा । रथम् । यम् । वाम् ।

ऋभवः । चक्रुः । अश्विना । यस्य । योगे । दुहिता । जायते । दिवः ।

उभे इति । अहनी इति । सुदिने इति सुदिने । विवस्वतः ॥ १२ ॥

हे अश्विनाश्विनौ वां युवयोर्यं रथं ऋभवश्चक्रुः अकार्षुः यस्य रथस्य योगे संबंधे सति दिवोदुहितोपाः जायते प्रादुर्भवति यस्य च योगे विवस्वतोभास्करादुभे अहनी अहोरात्रे सुदिने शोभने जायेते तेन रथेन मनसोपि जवीयसा वेगवत्तरेणायातं युवामागच्छत-
मस्मान् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

तावर्तिर्यातज्युषाविपर्वतमपिन्वतंशयवेधेनुमश्विना ।

दृकंस्यच्चिद्वर्तिकामन्तरास्याद्युवंशर्चीभिर्ग्रसिताममुञ्चतम् ॥ १३ ॥

ता । वर्तिः । यातम् । ज्युषां । वि । पर्वतम् । अपिन्वतम् । शयवे ।

धेनुम् । अश्विना । दृकंस्य । चित् । वर्तिकाम् । अन्तः । आस्यात् ।

युवम् । शर्चीभिः । ग्रसिताम् । अमुञ्चतम् ॥ १३ ॥

हे अश्विना अश्विनौ ता तौ युवां ज्युषा जयशीलेन रथेन पर्वतं अद्रिपति वर्तिमार्गं वियातं विविधं गच्छथः । तथाचनिगमांतरं-विज्युषारथ्यायातमार्द्रिश्रुतंहवंवृषणावधिपत्याइ-
ति । किंच युवं शयवे शयोरर्थाय धेनुं अपिन्वतं निवृत्तप्रसवां वृद्धां मां प्रभूतस्य पयसोदो-

र्षीं कृतवन्तौ स्थइत्यर्थः । तथाचनिगमांतरं--युवंधेनुंशयवेनाधितायापिन्वतमश्विनापूर्व्यां । किंच युवं युवां वृकस्यांतरनुप्रविष्टां ग्रसितां वृकेण ग्रस्तां वर्तिकां वर्तिकानाम चटका तामास्याद वृकस्य मुखात् शचीभिः प्रज्ञाभिः कर्मभिर्वा अमुंचतं अमोचयतं । तथाचनिगमांतरं--अजो-हवीदश्विनावर्तिकावामास्त्रोपरस्तीममुंचतं वृकस्येति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी--

एतंवांस्तोममाश्विनावकर्मार्तक्षामभृगवोनरथम् ।

न्यमृक्षामयोपणांनमर्यै नित्यंनसूनुंतनयंदधानाः ॥ १४ ॥ १७ ॥

एतम् । वांम् । स्तोमम् । अश्विनौ । अकर्म । अर्तक्षाम । भृगवः ।

न । रथम् । नि । अमृक्षाम् । योपणाम् । न । मर्यै । नित्यम् ।

न । सूनुम् । तनयम् । दधानाः ॥ १४ ॥ १७ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोः एतं यथोक्तं स्तोमं स्तोत्रं अकर्म अकुर्म तदेवाह--भृगवोन भृ-गवइव रथं अतक्षाम वयं स्तोत्रं संस्कृतवन्तः कर्मयोगाद्भवोभृगवउच्यते । अथवा रथकारा-भृगवः । किंच वयं नित्यं शाश्वतं तनयं यागादीनां कर्मणां तनितारं सूनुं न औरसं पुत्र-मिव स्तोमं दधानाधारयंतोमर्थे मनुष्ये न्यमृक्षाम युवयोः स्तुतिं नितरां संस्कृतवन्तः । तत्रदृष्टां-तः--योपणां न यथा जायां तद्वदित्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

रथंयांतमित्तिचतुर्दशर्चमेकादशं सूक्तं काक्षीवत्याघोपायाआर्षं जागतमाश्विनं । रथंयां-तमित्यनुकांतं । प्रातरनुवाक्काश्विनशस्त्रयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा--

रथंयान्तंकुहकोहंवांनराप्रलिद्युमन्तंसुवितायंभूपति ।

प्रातर्यावाणंविभ्वंविशेविशेवस्तोर्वस्तोर्वहमानंधियाशभि ॥ १ ॥

रथम् । यान्तम् । कुहं । कः । ह । वाम् । नुरा । प्रति । युऽमन्तम् ।
 सुविताय । भूषति । प्रातःऽद्यावानम् । विऽश्वम् ।
 विशोऽविशे । वस्तोःऽवस्तोः । वहमानम् । धिया । शमि ॥ १ ॥

हे नरा कर्मणां नेतारावश्विनौ वां युवयोः संबन्धिनं युमतं दीप्तिमतं मातर्यावाणं यज्ञं
 प्रति विलंबेन प्रातः काले गंतारं विश्वं विश्वं व्यापिनं विशेविशे सर्वेषु मनुष्येषु वस्तोर्वस्तोः
 अन्वहं वहमानं धनं प्रापयंतं यान्तं गच्छंतं रथं कुह कस्मिन् देशे कोह कः खलु यजमानः शमि
 यज्ञरूपे कर्मणि धिया स्तुतिरूपेण कर्मणा सुवितायाभ्युदयार्थं प्रतिभूषति अलं करोति क-
 स्मिन्देशे यज्ञे कोन्यो यजमानोयुवां स्तुतिभिर्हविर्भिश्च पूजितवान् येनास्मद्यज्ञं प्रति विलंबेना-
 गतवन्तौ स्थइत्यभिप्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

कुहंस्विद्वोपाकुहवस्तोरश्विनाकुहाभिपित्वंकरतःकुहोपतुः ।
 कोवांशयुत्राविधवेवदेवरंमर्यंनयोपांरुणुतेसुधस्युआ ॥ २ ॥

कुहं । स्वित् । दोपा । कुहं । वस्तोः । अश्विना । कुहं ।
 अभिऽपित्वम् । करतः । कुहं । ऊपतुः । कः । वाम् । शयुत्रा ।
 विधवाऽइव । देवरंम् । मर्यम् । न । योपा । रुणुते । सुधस्युः । आ ॥ २ ॥

हे अश्विनाश्विनौ कुहस्वित् कस्विद्वोपारावौ भवथइतिशुभः इह वस्तोः क वा दिवा
 भवथः कुह क वाभिपित्वमभिप्राप्तिं करतः कुरुथः कुह करा इत्युः इत्यथः । किंच वां युवां
 कोयजमानः सधस्थे सहस्थाने वेद्यारव्ये आरुणुते आरुणे अस्मिन्नाभंमातमाभिमुखीकृते-
 ति । तत्र दृष्टांतौदर्शयति—शयुत्रा शयने विधवेव यथा सुश्रुतं अग्ने देवरं भवन्नावरं अ-
 भिमुखीकरोति । मर्यं न यथा च सर्वं मनुष्यं योषा सर्वां अग्ने संश्रोगक्रोतेभिमुखी कृते-
 तद्वदित्यर्थः । तथाच यास्कः—कस्विद्वोपा भवथः कदिवा इतिशुभः कुरुथः क्वत्रयः क्व-
 शयने विधवेव देवरं देवरः कस्माद्वितीयोवरउच्यते विदवाऽइहवृक्षाभवति विदवन्व

वनाद्वेति चर्मशिराअपिवा धवइवि मनुष्यनाम तद्वियोगाद्विधवा देवरो दीव्यतिकर्मा मर्योमनु-
ष्योमरणधर्मा योषायौतेराकुरुते सहस्थानेइर्वि ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

प्रातर्जरेथेजरुणेवकापयावस्तोर्वस्तोर्यजतागच्छथोगृहम् ।
कस्यध्वस्त्राभवथःकस्यवानराराजपुत्रेवसवनावंगच्छथः ॥ ३ ॥

प्रातः । जरुथे । जरुणाऽइव । कापया । वस्तोःऽवस्तोः । यजता ।
गच्छथः । गृहम् । कस्य । ध्वस्त्रा । भवथः । कस्य ।
वा । नरा । राजपुत्राऽइव । सवना । अव । गच्छथः ॥ ३ ॥

हे नरा नेतारावभ्विनौ युवां प्रातः प्रातःकाले जरुथे स्तोत्रभिः स्तूपेथे । तत्र दृष्टांतः-जरु-
णेव यथाजरुणवैश्वर्येण वृद्धौ राजानौ कापया प्रातः प्रबोधकस्य बंदिनोवाणी कापा तथा
स्तूपेते तद्वदित्यर्थः । किंच वस्तोर्वस्तोरन्वहं यजता यद्व्यौ युवां गृहं यजमानस्य मंदिरं ग-
च्छथः प्रागुथः तौ युवां कस्य यजमानसंबन्धिनो दोषस्य ध्वस्त्रा ध्वंसकौ विनाशयितारौ भ-
वथः कस्य यजमानस्य सवना सवनानि राजपुत्रेव राजकुमाराविव युवामवगच्छथः प्रागुथः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

युवांमृगेववारुणामृगण्यवोदोपावस्तोर्हविषानिह्वयामहे ।
युवंहोत्रामृतृथाजुह्वतेनरेपंजनायवहथःशुभस्पती ॥ ४ ॥

युवाम् । मृगाऽइव । वारुणा । मृगण्यवः । दोपा । वस्तोः ।
हविषां । नि । ह्वयामहे । युवम् । होत्राम् । ऋतुऽथा । जुह्वते ।
नरा । इपम् । जनाय । वहथः । शुभः । पती इति ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ युवां वारणा वारणौ मृगेव यथा शार्दूलौ मृगण्यचोमृगयवः तद्वद्वयं दोषा रात्रौ वस्तोरहनि च हविषा निह्वयामहे नियमेन ह्वयामः । किंच हे नरा नेतारावश्विनौ युवं युवां ऋतुथा कालेकाले होत्रामाहुर्ति जुह्वते जुह्वति यजमानाइतिशेषः । किंच युवां शुभ्रः शुभ्रस्य वृष्ट्युदकस्य पती स्वामिनौ संतौ जनाय जनार्थमिषं अन्नं वहथः प्रापयथः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

युवांहघोपापर्यश्विनायतीराज्ञऊचेदुहितापृच्छेवांनरा ।
भूतमेअहंउतभूतमक्तवेश्वावतेरथिनेशक्तमर्वते ॥ ५ ॥ १८ ॥

युवाम् । ह । घोपा । परि । अश्विना । यती । राज्ञः । ऊचे ।
दुहिता । पृच्छे । वाम् । नरा । भूतम् । मे । अहं । उत । भूतम् ।
अक्तवे । अश्वंश्वते । रथिने । शक्तम् । अर्वते ॥ ५ ॥ १८ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ युवां ह खलु परि परितोयती गच्छंती राज्ञोदीप्तस्यकक्षीवतोदुहिता पुत्री घोषा घोषारण्या अहमूचे संनिहितेभ्योवृद्धेभ्यः उक्तवत्यस्मि । किंच वां युवां पृच्छे वृद्धान् संनिहितान् कीदृशावश्विनाविति पृच्छामि । तथा सति मे मम अह्ने दिवसाय दिवसनिर्वर्त्यकर्मणे भूतं भवतं । उतापिच अक्तवे राज्ञ्यै रात्रिनिर्वर्त्यकर्मणे भूतं भवतं । तथाश्व्वावते अश्वयुक्ताय रथिने रथवतेचार्वते भ्रातृव्याय शक्तं निरसनेशक्तौ भवतं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

युवंकवीष्टुःपर्यश्विनारथंविशोनकुत्सोजरितुर्नशायथः ।
युवोर्हमक्षापर्यश्विनमध्वासाभरतनिष्कृतंनघोषणा ॥ ६ ॥

युवम् । कवी इति । स्थः । परि । अश्विना । रथम् । विशः । न ।
कुत्सः । जरितुः । नशायथः । युवोः । ह । मक्षा । परि । अश्विना ।
मधुं । आसा । भरत । निःस्कृतम् । न । घोषणा ॥ ६ ॥

हे अश्विनाश्विनौ कथी क्रांतदर्शिनौ युवं युवां रथं परिष्ठः परितोभवथः । अथ जरितुः स्तोतुः यज्ञं पतिगमनाय नशायथः रथं प्रामुथः । तत्र दृष्टांतः—विशोमनुष्यः कुत्सोन यथा कुत्सर्षेद्वश्व सरथमधितिष्ठतः । तथाच मंत्रांतरं—यासिकुत्सेनसरथमवस्युस्तोदोवातस्यहर्षेरीशानइति । किंच हे अश्विनाश्विनौ युवोर्हं युवयोः खलु स्वभूतं मधु मक्षा मक्षिका आसा आस्येन परिभरत विभार्ति । तत्रदृष्टांतः—निष्कृतं न यथा निष्कृतं संस्कृतं मधु योपणा नारी तद्ददित्यर्थः । तथाचमंत्रांतरं—उतस्यावांमधुमन्मक्षिकारपन्मदेसोमस्यौशिजोहुवन्यतीति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

युवंहंभुज्युंयुवमश्विनावशंयुवंशिंजारंमुशानामुपारथुः ।

युवोरावापरिसख्यमासतेयुवोरहमवसासुन्नमाचके ॥ ७ ॥

युवम् । ह । भुज्युम् । युवम् । अश्विना । वशम् । युवम् । शिंजारम् ।

उशानाम् । उप । आरथुः । युवोः । रावा । परि । सख्यम् ।

आसते । युवोः । अहम् । अवसा । सुन्नम् । आ । चके ॥ ७ ॥

हे अश्विनाश्विनौ युवं ह युवां खलु भुज्युं समुद्रमध्ये विपन्ननावं तुमपुत्रं भुज्युमुपा-
रथुः उच्चारयितुमुपगतवंतौ भवथः । किंच युवं युवां वशं हस्तिवलेन शत्रुभिः पराजयमानं वशना-
मधेयं राजानं रक्षणायोपारथुः । किंच युवं युवां शिजारं अग्निं अग्निकूटादुत्तारयितुं उशानां
कमनीयां स्तुतिं च श्रोतुं उपारथुः । तथाच मंत्रांतरं- अग्निंशिजारमश्विनेति । किंच युवोर्यु-
वयोः सख्यं मित्रत्वं रावा हविषां प्रदाता यजमानः पर्यासते पर्यास्ते छांदसोवचनव्यत्य-
यः । किंच युवोर्युवयोः अवसा रक्षणेनाहं घोषा सुन्नं सुत्वं आचके कामये ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

युवंहंक्रुशंयुवमश्विनाशयुंयुवंविधन्तंविधवांमुरुष्यथः ।

युवंसनिभ्यःस्तनयन्तमश्विनापत्रजमूर्णुथससास्यम् ॥ ८ ॥

युवम् । ह । कृशम् । युवम् । अश्विना । शयुम् । युवम् । विधन्तम् ।
विधवांम् । उरुष्यथः । युवम् । सनिःभ्यः । स्तनयन्तम् ।
अश्विना । अर्ष । व्रजम् । ऊर्णुथः । सप्तःआस्यम् ॥ ८ ॥

हेअश्विना अश्विनौ युवं युवां ह खलु कृशं दुर्बलं कृशनामधेयं वा उरुष्यथः रक्षथः ।
किंच युवं युवां शयुं शयुनामानघ्रापिं उरुष्यथः । किंच युवं युवां विधन्तं परिचरन्तं मानुष्यं
विधवां चापतिकां वधिमतीं योधीं स्त्रियं चोरुष्यथः । किंच हे अश्विनाश्विनौ युवं युवां स्त-
नयन्तं शब्दं कुर्यन्तं सप्तास्यं सर्पणशीलद्वारं व्रजं मेघं व्रजः चरुरितिमेघनामस्तु पाठात् । सनि-
भ्योहविषां दातृभ्यः अपोर्णुथः विवृतद्वारं कृतवन्तौ स्थइत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

जनिष्टयोषापतयत्कनीनकोविचारुहन्वीरुधोदंसनाअनुं ।
आस्मैरीयन्तेनिवनेवसिन्धवोस्माअह्वेभवतितत्पतित्वनम् ॥ ९ ॥
जनिष्ट । योषां । पतयत् । कनीनकः । वि । च । अरुहन् । वीरुधः ।
दंसनाः । अनुं । आ । अस्मै । रीयन्ते । निवनाइव । सिन्धवः ।
अस्मै । अह्वे । भवति । तत् । पतित्वनम् ॥ ९ ॥

हे अश्विनौ युवयोः प्रसादादियं घोषा योषा स्त्रीगुणोपेता सुभगाजनिष्ट जाता अस्याः
समीपं कनीनकः कन्याकामः पतिः पतयत् पततु अस्मै कनीनकाय युवयोर्दंसना अनुवृष्टि-
लक्षणानि कर्माणि लक्ष्येण वीरुधः ओपधयोविचारुहन् विरोहन्तु प्रादुर्भवन्तु । अस्मै कनी-
नकाय निवनेव प्रवणेनेव सिन्धवउदकानि आरीयन्ते अभिगच्छन्ति तद्वत् तावीरुधोभिगच्छन्तु ।
किंच अह्वे केनाप्यहंतव्यायास्मै कनीनकाय तत्संभोगसमर्थं पतित्वनं यौवनं भवति भवतु ॥९॥

अथ दशमी-

जीवन्तुविमयन्तेअध्वरेदीर्घामनुप्रासिर्तिदीधियुर्नरः ।
वामंपितृभ्योयद्दंसमेरिरेमयःपतिभ्योजनयःपरिष्वजे ॥१०॥११॥

जीवम् । रुदन्ति । वि । मयन्ते । अध्वरे । दीर्घाम् । अनु । प्रसंसितिम् ।
 दीधियुः । नरः । वामम् । पितृभ्यः । ये । इदम् । समृष्टरिरे ।
 मयः । पतिभ्यः । जनयः । परिस्वजे ॥ १० ॥ १९ ॥

हे अश्विनौ युवयोरनुग्रहात् ये नरः पतयोजायानां जीवं जीवनमुद्दिश्य रुदन्ति रोदने
 नापि जायानां जीवनमेव आशासतइत्यर्थः । ताजायाअध्वरे यज्ञे विमयन्ते निवेशयन्ति च ।
 किञ्च तासु दीर्घा महतीं प्रसंसितिं भुजयोः प्रबंधनमनुदीधियुः अनुदधति इदं वामं वननीयमप-
 त्यं पितृभ्यः समेरिरे संपेरयन्ति तेभ्यः पतिभ्योजनयोजायाः परिष्वजे परिष्वंगार्थं मयः सुखं
 कुर्वतीतिशेषः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी-

नतस्यविद्मत्तदुपुप्रवोचतियुवाहयद्युवत्याःक्षेतियोनिपु ।
 प्रियोस्त्रियस्यष्टपभस्यरेतिनोगृहंगमेमाश्विनात्तदुश्मसि ॥ ११ ॥

न । तस्य । विद्मत् । तत् । उँ इति । सु । प्र । वोचत् । युवा । ह ।
 यत् । युवत्याः । क्षेति । योनिपु । प्रियः उँस्त्रियस्य । ष्टपभस्य ।
 रेतिनः । गृहम् । गमेम् । अश्विना । तत् । उश्मसि ॥ ११ ॥

हे अश्विनाश्विनौ तस्य तत् सुखं वयं न विद्मत् न जानीम तत्सुखं यूयं सु सुष्टु प्रवो-
 चत । बहुवचनं पूजार्थं युवा ह तरुणः खलु मत्पतिः युवत्या यौवनान्वितायामम योनिपु
 गृहेषु यत् क्षेति निवसतीति । किञ्च प्रियोस्त्रियस्य प्रिपुष्वतेर्ष्वपभस्य सेकृः रेतिनोरेतस्विनोम-
 त्यतेर्गृहं गमेम गच्छेम वयंतद्गृहमुश्मसि कामयामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

आवांमगन्त्सुमतिर्वाजिनीवसून्याश्विनात्सुकामांअयंसत् ।
 अमूतंगोपामिथुनाशुंमस्पतीप्रियाअर्यम्णोदुय्यांअशीमहि ॥ १२ ॥

आ । वा॒म् । अ॒ग॒न् । सु॒ष्ट॒म॒तिः । वा॒जि॒नी॒व॒सू इति वाजिनीवसू ।
नि । अ॒श्वि॒ना । तृ॒त्त॒सु । का॒माः । अ॒यं॒स॒त् । अ॒भू॒त॒म् । गो॒पा ।
मि॒थु॒ना । शु॒भः । प॒ती इति । प्रि॒याः । अ॒र्य॒म॒णः । दु॒र्या॒न् । अ॒शी॒म॒हि ॥१२॥

हे वाजिनीवसू अन्नधनौ शुभस्पती उदकस्य स्वामिनौ हे अश्विनाश्विनौ मिथुना मिथुनौ परस्परसहितौ वां युवां सुमतिरागन् आगच्छतु ह्रस्वस्मदीयेषु ह्रदयेषु कामाः अन्नि-
लापाः न्ययंसत नियम्यंतां । किंच युवां गोपामम गोपापितारावभूतं भवतं । अपिच मियाः
सत्योवयं अर्यमणः पत्युः दुर्यान् गृहान् अशीमहि प्रामुयाम ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

ताम॒न्द॒सा॒नाम॒नु॒पो॒दुरो॒ण॒आ॒ध॒त्तं॒र॒थि॒स॒ह॒वी॒रं॒व॒च॒स्य॒वे ।
कृ॒तं॒ती॒र्थं॒सु॒प्र॒पा॒णं॒शु॒भ॒स्प॒ती॒स्था॒णुं॒प॒थे॒ष्ठा॒म॒प॒दु॒र्म॒ति॒ह॒न्त॒म् ॥ १३ ॥
ता । म॒न्द॒सा॒ना । म॒नु॒पः । दुरो॒णे । आ । ध॒त्त॒म् । र॒थि॒म् । स॒ह॒वी॒र॒म् ।
व॒च॒स्य॒वे । कृ॒त॒म् । ती॒र्थ॒म् । सु॒प्र॒पा॒न॒म् । शु॒भः । प॒ती इति ।
स्था॒णु॒म् । प॒थे॒ऽस्था॒म् । अ॒प॒ । दुः॒ष्ट॒म॒ति॒म् । ह॒न्त॒म् ॥ १३ ॥

हे अश्विनौ मंदसाना मंदसानौ ता तौ युवां मनुषोमनुष्यस्य मत्पतेर्दुरोणे गृहे वचस्यवे
युष्मदस्तुतिकामायै महं सहवीरं पुत्रादिसहितं रथिं धनं आधत्तं स्थापयतं । किंच हे अश्वि-
नौ शुभस्पती उदकस्य स्वामिनौ युवां पतिगृहं गच्छंत्यामम तीर्थं पानाय सुप्रपाणं कृतं कुरु-
तं । किंच युवां पथेष्ठां मार्गस्थं स्थाणुं वृक्षं दुर्मतिं दुर्बुद्धिं परिपंथिनंचापहत्वं अपगमयतं ॥१३॥

अथ चतुर्दशी-

क॒स्वि॒द॒द्य॒क॒त॒मा॒स्त्र॒श्वि॒ना॒वि॒क्षु॒द॒स्त्रा॒मा॒द॒ये॒ते॒शु॒भ॒स्प॒ती ।
क॒र्इ॒नि॒धे॒मे॒क॒त॒म॒स्य॒ज॒ग्म॒तु॒वि॒प्र॒स्य॒वा॒य॒ज॒मा॒न॒स्य॒वा॒गृ॒ह॒म् ॥ १४ ॥ २० ॥

क॒ । स्वित् । अ॒द्य । क॒त॒मा॒सुं । अ॒श्वि॒ना । वि॒क्षु । द॒स्त्रा । मा॒द॒ये॒ते
इति । शु॒भः । प॒ती इति । कः । इ॒म् । नि । ये॒मे । क॒त॒म॒स्य॒ ।
ज॒ग्म॒तुः । वि॒प्र॒स्य॒ । वा॒ । य॒ज॒मा॒न॒स्य॒ । वा॒ । गृ॒ह॒म् ॥ १४ ॥ २० ॥

हे अश्विनाश्विनौ दक्षा दर्शनीयौ शुभस्पती उदकस्य पती स्वामिनौ भवंतौ कस्विव
कस्थितौ जनपदे अद्यास्मिन्नहनि कतमासु कासु विशु प्रजासु मादयेते आत्मानं वर्पयतः ।
किंच कोयजमानईभेनौ युवां नियेमे नियच्छति । किंच भवंतौ कतमस्य विप्रस्य मेधाविनः
स्तोतुर्वा यजमानस्य वा गृहं जग्मतुः गतवंतौ ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

समानमितिवृत्तं द्वादशं सूक्तं घोषायाः पुत्रस्य सुहस्त्यस्यार्षं जागतमाश्विनं अनुकां-
तं च—समानं वृत्तं सुहस्त्यो चौपेयइति । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुकोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

समानमुत्थं पुरुहूतमुक्थ्यं रथं त्रिचक्रं सवनागनिग्मतम् ।
परिज्मानं विदुष्यं सुवृत्तिभिर्वियं व्युष्टा उपसो हवामहे ॥ १ ॥

समानम् । ऊँ इति । त्यम् । पुरुहूतम् । उक्थ्यम् । रथम् ।
त्रिचक्रम् । सवना । गनिग्मतम् । परिज्मानम् । विदुष्यम् ।
सुवृत्तिभिः । वियम् । व्युष्टाः । उपसः । हवामहे ॥ १ ॥

हे अश्विनौ युवयोः समानमु साधारणमेव त्यं तं पुरुहूतं बहूभिराहुतं उक्थ्यं पशस्यं
त्रिचक्रं सवना सवनानि यज्ञान् गनिग्मतं प्रतिगच्छतं परिज्मानं परितोगतारं विदुष्यं यज्ञ-
हितं रथं उपसोव्युष्टौ सुवृत्तिभिः सुष्टु दोषवर्जिताभिः स्तुतिभिः वयं हवामहे
आह्वयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रातर्भुजं नासत्याधि तिष्ठथ प्रातर्यावाणं मधुवाहं न रथम् ।
विशोयेन गच्छंथो यज्वरी नराकीरेश्चिद्यज्ञं होतृमन्तमश्विना ॥ २ ॥

प्रातःऽभुजंम् । नासत्या । अधि । तिष्ठथः । प्रातःऽयावानम् ।
मधुवाहनम् । रथम् । विशः । येन । गच्छंथः । यज्वरीः । नरा ।
कीरेः । चित् । यज्ञम् । होतृमन्तम् । अश्विना ॥ २ ॥

हेनासत्या नासत्यभूतौ सत्यस्य प्रणेतारौ वा नरा नेतारावश्विनौ युवां प्रातर्युञ्जं प्रातः-
काले अश्वैर्युज्यमानं प्रातर्यावाणं प्रातर्गतारं मधुवाहनं मधुनोष्टतस्य वाहकं तं रथं अधितिष्ठथः
आरोहथइत्यर्थः । यज्वरीर्यजनशीलाः विशः प्रजाः येन रथेन गच्छथः येन च कीरेश्वित्
स्तोतुरपि होतृमंतं ऋत्विग्युकं यज्ञं गच्छथः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अध्वर्युवा॒मधु॑पाणि॒सुह॑स्त्यं॒मग्नि॑धं॒वाधृ॑तद॒क्षं॒दमू॑नसम् ।
विप्र॑स्यवा॒यत्सर्व॑नानि॒गच्छ॑थोत्॒आया॑तं॒मधु॑पेयं॒मश्वि॑ना ॥३॥२१॥

अध्व॒र्युम् । वा॒ । मधु॑ऽपाणिम् । सु॒ह॒स्त्यम् । अ॒ग्नि॑धम् । वा॒ ।
धृ॒त॒द॒क्षम् । द॒मू॒न॒सम् । वि॒प्र॒स्य । वा॒ । यत् । स॒र्व॒ना॒नि । गच्छ॑थः ।
अ॒तः । आ । या॒त॒म् । म॒धु॒पे॒यम् । अ॒श्वि॒ना ॥ ३ ॥ २१ ॥

हे अश्विनौ युवां मधुपाणिं सोमपाणिमध्वर्युं वा सुहस्त्यं सुहस्त्यनामानमृषिं मां धृतदक्षं
धृतदक्षं दमूनसं दानमनसं अग्निधं वा ऋत्विग्विशेषमायातं । तदेवदर्शयति-यव यद्यपि विप्र-
स्याग्न्यस्य मेधाविनः सर्वानि यज्ञान् गच्छथः तथाप्यतः तेभ्योयज्ञेभ्योमधुपेयमस्पाकं सो-
मात्मकं पेयमायातमन्वागच्छतं ॥ ३ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे एकविंशोवर्गः ॥२१॥

अस्तेवेत्येकादशर्चं त्रयोदशं सूक्तं आंगिरस्य कृष्णाख्यस्यार्षं वैष्टभमैन्द्रं । अनुक्रांतं च-
अस्तेवैकादश कृष्णइति । आभिष्टविकेपूक्थेषु स्तोमवृद्धौददं सूक्तं ब्राह्मणाच्छंसिनआवापार्थं
सूत्रितं च-यज्ञेदिवइतिसक्ते अस्तेवसुप्रतरमिति ।

तत्र प्रथमा-

अस्ते॑व॒सु॒प्र॒तरं॒ला॒य॒म॒स्य॒न्नूप॑न्नि॒व॒प्रभ॑रा॒स्तोमं॑मस्मै ।
धा॒चा॒वि॒प्रा॒स्तर॑त्वा॒चं॒म॒र्यो॑नि॒रांम॑य॒जरि॑तः॒सोम॑मिन्द्रम् ॥ १ ॥

अस्तांश्च । सु । प्रहतरम् । लायम् । अस्यन् । भूपन्श्च । प्र ।
 भर । स्तोमम् । अस्मै । वाचा । विप्राः । तरत । वाचम् । अर्यः ।
 नि । रमय । जरितरिति । सोमे । इन्द्रम् ॥ १ ॥

प्रतरं प्रवृद्धतरं लायं संश्लेषणं हृदयवेधिनं शरं सु सुप्तु अस्यन् क्षिपन् अस्तेव
 यथा क्षेमा धानुष्कोभूपन्निव यथावालंकारमलंकुर्वन्नलंकर्ता तद्वद स्तोममस्माद्द्राय प्रभर
 प्रापय । हे अंतरात्मन् त्वमितिशेषः । किंच हे विप्रामेधाविनीयुयं वाचा स्तुत्या अर्यः अरेः
 शत्रोर्वाचं तरत निदरां तरत निराकुरुतइत्यर्थः । हे जरितः स्तातस्त्वं मे सोमयागे इंद्रं निरमय
 क्रीडय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दोहेनगामुपशिक्षासखायंप्रबोधयजरितजारमिन्द्रम् ।
 कोशंनपूर्णवसुनान्यृष्टमाच्यावयमघदेयायशूरम् ॥ २ ॥

दोहेन । गाम् । उप । शिक्ष । सखायम् । प्र । बोधय । जरितः ।
 जारम् । इन्द्रम् । कोशम् । न । पूर्णम् । वसुना । निःशृष्टम् ।
 आ । च्यवय । मघदेयाय । शूरम् ॥ २ ॥

हे जरितस्त्वं दोहेन कामानां दोहनार्थं गां गोत्सवं सखायं पियमिन्द्रमुपशिक्ष वशं नय ।
 किंच जारं भूतानां जरयितारमिन्द्रं प्रबोधय स्तुतिभिः प्रबुद्धं कुरु । किंच पूर्णमुदकेन पूरितं
 कोशं न पात्रमिव वारिभिः वसुना हिरण्यादिना धनेन न्यृष्टं नौचैर्गतं शूरं वीरमिन्द्रं मघदेयाय
 धनदानाय च्यवय अभिमुखं कुर्वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

किमद्भ्रत्वामघवन्मोजमाद्दुःशिराहिमाशिशयंत्वांशृणोमि ।
 अन्नस्वतीममधीरस्तुशक्रवसुविदंमगमिन्द्रामरानः ॥ ३ ॥

किम् । अद्भ्र । त्वा । मघवन् । भोजम् । आहुः । शिशिहि । मा ।
 शिशयम् । त्वा । शृणोमि । अमस्वती । मर्म । धीः । अस्तु ।
 शक्र । वसुविदम् । भर्गम् । इन्द्र । आ । भर । नः ॥ ३ ॥

अंगेति सामान्याह्वानं अंग हे मघवन् धनवन् शक्रेद्र त्वा त्वां किं किमर्थं भोजं स्तोतृणां
 भोजकमभीष्टदमाहुः सर्वे विद्वांसः यदि नददासीत्यध्याहारः तस्माद्ददास्येव स्तोतृभ्यो धनानीत्यर्थः
 तथासति मा मां स्तोतारं शिशिहि धनदानेन तीक्ष्णीकुरु । त्वा त्वां शिशयं स्तोतृणां संस्कर्तारं
 शृणोमि । किंच मम धीर्वृद्धिः अमस्वती कर्मवत्पस्तुभवतु । किंच नोस्माकं वसुविदं धनस्य
 लंभकं भगं भाग्यमाभर आहर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वांजनाममसत्येष्विन्द्रसन्तस्थानाविह्वयन्तेसमीके ।
 अत्रायुर्जं कृणुते यो ह विष्मन्नासुन्वतासख्यं वष्टिशूरः ॥ ४ ॥

त्वाम् । जनाः । ममसत्येषु । इन्द्र । समस्तस्थानाः । वि ।
 ह्वयन्ते । समस्यैके । अत्र । युर्जम् । कृणुते । यः । हविष्मान् ।
 न । असुन्वता । सख्यम् । वष्टि । शूरः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वां जनाममसत्येषु संग्रामेषु विह्वयन्ते विविधमाह्वयन्ति सहायार्थं । एतदेव दर्शय-
 ति—समीके युद्धे संवस्थानाः सम्यक् तिष्ठन्तो जनाविह्वयन्त इति । अत्रास्मिन्नाह्वाने सशूरो वीर इन्द्र-
 स्तं युर्जं सत्वायं कृणुते कुरुते यो हविष्मान् भवति असुन्वता सोमाभिपवमकुर्वता पुरुषेण स-
 ह सख्यं सखित्वं न वष्टि न कामयते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

धनं नस्पन्द्रं बहुलं यो अस्मै तीव्रान्तो माँ आसुनोति प्रयस्वान् ।
 तस्मै शत्रून् सुतुकान् प्रातरहो निस्वष्ट्रान्युवति हंति वृत्रम् ॥ ५ ॥ २ ॥

धनम् । न । स्पन्द्रम् । बहुलम् । यः । अस्मै । तीव्रान् । सोमान् ।
 आसुनोति । प्रयत्नान् । तस्मै । शत्रून् । सुस्तुकान् । प्रातः ।
 अह्नः । नि । सुस्तुष्टान् । युवति । हन्ति । वृत्रम् ॥ ५ ॥ २२ ॥

यजमानः हविष्मान् यो यजमानः स्पंदं स्पंदनशीलं गवाश्वदिकं बहुलं प्रभूतं धनं न
 यथा धनं दरिद्राय पात्रभूताय दातुं संस्कारोति तद्वदस्माद्द्राय तीव्रान् तीव्ररसान् सोमानासु-
 नोति अभिपुणोति अभिपवाल्पेन संस्कारेण संस्कारोति तस्मै यजमानाय पात्ररहः पूर्वाह्नः
 सुस्तुकान् सुपेरणान् शोभनपुत्रान्वा स्वष्टान् ज्ञानायुधान् शत्रून् नियुवति सईंद्रः पृथक्करोति ।
 किंच वृत्रं तदीयमुपद्रवं हंति हिनस्ति ॥ ५ ॥

इति सप्तमस्याष्टमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी-

यस्मिन्व्यपंदधिमाशंसमिन्द्रेयः शिश्रायंमघवाकामंस्मे ।
 आराच्छित्सन्मयतामस्यशत्रुर्न्यस्मैद्युम्नाजन्यान्मन्ताम् ॥ ६ ॥

यस्मिन् । व्यम् । दधिम् । शंसम् । इन्द्रे । यः । शिश्रायं ।
 मघवा । कामम् । अस्मे इति । आरात् । चित् । सन् । जयताम् ।
 अस्य । शत्रुः । नि । अस्मै । युम्ना । ज्ञ्या । न्मन्ताम् ॥ ६ ॥

यस्मिन्निन्द्रे व्यं घोषेयाः सुहस्त्याः शंसं स्तुतिं दधीम विदधीमः । यश्च मघवा धनवानि-
 द्रोस्मेस्मास्तु काममभिलाषं शिश्राय श्रयति अस्पेंद्रस्य शत्रुरारात् दूरएव संश्रित् सन्नपि भ-
 यतां विभेत् । किंचास्माद्द्राय ज्ञ्या ज्ञ्यानि शत्रुजनपदभवानि युम्ना युम्नानि अन्नानि नि-
 नमंतां पल्लीभवन्तु भोजनीयानि भवंत्वित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आराच्छत्रुमपवापस्वदूरमुग्रोयः शंवंः पुरुहूततेन ।
 अस्मेधेहियवमद्रोमदिन्द्ररुधीधिपंजरित्रेवाजंरत्नाम् ॥ ७ ॥

आ॒रात् । शत्रु॑म् । अ॒प । वा॒ध॒स्व । दूर॑म् । उ॒यः । यः । श॒म्बः ।
 पु॒रु॒ऽहू॒त् । ते॒न । अ॒स्मे इति॑ । धे॒हि । यव॑ऽमत् । गो॑ऽमत् ।
 इन्द्र॑ । रु॒धि । धि॒यम् । ज॒रि॒त्रे । वा॒ज॑ऽरत्नाम् ॥ ७ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र तव यउयउदूर्णः शंबोवज्रः तथाच यास्कः—शंबइति वज्रनाम शमयतेर्वा शायतेर्वा इति^१ । तेन वज्रेण शत्रुमस्मदरिं आरात् अस्मत्समीपात् दूरमपवाधस्व त्वमपगमय । किंच अस्मे अस्मास्तु यवमत् यवयुक्तं गोमद्गोयुक्तं च धनं धेहि निधेहि । किंच जरित्रे स्तोत्रे मह्यं वाजरत्नां रमणीयानां धियं कर्म रुधि कुरु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्र॒य॒म॒न्त॒र्ष॒स॒वा॒सो॒अ॒ग्म॑न्ती॒त्राः॒सो॒मा॒व॒हु॒ला॒न्ता॒स॒इन्द्र॑म् ।
 ना॒हं॒दा॒मा॒नं॒म॒घ॒वा॒नियं॑स॒न्नि॒सु॒न्व॒ते॒व॒ह॒ति॒भूरि॑वा॒मम् ॥ ८ ॥
 प्र । यम् । अ॒न्तः । वृ॒ष॒स॒वा॒सः । अ॒ग्म॑न् । ती॒त्राः । सो॒माः ।
 व॒हु॒ल॒ऽअ॒न्ता॒सः । इन्द्र॑म् । न । अ॒हं । दा॒मा॒नं॒म् । म॒घ॒ऽवा॑ । नि ।
 यं॒स॒त् । नि । सु॒न्व॒ते । व॒ह॒ति॒ । भूरि॑ । वा॒मम् ॥ ८ ॥

अंतर्जठरे यमिन्द्रं वृषसवासः वृषसवाः अग्नौ सोमस्य वर्षितृभिरध्वर्युभिरभिषुतास्तीवा-स्तोवरसावहुलांतासोवहुलमन्नादिकमते येभ्यः तेवहुलांताः सोमाः प्राग्मन् प्रगच्छंति । समघषा धनवानिन्द्रः दामानं दातारं यजमानं नाह नैव नियंसत् नियच्छति किंतु सुन्वते सोमाभिपवं कुर्वते यजमानाय भूरि अधिकं वामं वननीयं धनं निवहति निवरां प्रापयति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उ॒त॒प्र॒ह्ना॒म॒ति॒दी॒व्या॒ज॒या॒ति॒कृ॒तं॒न॒श्व॒घ्नी॒वि॒चि॒नो॒ति॒क॒ले ।
 यो॒दे॒व॒का॒मो॒न॒ध॒ना॒रु॒ण॒द्वि॒स॒मि॒त्तरा॒या॒रु॒ज॒ति॒स्व॒धा॒वान् ॥ ९ ॥

उ॒त । प्र॒ह॒हाम् । अ॒ति॒इ॒दी॒व्यं । ज॒या॒ति॒ । कृ॒तम् । यत् । श्व॒इ॒घ्नी ।
वि॒इ॒चि॒नो॒ति॒ । का॒ले॒ । यः । दे॒व॒इ॒का॒मः । न । ध॒ना॑ । रु॒ण॒द्धि॒ ।
सम् । इ॒त् । तम् । रा॒या॒ । सृ॒ज॒ति॒ । स्व॒धा॒इ॒वान् ॥ ९ ॥

उतापिचेंद्रः प्रहां प्रहंतारमतिदीव्यः अतिरभिपूजितार्थं वर्तते दीव्यतिर्गत्यर्थः अभिपूजितं गमयित्वा जयाति जयति । किंच यत् यथा अत्र प्रकारवचनप्रत्ययस्य लोपोद्गम्यः । श्वघ्नीकितवः कृतं कृतसमयं प्रति कितवं कितवानां मध्ये विचिनोति परीक्ष्यगृह्णाति तद्वर्दिन्द्रः काले युद्धकाले बलवंतं शत्रुं परीक्ष्य वधार्थं गृह्णातीत्यर्थः । किंच योमनुष्योदेवकामोदेवान् यष्टं स्तोत्रं वाभिलाषवान् भवति तस्यार्थाय धना धनानि न रुणद्धि नावृणोति नाच्छादयतीत्यर्थः । किंतु प्रकाशयति स्वधावान् बलवानिन्द्रः तं देवकामं राया धनेन संसृजतीव संयाजयत्येव ॥९॥

अथ दशमी—

गोभि॑ष्ट्रे॒मा॒मां॒ति॒दुरे॑वां॒यवे॑न॒क्षुधं॑पुरु॒हू॒त॒वि॒श्वाम् ।
व॒यं॒रा॒ज॒भिः॒प्रथ॑मा॒धना॑न्य॒स्माके॑न॒वृ॒जने॑ना॒जये॑म ॥ १० ॥

गो॒भिः । त॒रे॒म् । अ॒मं॒ति॒म् । दुः॒ष्ट॒ए॒वाम् । य॒वे॑न । क्षु॒धं॒म् ।
पु॒रु॒हू॒त॒ । वि॒श्वाम् । व॒यम् । रा॒ज॒इ॒भिः । प्र॒थ॒माः ।
ध॒ना॑नि । अ॒स्माके॑न । वृ॒जने॑न । ज॒ये॒म् ॥ १० ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतेंद्र तव प्रसादात् दुरेवां दुष्टागमनां दारिद्र्यादागताममतिं दुर्बुद्धिं वयं घोपेयाः सुहस्त्यागोभिः पशुभिस्तरेम निस्तरेम । किंच यवेन विश्वा व्याप्तां क्षुधं तरेम । किंच प्रथमा मुख्यानि धनानि राजभिर्धनानामीश्वरैर्लभेमहीतिशेषः । यद्वा प्रथमावयमिति संबन्धः किंचास्माकेन अस्मदीयेन वृजनेन वलेन जयेम शत्रूनिविशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृ॒ह॒स्प॒ति॒र्नः॒परि॑पातु॒प॒श्वा॒दु॒तो॒त्तर॑स्मा॒दध॑रा॒दघा॒योः ।
इ॒न्द्रः॒पु॒रस्ता॑दु॒तम॑ध्य॒तो॒नः॒सखा॑स॒खि॒भ्यो॒व॒रि॒वः॒रु॒णो॒तु ॥ ११ ॥ २३ ॥

बृहस्पतिः । नः । परि । पातु । पश्चात् । उत । उत्तरस्मात् ।
अधरात् । अघृष्टयोः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत । मध्यतः । नः ।
सखा । सखिष्टभ्यः । वरिवः । कृणोतु ॥ ११ ॥ २३ ॥

पश्चात्पश्चितः उतापिच उत्तरस्मात् उत्तरतः अधरात् दक्षिणतश्च योषायुरागच्छति
तस्मादघायोः पापकाच्छत्रोर्नोस्मान् बृहस्पतिः परिपातु । उतापिचन्द्रः पुरस्तात् पूर्वतोमध्यतश्च
योषायुरागच्छति तस्मादघायोर्नोस्मान् परिपातु ! किंच सत्वासखिभूतेन्द्रः सखिभ्यः प्रियेभ्यो
स्मभ्यं वरिवोधनं कृणोतु करोतु ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

॥ इति दशमे मंडले तृतीयोनुवाकः ॥ ३ ॥

चतुर्थेनुवाके अष्टादश सूक्तानि तत्राच्छामइत्येकादशर्चं प्रथमं सूक्तं दशम्येकादशौ
त्रिष्टुभौ शिष्टाजगत्यः पूर्ववदपिदेवते । तथाचानुक्रांतं—अच्छामे द्वित्रिष्टुवंतंत्विति । उक्थ्ये त्रा-
हणाच्छंसिनस्तृतीयसवनेएतत्सूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रबृहस्पतेयुवमिंद्रश्ववस्वइति याज्ये
इति । पृष्ठयेहन्यप्येतत्सूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रमिति नित्यमैकाहिकमिति ।

तत्र मथमा—

अच्छामइन्द्रंमतयःस्वविदःसुधीचीर्विश्वाऽशतीरनूपत ।
परिष्वजन्तेजनयोयथापतिमर्युंनशुन्ध्युंमघवानमृतये ॥ १ ॥

अच्छ । मे । इन्द्रम् । मतयः । स्वःऽविदः । सुधीचीः । विश्वाः ।
उशतीः । अनूपत । परि । स्वजन्ते । जनयः । यथा । पतिम् ।
मर्यम् । न । शुन्ध्युम् । मघवानम् । उतये ॥ १ ॥

आंगिरसस्य कृष्णस्य मे मम स्वविदः सर्वस्य लंभयिभ्यःसधीचीः संगताः विश्वान्याताः
उशतीः कामयमानाः मतयः स्तुतयः इंद्रमच्छानूपत अभिष्टुवंति । किंच जनयोजायाः यथा पतिं

उ॒त । प्र॒हाम् । अ॒ति॒द्वी॒व्ये । ज॒या॒ति॒ । क॒ृतम् । यत् । श्व॒द्वी ।
वि॒द्वि॒नो॒ति॒ । का॒ले । यः । दे॒व॒कामः । न । ध॒ना । रु॒ण॒द्धि॒ ।
सम् । इत् । तम् । रा॒या । सृ॒ज॒ति॒ । स्व॒धा॒वान् ॥ ९ ॥

उतापिचेंद्रः प्रहांतारमतिदीव्यः अतिरभिपूजितार्थं वर्तते दीव्यतिर्गत्यर्थः अभिपूजितं गमयित्वा जयाति जयति । किंच यत् यथा अत्र प्रकारवचनप्रत्ययस्य लोपोद्गम्यः । श्वद्वीकितवः कृतं कृतसमयं प्रति कितवं कितवानां मध्ये विचिनोति परीक्षयगृह्णाति तद्वदिन्द्रः काले युद्धकाले बलवतं शत्रुं परीक्षय वधार्थं गृह्णातीत्यर्थः । किंच योमनुष्योदेवकामोदेवान् यष्टुं स्तोतुं वाभिलाषवान् भवति तस्यार्थाय धना धनानि न रुणद्धि नावृणोति नाच्छादयतीत्यर्थः । किंतु प्रकाशयति स्वधावान् बलवान्दिन्द्रः तं देवकामं राया धनेन संसृजतीव संयाजयत्येव ॥९॥

अथ दशमी—

गोभि॒ष्टरे॒माम॑ति॒दुरे॒वा॒यवे॑न॒क्षुधं॑पुरु॒हूत॑वि॒श्वाम् ।
व॒यं॒राज॑भिःप्र॒थ॒मा॒धना॑न्व॒स्माके॑न॒वृज॑ने॒नाज॑येम ॥ १० ॥

गो॒भिः । त॒रे॒म् । अ॒म॒ति॒म् । दुः॒ऽए॒वाम् । य॒वे॒न । क्षु॒धम् ।
पु॒रु॒हू॒तम् । वि॒श्वाम् । व॒यम् । रा॒ज॑भिः । प्र॒थ॒माः ।
ध॒ना॒नि । अ॒स्माके॑न । वृ॒ज॒ने॒न । ज॒ये॒म् ॥ १० ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतेंद्र तव प्रसादात् दुरेवां दुष्टागमनां दारिद्र्यादागताममतिं दुर्बुद्धिं वयं घोषेयाः सुहृत्पापोभिः पशुभिस्तिरेम निस्तिरेम । किंच यवेन विश्वां व्याप्तां क्षुधं तरेम । किंच प्रथमा मुख्यानि धनानि राजभिर्धनानामीश्वरैर्लभेमहीतिशेषः । यद्वा प्रथमावयमिति संबन्धः किंचास्माकेन अस्मदीयेन वृजनेन बलेन जयेम शत्रूनितिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृ॒ह॒स्प॑तिर्न॒ःपरि॑पातुप॒श्वा॒दु॒तोत्तर॑स्मा॒दध॑रा॒दघा॑योः ।
द॒न्द्रः॒पूर॑स्ता॒दु॒तम॑ध्य॒तो॒नः॒सखा॑स॒खि॒भ्यो॒व॒रि॒वः॒ऋ॒णो॒तु ॥ ११ ॥ २ ॥ ३ ॥

बृहस्पतिः । नः । परि । पातु । पश्चात् । उत । उतइतरस्मात् ।
अधरात् । अघद्योः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत । मध्यतः । नः ।
सखा । सखिबभ्यः । वरिवः । कृणोतु ॥ ११ ॥ २३ ॥

पश्चात्पश्चिमतः उतापिच उत्तरस्मात् उत्तरतः अधरात् दक्षिणतश्च योषायुरागच्छति
तस्मादघायोः पापकाच्छत्रोर्नोस्मान् बृहस्पतिः परिपातु । उतापिचन्द्रः पुरस्तात् पूर्वतोमध्यतश्च
योषायुरागच्छति तस्मादघायोर्नोस्मान् परिपातु ! किंच सखासखिभूतेन्द्रः सखिभ्यः मियेभ्यो
स्मभ्यं वरिवोधनं कृणोतु करोतु ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

॥ इति दशमे मंडले तृतीयोनुवाकः ॥ ३ ॥

चतुर्थेनुवाके अष्टादश सूक्तानि तत्राच्छामइत्येकादशर्चं प्रथमं सूक्तं दशम्येकादश्यौ
त्रिष्टुभौ शिष्टाजगत्यः पूर्ववदपिदेवते । तथाचानुक्रांतं—अच्छामे द्वित्रिष्टुवंतंत्विति । उक्त्ये ब्रा-
ह्मणाच्छंसिनस्तृतीयसवनेएतत्सूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रबृहस्पतेयुवमिंद्रश्चवस्वइति याग्ये
इति । षष्ठ्येहन्यप्येतत्सूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रमिति नित्यमैकाहिकमिति ।

तत्र प्रथमा—

अच्छामइन्द्रंमतयःस्वर्विदःसध्रीचीर्विश्वाऽशतीरनूपत ।
परिष्वजन्तेजनंयथोपतिमर्यंनशुन्ध्युंमघवानमूतये ॥ १ ॥

अच्छं । मे । इन्द्रम् । मतयः । स्वःइविदः । सध्रीचीः । विश्वाः ।
उशतीः । अनूपत । परि । स्वजन्ते । जनंयः । यथा । पतिम् ।
मर्यम् । न । शुन्ध्युम् । मघवानम् । ऊतये ॥ १ ॥

आंगिरसस्य कृष्णस्य मे मम स्वर्विदः सर्वस्य लंभयिष्यःसध्रीचीः संगताः विश्वाव्याताः
उशतीः कामयमानाः मतयः स्तुतयःइंद्रमच्छानूपत अभिष्टुवंति । किंच जनयोजायाः यथा पतिं

भर्तारं मयं न यथा च मनुष्यं सुंध्युं शुद्धं दोपरहितं मघवानं धनवंतमूतयेरक्षणार्थं परिष्वजते
आलिङ्गति तद्वदिंद्रं मे स्तुतयः परिष्वजते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नघात्वद्रिगपवेतिमेमनस्त्वेइत्कामंपुरुहूतशिश्य ।
राजेवदस्मनिपदोधिब्रह्मिप्यस्मिन्सुसोमेवपानमस्तुते ॥ २ ॥

न । घ । त्वद्रिक् । अप । वेति । मे । मनः । त्वे इति । इत् । कामम् ।
पुरुहूत् । शिश्य । राजा इव । दस्म । नि । सदः । अधि ।
ब्रह्मिपि । अस्मिन् । सु । सोमे । अवपानम् । अस्तु । ते ॥ २ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूत दस्म दर्शनीयेन्द्र त्वद्रिक् त्वदभिमुखं मे मदीयं मनोन घनत्वत्वपवेति
त्वत्तोपगच्छति । किंच त्वे इत् त्वय्येव काममभिलापं शिश्य स्थापयामि । किंच राजेव ईश्वर-
इव ब्रह्मिपि निपदः निपीदः । किंच ते तवास्मिन् सोमे सुशोभनं अवपानमस्तु भवतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विपूवृदिन्द्रोअमंतेरुतक्षुधःसइद्रायोमघवावस्वईशते ।
तस्येदिमेप्रवणेसप्तसिन्धवोवयोवर्धन्तिवृषभस्यशुष्मिणः ॥ ३ ॥

विपुवृत् । इन्द्रः । अमंतेः । उत । क्षुधः । सः । इत् । रायः ।
मघवा । वस्वः । ईशते । तस्य । इत् । इमे । प्रवणे । सप्त ।
सिन्धवः । वयः । वर्धन्ति । वृषभस्य । शुष्मिणः ॥ ३ ॥

इन्द्रः अमतेरस्माकं दुर्बुद्धेः प्रजापहारिण्याः पिपासायावा विपूवृत् विष्वग्वर्तकोभवतु ।
उतापिच क्षुधोवुभुक्षायाः विपूवृद्भवतु । किंच सइत् सएव मघवा धनवानिन्द्रोवस्वोवात्तयितुः
रायोधनस्य ईशते ईष्टे । किंच वृषभस्य वपितुः शुष्मिणः बलवतः तस्येव इन्द्रस्यैव इमे प्रसिद्धाः
सप्त सप्तसंख्याकाः सिन्धवोनघः प्रवणे देशे वयोनं वर्धन्ति वर्धयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

वयो॒न॒वृ॒क्षं॑ सु॒पला॒शमा॑स॒दन्त्सो॒मांस॑ इन्द्रं॒ मन्दि॑नं॒ श्व॒मू॒षदः॑ ।

प्रै॒पा॒मनी॑कं॒ शव॑सा॒ दा॒र्विद्यु॑त॒ ह्रिद॑स्त्वं । म॒नवे॑ ज्योति॒रार्य॑म् ॥ ४ ॥

वयः । न । वृक्षम् । सु॒पला॒शम् । आ । अ॒स॒दन् । सोमांसः । इन्द्रम् ।

मन्दि॒नः । च॒मू॒षदः । प्र । ए॒षाम् । अनी॑कम् । शवसा ।

दा॒र्विद्यु॑तत् । वि॒दत् । स्वः । म॒नवे॑ । ज्योतिः । आर्यम् ॥ ४ ॥

वयोन यथा पक्षिणः सुपलाशं शोभनपर्णं वृक्षमासदन् आसीदिति तद्वन्मदिनोमदकरा-
श्वमूषदश्चमसंपात्रेषु स्थातारः सोमासः सोमाः इन्द्रमासदन् आसीदिति अधितिष्ठतीत्यर्थः । ए-
षामिन्द्रमधितिष्ठतां सोमानां शवसा वेगेन युक्तमनीकमग्रं प्रदविद्युतव प्रघोतते । किंचापमिन्द्रः
स्वः स्वात्मना आर्यं प्रैष्ये ज्योतिरादित्याख्यं तेजोमनवे मनुष्येभ्योविदत् प्रयच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

रु॒तं न॒ श्व॒घ्नी॑ वि॒चिनो॒ति॒ दे॒वने॑ सं॒वर्ग॑यन्म॒घवा॑सूर्य॒जय॑त् ।

न॒तत्ते॑ अ॒न्यो॒ अनु॑वीर्यं॒ शक॑न्पु॒रा॒णो॒मघ॑व॒न्नोत॑नू॒तनः॑ ॥ ५ ॥ २४ ॥

रु॒तम् । न । श्व॒घ्नी॑ । वि । चि॒नो॒ति॒ । दे॒वने॑ । स॒म्व॒र्गम् । यत् ।

म॒घ॒वा॑ । सूर्य॑म् । जय॑त् । न । तत् । ते । अ॒न्यः । अनु॑ । वी॒र्यम् ।

श॒क॒त् । न । पु॒रा॒णः । म॒घ॒व॒न् । न । उ॒त । नू॒तनः॑ ॥ ५ ॥ २४ ॥

श्वघ्नी परस्वानां हंता कितवेदेवने घृते रुतं न यथा हतं विचिनोति तद्विन्द्रः सूर्यं
मृगयते । कदेत्यत आह—यद्यदा मघवा धनवानिन्द्रः संवर्गं सम्पक् वृष्टेः वर्जयितारं सूर्यमादित्यं
जयत् तदीयरसापहरणद्वारेण जयति । अथ प्रयक्षस्तुतिः हे मघवन्धनवन्निन्द्र ते तव तव सूर्य-
जयपलक्षणं वीर्यं वीरत्वमन्यस्त्वचोन्यो भविष्यत्कालीनः पुमान् अनु अनुकर्तुं न शक्य न

शक्नोति पुराणः पुरातनोपि त्वदीर्यं अनुकर्तुं न शक्य न शक्नोति । उतापिच नूतनोवर्तमान-
कालीनोपि त्वदीर्यं वीर्यं अनुकर्तुं न शक्नोति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी—

विशंविशंमघवापर्यशायतजनानांधेनाअवचाकशहृपा ।
यस्याहंशक्रःसवनेपुरण्यतिसतीवैःसोमैःसहतेपृतन्यतः ॥ ६ ॥

विशंमहविशन् । मघहृवा । परि । अशायत । जनानाम् । धेनाः ।
अवचाकशत् । हृपा । यस्य । अहं । शक्रः । सवनेपु ।
रण्यति । सः । तीवैः । सोमैः । सहते । पृतन्यतः ॥ ६ ॥

वृषा कामानां वार्षिता मघवा धनवानिन्द्रोविशंविशंसर्वान्मनुष्यान् पर्यशायत परिशेते ।
किञ्च जनानां स्तोतृजनानां धेनाः स्तुतीः अवचाकशत् अभिपश्यति । किञ्च शक्रइन्द्रोपस्याह
यस्यैव यजमानस्य सवनेषु रण्यति रमते समयजमानस्तीवैः तीव्राकारैः प्रदीयमानैः सोमैः पृत-
न्यतः संग्राममिच्छतः शत्रून् सहतेभिभवति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आपोनसिन्धुमभियत्समक्षरन्त्सोमांसइन्द्रंकुल्याइवहृदम् ।
वर्धन्तिविप्रामहोअस्यसादनेयवंनृष्टिर्दिव्येनदानुना ॥ ७ ॥

आपः । न । सिन्धुम् । अभि । यत् । समक्षरन् । सोमांसः ।
इन्द्रम् । कुल्याःइव । हृदम् । वर्धन्ति । विप्राः । महः । अस्य ।
सदने । यवम् । न । नृष्टिः । दिव्येन । दानुना ॥ ७ ॥

यद्यदा सोमासः सोमाः इन्द्रमभिसमक्षरन् अभिक्षरन्ति अभिगच्छन्तीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तौ द-
शयति—आपोन यथा आपः सिंधुं समुद्रमभिसमक्षरन्ति कुल्याइव यथा च कुल्याः हृदमभि-
समक्षरन्ति तद्वदित्यर्थः । तदानोमस्येन्द्रस्य महोमहत्त्वं सदने यज्ञे विमामेधाविनोवर्धन्ति वर्धयन्ति ।
तत्रदृष्टान्तमाह—यवंन यथा यवं यवसस्ये वृष्टिः कर्तैरि कृत् वर्षितापर्जन्योदिव्येन दिविभवेन
दानुना दानेन वर्षणेन वर्धयति तद्वदित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमो—

वृषान्क्रुद्धः पतयद्रजस्वायो अर्यपत्नीररुणोद्दिमा अपः ।
ससुन्वते मघवा जीरदानवे विन्दज्योतिर्मनवे हविष्मते ॥ ८ ॥

वृषा । न । क्रुद्धः । पतयत् । रजःसु । आ । यः । अर्यपत्नीः ।
अरुणोत् । इमाः । अपः । सः । सुन्वते । मघवा । जीरदानवे ।
अविन्दत् । ज्योतिः । मनवे । हविष्मते ॥ ८ ॥

रजःसु लोकेषु वृषा न यथा वृषभः क्रुद्धः सन् प्रतिवृषभवधाय पतयत् गच्छति तद्वत्
यइन्द्रः क्रुद्धः सन् मेघवधाय पतति हत्वा च मेघं अर्यपत्नीः सर्वस्य जगतः स्वामिनइन्द्रस्य पा-
लयितव्याः इमाः प्रसिद्धाः अपः वृष्ट्युदकानि आरुणोत् आरुणोति । अस्मदभिमुखं करोति
समघवा धनवानिन्द्रः सुन्वते सोमाभिपवं कुर्वते जीरदानवे क्षिप्रदानाय हविष्मते मनवे मनुष्या-
य यजमानायेत्यर्थः । ज्योतिस्तेजोऽविन्दत् प्रायच्छत् ॥ ८ ॥

अथ नवमो—

उज्जायतां परशुज्योतिपासहभूयाः क्रतस्य सुदुघापुराणवत् ।
विरोचतामरुपो भानुना शुचिः स्वर्णशुक्रं शुशुचीतसत्पतिः ॥ ९ ॥

उत् । जायताम् । परशुः । ज्योतिपा । सह । भूयाः । क्रतस्य ।
सुदुघा । पुराणवत् । वि । रोचताम् । अरुपः । भानुना ।
शुचिः । स्वः । न । शुक्रम् । शुशुचीत् । सत्पतिः ॥ ९ ॥

परशुरिदस्य वज्रोज्योतिषा तेजसा सहजजायतां अस्मच्छत्रुवधे मेघवधेच व्यामिय-
तामित्यर्थः । किंच ऋतस्य सत्यस्य सुदुषा माध्यमिका वाक् पुराणवत् प्रज्ञवत् काले भूयाः
भूयात् पुरुषव्यत्ययः । किंचेद्वः अरुषः आरोचमानोभानुना दीध्याशुचिर्ज्वलन् विरोचतां प्र-
काशतां । किंच सत्यतिः सतां पतिरिदः स्वर्न आदित्यइव रुक्ं ज्वलन् शुशुचीत अत्यंतं
दीप्यतां ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

गोभिष्टरेमामतिंदुरेवांयवेनक्षुधंपुरुहूतविश्वाम् ।
व्यंराजंभिःप्रथमाधनान्यस्माकेनवृजनेनाजयेम ॥ १० ॥

गोभिः । तरेम् । अमंतिम् । दुःष्टएवाम् । यवेन । क्षुधम् ।
पुरुहूत । विश्वाम् । व्यम् । राजंभिः । प्रथमाः ।
धनानि । अस्माकेन । वृजनेन । जयेम ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृहस्पतिर्नःपरिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।
इन्द्रःपुरस्तादुतमध्यतोःसखासखिभ्योवखिःरुणोतु ॥ ११ ॥ २५ ॥

वृहस्पतिः । नः । परि । पातु । पश्चात् । उत । उत्तरस्मात् ।
अधरात् । अघययोः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत । मध्यतः । नः ।
सखा । सखिभ्यः । वखिः । रुणोतु ॥ ११ ॥ २५ ॥

दशमी एकादशी च व्याख्याता ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

आयात्वित्येकादशचं द्वितीयं सूक्तं आंगिरसस्य रुष्णस्यार्थं ऐन्द्रं आदितस्त्रिभु-
 वः ततः षट् जगत्यः ततोद्दे त्रिष्टुभौ । तथाचानुक्रांतं—आयातु त्रिष्टुचादीति । आभिष्ट-
 विकेपूक्थेषु ब्राह्मणाच्छंमिनः स्तोमवृद्धाविदमावापार्थं । सूत्रितंच—आयात्विन्द्रः स्वपतिरिमां-
 धियमिति ब्राह्मणाच्छंसीति ।

तत्र प्रथमा—

आयात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाययोधर्मणातुतुजानस्तुविष्मान् ।

प्रत्वक्षाणो अतिविश्वा सहांस्यपारेणं महता वृष्ण्येन ॥ १ ॥

आ । यातु । इन्द्रः । स्वऽपतिः । मदाय । यः । धर्मणा । तुतुजानः ।

तुविष्मान् । प्रऽत्वक्षाणः । अति । विश्वां । सहांसि ।

अपारेणं । महता । वृष्ण्येन ॥ १ ॥

इन्द्रस्तुतुजानः त्वरमाणः तुविष्मान् वृद्धिमान् विश्वा विश्वानि सहांसि शत्रुबलानि
 अपारेण महता अधिकेन वृष्ण्येन बलेन प्रत्वक्षाणः प्रकर्षेण तनूकुर्वन् अतिगच्छतीति शेषः ।
 स्वपतिर्धनपतिरिन्द्रो मदाय मदार्थं धर्मणा धारकेण रथेनायात्वस्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सुष्ठामारथः सुयमा हरीति मिम्यक्ष्वजो नृपते गभस्तौ ।

शीभं राजन् सुपथाया अर्वाङ् वर्धामि ते पुपुषो वृष्ण्यानि ॥ २ ॥

सुऽस्थामां । रथः । सुऽयमां । हरी इति । ते । मिम्यक्षं । वज्रः ।

वृऽपते । गभस्तौ । शीभंम् । राजन् । सुऽपथां । आ । याहि ।

अर्वाङ् । वर्धामि । ते । पुपुषः । वृष्ण्यानि ॥ २ ॥

हे नृपते नृणां पालकेन्द्र ते तव रथः सुष्ठामा शोभनावस्थानः हरी अश्ववपि सुयमा सु-
 यमौ सुवद्भावित्यर्थः । किंच तव गभस्तौ बाहौ वज्रोमिम्यक्षं संहृतो भवति । तथा सति हे राजन्

सर्वस्येश्वरैर्द्र शीभं शीघ्रं सुपथा शोभनेन मार्गेण अर्वाङ्गस्मदभिमुखं आयाहागच्छ आगत्य
पपुपः सोमं पीतवतः ते तव वृष्ण्यानि बलानि वर्धाम वर्धयामः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रवाहुमुग्रमुग्रासंस्तविपासं एनम् ।
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्ममेमस्मत्रासंधमादो वहन्तु ॥ ३ ॥

आ । इन्द्रवाहः । नृपतिम् । वज्रवाहुम् । उग्रम् । उग्रासः ।
तविपासः । एनम् । प्रत्वक्षसम् । वृषभम् । सत्यशुष्मम् ।
आ । इम् । अस्मत्रा । सधमादः । वहन्तु ॥ ३ ॥

नृपतिं नृपां पालकं वज्रवाहुं वज्रहस्तं उग्रमुदूर्णं प्रत्वक्षसं शत्रुबलानां प्रकर्षेण तनूक-
तारं वृषभं कामानां वर्षितारं सत्यशुष्मं अविसेवादिवलं एनीमिद्रे आईमिति पूरणौ उग्रासउद्-
णास्तविपासः प्रवृद्धाः सधमादः सह मार्यतः इन्द्रवाहः इन्द्रस्य वोढारोस्मत्राअस्मास्वावहंतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एवापतिं द्रोणसाचं सचेतसमूर्जस्कम्भंधरुणआवृपायसे ।
ओजः कृष्वसङ्गमायत्वे अप्यसो यथा केनपानामिनो वृधे ॥ ४ ॥
एव । पतिम् । द्रोणसाचम् । सचेतसम् । ऊर्जः । स्कम्भम् ।
धरुणे । आ । वृषयसे । ओजः । कृष्व । सम् । गृभाय । त्वे इति ।
अपि । असः । यथा । केदनिपानाम् । इनः । वृधे ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वं एव एवं पतिं पालकं द्रोणसाचं द्रोणकलशस्य सेवितारं सचेतसं प्रज्ञं ऊर्ज-
स्कंभं बलस्य धारकं सोमं धरुणे धारके जटरे आवृपायसे आसिंचसे धारयसीत्यर्थः । किं-
च महामोजोवलं कृष्व कुरुष्व । त्वे त्वयि अस्मानपि संगृभाय संगृहाण च । किंच केनिपानां
मेधाविनामस्माकं । केनिपः उशिजइति मेधाविनामसु पाठात् । वृधे वर्धनाय यथा यथावत्
सवैथा इनः स्वामी असः भवसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

गमन्त्रस्मेवसून्याहिशंसिपंस्त्राशिपंभरमायाहिसोमिनः ।
त्वमीशिपेसास्मिन्नासत्सिबर्हिष्यनाधृष्यातवपात्राणिधर्मणा ॥ ५ ॥ २६ ॥

गमन् । अस्मे इति । वसूनि । आ । हि । शंसिपम् । सुऽआशिपम् । भरम् ।
आ । याहि । सोमिनः । त्वम् । ईशिपे । सः । अस्मिन् । आ ।
सत्सि । बर्हिषि । अनाधृष्या । तव । पात्राणि । धर्मणा ॥ ५ ॥ २६ ॥

हे इंद्र वसूनि त्वद्देवानि धनानि अस्मे अस्मासु आगमन् आगच्छंतु हि । यस्मात्त्वामहं
शंसिपं स्तौमि । किंच सोमिनः सोमवतोमम स्वाशिपं शोभनाआशिपोयस्मिन् तं भरं यज्ञं आ-
याहि त्वमागच्छ । किंच त्वमीशिपे धनस्येश्वरोसि एवंविधः सत्वं अस्मिन्नस्पदीये वेद्यास्तृते
बर्हिष्यासत्सि आसीद् । किंच तव सोमपात्राणि धर्मणा राक्षसानां कर्मणा अनाधृष्य अ-
नाधृष्याणि धर्षयितुमशक्यानि भवंतीतिशेषः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी-

पृथक्प्रायन्प्रथमादेवहूतयोरुण्वतश्रवस्यानिदुष्टरा ।
नयेशोकुर्यज्ञियांनावमाऽरुहंमीर्भैवतेन्यविशन्तकेपयः ॥ ६ ॥

पृथक् । प्र । आयन् । प्रथमाः । देवऽहूतयः । अरुण्वत ।
श्रवस्यानि । दुष्टरा । न । ये । शोकुः । यज्ञियाम् । नावम् ।
आऽरुहम् । ईर्मा । एव । ते । नि । अविशन्त । केपयः ॥ ६ ॥

हे इंद्र तव प्रसादात् ते पृथक् प्रायन् देवलोकापृथग्गच्छन्ति ये प्रथमाः पूर्वं मुह्यत्वा
देवहूतयोदेवानामाह्वातारः कर्तारि रुव । किंच दुष्टरा अन्यैर्दुष्टराणि श्रवस्यानि श्रवणीयानि
पशांसि अरुण्वत अकुर्वन्त । किंच ये त्वत्प्रासादरहिवाजनायज्ञियां यज्ञसंबन्धिनीं यज्ञमयीमित्य-
र्थः नावमारुहं आरोहुं न शोकुर्न शक्नुवन्ति ते केपयः कुत्सितवृषकर्मणः पापकर्मणोजनाः ई-

मैव ऋणेनैव न्यविशंत नीचैराविशंत अधोगतिं प्राप्ताइत्यर्थः। तथाच यास्कः—पृथक्प्रायन् पृ-
थक् प्रथतेः प्रथमादेवहूतयोपेदेवानाह्वयंताकुर्वतश्रवणीयानि यशांसि दुरनुकराण्यन्यैरंशक्रु-
वन् यज्ञियां नावमारोदुमथ येनाशक्रुवन् यज्ञियां नावमारोदुर्माभेवतेन्यविशंतेहैव तेन्यविशं-
त ऋणेनैवते न्यविशंतास्मिन्नेवलोकेइति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

एवैवापागपरिसन्तुदुद्व्योश्वायेपांदुर्युजआयुयुज्जे ।
इत्थायेप्रागुपरिसन्तिदावनेपुरूणियत्रव्युनानिभोजना ॥ ७ ॥

एव । एव । अपाक् । अपरे । सन्तु । दुः६ध्यः । अश्वाः । येषाम् ।
दुः६युजः । आ६युयुज्जे । इत्था । ये । प्राक् । उपरे । सन्ति ।
दावने । पुरूणि । यत्र । व्युनानि । भोजना ॥ ७ ॥

एवैव एवमेव दूद्व्योदुद्व्ययः अपरे अन्ये अयज्वानइत्यर्थः अपागपाचीनाअधोगंतारः
संतु भवंतु । येषां यज्ञमकुर्वतामश्वादुर्युजोदुर्योजाः प्रबलाअप्यायुयुज्जे रथेषु युज्यंते ये सत्यपि
सामर्ध्ये न यजंति ते नरकं गच्छंतीतिभावः । किंच इत्था इत्थं ते स्वर्गगामिनोये अपरे य-
ज्वानः प्राक् मरणात् पूर्वमेव दावने देवानां हविर्दानाय संति भवंति यत्र येषु च यज्ञका-
रिषु व्युनानि प्रज्ञानानि कांतानि वा भोजना भोग्यानि वनानि पुरूणि बहूनि देवेभ्योदा-
नाय संति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

गिरिरञ्जात्रेजमानाअधारयद्यौःक्रन्ददन्तरिक्षाणिकोपयत् ।
समीचीनेधिपणेविष्कंभायतिहृष्णापीत्वामदउकथानिशंसति ॥ ८ ॥

गिरिन् । अज्जान् । रेजमानान् । अधारयत् । द्यौः । क्रन्दत् ।
अन्तरिक्षाणि । कोपयत् । समीचीने इति समृद्धीचीने । धिपणे इति ।
वि । स्कंभायति । हृष्णाः । पीत्वा । मदे । उकथानि । शंसति ॥ ८ ॥

गिरीन् मेघान् अजान् गमनशीलान् रेजमानान् कंपयमानान् अधारयत् इन्द्रोधारितवान् निश्चलान् कृतवानित्यर्थः । किंच द्यौर्युलोकः तन्निवासी वा जनः असुरराक्षसेभ्योभीतः सन् क्रंदत् क्रंदति इन्द्रमाह्वयत्यात्मनः परित्रापार्थं । किंचेंद्रः अंतरिक्षाणि कोपयत् कोपयति संक्षोभयतीत्यर्थः । किंचेंद्रः समीचीने परस्परं संगते धिपणे घावापृथिव्यौ विष्कभायति अंतरिक्षेण स्तभ्राति स्तंभयतीत्यर्थः । किंचेंद्रः वृष्णः स्वेदरस्यात्कृत् वर्षणशीलान् सोमान् पीत्वा मदे सति उक्थानि प्रशस्यानि वचनानि शंसति प्रववीति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

इमंविभर्मिसुकृतंतेअद्भुशयेनारुजासिमघवञ्छफारुजः ।

अस्मिन्सुतेसर्वनेअस्त्वोक्प्यंसुतइष्टौमघवन्वोध्याभंगः ॥ ९ ॥

इमम् । विभर्मिम् । सुकृतम् । ते । अद्भुशम् । येन । आरुजासिम् ।

मघवन् । शफारुजः । अस्मिन् । सु । ते । सर्वने । अस्तु ।

ओक्प्यम् । सुते । इष्टौ । मघवन् । वोधि । आभंगः ॥ ९ ॥

हे मघवन् धनवन्निद्र ते तव सुकृतं संस्कृतं इमं अंकुशं विभर्मिं धारयामि अत्रांकुशशब्देन प्रेरकत्वगुणयोगात् स्तुतिरुच्यते स्तुतिं धारयामीत्यर्थः । येन स्तुतिलक्षणांकुशेन स्तुतः सन् त्वं शफारुजः आभिमुख्येन परवटानां हंतुन् ऐरावतादीन् गजान् आरुजासि आभिमुख्येन रुजसि पीडयसीत्यर्थः । किंच ते तवास्मिन्नस्मदीयसर्वने सु सुष्टु ओक्प्यं ओकोनिवासोस्तु भवतु । किंच हे मघवन् धनवन्निद्र आभंगः आभजनीयस्त्वं सुते सुवसोमे इष्टौ यत्ते वोधि अस्मदीयाः स्तुतीः बुभ्यस्व ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

गोभिंष्टरेमामंतिंदुरेवांपवेनक्षुधंपुरुहूत्विश्वाम् ।

व्यंरार्जभिःप्रथमाधनान्यस्माकेनृजनेनाजयेम ॥ १० ॥

गोभिः । तरेम् । अमंतिम् । दुःष्टएवाम् । यवेन । क्षुधम् । पुरुहूत् ।

विश्वाम् । व्यम् । रार्जभिः । प्रथमाः । धनानि ।

अस्माकेन । रृजनेन । जयेम् ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृहस्पतिर्न परिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।

इन्द्रं पुरस्तादुतमध्यतो नः सखासखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ ११ ॥ २७ ॥

वृहस्पतिः । नः । परि । पातु । पश्चात् । उत । उत्तरस्मात् ।

अधरात् । अघायोः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत । मध्यतः । नः ।

सखा । सखिभ्यः । वरिवः । कृणोतु ॥ ११ ॥ २७ ॥

इदमृगद्वयं व्याख्यातचरं ॥ १० ॥ ११ ॥

इति सप्तमस्याष्टमे सप्तविशोवर्गः ॥ २७ ॥

दिवस्परीति द्वादशर्चं तृतीयं सूक्तं भालंदनस्य वत्सप्रेरार्यं त्रैभृभ्रामाग्नेयं । तथाचानुक्रां-
तं—दिवस्परिद्वादशवत्सपिराग्नेयं त्विति । पातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरिदमादिके द्वे सूक्ते ।
अस्य सूक्तस्यांत्यां वर्जयित्वा । सूत्रितंच—दिवस्परीति सूक्तयोः पूर्वस्योत्तमामुद्धरेदिति ।
क्षामवत्यां अक्रंददग्निरित्येषा याज्या । सूत्रितच—अग्नेत्वमस्मद्युधमीवाअक्रंददग्निः
स्तनयन्निवधोरिति ।

तत्र प्रथमा—

दिवस्परिप्रथमं जज्ञे अग्निस्मद्वितीयं परिजातवेदाः ।

तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः ॥ १ ॥

दिवः । परि । प्रथमम् । जज्ञे । अग्निः । अस्मत् । द्वितीयम् ।

परि । जातवेदाः । तृतीयम् । अप्सु । नृमणाः । अजस्रम् ।

इन्धानः । एनम् । जरते । सुआधीः ॥ १ ॥

अग्निः प्रथमं पूर्वं दिवोद्युलोकस्य पर्युपरि आदित्यात्मना जज्ञे जातः जातवेदाः जात-
पज्ञो जातधनो वाग्निः द्वितीयं अस्मत् अस्माकं परि उपरि पार्थिवात्मना जज्ञे नृमणाः
नृपु मनुष्येषु अनुग्राहकतया सक्तचित्तोऽग्निस्तृतीयं अप्सु अंतरिक्षे वैद्युतात्मना जज्ञे एवंविध-
मेनमग्निं स्वाधीः सुपज्ञोनेताजस्रमनवरतं इंधानोदीपयन् जरते त्वाति । यद्वा वाजसनेयकोक-

प्रकारेण अस्यमंत्रस्यार्थोद्घटय्यः—तद्यथा दिवस्परिप्रथमं जज्ञे अग्निरिति प्राणोवैद्यौः प्राणाद्वा एषमथमजायतास्मद्वितीयं परिजातवेदाइति यदेनमदोद्वितीयं पुरुषविधोजनयत् तृतीयम-
प्सिविति यदेनंतृतीयमद्भोजनयन् नृमणाअजस्रमिति प्रजापतिर्वैनृमणाः अग्निरजस्रमिंधानएनं
जनयतेस्वाधीरिति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विद्मते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्मते धाम विभृता पुरुत्रा ।
विद्मते नाम परमं गुहाय विद्मते मुत्सं यत आवभूर्थ ॥ २ ॥

विद्म । ते । अग्ने । त्रेधा । त्रयाणि । विद्म । ते । धाम ।
विभृता । पुरुत्रा । विद्म । ते । नाम । परमम् । गुहा ।
यत् । विद्म । तम् । उत्सम् । यतः । आवभूर्थ ॥ २ ॥

हे अग्ने ते तव त्रेधा त्रिषु स्थानेषु पृथिव्यंतरिक्षद्युलोकेषु स्थितानि त्रयाणि अग्निवाय्वादित्या-
ख्यानि त्रीणि रूपाणि विद्म वयं जानीमः । किंच हे अग्ने ते तव धाम धामानि स्थानानि वि-
भृता विभृतानि पुरुत्रा बहुधा बहूनि वा गार्हपत्याहवनीयान्वाहार्यपचनादीनि विद्म । किंच
ते तव गुहा गूढे अवेद विद्वद्भिरविज्ञातं परमं प्रकृतं वेदे प्रसिद्धं यन्नामास्ति तद्विद्म वेदविदोवयं
विजानीमः । किंच त्वं यतोयस्मादाजगंथ आगतवानसि उत्पन्नवानित्यर्थः तमुत्सं उत्स्यंदयितार-
रमुत्पादयितारं कारणात्मानं विद्म जानीम ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समुद्रे त्वानृमणा अप्स्वान्तं चक्षा ईधे दिवो अंश ऊर्धन् ।
तृतीये त्वारजसितस्थिवाँसं मपामुपस्थेमहिपा अवर्धन् ॥ ३ ॥

समुद्रे । त्वा । त्रिमणाः । अप्सु । अन्तः । त्रिचक्षाः । ईधे । दिवः ।
अग्ने । ऊर्धन् । तृतीये । त्वा । रजसि । तस्थिवाँसम् ।
अपाम् । उपस्थे । महिपाः । अवर्धन् ॥ ३ ॥

हे अग्ने समुद्रे महोदधौ जायमानं अप्स्वंतः अपां मध्ये वडवात्मनास्थितं त्वा त्वां नृ-
मणाः नृषु मनुष्येषु अनुग्राहकतया सकचित्तोवरुणईधे संदीपितवान् । किंच नृचक्षाः नृणां
प्रत्यक्षेणदृष्टआदित्योदिवोद्युलोकस्य संबधिनि ऊधन् ऊधसि ऊधःस्थानीये आदित्यमंडले
यज्ञे वा ईधे संदीपितवान् । किंच तृतीये त्रयाणां पूरणे अपां वृष्ट्युदकानामुपस्थे स्थाने रजस्यं-
तरिक्षलोके तस्थिवांसं विद्युद्रूपेणावस्थितं त्वा त्वां महिषा महान्तोमाध्यमिकादेवगणामरुदा-
दयः स्तोतारोऽवर्धन् स्तुतिभिरवर्धयन् । यद्वा वाजसनेयकोक्तप्रकारेणार्थोद्गष्टव्यः—तद्यथा
समुद्रे त्वानृमणाअप्स्वंतरिति मजापतिर्वैनृमणाअप्सुतदाप्रजापतिरित्येतत् नृचक्षाइंवेदिवोअ-
ग्नेऊधन्निति मजापतिर्वैनृचक्षाआपइवऊधस्तृतीयेत्वारजसितस्थिवांसमिति यौर्वैतृतीयंरजोपा-
मुपस्थेमहिषाअवर्धन्निति प्राणावैमहिषादिवित्वाप्राणाअवर्धयन्नित्येतदिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अक्रन्ददग्निःस्तनयन्निवद्यौःक्षामोरैरिहद्वीरुधःसमञ्जन् ।
सद्योजज्ञानोविहीमिद्धोअख्यदारोदसीभानुनाभात्यन्तः ॥ ४ ॥

अक्रन्दत् । अग्निः । स्तनयन्इद्व । द्यौः । क्षाम । रेरिहत् ।
वीरुधः । समञ्जन् । सद्यः । जज्ञानः । वि । हि । ईम् । इद्धः ।
अख्यन्त् । आ । रोदसी इति । भानुना । भान्ति । अन्तरिति ॥ ४ ॥

दावरूपोग्निः स्तूपते—अग्निर्दावाग्निः स्तनयन्निव द्यौर्यथा दीवोविद्युद्रूपः पर्जन्योमहांतं
शब्दं करोति तद्वदक्रन्दत् महांतं शब्दं करोति । किंकुर्वन्नित्यत्राह—क्षाम क्षामां पृथिवीं रेरिहत्
आस्वादयन् वीरुधः ओषधीश्च समंजन् भ्रक्षयन् संतापयन्नित्यर्थः । किंच सद्यः तत्क्षणे स-
मानकाले जज्ञानोजायमानइद्धोदीप्तः ईमिदं स्वेन दग्धं वस्तुजातं व्यख्यत् विविधं पश्यति ही-
वि पदपूरणः । किंच रोदसी यावापृथिव्यौ अंतः अंतरेण भानुना स्वदीप्त्या आभाति प्रका-
शते । यद्वा वाजसनेयकोक्तार्थोद्गष्टव्यः—तद्यथा अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निवद्यौरिति क्रंदतिहि प-
र्जन्यः स्तनयन्निवद्यौः क्षामोरैरिहद्वीरुधः समञ्जन्निति क्षामां वै रेरिहमाणोवीरुधः सम्यग्व्य-
नक्ति सद्योजज्ञानोविहीमिद्धो अख्यदिति सद्योहवाएपजज्ञानइदं सर्ववित्स्वापयत्यारोदसी-
भानुनाभात्यन्तरितीमैवे यावापृथिवी रोदसी वे एपभानुना भात्यन्तरिति वैद्युतस्यस्तुतिर्यद्वेपं
दावाग्नेः स्तुतिरिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

श्रीणामुदारो धरुणोरर्यीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः ।
वसुः सूनुः सहसो अप्सुराजा विभात्यग्रं उपसामिधानः ॥ ५ ॥

श्रीणाम् । उत्सुः आरः । धरुणः । रयीणाम् । मनीषाणाम् ।
प्रसुः अर्पणः । सोमसुः गोपाः । वसुः । सूनुः । सहसः । अप्सुः ।
राजा । वि । भाति । अग्रे । उपसाम् । इधानः ॥ ५ ॥

श्रीणां विभूतीनां उदारः उद्धमयिता दाता रयीणां धनानां धरुणो धारको मनीषाणामी-
प्सितार्थानां प्रार्पणः प्रार्पयिता सोमगोपाः सोमस्य गोप्ता वसुः सर्वलोकस्य वासकः सहसो व-
लस्य सूनुः अप्सुदकेषु स्थितो राजा सर्वस्येश्वरश्च उपसामग्रे प्रभातकाले इधानोऽग्निहोत्रार्थं
समिध्यमानोऽग्निर्विभाति प्रकाशते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भो आरोदसी अपृणा जायमानः ।
वीळुं चिदग्निमभिनत्परायजना यदग्निमयं जन्तुपञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥

विश्वस्य । केतुः । भुवनस्य । गर्भः । आ । रोदसी इति ।
अपृणात् । जायमानः । वीळुम् । चित् । अग्निम् । अग्निन्त् ।
परायन् । जनाः । यत् । अग्निम् । अयं जन्तुः । पञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥

विश्वस्य सर्वस्य केतुः प्रज्ञापको भुवनस्योदकस्य गर्भो गर्भभूतोऽग्निर्जायमानः प्रादुर्भवन्नेव
रोदसी दाता पृथिव्या वापृणादापूरयति । परायन् परागच्छन्, वीळुं चित् दृढमप्यग्निं मेघमभि-
नत् भिनत्ति च । कदेत्यत्राह—यद्यदा पञ्चजनाः मनुष्या अग्निमयं जन्तुं यजन्ते ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेटाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी-

उशिक्पावको अरतिः सुमेधामर्तेष्वग्निमृतो निधायि ।
इयंति धूममरुपं भरिं श्रुदुच्छुक्केण शोचिपाद्यामिन्क्षन् ॥ ७ ॥

हे अग्ने समुद्रे महोदधौ जायमानं अप्स्वंतः अपां मध्ये वडवात्मनास्थितं त्वा त्वां नृ-
मणाः नृपु मनुष्येषु अनुग्राहकतया सकचितोवरुणईधे संदीपितवान् । किंच नृचक्षाः नृणां
प्रत्यक्षेणदृष्टआदित्योदिवोद्युलोकस्य संबधिनि ऊधन् ऊधसि ऊधःस्थानीये आदित्यमंडले
यज्ञे वा ईधे संदीपितवान् । किंच तृतीये त्रयाणां पूरणे अपां वृष्ट्युदकानामुपस्थे स्थाने रजस्यं-
तरिक्षलोके तस्थिवांसं विद्युद्रूपेणावस्थितं त्वा त्वां महिषा महान्तोमाध्यमिकादेवगणामरुदा-
दयः स्तोतारोऽवर्धन् स्तुतिभिरवर्धयन् । यद्वा वाजसनेयकोक्तप्रकारेणार्थोद्दृष्टव्यः—तद्यथा
समुद्रे त्वानृमणाअप्स्वंतरिति मजापतिर्वैनृमणाअप्सुतदाप्रजापतिरित्येतत् नृचक्षाईधेदिवोअ-
ग्नेऊधन्निति मजापतिर्वैनृचक्षाआपइवऊधस्तृतीयेत्वारजसितस्थिवांसमिति द्यौर्वैतृतीयंरजोपा-
मुपस्थेमहिषाअवर्धन्निति प्राणवैमहिषादिवित्वाप्राणाअवर्धयन्नित्येतदिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अक्रन्ददग्निःस्तनयन्निवद्यौःक्षामरेरिहद्वीरुधःसमञ्जन् ।

सद्योजज्ञानोविहीमिद्धोअख्यदारोदसीभानुनाभात्यन्तः ॥ ४ ॥

अक्रन्दत् । अग्निः । स्तनयन्इव । द्यौः । क्षामं । रेरिहत् ।

वीरुधः । समञ्जअञ्जन् । सद्यः । जज्ञानः । वि । हि । ईम् । इद्धः ।

अख्यत् । आ । रोदसी इति । भानुना । भाति । अन्तरिति ॥ ४ ॥

दावत्सोमिः स्तूयते—अग्निर्दावाग्निः स्तनयन्निव द्यौर्यथा दीप्तोविद्युद्रूपः पञ्चन्योमहांतं
शब्दं करोति तद्वदक्रन्दत् महांतं शब्दं करोति । किं कुर्वन्नित्यत्राह—क्षाम क्षामां पृथिवीं रेरिहत्
आत्वादयन् वीरुधः ओपधीश्च समञ्जन् व्रक्षयन् संतापयन्नित्यर्थः । किंच सद्यः तत्क्षणे स-
मानकाले जज्ञानोजायमानइद्धोदीप्तः ईमिदं स्वेन दग्धं वस्तुजातं व्यस्यत् विविधं पश्यति ही-
ति पदपूरणः । किंच रोदसी द्यावापृथिव्यौ अंतः अंतरेण भानुना स्वदीप्त्या आभाति प्रका-
शते । यद्वा वाजसनेयकोक्तार्थोद्दृष्टव्यः—तद्यथा अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निवद्यौरिति क्रंदतिहि प-
ञ्चन्यः स्तनयन्निवद्यौः क्षामारेरिहद्वीरुधः समञ्जन्निति क्षामां वै रेरिहमाणोवीरुधः सम्यग्व्य-
नक्ति सद्योजज्ञानोविहीमिद्धो अख्यदिनि सद्योहवाएपजज्ञानइदं सर्वविरुष्यापयत्यारोदसी-
भानुनाभात्यन्तरिवीमैवै द्यावापृथिवी रोदसी ते एपभानुना भात्यन्तरिति वैद्युतस्यस्तुतिर्यद्वैपं
दावाग्नेः स्तुतिरिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

श्रीणामुदारोधरुणोरथीणांमनीषाणांप्रापणःसोमगोपाः ।
वसुःसूनुःसहसोअप्सुराजाविभात्यग्रंउपसामिधानः ॥ ५ ॥

श्रीणाम् । उतःआरः । धरुणः । रथीणाम् । मनीषाणाम् ।
प्रःअर्पणः । सोमःगोपाः । वसुः । सूनुः । सहसः । अप्सुः ।
राजा । वि । भाति । अये । उपसाम् । इधानः ॥ ५ ॥

श्रीणां विभूतीनां उदारः उद्रमयिता दाता रथीणां धनानां धरुणोधारकोमनीषाणामी-
प्सितार्थानां प्रापणः प्रापयिता सोमगोपाः सोमस्य गोषा वसुः सर्वलोकस्य वासकः सहसोव-
लस्य सूनुः अप्सुदकेषु स्थितोराजासर्वस्येश्वरश्च उपसामग्रे प्रभातकाले इधानोग्निहोत्रार्थं
समिध्यमानोग्निर्विभाति प्रकाशते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विश्वस्यकेतुर्भुवनस्यगर्भआरोदसीअपृणाजायमानः ।
वीळुं चिदद्रिमभिनत्परायजनायदग्निमयजन्तपञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥
विश्वस्य । केतुः । भुवनस्य । गर्भः । आ । रोदसी इति ।
अपृणात् । जायमानः । वळुम् । चित् । अद्रिम् । अग्निन्त् ।
परायन् । जनाः । यत् । अग्निम् । अयजन्त । पञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥

विश्वस्य सर्वस्य केतुः प्रज्ञापकोभुवनस्योदकस्य गर्भोर्गर्भभूतोग्निर्जायमानः प्रादुर्भवन्नेव
रोदसी धावापृथिव्यावापृणादापूरयति । परायन् परागच्छन् वीळुं चित् दृढमप्याद्रिं मेघमभि-
नत् भिनत्ति च । कदेत्यत्राह-यद्यदा पञ्चजनाः मनुष्याअग्निमयजन्त यजन्ते ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेषाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी-

उशिक्पावकोअरतिःसुमेधामर्तेष्वग्निरमृतोनिधायि ।
इयंतिधूममरुपंभरिभ्रदुच्छुक्त्रेणशोचिपाद्यामिनक्षन् ॥ ७ ॥

उ॒शिक् । पा॒वकः । अ॒रतिः । सु॒ष्टमे॒धाः । म॒र्तेषु । अ॒ग्निः । अ॒मृतः ।
नि । धा॒यि । इ॒र्यति॑ । धूम॑म् । अ॒रुप॑म् । भ॒रिभ॑त् ।
उत् । शु॒क्रेण॑ । शो॒चिषा॑ । द्याम् । इ॒नक्ष॑न् ॥ ७ ॥

उशिक् हवींषि कामयमानः पावकः सर्वस्य लोकस्य शोधकः अरतिः गंता भूतानां
मारयिता वा सुमेधाः सुपत्नः अमृतोमरणधर्मरहितोग्निः मर्तेषु मनुष्येषु निधायि निहितः सो-
यमग्निर्धूममियति प्रेरयति । किञ्च अरुपमारोचमानं रूपं भरिभ्रत् धारयन् शुक्रेण शुक्रेण
शोचिषा रोचिषा द्यां दिवं उद इनक्षन् व्यामुवन् गच्छतीति शेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

दृ॒शानो॒रुक्म॑उ॒र्विषा॑व्य॒द्यौर्दु॒र्मर्ष॑मायुः॒श्रिये॑रु॒चानः॑ ।
अ॒भिर॑मृ॒तोअ॒भव॑द्वयो॒भिर्य॑दे॒न॒द्यौर्ज॒नय॑त्सुरे॒ताः ॥ ८ ॥
दृ॒शानः॑ । रु॒क्मः । उ॒र्विषा॑ । वि । अ॒द्यौत् । दुः॒ष्टम॑र्षम् । आ॒युः ।
श्रि॒ये । रु॒चानः॑ । अ॒ग्निः । अ॒मृतः॑ । अ॒भव॑त् । व॒र्यः॒इभिः॑ ।
यत् । ए॒नम् । द्यौः । ज॒नय॑त् । सु॒रेताः॑ ॥ ८ ॥

दृशानः प्रत्यक्षेण दृश्यमानोऽरुक्मोरोचमानोग्निः उर्विषा उरु अत्यंतं व्यद्यौव विद्योवते ।
किञ्च आयुर्गता ससर्वतोयमग्निः श्रिये विभूयै दुर्मर्षं दुरभिभवं यथा भवति तथा रुचानोरो-
चमानोभवति सोयमग्निर्वयोभिरनैर्वनस्पतिभिरमृतोमरणरहितोभवत् यद्यस्मात्कारणादेनमग्निं
सुरेताः शोभनरेतस्कोद्यौः प्राणआदित्योवा जनयत् जनयति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

य॒स्तैअ॒द्य॒रुण॑व॒न्द्द्र॒शोचे॑पू॒पं दे॒वघृ॑त॒वन्त॑म॒ग्ने ।
प्र॒त॒न॒य॒प्र॒त॒र॒व॒स्यो॒अच्छा॑भि॒सु॒म्न॒दे॒वभ॑क्तं॒यवि॑ष्ट ॥ ९ ॥

यः । ते । अ॒द्य । रु॒णव॑त् । भ॒द्र॒शो॒चे । अ॒पूप॑म् । दे॒व । घृ॒त॒वन्त॑म् ।
अ॒ग्ने । प्र । तम् । न॒य । प्र॒ह॒त्रम् । व॒स्यः । अ॒च्छं ।
अ॒भि । सु॒म्नम् । दे॒वभ॑क्तम् । य॒वि॒ष्ट ॥ ९ ॥

हे भद्रशोचे कल्याणदीप्ते हे देव द्योतमान यविष्ठ युवतमाग्ने ते तुभ्यं योयजमानोद्या-
स्मिन्नहनि घृतवंतं घृतेन युक्तं अपूपं पुरोडाशं कृणवत् करोति प्रतरं प्रकृष्टतरं यजमानं व-
स्योवसीयोच्छप्रति प्रनय अत्यर्थं प्रापय । तथा देवभक्तं स्तुतिभिर्हेविभिश्च देवानां संभक्तारं
सेवितारं तंयजमानं द्युन्नं सुखमभिप्रति प्रनय ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आतंभंजसौश्रवसेष्वग्नउक्थउक्थआभंजशस्यमाने ।

प्रियःसूर्येप्रियोअग्राभवात्पुजातेनभिनददुज्जनित्वैः ॥ १० ॥

आ । तम् । भज्ज । सौश्रवसेषु । अग्ने । उक्थेऽउक्थे । आ ।

भज्ज । शस्यमाने । प्रियः । सूर्ये । प्रियः । अग्रा । भवाति ।

उत् । जातेन । भिनदत् । उत् । जनित्वैः ॥ १० ॥

हे अग्ने त्वं सौश्रवसेषु शोभनानि श्रवांस्यन्वानि हवींषि येषु कर्मसु तानि सौश्रवसा-
नि तेषु क्रियमाणेषु तं यजमानं स्तोतारं वा आभज अभीष्टप्रदानेन सेवस्व । किंच
उक्थेउक्थे शस्ते शस्यमाने पठ्यमाने सति तं आभज अभीष्टप्रदानेनैव सेवस्व । सोऽयं
यजमानः स्तोता वा सूर्ये प्रियोभवति भवतु तथा अग्राऽग्रावपि प्रियोभवति । किंच सोऽयं
जातेनोत्पन्नेन पुत्रेण उद्भिन्नदत् शत्रून् विदारयतु तथा जनित्वैर्जनिष्यमाणैश्च पुत्रैः शत्रून् उद्भि-
नदत् ॥ १० ॥

अथैकादशी—

त्वामग्नेयजमानानुद्यून्विश्व्वावसुंदधिरेवार्याणि ।

त्वयांसहद्रविणमिच्छमानाव्रजंगोमन्तमुशिजोविवसुः ॥ ११ ॥

त्वाम् । अग्ने । यजमानाः । अनु । द्यून् । विश्वा । वसु । दधिरे ।

वार्याणि । त्वया । सह । द्रविणम् । इच्छमानाः । व्रजम् ।

गोऽमन्तम् । उशिजः । वि । वसुरिति वसुः ॥ ११ ॥

हे अग्ने त्वां प्रति यजमानाः अनुद्युन् प्रत्यहं विश्वा विश्वानि वार्याणि वरणीयानि वसु
वसूनि धनानि दधिरे धारयन्ति । किञ्च त्वया सह द्रविणमसुरैरपहतं गोरूपं धनमिच्छमानाः
कामयमानाः उशिजोमेधाविनोदेवागोमंतं पशुमंतं व्रजं विवव्रुः विवृतद्वारं कृतवंतः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अस्ताव्यग्निर्नरांसुशेवोवैश्वानरऋषिभिःसोमगोपाः ।

अद्वेपेद्यावापृथिवीहुवेमदेवाधत्तरयिमस्मेसुवीरम् ॥ १२ ॥ २९ ॥

अस्तावि । अग्निः । नराम् । सुऽशेवः । वैश्वानरः । ऋषिऽभिः ।
सोमऽगोपाः । अद्वेपे इति । द्यावापृथिवी इति । हुवेम । देवाः ।
धत्त । रयिम् । अस्मे इति । सुऽवीरम् ॥ १२ ॥ २९ ॥

नरां कर्मनेतृणां पुंसां सुशेवः सुखसेव्योवैश्वानरोग्निः ऋषिभिः मंत्रैः अस्तावि स्तुतः ।
कीदृशः सोमगोपाः सोमस्य गोप्ता रक्षिता अद्वेपे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ हुवेम वयं ह्वये-
म । किञ्च हे देवाः यूयं सुवीरं शोभनपुत्राद्युपेतं रयिं धनमस्मे अस्मास्तु धत्त धारयत ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमाष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेया द्विधातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण धिरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥८॥

॥ सप्तमाष्टकः समाप्तः ॥ ७ ॥